

ΓΕΩΡΓ. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

αναλύσεις δογματικών αεπενών

για την Α' τάξη Λυκείου

ΤΕΥΧΟΣ Β'

Έκδόσεις
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ "ΖΕΥΣ",
Χαριλάου Τρικούπη 18
ΑΘΗΝΑ

19369

N. A. ΒΛΑΧΑΚΗΣ - Γ. N. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
“ΖΕΥΣ..”

ΑΘΗΝΑΙ

‘Η λαχτάρα τοῦ γερο - ’Ανέστη

Διήγημα τοῦ ’Αργ. ’Εφταλιώτη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Άληθεια τί γλυκόπικρο μαρτύριο ἡ ἔνειτεὶα γιὰ τὸν αἰώνιο “Ελληνα! Απὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ποὺ δὲ θεῖος “Ομηρος βάζει τὸν ἥρωά του στὸ ξένο ἀκρογιάλι «δύστηγον καὶ δύυρόμενον» γὰρ νοσταλγὴ τὴν πατρίδα, «ἴέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι ἵες γαίης θανέειν ἱμέρεται» α ’Οδυσσείας 58 - 59, μέχρι σήμερα —ἀλλὰ μήπως ὑπάρχει ἐλπίδα σταματημοῦ; — ή μοῖρα τοῦ “Ελληνα εἰναι ἀγάμεσα στὸ μι:σειμ καὶ στὸ νόστο (βλ. καὶ τὸ προηγούμενο ἀνάγνωσμα). Σφίγγουν τόσο τὴν καρδιά μας οἱ στίχοι τοῦ Κ. Καρυωτάκη: «Θὰ μᾶς δοθεῖ τὸ χάρισμα καὶ ἡ μοῖρα / γὰ πᾶμε γὰ πεθάνουμε μιὰ νύχτα / στὸ πράσινο ἀκρογιάλι τῆς πατρίδας; / Γλυκὰ θὰ κοιμηθοῦμε γλυκὰ σὰν παιδάκια... / καὶ τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ μας, ἀγριαπιδιές, θὰ στέκουνε τριγύρω / καὶ σκύδοντας κρυφὰ θὰ μᾶς μιλοῦγε / γιὰ τὰ χρυσὰ καλύβια, γιὰ τὸν ἥλιο τῆς Κυριακῆς /, γιὰ τὶς ὁλάσπρες γάστρες /, γιὰ τὰ καλὰ τὰ χρόνια μας ποὺ πᾶνε/. Γλυκὰ θὰ κοιμηθοῦμε σὰν παιδάκια / ποὺ δὲ τὴν ἡμέρα ἐκλάψαν κι ἀποστάσαν...».

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΛΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: ‘Ο γερο - ’Ανέστης, “Ελληνας ξενιτεμένος, παρὰ τὶς σκληρές καὶ τίμιες προσπάθειές του στὰ ξένα, δὲν εύδοκιμησε, δὲν «ἔκαμε προκοπή». Καὶ ἀφοῦ ἐπροβληματίσθη πολὺ ἀνάμεσα στὴν ἐντύπωσι, ποὺ θὰ ἄφηνε στοὺς πατριώτες του ἡ ἐπιστροφή του, καὶ στὴ νοσταλγία, ποὺ τὸν κατέτρωγε, ἀποφασίζει νὰ γυρίσῃ στὸ νησί του. ’Εκεῖ δλόκληρη ἡμέρα ἔζησε ἐνθουσιασμένος, «ἄλλος» ὄνθρωπος, μὲ ζωντανές τὶς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ εύτυχισμένο παρελθόν του. Κι ἀποκοιμιέται ἀποκαμωμένος ἔκει στὸ ἀκρογιάλι περνώντας ἀπὸ τὸν μικρὸ ὑπνο... στὸν αἰώνιο. Προφανῶς ἀπὸ τὶς κακουχίες, τὶς ταλαιπωρίες, ἀλλὰ καὶ τὴ δυνατή, τὴν ὀλλόκοτη συγκίνησι.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ:

Προσφέρεται σὲ 2 μεγάλες ἐνότητες: α') «Τὴν πέρασε... τὸ βαστά-

Έη ο γέρος». Τδ θασανιστικό δίλημμα του γερο - άποδημου, νά μείνη ζ- γγωστος στά ξένα ή νά γυρίση περιφρονημένος στά γησί του. 6') «Τ' ά- νειρευόταγε λοιπόν... στόν αιώνιο τόν θνπν». Έπιστρέφει ο ξενιτεμένος στόν τόπο του και άμεσως πεθαίνει άγνωμος, άπαρατήρητος και εύτυχι- σμένος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: λημέρι, τδ = καταφύγιο, κρησφύγετο άρματο- λῶν και κλεψτῶν, στήν κυριολεξ. < δλημερίζω = περγῶ δλη θήν ήμέρα μου < ἀρχ. δλ - ήμερος. σύγκαιρα = συνάμα, ταυτόχρονα.

Καλολογικά στοιχεῖα: Άφοι έδω μέσα έχομε παράστασι: άγθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλὰ και φυσικοῦ τοπίου, δ συγγραφέας μας μὲ ἀπλοχεριὰ προσ- φέρει σ' δλο τὸ ἔργο τὰ καλαισθητικά του μέσα, γιὰ νὰ πετύχῃ τὴν ίσορ- ροπία αὐτῶν τῶν κόσμων. Διακρίνομε τὰ σχήματα: καραβοτσακισμένη και παραδαρμένη ζωή, μάδησε τὴν ψυχή του ή φτώχεια: μεταφορές: κάρ- θουγο γινότανε. Ήπερβολή: ἀκοίμητος καημίδς, ὀνατριχίλα χάρου: προ- σωποποιήσεις. Ήξιοπαρατήρητα είναι τὰ πολλά, ἀλλὰ και κοινητικά έ- πίθετα (αὐτὸ δέδαια δὲν είναι πάντοτε δμορφο) και ή ἀφθονία τῶν συ- θέτων: π.χ. παραδαρμένη, καραβοτσακισμένη, κρυφότρωγε, παιδιακίσια, γλυκοκοιμοῦνται, μοσχοιωρισμένο. Οι διάφορες ἐπαγαλήψεις, ἐπιτάσεις, κλιμακώσεις δίγουν τόσο πάθος και σφοδρότητα. Έπειτα γίνεται έξαντλη- τική χρήσι τῶν σημείων τῆς στίξεως (κόδιματα, ἐρωτηματικά, θαυμαστι- κά), που τονίζουν τόσο τὸ δραματικὸ μονόλογο και τὸν προδηληματισμὸ τοῦ ήρωα και τοῦ συγγραφέα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: σπιτάλι = νοσοκομεῖο, τόπος φιλοξενίας (θυέ. σπιτάλιγ) < δσπιτάλιον < λατιν. **hospitale** < **hospes** = ξένος (φιλο- ξενῶν και φιλοξενούμενος). Άπο τὴν ἵδια ρίζα και τό: σπίτι. μισέψη: μι- σεύω = ἀποδημῶ, ξενιτεύομαι (μι (σ) σεμός = ἀποχωρισμός) < λατιν. **missus** (*mitto* = πέμπω) = ἀποστολή. Ταχινή, ή = αὖγή, τὸ πρωὶ (και ταχιὰ = αὔριο). ἀναγαλλιασμένος = χαρούμενος, ἀγάλαφρος = πεταχτός, χαρούμενος. Ήδω προφανῶς τὸ ἀν δὲν είναι τὸ στερητ. α μπρο- στά ἀπὸ φωνήν (ὅπως π.χ. στὸ ξέιος, ἀ - ν - ξέιος), ἀλλὰ πρόκειται γιὰ τὴν πρόθετος ἀνδ = ἔλαφρδς πρὸς τὸ πάνω. Τὸ ξει = τὸ θιός, τὰ θάρ- χοντα. Ταχύ, τὸ = αὔριο τὸ πρωὶ. ξεφάγτωμα = χαρά, γλέντι < ἐκ- φαίνομαι = φαίνομαι ξένω στὴν ξέσοχή. ἀνάλλαγος = χωρὶς ἀλλαγές, ἀ- μετάβλητος. λογιάζω = λογαριάζω, σκέπτομαι. δγειριασμένος = αὐτὸς

ποὺ διγειρεύεται ὑπερδολικά, παθιασμένα. θαρεμένα μάτια = χτυπημένα, πρησμένα ἀποκοτοῦσε. ἀποκοτῶ = τολμῶ, ριψοινδυνεύω < ἀπόκοτος (ἀποκοτία) < ἀπο + κότος = κύδος, κατὰ Γ. Χατζῆδακ: δηλαδὴ δ τολμηρὰ παιᾶν μὲ τοὺς κύδους. ἀγαλαμένω = ἀναρρώνω.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία : Σκάλα, ἡ = τοποθεσία παραλιακή τῆς Μυτιλήνης (γι' αὐτή κάνει λόγο μὲ περισσότερα δ Μυριθήλης στὴν «Παναγιὰ τῇ Γοργόνα»). Παράμερη ἔξοχη: εἶναι ἔνα θαυμάσιο παραλιακὸ τοπίο τοῦ Μόλυνου (τῆς ἀρχ. Μύθυμνας), τῆς Ιδιαιτέρας πατρίδας τοῦ συγγραφέα. Πάντως δ Ἐφταλιώτης ἐκράτησε αὐστηρὴ δοριστια γύρω ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο. Δὲ σημαίνει διτὶ μὲ τὸ Σκάλα εἶναι ἀρκετὰ τὰ στοιχεῖα διτὶ θρισκόμασθε στὴ Λέσβο, γιατὶ στὰ νησιά μας κάθε κεντρικὸ λιμάνι λέγεται Σκάλα. Πάντως δ κάθε μελετητής λογικὰ τὸ συμπεραίνει αὐτὸ μὲ δειβαιότητα (ἄλλωστε γιατὶ νὰ ήταν ἄλλο τὸ νησί; σὲ τί θὰ ἀπέθλεπε αὐτό;).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Καὶ πάλι ὁ χορὸς τῶν σχημάτων: γλυκὸ μουριούρητό: μεταφορά. Τὸ κῦμα τραγούδαγε: προσωποποίησι. ἀγέραστες διμορφίες: μεταφορά. γγωστικὸ κῦμα: προσωποποίησι. Ἀκριδῶς τὰ ίδια μὲ τὴν α' ἐνότ. καλαισθητικὰ ἐμφανίζονται κι: ἐδῶ, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα καὶ ἐντονώτερα: γιατὶ τώρα πιὰ πρέπει νὰ τονισθῇ δύο αὐτὸ τὸ εὔτυχισμένο παραλήρημα καὶ ἡ «διγειρική» κατάστασι τοῦ γέρου στὸ πατρικὸ χώμα. Νὰ ἐπίθετα καὶ σύνθετα: λαμπροφορεῖται, θεοφώτεινη, ἀσπρογάλαζα, βουλιασμένα, διγειριασμένος, καταπόρφυρα, πραδαρμένη. Καὶ πάλι: οἱ ἀναδιπλώσεις καὶ ἐπιτάσεις: καὶ πάλι: δ ἀπανωτὸς συνδυασμὸς τῶν σημείων τῆς στίξεως. Ἀλλὰ τὸ «σπεσιαλιτέ» θὰ ἐλέγαμε αὐτῆς τῆς ἐνότ. εἶναι οἱ δυνατὲς εἰκόνες, ἔτσι ποὺ θὰ μποροῦσε δ κινηματογραφικὸς φακὸς νὰ δίνῃ ἐναλλασσόμενα πλάγια, ἀπὸ τὸ σύγχρονο ψυχοφυσικὸ τοπίο τοῦ νησιοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀγαπαραστάσεις ἀπὸ τὰ χρόνια «τὰ ἀλλοτινὰ» τοῦ γέρου. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Ἡ σελίδα αὐτῆ, ποὺ θυμίζει τὸ «κλῖμα» τοῦ Παπαδιαμάντη, μπορεῖ νὰ δώσῃ ὑπέροχες δημιουργικὲς ἀγασυγθέσεις γιὰ δλες σχεδὸν τὶς καλὲς τέχνες.

Κεντρικὴ ίδεα : Γιὰ τὸν «Ἐλληνα διεγιεμένο εἶναι μεγάλη εύτυχία νὰ ξαναγυρίσῃ καὶ νὰ πεθάνῃ στὴν πατρικὴ γῆ» («εἶναι γλυκὺς δ θάνατος, μόνον δταν κοιμώμεθα εἰς τὴν πατρίδα» Κάλβος).

ΓΛΩΣΣΑ: «Ωραία δημοτική, καλοδουλεμένη, πολὺ ἐκφραστική, πολυδύναμη, ἔτσι ποὺ κατορθώγει νὰ δίγη δλες τὶς λεκτικὲς ἀποχρώσεις. "Ολα τὰ μέσα τοῦ λόγου, μὲ τὰ ἐπίθετα στὸν πρῶτο ρόλο, «λειτουργοῦν» ἔτσι,

ώστε άποδίδουν ένα άπολαυστικό αἰσθητικό άποτέλεσμα. Έδω μέσα έφανερώθη μεγαλόπρεπα πώς δ φαγατικός ύποστηρικτής τῆς δημοτικῆς τὴν ἔκτιμησε, ἀλλὰ καὶ πῶς αὐτῇ ἡ γλώσσα ἀφέθη μὲ ἐμπιστοσύνη στὰ πλαστουργά χέρια τοῦ τεχνίτη της!

ΥΦΟΣ: Απλό, φυσικό, γλαφυρό, συγαρπαστικό κατά τόπους. Ο λόγος είναι πυκνός καὶ στὰ περισσότερα σημεῖα μακροπερίοδος, ἔτσι ποὺ προκαλεῖ στὸν ἀναγνώστη αὐτὸ τὸ «λαχάγιασμα» καὶ τὸ τέντωμα τῶν γεύρων. .. Ἐχει τέτοια «θερμοκρασία» καὶ παλιμὸ τὸ ἀφήγημα, ποὺ λίγο ἀπέχει ἀπὸ τὸ πεζοτράγονο.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Νά στ’ ἀλήθεια ένα ἔργο ποὺ ὅπου καὶ νὰ μᾶς γίξῃ, ἀμέσως μᾶς συνταράζουν δυνατὰ ἀγτιφατικὰ συγαισθήματα. Συγκλονίζεται ἡ ψυχὴ μας, δπως τὸ ἀνεμοδαρμένο καράβι ἀπὸ τοὺς λυμένους ἀσκούς τοῦ Αἴδου... Ἔτσι μαζὶ μὲ τὸ γέρο μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ συγγραφέα, θυμούμασθε, νοσταλγοῦμε, πονοῦμε, ἀνυπομονοῦμε, ἀγωνιοῦμε, «τραγουδᾶμε γιὰ νὰ μὴ κλάψουμε», σαρκάζομε γιὰ τὴν ἀπονιὰ τοῦ κόσμου. Καὶ στὸ τέλος ἐμεῖς, ξέχωρα καὶ σὰν ἀγαγνώστες καὶ σὰν παρατηρητές, σὰν τρίτοι, δοκιμάζομε «τὸ φόδο καὶ τὸ ἔλεος» («Ἀγθρωποι εἰμαστε, καὶ μάλιστα... Ἐλληνες, δηλαδὴ ποντοπόροι καὶ ταξιδευτές» κι ἔτσι μπορεῖ νὰ είγαι τόσο κοντά μας «τὰ τοιαῦτα παθήματα»). Καὶ στὸ τέλος ἔγινε ἡ κάθαρσι μέσα μας; Βέβαια ἵσως δὲ φαγταζόμασθε τέτοιο τέλος... Πάντως, ἀπὸ τοῦ νὰ συγέχισε τὴ ζωούλα του δ γέρος μέσα στὸ ναυάγιο καὶ τὴν «παρεξήγηση», καλύτερα ἔτσι· ήταν δ θάνατος «δ ὥραῖος», ήταν ἡ εὐθανασία. Ἀλήθεια νᾶξερε τοῦτος δ καραβοτσακισμένος τοῦ Κάλβου τό· «Ἄς μη μου δώσῃ ἡ μοῖρα μου εἰς ἔνηγν γῆν τὸν τάφον. Εἶγαι γλυκὺς δ θάνατος, μόγον δταν κοιμώμεθα εἰς τὴν πατρίδα»;

Αξιομνημόνευτες φράσεις: Τὸ ἀνάγνωσμα φορτωμένο ἀπὸ πολὺ λαϊκὸ χρῶμα· μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴ φρασεολογία του τὸ συναντᾶμε στὶς λαϊκές συζητήσεις. Ἀλλὰ κυρίως ἀποσποῦ τὴν προσοχὴ μας οἱ φράσεις: α) «μάλαμα ἔπιανε κάρβουνο γιγότανε». Ἔτσι δηλώνεται μὲ χιοῦμορ πικρό, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν σαρκασμό, ἡ φοβερὴ κακοτυχία του. Ἐμεῖς μὲ συμπόνια θὰ μπορούσαμε νὰ εἰποῦμε ἐδῶ: Ποιός ἐφόρτωσε τοῦτο τὸν καλωσυγάπτο ἀνθρωπάκο μὲ μοῖρα χειρότερη ἀπὸ τοῦ μυθικοῦ Μίδα; Ἐκεῖνος τούλαχιστο τῶπαθε ἀπὸ πλεονεξία καὶ ἐπιπολαιότητα!!

β) «μήτε κουρέλι... μήτε παλιόχαρτο... βλέπεις». Μᾶς κάνει νὰ νοσταλγοῦμε τὸ τέλειο φυσικὸ περιβάλλον, τὸ «παρθένο», ποὺ δὲν τὸ ἐμδλυγε αὐτὸ ποὺ λέμε «πολιτισμός».

γ') «πιὸ γνωστίκῳ καὶ ἀπὸ πολλούς φίλους τὸ κῦμα». Σαρκασμὸς γιὰ τὴν ἐπίπλαστη καὶ φεύτική συμπεράφορὰ μερικῶν φίλων.

δ') «Παιδιακίσια λημέρια». Ἀλήθεια δυο θὰ ξεμακραίνουν οἱ «παιδικοὶ μας παράδεισοι», πόσο θὰ σφίγγεται ἡ καρδιά μας σ' αὐτὸ τὸ ἄκουσμα!....».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Αὐτὸς δ γερο - Ἀνέστης ἀντιπροσωπεύει τὴν περίπτωσι ἔκειγων τῶν ξενιτεμένων μας, ποὺ παρὰ τὰ εὐγενικά τους ὅνειρα, τὴν ἔργατικότητα καὶ τὸν τίμιο χαρακτῆρα τους, δὲν εὐτύχησαν νὰ κάμουν προκοπὴ καὶ νὰ γυρίσουν πίσω δικαιαμένοι. Παράλληλα δμως παρέμειναν ἀγνοὶ καὶ γνήσιοι, λαχταρώντας «τὸ γόστιμον ἡμιαρ». Φτωχοί, ἐρείπια καὶ γαυάγια, ἀλλὰ πλούσιοι σὲ ἀναμνήσεις, δεσμούς καὶ ἀνθρωπιά. Ή ξενιτεῖα μὲ τοὺς λωτοφάγους της (γὰ υποθέσωμε προφανῶς καὶ τὶς Κίρκες καὶ τὶς Σειρῆνες) δὲ μπόρεσε νὰ νοθεύσῃ, νὰ «ἀλλοτριώσῃ» τὴ ρωμέϊκη ψυχὴ (Ἀλήθεια ἔτσι συνέδη καὶ μὲ τὸν Ἐφταλιώτη μας!). Ἐπειτα μὴ ξεχνᾶμε ὅτι εἰναι ἀφιλοκερδέστατος, μιὰ μεγάλη καρδιά: «τὸ ἔχει του» (δοσα ϕιχία) τὸ ἀφήνει ἔκει στὸ πλησίον νοσοκομεῖο. Ἄλλ' ἀκόμη τοῦτος δικαρβοτσακισμένος εἶγαι ἔνας τραγικὸς ἀνθρωπος. Τὸ φιλότιμό του τραυματίζεται, σὰν ἀναλογίζεται πώς στὸν τόπο του ποὺ θὰ γυρίσει τὸν δαχτυλοδείχγουν σὰ γαυάγιο. Ἔγίκησε δμως δ ἀκοίμητος πόθος, ποὺ τὸν ἔφερε στὸ δμορφο ἀκρογιάλι τῆς πατρίδας.

Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο σκεψτόμαστε: Ἀλήθεια τί παράξενο! Ή πατρική του γῆ δηλαδὴ τὴν τρομερή, τὴν πυκνὴ ἡμέρα τὸν ἐπροστάτευσε, τὸν ἐδυνάμωσε, τὸν ἐθέριεψε, σὰν τὴ Μάνα Γῆ τὸ τέκνο της, τὸν Ἀνταῖο. Στὴ συνέχεια δμως, τὴ νύχτα, δὲν ἔφέρθη, δπως στὸν Ἀνταῖο της, ἡ γῆ του, ἀλλὰ δὲν τὸν ξανασήκωσε, τὸν ἀπεδυγάμωσε, τὸν ἐπήρε μαζί της στὸ ἀγύριστο ταξίδι. Ἄλλα τί λέγομε; Μήπως αὐτὸ δὲν ἥταν ἡ πιὸ στοργικὴ ἐκδήλωσι καὶ λύσι; Αὐτὸ δὲν ἥταν τὸ πιὸ συγκλονιστικὸ μητρικὸ σφιχταγχάλιασμα;

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ πρώτου ἐπίσημα ξενιτεμένου καὶ γαυαγοῦ, τοῦ δασιλια Ὅδυσσεα, ἔχουν γραφῆ ἀναρίθμιητα ἔργα, σημαντικὰ κι ἀσήμιαντα, μὲ τὴν παραγωγικότητα καὶ ἀφθονία «τῆς ἀλυσωτῆς ἀντιδράσεως» θὰ ἐλέγαμε. «Ἄς παραπέμψωμε τώρα σὲ μερικά. Πρῶτα καὶ καλύτερα τὰ δημοτικὰ «τῆς ξενιτειᾶς» (σὲ ὅποιαδήποτε συλλογὴ, ἀλλὰ κυρίως στοῦ Ν.ικ. Πολίτου). Ὅμορφα εἰναι: «δ ξένος», «τὸ τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς», σελ. 115, 116 Ἀναγνωστ. Γ' τάξεως. Ἐπίσης τὰ: «τὸ τραγούδι τοῦ ξενιτεμένου». Γ. Χατζῆδάκι σελ. 170 Ἀναγν. Β' τάξεως, «τὸ γόστιμον ἡμιαρ» (πεζὸς) Γρ. Εενοπούλου σελ. 90 Ἀναγν. Γ' τά-

ζεως, «επιστροφή» Ἀρ. Προθελεγγίου σελ. 216 Ἀναγν. Γ' τάξεως, τὰ γειτονικὰ τοῦ παρόγυτος στὸ Ἀναγν. τῆς Δ: Τάξεως «Ο ἔνιτεμένος» Ζ. Παπαντωνίου, «δικαιοδότης» Ἰ. Πολέμη, «τὸ τραγούδι τῆς ἔνιτειᾶς» τοῦ Κ. Κρυστάλλη (ποὺ εἶναι δημοτικοφανές), «δικαιοδότης» Ἀ. Κάλλους Ἀναγν. Ε' τάξεως, «δικαιοδότης τὴν πατρίδα» (πολὺ ώραῖο - Βλέπε καὶ «εἰσαγωγικὰ») Κ. Καρυωτάκη.

ΕΙΔΟΣ: Εἶναι ἔνα διήγημα μὲ δλα τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοχτισμένου δ. (χρόνος, τόπος, ἔνοτητα ὑποθέσεως). Ἀλλοι τὸ θέλπουν σὰν ψυχογραφικὸ καὶ λιγώτερο γήθογραφικό ἀλλοι τὸ θέλουν στὴν ὄμιλα «τῶν θαλασσινῶν» καὶ ἀλλοι στὸν κύκλο «τῆς ἔνιτειᾶς».

ΣΧΟΛΗ: Βέβαια διγγραφέας μας ἀνήκει κι αὐτὸς σ' αὐτοὺς ποὺ λέγομε «στὴ σκιὰ τοῦ Παλαμᾶ», ἀλλ' εἰδικώτερα στὴ λεγόμενη «Ἀγγλικὴ σχολὴ» (δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἔζησαν καὶ ἐδημιούργησαν στὴν Ἀγγλία. Π.χ. δ Ἀ. Πάλλης, δ Π. Βλαστός).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι ἡ Ε' περίοδος τῶν γραμμάτων μας (1880 - 1920). **ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ** Εἶναι πράγματι ἔνας ἔξοχος πίνακας τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς. Ἐδῶ μέσα ὑπάρχει ἀτομικός, προσωπικὸς πόνος, ἀλλὰ καὶ διμαδικὸς καημός (γιατὶ μὲ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ὡς ἀφοριὴ διώματα ἔντονα μέσα μας καὶ μᾶς συγκλονίζουν). Ὑπάρχουν ἔντονα δραματικὰ στοιχεῖα, χωρὶς δμως κραυγαλέες ἔξαρσεις· δλα μένουν μέσα στὸ ἐλληνικὸ μέτρο καὶ τὴν εὐπρέπεια. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀλλες ἀρετές του τὸ ἐνδιαφέρον γεννιέται καὶ ἀπὸ τὰ ἀρθρονα αὐτοθιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ περιέχει. Γιατὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ ἀρο:στία καὶ ἀνωνυμία τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου (στοιχεῖο ἔξ ἀλλου ποὺ καὶ αὐτὸ δίνει μυστήριο καὶ γοητεία) πρέπει εὔκολα γὰ ἀναγνωρίσουμε τοποθεσίες τῆς Λέσβου, τοῦ ἀγαπημένου νησιοῦ τοῦ συγγραφέα. Ἐπίσης τὴ ζωντανία του καὶ τὴν «καθολικότητά» του τὸ διήγημα τὴν κερδίζει νομίζομε ἀπὸ σκηνές, ποὺ λές καὶ ἔξεσήκωσε... μὲ καρμπόν ἀπὸ τὸ αἰώνιο πρότυπό του, τὴν Ὁδύσσεια, δ Ἐρταλιώτης. Π.χ. στὸν ἥρωά μας, ποὺ ἀποκοιμίεται στὸ ἀκρογιάλι: τῆς πατρίδας του, ἀναγνωρίζομε τὸν Ὁδύσσεα, ποὺ κοιμάμενο τὸν ἀφησαν οἱ φίλοι του Φαίακες στὸ γησί του· «εἴσατο δὲ χθύν· γῆθησέν τε τ' ἄρ' ἔπειτα πολύτλας διος Ὁδύσσεύς χαίρων ἢ γαίῃ κύσε δὲ ζείδωρον ἄρουραν (Ὁδύσσεια V 352 - 54) = καὶ φανερώθηκε ἢ χώρα· κι ἀμέσως ἀναγάλλιασε στ' ἀλήθεια δ πολύπαθος θεῖκδς Ὁδύσσεας, γεμάτος χαρὰ γιὰ τὴν πατρίδα του καὶ προσκύνησε τὴν καρπερὴ γῆ»).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Φιλολογικὸ φευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μιχαηλίδη, ποὺ ἐγενήθη στὸ Μόλυβο (ἀρχαία Μήθυμνα) τῆς Λέσβου στὰ 1849 καὶ ἀπέ-

θανε στήν 'Αντίπολι της Γαλλίας τό 1923. Άπο μικρὸν οἱ δικοὶ του τὸν προώρισαν γιὰ τὸ ἐμπορικὸ στάδιο. 'Αντιπρόσωπος τοῦ μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου Ράλλη στὸ Λονδίνο καὶ ἀργότερα στὴ Βομβάτη τῶν Ἰνδῶν, ὅπου εύδοκίμησε καὶ ἔγινε οἰκονομικὰ ἀνεξάρτητος. Άλλὰ παφάλητα μὲ τὸν «κερδῶν» Ἐρμῆ ἐθεράπευσε μὲ ἐπιτυχία καὶ τὸν «λόγιον». Μικρὰ χρονικὰ διαστήματα μένει στὴ γενέτειρά του κι ὅλη τῇ ζωῇ του τὴν ἐπέρασε στὴ ξενιτειά, ὅπου κυριολεκτικὰ τὸν ἔλυνε ή νοσταλγία, γιατὶ ἦταν, καὶ ἀπεδείχθη, σὲ σκέψι, σὲ διάθεσι καὶ σὲ πρᾶξι πολὺ πολὺ ρωμιός. Μαζὶ μὲ τὸν Πάλλη, ποὺ ἔγνωρισε στὴ Βομβάτη κι ἔγινον ἀδερφοποιητοί, ἐδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸ γλωσσικὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη καὶ ἔγιναν σημασιοφόροι του καὶ «Πρωτοπαλλήκαρό» του. Στὰ περισσότερα λοιπὸν ἔργα του χρησιμοποιεῖ τῇ δημοτικῇ μὲ τὶς ὀκρότητες τοῦ δασκάλου του.

Συγγραφικὸ γράμμα: «Παλιοὶ σκοποὶ» (ποιήματα), «νησιώτικες ἴστορίες» (ἡθογραφήματα), «ἡ φυλλάδα τοῦ γερο - Δήμου» (ἱστορικὰ ἀναγνώσματα), «ἱστορία τῆς ρωμιοσύνης», «Βουρκόλακας» (δραματοποίησι τοῦ δημοτ. «τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ»). Τὸ τραγούδι «τ' ἀργαδιοῦ» (τὸ γνωστὸ μας «πέτα σαΐτα μου γοργή», ποὺ μοιάζει σὰ δημοτικό), εἶναι τὸ καλύτερο ποίημά του.

Μεταφράστησε: Οδύσσεια τοῦ 'Ομήρου, τοὺς λυρικοὺς Σαπτφῶ καὶ Ἀλκαΐο, τοὺς "Ἄγγλους Βύρωνα καὶ Σέλλεϋ. Ο 'Εφτ. εἰναι ἔνας εὐαίσθητος, ἀγιὸς καὶ πολὺ καλλιεργημένος ἄνθρωπος. Εἶχε τὴ ρωμιοσύνη στὸ αἷμα του. Τὰ θέματά του τὰ παίρνει ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ γενικῶς ἀπὸ τὸ χώρο τῆς λαογραφίας μας. Στὸ ἔργο του ξεχωρίζει ἡ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ ἐθεράπευτη νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα, καὶ εἰναι ἀντιλυρικό, γιατὶ εἰναι ρεαλιστικό. Αύτὸς ἦταν ποὺ εἶχε εἰπεῖ: «άδαρτία νὰ παίζουμε μὲ τὴ φαντασία δάτι νὰ γεννοῦμε μὲ τὸ νοῦ». Εἶναι πρὸς τιμῆ του δτὶ τὸν ἀπησχόλησε πολὺ ἡ 'Ελλάδα καὶ ἡ πολιτικοινωνική της καὶ πνευματικὴ προκοπή. "Ετσι, δ Ἀρ. Καμπάνης γράφει: «τέτοιο ἔργο θὰ χρησίμευε πολὺ γιὰ διαφήμισι τῆς 'Ελλάδας στὸ ἔξωτερικό». Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «ἐπισκόπησι τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 216.

M i s e μ ὁς

Ιω. Πολέμη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βλ. σελ. 15 Β' «Ξενιτεμένος».

ΝΟΗΜΑ: 'Η μάνα, ἡ αἰώνια 'Ελληνίδα μάνα, κατευοδώνει τὸ γυιό της,

ποὺ πάει στὴν ξενιτειά. Τὸν ξεπροβοδεῖ μὲ τὴν εὐχή της. Τοῦ εὔχεται νὰ ἔιναι τριανταφυλλένια ἡ στράτα του, γιομάτοι κρίνα οἱ δρόμοι καὶ οἱ πέτρες νὰ βγάζουν λουλούδια γιὰ χάρι του! Κλαίει ἡ μάνα... κλαίει ἀπὸ τὸν πόνο της κι εὔχεται τὰ δάκρυά της νὰ γίνουν διαμάντια σ' δ, τι πιάση καὶ νὰ πιῇ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς μέχρι τέλους, μιᾶς χαρᾶς μεγάλης καὶ διαφρούς. Στὴ συνέχεια τοῦ δίνει συμβουλές, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν πικρή, τὴν μαύρη ξενιτειά. Πόθοι, ἐλπίδες, πλούτη, καλὴ ζωὴ κ. λ.π. μποροῦν νὰ ξεπλανέψουν τὸ παιδί της, νὰ τὸν κάνουν νὰ ξεχάσῃ τὸ παρελθόν καὶ τὴ μάνα του ἀκόμη, γιατὶ τὸ βιός μὲς στὰ πολάτια του τὴν περηφάνεια κρύβει καὶ μπορεῖ νὰ τὸν κάνῃ νὰ ξεχάσῃ τὸ πατρικό του καλύβι. "Ολα ἡ μάνα μπορεῖ νὰ τοῦ τὸ ἐπιτρέψῃ, καὶ νὰ τὰ συγχωρήσῃ, ἀλλὰ δὲν ἀφηθῇ τὴν πατρίδα του, τότε —ἡ μάνα καταφρέτα— νὰ εἶναι οἱ δρόμοι του ἀγκάθια καὶ τριβόλοι..."

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' ἡ πρώτη στροφὴ (στ. 1 - 8) · «Ἐύχαλ μάγας στὸ παιδί της, ποὺ ξενιτεύεται». Β' ἡ δευτέρα (στ. 9 - 24) · «Συμβουλές στὸ παιδί γιὰ τοὺς κινδύνους τῆς ξενιτειᾶς».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ :

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία : Μισεύω < Mitto) + κατάλ. -εύω) = ἀγα-
χωρῶ. ξενητειά, ἡ (μεσγ. ξενιτειά < μεταγ. ξενητεία < ξενητεύω). στράτα, ἡ (μεσγ. στράτα < λατιν. ἐπίθ. Strata (ἐνν. via) = στρωμένος δρόμος) = δρόμος. στραγγίζω < μεταγγ. στραγγίζω < στράγξ (= στα-
γόνα) = πίγνω δλο τὸ περιεχόμενο τοῦ ποτηριοῦ. Λιθάρι, τὸ (μεταγγ. λιθ-
άριον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. λίθος. ἀγγίζω (ἀρχ. ἐγγίζω < ἐγγύς) = πιάνω.
διαμάντι, τὸ (ἰταλ. diamante) = πολύτιμος λίθος, ἀδάμας. ξεδιψῶ =
(βλ. σελ. 7 Β' στὴ Β. Ἡπειρο).

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: ξενιτειά, ἡ = ἔξω τοῦ Κράτους χώρα, ἡ ἀλ-
λοδαπή. Μισεμός, δ = ἡ ἀποδημία, δ ξενιτειός. Στὸ Καλό = Εύχη πρὸς
τοὺς ξενιτευομένους.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ἐπίθετα: μοναχή, τριανταφυλλένια, κριγο-
σπαρμένοι, γεμάτο. Σύνθετα: Κριγοσπαρμένοι, ἀγθοβολοῦν. Ἀγτιθέσεις:
μισεύεις - μένω. δάκρυα - διαμάντια. Εἰκόνα: στίχ. 3 - 4. Μεταφορές: ἀγ-
θοβολοῦν, τριανταφυλλένια, ἡ βρύση ποτῆρι χαρᾶς παρομοίωσι: σὰ νὰ "γαι
ἡ βρύση. Ἀναδίπλωσι = σῦρε - σῦρε. Ὑπερβολές: στίχ. 3 - 5.

Νοήματα α'. ἐνότητ.: 1. Ἡ μάγα δίνει τὶς καλύτερες εὐχὲς στὸ παιδί
ποὺ ξενιτεύεται.

2. Ἡ ἀγάπη τῆς μάγας εἶναι μεγάλη.

ΕΠΕΕΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσική έρμηνεια: δίχτυ, τὸ < ἀρχ. δίκτυον. δέξιοργα, ἡ (καὶ δέξιοργα, ἡ, δέξιοργο, τὸ = Ἰδέοργα, βέργα ἀλειμμένη μὲν ἵξι (χολλώδη οὐσίᾳ ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς ἱξίας), ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴ σύλληψι μικρῶν πουλιών, ἵξοφόρος δόναξ, (μτφ.) σαγήνη, γοητεία. Ήιός, τὸ (ἀρχ. δίος) = ἡ περιουσία (βλ. καὶ Λυσίου ὑπέρ Ἀδυνάτου ξ 6 «...Ἐποποίαν καὶ τὸν ἄλλον τὸν ἔμπον έίσον...»). Παλάτι, τὸ < μεση. παλάτιν < παλάτιον < λατιν. **palatium** = τὸ ἀνάκτορο. ξεγελάστρα, ἡ < ξεγελῶ = ἔκεινη ποὺ είγαι ἵκανη νὰ παραπλανήσῃ (ξεγέλασμα, τό, ξεγελαστής). Περηφάνια (ὑπερηφάνεια) < ὑπερήφανος < ὑπερ + φανής. νιός, ὁ (νέος -α -ο) νιός, γιὸς = καιγούριος, νεαρός, πρόσφατος. θαρυγκόμηση (ὅρθι δαρυγγώμησι < δαρυγγωμῷ < δαρυγγωμῷ = ἀγανακτῷ, δυσφορῷ) ἀγανάκτησι, δυσφορία (ἄλλως: δαργομῷ, -ίζω, δαρυγγομῷ). ἀγκάθι, τὸ < ἀκάνθιν < ἀρχ. ἀκάνθιον, ὑποκορ. τοῦ ἀκανθια. Τρίδολος, ὁ (τριβόλι, τὸ) < ἀρχ. τρί - θολος = εἰδός φυτοῦ τοῦ ὅποιου ἡ σποροθήκη ἔχει σχήμα κόρμου μὲν τρία σκληρότατα ἀγκάθια καὶ κατὰ μίμησι αὐτοῦ κατεσκευάσθησαν σιδερένια κατασκευάσματα (τρίδολος), ποὺ τὰ σκορπίζουν στὴ γῆ γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸ ἔχθρικὸ ίππικό.

Πραγματικῶν έρμηνεια: δέξιοργες, οἱ = εἶναι μικρὲς θέργες ἀπὸ δύο ἢ καλάμι ἀλειμμένες μὲ παχύρρευστο δύρρο ἱξίας, ποὺ τὶς προσαρμόζουν πάνω σὲ δέντρο κουτά σὲ κλουδί μὲ ἔνα πουλί, ποὺ κελαδεῖ. Τὰ ἄλλα μικρόπουλα πηγαίνουν στὸ δέντρο αὐτὸ δέξιαρρεμένα καὶ τυχαίειν γὰρ ἀκούμπησουν πάνω στὴν δέξιοργα. Κολλοῦν καὶ αἰχμαλωτίζονται. Στίχ. 24 = κατάρα συγηθισμένη τῆς μάνας στὸ παιδί, δταν δὲν ὑπακούση στὴν ἐντολή τῆς.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: μακρινά, ξεγελάστρα, γλυκά, ἀχαλίνωτη, φτωχό, πατρικό, πρόθυμη. Σύνθετα: δέξιοργες, ξεγελάστρα, ἀχαλίνωτη, θαρυγκόμηση. Μεταφορές: δίχτυα, δέξιοργες, ἀχαλίνωτη. Προσωποποιήσεις: ἐλπίδα, τὸ θιός, διμορφά.

Νοήματα β' ἐνότητας: «Ἡ ξενιτειὰ ἔχει πολλοὺς κινδύνους. 2. Ἡ ἐλπίδα, ὁ πλοῦτος, ἡ διμορφιὰ πολλὲς φορὲς μᾶς παραπλαγοῦν. 3. «Τὸ θιός μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνεια κρύθει». 4. Ἡ μάνα, κι ἰδιαιτερα ἡ Ἐλληνίδα, δὲν ἀγαπᾶ τὸ παιδί της, ποὺ ἀπαργήθηκε τὴν πατρίδα.

Κεντρικὴ ίδεα: Δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὴν πατρίδα.

Ψυχολογικὴ έρμηνεια: Ὁ ποιητὴς ἔχει εὔστοχα τοποθετήσει τὴ μάνα μέσα στὸ ἔργο του. Τὴν παριστάνει εὐγενικά, φιλόστοργη, ἀλλὰ πρὸ

πάντων Έλληνίδα. Τὴν φυχή μας πλημμυρίζουν πολλὰ συγκαισθήματα (πόνου, λύπης, θαυμασμοῦ, ἔθνικῆς ὑπερφράνειας). Μέχρι καὶ δάκρυα μᾶς ἔρχονται στὰ μάτια μὲ τοὺς στίχους 21 - 24. Τέλος τὸ παιδί, σὰ δουέδο πρόσωπο τραγωδίας, μᾶς συγκινεῖ βαθιά μὲ τὶς εὐθύνες καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τὶς πολλές ποὺ παίργει ἀπάνω του χωρὶς ἀντίρρηστος.

ΓΥΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἶναι ἀπλὸ καὶ πρὸς τὸ τέλος ὄφηλόν, διποὺ ὑπογραμμίζονται ὑψηλές ἔγγονες.

ΡΥΘΜΟΣ: Γοργὸς καὶ Καλοδουλεμένος δ στίχος, ποὺ δημιουργεῖ ὥραία ἀκούστικήν ἐντύπωσι.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημιοτική ἀπλὴ κι ἀνόθευτη.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ ποίημα εἶναι γραμμένο σὲ λαμβικὸ 15σύλλαβο παροξύτονο μέτρο. Ἐχει τρεῖς στροφὲς ($\alpha =$ στίχ. 8, $\beta =$ στ. 10, $\gamma =$ στ. 6 = 24). Καλοδουλεμένες μὲ πολλὰ γοήματα βαθιά, φιλοσοφημένα καὶ σφυρηλατημένα πάνω στὸ ἀμόρι τῆς ἔθνικῆς συγειδήσεως. Ἡ δμοιοκαταληξία εἶναι ζευγαρωτή.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα εἶναι λυρικό. Ἐχει γραφῆ μὲ σκοπὸ διδακτικό. Ἀνήκει στὰ λυρικὰ τραγούδια τῆς ξενιτεῖας. Εἶναι ἀπὸ τὰ καλοδουλεμένα ποιήματα τοῦ Ἰω. Πολέμη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ:

Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ

Διήγημα Ἀλ. Παπαδιαμάντη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ο λαός μας, ιδίως σὲ παλιότερους καιρούς, ἔξω ἀπ' αὐτὸ ποὺ λέγομε σήμερα «τεχνολογία», ἀμήχανος πολλές φορὲς μπροστὰ σὲ περίεργα φωτεινὰ φαιγόμενα —ἀλλὰ καὶ γενικώτερα σὲ παράδοξα τῆς φύσεως—, δὲ μπορεῖ γὰ τοὺς δώση λογική - ἐπιστημονική ἔξήγησι. Καὶ ἐνῶ αὐτὰ πρέπει γὰ δφελωταὶ σὲ παραισθήσεις μας ἢ στ' ἀνταγωνιστικά μας ἢ νὰ προέρχωται ἀ-δ φωσφορισμοὺς σημείων τοῦ ἐδάφους ἢ τῆς θαλάσσης κλπ., δ λαός, καὶ σὲ πολὺ μεγαλύτερο βαθμὸ δ ἐλληνικός, ποὺ εἶναι εὑφάνταστος καὶ διαθέτει θαυμαστὴ μυθοπλαστικὴ δύναμι, ἔπλασε

διμορφους θρύλους και παραδόσεις ξεχύνοντας, μὲ τὴν εὐκαιρία, καὶ μόρφοποιώντας δὴ τὴν ἀγεξάντλητη ποιητική διάθεσι καὶ διμορφιὰ τῆς ψυχῆς του...

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ : "Ενας νεαρός φαράς ἀπὸ τὴ βάρκα του (ἀραιγμένη δίπλα σ' ἔνα στοιχειωμένο ἐρημόσπιτο) τὶς νῦχτες ἔβλεπε μακριὰ στὴ θάλασσα ἔνα ἀνεξήγητο φωσάκι. Ἐπειδὴ σὲ ἐπανειλημμένες νυχτερινές ἔρευνες μὲ μεγαλύτερό του συντοπίτη, στὸν διποῖον τὸ ἀνεκοίνωσε, δὲν καταλαβαίνουν τίποτε, προθυμοποιεῖται ἡλικιώμενος γείτονάς τους, ποὺ ξέρει πολλές παλλακές ιστορίες καὶ θρύλους, νὰ τοὺς ἔξηγήσῃ: Στὸ μυστηριακὸ αὐτὸ φωτεινὸ σημαδάκι —«ἄνθος τοῦ γιαλοῦ» τὸ λένε— εἶναι ἀνταμώμενά ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ μὲ τὰ παρασκάλια του, ἔγινε σπίθα, καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἀγαπημένης του Λουλούδως, ποὺ ἐμφάζωνε κι ἔλυνε νὰ τὸν περιμένῃ. Ήταν μιὰ πολὺ λυπητερὴ καὶ πονεμένη ιστορία ἀγάπης. Ὁ νέος εἶχε τάξει στὴν κόρη ὅτι, ὀφοῦ νικήση τοὺς βαρβάρους, θὰ γυρίσῃ στοῦ Χριστοῦ τὴ γέννα καὶ θὰ τὴ στεφανωθῇ. Μά, παρὰ τὸν πολεμικὸ του θρίαμβο, οἱ ἔχθροι του τὸν σίχμαλώτισαν κι ἔλυνε στὰ σίδερα. Κι ἐπέρασαν καὶ τὰ Χριστούγεννα καὶ δὲ φάνηκε τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴ Λουλούδω. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ δ συγ.—ποὺ δύμαλογουμένως ἔχει πάθει ἔρωτα, πραγματικὴ ψύχωσι μὲ τὶς γιορτὲς τῆς δρθοδοξίας— μέσα σὲ μιὰ παρεμβολὴ διηγήσεως κάνει μιὰ πυκνὴ καὶ ὑποθλητικὴ περιγραφὴ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς γενήσεως του Χριστοῦ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ : Πολλοὶ τὸ χωρίζουν σὲ 6 μικρότερες ἔνστητες, ἀλλὰ γομίζοιτε πώς ἡ δομὴ του μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ μελετήσωμε σὲ 4 μεγαλύτερες γοηματικὲς ἔνστ. α) «Ἐπὶ πολλά... ἔκδρομήν». Ὁ πειρασμὸς τοῦ νεαροῦ φαρᾶ γιὰ τὸ παράξενο φῶς ποὺ ἔβλεπε πέρα μακριὰ στὴ θάλασσα. β) «Ἐπῆγα μίαν... τί ἀρα ἦτο;». Παρὰ τὶς ἐπίμονες προσπάθειες τὸ δραματικὸ εἶναι ἀπλησίαστο καὶ ἀνεξήγητο.

γ) «Ἐις μόνον γείτωνα... νὰ διηγῆται». Γείτονας πολύξερος προσφέρεται νὰ ἔξηγήσῃ.

δ) «Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ... στὰ χρόνια μας». Ὁ θρύλος πῶς τὸ μυστηριακὸ αὐτὸ σημάδι ἦταν ἀντάμωμα δύο ἀγαπημένων ψυχῶν, τῆς κόρης καὶ τοῦ βασιλόπουλου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ :

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία : Κοτρώ (w) νι = ἀκατέργαστη πέτρα < κροτώνιον, μὲ ἀγαγραμματισμόν, < κροτῶ. Ἐπιπολῆς (ἐπίρρ.) = στὴν ἐπιφάνεια (ἐπιπόλαιος). γραῖδια, τά: ὑποχορ. τοῦ γραῖα. Ηυρός = ἀναμένος δαυλός, φωτεινὸ σημάδι γιὰ συνεγγόησι στοὺς πολέμους.

Πραγματικῶν - Λαογραφικῶν ἔρμηνεία:

Πούλια, ἥ: Βλέπε τὰ

πραγματικά στὸ ποίημα «Διγενῆς καὶ χάρουτας». Λαδικό, τὸ = ἐλαιοδοχεῖο, καὶ μεταφορ. γριὰ φλύαρη καὶ κακή. Ἡ σημασία, κατὰ τὸν Φ. Κουκουλέ, ἀπὸ τὸ θρύλο διάθετος μεταμορφωμένο σὲ γριὰ ἔδωσε σὲ προσκυνητές τοῦ τάφου τοῦ Ἀγ. Νικολάου δοχεῖο μὲ λάδι σὰν προσφορά, που ἐπρόκειτο νὰ κάψῃ τὸ γαό.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ἐδῶ ἀπὸ παντοῦ ἀναδίνεται ἕνα ποιητικὸ ἄρωμα καὶ μιὰ αἰγαιοπελαγίτικη φρεσκάδα. Ὁ πηγαῖος λυρισμὸς τοῦ συγγραφέα μας, γιὰ νὰ ἔξωτερικευθῇ καὶ νὰ σχηματοποιηθῇ στὸ ψυχοφυσικὸ τοπίο ποὺ θέλει αὐτός, ἐπρεπε νὰ «ἔπειγδυθῃ» ἀπὸ ἀνάλογα καλαισθητικὰ μέσα. Πρῶτο στοιχεῖο ποὺ κάνει τὸ ἀνάγγωσικα συγχρπαστικὸ εἶναι ἡ ἐγκλαγὴ περιγραφῆς, ἀφήγησεως καὶ διαλόγου. "Ἄς παρατηρήσωμε τώρα ἀπὸ κοντά τὴν ποικιλία τῆς δημορφιᾶς: Σχήματα: ἀνθισμένα νησάκια, στόμιον τοῦ λιμένος, μελαγχολικὸ φῶς: εἶναι μεταφορές. νησάκια ὡς σκοποί: Εἶναι παρομοίωσ καὶ προσωποποίησι. Τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα εἶναι πολλά. Εἶναι φορές ποὺ δύο καὶ τρία ἐπίθετα προσδιορίζουν ἕνα οὖσιαστικό. Π.χ. Παλαιόν ἔρημόσπιτον κατερειπωμένον: Τοῦτο στὸν ἀδόκιμο ἥμέτριο τεχνίτη εἶναι ἀσχήματα, ἐνῷ ἔδω εἶναι «σκέτηρ» μαγεία, γιατὶ ὁ Παπ. ἀποκαλύπτει στὰ ἔκθαμβα μάτια μας τόσες καὶ τόσες δυνατὰς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς λέξεις καὶ τὰ πράγματα... Ἀξιοπρόσεκτο εἶναι δὲτι οἱ πρώτες 13 γραμμὲς στὴ σειρὰ ἀποτελοῦν μιὰ περίοδο... Κι διμως δὲν κουράζει δ λόγος. "Οσο γιὰ τὶς εἰκόνες σ' δλόκηληρο τὸ ἔργο, μὰ ποὺ νὰ πρωτοκοιτάξῃ κανεὶς; Ἄληθεια ποὺ χώρεσε πατωσιές πατωσιές δλος τοῦτος ὁ κόσμος μέσα στὸ συγγραφέα μας, ποὺ τώρα, —δπως ἀλλωστε σ' δλα του τὰ ἔργα— τὸν ἀναπαράγει μὲ τὸν τρόπο του, σὰ νὰ θέλη νὰ γίνη δ καινούργιος δημιουργός!!.. Πόσο σωστὸ πρέπει νάναι αὐτὸ ποὺ ἔνας μελετητής του εἴπε: «δημορφῇ εἶναι ἡ Σκιάθος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἡ Σκιάθος τοῦ Παπαδιαμάντη δημορφότερη!».

ΝΟΗΜΑΤΑ : "Ολοι οἱ ἀνθρωποι δὲν ἔχουν τὶς ἔδιες αἰσθητικὲς κερατεῖς. Ὅπαρχουν μερικοί, οἱ ἀλαφροίσκιωτοι —ἐμεῖς δὲς τοὺς εἰποῦμε «τοῦ δνείρου», ποὺ πιάνουν μὲ τὴ φαντασία, τὴ διαισθησὶ καὶ τὴν ἐνδρασὶ κι ἀλλα, ἀγύπαρκτα γιὰ τοὺς πολλούς.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Καλολογικὰ στοιχεῖα : φῶς καρφωμένο, χόρευε ἡ λάμψις: μεταφορές. Παρατηροῦμε ἐπίσης τὰ κιλμακωτά: «ἔδαλαν δύναμι —ἔξεπλατίσθηκαν στὰ κουπιά», «τὸ φῶς ἀπειμακρύνετο — ἐφαίγετο δλογέν ἀπώτερον», «ἡτο ἀφθαστον — κι ἔγινε ἀφαντον», «ἐπέρασαν τὰ Χριστούγεννα — ἔγινε ἡ σωτηρία».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: γιαλεύω = φαρεύω κοντά στὸ γιαλὸ πυροφανίζω = φαρεύω μὲ πυροφάγι. Καὶ τὰ δύο λέξεις ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς «φαρικῆς». σᾶς ὡγείρεψε = τὸ εἶδετε ὅγειρο.

Πραγματικῶν έρμηνεία: Κολλυδογράμματα: Ἐλαχιστότατες γνώσεις, γραφή κι ἀγάγγωσι. Κατὰ τὸν Φ. Κουκουλέ ἀπὸ τό: Κολοβά + γράμματα μὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδρασι τοῦ Κόλλυνθα. Κατ' ἄλλους ἀπὸ τό: κόλλυνθα + γράμματα, ἐπειδὴ σ' αὐτοὺς τούς... γραμματισμένους τάχα κατέφευγαν οἱ τελείως ἀγράμματες γυναῖκες, γιὰ νὰ τοὺς χαράξουν πάνω στὰ κόλλυνθα τοῦ μνημοσύνου τὰ ἀρχικὰ τοῦ μνημονευομένου. Ἐ (α) λαφροῖσκιωτος: Αὕτης ποὺ ἔχει ἐλαφριὰ σκιά, ψυχὴ (δ ἀγαθόψυχος) κι ἔτσι μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ καὶ τὶς πιὸ ἀδιόρατες δυνάμεις: γεράϊδες, ἀγερικά, φαντάσματα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Καὶ πάλι: ἐμφανίζονται τὰ ἔξοχα ἐπίθετα καὶ τὰ συχνὰ καὶ ὑπέροχα σύνθετα: Κολλυδογράμματα, πυροφανίζετε, ἐλαφροῖσκιωτο. Ἔπειτα παρατηροῦμε ἐναλλαγὴ μακροπεριόδου καὶ ὥραχυπεριόδου λόγου, πρᾶγμα ποὺ δίγει ἀλήθεια καὶ φυσικότητα.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ὁ ἐλληνικὸς λαός, δ γνήσιος καὶ «ἀχάλαστος» διμως σέβεται πολὺ τοὺς συντηρητές τῶν παραδόσεών του (τὰ διάφορα ἡλικιωμένα πρόσωπα), γιατὶ αὐτὲς εἰναι ἡ ἀγραφη, ἀλλὰ καὶ πιὸ ἀληθιγή ἴστορία του. β) πολὺ κυκλοφορεῖ μέσα στὸ λαὸς δ ὅρος ἀλαφροῖσκιωτοι, ποὺ πιστεύει δτι τέτοιοι γίνονται συγήθως, οἱ «σαβατογεννημένοι». «Ο ἀλαφροῖσκιωτος» είγαι, ἐπ' εὐκαιρίᾳ, καὶ δ τίτλος ἀριστούργηματικοῦ φυιολατρικοῦ ποιήματος (εἰναι τὸ πρωτόλειό του) τοῦ ποιητοῦ μιας Ἀγγ. Σικελιανοῦ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Δ' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: σεφέρι, τὸ = στρατός, ἐκστρατείας, πόλεμος (τουρκ. *Sefer*). Πιστικός = ἐμπιστος θογθὸς τσοπάγου, ἐδῶ ἀρραβωνιαστικός. Δισάκι: < Βυζ. δισάκχιον < δι + σάκκος. Φουσάτο = στρατός. < Βυζ. φοσάτον λατιν. **fossatum** = στρατόπεδον (*fossa* = τάφρος). Φλάμπιπουρο, τὸ = σημαία πολεμική. λέξι: Βυζ. < Φλάμπιπουλον < Φλάμπιμουλον < λατιν. **flammulum** = σημαία ποὺ εἰχε τὸ χρῶμα τῆς φλόγας. μούστωμα, τὸ = μεθύσι. μούστος < **mustum** (*vinum*) = νέο κρασί.

Πραγματικῶν έρμηνεία: μανού, ἡ (καὶ μανὼ) = ἡ γιαγιά. Ἰδιωματικὸς τύπος τῆς μάλιμης. Γιατὶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πανελλήνιο γιαγιά, κατὰ τόπους ἐπιχωριάζει ώς βάδα (βάδω), γόννα, κυρούλα. Σιμύργα, ἡ = ρητινῶν

ఈες άρωματικό κόδιμο μέξαγόμενο άπό την άραβική μύρτο, που ἔχρησίμευε κυρίως για τη βαλσάμωσι τῶν γενερῶν. Μίτρα, ἡ = ἀρχικῶς ζώνη θώρακος τῶν πολεμιστῶν (μίτος = νῆμα), ταινία τῆς κόμης τῶν γυναικῶν, ἐπίσημο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἡγεμόνων (περικής προελεύσεως) καὶ ἀρχιερέων. Τὸ διμόηχον ποὺ σημαίνει καλούπι γράφεται:: μήτρα.

Καλολογικά στοιχεῖα: Βέβαια κι ἐδῶ, σὲ μεγαλύτερη μάλιστα ἔντασι, συνεχίζει ὁ «πιδακισμὸς» τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν συνθέτων. Ἐπίσης διακρίομε τὰ ἀσύνδετα: «Ἐμενε ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας... ὁ πιστικός της». «Ἡ Παναγία... χωρὶς πόνο... ἐσπαργάνωσε». Ἐνδιαφέρων εἰναι: ὁ συνδυασμὸς ἀσυγδέτου καὶ πολυσυγδέτου: «Ἐίχαν χρυσὲς μίτρες... τὸ σκοτάδι». Ὑπάρχουν καὶ οἱ μεταφορές: μέθη τῆς νίκης, τὸ βασιλόπουλο σόγισθηκε, οἱ ἀναστεναγμοὶ διαλύθηκαν. Καὶ ἡ ὑπερβολὴ: ἐπίκραναν τὸ κῦμα. Βλέπομε ἀκόμη καὶ τὶς μετωνυμίες: πλούσια δισάκια, τὰ φλάμπουρα εἴχαν κυριεύσει, ἐλάτρευαν τὸ θαῦμα. Καὶ τὴν ἀντογομασία: βασιλικοὶ γέροι.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α') Τοὺς δυνατοὺς συγαισθηματικοὺς δεσμοὺς δὲν καταλύει οὕτε ὁ χρόνος οὕτε ὁ θάνατος. β') Στὸν ἐλληνικὸν λαὸν ὁ δρκος καὶ τὸ τάμα εἴχαν πάντοτε μιὰ ἀπαραβίαστη ἱερότητα (ἰδέα ποὺ τὴ συγκατάπτει κυρίαρχη στὴν περίφημη παραλογή μας «τοῦ γενεροῦ ἀδελφοῦ»).

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Οἱ ὥραιοι δεσμοὶ καὶ τὰ εὐγενικὰ ὅνειρα, ποὺ τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ἡ ζωὴ μὲ τὴ σκληράδα τῆς συντρίβει, εἴναι παρήγορο ὅτι πραγματώνογται ἔστω στὸν ἄλλο κόσμο.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἴναι ἡ γνωστὴ πὶα «παπαδιαμάντικη» γλῶσσα. Μιὰ προσωπική, ἰδιόρρυθμη καθαρεύουσα, «μικτὴ» καλύτερα (μὲ καθαρεύοντα καὶ δημοτικὰ στοιχεῖα, μὲ ἀρχαῖσμοὺς καὶ λαϊκοὺς ἴδιωματισμούς). Βλέπε καὶ τὸ «λαμπριάτικος φάλτης».

ΓΥΦΟΣ: Γλαφυρό, ὑποβλητικό, ποὺ ἀνταμώνει λυρικὰ καὶ δραματικὰ στοιχεῖα σ' ἔνα σύνολο ἀνεπανάληπτης γοντείας. «Ο, τι εἴπαμε γιὰ τὴ γλῶσσα, ίσχύει κι ἐδῶ. Δηλαδὴ τὸ ὄφος του εἴναι προσωπικό, «παπαδιαμάντικο». Ἀγε τώρα νὰ μιμηθῆς τὸ ὄφος καὶ τὸ λεκτικὸ τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ θὰ κάμης τὸ μεγαλύτερο... ἔγκλημα καθοσιώσεως, γελοιοποιούμενος.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ἐδῶ κυριολεκτικὰ ἡ ψυχὴ μας δοκιμάζει ἔνα λυτρὸ συγκλονιστικῶν συγκινησιακῶν καταστάσεων. Δὲν ήταν δυνατὸν αὐτὸν τὸ ἀλλόκοτο δρᾶμα νὰ μᾶς ἀγγίσῃ μόνο «ἐπιδερμικά». Ἀγωνία, μυστήριο, καρδιοχτύπι σὰν μπροστὰ σὲ θαῦμα. Ἐπειτα θαυμασμός, ἀλλὰ καὶ συμπάθεια καὶ οίκτος, «έλεος καὶ φόβος» γιὰ τὸ τραγικὸ ζευγάρι· κι

δυτερα γαληγεύομε, μας ἔρχεται ή κάθαρσι, ἀφοῦ βλέπομε, ὅστω ὅποια-
λόμαστε στὴν ἵδεα, δτι ὑπάρχει ή δικαίωσι. Ἔστω πέρα κι ἔξω ἀπὸ τὴν
κακότητα τούτης τῆς ζωῆς, σ' ἔνα μυστηριακὸ κόσμο, ἀπειραχτο κι ἀμβ-
λευτο ἀπὸ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα...

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΓΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ: Είναι βέβαια γνωστὸν ὅτι ὁ λόγος
τοῦ Παπαδιαμάντη σ' ὅλη τὴν πεζογραφία του διαγθίζεται ἀπὸ λαϊκή θυ-
μοσοφία κι ἔνα πικρὸ χιούμορ. Ἐτσι ἐδῶ ὑποσημειώνομε τὰ: α) «ἡτον
ἀδύνατος στὰ μυαλὰ δπως καὶ πᾶς θυητάς». Πόση ἀλήθεια ὑπάρχει ἐδῶ!
«Ἄν καὶ ὁ Παπαδ. ποτὲ δὲν εἰρωνεύεται τοὺς ἥρωές του, ἀλλὰ τοὺς κατα-
νοεῖ καὶ τοὺς συμπονάει. β') «μὲ τὰ δίλιγα κολλυρογράμματα»: Συγηθι-
σμένο καὶ προσφιλές πείραγμα τοῦ Παπαδ., ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς δῆθεν
σοφοὺς τοῦ κόσμου τούτου! γ) «Εἰς τὰ κουπὶα ἔξεπλατίσθηκαν». Πόσο φαί-
νεται: ὅτι ὁ συγγραφέας στέκεται τόσο κοντά στὸ λαό, κυριολεκτικὰ πάνω
ἀπὸ τὸ χγώτο του καὶ τὴν ἀνάσα του. δ) «Νά! τώρα θά ἔλη τὸ βασιλό-
πουλο νὰ πάρη τὴ Λουλούδω!». Κι δημως τοῦτο ποὺ φαίνεται: σὰν ἄκακο χω-
ρατὸ στὸ βάθος σαρκάζει τὴν τραγικότητα τῆς ζωῆς. Είναι: ἡ πονεμένη
τει διακρυτοία, τὸ ἀλι καὶ τὸ φεῦ καὶ τὸ ω:μένα τοῦ θλιψμένου Σκιαθίτη
μας γιὰ τὸ πᾶς τσακίζονται σὲ τούτη τὴ ζωὴ τὰ διμορφα ὅνειρα (διαιμαρ-
τυρία του, ποὺ ὑψώνει σχεδὸν μέσα σ' ὅλα τὰ «ἄπαντά» του...) ..

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Μὲ τὸ «σχετικά» ἐνδιαφέρον θὰ ξταγ ἐδῶ νὰ
ἀναζητήσῃ κανεὶς ἔργα α) μὲ ἀγεσκευασμένη λαϊκὴ παράδοσι, καὶ μάλι-
στα ποὺ γάχουν «μεταμόρφωσι». «Ἄς θυμίσωμε πρόχειρα τοῦ ἵδιου τοῦ Πα-
παδιαμάντη «ἡ μαυρομαντηλοῦ», «τὸ ἀστράκι», «ὁ φτωχὸς ἄγιος». (Βλέπε
καὶ τὸ διήγημα «ἡ μάνα τοῦ Γρίζα»). β) Θᾶξε τὸν κόπο ν' ἀναζητοῦσε
κανεὶς, μὲ ἀφορμὴ τὸ παρόν, στὴν ὅλη λογοτεχνία μας καὶ λαογραφία
μας περιστατικὰ τῆς τηρήσεως τῆς ἀμοιβαίας τῶν δρκων ἀγαπημένων
προσώπων. Π.χ. πρώτο καὶ καλύτερο, διαδεδομένο σ' ὅλο τὸν κόσμο, «τοῦ
νεκροῦ ἀδελφοῦ», ἡ δημοτικὴ παραλογή μας μὲ τὶς 20, ἐλληνικὲς τουλάχι-
στον, παραλλαγές της.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Είναι ἡθογραφικὸ διήγημα μὲ πολὺ θρησκευτικὸ
καὶ λαογραφικὸ στοιχεῖο. Ἀνήκει στὰ «Χριστουγεννιάτικα» τοῦ Παπαδ.
καὶ γενικώτερα ἐντάσσεται στὴ «Θαλασσινὴ» πεζογραφία μας. Βασικὰ ἐδῶ
ἔχομε ἀνεπτυγμένη ἀναδιήγησι μιᾶς λαϊκῆς παραδόσεως.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Τὰ ἔργα τῆς ώριμότητάς του ἀνήκουν στὴν Ε΄ περίοδο τῆς
λογοτεχνίας μας (1880 - 1920).

ΣΧΟΛΗ: Ο Παπαδιαμάντης είναι: ἔνα ξεχωριστὸ καὶ μοναδικὸ φαινό-

μενο τῶν γραμμάτων μας. Καιμιά ἀπὸ τις γνωστές τέλος πάγτων «σχλέξ» καὶ τεχνοτροπίες δὲν μπορεῖ γὰρ καυχηθῆ ὅτι τὸν διεκδικεῖ. Νομίζοι ὅτι δὲ λίδιος, ἂν τὸν ἔρωτοῦσαν οἱ γραμματολόγοι πᾶς θὰ ηθελε γὰρ ὀνομάς τὸ χῶρο του, θὰ τὸν ἔλεγε «Νεοσύζαντινή» σχολή.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ Παρ' ὅτι τὸ διήγημα δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καλὴ τερα τοῦ συγγραφέα, ὡστόσο προλαβάνει ἐδῶ δὲ Παπαδιαμάντης καὶ δίνει δπωσδήποτε σὲ ἐπαρκῆ δόσι τὰ τρία στοιχεῖα, ποὺ τὸν ἐκφράζουν καὶ τὸν προσδιορίζουν σάν καλλιτέχνη, τὶς τρεῖς ἀγάπες του: Τὴν χριστιανικὴν θρησκοδοξίαν, τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ήθος. Ἐπειτα ὑπάρχει ἐδῶ ἡ δομὴ τοῦ διπλοῦ διηγήματος καθὼς λέγουν (δηλαδὴ μέσα στὴν κρια, τὴν σύγχρονη ὑπόθεσιν ἡ χριστουγεννιάτικη παρέκβασι). Αὐτὸν εἶναι στοιχεῖο τοῦ Παπαδιαμάντη ποὺ τοῦ κάνει χρῆσι σχεδὴν στὰ περισσότερα ἔργα του· πρᾶγμα ἄλλωστε ποὺ τοῦ καταλογίζουν πολλοὶ σάν ἀδυναμοὶ συνθέσεως καὶ ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴν καλὴ τεχνικὴν τοῦ διηγήματος. (Ο γραμματολόγος μας Κ. Δημητρᾶς πολὺ τὸ τοιίζει αὐτό). Κατ' ἄλλους δημοσ. ἡ τεχνικὴ αὐτὴ «φόρμουλα» τοῦ Παπαδιαμάντη δίνει ἐκείνη τὴν ξεχωριστὴν γοητείαν καὶ τὸ ποιητικὸν βάθος, ἀφοῦ τὸ ἔργο ἀπλώνεται σὲ δύο ἡ καὶ περισσότερα ἐπίπεδα χρόνου καὶ τόπου. Ἀλλὰ καὶ τὸ δὲ δείχνει ἀπὸ τὸν δὲ Παπαδιαμάντη αὐτὸν τὸ ἔργο; Εἶναι ἀρκετοὶ ποὺ τὸ βλέπουν σάν πεζοτράγονο (ἔχει τόσο «ρυθμισμένο» λυρισμὸν καὶ ποιητικὸν βάθος!). Μὰ μήπω στὸ μεγαλύτερο μέρος του δὲν εἶναι ἔνα παραμυθόδραμα; Ἐδῶ συγνοφαί νονται ἀρμονικὰ τὸ δινειρό καὶ ἡ καθημερινὴ πραγματικότητα, ρεαλισμὸς καὶ ἔξωκοσμο μυστήριο. Ἀλλὰ μήπως αὐτὸν δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ίσοδία τῆς ζωῆς;

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΟ: Καθὼς φανερώνει καὶ ὁ δρος πρόκειται γιὰ ἔνα δύσκολο εἶδος, κάτι ἀνάμεσα στὸ πεζόν καὶ τὴν ποίησιν. Εἶναι δηλαδὴ ἔνα «προϊόν» ποὺ βγαίνει ἀπὸ ἔνα εύτυχισμένο «πάντρεμα». Κι ἀν δὲν ἔχῃ τὰ ἔξωτερικά γγωρίσματα τοῦ ποιημάτου, δφείλεις δημοσ. νὶ πειθαρχὴ σ' ἔναν ἔσωτερικὸν ρυθμό, ἀθέατο βέβαια στοὺς πολλούς. Ἀπὸ δὲδῶ πρέπει γὰρ ἐσκίνησε αὐτὸν ποὺ λέγομε «ἐλεύθερος στίχος».

Πλέον ἀντιπροσωπευτικά τοῦ εἴδους εἶγαι: «Οἱ πεζοὶ ρυθμοί» τοι Ζαχ. Παπαγωνίου, μερικὰ διηγήματα τοῦ Βλαχογιάννη καὶ τὰ περισσότερα «θαλασσινά» τοῦ Παπαδιαμάντη, πχ. «τὸ μοιρόδι τῆς φώκιας».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ «Λαμπριάτικος ψάλτης» καθὼς καὶ Π. Νίκο δήμου «έπισκόπησι τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» σελ. 176.

Ίωάννης Βαρβάκης

Αναστασίου Γούδα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βιογραφία είναι μία λεπτομερειακή έκθεση της ζωής και του έργου ένδεικνυτού, που διεκρίθη για τη συμβολή του στην πρόοδο του πολιτισμού, με δημόσια ή ιδιωτική δρᾶση, τόσο ώστε να γίνη παράδειγμα πρόδημης τῶν συγχρόνων ή τῶν μεταγενεστέρων. Ο βιογράφος μὲ πολλὴ προσοχὴ περιγράφει κάθε έκδηλωσι τῆς ζωῆς, δημοσίας και ιδιωτικής, του βιογραφουμένου, ώστε μὲ τοῦτον τὸν τρόπο φωτίζεται και ἡ πιὸ σκοτεινὴ πτυχὴ αὐτοῦ. Οι βιογραφίες ἀπὸ παλιὰ ὀνομάζονται «βίοι». Βιογραφίες ἔγραψαν δὲ Εενοφῶν (Ἀγησίλαος), δὲ Ίσοχράτης (πρὸς Εὔαγόραν), δὲ Χάρης δὲ Μυτιληναῖος (Ιστορία γιὰ τὴν ιδιωτικὴν ζωὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου), δὲ Ιστορικὸς Πολύδιος (βίος Φιλοποίμενος), δὲ Πλούταρχος (Παράλληλοι βίοι), που κρατεῖ τὰ σκῆπτρα τῆς βιογραφίας. Κι οἱ Ρωμαῖοι ἐπεδόθηκαν σ' αὐτὸν τὸ εἰδος, δηπως δὲ Κορνήλιος Νέπως κ.α. Στὴ βιζαντινὴ περίοδο τὸ εἰδος τοῦτο συνεχίζεται μὲ ιδιαιτερη προτίμησι: βίοι ἀγίων, μαρτύρων, αὐτοκρατόρων, πατριαρχῶν κλπ. Ἀλλὰ καὶ στὴ γεώτερη ἐποχὴ ἡ βιογραφία ἀνεπτύχθη πολὺ στὴν Εὐρώπη καὶ Ἀμερικὴ. Ἀκόμη καὶ εἰδικὰ βιογραφικὰ λεξικά (**who is who**) ἔχουν τυπωθῆ, που περιγράφουν τὴν ζωὴν καὶ τὸ έργο ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν (βλ. καὶ τέλος παρόντος).

ΝΟΗΜΑ: Ο Ίων Βαρβάκης γεννήθηκε στὰ Ψαρά πρὶν ἀπὸ τὸ 1760. Νέος ἀκόμη ἔγινε πλοίαρχος κι ἐπολέμησε στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1770. Ἀργότερα μὲ πολλὲς περιπέτειες ἔφθασε στὴν Ὁδησσό, ἀπὸ ἑκεῖ στὴν Πετρούπολι καὶ παρουσιάστηκε στὴν αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη β'. Αὕτη τὸν βοήθησε μὲ χρήματα καὶ μὲ μιὰ ἄδεια νὰ φαρεύῃ ἐλεύθερα στὴν Κασπία θάλασσα. Ἔγινε πολὺ γρήγορα πλούσιος καὶ τὰ πλούτη του ἔχρησιμοποίησε γιὰ νὰ εὔεργετήσῃ τοὺς "Ελληνες τῆς Ρωσίας. Στὴν Ἐ-

πανάστασι τοῦ 1821 ήταν πάνω ἀπὸ 70 χρόνων· δὲ μπορούσε νὰ προσφέρῃ τὴν προσωπική του ὑπηρεσία καὶ νὰ ἀγωνισθῇ σωματικά, ἀλλὰ βοήθησε μὲν χρήματα δόσους "Ἐλληνες τῆς Ρωσίας ἥθελαν νὰ πάρουν μέρος στὸν ἄγωνα. "Οταν ἔμαθε δτὶ πολλοὶ "Ἐλληνες αἰχμαλωτίσθηκαν ἔστειλε χρήματα γιὰ λύτρα αὐτῶν στοὺς Τούρκους καὶ φορτία σίτου στὴν "Ἐλλάδα στοὺς δημογέροντες. Πολλὰ χρήματα ἔδωσε κατὰ καιροὺς γιὰ τὸν ἄγωνα καὶ πολλὰ ἐνδύματα καὶ τροφές στοὺς κατατρεγμένους πατριώτες του Ψαρίανούς, μόλις ἔμαθε τὸ μεγάλο κακό, ποὺ τοὺς βρήκε, καὶ στοὺς κατοίκους τῆς Μονεμβασίας. Πολλὰ χρήματα κατέθεσε σὲ ρωσικὴ Τράπεζα γιὰ τὴ σύστασι καὶ τὴ διατήρησι κεντρικοῦ σχολείου στὸ "Αργος. Στὶς 12 'Ιαν. τοῦ 1824 δὲ Βαρβάκης πέθανε στὴ Ζάκυνθο. Ὁ θάνατός του ἐλύπησε δῆλους τοὺς "Ἐλληνες. Οι Ψαριανοὶ τὸν ἀνεκήρυξαν πατέρα καὶ κάθε 12 'Ιανουαρίου τοῦ κάνει τὰ μνημόσυνα. Ἡ πατρίδα τιμῶντας τὸν τὸν ἀνεκήρυξε μεγάλον Εὔεργετή, τοῦ ἔστησε καλλιμάρμαρο ἀνδριάντα (ἀπὸ τὸν γλύπτην Λεωνίδαν Δρόσην) στὸν κῆπο τοῦ Ζαππείου, καλλιμάρμαρο τάφο στὸ Α' Νεκροταφεῖο Αθηνῶν, ὅπου τὸ 1934 ἐποπθετήθηκαν τὰ δοτά του μεταφερθέντα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο καὶ δόθηκε τὸ δονομά του σὲ δρόμο τῶν 'Αθηνῶν. Ὁ Βαρβάκης δῆμος καὶ μετὰ θάνατον εὐεργετεῖ. Ἀφησε μέγα κληροδότημα στὸ Κράτος γιὰ τὴν ἴδρυσι τοῦ Βαρβακαίου Λυκείου, ὅπου ἡ νεολαία διδάσκεται καὶ κάθε 12 'Ιανουαρίου κάνει τὰ μνημόσυνα τοῦ Βαρβάκη στὴ Μητρόπολι τῶν 'Αθηνῶν, ἀποδίδοντας τὴν αἰώνια εύγνωμοσύνη στὸ μεγάλο εὔεργετή.

Σὲ μείωσι: "Ἡ βιογραφία ἀνήκει περισσότερο στὴν ιστορία καὶ λιγότερο στὴ λογοτεχνία. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀνάλυσι δὲ θὰ ἀκολουθήσῃ, πιστὰ τὴ γνωστὴ πορεία.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Οὐλή, ἥ = γιατρεμένη πληγή. Βάλσαμον, τὸ (ἰταλ. balsamo < ἔλλην. ἀρχ. βάλσαμον (βλ. πραγματικά). Βαλλάγτιον, τὸ (ἀρχ. ἔλλ. βαλλάγτιον καὶ βαλάγτιον) = τὸ πορτοφόλι. Ἐνδύ, -όγτος (μόνο στὴ φράσι: Ἐκ τῶν ἐνδύντων) = Ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, πρόχειρα. Ἄοιδιμος, ος, ον = ἀείμνηστος. Ἀκραιφνής, ἥς, ἔς = ἀκέραιος, καθαρός, ἄδολος. Λύκειον, τὸ = Γυμνάσιο. Ἐγδεής, ἥς, ἔς = φτωχός. Φερέοικος, ος, ον = ὅποιος φέρνει μαζὶ τὴν οἰκία του (κοχλίας, χελώνα, ἐκείνος που δὲν ἔχει μόνιμη κατοικία, γομάς).

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Ψαρά, τὰ = μικρὸ κι ἄγονο, ἀλλὰ πολὺ ἔνδοξο νησὶ ΒΔ τῆς Χίου. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι τοῦ '21 εἶχε μεγάλο γαυτικό. Ἀπὸ ἐκεῖ καταγόταν ὁ μεγάλος πυρπολητὴς Κανάρης. Ἐπανάστασι τοῦ 1770: "Ἐγινε μὲν ὑποκίνησι τῆς Αιγατερίνης τῆς Ρωσίας. Εἰδικοὶ ἀπεσταλμένοι τῆς ἔξεσήκωσαν τοὺς "Ἐλληνες (Μανιάτες, Σφακια-

νούς, Καλαματιανούς) σὲ ἐπαγάστασι κατὰ τῶν Τούρκων (Ορλωφικά). Μετὰ τὶς μικρές ἐπιτυχίες τῆς ἐπαγαστάσεως οἱ Ρώσοι ἔγκατέλειψαν τοὺς Ἐλληνες στὸν ἄγριο διωγμὸν τῶν Τούρκων. Μετὰ 4 χρόνια (1774) στὸ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ, τῆς Β. Βουλγαρίας, ἔγινε μιὰ συνθήκη μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ποὺ μᾶλλον ὠφέλησε τοὺς Ἐλληνες, γιατὶ ὑπερχρέωνται τοὺς Τούρκους γὰρ ἀφήγουν τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα νὰ ταξιδεύουν μὲ ρωσικὴ σηματα καὶ ἔδιγε τὸ δικαιώματα στοὺς Ρώσους γὰρ ἐπεμβαίνουν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου, δταν ἐνόμιζαν ὅτι ἐπιέζονται οἱ Χριστιανοί. Ὁδησός, ἡ = πόλις καὶ λιμάνι τῆς Ρωσίας στὸν Εὔξεινο. Ἐκεῖ ἰδρύθη ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία τὸ 1814. Πετρούπολις, ἡ = πόλις τῆς Ρωσίας, ἡ σημερινὴ Λένιγκραντ, στὶς ὅχθες τοῦ ποταμοῦ Νέθα. Αἰκατερίνη Β' (1762 - 1796). Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας, κόρη Γερμανοῦ δοῦκα, σύζυγος ἀναξίου αὐτοκράτορος. Ἀνέλαβε πρωτοσύνης στὰ θέματα τῆς διοικήσεως καὶ γιὰ τὴν ἀγάπην τῆς πρὸς τὴν πρόδο τοὺς πολιτισμὸν ὥνομάσθη «Σεμίραμις τοῦ Βορρᾶ». Φλωρίον, τὸ > φλουρὶ > φλουρὶ = Χρυσὸς βυζαντινὸν νόμισμα. Ἀλιείας εἰς τὴν Κασπίαν = Κασπία θάλασσα εἶναι ἡ μεγαλύτερη λίμνη τῆς γῆς, γι' αὐτὸν λέγεται καὶ θάλασσα. Εἶναι ὑπερτριπλασία τῆς Ἐλλάδος (439.000 τετρ. χιλ.), ἔχει ἀριμυρὸν νερό, βάθος 980 μ. καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς είναι κατὰ 26 μ. χαμηλότερη τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖ ὁ Βαρβάκης, μὲ τὸ χαδιάρι τὰ τὰ παστά, ἐπλούτιος. (Βλ. τὴν λεπτομερειακὴν βιογραφία τοῦ Βαρβάκη ἀπὸ τὸν Ἀριστ. Κουρτίδη στὰ Νέα Ἐλλην. τῆς Γῆς τάξεως, σελ. 237). Παροικία, ἡ = κοινότης διοικεθῶν σὲ ἔνη χώρα. Ἀστραχάν, τὸ = πόλις καὶ λιμάνι τῆς Ρωσίας στὶς ἀκτές τῆς Κασπίας. Ταϊγάνιον, τὸ = πόλις καὶ λιμάνι τῆς Ρωσίας κοντά στὸ Ροστώφ. Ὑψηλάντης, ὁ = ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης (1792 - 1828) στρατηγὸς καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου, πρίγκιπας. Ὡρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἐπαγαστάσεως ἀπὸ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ στὶς 20.2.1821 εἰσῆλθε στὸ Ἰάσιο. Μετὰ τὴν ἡρωικὴν μάχην στὸ Δραγατσάνι, καὶ παρὰ τὴ γενναίωτητα τῶν Ἱερολοχιτῶν, ἡ ἐπαγάστασι τοῦ Ὑψηλάντη δὲν εἶχε αἴσιο ἀποτέλεσμα. Πλέθανε στὶς φυλακές τῆς Αὐστρίας (βλ. Ἰστορία τῆς Γῆς τάξεως, σελ. 99, 105). Ρούσλιον, τὸ (ρωσ. **rublj**) = τὸ ρωσικὸν φράγκο. Φορτία δλοκλήρου σίτου = ὑπῆρχε μεγάλη ἔλλειψι σίτου τότε στὴν Ἐλλάδα, ἐνῷ ἀντίθετα ἡ Ρωσία ἦταν σιτοπαραγωγὸς χώρα. Δημογερονία, ἡ = ἡ τοπικὴ διοίκησι τῆς κατεχομένης Ἐλλάδος. Ηυρίτις, ἡ = εὑφλεκτὴ οὐσία, ποὺ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ παλιὰ μέχρι σήμερα σὰν μέσο ἐκτοξεύσεως βλημάτων. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν: "Ἐγινε στὶς 22.6.1824. Ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων ἦταν δ Χοσρέφ πασάς μὲ 180 πλοῖα καὶ 14.000 στρατιώτες. Οἱ Ψαριανοὶ ἦταν 7.000 καὶ 20.000 πρόσφυγες μαζὶ μὲ 1.200

Κλέφτες άπό Μακεδονία και "Ολυμπο. Νεκροί 4.000 Ψαριανοί, 17.000 πρόσφυγες. Οι φιλελεύθεροι λαοί ωργίστηκαν κατά των Τούρκων γιὰ τὴν καταστροφική τους μανία, δ δὲ ἔθνικός μας ποιητής Σολωμός ἔκαμε ἀθάνατο τὸ δλοκαύτωμα μὲ τὸ γνωστό του ἐπίγραμμα. Τεργέστη, ἡ = πόλις τῆς Ἰταλίας στὸ Ἀδριατικὸ πέλαγος. Βάλσαμον, τὸ = ρευστὴ ἀρωματικὴ ούσια μὲ θεραπευτικὲς ἰδιότητες (μτφ.) ἀνακούφισι, παρηγοριά. Μονεμβασία, ἡ (Μονεμβασίδ, Μόνη ἐμβασία) = δ τόπος που ἔχει μιὰ μόνο εἰσοδο. Ἀγριος βράχος, ἡ "Ακρα Μινώα, ποὺ χωρίστηκε ἀπὸ σεισμὸ (375 μ.Χ.) ἀπὸ τὸ Μωριά, ἀλλὰ κράτησε τὴν συνοχὴ μαζὶ του μὲ μιὰ στενὴ χερσόνησο (ἐμβασία). Ελγα: τὸ Γιέραλτάρ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ ταν πόλις μεσαιωνική (τέλος 6 αι. μ.Χ.). Σήμερα σ' αὐτὸν τὸν κοφτό, ξεμοναχιασμένο βράχο 82 κάτοικοι ζοῦν καὶ κινοῦνται μέσα στὰ παλιὰ ἑρείπια κι ἀναπνέουν τὴν παλιὰ κι ἔγδοξη ἱστορία. (Βλ. Νέα Ἑλληνικὰ Δ' τάξ. σελ. 145 Μαλέας καὶ Μονεμβασία). Ναύπλιον, τὸ = πόλις στὸ μυχὸ τοῦ Ἀργολικοῦ Κόλπου μὲ ἀρχαία, μεσαιωνικὴ καὶ γεωτέρα ἱστορία μεγάλη. Βουλευτικὸ σῶμα: ἡ βουλὴ τῶν Ἐλλήνων μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821. Ἀργος, τὸ = Πόλις στὴν Ἀργολικὴ πεδιάδα. Ἡ ἱστορία τῆς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες εἶναι μεγάλη καὶ πολυκύμαντη. Ζάκυνθος, ἡ = νησὶ τῆς Ἐπτανήσου. Κοινὸν χρέος = δ θάνατος, ποὺ εἴγαι κοινὸς γιὰ δλους. Ἐκτελεστικόν, τὸ = σῶμα τῆς Ἐλληνικῆς διοικήσεως ποὺ ἀγτιστοιχεῖ μὲ τὸν ἀγώτατον ἄρχοντα.

Κεντρικὴ ίδεα: Ἡ πατριωτικὴ καὶ φιλάγνθρωπος δρᾶσι τοῦ Βαρδάκη ἦταν μεγάλη καὶ ἀποτελεῖ παράδειγμα πρὸς μίμησι.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα. Μιὰ καθαρεύουσα χωρὶς ἀκρότητες, ποὺ μπορεῖ νὰ δώσῃ, σ' ἔνα καλλιεργημένον βέδαια ἀναγνώστη, τὶς ίδεες τῆς καὶ ἔνοιες τῆς, χωρὶς δυσκολίες.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀγήκει στὴ Βιογραφία (βλ. καὶ εἰσαγωγὴ καὶ τοῦ παρόντος). Ἡ Βιογραφία, ἡ ἀτομικὴ ἱστορία εἶναι ἡ ἔξιστόρησι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου ἔνδος μόνον ἀνθρώπου, ποὺ διεκρίθη στὰ Γράμματα, στὶς Τέχνες, στὸν πολιτικὸ ἢ στρατιωτικὸ ἢ κοινωνικὸ τομέα. Διαιρεῖται στὴν 1) Κυρίως Βιογραφία καὶ 2) στὴν αὐτοδιογραφία, ὅπου τὸ ἔδιο τὸ ἀτομικὸ ἔξιστορησι τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς του. Ἡ Βιογραφία ἔκτος ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ἔξιστόρησι ἔχει ἀνάγκην καὶ λογοτεχνικῆς υφῆς. Μετέχει δηλαδὴ τῆς ιστορίας, τῆς δροίας ἀποτελεῖ κλάδο, καὶ τῆς λογοτεχνίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἀναστάσιος Γούδας (1816 - 1882). Γεννήθηκε στὸ

Γραμμένο τῆς Ἡπείρου. Ἐφοίτησε στὴ Ζωσιμαία σχολὴ καὶ στὴ συνέχεια γράφητκε στὸ νεοσύστατο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ('Ιαστικὴ Σχολὴ). Μετὰ τὶς σπουδές του πῆγε στὸ Παρίσι, ὅπου συνεπλήρωσε τὶς σπουδές του. Ἐπιστήμονας, ιστοριοδίφης (βλ. «Παιδομάζωμα» Καμπούρογλου, σελ. 135Α'), καὶ λόγιος ὅπως ἦταν ἔγραψε ἐπιστημονικά ἔργα, διάφορα πολιτικοῦ περιεχομένου ἔργα («Παραινέσεις πρὸς τὸν μέλλοντα βασιλέα τῆς Ἑλλάδος», «Ὑπομνήματα πρὸς τὰς προστάτιδας τῆς Ἑλλάδος δινάμεις κλπ. Ἐπίσης, μὲ ὑπόδειγμα τὸν ἀρχαῖο Πλούταρχο, ἔγραψε τὸ ἔργο «Παράλληλοι βίοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγενήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν» σὲ 8 τόμους (1869 - 1876), ὃπου ἔξιστορεῖ τὶς βιογραφίες ἀνδρῶν, ποὺ διέπρεψαν κατὰ τὴν Ἀναγέννησι τῆς Ἑλλάδος. (Τ. Α. Κλήρος, Β' Παιδεία, Γ' πλούτος Ἐμπόριον, Δ' πλούτος θυσία, Ε' Συνεταιρισμοί, κ.ἄ.). Οἱ «Παράλληλοι βίοι» τοῦ Γουΐδα μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν σὰν ἑθνικὸ ἔργο, ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ ὅποιου μποροῦν τὰ Ἑλληνόπουλα νὰ μάθουν, νὰ παραδειγματισθοῦν καὶ νὰ ἀναθαπτισθοῦν.

Τὸ Μεσολογγίτικο

Μ. Μαλακάση

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ο Μαλακάσης εἶχε στέρεους καὶ βαθιοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν ἱδιαίτερη πατρίδα του, τὸ Μεσολόγγι. Ο Παλαμᾶς, 10 χρόνια μεγαλύτερός του, ἔτσι τὸν θυμάται: «Καὶ καθαλάρης πέρναγες ἔχανθρωποι παιδάκι, καὶ τάραζε τὸ διάδικτο σου τὸ σιγαλὸ σοκάκι, σὰ πράσινα παράθυρα καὶ πίσω ἀπ' τὰ καφάσια νὰ σ' ἀγγαντέψουν τρέχανε τ' ἀπάρθενα κοράσια...».

ΝΟΗΜΑ: Ο ποιητής μᾶς ἀναφέρεται στὶς ἀναμνήσεις του γύρω ἀπὸ μιὰ ἔχαουστη (γιὰ τὴν διμορφιά της καὶ τὶς ἄλλες χάρες της) Μεσολογγιτούλα: ἦταν κόρη Θαλασσινοῦ καὶ ἀδερφὴ Φαρᾶ τῆς λιμνοθάλασσας, ἦταν ἡ Μπίλιω τῆς κυρ' Ἀννιῶν, ποὺ κι αὐτὴ ἡ κυρὰ Ἀννιών τὴν τοῦ παίγνεμα τοῦ Μεσολογγιοῦ.

Τούτη λοιπὸν ἡ διμορφοθυγατέρα, —ποὺ μπόρεις νὰ παραβγῇ μὲ τὸν ἥλιο καὶ τ' ἀστρι τὴν λάμψη καὶ τὴν διμορφάδα—, ποὺ —τὸ λέει καθαρὰ δι ποιητής— ἦταν ἡ νεανική του ἀγάπη, τοῦ παράγγειλε κάποτε, πού 'χε γυρίσει στὸ Μεσολόγγι κι ἐτοιμαζόταν νὰ ἔχαναφύγῃ γιὰ τὰ ξένα, νὰ πάει νὰ τὴ δεῖ, γιὰ νὰ δεῖ θὰ τὴν γνωρίσῃ!

Στὴ συνέχεια δι νοσταλγίδς καὶ συγκινημένος ποιητής ἀναφέρεται στὴν οἰκογενειακή της κατάσταση, ἀποδίγοντάς της συνάμια τὸ ὥραιότε-

ρο παίγνεμα· γιατί τή λέει ἐπιδέξια, σπιτίσια, δουλευτάρα, πού χαρές σπιτίσιες δὲ γνώρισε. Ο παπάς μόνο γιὰ πεθαμένους ἔμπαιγε στὸ σπιτικό της καὶ αὐτὴ δὲν ἥξερε ἀλλο δρόμο ἀπὸ κείνον τοῦ νεκροταφείου· ἔκει εἶχε τὴ μάνα καὶ τὸν πατέρα της. Καὶ δὲν ἦταν μόνον αὐτὸς δ στρωτὸς δρομάκος ποὺ δόδηγοῦσε στὸ κοιμητήρι, ἀλλὰ καὶ ἔνας ἀνηφορικός, δχι διμαλός, δρόμος τῆς πικρόσυλλογῆς καὶ τῆς ἔγνοιας ποὺ σὲ κρυφοτρέψει πιότερο ἀπὸ τὸ μοιρολόδι καὶ τὸ σκουλήκι τῆς γῆς.

Πήγε στὸ κάλεσμά της, δ ποιητής, ἔκει στὸ ρημαγμένο σπίτι της καὶ τὴ βρήκε μαύρη καὶ σκότειγη, σὰν κεραυνωμένη ἐλιά, αὐτὴν μιὰ στερημένη τοῦ ἔρωτα — πού καὶ τόσα συκοφαντικά λόγια ἀκουγε παλιότερα. Καὶ διμιώς στὴν παιδεμένη καὶ βασανισμένη δψη της τὰ δυὸ μυγδαλάτα μάτια της, σημάδια ἀπὸ τὴ νεανικὴ ἐποχή, ἔλαμπαν, ἔτσι ποὺ θάθελε νὰ τὰ φιλήσῃ δακρυσμένα δ ποιητής, καὶ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ πίνοντας σὰ δροσιά τὴν πίκρα τους, τὰ δακρυσμένα μάτια της γιὰ κείνη καὶ γιὰ κείνον!...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Τρεῖς στροφὲς τρεῖς ἑνότητες: α) Παρουσίαση τῆς κοπελιᾶς τῆς μεσολογγίτισσας.

β) Τὰ βάσανα καὶ τὸ πένθος τῆς κόρης.

γ) Τὴν ἐπισκέπτεται δ ποιητής, τὴ βρίσκει θλιψμένη καὶ λαχταράει νὰ μπόρειε νὰ τὴν παρηγορήσῃ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Λιμνιώτης: Είναι γνωστὴ καὶ πέρα ἀπὸ τὸ πανελλήνιο ἡ περίφημη λιμνοθάλασσα (σήμερα πᾶνε νὰ τὴν ἔξαφανίσουν) τοῦ Μεσολογγίου· φαράς λοιπὸν ἔδη δ ἀδερφός της.

Αὐτὸς γερινός: Τὸ γνωστό μας — καὶ τόσο τραγουδημένο στὴν ποίησή μας — δλόλαμπρο ἀστέρι. Ο ἀποσπερίτης (δ "Εσπερος τῶν ἀρχαίων). Πρόκειται τελικά γιὰ τὸν Πλανήτη Ἀφροδίτη.

Ξεγιτιά: Βέβαια, ἐν σχέσει μὲ τὸ Μεσολόγγι, δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμε ἔσεντιά τὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ τὸ Παρίσι στὰ 1909 - 1915 καὶ ἀργότερα τὴ Γερμανία. Ο Μ. πονούσε γιὰ τίς ρίζες του.

Τὸν ἐπά = Τὸν ἐπάγω. Δεξιά: Δεξιά, ἐπιδέξια, χρυσοχέρα. Κλειδοχράτα: Κρατάει τὰ κλειδιά, χειρίζεται τὸ νοικοκυριὸ τοῦ σπιτιοῦ.

Χλιδιμένη = θλιψμένη, βλέπομε πώς τὸ θ ἔγινε χ, π.χ λέει ὁ λαός μας «χλιδεσσι». Χηρά = χήρα. Νυχτομάχα: Είναι κάπως περίεργο ποὺ τὰ μάτια χαρακτηρίζονται ἔτσι, ἀλλ' ίσως θέλει νὰ πεῖ βασανισμένα ἀπὸ τὴν ἀυπνία.

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Τὸ ποίημά μας ἔχει διμορφιές, δχι διμιώς ποὺ νὰ παραφορτώνουν καὶ νὰ κουράζουν, ἀλλ' εἰναι ἄσθρές, διακριτικές, γνελικάτες. Μεταφορές: Αύγεριγδς, δστρωτὸ ἀνήφορο τῆς

έγγοιας, τής θύμησης που τρώει, δροσιά για πιώ. Μιά ώραια παρομοίωσή σαν την κεραυνωμένη έλια. Υπερβολή: Μὲ τ' ἀστρι παράδγανε καὶ θάμπων τὸν ἥλιον. Τὸν «χαρᾶς παπά» πρέπει νὰ ναι κάτι σάν ὅ γε τον ομασία (δηλαδὴ ἀντὶ γιὰ βαφτίσια, γάμο). Άλλα νομίζομε τὸ ἐγκυπωσιακότερο στοιχεῖο ἔδω, ποὺ δίνει τόση πλαστικότητα καὶ εὐκαμψία στὸ ποίημα εἶναι τὸ δύριο αὐτό: «Ἡ μοσκοθυγατέρα... μάνας», «μισοῦ μήνυσε... νὰ πάω μιὰ μέρα», «χηράμενη τῆς ἑρωτιᾶς... τὴν ἡδρα». Καὶ πόσες ἔξαιρεις παρηγήσεις, ίδιως τῶν λ., ρ! «Παρὰ τὸ δρόμο τὸ στρωτὸ ποὺ πάει στὸ κοιμητήρι», «χηράμενη τῆς ἑρωτιᾶς... ρημάδι». Παρατηρήστε πόσο καλαισθητικὰ «λειτουργοῦν» τὰ ἐπίθετα! Αστρωτον, σερπετά, χλιμιμένης, χηράμενη, κεραυνωμένη, νυχτομάχα, μυγδαλάτα. Επίσης τὰ σύνθετα: Μοσκοθυγατέρα, ξανάζανε, κλειδωκράτα, καταλαλιά.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Ἀπὸ τὴ μεσολογγίτισσα κοπελιά, τὴ γεανική του ἀγάπη, ποὺ δὲν ἔγινε διμως νὰ ζήσουν μαζί, διατηρεῖ δὲ ποιητής Μαλακάσης τίς πιὸ συγκινητικὲς ἀναμνήσεις, γιατὶ ήταν ἔνα ἔξοχο ἀπὸ κάθε ἀποφη κορίτσι, πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσωπική τῆς ἀτυχη σχέση μαζί του, τὴ βασάνιζε δρφάνια καὶ πένθος.

ΓΛΩΣΣΑ: Η ποιητικὴ δημοτικὴ σὲ κορυφαία της ώρας γλυκόλαλη, πολυαγτίλαλη, σωστὸ «χάρμα ἀκούειν καὶ βλέπειν». Καὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ κατάλληλες λέξεις ποὺ χρησιμοποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἡ θέση ποὺ τίς τοποθετεῖ.

ΥΦΟΣ: Αέρος, λεπτεπίλεπτο, ἔξοχα παραστατικός ὑπάρχει ἔδω ἔνας τραγουδιστικὸς ρυθμός, δλόγιοιος ἀπὸ νοσταλγία, βασανιστικὴ ἀναπόληση κι ἔνα τόνο σπαραχτικό, συγκρατημένη διμως δδύνη καὶ ἀξιόπρεπη.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Δὲν εἶναι τοῦτα λόγια ἀπὸ κεῖνα ποὺ προσρίζονται γιὰ τὸ μυαλό, γιὰ τὶς γνώσεις, ἀλλὰ ποὺ θὰ βροῦν τὴν καρδιὰ τοῦ καθένα καὶ θὰ τὴν ἀναστατώσουν πάνω σὲ τούτη τὴν ἔξαισια κόρη εἶναι συγκεντρωμένα καὶ δὲθαυμασμός μας καὶ ἡ θλίψη μας. Κρίμα! Μερικὲς σπουδαῖες ὑπάρξεις ἔχουν ἔρθει σ' αὐτὸ τὸν κόσμο γιὰ νὰ ὑποφέρουν. Καὶ τὶ ἀδρότητα, τὶ μελαγχολικὴ εὐγένεια! «Οσα δὲ λένε οἱ δυὸ πρωταγωνιστές μας ἔδω τὰ λέει ἡ... σιωπή τους καὶ τὰ συμπληρώνει ἡ φαντασία μας!

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἄξιο μνημόνευτοι στίχοι: Τίποτα γιὰ πέταμα! Ολα γιὰ ἀποστήθιση ὄ-

στόσο κάποιοι στίχοι, έπιγραμματικοί, μεστοί, ἀριστοτεχνικοί προσρισμένοι είγαι γιὰ τὴν ἀθανασία: «Πρώτη μου ἀγάπη, αὐγερινός, μου μήνυσε... νὰ δῃ ἂν θὰ τῇ γνωρίσω»: Φαίνεται καθαρὰ ἀπ' ἔδω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα ποιήματα τοῦ Μαλακάση πώς εἶχε τὴν πρώτη του ἀγάπην στὸ Μεσολόγγι δ' ποιητής. «Γιὰ τὴν ἐρμιά, τὴν ξενιτιά». Πολὺ ἔμεινε δὲ Μ. στὸ Παρίσι —1909 - 1915—, ἐπίσης ἀργότερα γιὰ λίγο στὴ Γερμανία καὶ στὴν Κων/λη. «Παρὰ τὸ δρόμο τὸ στρωτὸ ποὺ πάει στὸ κοιμητήρι, γιὰ μάνα καὶ γιὰ κύρη», «χηράμιενη τῆς ἐρωτιᾶς κι ἀπ' τὴν παλιὰ καταλαλιά», «σημάδια τοῦ καλοῦ καιροῦ, τὰ μυγδαλάτα τῆς τὰ δυό», «στὰ δάκρυα βουτηγμένα γιάκεινη καὶ γιὰ μένα».

β) Ο Μαλακάσης εἶναι ἐρωτικὸς ποιητής (MOMO EROTICUS)· τόσα καὶ τόσα ποιήματά του μιλῶν γιὰ τὴν ἀνάμνηση ποὺ τὸν ρέbeι καὶ τὸν πάει γιὰ κάποια κόρη, ἐνῶ ἔχουν περάσει πιὰ τὰ χρόνια... π.χ στὸ «Πρῶτοι στιχοί»: «...ἀκόμα θυμοῦμαι ἐκεῖνα τὰ χρόνια ποὺ λέγαμε αἰώνια νὰ ζοῦμε μαζί· Θυμοῦμαι τὶς μέρες ποὺ τρέχαιρε μόνοι ἐκεῖ ποὺ τ' ἀγδόνι τὸ πλάνο λαλεῖ...»: στὸ «Σὲ τρεῖς στιχούς»: «...Στὸ πανηγύρι τ' Ἀγιανοῦ, κρυφοῦ χοροῦ μεθύσι, μ' δσες μικρόν, σὰν Ἐρωτα, μ' εἶχαν πολὺ ἀγαπήσει, Μεσολογγιτοπούλες μου, καημόδι ποὺ δὲ θὰ σθήσει...». Ἀλλὰ τὸ ὥριαστερο, ποὺ φαίνεται μάλιστα νὰ ἔχῃ πολλὴ σχέση μὲ τὸ δικό μας ἔδω, καὶ ποὺ δπωσδήποτε ἀναφέρονται καὶ τὰ δυὸ στὸ ἔδιο γυναικεῖο πρόσωπο, εἶναι τὸ «Ἄγαπη»: «Ἄς μὴ γυρίζῃ διλογισμός στὰ χρόνια ἐκεῖνα πίσω / κάλλιο μιὰ τέτοια θύμηση γιὰ πάντα νὰ χαθεῖ. / Ποιὸς ξέρει, τώρα θάτανε γραφτὸ νὰ σ' ἀγαπήσω, καὶ τόσο ποὺ καμιὰ ποτὲ δὲν ἔχει ἀγαπηθεῖ... Κι ἀκόμη φτάνω ν' ἀγαπῶ σ' ἔσε μιὰν ἄλλη εἰκόνα, / τ' ὅρκίζομαι στὰ μάτια ποὺ τόσο λαχταρῶ, / τὸν ἤρεμο κι ἀνέφελο καὶ τὸ γλυκό χειμώνα, / ποὺ στὸ χλωμό σου πρόσωπο μιὰ μέρα θὰ θωρῶ».

γ) Τοῦ Μαλακάση τὸ στιχούργημα ἔδω δπωσδήποτε θυμίζει —κι ἐκεῖ ἡ πονεμένη καὶ ὥριμη πιὰ γυναίκα— ἔνα δμορφο καὶ λεπταίσθητο τοῦ Ζαχ. Παπαντωνίου, τὸ «ἡ γυναίκα στὸ πάρκο»: «Ἀπὸ τὸ πάρκο ἐπέρασεν ἡ ὥριμη κυρία, μέσα στοὺς δρυθίους τῶν δεντρῶν, δλόρθη, τοὺς κορμούς. Φύλλα νεκρὰ τῆς ἔρριξε ἡ χρυσή δεντροστοιχία καὶ μεῖς τοὺς μαραμένους μας συλλογισμούς. Θάγαι ἡ γυναίκα ποὺ ἔκλαψε πολύ. Στὰ βλέφαρά της ἡ σκιὰ τῶν τρισευγεικῶν κατέθη μαρασμῶν... Τότε θὰ γύρωμε κι οἱ δυὸ σὲ μιὰ βαθιὰ ἡσυχία, οἱ κουρασμένοι, οἱ ὥριμοι πολύ, νὰ ἴστορηθῇ ἀπ' τὸν καθένα ἡ παλιὰ πικρή του ἀποτυχία τρυγώντας τοῦ ἄλλου τὰ φιλιὰ δπου ἔχουν μαραθῆ...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Λυρικὸ ποίημα· μάλιστα ἀπὸ τὰ ἀντιπροσωπευτικότερα στὸ εἶδος, γιατὶ δταν μιλᾶμε γιὰ καθαρή καὶ πηγαία λυρι-

κή ποίηση, αύτό δικριθώς έννοοῦμε, προσωπικούς καγκουός και πονεμένες μνήμες.

ΜΕΤΡΟ: "Εχομε τρεις δεκάστιχες στροφές, που οι περιττοί στίχοι είναι Ιαμβικοί 16σύλλαβοι δξύτονοι (που δ κάθε πέμπτος είναι 15σύλλαβος παροξύτονος). Και οι δριτοί είναι Ιαμβικοί 7σύλλαβοι παροξύτονοι. Τομή υπάρχει μετά την 8η συλλαβή. Παρατηροῦμε δτι υπάρχουν και χασμαδίες και συνιζήσεις (και δμας στά χέρια του βιρτουόζου Μαλακάση αυτό τδ —σὲ δλλους φεγάδι— είναι πλεονέκτηια και κυματισμὸς και μουσικότητα), π.χ «πρώτη μ (ου ἀ) γάπ (η, ἀ) ύγερνός, μού μῆνος ὡς ἔνανάρθ (α ἐ) δῶ». Ή δμοιοκαταληξία είναι πολὺ ένδιαφέρουσα, ζευγαροπλεχτή, της μορφής: αβαβγγδδε. Στήν γ' στροφὴ ἔχοιε τή μορφή: αβαβγγδδε.

"Ετοι δλη αυτή ή ρυθμική ποικιλία δίνει στό δλο ποιητικό σῶμα κάρη, εύκαμψία, κίνηση ἀλλά και στατική ἀναπόληση και ρέμιση.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: 'Από τις κορυφαῖες δημιουργίες του Μαλακάση και γενικότερα του νεοελληνικού λυρισμοῦ. Κι δ ̄διος δταν ρωτήθηκε εἰπε δτι προτιμάει τὸν Μπαταριά, τὸν Πλούτια, τὸ δάσος, τὸ Μεσολογγίτικο.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Στίχοι δλο εύαισθησία, κοινφοτεχνήματα στή μορφή και μεστοί ἀπό πονεμένο ἀπόθεμα ζωής και σκέψης. Σίγουρα ἔκφραζουν βιωματικές καταστάσεις του ̄διου του ποιητῆ, ἐπεισόδια ἀπό τή συναισθηματική του ζωή ἀπό κείνα που σημάδεψαν και ἐπηρέασαν τή ζωή του και τήν τέχνη. Τέλειωσε δ ποιητής στό: «Γιὰ κείνη και γιὰ μένα», γιατί ἀν συνέχιζε, σίγουρα θὰ συνέχιζε μὲ λυγμούς...

ΣΧΟΛΗ: Είναι ή Νέα Ἀθηναϊκή Σχολή, και ειδικότερα ή πιὸ προσεγμένη και ποιοτικά ἀξιολογώτερη ἔκφρασή της, ή λεγόμενη «Σχολὴ τῆς Τέχνης».

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Είναι ή Ε' περίοδος τῶν γραμμάτων μας (1880 - 1920), ή πιὸ γραμμη και πολύμορφη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: 'Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης γεννήθηκε τὸ 1869 στο Μεσολόγγι, ἀπό γενιὰ ἡπειρώτικη ἀγωνιστῶν τοῦ 21, και πέθανε στήν Ἀθήνα τὸ 1943 (στή μαύρη κατοχή). Σπούδασε νομικὰ χωρὶς γὰ πάρη διπλωμα, γιατὶ δὲν ἦταν ή Θέμις, ἀλλ' οἱ Μοῦσες ή λατρεία του. Ταξίδεψε στήν Εύρωπη και στή Γαλλία ἔμεινε μιὰ πενταετία (1910 - 15), δπου γνώρισε ἀπό κοντά τὸν πατριώτη του 'Ελληνογάλλο μεγάλο

ποιητή, Ζάν Μωρέας (τὸν Ἰωάννη Παπαδιαμαντόπουλο), ποὺ τὸν θαύμαζε καὶ ἀπὸ τὸν δόποιο ἐπηρεάστηκε. Στὴν Ἀθήνα συνεργάστηκε σὲ πολλὰ περιοδικὰ καὶ ἤταν ἀπὸ τοὺς θερμιότερους ὑποστηριχτές τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἀργότερα διατέλεσε καὶ διευθυντής τῆς Βιβλιοθήκης τῆς βουλῆς.

‘Ο Μ. ἤταν μιὰ ζωγραφὴ παρουσίᾳ, ἔνας ὥραῖος ἀνθρωπος καὶ ἔνας καθαρόαιμος λυρικὸς ποιητής, ποὺ πολὺ συγκίνησε καὶ γοήτευσε τὴ γενιά του. Οἱ στίχοι του ἔχουν τρυφερότητα, εὐγένεια, μελωδικότητα καὶ ζωγραφική.

Σύγγραφικό του ἔργο:

α) Ποιητικὲς συλλογές: «Συντρίμμια», «Ἀντίφωνα», «Πεπρωμένα», «ῷρες», «ἀσφόδελοι». Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν σὰ διαμάντια τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ: Τάκη—Πλούμας, Μπαταριάς, τὸ δάσος, τὸ ἐρωτικό, τὸ μεσολογγίτικο.

β) Μεταφρασείς της «Στροφὲς» τοῦ Ζάν Μωρέας καὶ ἀρκετὰ ποιήματα μεγάλων Εὐρωπαίων: Γκαΐτε, Βύρωνα, Ντάντε, Κήτε, Χάϊγε, Βερλαίν.

‘Ο Μ. εἶναι ἔνας βιρτουόζος καὶ δεξιοτέχνης τοῦ στίχου, ἀλλὰ καὶ ποιητής τραγουδιστής. Ἀλήθεια, δὲν τὸ βλέπουν οἱ μουσικοσυνθέτες μας δτὶς ἡ ποίησή του εἶναι νὰ τραγουδιέται! Καὶ τὶ κυρίως τραγούδησε; Μὰ τὸ λέει δὲνδιος: «Τ’ ἀρματολίκι καὶ τὴν ἀγάπην ἀντάμα». Ο χῶρος τῶν ἐμπνεύσεών του εἶναι τὸ Μεσολόγγι, ποὺ σὰν νεανικὰ βιώματα, σὰ φύση καὶ σὰν ιστορία κρατεῖ αιχμάλωτη τὴν ποιητική του ἐμπνευση. Μὲ ἔνα τόνο τοῦ δημητραγούδιου καὶ κάποια ἐπίδραση τοῦ γαλλικοῦ συμβολισμοῦ, τὰ ποιήματά του εἶναι πηγαῖα καὶ αύτοδύναμα λυρικὰ ξεσπάσματά του.

‘Ο Κλ. Παράσχος γράφει κάπου: «εἶναι μιὰ ποιητικὴ καρδιὰ καμιωμένη ἀπὸ τὰ μαραμένα ἀποκαΐδια καηγμῶν κι ἐρώτων, ἀπὸ λίγη ἀνάλυνση, νοσταλγία καὶ ἀναπόληση».

Η Καλωσύνη σου

Γ. Δροσίνη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Καλωσύνη εἶναι ἡ διάθεσι τοῦ Καλοῦ, δηλ. τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, ἡ χρηστότητα, ἡ φιλαλληλία, ἡ ἀπουσία τῆς κακίας. Καθημε-

ρινά στις σχέσεις καὶ στις συζητήσεις μας χρησιμοποιοῦμε τις ἐκφράσεις: «ἡ καλωσύνη του εἶναι ἀφάνταστος», «Ἐχει κάμη ἔνα σωρὸν καλωσύγεν» κ.ἄ. ἐκφράσεις, ποὺ λέγονται γιὰ τὸν καλὸν ἀνθρωπο. «Ἡ καλωσύνη στις σχέσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ κυριώτερη διμορφιά τῆς ζωῆς» λέει ὁ Γάλλος θεολόγος καὶ ρήτορας Λακούταιρ Ἰω.

ΝΟΗΜΑ: Ό Δροσίνης ἀρχίζαντας τὸ ποίημά του ἐπιγραμματικά μᾶς δονομάζει μεγάλη τὴν καλωσύνη κάποιου ἀνθρώπου. Δὲν κάνει κακὸ σὲ κανένα ὅλλὰ κι ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ὅλλους κι ἀν γίνη ὁ καλὸς τρέμει μῆπως ἔγινε ἀπ' τὸν ἴδιο. Ἀγγελική εἶναι ἡ πρᾶξι, ποὺ κάνει ὁ καλός, ὅταν τὸν θλάπτουν· γιατὶ ὅχι μόνο δίνει συγχώρησι ὅλλὰ ζητεῖ κι ὁ ἴδιος ὁ καλὸς συγχώρησι γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τοῦ ἔκαναν!.. Ἡ καλωσύνη τοῦ ἔχει γεμίζει τὰ χείλη δροσιά, ἀπὸ περιστέρια λευκά! "Αν γιὰ μιὰ στιγμὴ πέρασε ἵσκιος ἀπ' τὰ μάτια του, ἀμέσως θὰ σκορπιστῇ ἀπὸ πλούσιο φῶς κι ἀν γιὰ μιὰ στιγμὴ τὰ χέρια του ὀπλώθηκαν ὠργισμένα, θὰ μετατρέψουν τὴν ὄργη σὲ χάζι. "Αν κάποτε τὰ χείλη του ἀνοίχτηκαν μὲ πίκρα, ἡ καλωσύνη του ἡ μεγάλη θὰ τὰ κλείσῃ μὲ γλύκα καὶ στὸ διάβα του λευκὰ φτερά θὰ σκορπισθοῦν.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει τόσο σφικτὰ τὶς ἰδέες του ταιριασμένες, ὥστε κάθε διαίρεσι θὰ τοῦ ἔκανε κακὸ στὴ συνοχή. Μία λοιπὸν εἶναι ἡ ἑνότης μὲ ἐπιγραφή: «ἡ ἀπέραντη καλοσύνη κάποιου ἀνθρώπου».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Καλοσύνη, ἡ (ὅρθότερα καλωσύνη). Περιστέρι, τὸ [μεσν. περιστέριν < ἀρχ. περιστέριον ὑποκορ. τοῦ περιστερὰ < σημιτικ. **Perah Istar** (= πουλὶ τῆς Ἀφροδίτης)] = τὸ γνωστὸ πουλὶ περιστέρι. Χάδι, τὸ = (μεσν. χάδιν < ἡχ - ἀδιον, ὑποκορ. τοῦ ἡχος) καὶ χάδιδι = ἡ θωπεία, καλόπιασμα, νάζι.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ό Δροσίνης ἔχει τὴν ψυχή του πληγμιωρισμένη ἀπὸ συγκινήσεις θαυμασμοῦ καὶ μεγάλες συγκινήσεις ἀπὸ τὴν ἀπέραντη καλωσύνη κάποιου ἀνθρώπου καὶ τὰ συγκινήματά του αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ τὰ μεταδώσῃ καὶ σὲ μᾶς καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο. Προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ νὰ μᾶς συγκινήσῃ καὶ τὸ κατορθώνει μὲ τὸ ποίημά του καὶ ἰδιαίτερα μὲ τοὺς στίχους «τὰ χέρια σου μὲ ὄργην ἀν ὀπλώθηκαν, / θ' ἀποτελείωσουν μὲ ἔνα χάδι...». Πόσο ἀγγελικά, πόσο ὑπεράνθρωπα παριστάνει τὴν ὠργισμένη κίνησι, ποὺ μετατρέπεται σὲ χάδι... Μακάρι γὰ ἡταν δυνατὸν δλεεις οἱ ὠργισμένες κινήσεις, δλων τῶν ὠργισμένων ἀνθρώπων γὰ μετατρέπονταν σὲ χάδι...

Καλολογικά στοιχεῖα: Ἀναφώνησις: στίχοι 1, 18. Μεταφορές: Τρέμεις, δροσιά, ἀνθούς, φῶς, φτερά, σύνγεφρο, τὸ σκοτάδι, πικρά, γλυκά. Ἀπροσδόκητο: οἱ δυὸι πρῶτες στροφές. Προσωποποίησις: στ. 9, 14. Ἀγτιθέσεις: σύνγεφρο - φῶς, δργῆ - χάδι, πικρά - γλυκά. Εἰκόνες: στίχ.: 11 - 12, 19 - 20. Ἀσύνδετο: στ. 9 - 12. Κακοφωνία: στ. 7 (ἐσύ συχώρεσῃ).

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. Ἡ καλωσύνη κάνει σ' ὅλους καλό.

2. Ἡ καλωσύνη εἶναι πρᾶξις ἀγγελική.

3. Ἡ καλωσύνη ἡμερεύει κι ἔξαγνιζει τὸν ἄνθρωπο.

ΣΧΕΤ. ΓΝΩΜΙΚΑ: 1. Ἡ καλοκαγαθία εἶναι συγήθεια τῶν καλυτέρων ἀνθρώπων. (ΠΛΑΤΩΝ).

2. Πόσσον ὥραια εἶναι ἡ καλωσύνη, ὅταν συγοδεύεται ἀπὸ τὴν σωφροσύνη. (ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ).

3. Ἡ ὥραιότερη κληρονομιά, ποὺ μποροῦν γὰ δεχθοῦν τὰ παιδιά ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους εἶναι τὸ παράδειγμα τῶν καλῶν πράξεων. (ΚΙΚΕΡΩΝ).

Κεντρική ίδεα: Ἡ καλωσύνη ἡμερεύει κι ἔξαγνιζει τὸν ἄνθρωπο.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἶναι γλαφυρὸν κι ἀνεπιτήδευτο.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ δημοτική, καθαρή, χωρὶς περιττὰ στολίδια.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο ἀγήκει στὴ λυρικὴ ποίησις. Ὁ γνήσιος λυρισμός του μᾶς συγκινεῖ.

ΜΕΤΡΟ - ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ: Τὸ μέτρο εἶναι ιαμβικό. Οἱ 1, 3 στίχοι ιαμβικοὶ 10σύλλ. Προπαροξύτονοι καὶ οἱ 2, 4 στ. Ιαμβικοὶ 9σύλλ. Παροξύτονοι. Μόνον οἱ 1, 3 στ. ὁμοιοκαταληκτοῦν πλεχτά, ὅπως συμβαίνει στὰ περισσότερα ποιήματα τοῦ Δροσίνη στὴ συλλογὴ «Κλειστὰ θλέφαρα».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ:

».

. Ἡ Γοργόνα.

Διήγημα 'Α. Καρκαβίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μιὰ ἀπὸ τὶς περιεργότερες δοξασίες τοῦ λαοῦ μιας (ἐνδεικτική) δημως τῆς λατρείας του καὶ τῆς πίστεώς του στὶς ἀθάνατες ίδεες

και μορφές της φυλής μας) είναι και τούτη: "Η άδελφή του Μ. Ἀλεξάνδρου κατά λάθος ἔχουσε τὸ ἀθάνατο νερό, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πιῇ αὐτός" ἀπὸ τὴν λύπη της και τὶς κατάρες του μετεμορφώθη σὲ θαλασσινὸ τέρας, ἀπὸ τὴν μέση και κάτω ϕάρι και ἀπὸ τὴν μέση κι ἐπάγω λεπιδωτὸ γυναικεῖο σῶμα. Κατ' ἄλλους ἦπιε αὐτὴ τὸ ἀθάνατο νερὸ κι ἔλαθε αὐτὴν τὴν παράξενη μορφή. Ἀπὸ τότε μὲ λαχτάρα ρωτᾶ τοὺς ναυτικοὺς ἀν ζῆ δ' θασιλιάς Ἀλέξανδρος. "Οταν τῆς ἀποκριθοῦν δτι: πέθαγε, θυμώγει και δυθίζει τὰ πλοῖα, ἀν τῆς εἰποῦν δτι ζῆ, χαίρεται και φέργει γαλήγη στὴ θάλασσα.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: "Ελληνας ναυτικὸς ταξιδεύοντας μιὰ νύχτα νοιώθει παράξενα συναισθήματα κι δπως δὲν μπορεῖ νὰ κοιμηθῇ ἔκει μπρούμυτα στὸ κατάστρωμα, ξαφνικὰ μέσα στὶς παραισθήσεις του εἶδε ἀπόμακρα ἔνα πελώριο ὅγκο ἀκαθόριστο, ποὺ πλησιάζοντας πῆρε τὴ μορφὴ μιᾶς πεντάμορφης, ἀστραπόθολης γυναίκας ὠπλισμένης ἀστραφτερά. Κι ἀπάνω στὸ ἔσφυιασμά του τὸν ἔρωτά ἔν ζῆ ὁ θασιλιάς Ἀλέξανδρος. "Οταν δὲ δ ἀνθρωπός μας, πολὺ λογικὰ ἀλλωστε, ἀποκρίνεται ἀφνητικά, τότε αὐτὴ ἡ πάγκαλη μορφὴ ἔγινε «φοβερὸ σίχαμα», ποὺ σὰν τρομερὸ θηρίο ἥταν ἔτοιμη νὰ καταποντίσῃ τὸ καράδι. Εύτυχῶς ἀστραπιαῖα ἐθυμήθη τὸ θρύλο τῆς Γοργόνας· ἥταν αὐτή. Καὶ δταν ἐδευτέρωσε τὴν ἔρωτησί της, τῆς ἀπαντᾶ: «ζῆ και θασιλεύει και τὸν κόσμο κυριεύει». Καὶ τότε; πάλι μπροστά του ἡ θεϊκὴ και πεντάμορφη ὅπως πρώτα κόρη, ποὺ αἰθρίασε τὸ πέλαγο μὲ τὸ χαμόγελό της. Καὶ μόνον αὐτό; μαζὶ και κάτι μεγαλειώδες, ὑπέροχο τραγούδι ἀλλόκοστο τῶν στρατιῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀκούγεται και στέμμα γιγάντειο στὸν οὐρανό. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἔσθησε αὐτὸ τὸ «ὑπὲρ νοῦν» και ἀλλόκοτο θέαμα. Καὶ ὁ ναυτικός μας; Μὰ συνέχιζε νὰ ταξιδεύῃ μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπτετάν Φαράστη μισοκάναλα.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ:

α) «μὲ τὸ μπρίκι... ροδοκύματα». Ἡ περίεργη και ἀσυνήθιστη ψυχικὴ κατάστασι ἐνὸς ναυτικοῦ. β) «ἔξαφνα ἀγατρόλιαξα... κυριεύει». Ἡ ἐμφάνισι τῆς Γοργόνας. γ) «Ἀκουσε τὰ λόγια... ἔκείνη τὴ νύχτα». Τὸ πέλαγο γαληγεύει κι ἡ Γοργόνα παίρνει πάλι τὴν πάγκαλη ὅψη της.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ ΕΝΟΤΗΤΗ ΑΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Βρίκι, τὸ < ἀγγλ. **brick** = ίστιοφόρο μὲ 2 κατάρτια, σταυρωτὲς κεραῖες και τετράγωνα πανιά. ἀρμενίζω = ταξιδεύω μὲ πλοῖο (ἀρμενα, τὰ = δ ἔξοπλισιδε, τὰ σκεύη τοῦ πλοίου). Μισοκάναλα = στὸ μέσο τοῦ πελάγου (προφανῶς μεσοκάναλα). Καγάλι = αὐλάκι, πέλαγο. Σκοῦρα: < ιταλ. **oscuro** < λατιν. **obscurus** = σκοτεινὸς μουσούδι, τό: οποκορ. τοῦ ιταλ. **muso** = μούρη. Ἐργάτης (ἐργάτης) = δα-

ροῦλκο τοῦ πλοίου. Φούχτα, ἡ (χούφτα) < θυέ φοῦκτα (ρ. φουκτίζω < ἀρχ. πυκτίζω < πύκτη, ἡ = φούχτα κουδέρτα ἡ: < θενετ'. **coverta** = κατάστρωμα τοῦ πλοίου. σωτρόπι (ἐσωτρόπι) < ἔσω + τρόπις = ξύλο ποὺ συγκρατεῖ ἐσωτερικὰ τὸ κύτος τοῦ πλοίου. Μαγνάδι, τὸ = πέπλος ἀραιός < ἀγνάδι < ἔανδρος = ἀραιός, μὲν ἐπίδρασι τῆς λέξεως μαντήλι, (κατὰ τὸν Μ. Φιλήντα), κατὰ τὸν Φ. Κουκουλὲ < μανδός = ἀραιός. Ἀθάλη, ἡ = καπνιά. Ἀποσπερίτης: τὸ χιλιοτραγουδημένο στὴ λαογραφία καὶ λογοτεχνία μας διλλαμπρὸ διτέρι, ποὺ δταν ἐμφανίζεται τὴν αὐγὴν λέγεται: αὔγερινδς (ἀρχ. ἑωσφόρος), τὴν δὲ ἐσπέρα λέγεται: "Εσπερος. Στὴν ἐπίσημη γλώσσα τῆς διστροφαίας εἶναι ἡ Ἀφροδίτη, δι μετὰ τὴ γῆ πλησιέστερος στὸν ήλιο πλανήτης.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μὰ ἐδῶ (καὶ ἀγαφερόμασθε σ' ὅλες τὶς ἔνότητες) δὲν πρόκειται γιὰ κείνο ποὺ λέγαμε τόσο συχνά, νὰ κουρασθοῦμε δηλαδὴ γιὰ ν' ἀνακαλύψωμε τὶς διμορφιὲς ἑνὸς κειμένου. Ἐδῶ εἴναι κάτι ἀλλο. Ἡ ἀποθέωσι: ἀπὸ ἀπαγωτὲς πολύχρωμες δυνατὲς εἰκόνες· τοῦτο εἴναι σωστὴ κοσμογονία. Καὶ ἀγαρωτιέται κανεὶς μαγειένος: Ἀπὸ ποὺ θγαίνει αὐτὸς δι πέροχος «πιδακισμός», αὐτὸ τὸ συντριβάνισμα τῆς ὁιορφιᾶς, ποὺ δὲν εἶναι ἀπλῶς λεκτικὰ πυροτεχνήματα καὶ «Θεαθῆναι», ἀλλὰ μέσα ποὺ δείχνουν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ «τὸ μέσα πλοῦτος» καὶ τὰ ἀνεξάντλητα κοιτάσματα τοῦ ψυχικοῦ ὑπεδάφους τοῦ δημιουργοῦ... Σίγουρα δι Καρκαδίτσας δὲν ἔγραφε, θὰ ἔζωγράψῃς (ἄλλωστε εἴχε πράγματι πρώιμη κλίσι καὶ μερικὲς γεανικὲς ἐπιδόσεις στὸ χρωστήρα). Κι: ἀς δοῦμε τώρα τὴν ποικιλία τῆς διμορφιᾶς ἀπὸ κοντά, σὲ «γκράν πλάνο» ἀς επιοῦμε. Εἰκόνες: Ἡ φαντασμαγορία τῶν διστρεπισμῶν, οἱ τεράστιοι ἀπλοκαμοὶ τῆς ἀπόμακρης τεράστιας πυρκαιᾶς. "Οχι, θὰ ήταν μιὰ προχειρότητα· κυριολεκτικὰ δὲ μετριοῦνται οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες. Ἐδῶ μαγειένος σοῦρχεται ἡ ἐπιθυμία κείνο τὸ δημορφο λατινικὸ «NULLA DIES SINE LINEA = καμμία ημέρα χωρὶς γραμμὴ» νὰ τὸ φτειάζης ἐλληνικὸ: «καμμία γραμμὴ χωρὶς ζωγραφιά...». Ἄς προσέξωμε ἀλλὰ σημεῖα τώρα (σίγουροι πώς σὲ λίγο ἀπὸ τὴν ἀμυχανία μας θὰ τ' ἀφήσωμε κι αὐτά..). Ὁ δραχυπερίοδος λόγος δίνει δῆλη αὐτὴ τὴ φυσικότητα καὶ γοργότητα. Καὶ τὰ ἀπαγωτὰ σύνθετα καὶ τὰ ώραῖα ἐπίθετα; Εἰπαν τὸν Κ., πολὺ σωστά, «δι ἀλκοολικὸς τοῦ ἐπιθέτου». Τὰ ἐπίθετά του διμως δὲν εἶναι ἀπλῶς διακοσμητικά, ἀλλὰ πυρακτωμένη οὐσία καὶ ἀναγκαῖο συμπλήρωμα: χλωρόξυλα, γαλαζόχρωμα, ἀνεμόδαρτο κλπ. Νά καὶ τὰ σχῆματα: Μεταφορὲς τά: σκάλωσαν τὰ συννεφάκια, μεσούρανα ποτάμια, νὰ δάψη τὸ στερέωμα, ἡ γῆ βούλεται. Παρομοιώσεις: Κουβέντα σὰ φωτιά, τὰν καπνιές, σὰ μαγνήτης, σὰν ποτάμι. Τὸ δεύτερο σχῆμα: λευκοσκότεινο.

Φυσικά είναι περιττό νὰ τονισθῇ ὅτι σὲ κάθε σχεδὸν σειρὰ ὑπάρχει παρήχησος διαφόρων συμφώνων καὶ κυρίως τῶν μελωδικῶν λ., ρ., ποὺ κάνουν μιὰν ἔξαίσια μουσικὴ καὶ δημιουργοῦν ἀκουστικές εἰκόνες.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Χήτη, ἡ = χαίτη, μὲ παρετυμολογίᾳ τοῦ χυτῆ (ἐπειδὴ χύνεται, ἔσπλανεται). ἀφέντης = κύριος. Κατ' ἄλλους < τουρκ. **efendi**, κατ' ἄλλους < ὑπέκαντ. ἀφέντης < ἀφέντης < ἀρχ. αὐθέντης < αὐτοέντης (Γ. Χατζεδάκι) = δὲ Ἰδιος φογεύων, δὲ ἔχων δλη τὴν ἔξουσία. Κουπαστή, ἡ (καὶ κωπαστή) = τὰ πλάγια τοῦ πλοίου, ποὺ στηρίζονται τὰ κουπιά.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: σάρι (σ) σα, ἡ: τὸ κυριώτερο ἐπιθετικό, κυριολεκτικὰ ἐπαναστατικὸ καὶ «μιοντέργο», γιὰ τὴν ἐποχὴν του, ὅπλο τῆς περιφήμης μακεδονικῆς φάλαγγας τοῦ Φιλίππου. * Ήταν δόρυ 6 - 7 μέτρων, ποὺ δλα τὰ κατεύθυναν ἔτσι ὥστε ἐσχημάτιζαν ἔνα τεῖχος ἀπὸ αιχμές ποὺ ἐκινεῖτο σὰν χιονοστιβάδα.

Γοργόνα: Καὶ τὴν ἀρχαία ἐλλην. μυθολογία (ἡ Γοργὼ) φρικτὸ θαλάσσιο τέρας. Οἱ Ἡσίοδος ἀναφέρει δύο μαστικῶν τις 3 Γοργόνες: Εὔρυαλη, Σθεινώ, Μέδουσα. Κατ' ἄλλους είναι μιὰ μικτὴ μορφὴ τῶν Σειρήνων, Νηρητῶν, Σκύλλας κλπ. Βέβαια τῶν περισσότερων λαῶν οἱ μυθολογίες κάνουν λόγο γιὰ γοργόνες, μὲ τὴν τερατώδη μορφὴ γυναικά στὸ ἐμπρόσθιο τμῆμα καὶ φάρι στὸ διπίσθιο. Λογικὴ ἔξήγηση τοῦ φαιγομένου πρέπει νὰ είναι ἡ ἀπὸ μακριὰ ἐμφάνισι ἰχθύων ποὺ κολυμπώντας φαντάζουν σὰ γυναικεῖς μορφές. Π.χ. ἡ ἀλικόρη, ὁ μανᾶτος. Στὴ θυάντιγὴ ἐποχὴ ἔχομε ἀνάμειξι καὶ τῶν θρύλων γιὰ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο. Βλέπε καὶ «εἰσαγωγικά». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ζωγραφικὴ καὶ τὴ μικρογραφία καὶ μικροτεχνία ἔχει γίνει πολὺ χρῆσι καὶ ἀγαθημούργια τοῦ θέματος. Σέλας, τὸ = φεγγοθόλη ἀκτιγοθολία. Καὶ θόρειον σέλας = φωτεινὸ μετέωρο τῶν πολικῶν χωρῶν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Καὶ πάλι ἐδῶ τὸ ὅργιο καὶ ἡ πληθώρα τῶν καλαισθητικῶν μέσων. Νά τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ σύνθετα: πυργογύριστο, θεόσταλτο, χιλιόμορφη, λαιμοτράχηλα, λεπιδωτός, λεπιδοντυμένο. Τὰ σχήματα πυργογύριστο κεφάλι, μενεξεδένιο σύνγεφο, φάνταξε Ἀγιονόρος (ὑπερβολὴ αὐτὸ), ἀμυγδαλωτὰ μάτια, χείλη κοραλλένια: Είναι μεταφορές. Πάλι οἱ μουσικώτατες παρηχήσεις, μὲ ώραιότερη τήγ: «τὰ πλούσια μαλλιά γαλάζια χαίτη ἀπλωγαν» ἐδῶ τὸ λ. «γὰ στρώσῃ τὸν αἰθέρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῆμα». Ἐδῶ τὸ ρ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΠΠΑΣΙ:

Καλολογικά στοιχεῖα: Τέλος κι ἐδῶ ή διμορφικά δὲ λέει νὰ κοπάσῃ, νὰ ξεθωριάσῃ. Διακρίνομε τὰ ἐπίθετα καὶ σύνθετα: χιλιόμορφη, ὀλοπόρφυρον, χρυσορόδιγα. Τίς μεταφορές: ἡ φωνὴ χύθηκε, δέριγα ποτάμια, ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας, κρινάτο χέρι. "Ἐπειτα σ' δλο τὸ κείμενο —δπως ἀλλώστε σ' δλα τὰ κείμενα τοῦ Καρκαβίτσα— ἀξιοπαρατήρητη εἶναι μιὰ συγτακτικὴ χρῆσι τοῦ ἐπιθέτου, που δίγει ἔξαίσιο αἰσθητικὸ δποτέλεσμα. Πρόκειται γιὰ τὴ συχνὴ - πυκνὴ χρῆσι τοῦ ἐπιθέτου σὰν κατηγορουμένου καὶ κατηγορ. προσδιορισμοῦ (πρᾶγμα ποὺ εἶναι ὥρατο νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ μαθητὲς στὶς ἑκθέσεις τους). Ἐγδεικτικὰ παραθέτομε τά: ἔλαμψε παρθένα χιλιόμορφη, ἔδειξε ὥκεαγδ τὸν πόντο. Καὶ κάτι ἀκόμη ἀξιοπρόσεκτο: "Οπως ὁρχίζει ἔτσι καὶ τελειώγει: «μὲ τὸ μπρίκι... ἔκείνη τὴ νύχτα». Εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγομε στὴ λογοτεχνία «κύκλος».

Κεντρικὴ ίδεα: Οἱ ἄγθρωποι τοῦ λαοῦ μας, καὶ συγκεκριμένα ἐδῶ οἱ θαλασσινοὶ μας, μαζὶ μὲ τὶς χαρὲς καὶ τὶς λῦπες τους τοῦ καθημερινοῦ μόχθου ζοῦν καὶ μέσα σ' ὅνειρο καὶ στὸ ἔξωκοσμο μυστήριο.

ΓΛΩΣΣΑ: Ή πιὸ ἀντιπροσωπευτικὴ ποιητικὴ δημοτικὴ μας. Ἐδῶ δὲν εἴγαι συγηθισμένα πράγματα, ἀλλὰ θρισκόμασθε μπροστά σ' ἔνα δειγματολόγιο τῶν ἀπεριοίστων δυνατοτήτων τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας. Ἀκριβεια, χρῶμα, ἥχος, διμορφιὰ καὶ ὅχι ἀπλές λέξεις βγαίνουν ἀπὸ τὸ μαγικὸ «καλάρι» τοῦ Μωραΐτη πεζογράφου.

ΥΦΟΣ: Ό Καρκ. —φυσικὰ σ' δλο τὸ ἔργο του— ἔχει πολὺ προσωπικὸ στύλ, ἔτσι ποὺ καὶ χωρὶς τὴν ὑπογραφὴ του φωνάζει τὸ λογοτέχνηλα δτὶ εἴγαι δικό του. "Γύρος πυκνό, πληθωρικό, πολύχρωμο, παλλόμενο, ζεστό, σχεδὸν θερμασμένο. Γιατὶ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε δτὶ συμβαίνει τοῦτο τὸ καταπληκτικὸ ἐδῶ. Γίνεσαι ἀκροατής τοῦ ἀναγνώσματος; Τότε γοιώθεις τὴν καυτὴ ἀνάσα ἀπὸ ἔνα πυρετικὸ κείμενο. Γίνεσαι ἀναγνώστης; Τότε σὲ παρασύρει ἀπὸ τὶς πρῶτες γραμμὲς ἔνας ἀσθματικὸς ρυθμός. Κι ἔχεις τὴν ἔντυπωσι δτὶ διδεύεις μέσα σ' ἔνα πολύδενδρο καὶ πηχτὸ δάσος.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας γραμμὲς παραδινόμασθε στὴν ἔξουσία δυνατῶν συγαισθηματικῶν καταστάσεων. Καὶ ἔκπληξει καὶ τρόμο καὶ φρίκη καὶ θαυμασμὸ καὶ ἀγαλλίασι δοκιμάζομε, ἀλλά, καὶ μόλις παίρνει τέλος ἡ «δγειρικὴ» κατάσταση ποὺ ἔζησαμε κι οἱ τρεῖς συγγραφέας, ἥρωάς του κι ἐμεῖς, γοιώθουμε ἔντογους πατριωτικοὺς παλιούς καὶ ἀκονισμένη τὴν καλαισθησία μας, ἀφοῦ ἐμείναμε κάμποση ὥρα μέσα στὸ δραμα καὶ τὶς ἔθνικὲς μνῆμες, ἀλλὰ καὶ ἔκυκλωθήκαμε ἀπὸ τόσες φυσικὲς διμορφιές...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα εἶναι διήγημα ποὺ ἀνήκει στὴ «θαλασσινὴ» λογοτεχνία μας. Βασικὰ πρόκειται ἐδῶ γιὰ ἀνάπτυξις μιᾶς λαϊκῆς παραδόσεως.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 'Ο Καρκαβίτσας ἀνήκει στὴν Ε' περίοδο τῆς λογοτεχνίας μας (1880 - 1920) καὶ στὸν κύκλο τῶν πεζογράφων τῆς γένους Ἀθηναϊκῆς σχολῆς (Παλαιμυκῆς).

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Τὸν Κ. τὸν διεκδικεῖ καὶ ὁ ρεαλισμός (πραγματισμός), ἀλλὰ καὶ ὁ νατουραλισμός (NATURA = φύσις).

Μερικὰ γιὰ τὶς τεχνοτροπίες αὗτές:

Ρεαλισμός: Εἶναι τὸ αισθητικὸ δόγμα (ἡ καλλιτεχνικὴ τάση), ἡ τεχνοτροπία, κατὰ τὴν δόποια ὁ δημιουργὸς ἀναπαριστάει ἀκριβῶς τὴν πραγματικότητα, ὥμη καὶ γυμνή, χωρὶς προσπάθεια ἔξιδανικεύσεως. Μεγάλοι ξένοι ρεαλιστὲς εἶναι οἱ: Μπαλζάκ, Φλωριπέρ, Κνούτ Χάριτσον, Τσέχωφ, Ντοστογιέφσκη, Γκόρκου. Δικοί μας οἱ Καρκαβίτσας, Κονδυλάκης, ἀρκετὰ διπαδιαμάντης, Βουτυρᾶς ἀλλὰ τοῦ δημιοτικοῦ μας τραγουδιοῦ εἶναι πολὺ ἔγινος διρεκτισμός. Να τούραλισμός: "Εχει χαρακτήρα περιγραφικὸ καὶ καταγράφει σχεδὸν φωτογραφικὰ τὶς καταστάσεις καὶ τὰ πράγματα. 'Ο νατουραλιστὴς ἐνδιαφέρεται γιὰ κάθε λεπτομέρεια, γιὰ δ.τι βλέπει. Πολλοὶ τὸν ταυτίζουν μὲ τὸ ρεαλισμό: δῆμος δὲν εἶναι τὸ ἔδιο: διρεκτισμός εἶναι μορφὴ ἔντονωτέρου ρεαλισμοῦ χωρὶς γάλαπολείη δλότελα καὶ τὸν ἰδεαλισμό, ἐνῶ δ.ρ. δὲ βλέπει πουθενά ιδεαλισμό. Ξένοι ἀντιπρόσωποι του εἶναι οἱ: Ρουσσώ, Ζολά καὶ οἱ μεγάλοι, κλασσικοὶ Ρώσοι. Στὴν Ἑλλάδα κυρίως οἱ: Καρκαβίτσας, Βλαχογιάννης, Κονδυλάκης, Κ. Θεοτόκης, Γρ. Ξενόπουλος. Βλέπε σχετικὰ καὶ Η. Νικοδήμου «Σύντομη ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 625. **ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ** Ἐδῶ ἔχομε νὰ κάμωμε μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ δυνατὲς «θαλασσογραφίες», ποὺ ἔδωσε ἡ δημιουργικὴ φαντασία, ἀλλὰ καὶ ἡ πλούσια ἐμπειρία τοῦ προκινημένου πεζογράφου μας. "Ἄς μη ψάξωμε ἐδῶ γιὰ καθαρὰ περιγράμματα καὶ λογικὴ πορεία... "Ολα εἶναι ρευστά, λυωμένα καὶ μετουσιωμένα σὲ μιὰ φαντασμαγορία, σὲ μιὰ «δύνειρα» θὰ ἐλέγαμε κατάστασι, πού, χωρὶς γάλαπολείη φαντασία τοῦ συγγραφέα σὲ ἔνα μεγαλόπρεπο δραματικό ποίημα, μιὰ ὑπνοθασία, ποὺ ποτὲ δὲν θὰ θέλαιμε νὰ ἔχῃ τελειωμό. Μὰ κατὰ πώς λέει κάποιο ποίημα: «τὴν ζωγραφιὰ τὴν ἔσθησε τὸ κῦμα καὶ τὸ ἄγέρι».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ διήγημα: «'Ο ἐκδικητής».

Έλληνική καλωσύνη

Χρ. Ζαλοκώστα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Καγένα λαδ δὲ μποροῦμε νὰ γνωρίσουμε καλὰ καλὰ μόνο ἀπὸ τὴν ἱστορία του... Μόνο ἀπ' τὶς ἀγασκαφές... Πρέπει νὰ τὸν κοιτάξουμε καλὰ μέσα ἀπὸ τὶς μικρολεπτομέρειες, ἀπὸ τὰ μικρὰ μικρὰ στιγμιότυπα τῆς ζωῆς του καὶ τότε θὰ μπορέσουμε νὰ σχηματίσουμε σαφῆ εἰκόνα γιὰ τοῦτο τὸν λαό. Κι ἔχουν μεγάλη ἀξία αὐτὲς οἱ μικρολεπτομέρειες, διστοιχοὶ οἱ μικρὲς χαραμάδες γιὰ ἕνα πλοῦτο στὴ θάλασσα... Καὶ δηποτὲ ἀπὸ τὶς μικρολεπτομέρειες μπορεῖς νὰ κρίνῃς τὸν ἀνθρώπο, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰ στιγμιότυπα τῆς ζωῆς μπορεῖς νὰ κρίνῃς ἕνα λαό. 'Ο Χρ. Ζαλοκώστας μὲν ἐπιμέλεια μελίσσης συγέλεξε παλιὰ στιγμιότυπα ἀπὸ τὴν ἀρχαὶ ζωὴ γιὰ νὰ ἀποδείξῃ διτὶ ἡ Ἑλληνικὴ καλωσύνη εἶγαι μοναδικὴ στὸν κόσμο, ἐπως μοναδικὸς εἶναι καὶ δὲ 'Ἑλληνικὸς λαός...

ΝΟΗΜΑ: 'Ο λογοτέχνης διηγεῖται τὸ περιστατικό, ποὺ τοῦ ἔτυχε ἔξω ἀπὸ ἔνα χωριό, ἐνώ ἐπέδαινε αὐτοκινήτου μὲ συντροφιὰ ἔνας ἀντρόγυνος ξένων. Βρέθηκαν αἰφνίδια μπροστά σ' ἔνα κοπάδι προβάτων, ποὺ σκορπίστηκαν ἔδω κι ἐκεῖ. 'Η βοσκός τους στὴν προσπάθειά της καὶ προστεύση τὰ πρόβατά της χτύπησε γερά τὸ γοφό της πάνω στὸ φτερὸ τοῦ αὐτοκινήτου. Σταμάτησαν, λέγει, βγῆκαν, τὴν ἀναστήκωσαν καὶ προσφέρθηκαν νὰ τὴν πάνε στὸ χωριό νὰ τὴν περιποιηθοῦν. 'Εκείνη μόλις βεβαιώθηκε διτὶ τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, τοὺς χαμογέλασε καὶ τοὺς εἶπε νὰ συνεχίσουν τὸ δρόμο τους. Τοὺς παρακαλοῦσε νὰ μὴ καθυστεροῦν. Οἱ ξένοι ἐθαύμασαν κι ὅπτρησαν μὲ τὴν ὄγκοθήτη τῆς χωρικῆς. Κι δὲ λογοτέχνης βρήκε εὐκαιρία νὰ ὑπογραμμίσῃ στοὺς ξένους παρόμοια περιστατικά ποὺ ἔχουν γίνει στὴ διάρκεια τῆς 'Ἑλληνικῆς ζωῆς, στὴ διάρκεια χιλιάδων αἰώνων. Καὶ τοὺς εἶπε τὰ ἔξῆς περιστατικά: 1) Οἱ 'Ἑλληνες κατάργησαν τὶς ἀνθρωποθυσίες. 2) 'Ο Γέλων ὁ Συρακούσιος ζήτησε ἀπὸ τοὺς ἡττημένους Καρχηδονίους μεταξὺ τῶν ὅλων καὶ νὰ πάψουν νὰ θυσιάζουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ Μολώχ. 3) Στὸν «χρυσοῦν αἰώνα» ἀπαγόρευσαν νὰ θυσιάζωνται ζῶα στοὺς βωμούς. 4) Οἱ 'Ἑλληνες οὔτε ἔτρωγαν, οὔτε πουλούσαν τὰ βόδια τους, διταν γερνοῦσαν. 5) Οἱ 'Αθηναῖοι μὲ τὴ συμπεριφορὰ τους ἀπέναντι στὸν ἐγκληματία 'Αγοράκριτο, τὸν ἡνάγκασαν νὰ ξενιτευθῇ. 6) Τὴν ἴδια συμπεριφορὰ ἔδειξαν καὶ πρὸς τὸν Μέλητο, τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη. 7) 'Ο Λυκούργος

φέρθηκε μεγαλόψυχα στὸν παρ' ὀλίγο δολοφόνο του, τὸν ἀνάλαβε, τὸν δι-
απαιδαγώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐνάρετο πολίτη. 8) Οἱ Ἐλληνες ἔδειξαν
σεβασμὸν στὸν νεκρὸ τοῦ Μαρδόνιου, ἐνῶ ὁ Ξέρης ἀτίμασε τὸν νεκρὸν
τοῦ Λεωνίδα. 9) Ὁ Ἀντίοχος δχι μόνο δέχτηκε τὴν ἀνακωχὴν ποὺ τοῦ
ζῆτησαν οἱ Ἰουδαῖοι, γιὰ νὰ γιορτάσουν τὴν Σκηνοπηγία, ἀλλὰ τοὺς ἔ-
δωσε ταύρους καὶ λιθανωτὰ γιὰ θυσίες, ποὺ δὲν εἶχαν. 10) Οἱ Ἀθηναῖοι
ἔκαναν ἐκεχειρία, ποὺ ζῆτησαν οἱ ἔχθροι τους Κορίνθιοι γιὰ τοὺς ὅγωνες
τῶν Ἰσθμίων, κι ἔλαβαν κι αὐτοὶ μέρος. 11) Σὲ περίπτωσι σεισμοῦ,
φίλοι κι ἔχθροι μὲ ἔρανους βοηθοῦσαν τὶς σεισμόπληκτες πόλεις.
12) "Οταν ὁ νικημένος ζητοῦσε Εἵλεος ἀπ' τὸν νικητή, αὐτὸς ἤταν ὑπο-
χρεωμένος νὰ συγχωρέσῃ τὸν ίκέτη. 13) Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νό-
μους φιλανθρωπίας. 14) Οἱ Ἐλληνες ἔδειξαν σεβασμὸν στὶς γυναῖκες κα-
ταδίκους, στοὺς ἀναπήρους, στοὺς ἀνέργους, στοὺς φυλακισμένους, στοὺς
σκλάδους.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Γοφός, δ (γόφος, δ) > ἀρχ.: γόφος = Ισχίον,
δσφύς, τὸ περὶ τὴν ἀρθρωσιν τοῦ μηριαίου δστοῦ μέρος τοῦ σώματος. Ἀγα-
μακτος, ος, ον = ἡ χωρὶς γὰ χυθῆ αἴμα θυσία, βωμὸς κ.ἄ. Βετεράνος,
δ < μετγν. Βετεράνος < λατιν. *veteranus* = δ ἀρόμαχος, δ παλαίμαχος.
Ἀλητήριος, ία, ον = κατεργάρης, ἀχρεῖος, φαῦλος, πονηρός. Λιθανω-
τός, δ (λιθανωτόν, τὸ) = ἡ ρητιγάδης ἀρωματικὴ οὐσία τοῦ λιθάνου, λι-
θάνι. Ἐκεχειρία, ἡ = προσωρινὴ ἀνακωχὴ. Ἰκεσία, ἡ = θερικὴ παρά-
κλησι. Ραίνω = ραγτίζω, πασπαλίζω.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Μολώχ, δ = Θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, στὸν
ἐποὶ πρόσφεραν γιὰ ἔξιλέωσι βρέφη. Γέλων, δ = γυιδὲς τοῦ Δεινομένους,
ἀδερφὸς τοῦ Ἱέρωνος, σύγχρονος τοῦ Ξέρου, Τύραγγος τῶν Συραχουσῶν.
Ἐάγθιππος, δ = γυιδὲς τοῦ Ἀρίφρονος καὶ πατέρας τοῦ Περικλέους, ποὺ
κατηγόρησε τὸν Μιλιτάδην γιὰ τὴν ἀποτυχία του στὴν Πάρο. Κυνόσουρα,
ἡ = ἀκρωτήρι καὶ νησάκι τῆς Ἀττικῆς στὶς ἀνατολικές ἀκτές, Α τοῦ
Μαραθῶνα, καὶ ἀκρωτήρι τῆς Σαλαμίνας Α, ἔναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Κέ-
ραμος τῆς Ἀττικῆς, τὸ ὅγομα δφείλεται στὸ σχῆμα τῶν ἀκρωτηρίων, ποὺ
μοιάζει μὲ σύρρα κυνός. Λυσίας, δ = ἀρχαῖος ρήτορας τῶν Ἀθηνῶν (459 -
377 π.Χ.). Μέλητος, δ = Κατήγορος τοῦ Σωκράτη, ἀσημος ποιητής,
γέος καὶ ἀγγωστος στὸ Ἀθηναϊκὸ κοινό. Τὴν ἐναντίον τοῦ Σωκράτη κα-
ταγγελία (γραφήν) κατέθεσε στὸν ἀρμόδιο ἀρχοντα καὶ τὴν ὑποστήριξε
μπρὸς στοὺς δικαστές. (Βλ. Ἰστορία Παπύρου τ. 45, σελ. 71). Κώνειον,
τὸ = φυτό (μαγκούτα, κιρκούτα, βρωμόχορτο), ποὺ περιέχει τὴν Κω-
νεῖνη, δραστικὸ φυτικὸ δηλητήριο. Τὰ σπέρματα του διαλύονταν μέσα

στὸ γερδ καὶ τὸ διάλυμα τοῦτο ἔδιναν στοὺς μελλοθανάτους. Ξέρξης, δ = Βασιλίας τῆς Περσίας, γνωστὸς ἀπὸ τοὺς Περσ. Πολέμους κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Πέθανε τὸ 465 π.Χ. Λεωνίδας, δ = βλ. σελ. 100Α' «Θερμοπύλες». Μαρδόνιος, δ = γυιδὸς τοῦ Σωβρύου καὶ γαμβρὸς τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου. Νικήθηκε στὴν Πλάταια (479 π.Χ.) δπου καὶ φονεύθηκε. Παυσανίας, δ = Βασιλίας τῆς Σπάρτης καὶ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν. Τὸ τέλος του ήταν ἀδοξό. Πέθανε σὰν προδότης κλεισμένος μέσα στὸ γαδ τῆς χαλκοίκου Ἀθηνᾶς, δπου εἶχε καταφύγει. Σκηνοπηγία, ἡ = μεγάλη ἴστραγλιτικὴ γιορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν γιὰ τὴ συγκέντρωσι τῶν καρπῶν καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεὸν γιὰ τὴν καθοδήγησι τοῦ Ἰσραὴλ στὴν ἔρημο. Ἰσθμία, τὸ = Παγελήνιοι ἀγῶνες στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος (βλ. Ἰστορία Α', σελ. 119). Ποελύδιος, δ = γυιδὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας Λυκόρτα, ἴστορικὸς ἀπὸ τὴν Μεγαλόπολι (205 - 122 π.Χ.). Μὲ χίλιους ἄλλους διαλεγμένους Ἀχαιοὺς στάλθηκε σὰν ὅμηρος στὴ Ρώμη. Ἐγραψε ἴστορία (40 βι:δία), ποὺ σώθηκαν ἀκέραια τὰ πέντε πρῶτα. Ἡταν δημιουργὸς τῆς καλουμένης «Πραγματικῆς Ἰστορίας». Τὰ χαρακτηρ:στικὰ τῆς ἴστορίας του εἴναι: 1) ἀκριβῆς ἔρευνα τῶν αἰτίων, 2) βαθειὰ κρίσι, καὶ 3) ἔξαγωγὴ τῶν συμπερασμάτων (παρὰ τοῦ Πολυβίου), μὲ σκοπὸν γὰ διδάξῃ τὸν ἀναγνώστη. Ἡ γλώσσα τοῦ ἔργου του εἶγαι τραχεῖα, σχεδὸν στρατιωτική, ὑπόδειγμα τῆς συγχρόνου κοινῆς. Κολοσσὸς τῆς Ρόδου, δ = χάλκινο ἄγαλμα τοῦ ἥλιου, ποὺ εἶχε στήθη κοντὰ στὸ λιμάνι. Τὸν ἔπλασε δ Χάρης δ Λίνδιος, μαθητὴς τοῦ Λυσίπου, ἡ δ συμπολίτης αὐτοῦ Λάχης. Εἶχε ὄψις 31 μ., ἡ κατασκευὴ του κράτησε 12 χρόνια. Εἶχε δὲ στήθη στὴν εἰσόδῳ τοῦ λιμανοῦ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ σκέλη, ὥστε γὰ περγοῦν ἀπὸ κάτω τὰ πλοῖα. Κατέπεσε τὸ 227 π.Χ. ἀπὸ μεγάλο σεισμό, παρὰ τοὺς δγκολίθους, ποὺ εἶχαν βάλει μέσα, καὶ βρισκόταν στὸ λιμάνι μέχρι τὸ 651 μ.Χ., ποὺ ἡ Ρόδος κατακτήθηκε ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς, ποὺ τὸν τεμάχισαν καὶ τὸν πούλησαν γιὰ μέταλλο. Εὔμαιος, δ = δ πιστὸς χοιροδοσοκὸς τοῦ Ὁδυσσέα, γυιδὸς τοῦ Κτησία (βλ. Ὁδύσ. ο' 402 - 482).

Κεντρικὴ ίδεα: «Γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλωσύνη· πέλαγος αἰσθήματος εἰν' ἡ καρδιὰ τῶν Ἑλλήνων».

ΓΛΩΣΣΑ: Γλώσσα εἶγαι ἡ δημοτική.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄψις εἶγαι ἀπλό. Μὲ τὸ ἀπλὸ τοῦτο ὄψις ἐκφράζονται ὄψηλα νοήματα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγγωσμα τοῦτο ἀγνήκει στὸ Δοκίμιο. Εἶναι δηλαδὴ μιὰ μικρὴ καὶ σύντομη μελέτη, ποὺ δὲ μπορεῖ γὰ δυομασθὴ σύγγραμμα ἡ τι ἄλλο. Τὸ δοκίμιο εἶγαι μιὰ προσπάθεια, χωρὶς γὰ ἔξαντλη τὸ θέμα πλή-

ρως. Ο λογοτέχνης έκανε ένα δοκίμιο, ένα γύμνασμα, για την Ελληνική καλιόπουνη.

Μὲ ἐπίκεντρο τὸ καιγούργιο περιστατικὸ τῆς χωρικῆς βιοσκοῦ δ Ζαλογώστας βρίσκει τὴν εὐκαιρία γὰ ταχυολογήση περιληπτικὰ τὰ σπουδαιότερα δείγματα τῆς Ἑλληνικῆς καλωσύνης ἀπ' τὴν ἀρχαὶ ἐποχή. Ο λογοτέχνης ἔκτελει ἑθικὸ ἔργο. Υπογραμμίζει τὴν Ἑλληνικὴ καλωσύνη καὶ γιὰ γὰ μάθουν οἱ ἔνοι ἀλλὰ καὶ οἱ νέοι Ἐλληνες τὸ πῶς ἔζησαν οἱ πρόγονοι μᾶς μέσα στὸ χῶρο τῶν ἀρχαίων λαῶν.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: 'Ο Χρῆστος Ζαλογώστας γενήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1895. Σπουδασε χημικός, ἀσχολήθηκε μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ τὸν ἀθλητισμό. Στὸν ἀθλητισμὸ διέπρεψε κυρίως στὰ ἀγώνισματα: σκοποβολῆς, ξιφασκίας κ.ἄ. Κατὰ τῇ διάρκεια τῆς κατοχῆς διεκρίθη γιὰ τοὺς ἀγῶνες του κατὰ τῶν κατακτητῶν. Ἔργα του: «Γύρω ἀπ' τὴν Ἑλλάδα», «Τὸ περιβόλι τῶν θεῶν», «Ρούπελ», «Πίνδος», «Τὸ χρονικό τῆς σκλαβιάς».

•Ο Τάκη - Πλούμας

Ποίημα Μ. Μαλακάση

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: "Ηδη ἀπὸ τὰ μετεπαναστατικὰ χρόνια οἱ Μεσολογγίτες, θέλοντας γὰ ἔχαζον κάπως «ἀπὸ τὸ θύριο καὶ τὴν ὁρασιὰ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἡρωικῆς φρουρᾶς» κάθε Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς (τὸ ώραῖο αὐτὸ ἔθιμο, μὲ φροντίδα κι ἀγάπη, δὲν τὸ παραλείπουν καὶ σήμερα) κάνουν ἔνα ὅμορφο ἔθνικο - θρησκευτικὸ πανηγύρι, τὸ πανηγύρι τ' "Αγιού Συμεοῦ, στὸ μοναστήρι τοῦ Ἅγιου Συμεώνος, λίγα χιλιόμετρα Ἀγ. τοῦ Μεσολογγίου (ἐκεῖ ποὺ ἐγράφη ὡς γνωστὸν δ τραγικὸς ἐπίλογος τῆς Ἐξόδου). "Ετοι τὸ δειλιγὸ αὐτῆς τῆς Κυριακῆς ἔκεινον γιὰ τὸ ἱστορικὸ μοναστήρι, ἐνῶ τοὺς γίνεται πάνδημη προπομπή, καθαλαρέοι κι «ἀρματωμένοι» σὰν τοὺς τότε ἀγωνιστὲς μὲ τὰ περισσότερα ἔξαρτήματα τοὺς αὐθεντικὰ κειμήλια ἀπὸ τὸν ἵερο ἀγώνα, ποὺ τὰ διατηροῦν μ' εὐλάβεια καὶ περηφάνεια πολλὲς μεσολογγίτικες οἰκογένειες.

ΝΟΗΜΑ: 'Εδώ ξέχομε νοσταλγικές όμως μνήσεις από τα παιδικά χρόνια του Μαλακάση από τὸν ἵδιο τὸν ποιητή, στὶς δόποις κυριαρχεῖ ἡ ἔξιδαινικεμένη πιὰ γι' αὐτὸν μορφὴ τοῦ ἔξαδέλφου του Τάκη Πλούμα. Μαζί του τὸν θυμάται λοιπὸν πρῶτο στοὺς πρώτους στὰ πανηγύρια. Ὡς στολὴ του καὶ ἡ ἀρματωσιά του ἥταν ἔνα δειγματολόγιο ἀπὸ ἐκλεκτὰ ἔξαρτήματα ξακουστῶν προσώπων καὶ τόπων (πραγματικὲς «ἀντίκες» καὶ πολύτιμα θυμητάρια θὰ ἐλέγαμε). Κι ἔβγαιναν λοιπὸν καθαλάρηδες ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ Μεσολογγίου γιὰ τοὺς χώρους τῶν πανηγυριῶν καὶ δὲν ἥταν ἔνας ἀνθρωπὸς δῆλος Πλούμας, ἀλλ' ἐφάνταζε 'Αη - Γιώργης... Καὶ τελειώνει μ' ἔκεινή τη στροφὴ (τὴν τόσο δυνατήν), ποὺ τὸν βλέπει λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ τους, ἥλιο τῆς ζωῆς του, αὐτόν, πού, ἀλλοίμονο, εἶναι τριάντα τρία χρόνια πεθαμένος τώρα...'

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῶν: "Ἄς τὸ δοῦμε σὲ 2 ἑνδητες: α) Οἱ 4 πρῶτες στροφές: παρουσίασι τοῦ ἥρωα μας «στατική», ποὺ γίνεται σχολαστικὴ περιγραφὴ τῆς φορεσιᾶς καὶ τῆς ἀρματωσιᾶς του. β) Οἱ ὑπόδοις 5 στροφές, ποὺ δ ποιητὴς μᾶς τὸν κινεῖ πρὸς τὰ πανηγύρια καὶ τὸν βλέπομε στὴν ἀποθέωσι τῆς λεβεντιᾶς καὶ τῆς δικροφιᾶς του.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: 'Αστροβολοῦσε = ἔλαμπε σὰν ἀστρο. Φαρί, τὸ = ἄτι, ἄλογο, ὑποκορ. τοῦ φάρας < ἀραβ. faras = ἵππος. Φέρμιελη, ἡ = χρυσοκέντητο γελέκο < ἀλβαν. fermelé. Γιοργάνι (τουρκ. yordan) = περιδέραιο ἀπὸ νομίσματα. Πάλα, ἡ (λέξι: τουρκ.) = ἀσημένιο καμπυλωτὸ σπαθί. Σπάλα, ἡ = ώμοπλάτη. Χαρμπί, τὸ (λέξι: τουρκ.) = μικράρι στὸ σελάχι, πρωρισμένο γιὰ διακοσμητικὸ ἢ γιὰ τρόχητια. Γαγτζούδια < γάντζος (βενετ. λέξ.) < ἐλλην. γαμψός. Είναι οἱ πόρπες, οἱ διακοσμητικὲς καρφίτσες.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: 'Ο Τάκης - Πλούμας: Γύρω ἀπὸ τὸ ἀν ὑπῆρξε ἡ δὲν ὑπῆρξε ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ ἔκδοχές: α) Παλιοὶ Μεσολογγίτες παραδίδουν δτι κάπως τὸν θυμιοῦνται, ἀμιδρά, μὲ τὴ φυσταγέλα κλπ. β) 'Ο Σπ. Μελαζ δίνει τούτη τὴν ἔρμηνεία: «Δὲν είναι ἀτοιο αὐτό, ποὺ ὑμεῖ καὶ θρηγεῖ τὸ χαμό του δ. Μ. 'Ο ποιητὴς ζωγραφίζει: καὶ θρηγεῖ μιὰ δλάκερη γενιὰ λεβέντηδων, ποὺ πάει αὐτή, τὴν ἔφαγε δ πολιτισμός, τὸ γραφεῖο, ἡ ὑπαλληλία, ἡ πρακτικότης καὶ βιοπάλη». γ) Σημειώνει δ Μιχ. Περάνθης δτι «δ Νίκ. Βέης ὑποστηρίζει πώς δ "Τάκη - Πλούμας" (ποὺ πρωτοδημοσιεύθη στὰ 1919 στὸ περιοδικὸ "Λύρα"), συμβολίζει τὸ μεγάλο ποιητή, ποὺ δ Μαλακάσης ἀγωνίζεται γὰ τὸν φτάση. Καὶ είναι: αὐτὸς δ Ζάγη Μωρεάς (ἀπέθανε τὸ 1900), ποὺ δ Μ. κολακευόταν γὰ τὸν ἀποκαλῆ ἔξαδέλφο». Καπετάν Πασᾶς: 'Ο Τούρκος ἀρχιναύαρχος, δ σχόλαρχος. Μπότσαρης: Προφανῶς ἡ δ Μάρκος ἡ δ Νότης. "Οποιος καὶ γά-

ναι τὸ ἔδιο κάνει... Γιατί και ἀπὸ τοὺς δύο ἔνα κειμῆλιο, ἔνα θυμητάρι εἶναι «σημαδιακό». Ἀλήσ: διαβόητος Τύραννος τῶν Ιωαννίνων. Ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη: Ἐδῶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἥχμαζαν (ή παράδοσις κρατεῖ καὶ σήμερα) οἱ περίφημες συντεχγίες (τὰ «συνάφια» τῶν ραφτάδων, χρυσικῶν κλπ). Ἀλλὰ καὶ γενικώτερα δλη η "Ηπειρος εἶχε αὐτὸ τὸ προνόμιο (π.χ. γαντζούδια ἀπὸ τὴν Πρέβεζα).

Καλολογικά στοιχεῖα: Είναι βέδαια ἡ λυπημένη, ἡ μελαγχολικὴ ὑπόθεσις πρῶτα ποὺ μᾶς «τραβάει» καὶ μᾶς κερδίζει, ἀλλὰ πρέπει γὰρ παραδεχθοῦμε ὅτι τὸ «μισό» τῆς δύμορφιᾶς τὸ δίγονυ τὰ ταιριαστὰ ἔξωτερικὰ στολίδια. Καὶ ἂς τὰ δοῦμε ἀπὸ κουτά, «σὲ γχράν πλάνο», συγκεκριμένα. Ἔξοχο τὸ πορτραΐτο τοῦ ἥρωά μας, πάντοτε τὸ ἔχομε δλοζώντανο μπροστά μας. Εἰπαν τὸν Μαλακάση «ζωγραφικό» ποιητή πολὺ σωστὸς λόγος. Σχήματα: ἀστροβολοῦσε, ζυγιασμένη: είναι μεταφορές. Τι ὥραίος! είναι ἀγαφώνησι. Ὁμορφο πολὺ τὸ διπλὸ διπερβατὸ σχῆμα: «καὶ δυό, στῆς σέλας του... πιστόλια». Δηλαδὴ ἡ κανονικὴ σειρά τοῦ λόγου είναι: «καὶ δυό πιστόλια δεξόζερβα στὴ σπάλα τῆς σέλας του». Σὲ πολλοὺς στίχους ἡ παρήκηση τοῦ ρ. δίνει τὴν αἴσθησι τῆς δρμῆς.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Καριοφίλι: βλέπε τὰ γλωσσικὰ στὸ ποίημα «δ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του». Χιμώντας (καὶ χυμώντας) <χυμίζω< ἀρχ. τὸ χύμα = δρμητικὴ ροή. Σάμπως <σάν + πως = σάν κάπως. Δυνόμουν: παρατ. τοῦ ρ. δύναμαι = ἡμιποροῦσα. Ἀλλὰ σωστότερη φάνεται ἡ γραφή: δινόμουν (τοῦ ρ. δύναμαι) = ἔδαξα μεγάλη προσπάθεια. Ἀθημωνιά, ἡ = σωρδὸς ἀπὸ δειμάτια σίτου γιὰ ἀλώνισμα, καὶ θυμωνιά <θημών = σωρδὸς < τίθημι. Φέσι (τουρκ. λέξι) <fes < Fez, πόλι τοῦ Μαρόκου (δηλαδὴ ὁ τόπος προελεύσεως). Τουγεζί, τὸ = ἀπὸ τὴν Τύνιδα, κόκκινο.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ: Πράγματι, παιδὶ δι Μ. ἔτρεχε καβαλάρης στοὺς δρόμους τοῦ Μεσολογγίου· κι δι Παλαιᾶς λέει σχετικὰ «καὶ καβαλάρης πέρναγες ἔανθόμαλλο παιδάκι/καὶ τάραζε τὸ διάβα σου τὸ σιγαλὸ σοκκάκι». Ἀη Γιώργης: «Ο φιλόλογος Ἀντ. Κατσουρός ἔχει γράψει μιὰ ἐργασία, ποὺ συγκρίνει τρεῖς χαρακτηριστικοὺς καβαλάρηδες, τοῦ ἑλλήνισμοῦ: Δεξίλεω, Ἀη Γιώργη, Πλούμα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σχήματα: Ἐλαμπάδιαζε, κορμάκι δερινό: είναι μεταφορές. Σάμπως νάχα φτερά, σὰ γνεφάκι, σάν τὸν Ἀη Γιώργη: είναι παρομοιώσεις. Ἡλιος τῆς αὐγούλας μου ζωῆς: κάτι σάν μεταφορά,

ἀλλὰ μαζὶ καὶ περίφρασι, γιατὶ ἐδῶ, τό: αὐγούλας, ἔχει θέσι έπιθέτου = αὐγινῆς, παιδικῆς ζωῆς (ἔξοχη φράση ποὺ εἶναι πιὰ παροιμιώδης). "Επειτα οἱ παρατατικοὶ τῶν ρ. ἐλαμπάδιαζε, δυνόμουν, ὡς τρέχαμε, ἐφάνταζε: δυναμώνουν τὴ θλῖψι μας, γιατὶ δημιουργοῦν ἔνα χρονικὸ βάθος, ποὺ πολλαπλασιάζει τὶς πονεμένες μνῆμες..."

Κεντρική Ιδέα: Θρῆνος, συγκρατημένος δημος καὶ ἀξιόπρεπος, γιὰ τὴ χαμένη λεθεντιά, ποὺ ἀγτιπροσωπεύει δ. Τ. Πλούμας.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ («παράγωγα» τοῦ κεντρικοῦ).

α') Τὶ κρίμα καὶ τὶ μαράζ!: Νὰ κουρσεύεται καὶ ν' ἀφανίζεται: τόσο γρήγορα ἐκεῖνο ποὺ ἐθυμιάσαμε καὶ ἀγαπήσαμε!..

β') Τὰ πρόσωπα - πρότυπα γιὰ μᾶς, ποὺ εἶχαν ρόλο δηγγητικὸ στὴ ζωὴ μας, συνεχίζουν γὰρ ἀσκοῦν φρονηματισμὸ καὶ γοητεία πάνω μας, καὶ πέρα ἀπὸ τὸν τάφο, μάλιστα πιὸ ἔγτονα ἀπ' ἐκεῖ...

Μιὰ β α σι κὴ π α ρ α τὴ ρ η σι καὶ διασάφησο: Πολλοὶ ζωῖ, στὴ βιασύνη τους, νομίσουν δὲ δ. Τ. Πλούμας εἶναι ἀγωνιστὴς τοῦ 21, ἀπ' ἐκείνους τῆς θυριλικῆς Ἐξόδου (1826). "Οχι: εἶναι: ἀνάγκη γὰρ θυμίσωμε μερικὲς χρονολογίες:

α') 'Ο Μαλακάσης — γὴ τρίτη γενιά, ἀς ποῦμε ἔτσι — τὰ ἀναπολεῖ αὐτὰ καὶ τὰ γράφει γύρω στὸ 1920.

β') Περίου στὰ 1885 ἀς ὑποθέσωμε δὲι συμβαίνουν αὐτὰ τοῦ ποιήματος, ποὺ δὲ ποιητὴς ἦταν ἔφηδος, παιδί, κι δ «ἔξαδερφός του» πάνω στὴν ἀκμὴ του, γεννημένος ἀς ποῦμε γύρω στὸ 1850 — αὐτὴ εἶναι γὴ δεύτερη γενιά, τοῦ Πλούμα. Δηλαδὴ ἀγτιπροσωπεύει τὰ ἀμέσως μετεπαγαστατικὰ χρόνια, ποὺ βρίσκονται κοντά στὴν ήρωικὴ καὶ «μπαρούτωκαπνισμένη» ἀτμόσφαιρα.

γ') Καὶ τέλος, γὴ πρώτη γενιά, τὸ αὐθεντικὸ 21 (1826 ἀς εἰποῦμε), ποὺ μὲ τὴ σειρά του ἐλάτερει καὶ ἐμμετέτο δ. Πλούμας.

ΓΛΩΣΣΑ: Πολὺ ώραία δημοτικὴ, στρωτή, πολύχρωμη, μὲ πολλοὺς βέθαια λεκτικοὺς ιδιωματισμοὺς γύρω ἀπὸ τὴν ἐνδυμασία καὶ τὸν ὅπλισμό, ποὺ ἥσαν ἀπαραίτητοι γιὰ γὰρ δώσουν τὴν τοπικὴ καὶ χρονικὴ αὐθεντικότητα.

ΜΕΤΡΟ: "Ἐχομε 9 τετράστιχες στροφές, σὲ κάθε μία διμοιοκαταληκτοῦν πλεκτὰ οἱ στίχοι (αβαβ). Οἱ περιττοὶ εἶγαι λαμβικοὶ 11σύλλαθοι παροξύτοιο καὶ οἱ ἄρτιοι εἶγαι λαμβικοὶ 10σύλλαθοι δξύτοιοι. "Ἐται ὑπάρχει κίνησι, δρμή, πλαστικότητα καὶ χάρι στὸ στίχο, μολογότι ὑπάρχουν ἀρκετές χασμωδίες καὶ συνιζήσεις. Π.χ.: Τὶ - ώραίος! Τὸν θυμοῦμαι - ἀστροβολοῦσε. Γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωγιά. Ἀξιοπαρατήρητο εἶγα: τὸ φαι-

νόμενο τῶν ἀπαγωτῶν διασκελισμῶν τοῦ στίχου. Π.χ. στοὺς στίχους 1, 8, 17, 18, 19, 23, 27. Αὐτὸς βέδαια εἶναι μιὰ κατάχρησι, ἀλλ' ἐδῶ δφεῖλεται στὸν γρήγορο ρυθμό.

ΓΦΟΣ: Γλαφυρὸς καὶ παραστατικός, ἀδρὸς καὶ ἐπιγραμματικός. Ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ἔνας μελαγχολικὸς καὶ παραπονιάρης ρυθμὸς ἀνταμιμένος μ' ἔναν ἀντρίκιο τόνο.

Ψυχολογικὴ ἀγάλυσι: Νὰ φάξῃ λοιπὸν κανεὶς ἐδῶ μέσα γιὰ «συγαισθῆματα», ὅπως συνηθίζομε νὰ τὰ λέγωμε; Μὰ πρέπει γὰ τὸ νοιώσωμε δτὶ ὅλο τὸ «ὑλικὸ» τοῦ ποιήματος ἔχει διαλυθῆ, μετουσιωθῆ σὲ εἰκόνες — ἀλλες ἀδρές καὶ ἄλλες θολές καὶ διάφανες — σὲ ὑποβλητικὴ μουσικὴ καὶ σὲ συγκίνησι, ποὺ μᾶς συγέχει δλόψυχα. «Ο ποιητὴς μὲ τὶς νοσταλγικὲς ἀναπολήσεις του γιὰ τὴν πιὸ ἀγαπημένη του μορφή, ποὺ δὲν ὑπάρχει πιά, ἐστήκωσε καὶ σὲ μᾶς — ίδίως στοὺς ἡλικιωμένους ἀναγνῶστες — βιώματα καὶ προσωπικὲς μνῆμες καὶ «πόνους παλιούς ποὺ μέσα μᾶς κοιμοῦνται». Ήδιαίτερα κείνη ἡ ἀκροτελεύτια σπαρακτικὴ στροφή: «὾ τὸ λεέντη... μὲς στὴ γῆς». Κι ἔκαμε καλὰ καὶ ἐσταμάτησε δ ποιητὴς, γιατὶ ἀλλοιῶς κι αὐτὸς κι ἔμεις θὰ συνεχίζαμε μὲ λυγμούς...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ ποίημα εἶναι ἐπικολυρικό, ἀπὸ τὰ καλύτερα στὸ εἶδος του ποὺ ἔχει ἡ λογοτεχνία μᾶς. Τὸ ἐπικὸ στοιχεῖο ἔχει σχέσι μὲ τὴ μορφὴ καὶ τὸ χαρακτήρα τοῦ ἥρωά μας: τὸ λυρικὸ στὴ στάσι τοῦ ποιητοῦ μᾶς ἀπέναντι στὸ ἕνδαλμά του.

ΣΧΟΛΗ: Εἶναι ἡ νέα Ἀθηναϊκὴ σχολὴ (ἡ παλαιμικὴ γενιά), καὶ εἰδικώτερα ἡ πιὸ προσεγμένη καὶ ποιοτικὰ ἀξιολογώτερη ἔκφρασί της, ἡ λεγόμενη «σχολὴ τῆς τέχνης» (1895 - 1912), μὲ κυριωτέρους ἀντιπροσώπους: Μαλακάση, Κ. Χατζόπουλο, Λ. Πορφύρα, Ἡ. Γρυπάρη, Π. Νιρβάνα, Ἡ. Καμπύση, Ἡ. Αγγ. Σημιριώτη.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι ἡ Ε' τῶν γραμμάτων μᾶς (1880 - 1920).

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: «Ο ποιητὴς μᾶς ἔχει δικό του, προσωπικὸ τόνο, ἀλλ' ὅπωσδήποτε δ γαλλικὸς συμβολισμὸς (καὶ ίδίως τοῦ Ζάν Μωρεάς) ἔχει ἀφῆσει τὰ σημάδια του. Γιὰ «συμβολισμὸ» βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «Σύντομη ἐπισκέψης νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 629.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ «Ολοὶ οἱ φίλοι τῆς ποιήσεως βλέπουν αὐτὸς τὸ «κομμάτι» σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ εὐτυχισμένες δημιουργικὲς ὥρες τοῦ ποιητοῦ καὶ σταθμὸς στὸ γεοελληνικὸ λυρισμό. Ἀλήθεια, δλόκληρη γενιά ἐγοήτευσε αὐτὸς τὸ «διαμάντι» καὶ τῆς ἐθύμισε βιώματα... Καὶ εἶναι ἀπορίας ἀξιο γιατὶ δὲν τὸ βλέπομε ἀκόμη μελοποιημένο, ἔτοιμο τραγούδι... Ἀλήθεια, δὲν εἶναι μιὰ δδέξα γιὰ τὸν ποιητὴ — γιὰ τὸν κάθε ποιητὴ — δταν προσωπικὰ του βιώματα καὶ μνῆμες γίγουν σύμβολα, ποὺ ἀφοροῦν τοὺς

πολλούς πιά, καὶ ποίησι πέρα ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο; Γιατὶ σίγουρα
κάτι τέτοιο συμβαίνει κι ἐδῶ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: 'Εγενήθη τὸ 1869 στὸ Μεσολόγγι, ἀπὸ γεννιὰ ἡπειρώ-
τικη ἀγωνιστῶν τοῦ '21, καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθῆνα τὸ 1943 (στὴ μάρτυρη
κατοχῆ). Ἐσπούδασε νομικὰ χωρὶς νὰ πάρῃ δίπλωμα, γιατὶ δὲν ἦταν ἡ
Θέμις, δὲλλ' οἱ μούσες ἡ λατρεία του. Ἐταξίδευσε στὴν Εὐρώπη καὶ στὴ
Γαλλία ἔμεινε μιὰ πενταετία (1910 - 15), ὅπου ἐγνώρισε ἀπὸ κοντὰ τὸν
πατριώτη του Ἑλληνογάλλο, μεγάλο ποιητή, Ζάν Μωρέας, ποὺ τὸν ἐθαύ-
μαζε καὶ ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐπηρεάσθη. Στὴν Ἀθήνα συνειργάσθη σὲ πολ-
λὰ περιοδικὰ καὶ ἦταν ἀπὸ τοὺς θερμότερους ὑποστηρικτές τοῦ δημοτι-
κισμοῦ. Ἀργότερα διετέλεσε καὶ διευθυντής τῆς βιβλιοθήκης τῆς βουλῆς.
Ο Μ. ἦταν μιὰ ζωντανὴ παρουσία, ἔνας ὠραῖος ἀνθρωπος καὶ ἔνας κα-
θαρότιμος λυρικὸς ποιητής, ποὺ πολὺ συνεκίνησε καὶ ἐγόρτευσε τὴν γε-
νιά του. Οἱ στίχοι του ἔχουν τρυφερότητα, εύγένεια, μελωδικότητα καὶ
ζωγραφική.

Τὸ ἔργο τοῦ:

α) Ποιητικὲς συλλογές: «Συντρίμμια», «Ἀντίφωνα», «Πεπρωμέ-
να», «Ἄρεις», «Ἄσφορδελοι». Ἀνάμεσα τους ξεχωρίζουν σὰ διαμάντια τοῦ
νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ: Τάκη Πλούμας, Μπαταριάς, τὸ δάσος, τὸ ἔρω-
τικό, τὸ μεσολογγίτικο.

β) Μετέφρασε τὶς «στροφές», τοῦ
Ζ. Μωρέας καὶ ἀρκετὰ ποιήματα μεγάλων Εύρωπαίων: Γκαΐτε, Βύρωνα,
Ντάντε, Κήτε, Χάινε, Βερλαίν.

Ο Μ. εἶναι ἔνας βιρτουόζος καὶ δεξιοτέχνης τοῦ στίχου, ἀλλὰ καὶ
ποιητῆς τραγουδιστής. 'Αλήθεια δὲν τὸ βλέπουν οἱ μουσικούσυνθέτες μας.
ὅτι ἡ ποίησι του εἶναι νὰ τραγουδιέται! Καὶ τί κυρίως ἐτραγούδησε; Μᾶ
τὸ λέει δ Ἱδιος: «τ' ἄρματολίκι καὶ τὴν ἀγάπην ἀντάμω. 'Ο χώρος τῶν ἐμ-
πινεύσεών του εἶναι τὸ Μεσολόγγι, ποὺ σὰν νεανικὰ βιώματα, σὰ φύσι
καὶ σὰν ίστορία κρατεῖ αἰχμάλωτη τὴν ποιητική του ἐμπινευσι. Μὲ ἔνα
τόνο τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ κάποια ἐπίδρασι τοῦ γαλλικοῦ συμ-
βολισμοῦ, τὰ ποιήματά του εἶναι πηγαῖα καὶ αὐτοδύναμα λυρικά ξεσπά-
σματα. 'Ο ΚΛ. Παράσχος, γράφει κάπου: «εἶναι μιὰ ποιητικὴ καφδιά
καμωμένη ἀπὸ τὰ μαφαμένα ἀποκατίδια κατημῶν καὶ ἐρώτων, ἀπὸ λίγη
ἀνάμνησι, νοσταλγία καὶ ἀναπόλησι».

‘Ο Αἰχμάλωτος

N. Καρβούνη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βλ. σελ. 49 Β' «ἡ Ἑλληνικὴ καλωσύνη».

ΝΟΗΜΑ: Μέσα στὴ θύελλα τοῦ πολέμου τοῦ 1921 οἱ "Ἐλληνες στρατο-
νόμοι" τοῦ Σώματος ὀδηγούσαν μιὰ ὁμάδα Τούρκων αἰχμαλώτων πρὸς τὶς

σκηνές: "Ενα λοχαγό, ένα έπιλοχία και 20 στρατιώτες. Οι φαντάροι μας άπο περιέργεια κύκλωσαν τους αιχμαλώτους και τους ρωτούσαν διάφορες έρωτήσεις σχετικές μὲ τή χθεσινή μάχη. 'Ο λοχαγός Τούρκος ώδηγήθηκε στὸν στρατονόμο, ὃπου τὸν ύποδεχθήκε μὲ καλωσύνη. 'Ο στρατονόμος συνωμίλησε γαλλικά μὲ τὸν Τούρκο λοχαγό και τοῦ έξήγησε δι τούς θά εύρουν κατανόησι και καλωσύνη, αύτὸς κι οι στρατιώτες του. 'Ο Τούρκος ἀξιωματικός κάθεται σκεφτικός μπρὸς σ' αὐτή τὴν εύγενική συμπεριφορὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὸν πιάνουν τὰ κλάμματα. Γιὰ μιὰ σπιγμὴ ζήτησε τὴν ἄδεια κι ἔδηγηκε ἔξω, κοντὰ στοὺς στρατιώτες του. Μιλούσε πρὸς αὐτοὺς και μὲ πικρή μεταμέλεια τοὺς ἐτόνιζε δι τόσον καιρὸ τοὺς ἔλεγε ψέματα γιὰ τοὺς Ἑλληνες. Οι Ἑλληνες συμπεριφέρθηκαν μὲ περισσή καλωσύνη πρὸς αὐτοὺς και τοὺς κατοίκους τῶν τουρκικῶν χωριών. Ἐνῶ οἱ ἴδιοι οι Τούρκοι δὲ φέρθηκαν μὲ ἀξιοπρέπεια στὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Οι Ἑλληνες ἔμαθαν ἀπὸ τὸν μεταφραστὴ τὸ νόημα τῶν λεγομένων τοῦ λοχαγοῦ κι ἀμίλητοι παρακολούθησαν τὴ σκηνή. 'Αλλὰ κι δ λοχαγός ἀμίλητος και ἐντροπιασμένος ξαναμπῆκε στὴ σκηνή..."

ΕΝΟΤΗΤΕΣ: Τὸ ἀνάγγωσμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ μία ἑνότητα, ποὺ ἔχει πρόλογο (Συνοδεία χωροφυλάκων... εἶκοσι στρατιώτας), θέμα (οἱ φαντάροι μας... δι τοῦ σᾶς φωτίση δ Ἀλλάχ...) και ἐπίλογο (τὸν ἥκουσαν σιωπῆλοι... τῆς ἔξετάσεώς του).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Αἰχμάλωτος, δ (αἰχμάλωτος < αἰχμῇ ἀλωτὸς) = δ συλληφθεὶς στὸν πόλεμο στρατιώτης τοῦ ἐχθροῦ. Μανίκι, τὸ < μεσν. μανίκ-ιν < μανίκ-ιον < λατιν. **manica** = χειρίς. Λακῶ (λακιζω) = φεύγω τρέχοντας (λάκημα, τό. Γιούζιμπασης, δ (τουρκ.) = δ λοχαγός. Τσαούσης, δ < τσιαδούσης (τσαούσιος) τουρκ. Cavus) = λοχίας. Μπᾶς τσαούσης, δ = Ἐπιλοχίας. Ἀσκέρης, δ < τουρκ. **asker** = στρατιώτης.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Στρατογομικὴ ὑπηρεσία = ὑπηρεσία τοῦ στρατοῦ μὲ ἀστυγομικὴ ἀρμοδιότητα (σήμερα Ε.Σ.Α.). Φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων = εἰδικὰ ἔντυπα μὲ ἔρωτήσεις και ἀπαντήσεις γιὰ τὴν ἀνάκρισι αἰχμαλώτων. Ἀλλάχ, δ = δ θεὸς τῶν Μουσουλμάνων. Γιαούρης, δ < τουρκ. **giaur** = ἀπιστος = περιφρογητικὴ δυομασία τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Τούρκους (θηλ. γκιαούρισσα). Γιουνάν, δ = τουρκ. δ Ἑλλην. Δεύτερον Γραφεῖον = τὸ Α2, τὸ γραφεῖον ἀσφαλείας τῆς μονάδος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σύνθετα: στρατογομικῆς, καλοκάγαθοι, περιεκύκλωσαν, σταυροπόδι, πολυσχοτίζεται, Ἐνωμοτάρχης, ἀξιοπρεπεῖς, δυσπισίτια, συσσίτιον, ἀπταιστον, αὐτοιολούσαν, ταγματαρχεύων, χαμηλοφώνων,

έξαναμβηκεν. Ἐπίθετα: στρατονομικῆς, περίεργοι, καλοκάγαθοι, πενιχράν, ἀγήσυχον, φυχραίμους, ἀξιοπρεπεῖς, προσδηλητικήν, ἔκπληκτον, προσωρινήγ, ἅπταιστον, εύγλωττον. Εἰκόνες: συνοδείᾳ χωροφυλάκων... Εἰκόσι: στρατιώτας. Οἱ φαγτάροι μαζ... στρατογόμου. Εἰς μάτηη οὗτοι... μανίκι, ἐρωτῶντες. Παρομοίωσι: σὰν τὰ κατσίκια. Περίφρασι = λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ζηρχιζαν γὰλ λευκαίγωνται (ἀντὶ φαροιμάλλης, γκριζοιμάλλης). Μεταφορά: βάρεσε ἡ σάλπιγγα. Ἀπροσδόκητο: στ. 22 - 24 σελ. 136.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνείσα: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο εἶναι γεμάτο συναισθήματα. Οἱ κεντρικοὶ ζηρωες διακατέχονται ἀπὸ συναισθήματα: (οἱ "Ελληνες") καλωσύνης, ἀξιοπρεπείας, συμπαθείας, εὐσπλαχνίας· (δι Τοῦρκος λοχαγὸς) δειλίας, εὐγνωμοσύνης, ἐντροπῆς, ταπειγώσεως, ἐνοχῆς. Ἡ ἀντίθεσι αὐτῇ τῶν συναισθημάτων ἀνυψώνει τοὺς "Ελληνας πολὺ ψηλὰ στὴ συνείδησι τῶν ἔχθρων τους. "Ο ἀναγνώστης δὲ μπορεῖ παρὰ γὰλ θαυμάζῃ γιὰ τὴν τύση ἀνωτερότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

- Νοήματα:**
1. Ὁ πόλεμος εἶναι ἀναγκαῖο κακό.
 2. Ἡ καλωσύνη ὑποχρεώνει.
 3. Ἡ καλωσύνη τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ.
 4. Ἡ μεγαλοψυχία πρὸς τοὺς κατωτέρους εἶναι συμπεριφορὰ εὐγενική.
 5. Τὴν ἐνοχήν μας γιώθουμε περισσότερο, δταν δ ἔχθρος μᾶς φιλοξενεῖ.

Κεντρικὴ Ιδέα: Ἡ καλωσύνη τῶν Ἑλλήνων ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς ἔχθρούς εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶγαι ἀπλὴ καθαρεύουσα, μὲ δημοτικὴ στοὺς διαλόγους, χωρὶς λεκτικὰ παιχνιδίσματα.

ΓΦΟΣ: Ἐχει ὄφος σοθαρὸν κι εὐγενικὸν χωρὶς ὑποκειμενικούς συναισθηματισμούς, χωρὶς τίποτα τὸ περιττό.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀγήκει στὸ διήγημα (βλ. σελ. ...) καὶ ιδιαίτερα στὸ πολεμικὸ διήγημα. Ἐχει γραφῆ μὲ ἀντικειμενικὸ χαρακτῆρα κι ἀφήγει τὸν ἀναγνώστη ἐλεύθερο γὰλ προβληματίζεται καὶ νὰ βγάζῃ τὰ συμπεράσματα του.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Νικόλαος Καρβούνης γεννήθηκε στὴν Ἰθάκη, 1880, κι ἀπέθανε τὸ 1947 στὴν Ἀθήνα. Πήρε μέρος στοὺς πολέμους τοῦ '12 καὶ '13 καὶ στὴ Μικρασιατικὴ ἔκστρατεία κι εἶδε ἀπὸ κοντὰ τὶς

ένδοξε νίκες τοῦ 'Ελλην. στρατοῦ. "Έγραψε πολλά διηγήματα, ποιήματα, σύρθρα καθώς καὶ ἐντυπώσεις καὶ περιγραφές ἀπ' τοὺς πολέμους τῶν 'Ελλήνων κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων.

Τελευταῖο . ταξίδι

Ποίημα Κ. Καρυωτάκη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ζωή! δὲν είναι τίποτε γλυκύτερο στὸν κόσμο ἀπ' τὴν πεντάμορφη ζωὴ τὴν ἡλιοφωτισμένη! Ζωή, κι δπως κι ἀν δειχνεσαι, ζωή, κι δ, τι κι ἀν εἰσαι, ἀν εἰσαι πρᾶγμα η δνειρο, καλὴ κακή κι ἀν εἰσαι, χαρὰ σ' ἐσέ, δδέξα σ' ἐσέ κι ἀγάπες καὶ τραγούδια» ἔγραψε δ Παλαμᾶς μας. "Οιμως δὲν ἔχουν δλοι οι ἄνθρωποι τὴν ἔδια ἀντίληψης πόσο ἀλλιώτικα τὴν ἔδιεπε δ Καρυωτάκης!...

ΝΟΗΜΑ: "Ο ποιητής μας, βλέποντας μιὰ γύχτα ἔνα καράβι δλόφωτο νὰ κινάῃ γιὰ τ' ἀγγωστο («ἀγκαλιὰ τ' ἀπείρου» τὸ λέει), τοῦ εὑχεται καλοτάξιδο, καὶ ἐκφράζει τὴ λαχτάρα του νὰ ταῦτα στὴν πλώρη του καὶ σὰ σὲ λιτανεῖα νὰ βλέπῃ γύρω του νὰ περνᾶν καὶ νὰ φεύγουν τὰ πρωτινά του, γεανικά, δνειρα.

"Ακόμια θέλει νὰ μὴν ὑπάρχη τρικυμία στὸ πέλαγος, ἀλλ' οὕτε καὶ στὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του. Νὰ φύγη, νὰ φύγη θέλει μ' αὐτὸ τὸ καράβι, καὶ νὰ ρίξῃ πέτρα πίσω του, που καθὼς θὰ ταξιδεύει γαλήνιο νὰ τοῦ ναγουρίζῃ τὴν αιώνια θλιψη του, ἀδιαφορῶντας ποῦ θὰ τὸν πάη, ἀρκεῖ νὰ μὴ γυρίσῃ πίσω!...

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: 'Αλαργινδες= ,Απόμικρος, ἀπὸ τὸ ἀλάργα, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ιταλικ. ALLA LARGA= στὸ ἀγοιχτὸ πέλαγος.

Λιτανεῖα: Θρησκευτικὴ ποιμπὴ μὲ εἰκόνες, λάβαρα καὶ λείψανα, που γίνεται παράληση γιὰ νὰ γλυτώσωμε ἀπὸ κάποιο κακό, νὰ παρακαλέσωμε γιὰ θεία ἐπέμβαση. Λικνίζω= κουνῶ ρυθμικὰ (λίκνον= κούνια, καὶ πιὸ συγκεκριμένα τοῦ νεογέννητου), ναγουρίζω, θωπευτικὰ ἀποκοιμίζω. Ρίχνω πέτρα= ἀφήνω δριστικά, μιὰ γιὰ πάντα.

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Μὰ δλοι οἱ στίχοι είναι μιὰ μεταφορὰ η σωστότερα ἔνας συμβολισμὸς καὶ ἀλληγορία. Μολονότι δ Κ. θὰ

πήρε άφοριηση άπό πραγματικό γεγονός, δηλαδή ένα καράβι που σαλ-πάριζε στη γαλήνια νύχτα (γιατί δχι άπό τό λιμάνι τής Πρέβεζας). Τό καιρός δυναστήποτε είναι δ' ανθρωπος που φεύγει γιὰ τ' αγύρι-στο ταξίδι, τό θάνατο. Τό πέλαγος είναι ή ζωή. Του άπειρου ή αγκα-λιά είναι τό υπερπέραν ή «τό μέγα Σύμπαν». Τής νυχτὸς ή αγκαλιά εί-ναι δ' θάνατος..

Χρυσά φῶτα: μεταφορά. Σὰ λιτανεία: παρομοίωση. "Ολα ἐπίσης είναι μιὰ πολυσύγχρονη εἰκόνα. Θλιψμένη μουσικὴ ἀναδίνεται ἀπὸ τὶς παρηχήσεις τῶν λ, ρ: π.χ. «σὲ λιτανεία νὰ περγοῦν τὰ δυείρατα τὰ πρῶτα».

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: 'Ο ποιητής μας κουρχιμένος, ἀπογοητευμέ-νος καλύτερα, ἀπὸ τή ζωή θέλει νὰ φύγῃ, ξερεια καὶ γαλήνια δημιας, ν' ἀποδημήσῃ ἀνεπίστροφα, φτάνει νά 'ναι μιὰ γαλήνια ὥρα. Τό πονεμέ-νο καὶ σπαραχτικό δημιας γιὰ μᾶς είναι που λαχταράει γιὰ «τ' αγύριστο ταξίδι» καὶ δχι ἀπλῶς γιὰ καταφυγὴ στή μοναξιά καὶ στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς.

ΓΛΩΣΣΑ: 'Ωραία δημοτική, στρωτή, μουσικόλαλη, ἐκφραστική, πολύχρωμη. 'Ο Κ. τή χειρίζεται μαστορικά, τήν καθαρεύουσα τήν βά-ζει ἀρκετές φορὲς στὶς σάτιρές του.

ΓΦΟΣ: Μελαγχολικό, πονεμένο, ἐλεγειακό· οἱ στίχοι ἀναδίνουν πλήξη καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΤΡΟ: Στίχοι ιαμβικοὶ 15σύλλαθοι παροξύτογοι. Είναι λυγεροὶ καὶ ἀψεγάδιαστοι, γιατὶ ἐλάχιστες συγκάτησεις ἔχουν: π.χ. «καλὸ ταξίδι (ι: ἀ) λαργιγό, καράβι μου, στ (οῦ ἀ) πείρου».

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Συμπονοῦμε βαθιὰ τὸν ποιητή μας γιὰ τοῦτο τὸν ἀπελπισμό· γιατὶ δυστυχία καὶ γὰ διστάζη —πονάει καὶ τὸ λέει ἔμπιεστα— γὰ ἔστομίση τὸ «θάνατος», δλοι τὸ καταλαβαίνομε πώς γιὰ κεῖ δ-δεύει. Κατανοοῦμε λοιπὸν τὸ σπαραγμὸ τοῦ ποιητῆ, δημιεῖς, ίδιως οἱ νέοι, δὲ σημιαίνει πῶς ποθοῦμε τὸ νυχτερινὸ «καράβι τοῦ Καρυωτά-κη. Σ' ἄλλο πλεούμενο τεντώνομε τὰ γερά μας μπράτσα ἐμεῖς, σ' αὐτὸ πού θὰ μᾶς πάει τραγουδώντας στῆς χαρᾶς τὸ νησί...»

Τή «βάρκα» τοῦ Κ. Χατζόπουλου θέλομε μεῖς, που λέει: «"Ἄσ-τη βάρκα στὸ κύμα δησπου θέλει νὰ τρέχει, δις δρίζει τὸ ἀέρι τιμόγι, πα-νί..." Ασε τὸ κύμα δησπου θέλει νὰ σπάξει, ἀσ' τὶς ζάλες νὰ σέργουν τι-φλὰ τήν καρδιά· κι ἀν τριγύρω βογγᾶ κι ἀν ψηλὰ συγγεφιάζει, κάπου δ' ηλίος σὲ κάποιο γιαλό θὰ γελᾶ. Κι ἀν ψυχρὸ τήν ψυχή σου τὸ δάκρυ τή ραίνει, πάντα κάπου κρυφτή μιὰ χαρὰ τήν προσμένει».

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) 'Αξιού μη γιού δεν ευτοι: στίχοι: Μικρότατο, τόσο δὲ είγαι, ἀλλὰ πυκνότατο. Κάποιοι στίχοι είναι ἀριστοτεχνικοί: «Σὲ λιταγεία νὰ περγοῦν τὰ δυείρατα τὰ πρώτα»: Ναι δλοι οἱ νέοι ἀρχίζουν μὲ δηνειρά τὴ ζωὴ τους καὶ εὐγενικοὺς στόχους ἡ ζωὴ δημος μὲ τὰ ἐμπόδια καὶ τοὺς συμβιθασμούς της ἀπογοητεύει καὶ διαφεύδει. Πόσο θυμόμαστε ἔδω ἀκόποιες πονειμένες διαιμαρτυρίες ἀλλων ποιητῶν μας! π.χ τοῦ Κ. Ούρανη: «Τώρα γυρίζω καὶ κοιτάζω καὶ τὴ ζωὴ μου ἀναμετρῶ, πόσο ἡ φόρα είναι μεγάλη, πόσο τὸ πήδημα μικρό!» τοῦ Κ. Βάρναλη: «Ποῦ σαι, πρώτη νιότη, ποῦδειχγες πώς θὰ γινόμουν ἄλλος!».

"Επειτα ἀλλος στίχος: "η τρικυμία στὸ πέλαγος καὶ στὴ ζωὴ νὰ παύῃ": Καὶ σκεφτόμαστε περίλυποι ἔδω: "Ἐφυγε αὐτοχειριασμένος δὲ Καρυωτάκης (θυμηθῆτε τὸ φταίχτη προφήτη Ἰωνᾶ, ποὺ τὸν ἔρριξαν στὴ θάλασσα καὶ κατάπιε τὸ κήτος), ἀλλὰ τουλάχιστον γάρχόταν ἡ γαλήνη καὶ ήρεμία στὶς ψυχὲς τῶν διμοτέχνων του. "Οχι, δὲν ἔπικψε ἡ τρικυμία στὴν ἐλληνικὴν ζωὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου!

"Δίχως νὰ ξέρω ποῦ μὲ πᾶς καὶ δίχως νὰ γυρίσω!». Ἀλήθεια, τὶ κρίμα! Φριχτό, νὰ ἔχῃ τόση ἀποστροφὴ στὴ ζωὴ δὲ Καρυωτάκης!

β) Πρέπει νὰ ξέρωμε πώς στὴν ποίηση τοῦ ἀπελπισμένου μας Καρυωτάκη είναι πολὺ προσφιλῆς ἡ λαχτάρα γιὰ ἔνα καράβι ποὺ θὰ τὸν πάρῃ π.χ στὸ σπαραχτικό του «τελευταῖο ταξίδι» βλέπομε: «...Κι εἴμαστε νέοι, πολὺ νέοι, καὶ μᾶς ἀφησεν ἔδω, μιὰ νύχτα σ' ἔνα βράχο, τὸ πλοϊο ποὺ τώρα χάνεται στοῦ ἀπειρού τὴν καρδιά, χάνεται καὶ ρωτιόμαστε τὶ νάχουμε, τὶ νάχω, ποὺ σδύνουμε δλοι, φεύγουμι ἔτσι νέοι, σχεδὸν παιδιά!».

"Ἐπίσης στό: «Ἡ νύχτα μᾶς ἔχώρισεν» διαβάζομε: «...Σφύρα, καράβη· ἀργήσαμε. Κι ἀν τὸ φτάσουμε δησού πάμε, στάζου γιὰ λίγο, μὰς ὕστερα σφύρα νὰ φεύγουμε δλο!».

γ) Μὰ καὶ ἄλλοι ποιητές μας πεθυμένη τὸ τέρπικ τῆς ζωῆς τους νά γινει γαλήνια καὶ ειρηνικό. π.χ 'Ο Λ. Πορφύρας λέει: «...Κι ἀν ἔρθη δὲ χάρος, ησυχα κι αὐτὸν νὰ τὸν κεράζης». Ἐπίσης: «Θέλω τὸ βράδυ ποὺ θὰ ὥρῃ νὰ μ' ἀγκαλιάσῃ νά γινει ειρηνικό...». Καὶ δὲ Γρυπάρης: «... φτάνει νὰ μήν ἔρθῃ (δὲ θάνατος) σὰν ἄγρια μιόρχα...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Λυρικὸ ἐλεγειακὸ ποίημα: δηνομα καὶ πράμα ἐλεγειακό, ἔστω κι ἀν δὲν ξέραμε δτι ἀνήκει στὴν πιὸ ὠριμη συλλογή του «ἐλεγεῖαι καὶ σάτιρες»!...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Κ. Καρυωτάκης: Πρόκειται γιὰ τὴν πιὸ τραγικὴ —καὶ συνάμα τόσο συμπαθητική, τουλάχιστον γιὰ ἔνα μεγάλο μέρος ἀγαγήνωστῶν,— περίπτωση ἀνθρώπου τῷ γεοελληνικῶν μας γραμμάτων. Γιατὶ δὲ Καρυωτάκης, μὲ τὴν ἀπελπισιένη του ποίηση, καὶ πολὺ περι-

σότερο μὲ τὴν τραγική του αὐτοχειρίζ, πωλύ ἐπηρέασε τὴ γενιά του, ἀλλὰ καὶ τὰ κατοπινὰ χρόνια, σὲ τρόπο ποὺ πωλύ νὰ συζητιέται ἡ περίπτωσή του. Τελευταῖα εἰδαμε καὶ στὴν «μικρὴ δύνη» (Γρ. Γρηγορίου, Γιάνν. Τζιώτη) καὶ πήραμε μιὰ δυνατὴ γέψη ἀπὸ τὴν ἑλκυστικὴν ιδιόρρυθμην ιδιοτυπίαν της πονεμένης «παρτεναίρ» του, Μ. Πολυδούρη, καὶ τόσο σχολιάστηκε καὶ σχολιάστηκε ἡ περίπτωσή τους.

Γεννήθηκε στὴν Τρίπολη τὸ 1896, καὶ μὲ τὶς μεταθέσεις τοῦ νομομηχανικοῦ πατέρα του, ἔζησε καὶ αὐτὸς τὴν ἐπαρχίαν, περιφερόμενος κατὰ διαστήματα (Λάρισα, Καλαμάτα, Λευκάδα, Ἀργοστόλι, Πάτρα, Χανιά πιὸ πολὺ ἐδῶ τέλειωσε καὶ τὸ γυμνάσιο). Τίτερα γράρχηκε στὴ νομικὴ σχολὴ παίρνοντας τὸ πτυχίο του τὸ 1917.

“Ἡδη ἀπὸ τὰ 16 χρόνια του ἀρχίζει νὰ τὸν ἀπασχολεῖ ἡ ποίηση δημητριεύει στὰ λαϊκὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς: «Ἐλλάς», «Παιδικὸς Ἀστήρ», «Παρνασσός». Ἡταν ἔνα πτολομίο δειλὸν παιδί, μὲ ὑπερτροφικὸν στοχασμὸν καὶ ὑπερευαίσθησία, ποὺ ἐπιδεινώθηκε ἀπὸ ἔναν ἄτυχο παιδικό του ἔρωτα στὰ Χανιά.

Στὰ 1920 μὲ τὰ «τραγούδια τῆς Πατρίδας» πήρε τὸ Β' βραχεῖο στὸ φιλαδέλφειο ποιητικὸ διαγωνισμό ἀλλὰ αὐτὸς οὔτε ἐλάχιστη ἔγεση ἦταν στὸν ἀπελπισμὸν του... Ἀπὸ τὰ 1920 ἀρχίζει ἡ ὑπαλληλικὴ του σταδιοδρομία στὴν πλήξη τῆς ἐπαρχίας (Νομαρχία πρῶτα κι ὕστερα Υπουργείο Προνοίας), Σύρα, Πάτρα, Ἀρτα (ἔγραψε σὲ φίλο του ταρκάζοντας: «εἴμαι τώρα Ἀρτιος... ἀφοῦ στὴν Αθήνα ημιουν περιπτώσι!»), Πρέβεζα. Ταξίδεψε καὶ στὴν Εύρωπη, 1924 Γερμανία καὶ Ἰταλία, 1926 Ρουμανία, 1928 γιὰ ἔνα μήνα στὸ Παρίσι.

Ο Κ. ἤξερε καλὰ τὶς εὐρωπαϊκὲς λογοτεχνίες — εἶχε καὶ γερή γλωσσομάθεια — καὶ ἦταν πλατιὸν καὶ καλλιεργημένο πνεῦμα.

Είναι ἐπίσης ἀναμφίσιο λόγος ὅτι εἶχε σατιρικὴ φλέδνα (ἐξάλλου τότες φάρσες ἔκανε, ίδιως νεώτερος, πράμικ βέβαια ποὺ τὸν μειώνει, διωτες ἦταν ἔνας τρόπος ν' ἀντιδράσῃ στὸν ἀπελπισμὸν του ποὺ τὸν κατάκλυσε). Στὰ καθαρὰ σατιρικὰ του βρίσκει κατάλληλτερο δργανο τὴν καθηρεύουσα. Στὰ 1919 ἔδγαλε γιὰ λίγο (μένο 4 τεύχη) σατιρικὸν περιοδικό, μὲ φευδώνυμο Μίμης Χλαπάτσας ή Μαρκούτσης Ναργιλέάνδης.

Είναι πιὰ παραδεχτὸ ἀπὸ δλους πώς δ. Κ. είναι ἡ πιὸ εὐαίσθητη καὶ πληγωμένη συνείδηση τῆς ἐποχῆς τοῦ «μεσοπόλεμου» (1920 - 1940). Αδιέξοδα καὶ ταραγμένα στὴν κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ ζωή μας (ίδιως μετὰ τὸ δράμια μας τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, 1922). Ο ποιητὴς ἀναζέει τὶς πληγές του καὶ λέει καὶ ἡδονιζόταν μὲ αὐτό, δὲν ἤθελε νὰ ἐπουλωθοῦν». Ήταν ἔνας ἀπροσάρμοστος, δὲ ίδιος ἔγραψε: «κάθε πραγματικότητα μου είναι ἀποκρουστική» προσπάθησε νὰ πληρωφορηθῇ γιὰ δλες τὶς συγκινήσεις, χωρὶς τὶς περισσότερες νὰ μπορῶ νὰ τὶς αἰσθανθῶ καθόλου».

Συγγραφεικό του έργο:

α) Ποιητικό: Οι συλλογές: «Ο πόνος τῶν ἀγθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων» (1919), «γηπενθῆ» (1921), «ἔλεγεναι καὶ σάτυρες» (1927). Ποιήματά του έχει μελοποιήσει διμουσιοργόδες ξέδερφός του Θεόδ. Καρυωτάκης καὶ δ. Λεων. Ζώρας.

β) Κάποια σατιρικά πεζά.

γ) Μεταφράσεις Εύρωπαίων ποιητῶν, δπως τοῦ κολασμένου Γάλλου ποιητῆ Φραγσούά Βιγιόν· ἔκεινη τὴν ἔξοχη φυπαλλάντα τῶν κυριῶν τοῦ παλαιοῦ καιροῦ», ἔκεινη ποὺ έχει τὴν ἐπωδό: «μὰς πούναι τὰ χρόνια τ' ἀλλοτινά».

Είναι δυνατή καὶ βαθυτάχαστη ἡ ποίησή του. Καὶ πρέπει νὰ διμολογήσωμε πώς, δποιων συγχρόγων μας οἱ στίχοι έχουν ἀπελπισμένη, εἰρωνεία, σαρκασμό, πρωτοπόρος καὶ πρόδρομος των είναι δι Καρυωτάκης, ἀλλὰ κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του έχει ἐπηρεαστῇ ἀπὸ τὸ φίλο του Ρώμο Φιλύρα. «Ωστε δ. Κ. μὲ τὸ νέο ρίγος ποὺ ἔμπασε στὴν ποίηση, ἀλλὰ πρὸ πάντων μὲ τὸ τραγικὸ «φιγιάλε» ποὺ ἔδωσε δι ίδιος στὴ ζωή του ἔκει στὴν Πρέδεξα, ἔγινε δι δημιουργόδες δλόκληρου ρεύματος παιγνικοῦ καὶ τρόπου σκέψης. Αὐτὸ τὸ εἶπαν «Καρυωτάκις μό». Πολλοὶ θέλησαν γὰ τὸν μιμηθοῦν, ἀλλὰ δὲν εἶχαν τὴν δύναμη καὶ τὴν εἰλικρίνεια γὰ φτάσουν στὸ δικό του διάδημα. Γράφει χαρακτηριστικὰ δι Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος: «δι κρότος τῆς πιστολισᾶς του μοιάζει μὲ τὴν ἐκπυρσοκρήτηση τοῦ ἀφέτη στὸν ἵπποδρομο, ποὺ δίγει τὸ σύνθημα γὰ καλπάσουν τ' ἀλογα μπροστά».

Καὶ δι Μιχ. Περάνθης: «ἔξοριστος τῆς πραγματικότητος ἀπέφευγε τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς καὶ γευόταν τὴν πίκρα τῆς ήττας του· δι δέξιος του κλαυσίγελως ἔγινε ἀφετηρία καὶ δι ίδιος αὐτὸς ἀρχηγὸς παιγνικοῦ ρεύματος».

«Ωστε ήταν ἔνας δηλητηριασμένος βαθιὰ ἀπὸ ἀπαιτιοδοξίᾳ, ποὺ πλήρωσε, καὶ γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἀλλων, γιὰ τὸ τραγικὸ ἀδιέξωδο τῆς ἐποχῆς του. «Ήταν καὶ ἡ καταδίκη του γὰ κουδαλάνη τὴ θυγάτισι τη πλήξη του στὴν ἀποτελμάτωση τῆς ἐπαρχίας· ήταν καὶ δι αἰσθηματικὸς δεσμὸς μὲ τὴν Μ. Πολυδούρη.

«Ομως δὲ μπορεῖ νὰ φταίει μόνον δι ἔξωτερικὸς περίγυρος, οἱ συγθῆκες τέλος πάντων! Ο ίδιος κουδαλοῦσε μέτα του ἔνα θανάτου με βίζως ματαιότητας. Πάλι γράφει δι κριτικός μας Μιχ. Περάνθης: «ἡ παθικὴ χαρά του γὰ ζεῖ στὴν πρωτεύουσα ἔμεινε ἀνέφικτο ὅνειρο ἐνδέ ἀπελπισμένου· κοντὰ σ' αὐτὰ ήρθε «ἡ ἔξορία» τῆς Πρέδεξας· ἡ ἐπαρχιακότητα αὐτῆς τῆς πολίγνης βελόνιαζε τὸν παραξέντι μὲ του καὶ διποδικάζεται τὴν πένθιμη δίφα του γιὰ μιὰ δριτικὴ ἀποδημία. Καὶ ἀποδήμητες ἔγκαταλείποντας τὸ αἰμόφυρτο σαρκίο του κάτω ἀπὸ ἔναν εὐκάλυπτο τῆς Πρέδεξας, 21 Ιουλίου 1928». «Καὶ ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ σημαδεῖται!»

—δπως πονεμένα λέει σὲ ποίημά της ή Πολυδούρη. Άλγθεια, καὶ γε νεται τόση κουβέντα στὶς ήμέρες μας γιὰ τὸ ποιὰ αἰτία του πυροβόλησε! Τὸν χρόταφο ἢ τὴν καρδιά;

“Ωστε ἔφυγε μόνος του αὐτὸς ὁ ἐκλεχτὸς γιὰ τὸ ἀνεπίτροφο ταξίδιο του, ἐλπίζοντας «δέκα μονάχα στίχοι μις νὰ μείνουνε, καθὼς τὰ περιστέρια, ποὺ σκορποῦν οἱ γαναγοὶ στὴν τύχη κι ὅταν φέρουν τὸ μήνυμα δὲν εἶναι πιὰ καιρός...». “Ομως δ τραγικός μας αὐτόχειρας εἶναι: ἀξιοπρόσεχτος ποιητής, πολὺ τὸν μελετῶν σήιερα. Ἀρχιγέροιόταν λίγο πώς ἔχουν μείνει καὶ θὰ μείνουν ἑκατονταπλάσιοι στίχοι του; “Οπως: «Ἐκεῖ στὸ ἀπόλυτο Μῆδέν, στὴν Ἀπεραντοσύνη» (ἀπὸ τὸ «Ἡ καρδιά μου νοσταλγεῖ»). «Εἴμαστε κάτι διάχυτες αἰτιθήσεις, χωρὶς ἐλπίδα νὰ συγκεντρωθοῦμε. Στὰ νεῦρα μας μπερδεύεται ὅλη ἡ φύσις. Καὶ ἡ ποίησις εἶναι τὸ καταφύγιο ποὺ φθονοῦμε (ἀπὸ τὸ «Εἴμαστε»). «Ποιὸς θὰ βρεθεῖ νὰ μᾶς δικάσει μικρὸν ἐμὲ καὶ σᾶς μεγάλο» (ἀπὸ τὸ «μικρὴ συμφωνία εἰς Α μεῖζον»). «Ἀνυποφίαστα μηδενικὰ πλάσματα καὶ γι' αὐτὸς προνομιοῦχα!» (ἀπὸ τὸ «Ἄποστροφή»). Ἐπίσης ἀπὸ τὸ ἔδιο: «σ' ὅλα τὰ κλίματα, σ' ὅλα τὰ πλάτη, ἀγώνες γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ ἀλάτι, ἔρωτες, πλήξη». «Οταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ πνεῦται, μποροῦνε μὲ χλίους τρόπους. Ρίξε τὸ δπλο σου καὶ σωριάσου πρηγής, ὅταν ἀκούσεις ἀνθρώπους!...» Οταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν τὸ κακὸ τοῦ δίγουν ὅψη ν' ἀρέσει...» (ἀπὸ τὸ «Ὕποθήκαι»). «Ἡ εύτυχία μου σκέφτομαι θάναι ζήτηηια ὑψους» (ἀπὸ τὸ «Ἐμβριτήριο πένθιμω»). «Μωτζουρώνουν λευκὰ χαρτιά χωρὶς αἰτία» (ἀπὸ τὸ «δημόσιοι ὑπάλληλοι»).

Καὶ ἀπὸ τὸν ἔξοχο «Μιχαλιό» του: «...ἀπάνω του σκεπάζεται γε δάκκος, μὰ τοῦ ἀργασαν ἀπέξω τὸ ποδάρι. Ἡταν λίγο μικρὸς δ φουκαράκος». Ἀπὸ τὴν περίφημη «μιπαλλήντα τινάς ἄδιξαν ποιητὲς τῶν αἰώνων»: «Μὰ ἔροντας πώς δοι τοὺς ἔχεινοῦνε, νοσταλγικὰ ἐγώ κλαίω τὴν θλιβερὴ μπαλλάντα στοὺς ποιητὲς ἀδοξοὶ ποιῶναι». Καὶ ἀπὸ τὸ σπαραγκτικὸ ἀριστούργημά του, τὴν «Πρέβεζα»: «Περπατώντας στὴν προκυμαία, ὑπάρχω; λέσ, κι ὕστερα δὲν ὑπάρχεις! Φτάνει τὸ πλοῖο. Γψμένη σηματα. Ισως ἔρχεται δ κύριος Νομάρχης...».

“Έχουν ἀσχοληθεῖ μὲ μελέτες τους γιὰ τὸν Καρυωτάκη οἱ: ‘Ο φίλος του καὶ βιογράφος του Χ. Σακελλαριάδης, δ Π. Ταγκόπουλος, δ Κλ. Παράσχος, δ Κ. Ουράνης, δ Β. Ράτας, δ Τέλλος Αγρας, Α. Καραντώνης, Β. Βαρίκας, Γιάννης Χατζίνης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Γ. Κοτζιούλας, Κ. Βάρναλης.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

‘Ο ήλιος

Ποίημα Τ. Μωραϊτίνη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἀλήθεια, πόσες καὶ πόσες φορὲς οἱ δόλιοι οἱ θυγῆτοι θὰ παιρνουν κουράγιο, ἐλπίδα κι ἔμπειρος ἀπὸ τὸ ἀθάνατο Ἄστρο, ἀπὸ τότε ποὺ στὰ βάθη τῶν χρόνων δ τραγικὸς Σοφοκλῆς φάλλει «ἥλιε, χρυσῆς ἡμέρας βλέφαρον, ἐφάγθης ποτὲ» ὥς τὸν γεοέλληγα Καζαντζάκη ποὺ ἀρχίζει τὴν «Οδύσσειά» του μὲ τὴν τρομερή, τὴν ἀσυγήθιστη ἐπίκλησι «ἥλιε μεγάλες ἀγατολίτη μου, χρυσὸς σκουφὶ τοῦ γοῦ μου, ἀρέσει μου στραβὸς γὰ σὲ φορῶ, πεθύμησα γὰ παίξω...»;

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ο ποιητής μας βέβαια θέλει νὰ μιλήσῃ κι αὐτὸς γιὰ τὸν Ήλιο σὰν ἀκένωτη πηγὴ ζωῆς καὶ νὰ τὸν ἐγκωμιάσῃ σὰν τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ φυσικὰ δὲν τὸ κάνει αὐτὸ σὰν ἐπιστήμονας, φυσιολόγος, ἀλλὰ μὲ τὸν ποιητικὸ του τρόπο. Ἔτσι μᾶς τὸν δίνει σὲ δυὸ εἰκόνες, σὲ δυὸ λειτουργίες του. Στὴν πρώτη κυριαρχοῦν ἡ λάμψι, ἡ δύμορφιὰ καὶ τὰ παιχνιδίσματα τοῦ καλοκαιριάτικου ἥλιου· στὴ δεύτερη, μολονότι ἔχομε τὸ χειμωνιάτικο, τὸν ἄπονο καὶ μελαγχολικό, «τὸν ἥλιο χωρὶς μαντύ» — καθὼς λέει ἔνας ἄλλος ποιητής μας — ἀφοῦ δὲ μπορεῖ νὰ εἴναι δ διακοσμητής, κάνει σιγὰ σιγὰ κι ἀθόρυβα τὴν πιὸ σοθαρή του λειτουργία, μετουσιώνοντας τὶς ἀχτίδες του σὲ καρπούς, σὲ πορτοκάλια, «σὲ χρυσά κουβάρια στὶς πορτοκαλιές».

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Ξέφτι, τὸ <ξεφτῶ καὶ ξεφτίζω < ἀόρ. ἔξεπτυσα < ἔκπτυσι = φτύνω (κατὰ Ἀδ. Κοραή). Ἀγιόκληια: τὸ ὠραῖο ἀναρριχητικὸ φυτὸ καὶ ἄνθος στὶς αὐλές καὶ στὰ μπαλκόνια (τόσο τραγουδημένο ἀπὸ τοὺς ποιητὲς καὶ τὸ λαό μας). Κανονικὰ εἶναι αἰγάλημα, ἀλλ’ ἔδω ἔχομε παρασχηματισμὸ (λάθος σχηματισμὸ) ἀπὸ τὸ ἄγιος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἀγάλογα μὲ τὸ μικρούτσικο χῶρο πολλές καὶ ποσικίλες εἶναι οἱ δύμορφιὲς ποὺ διασταυρώνονται ἔδω μέσα, ἀφοῦ παιρ-

νομει μιὰ γεῦσι ἀπὸ ἔναν ήλιο στὸ ρόλο... τοῦ σκηνογράφου καὶ τοῦ γενεροτέρου. Κι ἀμέσως ἀμέσως ἡ προσωποποίησι, ἡ σύνθετη μάλιστα: ὁ ήλιος κεντητής καὶ ὑφαντής... Οἱ μεταφορές: ἔξεψι ἀχτίνας, χρυσὰ κουδύρια, ἀλλὰ κι ὀλόκληρος ὁ στίχος, «σπάζουν καὶ λυγοῦν... βελόνια» μεταφορὰ εἰναι. Ἀλλὰ τὸ πιὸ πετυχημένο στοιχεῖο διμορφισᾶς ἐδῶ εἶναι ἡ, στὸν α' στίχο τῆς 1ης στροφῆς καὶ στὸ β' τῆς 2ης, παρήχησι τοῦ λ., ποὺ παράγει κυριολεκτικὰ μελωδία κι «ἀκκομπανιάρει». Θὰ λέγαμε τὸ διξαστικὸ ὅμινο, ποὺ ἀναδίνει ἡ καλοκαιριάτικη πλάστικη στὸ βασιλιά τῆς...

ΓΛΩΣΣΑ: Στρωτὴ δημοτικὴ, χωρὶς ἰδιωματισμούς, τόσο ρέουσα καὶ γλαφυρὴ ποὺ ἀναδίνει μιὰ καλοτονισμένη μουσική.

ΜΕΤΡΟ: "Οπως θὰ δείξωμε ἀναλυτικῶς, ἐδῶ ὑπάρχει ἔξοχη ποικιλία μέτρου, ἀνύποπτη βέβαια στὸ πρῶτο κοίταγμα, ἕτσι ποὺ ἔχομε ἔνα «παιγνιδιάρη» ρυθμό, ποὺ δίνει στὸ ποιηματάκι αὐτὸς εὔκολα κι ἀδίστα τὴν φόρμα ἔνδος χαριτωμένου τραγουδιοῦ. Πολυφωνικὸ ἔκτελούμενο ἀπὸ παιδικὴ διάλατα νομίζουμε δτὶ μπορεῖ νὰ γίνη. Δυὸς στροφές, μιὰ 4στίχη καὶ μιὰ 6στίχη (σεστίνα). Οἱ στίχοι τῆς 1ης στροφῆς διμοιοκαταληγκτοῦν ζευγαρωτὰ καὶ εἶναι τροχαῖκοι 16σύλλαβοι (ἀσυγήθιστο μέτρο) παροξύτογοι, μὲ τομὴ στὴν 8η συλλαβὴν. Τῆς 2ης στροφῆς οἱ στίχοι α' καὶ β' διμοιοκαταληγκτοῦν ζευγαρωτὰ καὶ εἶναι τροχαῖκοι 16σύλλαβοι παροξύτογοι, οἱ δὲ γ', δ', ε' καὶ στ' διμοιοκαταληγκτοῦν σταυρωτὰ (αββα) κι ἀπ' αὐτοὺς δ' γ' εἶναι τροχαῖκὸς 7σύλλαβος δξύτογος, δὲ δὲ δ' 16σύλλαβος παροξύτογος, δ ε'' 8σύλλαβος παροξύτογος καὶ δ στ' 5σύλλαβος δξύτογος.

ΥΦΟΣ: "Απλό, περιγραφικό, φυσικό, γοργὸ καὶ πολὺ παραστατικό. Κι ὅπως εἴπαμε καὶ στὰ μετρικά, εἶναι διάχυτος ἐδῶ ἔνας παιχνιδιάρης, τοῦ τραγουδιοῦ ρυθμός.

Κεντρικὴ Ιδέα: "Ο ήλιος δίνει τὴ δημιουργία καὶ συντηρεῖ τὴ ζωὴ μαζὶ μὲ τὸ χάδι καὶ τὸ παιχνίδι του. Νά μεγάλο δίσαγμα ἀλγήθεια, ποὺ πρέπει νὰ μπῇ στὶς σχέσεις καὶ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων!..

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: "Ἀλγήθεια σὲ πιάνει δέος δτὶ μὲ τὸν δρό «σχετικὸ» θᾶττρεπε ν' ἀναζητήσῃ κανεὶς, παῖς ζούτας καὶ μαθαίγοντας, τὸ πῶς ἔχουν γειρισθῆ τὸ θέμα «Ἡλιος» οἱ καλές τέχνες, ἡ λογοτεχνία (βέβαια δὲν ἀντιμετωπίζεται σὰν ἐπιστήμη ἐδῶ, θὰ ήταν ἀσέβεια...), ἡ μυθολογία, ἡ δημοτικὴ μας ποίησι καὶ γενικὰ ἡ λαογραφία. Ἀλλ' ἐμεῖς φήγματα ἀπό... τὸ χρυσάφι του πρόχειρα καὶ ἐλάχιστα θὰ ἔρανισωμε ἐδῶ: 'Απὸ τὸ ἀριστουργηματικὸ χορικό (ὕμινο στὸν ήλιο) τῆς Δ' πράξεως τῆς κρητικῆς τραγωδίας «Ἐρωφίλη» (Ἀναγν. Ε' τάξεως, σελ. 48) παραθέτομε 4 στίχους: «Ἄκτιγα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη, δλη τὴ γῆ μ' ἀθούς γεμίζεις,

τὰ φύτρα ἀναγαλλιᾶς, καρποὺς πληθαίνεις, μεστώγεις πωρικά, γεννᾶς λι-
θάρια...». Στή συνέχεια θυμίζομε τά: «εἰς τὸν ἥλιον» Δ. Παπαρρηγοπού-
λου ('Αναγγ. ΣΤ' τάξεως σελ. 251). «Τὸ τραγούδι τοῦ ἥλιου» Κ. Μάνου
('Αναγγ. Α' τάξεως, σελ. 221. Τὸ ποίημα «Ἀνατολὴ» τοῦ Παλαιρὶ ἀπὸ
τὴν «Ἀσάλευτη ζωὴ». Ἀλλὰ γιατί ὅχι καὶ τὰ τραγούδια τοῦ Ἐλύτη (σύγ-
χρονα) «ὅ ἥλιος ὁ ἥλιατόρας» καὶ τοῦ Δ. Σαβδόπουλου «ἥλιε ἥλιε ἀρ-
χηγέ». Ἀλλ' ἀκόμη, ὅντας ἀλλωστε μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ παρόντος στι-
χουργήματος, θὰ ἡταν πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ἔψαχγε κανεὶς γιά: τὶς μορφὲς
καὶ τὶς μεταφορικὲς παρουσιάσεις, ποὺ ἔχει δώσει ἡ τέχνη καὶ ἡ λογο-
τεχνία στὸν Ἡλιό.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Εἶναι ἔνα λυρικὸ περιγραφικὸ ποίημα φυσιολα-
τρικοῦ περιεχομένου.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΛΗ: Τυπικὰ βέβαια (χρονολογικὰ) ἀνήκει κυρίως
στὴν παλαιμακὴ γενιὰ καὶ στὴν Ε' περίοδο τῶν γραμμάτων μιας (1880 -
1920), περγώντας δῆμως καὶ στὴν ΣΤ' (ἀφοῦ δημιουργεῖ ὧς τὰ 1952),
τὴν ἐποχὴν τοῦ μεσοπολέμου, δπως λέγομε (1920 - 1940), μὰ ἀκόμη καὶ
στὴ μεταπολεμική. Τὸ πιὸ κοντινὸ πρόδη τὴν ἀλήθεια εἶναι: νὰ ποῦμε πώς
δ Μωραΐτινης ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν νεοελλήνων εὐθυμιογράφων - ἐπιθεω-
ρησιογράφων - χρονογράφων (Γ. Τσοκόπουλος, ΙΙ. Δημητρακόπουλος,
Μπάμπης "Αννινος").

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ Παρὰ τὴ φαινομεγικὴ ἀπλότητα, ἔχομε ἐδῶ νὰ
κάνωμε μ' ἔνα γύμνασμα τῆς φαντασίας μας, ἀπαιτεῖται προσοχὴ γιὰ νὰ
καταλάβωμε τὰ παιχνιδίσματα τοῦ ποίηματος καὶ τὶς κάποιες μεταφορι-
κὲς ἔννοιές του. Ο ποιητὴς ἔπαιξε μὲ τὸν πατέρα "Ἡλιο λίγο, κι: Ὁστερα,
ἀπὸ σεβασμὸ ἦ ἀπὸ δέος ἐσταμάτησε. Αὔτε ἡταν δλο. Ἐδωσε ὅλιως τὸ
σύνθημα κι: ἐκέντρισε τὴν ὅρεξι: δὲς ποῦμε, μήπως θελήσουν ἄλλοι ἐργά-
τες τῶν καλῶν τεχνῶν ἀξιώτεροι νὰ ἀκούσουν τὴν εὐαισθησία τους καὶ
νὰ κάμουν δημιουργικές ἀγαστυθέσεις, «παῖζοντες καὶ σπουδάζοντες»
πάνω στό... ἀγεξάντητο αὐτὸ θέμα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη τὸ 1875 καὶ ἀπέθανε τὸ 1952 στὴν Ἀθήνα.
Δὲν ἤγαπήθη μόνον ἀπὸ μιὰ ἡ δυὸ μούσες, γιατὶ ἐκαλλιέργησε πολλὰ
εἴδη. Θεατρικὸς συγγραφέας, εὐθυμιογράφος, χρονογράφος, ποιητής, δη-
μοσιογράφος. Σ τὰ ἔργα του ξεχειλίζει τὸ χιούμορ καὶ τὸ εύφυολόγημα.
Ήταν ἔνας χαριτωμένος καὶ εὐγενικὸς ἄνθρωπος, ποὺ εἶχε τόσο κατα-
κτήσει τὸ πλατύ κοινὸ τῆς ἐποχῆς του. Συμπαθέστατος μποέμ, δ ἀξέ-
χαστος τροβαδούρος, «τὸ τζιτζίκι» τῆς Πλάκας. Τὸ 1937 τοῦ ἀπενε-
μήθη τὸ ὀριστεῖο γραμμάτων, διετέλεσε δὲ καὶ Πρόεδρος τῆς 'Ενώσεως
Συντακτῶν.

Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο:

α') Θέατρο: Πολὺ παραγωγικός, ἀπὸ τὸ 1901, μὲ τὴν ἐπιθεώρησι «Μετὰ 100 χρόνων», κάθε χρόνο δίνει καὶ μιὰ ἐπιθεώρησι ἡ κωμῳδία, ὅπως: «ἡ πρωθυπουργίνα», «μοντέρνο σπίτι», «αἰώνια ζωή», «ὅδοι χρονίας τοῦ κόσμου».

β') Ἡ ἄλλη λογοτεχνία του: Τὸ μυθιστόρημα «Ἀόλοκληρη ζωή», τὰ ποιήματά του «φθινοπωρινά», τὶς ἀναμνήσεις «τὰ ρομαντικὰ χρόνια τῆς Ἀθήνας».

γ') Χρονογραφίη ματαρά στὸ «Ἐθνος», «Ἐμπρός», «Νέα Ἑστία». Σημειώνει γι' αὐτὸν ὁ Μ. Περάνθης: «Θεωρήθηκε ὡς ὁ πρίγκιπας τοῦ ἀττικοῦ ἀλατος στὴν εύθυμογραφικὴ πλευρὰ τοῦ ἔργου του». Καὶ τὶ εἶναι στὴν ούσίᾳ τὸ ἔργο του; Νά, «λυπημένες ἀναμνήσεις ἀνάμικτες μὲ λάμψεις χιουμοριστικοῦ σπινθηρίσματος». Τὸ πιὸ σωστὸ εἶναι τοῦτο, πῶς κάτω ἀπὸ μιὰ γελαστὴ κι ἀνέμελη μάσκα κρύθεται ἔνας βαθειὰ λυπημένος καὶ μοναχικὸς ἀνθρώπος. Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «Σύντομη ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 389.

Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα

Διήγημα Χρ. Χριστοβασίλη

Ι. ΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ στὶς συνέχεια μιὰ τρομερὴ μάστιγα ἐμάστιζε τὴν ὕπαιθρο χώρα μιας πρόκειται γιὰ τὴ ζωοκλοπή, ἐπιδίωσις ὀπωσδήποτε παλαιοτέρων, τῆς τουρκοκρατίας, ἀναρχικῶν συγηθειῶν. Τὸ πρᾶγμα εἶχε πάρει τὸ χαρακτήρα — μάλιστα μερικὲς περιοχὲς εἶχαν τὸ προβάδισμα σ' αὐτὴ τὴν τέχνη... — ἀλληλοεξοντώσεως μεταξὺ τῶν κοπαδιῶν καὶ λίγο πολὺ δὲ παῖσιος νόμος τῆς «βεντέττας» εἶχε περάσει στὰ καθημένα τὰ ζῶα. Καὶ μιλάμε γιὰ ἀλληλοσφαγή, γιατὶ δὲν ἦσαν μόνον οἱ καθαρῶς «κλέφτες», ἀλλ' οἱ ἔδιοι οἱ κάτοχοι κοπαδιῶν, μὲ δργανα τοὺς δικούς τους, ἔκαγαν ἐναλλάξ αὐτές τις «δουλειές». Αὐτὸ δὲν παρετηρεῖτο μόνο στὰ γιδοπρόβατα, ἀλλὰ καὶ στὰ πιὸ «χονδρά», τὰ βόδια, τὰ ἄλογα καὶ τὰ μουλάρια (οἱ λεγόμενοι «ἀλογοσύρτες» αὐτὴ τὴ δουλειὰ ἔκαναν). Παροιμίες, ἀλλὰ καὶ πόσα καὶ πόσα δημοτικά μας δὲν ἀναφέρονται σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι! «Κλέφτες βγῆκαν στὰ

βουγά για νὰ κλέψουν ἄλογα...», «Τὰ πήρανε, βλάχα μ', τὰ πήρανε τὰ πρόδατα... Κλέφανε τὸ λάγιο ἀρνὶ πούχε τὸ χρυσὸ μαλλί...».

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Εδῶ δ συγγραφέας σὲ πρώτο πρόσωπο καὶ μὲ πολὺ ζωντανὴ ἀφήγησι μᾶς δίνει ἔνα περιστατικὸ τῶν νεανικῶν του ἀναμνήσεων. 'Ο ἕδιος ἦταν πρωταγωνιστῆς σ' αὐτό, παιδὶ 17 χρόνων τότε (γνωστὸ εἶναι πώς ἐγενήθη τὸ 1862): 'Ἐνῷ στὴ στρούγκα ἐπερίμενε τὸ κοπάδι μὲ μπροστάρη τὸ λατρευτὸ κριάρι, φθάνει τὸ νέο ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκλεψαν. Μένει σὰν κεραυνόπληκτος, ἀπαρηγόρητος κι ὀρφανεμένος, ὅπως ὀρφανὸ καὶ ἀποδιωργανωμένο εἰναι τάρα τὸ κοπάδι τους. 'Ο ἀρχιπιστικός τους τὸν παρηγορεῖ, μαλώνοντάς του πότε τρυφερὰ καὶ πότε ἔντονα. 'Ἐν τῷ μεταξὺ πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι παράλληλα μὲ τὴν ἀφήγησι τοῦ κυρίου περιστατικοῦ γίνεται καὶ μιὰ θαυμάσια παρουσίατοῦ ποιμενικοῦ καὶ εἰδύλλιασκοῦ τοπίου τῆς περιοχῆς καὶ δίνονται τόσο παραστατικὰ συνήθεις καὶ ἥθη τῶν ἀνθρώπων τῆς. 'Αλλὰ τὸ «θαύμα» ἔγινε· οἱ κλέφτες πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι, στὴ Βαλαώρα, εἶχαν τὴν ἀδιαντροπιὰ νὰ χουγιάζουν τὸ κατόρθωμά τους, διόπτε φυσιολογικά, ἀλλὰ καὶ κάπως παράδοξα, τὸ βροχερὸ σύννεφο ποὺ ἀκουμπούσε στὴ γῆ ἔφερε τὴ φωνή τους. 'Αμέσως τότε ἔτρεξαν — κοπιαστικὴ καὶ δύσκολη πορεία — πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι, στὸ χῶρο τῶν ἀνυπόπτων κλεφτῶν καὶ μὲ καταπληκτικὸ θάρρος ἀναγκάζουν τοὺς ἀδικοπράχτες νὰ τοὺς ἀποδώσουν τὸ πολύτιμο κριάρι, ἀλλὰ «καὶ ἔνα ἀρνὶ ποδοκόπι, ποὺ τὸ 'σφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ 'φαγαν».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῶν: α) «Ἀπρίλης... παλικάρι τότε». Τὰ σταχυοτόπια καὶ ἡ βαρειὰ στενοχώρια γιὰ τὴν κλοπὴ τοῦ πρωτοκριαριοῦ.

β) «Τὶ εἰν' αὐτά... γιατρικό». 'Ο ἀρχιπιστικὸς παρηγορεῖ τὸν καταλυπημένο γεαρὸ ἀφέντη

γ) «Δὲν εἶχε τελειώσει... καὶ τό 'φαγαν». 'Αποκαλυπτικὴ φωνὴ τοὺς δόηγει στὴν ἀνεύρει καὶ στὴν τιμωρία τῶν κλεφτῶν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: 'Αρμεγώνας, δ = τόπος ποὺ ἀρμέγουν τὸ κοπάδι, στρούγκα. Πιστικὸς = βοηθός τοῦ ἀρχιβοσκοῦ, τοῦ τσέλιγκα (πολὺ ἔμπιστό του πρόσωπο). Γαλέρια, τὰ = πρόδατα ποὺ δίνουν γάλα, ἀντίθετα εἰναι τὰ στέρφα, τὰ στεῖρα. Λακκιά, ἡ = ἔφωτο, χορταριασμένος τόπος κατάλληλος γιὰ βοσκή. Ἡπειρώτικοι ἰδιωματισμοὶ εἶναι οἱ ρ. τύποι: γενήκαταν, χάσαμαν. Τὸ ἔχος (ἰδιωμ.) = ἡ περιουσία, τὸ βιός. Ξέκαρδα = ἔψυχα. Σδάργα: εἶναι ἐργαλεῖο ποὺ τρίβει τοὺς σθώλους τοῦ χωραφιοῦ· καὶ σδάργισμα, σδαρνίζω = ἴσοπεδώγω· π.χ. «σὲ παίρνω σδάργα» (ἀρχ. σλαβ. barna).

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Καλαμάς: (δ Θύαμις τῶν ἀρχαίων)· γραφικὸ καὶ ἴστορικὸ ἡπειρώτικο ποτάμι, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ Δελθινάκι καὶ μέσα ἀπὸ πολλοὺς δρεινοὺς ὅγκους χύνεται πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν Ἡγουμενίτσα. Ἔδω στὰ 1940 οἱ Ἰταλοὶ ἔπαθαν πανωλειθρία. Σιοῦτο - Κάλεσ:ος: κριάρι χωρίς κέρατα καὶ μὲ χρῶμα προσώπου λευκὸ καὶ μαῦρο. Ἔδω ὅμως ἔχομε ἀρχικὰ κεφαλαῖς, προφανῶς γιὰ γὰ τοιισθῆ ἡ μογαδικότητα, ἡ «προσωπικότητα» θὰ ἐλέγαμε τοῦ κριαριοῦ αὐτοῦ. Ἔπισης οἱ τοποθεσίες ποὺ ὁγοματίζονται εἰναι ὑπαρκτὲς βέβαια καὶ δίνονται μὲ τόση ἀγάπη καὶ γγῶσι ἀπὸ τὸν συγγραφέα: Ἀρακαντέλλα, Ροδόδολη, τὰ Λύδια, ἡ Παναγιά, Ράϊκου γεφύρι, Βαλαώρα: Ἔδω τοποθεσία ἡπειρώτικη καὶ ὅχι ἡ Βαλαώρα τῆς Εὐρυτανίας, ποὺ ήταν ἡ καταγωγὴ τοῦ Βαλαωρίτη μας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἔδω δυγαστεύουν τὰ ρήμα. καὶ τὰ οὐσ. καὶ ὅχι τὰ ἐπίθετα, κι ἔτσι παίρνει ἡ ἀφήγησι κίνησι καὶ ζωντάνια. Ἔπειτα ὑπάρχουν ἀρκετοὶ διάλογοι μὲ φυσικότητα καὶ παραστατικότητα — ὅλα αὐτὰ βέβαια ισχύουν γιὰ δλο τὸ ἔργο. Οἱ εἰκόνες δυνατές, παλλόμενες τῆς ποιμενικῆς, τῆς βουκολικῆς Ἡπείρου. Ἔδω ἡ μηχανὴ λήψεως τοῦ κινηματογραφιστοῦ δὲν θὰ πρόσθαιγε γὰ παίρνη πότε μακρινὰ καὶ πότε κοντιγά (γκράν) πλάνα! Ἀλήθεια τὶ διμορφο ντοκυμαντέρ μπορεῖ νὰ βγῆ ἀπ’ ἐδῶ μὲ μιὰ ἀνάλογη λαϊκὴ μουσικὴ νὰ συνοδεύῃ! Τὸ ἀνάγνωσια ἀρχίζει μὲ ἔνα ὠραίο πολυσύνδετο: «Ἀπρίλης καί... ϕιλόδροχή». Παρομοιώσεις: Τὸ κριάρι δεύτερος πιστικός, σὰ λύκοι. Νά ἔνα σχῆμα ὑπαλλαγῆς: ἀνοιξη ϕιλόδροχη = ἀνοιξη μὲ ϕιλή βροχή. Μεταφορὰ τά: μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σθάρνα, πώς μὲ χεύπηγε ἀστραπή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ΕΝΟΤΗΤΙΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Σημαδιακὸς = αὐτὸς ποὺ ἔχει διακριτικὸ σημεῖο, δ ἔξαιρετικός, δ σπάνιος. Ἀργοζύγουρα = τὰ μικρὰ ἀρνιά, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόσθια τὴλικίας 2 ἐτῶν (ζυγούρια). Κανταρίζω = περιορίζω, στριμώχων (εἰδικὴ λέξις τῶν ποιμένων). Συρτάρι, τὸ = τὸ κριάρι ποὺ εἶναι δόηγός, ποὺ σέργει τὰ ἄλλα (τὸ γκεσέμι). Σύμμασαν (ἰδιωμ. λέξις) = ἐμάζευσαν. Ἔπισης ἐδῶ, στοὺς διαλόγους, ἔχομε αὐτούσιες λέξεις τῆς γνωπολαλιᾶς τῶν βοσκῶν τῆς Ἡπείρου: Κι ἀπὲ καλοερ' κι ἀπὸ καλογήρους. Θέλ' = θέλεις.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἔδω ὑπάρχουν οἱ πιὸ ζωντανοὶ διάλογοι μὲ τὸ τοπικὸ γλωσσικὸ χρῶμα. Κάπου μιλάει καὶ τὸ κοπάδι: «νὰ βρῆς τὸ Σιοῦτο μας». Προσωποποίησις ἡ ὑπερβολὴ νὰ τὸ ποῦμε αὐτό; Παρατηροῦμε τὶς παρομοιώσεις: σὰν τ' ἀστρο, σὰ γιατρικό, σὰν δρφανό.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ' ΕΝΩΤΗΓΑΣ

Τλωσσική έρμηνεια: Σαραντάπηχο στόμα = πελώριο στόμα. Κατά τη μυθολογία μας Σαραντάπηχοι ήσαν μυθολογικοί κάτοικοι της "Ιδης" (του Ψηλορείτη) πανύψηλοι και ρωμαλέοι. Τὸν δρό τὸν συναντᾶμε πολὺ καὶ στὴ λαογραφίᾳ μας. Π.χ. δ Διγενῆς ἐλέγετο καὶ σαραντάπηχος. Νά κι ἐδῶ ἔνας ίδιωμ. τύπος: ἐλέγαταν = ἐλέγατε.

Πραγματικῶν έρμηνεια: Ηδοκόπι, τὸ = ἀμοιβὴ γιὰ τὴν ὅδοιπορία, γιὰ τὸν κόπο τῶν ποδιῶν, πρόστιμο γιὰ παράδασι ἀγορανομική. Ἡταν ἔθιμο σ' δλόκηρη τὴν Ἑλλάδα παλιότερα ποδοκόπι νὰ παίρνουν οἱ ἀγροφύλακες γιὰ τὸν τόπο τους κυνηγώντας καὶ μαζεύοντας τὸ ἀσύδοτα ζῶα τῶν κχωρικῶν. Εἶναι τὰ λεγόμενα ἀλλοιώδες «σύλληπτρα». Γενικὰ ἡ λέξι εἶγαι τόσο διαδεδομένη ἀνάμεσά μας. Π.χ. «Θὰ σου δώσω καὶ τὸ ποδοκόπι: σου». «Γιατὶ τὸ πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὅχι γιὰ φαγί»: Ἡ κλοπὴ ἐγίνετο ἡ γιὰ νὰ φάνε τὸ ἔνο θρεπτάρι ἡ γιὰ ν' αὐξήσουν τὸ κοπάδι τους (τὸ ἔχος) ἡ γιὰ «νὰ πιάσουν σάρι» («γιὰ ἔχα» ποὺ λέμε) γιὰ τὴ διαιώνισι. Ἀλλὰ πολλές φορές κι: ἀπὸ ἔναν παρεξηγημένο «ἀνδρισμὸ» καὶ ἀξιωσύνη τάχα, ἀλλὰ καὶ ἀπό... χόμπυ ἀς ποῦμε ἔτσι. «Κατέβανε ἀπὸ τὰ σύννεφα κι ἔλεγε ἡ φωνή»: Πράγματι, οἱ ἀνθρώποι τῆς ὑπαίθρου ἔχουν παρατηρήσει πώς συμβαίνει κάποτε σύννεφο βροχερό, βαρυφορτωμένο καὶ πολὺ χμηλωμένο (δταν σχεδὸν ἀκουμπάῃ στὴ γῆ) μεταφέρει τὴ φωνὴ ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη του στὴν ἄλλη. Μὲ τὸ ἔξοχο λοιπόν, τὸ μογαδικό, αὐτὸ «εῖρημα» δ συγγραφέας ἔδωσε τὴ μυστικοπάθεια, τὴ δεισιδαιμονία, ἀλλὰ καὶ τὸ ρεαλισμὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς φύσεως.

Καλολογικά στοιχεῖα: Εἶναι ἀρκετὰ τὰ σχήματα, ἀλλὰ ἔχωριζομε τά: σὰ δράκος: παρομοίωσι, ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας: μεταφορά, σαραντάπηχο στόμα: ὑπερβολή. "Ἄλλ" ἐδῶ, πέρα ἀπὸ τὸν ἔξυπνο καὶ ἀστραφτερὸ διάλογο, ὑπάρχει τὸ «σπεσιαλιτέ», τὸ πρωτότυπο «τρύκ» ἀς ποῦμε ἔτσι, τοῦ ἔργου: Τὸ σύννεφο, πού, πέρα ἀπὸ τὴ Βαλαώρα, ἔκρυψε τὸν ἥπλο, ἔφερε τὴν κατακλυσμιαία βροχή, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκαλυπτικὴ φωνή. "Ιδια βιθλικὴ εἰκόνα, ποὺ μᾶς γειμίζει δέος, ἀλλὰ καὶ θαυμασμό.

Κεντρικὴ ίδέα: «Ἀγαπάει δ Θεὸς τὸν κλέφτη, ἀλλ' ἀγαπάει καὶ τὸ νοικοκύρη» λέει μιὰ λαϊκὴ παροιμία.

ΓΛΩΣΣΑ: Ὁραία δημοτική, στρωτή, ποὺ ρέει ἀδιαστη. Βέδαια στοὺς διαλόγους ὑπάρχουν ἀρκετοὶ γηπειρώτικοι ίδιωματισμοί, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ποιμενικὰ λεξιλόγια τους (βλέπε καὶ «γλωσσικὴ έριηγνεία»).

ΥΦΟΣ: Περιγραφικό, φύσικό, γλαφυρό καὶ πολὺ παραστατικό. Ἀλήθεια . μὲ πόση ἄνεσι καὶ μαεστρία μπόρεσε δ συγγραφέας νὰ μᾶς δώσῃ τὸ φυσικὸ τοπίο τῆς ποιμενικῆς Ἡπείρου σὰν προέκτασι τοῦ ψυχικοῦ τῶν ἀνθρώπων της!

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ἐδῶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀπλωσιὰ τοῦ εἰδυλλιακοῦ, τοῦ εἰρηνικοῦ τοπίου παιάνομε καὶ μεῖς βαθειές ἀνάστες ὑγείας καὶ ζοῦμε καὶ μεῖς «ἔξι ἐπαφῆς» τῶν ἀπλῶν αὐτῶν ἀνθρώπων τῇ θυμισσοφίᾳ τους καὶ τὴν ἀλήθεια τους, χαρόμαστε τις χαρές τους καὶ καταλαβαίνομε τις λύπες τους. Ξεχειλίζει ἀπὸ παντοῦ τὸ χωρατό, ἡ ἀφέλεια, ἡ πονηριά τους, ἡ ἀστραφτερὴ ἔξυπνάδα τους, τῶν «κατὰ φύσιν ζώντων» ἀνθρώπων. Ἀλλὰ πέρα ἀπὸ τὸ ἀπλὸ ἥθιογραφικὸ χρῶμα, ὑπάρχει ἔνας διοφάνερος διδακτισμός. Τὸ δίκαιο ἥθιριάμβευσε, ἡ θεία πρόνοια ἔσοήθησε, («ἔστι δίκης διφθαλμός») τὸ ἔργο ἔχει... «**happy end**», καὶ μεῖς εὐχόμαστε: «ἄμπωτε ἔστι νὰ γίνεται πάντοτε!».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Είναι ἔνα καλοχτισμένο διήγημα μὲ πολὺ λαογραφικὸ καὶ ἥθιογραφικὸ στοιχεῖο. Ἀγήκει στὸν κύκλο τῆς «ποιμενικῆς - βουκολικῆς» πεζογραφίας μας. «Ωστε ἥθιογραφία, μάλιστα τῆς πρώτης, τῆς στοιχειώδους βαθμίδας, ποὺ δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὰ τοπικὰ δρία.

ΣΧΟΛΗ — ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ διήγημα «ἡ πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Τὸ διήγημα είναι ἀπὸ τὰ καλύτερα στὸ εἶδος του καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ δημοφατικὰ τοῦ συγγραφέα, δ δόποιος μὲ δλη του τὴ σειρὰ «Τὰ διηγήματα τῆς στάνης» δικαιωματικὰ καὶ ἀναμφισθήτητα είγα: «δ Κρυστάλλης τῆς πεζογραφίας μας». «Οσο γίνεται καὶ προλαβαίνει, μᾶς δίνει κι ἔδω μιάν ἴδεα ἀπὸ τὴν Ελλάδα τὴν ποιμενικὴ καὶ τὴν ἀγροτισσα, τὴν εἰδυλλιακή, ποὺ ἀλλοίμονο μὲ τις νέες συνθῆκες τῆς ζωῆς καὶ τις διαθέσεις τοῦ κόσμου, σιγά σιγά φεύγει· καὶ ὅχι μόνον δυοι: ζοῦμε μέσα στὰ δάση... τοῦ «μπετόγυ» δὲν τὴν ὑποφιαζόμαστε, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀγροδίαιτοι, πού, ὑποτίθεται, τὴ συνεχίζουν στοὺς ἴδιους ἔκεινους χώρους, δὲν τὴ βλέπουν καὶ δὲν τὴ ζοῦν στὴ γηήσια ἔκδηλωσὶ της. «Ἀλλαξαν οἱ καιροί!»

Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου

I. M. Παναγιωτόπουλου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: 4, 5 χιλ. ἀπὸ τὴ Σπάρτη βρίσκεται δ Μυστρᾶς, ἡ Βυζαν-

τινή γεκρόπολι, που είχε τὴν καλωσύνη γὰ δώσῃ στὸ κουρασμένο Βυζάντιο τὸν τελευταῖο Βασιλιά. Γιὰ νὰ φτάσουμε ἔκει θὰ περάσουμε μιὰ κατάφυτη περιοχὴ ἀπὸ δέντρα διπλωμόφόρα. Ἀπὸ μαχριά δὲ Μυστρᾶς φαίνεται σὰν μιὰ χαριτωμένη μινιατούρα ζωγραφισμένη πάνω σὲ Βυζαντινὸ χειρόγραφο. Στὸ μυαλό μας μπορεῖ γὰ φτάσουν οἱ στίχοι τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Μορέως»:

Κι ὅσον ἐγύρεψε καλὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅλα,
ἥδρε βουγὶ παράξενον, ἀπόκομμα εἰς ὄρος,
ἀπάνω τῆς Λακεδαιμονίας κανένα μίλιν πλέον,
διατὶ τοῦ δρεσεν πολλὰ νὰ ποιήσῃ δυναμάριν
ῶρισε ἄνω εἰς τὸ βουγὶ κι ἔχτισεν ἔνα κάστρον,
καὶ Μυζηθρᾶν τ' ὡρόμασε, διατὶ τὸ ἔκραζαν οῦτως,
λαμπρὸν κάστρον ἔποικεν καὶ μέγα δυναμάριν...

Βρισκόμαστε στὰ χρόνια τῆς Φράγκικης κυριαρχίας τοῦ Μυστρᾶς δὲ Γουλέλμος Βιλλαρδουΐνος (1246 - 1278), γιὰ νὰ κρατηθῇ κυρίαρχος τῆς Μάνης ἔχτισε διάφορα φρούρια στὴν περιοχή. Ὁποιος είχε πολλὰ κάστρα μποροῦσε νὰ ἔχουσιάς η μὲ ἀσφάλεια. Χτίστηκε δὲ Μυστρᾶς, ἵνα πρόδουνο τοῦ Ταῦγέτου, τὸ 1249 κι ἐκεῖ μέσα μπήκαν ὑποστηρικτές του Γάλλοι Ἰππότες. Τὸ 1259 δημιούργηθε δὲ Βιλλαρδουΐνος στὴ μάχη τῆς Πελαγονίας (Δυτ. Μακεδονίας) πιάστηκε αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸν Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο (1258; 1261 - 1282) παρὰ τὴν βοήθεια τῶν Λατινικῶν στρατευμάτων καὶ τῶν 400 ἴπποτῶν τοῦ Μαμφρέδου, ποὺ ἡ σιδερόφρακτη γενναιότητά τους ἤταν ἀξιοθαύμαστη. Μετὰ 3 χρόνια αἰχμαλωσίας δὲ ἥγεμονας τῆς Ἀχαΐας ἀναγκάστηκε νὰ παραχωρήσῃ (1262) στοὺς Παλαιολόγους τὸ Μυστρᾶς, τὴν Μογεμβασία, τὴν Μάνη, τὸ Γεράκι γιὰ νὰ ἐλευθερωθῇ. Κι ἔτι τὸ πρῶτο κύτταρο τῆς Ἑλληνικῆς δυναστείας, μετὰ μακροχρόνια ἀπουσία ἀπὸ τὸ Μωριᾶ, ἀρχίζει καὶ πάλι νὰ ριζώνη καὶ γὰ πολλαπλασιάζεται γιὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὸ περίφημο Δεσποτάτο τοῦ Μορέως.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ λογοτέχνης, ἀφοῦ θαυμάσῃ τὴν διαδρομῆς ἀπὸ τὴν Σπάρτην μέχρι τὸ Μυστρᾶς, φτάνει ὡς ἐκεῖ κι ἀρχίζει τρέχοντας νὰ περιγράψῃ τὴν ιστορία καὶ τὰ χτίσματα τοῦ Βυζαντ. αὐτοῦ προπυργίου. Μᾶς δύμιλεῖ γιὰ ἔνα κόσμο θλιβεροῦ καὶ σιωπηλού μεγαλείου, ποὺ νιώθει καθένας, δταν δρασκελίσῃ τὸ κατώφλι τῆς περιβλέπτου. Γοητεύεται μὲ τὴν εἰκόνα, ποὺ βλέπει νὰ σχηματίζῃ δὲ σπαρτιάτικος κάμπος. Ὁ Μυστρᾶς διηγείται τὴν ιστορία τῆς Πόλης. Ἀπὸ τὴν α' μέχρι καὶ τὴν τελευταία ἀλωσι. Ἀπὸ τὸν ίδρυτὴ Γουλ. Βιλλαρδουΐνο μέχρι καὶ τὸν τε-

λευταίο δεσπότη Κων. Παλαιολόγο ό Μυστράς δίνει μιὰ νέα περίλαμπρη μορφή στήν άδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Πόση διάτασσι και πόση δόξα θυμίζουν οι σωροί τῶν ἐρειπίων, οἱ ἔκκλησιές, τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια και τὰ ιδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μυστρᾶ. Οἱ Καντακουζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι διαφέντεψαν τὸν Μυστρᾶ κι ὅλη τὴν Μάνη. 'Ο Μυστρᾶς διατήρησε τὴν περηφάνεια και τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ "Ἐθνους". 'Οταν περιδιαβάζῃ καθένας τὰ χτίσματα τοῦ Μυστρᾶ, πιστεύει πώς βρίσκεται μπρὸς σ' ἔνα τόπο «πλημμυρισμένο ἀπὸ γόνιμους σπόρους, ποὺ ἔνας δαφνικὸς χαλασμὸς τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκινητία και τὴν ιερὴ σιωπή». 'Ο λογοτέχνης θαυμάζει τὸ βυζαντινὸ ἔκεινο περιβάλλον και ὁμολογεῖ πώς δὲν ἔχει τὸ χώρο (εἶναι μιὰ ταξειδιωτικὴ ἐντύπωσι) γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ συμπεριλάβῃ τὴν ίστορία, τὸ μεγαλεῖο, τὴν παράδοσι και τὴ δύναμι ποὺ κρύβει ἔνας Μυστρᾶς. Δὲν μπορεῖ νὰ ἔξιστορήσῃ τὰ καθέκαστα αὐτῆς τῆς περιοχῆς...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' "Απὸ τὴν Σπάρτη ..σωματεῖῆς εὑφροσύνης": «ἡ πορεία πρὸς τὸ Μυστρᾶ» πρόλογος. Β' «Απὸ ψεῖ καὶ πάγω... ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη»: «τὸ σήμερα καὶ τὸ χθές τοῦ Μυστρᾶ» Θέμα. Γ' «Δὲν εἶναι δὲ τόπος... δεύτερη γνώμη»: «Οἱ τοιχογραφίες»:
ΕΠΙΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Λυκόφως, τὸ = τὸ σούρουπο, ἡ παρακμὴ. Λεκές, ἐ (τουρκ. *Ieke*) = κηλίδα. Καλλύνω = καλλωπίζω. Διαφεντεύω = ἔξουσιάζω, κυθερω. Παρυφή, ἡ = τὸ ἄκρο. Καταγυκτικός, ἡ, δυ = δηποιος προξενεῖ διαθειά συγκίνησι (πρὸ τοῦ Θεοῦ)

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Μυστρᾶς, δὲ (μυζηθρᾶς > Μυστρᾶς: Πολλοὶ παραδέχονται δὲι, ἐπειδὴ δὲ λόφος ἔχει σχῆμα μυζήθρας, διγομάσθη Μυζηθρᾶς και γιὰ συντομία Μυστρᾶς. Ἀλλοι ὑποστηρίζουν δὲι διφείλει τὸ δημορά του σὲ κάποιο Μυζηθρᾶ, ποὺ τὸν κατεῖχε. (δλ. και Εἰσαγωγικά). Μαριμάρα, ἡ = εἶναι μιὰ κρυσταλλένια δρύση. Τὸ δημορά της τὸ ἔλαβε ἀπὸ μιὰ μαρμάρινη σαρκοφάγο, ποὺ δρισκόταν ἐκεῖ. Οἱ χωρικοὶ χρησιμοποιοῦσαν αὐτὴν γιὰ ποτίστρα τῶν ζώων. Περίθλεπτος, ἡ = ναδὲς τῆς Παναγίας. Ἡ ζωγραφικὴ τῆς περιθλέπτου παρουσιάζει ἐνότητα και τεχνικὴ ποὺ θυμίζει πρόδρομο τῆς κρητικῆς Σχολῆς. Χτίστηκε τὸ 1340. Ἡ περίθλεπτος εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ δημορφες ἐκκλησιές τοῦ Μυστρᾶ γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονική της και τὴν ἐνότητα τῆς ζωγραφικῆς της. Μὲ τὸ ἔνα τῆς πλευρὸς ἀκουμπᾶ στὸ δράχο. 'Ο γλυπτικὸς τῆς διάκοσιμος εἶναι ἐπίσης πλούσιος. Πάγω ἀπὸ τὴν εἰσοδό τῆς στέκουν δύο γλυπτὰ λιοντάρια μὲ τὸ μογάριμια τῆς ἐκκλησιᾶς και κρινάνθεμα. Βιλλαρδουίνος, δὲ (δλ. εἰσαγωγικά). Πρώτη ἀλωσι τῆς Κων.) πόλεως· (1204 - 1261) ἀπὸ τοὺς Φράγ-

κους (6λ. 'Ιστορία 6', σελ. 204). Τελευταία ἀλωσι (1453) ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Μελιγγοί, οἱ = Σλαβική φυλή, ποὺ ἐπέδραμε στὴν Πελοπόννησο κατὰ τὸν 8 μ.Χ. αἱ. Μετὰ πολλὲς στάσεις ὑποχρεώθηκαν νὰ ὑπηρετήσουν τὸ Βυζάντιο, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ὅποιου κυριεύουν τὴν Καλαμάτα (1293) ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Τὸν 15 αἱ. ἀφωμοιώθηκαν πλήρως μὲ τὸν Ἐλληνικὸ πληθυσμὸ. Ταῦγετος, δ = εἶναι τὸ φηλότερο θουγδ τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς Ν καταλήγει στὸ ἀκρωτήριο Ταίναρο (Ματαπᾶς), ποὺ εἶναι τὸ γοτιώτερο ἄκρο τῆς ἡπειρωτικῆς Ἐλλάδος. Ἐκεῖ πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι πῶς ἡταν οἱ πύλες τοῦ "Ἄδη καὶ ἔκει συγκεντρώνουνται οἱ ψυχὲς γιὰ νὰ περάσουν στὸν ἄλλο κόσμο. Κατακούζηνοί, οἱ = Μεγάλη Βυζαντινὴ οἰκογένεια, ποὺ ἀπὸ τὸν 11 - 12 αἱ. μ.Χ. παρουσίασε σημαντικὴ δραστηριότητα στὸ Βυζάντιο. Παλαιολόγοι, οἱ = μεγάλη οἰκογένεια τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὅποια ἔδωσε πολλοὺς αὐτοκράτορες στὸ Βυζάντιο καὶ ἄλλους ἀρχοντες, δεσπότες κ.ἄ. σὲ πολλὲς περιοχὲς τοῦ Βυζαντίου ἡ ἄλλα μέλη σημιαίνοντα σὲ. ξένες αὐλές. Ἡταν ἡ μακροβιωτέρα δυναστεία τοῦ Βυζαντίου (1261 - 1453) ποὺ διαφέντεψε τὸ Βυζάντιο στὴ πιὸ δραματικὴ καμπὴ τῆς Ιστορίας του. Αὕτη δὲ ἡ ἔδια ἡ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων εἶναι γεμάτη ἀπὸ δραματικὲς μορφὲς στὴν πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ ἰδιωτικὴ ζωὴ. Ὑπάρχουν ἀκόμη στὴ ζωὴ μέλη αὐτῆς τῆς οἰκογενείας. Παντάνασσα, ἡ [πάντα + ἀνάσσω (= κυβερνῶ)] = Ναὸς τοῦ Μυστρᾶ, χιισμένος στὶς ἀρχὲς τοῦ 14 αἱ. ἀπὸ τὸν πρωτοστράτορα Ἰωάννη Φραγκόπουλο, ἔχει δπωάσδηποτε φραγκικὲς ἐπιδράσεις στὸν ἀρχιτεκτονικὸ τῆς σχέδιο καὶ στὸ περίφημο γλυπτικὸ τῆς διάκοσμο, ποὺ εἶναι πράγματι δ πιὸ περίτεχνος ἀπὸ τὸν διάκοσμο τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τοῦ Μυστρᾶ. Ἐσωτερικὰ εἶναι ζωγραφισμένη μὲ τοιχογραφίες, ἔχει ωραῖα θυζαντιγά κιονόκρανα, δ ὑπέροχος ἀρχάγγελος τῆς Ἀναλήψεως θυμιζεῖ πολὺ τὸν Μιχαὴλ "Ἀγγελο... Ἡ παντάνασσα εἶναι τὸ μόνο μοναστήρι ποὺ συνεχίζει νὰ λειτουργῆται, νὰ κατοικῆται ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἔδρυσεως. Λίγες μοναχὲς τὸ διατηροῦν καὶ φροντίζουν καὶ γιὰ τὰ ἄλλα μοναστήρια (καθαριότητα, συντήρηση κ.ἄ.) παράληγα μὲ τὶς μεγάλες φροντίδες τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας. Ὑποβλητικὴ τέλος εἶναι καὶ ἡ κληματὶ τοῦ Ἰακώβ. Καθένας ἔγινε πιωσιάζεται μόλις ἴδῃ τὴν ἐκκλησιὰ τῆς Παντάνασσας. Μητρόπολις, ἡ = ἐκκλησιὰ τοῦ Μυστρᾶ μὲ ἔνα συγκρότημα κτιρίων. Χτίστηκε τὸ 1300 περίπου ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Νικηφόρο Μοσχόπουλο. Τὸν 15 αἱ. ἔγιναν σημαντικὲς μεταβολὲς ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Ματθαῖο καὶ τὰ λοιπὰ κτίρια χτίστηκαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἀνανία Λαμπάρδη, ποὺ μαρτύρησε ἔκει (1767) καὶ δείχγουν καὶ τὴν πέ-

τρα, που ξέβαψε μὲ τὸ αἷμα του. Ἡ ἐκκλησιὰ αὐτὴ εἰναι ἀφιερωμένη στὸν "Αη - Δημήτρη. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν Ἐκκλησιὰ τὸ 1449 δι Κων) νος Παλαιολόγος στέφθηκε αὐτοκράτορας του Βυζαντίου καὶ πῆρε τὸ δρόμο του μαρτυρίου, που τὸν ὥδη γῆσε στὴν πόλη. Ἡ πλάκα μὲ τὸ δικέφαλο ἀπὸ εἰναι ἀκόμη ἔκει στὸ δάπεδο, ραγισμένη σήμερα, γιὰ νὰ θυμίζῃ τὶς παλιές δόξεις...

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: χιμαιρικὸς (ἄστοχο γιὰ τὴν περιπτωσί), τεράστια, ἀσημιοπράσινες, πολύφυλλες, δροσάτη, ἀναπαυτική, γαλάζιες, ἀπρόσιτες, βαθειές, ὀργιαστικής, κρουσταλλένια, ἀτελεύτητη, θλιβεροῦ, σιωπηλοῦ, ἀνεξάντλητη, ἀπεριόριστη, πνευματική, γοητευτική, καταπληκτική, ἀπέραντη, ἔξαισιο κ.ἄ. Σύνθετα: ἀσημιοπράσινες, στρατοκόπου, μεσούρανα, ἀνεξάντλητη, ἀπεριόριστη, ἀντιστάθμισμα, μισογκρεμισμένοι, καταφαγωμένοι, τοιχογραφίες κ.ἄ. Ἐπιδιορθώσεις: Δὲν εἰναι μονάχα γοητευτική εἰναι κάτι πολὺ περισσότερο: Καταπληκτική... δὲν εἶναι μονάχα ἔνα τελευταῖο χαράκωμα εἰναι πολὺ περισσότερο: ἔνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἔνα ἀντιστάθμισμα... Ασύνδετα: Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογιέται... μέγαρα του Μυστρᾶ... Οἱ Κατακούνηγοι κι οἱ Παλαιολόγοι... τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης. Ἐφερε τὴν ἔξαισια ἀνταύγεια... θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὅταν δρίσκεται κανεὶς... δταν κατηφορίζη. Μεταφορές: ξετυλίγεται (δρόμος), ἀσημιοπράσινες (ἔλιες), μὲ τοὺς λεκέδες, κρουσταλλένια (θρύση), ζωντανὰ (διδάγματα), πληγωμένη ψυχή, ἀμάραντη αἴγλη κ.ἄ.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεια: Ὁ λογοτέχνης εὑρίσκει τὴν ψυχή του πλημμυρισμένη μὲ πολλὰ συγαισθήματα μόλις ἀγτικρύζει τὸ Μυστρᾶ (ἐθνικά, θρησκευτικά, καλαισθητικά κ.ἄ.) καὶ τὰ δποῖα προσπαθεῖ εὕστοχα νὰ μεταδώσῃ στὸν ἀναγνώστη... Παρόλο που εἰναι μιὰ περιγραφὴ (ταξιδιωτικὴ ἐντύπωσι), δημως αὐτὸ τὸ λογοτέχνημα φαντάζει σὰν γάναι ἔνας μακρὺς διάλογος ἀνάμεσα σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα, σὲ ἱστορία καὶ παραδόσεις που ἔχουν πλεχτῇ γύρω ἀπ' τὸ Μυστρᾶ μὲ τὸ ἀλάθητο ἔκεινο πλέξιμο μιᾶς μοίρας ἀλλοπρόσαλλης...

Κεντρικὴ ίδέα: Τὰ ἐρείπια του Μυστρᾶ θυμίζουν τὸ θαυμαστὸ μεγαλεῖο, τὸν τελευταῖο προμαχῶνα του Βυζαντίου.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλώσσα εἰναι δημοτική.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἰναι γλαφυρὸ καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα παρουσιάζει πετάγματα πρὸς τὸ ὑψηλό, τὸ μεγαλόπρεπο καὶ τὸ θαυμάσιο.

ΣΚΟΠΟΣ: Ὁ σκοπὸς του Λογοτέχνη εἰναι νὰ διδάξῃ καὶ νὰ φρονηματί-

ση τὸ Ἐλληνόπουλο. Νὰ ίδῃ τί εἶχε, τί ἔχασε καὶ τί πρέπει γὰ ἐπιδιώκη...
ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα ἀνήκει στὶς ταξιδιωτικὲς περιγραφὲς (βλ. τὸ
πεζογράφημα «Στοὺς Ἀγίους Τόπους»).

Σημείωση: Οἱ Παλαιολόγοι εἶχαν γὰ παλαιόσουν μὲ πολλὲς καὶ
ποικιλεῖς ἀντιξότητες (τοὺς Λατίνους, Φράγκους, τὴν σύλησι τῶν Ιερῶν,
τοὺς Βουλγάρους, Σέρβους, Τούρκους, πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπανα-
στάσεις, θρησκευτικὲς ἔριδες κ.ἄ.), ἐνῶ οὕτε στρατὸς ὑπῆρχε οὕτε χρῆμα.
Καὶ ὅμως εἰς τὸ λυκόφως τοῦτο τοῦ Βυζαντίου παρουσιάσθη τὸ ἔξῆς πα-
ράδοξο κι ἀπροσδόκητο φαινόμενο: ἡ ἀναγέννησι τῶν γραμμάτων καὶ τῶν
καλῶν τεχνῶν (βλ. Ἰστορία 6', σελ. 247 κ.έ.). Αὕτη ἡ κίνησι θὰ εἴγαι τὸ
γερὸς ὑπόδαθρο, πάνω στὸ ὄποιο θὰ στηριχθῇ τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς Ἀ-
ναγεννήσεως τοῦ 15 καὶ 16 αἰ. Ἔπι τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἡ τέ-
χνη πάρουσιάζει καινούργιο χαρακτῆρα: 1) Δὲν προτιμῶνται τὰ ψηφιδω-
τὰ οὕτε ἡ δρθομαρμάρωσι μὲ πολύχρωμα μάρμαρα. Ἀντικαθίστανται ἀπὸ
τὴν τοιχογραφία, ποὺ εἴναι φθηνότερη καὶ εὐκολώτερη. 2) Ἡ ἐλεφαγούρ-
γία, τὰ σημάτα, ἡ χρυσοχοΐα κ.ἄ. ἀπομακρύνονται σὰν δύσκολες καὶ πο-
λυδάπανες λύσεις.

3) Οἱ φορητὲς εἰκόνες παραμένουν ἀλλὰ ὅχι μὲ τὴν προηγουμένην
πολυτέλειαν καὶ δᾶπάνηγ.

4) Τὰ κεντήματα συνεχίζουν γὰ προτιμῶνται.

Γενικά: Οἱ εἰκόνες δὲν ἔχουν τὴν αὐστηρότητα τοῦ 12 αἰ.
Παρίστανται πιὸ ζωντανές, γιομάτες κίλησι, εἰλικρίγεια, ἔκφρασι, γρα-
φικότητα. Οἱ καλλιτέχνες ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν φύσι καὶ τὴν ἀντιγράφουν,
ὅπως στὸ Μυστρᾶ. Ζωγραφίζουν ἐλεύθερα τύπους ποὺ θέλουν, γιατὶ ὑπάρ-
χει ἐλευθερία στὴ δουλειά τους. Ἡ δυναστεία τέλος τῶν Παλαιολόγων μᾶς
ἔδωσε ἔνα τρίτο χρυσὸ αἰῶνα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: 'Ο 'Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος γεννήθηκε τὸ 1901 στὸ Αι-
τωλικό. Σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Δούλεψε
σὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου (δοκίμιο, κριτική, ποίησι, μυθιστόρημα, διή-
γημα, ταξιδιωτικά κ.ἄ.). Δούλεψε σὰν καθηγητής στὴν Ἰδιωτικὴ Μέση
Ἐκπαίδευσι. "Εχει ταξιδέψει σὲ πολλὲς χώρες. Τὸ 1947 τιμήθηκε μὲ
τὸ βραβεῖο «Ἐπαθλο Παλαμᾶς». "Εγραψε: Ποιήματα: «Τὸ βιβλίο τῆς
Μιράντας», «Λυρικὰ σχέδιοι», «Ἀλκυόνη», «ὁ κύκλος τῶν ζωδίων». Ἀ-
φηγηματικά: «Χάνς κι ὅλα πεζά», «Χειρόγραφα τῆς Μοναξιάς». Λυ-
ρικὰ πεζογραφήματα: «Οἱ δυὸ κι ἡ νύχτα», «Ἀστροφεγγίαι», «Χαμο-
ζωή», «Αἴχμαλωτοι». Κριτικά: «Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κ. Παλαμᾶ», «Τὰ
πρόσωπα καὶ τὰ κείμενα». Ταξιδιωτικά: «Μορφές τῆς Ἐλληνικῆς γῆς»,
«Ἐλληνικοὶ ὄριζοντες», κ.ἄ.

Μαλέας και Μονεμβασιά

Κ. Ούρανη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ο ίδιος δ Ούρανης είναι πού σημειώνει άλλος: «Τὰ ταξίδια στις χώρες τῆς διμορφιᾶς η τὶς πατρίδες τῆς ιστορίας... νά μιὰ και νούργια χαρά γιὰ τὴν ψυχή μου κι ἔνας καινούργιος πλουτισμὸς γιὰ τὸ πνεῦμα μου». Τότε τί νὰ εἰπῇ κανεὶς γιὰ τὴν Ελλάδα, ποὺ είναι μαζὶ και χώρα τῆς διμορφιᾶς και πατρίδα τῆς ιστορίας; »Έχομε ύποχρέωσι οἱ «Ελληνες ἔθνική νὰ μὴ θλέπωμε τοὺς τόπους μας μόγο στις σελίδες τῶν τουριστικῶν λευκωμάτων, ἀλλὰ νὰ τοὺς χαιρῷμασθε «ἔξι ἐπαφῆς» και νὰ ἀναδαπτιζῷμασθε στὴν ἑλληνικὴ διάρκεια, θάζοντας «τὸν δάκτυλόν μας εἰς τὸν τύπο τῶν ήλων...». Καὶ είναι σίγουρο τότε ὅτι θὰ ἐπιστρέψωμε ἀλλοιώτικοι, δυναμιμένοι.»

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: «Ο συγγραφέας μᾶς περιγράφει στὴν ἀρχὴ τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ ἐπίσκεψί του στὸ Μαλέα και Μονεμβασιά, και στὴ συνέχεια δίνει τὰ συναισθήματά του, τὶς σκέψεις και δσες ιστορικὲς μνῆμες ἐκυριάρχησαν στὴν ψυχὴ του. «Ο Μαλέας καθὼς πάντα, ὅπως ἀνέκαθεν, τρομερός, ὅξενος, τερατώδης· και μόνο δυὸς ὑποφίες ζωῆς ἐπάνω του, ἔνα χάλασμα - ἐκκλησάκι τῆς Αγίας Ειρήνης και πιὸ πέρα ἡ ἀετοφωλιὰ ἐνὸς ἀλλοτινοῦ ἐρημίτη. Καὶ τώρα τὸ βαπτοράκι μπρὸς και κάτω στὸ θυρλικὸ βράχο τῆς Μονεμβασιᾶς. Πρῶτα μᾶς τὴν παρουσιάζει μὲς στὴ σεληνοφώτιστη νύχτα μετωπικὰ αὐτὴ τὴν κάτασπρη, τὴν παραμυθένια πολιτεία, ἀσάλευτη πάνω στὸ θεόρατο ἑλληνικὸ Γιθραλτάρ. Κι ύστερα στὸ φῶς τῆς ήμέρας περιδια- βάζει δ Ούρανης τὴ σχεδὸν ἔρημη καστροπολιτεία, μὲ τὶς βίγλες και τὶς πολεμιστρες και τὶς ἐκκλησίες της, ἀναπολώντας τὴν ἀλλοτινὴ ἄκμὴ και πολεμικὴ της δόξα.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΓΤΩΝ: «Ἄς τὸ δοῦμε σὲ 3 μεγάλες ἑνότητες· μιὰ γιὰ τὸ Μαλέα και δυὸς γιὰ τὴ Μονεμβασιά: α) «Ο ήλιος...

γαλήνη τῆς ὥρας». Ἐντυπώσεις καὶ συναισθήματα ἀπὸ τὸ ἀντίκρυσμα τοῦ ἄγρου καὶ ἀξένου Μαλέα. 6) «Ἄπδ παιδί... τὰ μάτια μου». Περιγραφὴ τῆς Μονεμβασιᾶς φανταστική καὶ στὴ συνέχεια πραγματική, ἀλλὰ μετωπικά, δύπας τὴν ἔθλεπε δ ἀφηγητῆς ἀπὸ τὸ πλοῖο. γ) «Ἄπδ τὴν πλευρά... δριζόντων». Περιγραφὴ ἀπὸ κοντά, τῶν μηνημέων τῆς καὶ γενικὰ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ χῶρο.

ΕΠΙΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Πορφύρα, ἡ = τὸ κοχύλι: ποὺ ἔδινε τὸ χρῶμα, ἡ ἔδια ἡ κόκκινη χρωστικὴ οὐσία, ἡ ἐπίσημη στολὴ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. «Μαλέαν παρακάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε = σὰν παραπλεύσης τὸ Μαλέα, ξέχασε τοὺς δικούς σου» (ἔμεινε πιὰ παροιμιακὸν αὐτό). «Ομιως δ ὅρθος τύπος τῆς προστακτικῆς εἶναι ἐπιλαθοῦ. Μπουνάτσα, ἡ = καλοσύνη, γαλήνη < θενετ. **bonazzia**. ἐγγαστρίμυθος = αὐτὸς ποὺ δύμιλει μὲ νόπκωφη φωνή, σὰ νὰ δραίνῃ ἀπὸ τὴν κοιλιά του (ἐν + γαστρὶ + μύθος).

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Μαλέας: Τὸ θρυλικὸν πιὰ ἀκρωτήρι (σήμερα Κασό - Μαλιάς) στὸ Ν.Α. ἀκρο τῆς Πελοποννήσου, πραγματικὸς ἐφιάλτης τῶν ναυτιλομένων ἀκόμη καὶ σήμερα (διαρκῶς τρικυμισμένο ἢ μὲ ρεύματα). Ἀδαμάστωρ: μυθικὸς θαλασσινὸς στοιχειός, φοβερὸς κι ἀγίκητος. Στὰ ἔργα τους τὸ ἀναφέρουν κι οἱ ξένοι Β. Οὐγκώ, Οὐδῶλτερ Σκώτ. Ἀκρ. τῆς Καλῆς Ἐλπίδος: «Ἡ ἐσχατιὰ τῆς Ν. Ἀφρικῆς (τὸ λέγουν καὶ «τῶν τρικυμιῶν»). Πορτογάλλοι θαλασσοπόροι: Στὴν ἀκμὴ τῶν ἀνακαλύψεων (15ος αἰώνας) οἱ σπουδαιότεροι εἶναι δ Δὸν Ἐρρίκος, δ Βαρθολομαῖος Διάζ, δ Βάσκο ντὲ Γκάμια.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα, οἱ λυρικὲς περιγραφὲς καὶ ἐντυπώσεις, εἶναι σωστὰ «καλειδοσκόπια» καλαισθητικῶν μέσων. Ἔτσι κι ἐδῶ δὲν ἔρομε τί νὰ πρωτοδιακρίνωμε, τί νὰ κατατιετρήσωμε (αὐτὸς φυσικὰ ίσχύει γιὰ δλες τὶς ἐνότητες): Οἱ εἰκόνες είναι: σύνθετες, πολὺ δυνατές, πολύχρωμες, δραματικές. (Αὐτὸς τὸ δραματικὲς τὸ ἀντιλαμβανόμασθε καὶ σάν... δραματικὲς - τραγικές, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ συγκερασμοῦ τῶν λυρικῶν καὶ ἐπικῶν στοιχείων τους). «Ἄς δοῦμε ἀπὸ κοντά: ἀποθέωσις χρυσοῦ καὶ πορφύρας, λουλακιά νερά, κυματισμοὺς φιδιοῦ, λυσσασμένα κύματα, τὸ θεριγὸ σούρουπο κρέμεται πάγω ἀπὸ τὰ νερά: «Ολα αὐτὰ εἶναι μεταφορές, μαζὶ ὅμιως καὶ εἰκόνες. Ἀλλὰ θὰ ηταν μάταιος κόπος ν' ἀραδίάσωμε τὶς εἰκόνες... «Ἐνας φωνόγραφος γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος». Ἐδῶ εἶναι μιὰ πρωτότυπη προσωποποίησι.

Μὰ μόνον αὐτό; Ἡ φράσι εἶναι ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ σταχυολογοῦμε γιὰ νὰ θυμούμασθε, γιατὶ π.χ. μπορεῖς νὰ τὴν εἰπῆς τόσο εὔστοχα γιὰ νὰ παραδήσης ἔναν «ἀλλοιώτικο» σήμερα τραγουδιστή!.. Ἐπίσης, σ' ὅλο τὸ ἔργο βέβαια, μιὰ ἔχειωριστὴ γοητεία δίνουν τὰ ταιριαστὰ ἐπίθετα, ἀπλὰ καὶ σύνθετα. Κυριολεκτικά, ἑδῶ μέσα δυναστεύουν τὰ ἐπίθετα. Κι ζμως, ἐνῶ δύο καὶ τρία καὶ... τέσσερα ἐνίστε προσδιορίζουν ἔνα οὐσιαστικό, δὲ φαίνονται περιττά, γιατὶ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ νὰ φανερώσουν τὴν «πρισματική» θά ἐλέγαμε διμορφικά αὐτῶν τῶν οὐσιαστικῶν. Π.χ. Πηχτὰ λουλακιά, ἔρημο ἀγριο τρικυμισμένο, μακρὺ θεριγὸ σούρουπο. "Αλλα στοιχεῖα διμορφικᾶς οἱ συχνές παρηχήσεις ἀλλοτε τῶν μελωδικῶν ρ, λ, κι ἀλλοτε τῶν σκληρῶν τρ, γκ, γιὰ νὰ δώσουν τις ἀγάλογες διπτικοακουστικές ἐντυπώσεις.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Βίγλα, ἡ = νυκτοφυλακή, σκοπιά, παρατηρητήριο < λατιν. **vigilia** = ἡ ἀγρυπνία. Λουλούδι: Τὸ ἄνθος. Κατ' ἀλλούς λελούδι καὶ λαλούδι = πέτρα, βράχος, κάστρο (λᾶς = λίθος). Τώρα ὅσο γιὰ τό: λουλούδι: τῆς Μονεμβασιᾶς πράγματι ἡ Πολίχνη φαντάζει σὰν ἀσπρη γαρδένια (διότε ἔχομε ἑδῶ περίφρασι = λουλουδένια Μονεμβασιά). Ἀλλὰ φαίνεται ὅρθότερη ἡ ἀποφι: τοῦ νὰ σημαίνῃ κάστρο, γιατὶ οἱ περίφημοι δημοτικοὶ στίχοι «λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας καὶ Παλαιμῆδι τ' Ἀγαπλιοῦ, ἀνοιξε νᾶμπω μέσα...» μιλοῦν γιὰ τρία περίφημα κάστρα.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Μικρὸ χωριὸ σήμερα τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμνηρᾶς τῆς Λακωνίας. Στὴν ἀρχαιότητα δὲν ὑπάρχει, ἐκτίσθη ἀπὸ τοὺς Βυζ. στὸ τέλος τοῦ θου αἰώνα πάνω σὲ πετρώδεις καὶ ἀνυδρο νησάκι (συνδέεται μὲ τὴν ἔηρὰ μὲ μιὰ μόνο γέφυρα, μιὰ μόνο ἔμβασι = Μονεμβασιά). Λόγῳ τῆς θέσεως ἐσημείωσε ἔκτοτε μεγάλη ἀκμὴ καὶ, ἀπὸ τὸ 1249 ποὺ τὴν πῆραν οἱ Φράγκοι, στὰ ὑστεροβυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ χρόνια ὑπῆρξε πραγματικὴ «διελκυστίγδα» γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς μεταξὺ Έγετῶν, Φράγκων, Τούρκων, Βυζαντινῶν. Είναι σήμερα ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἴστορικὰ καὶ ἀξιοθέατα τοπία τῆς πατρίδας μας, σπουδαῖο κέντρο τῆς θυ. τέχνης (ἑδῶ ἐκκλησιές μὲ ἐνδιαφέρουσες τοιχογραφίες: τοῦ ἑλκομένου (Χριστοῦ), τῆς Χρουσαφιώτισας, τοῦ Ἅγ. Στεφάνου, τοῦ Ἅγ. Νικολάου).

Γιδραλτάρ: Τρομερὸς βράχος, φυσικὸ φρούριο στὴ Ν.Δ. ἀπόληξ: τῆς Ισπανίας (σήμερα ἀγγλικὴ έθασι) 26 χιλ. ἀπὸ τὴν ἀκτὴ τῆς Ἀφρικῆς. Ἐδῶ δὲν εἶναι μόνο τρομερὴ ἀετοφωλιά, ἀλλὰ καὶ κρύπτει γιὰ τὰ ἀντι-

εροπορικά πυροβόλα καὶ τὴν δλη ἄμμυνα. Ἡ λέξις ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ Τζεμπέλ
αὶ ταρίκ = τὸ δρός τοῦ ταρίκ (πρὸς τιμὴ τοῦ Μουσουλμάνου ἀρχηγοῦ,
ποὺ πρῶτος τὸ 720 ἀπειθάσθη στὴν Εὐρωπαϊκὴ ἀκτή). Ὁ κάθετος αὐτὸς
θράχος, κατὰ τὴν μυθολογία μας, είναι μιὰ ἀπὸ τις δύο Ἰηράκλειες στῆλες,
ἡ ἄλλη είναι ἡ ἀπέναντι "Αδυλη" (σήμερα Θέουτα. Ραγούσα: (σημερινὸ
Γιουγκοσλαβικὸ Ντούμπρογόσικ, σπουδαῖο ἐμπορικὸ καὶ συγκοινωνιακὸ
κέντρο στὴν Ἀδριατική). Τόπος ἀπόκρημνος καὶ ὀχυρός. Ἀπ' ἑδῶ ἐπέ-
ραταν κατακτητὲς Οὐγγροί, Φράγκοι σταυροφόροι, Τούρκοι, Βεγετοί, πει-
ρατές.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μέσα στὸ σωρὸ τῶν καλαισθητικῶν διακρίγο-
με τοὺς παραλλήλισμούς: Σὰν Γιεραλτάρ, σὰν "Ἄγιο Ὄρος, σὰν Ραγού-
ζα, σὰν Σπαλάτο, τὶς μεταφορές: ἀσημένια θάλασσα, λατινικὸ διαμάντι,
δαχτυλίδι, θράχου, τὶς παρομοιώσεις (καὶ εἰκόνες μαζί): σὰ δίγλα, σὰν
γαρδένια. Καὶ πάλι: δ χορὸς τῶν ἐπιθέτων: λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη, φυχρή,
θαυματερὸ φῶς.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Ὑπάρχουν διμορφιὲς καὶ πραγματικότητες ποὺ ἔπειρνοῦν
καὶ τὴν πιὸ γυμνασμένη προσθειτικὴ φαντασία.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Οἰκήτορες: στὴν θυζαντινὴ ἐποχὴ οἱ ἐλεύθεροι
κάτοικοι μιᾶς πόλεως. Πολυολθία = μεγάλος πλοῦτος (ὅλθος = εὔτυχ-
σμένος). Ἡ δαψιλεῖα = ἡ ἀρθρονία (π.χ. ἐπιδαψιλεύω τιμάς). ἀσφόδελος:
τὸ σφερδόνυκλι: (ἀπὸ τὶς ρίζες του θγαίνει: ἡ κολλώδης οὖσία, τὸ τσίρισι,
γιὰ κόλλημα τῶν δερμάτων). Εἶγαι φυτὸ ποὺ τὸ συγχντάμε ἀφθονο στοὺς
δρόμους καὶ κυρίως στὰ πετρώδη καὶ «έρμαδιακά». Οἱ ἀρχαῖοι τὰ ἔθεω-
ροῦσαν πένθιμα καὶ ὑπῆρχαν στὸν "Ἀδη λειβάδια ἀπ' αὐτά." Ετοί δ Μα-
διλῆς στὴν «Λάγη» του λέγει: «διαβαίνονταν (οἱ ψυχὲς) λειβάδια ἀπ' ἀ-
σφοδῖλι...».

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Καρίνα (καὶ καρένα) < ιταλ. **carina**: Τὸ
σπουδαιότερο μέρος τῆς βάσεως τοῦ πλοίου, ἡ τρόπις. Μαίανδρος: ἡ χα-
ρακτηριστικὴ τεθλασμένη διακοσμητικὴ γραμμὴ (έλληνικώτατο στοι-
χεῖο). Μετόπη, ἡ: καὶ μετόπες = οἱ τετραγωνικὲς πλάκες (μετὰ + ὅ-
πη) ποὺ ἔφραζαν τὶς ὁπές, τὰ ἀγοίγματα κάτω ἀπὸ τὴν στέγη στοὺς ἀρ-
χαῖοις γαυούς, ἥταν δὲ διακοσμημένη μὲ γλυπτὲς παραστάσεις. Σπαλάτο,
τό: (σημερινὸ Σπλιτ τῆς Γιουγκοσλαβίας). Ὁχυρὴ πόλι στὴν Ἀδριατικὴ
παραλία, τόπος ποὺ στὰ θυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ χρόνια διεκδικοῦ-
σαν μὲ πεῖσμα οἱ Τούρκοι, οἱ σταυροφόροι, οἱ Βεγετοί, οἱ πειρατές. Ἐδῶ

λείφαγα δπό τά περίφημα ἀνάκτορα τοῦ αὐτοκράτορα Διοκλητιανοῦ, τοῦ κραταιοῦ μονάρχη (284 - 305 μ.Χ.) , ποὺ ἔδωσε στὴν ἀπέραντη αὐτοκρατορία του τὴν μορφὴν τῆς τετραρχίας, ἐπίσης φοβερὸς διώκτης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Χρυσόβουλο: θυζαντινὸς διάταγμα σφραγισμένο μὲ χρυσὴ σφραγίδα (βούλλα). Αὐτὰ σπουδαῖες πηγὲς γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ ἴστορία.

Πολιορκία τῶν σταυροφόρων: Πρόκειται γιὰ τὴν φοβερὴ πολιορκία ποὺ ἔγινε ἐπὶ 3 χρόνια (1246 - 49) ἀπὸ τὸν Γ. Βιλλαρδουΐνο. Χρονικὸ Μορέως: ἴστορικὸ κείμενο τοῦ 14ου αἰώνα ἀπὸ ἀγγωνιστικήν, στὴ λαϊκὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς, μὲ περίεργη γλώσσα «μιξοθάρβαρη». Ἀναφέρεται στοὺς ἀγῶνες τῶν Φράγκων μετὰ τὴν Δ' σταυροφορία γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀποτελεῖ σπουδαία ἴστορικὴ πηγὴ τῆς ἐποχῆς.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: "Ἄς διακρίνωμε ἀπὸ τὰ πολλὰ μερικά: σὰν καρένα: παρομοίωσι. Τὸ ἀσήμαιντο καὶ ἡ ἀθλιότητα - μεγαλεῖο: "Ἐντονη ἀντίθεσι. ἔξοιλαισμένη βίγλα: μεταφορά. Πολὺ ἐντυπωσιακὸ τὸ πολυσύγδετο καὶ μαξὶ ἀσύγδετο «καὶ πλήθος οἰκητόρων... καὶ ἀγορᾶς διαφίλεια» (τὶ δραία σύμπτωσι αὐτὴ εἶναι καὶ μνημειακὴ φράσι, μελαγχολικὴ γιὰ κάθε περασμένο μεγαλεῖο. Οἱ Λατίγοι σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι θὰ ἔλεγαν: «SIC TRANSIIT GLORIA MUNDI»). Θάνατος πιὸ ζωγτανὸς ἀπὸ τὴν ζωὴν: δξύμωρο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία καὶ φράσι γεμάτη σαρκασμὸ καὶ ἀλήθεια, ποὺ πρέπει νὰ τὴν κρατήσωμε. "Οσο γιὰ τὰ ἐπίθετα, κυριαρχοῦν κι ἐδῶ καὶ... πολιορκοῦν τὰ οὖσταστικά.

ΝΟΗΜΑΤΑ: "Ο χρόνος εἶναι βέδαια φοβερὸς καταλύτης, ἀλλὰ δύσκολα ἀφανίζει τὸν πολιτιστικὸ μόχθο τῶν ἀγθρώπων.

Κεντρικὴ ἰδέα: "Ο Μαλέας εἶναι τὸ δέος μπροστὰ στὴ φυσικὴ μεγαλοπρέπεια, ἐνῶ ἡ Μονεμβασία τὸ δέος ἀλλὰ κι ὁ θαυμασμὸς μπροστὰ στὴ σπάνια ἔνωσι φυσικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου μεγαλείου.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ ποὺ ὅμορφη καὶ πολύχρωμη δημοτικὴ, ἡ ποιητικὴ δημοτικὴ θὰ ἐλέγαμε, μὲ ἀπειρότερες ἐκφραστικὲς δυνατότητες. Ἐδῶ δὲ τὰ μέρη τοῦ λόγου εἶναι μιᾶς ὀρχήστρας ἔξαίσια ὅργανα, ποὺ πειθαρχοῦν στὸ κέλευσμα μαέστρου συγγραφέα. Μάλιστα! Αὐτὸς εἶναι γλώσσα, ποὺ σὲ προκαλεῖ νὰ καταβροχθίσῃς τὶς σελίδες ἀπγευστὲ...

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, παραστατικό, περιγραφικό, ὅχι ὅμως μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἐκθέτει μόνο τὴν ἔξωτερην ὄψιν, τὴν «κρούστα» τῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων, ἀλλὰ ποὺ δείχνει «τὸ μέσα πλοῦτος». Ἀλλοῦ τόσοις ἐλεγειακοὶ καὶ λυπητερὸς μούρμουρο καὶ ἀλλοῦ μεγαλόπρεπος καὶ ὄμνητικὸς ρυ-

θμός, ποὺ τελικά δίνουν αὐτὸ ποὺ λέιτε συναρπαστικό υφος.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ: Άφου ἐδῶ μέσα θρίσκομε καὶ φυσικὰ περίεργα καὶ θαυμάσματα καὶ πονεμένες μνῆμες καὶ συμπυκνωμένη ιστορία καὶ κουρσεμένη δμορφιὰ ἀπὸ χρόνο καὶ ἔχθρο καὶ «περασμένα μεγαλεῖα», ὑπάρχουν ὅλα τὰ κεντρίσματα γιὰ νὰ θέσουν σὲ λειτουργία δλόκληγρο τὸ συναισθηματικὸ μηχανισμὸ τῆς ψυχῆς μας. Είναι δέδαιο πώς σὰν ἀναγνώστης, πολὺ δὲ περισσότερο σὰν αὐτόπτης προσκυνητής, θὰ δοκιμάσῃς ὅλη ἐκείνη τὴν κλιμάκωσι τῶν συγκλονιστικῶν, καταλυτικῶν καλύτερα, ἀντιφατικῶν συγκινησιακῶν καταστάσεων: Δέος καὶ ἔξουθένως μπροστά στὸ ὑπέρμετρο καὶ ὑπερβολικὸ τῆς φύσεως. Κι ἤμως ἡ Ισορροπία ξανάρχεται μέσα μας, γιατὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μᾶς συνέχει ὁ θαυμασμὸς γιὰ τὸν ὑπεράνθρωπο ἄθλο τοῦ ἀνθρώπου, νὰ μορφώσῃ —στὴν κυριολεξία— τὴν ἄγρια καὶ ἀκατέργαστη «πρώτη ὅλη» ποὺ τοῦ ἐδόθη. Πάντως μέσα ἀπὸ τοῦτο τὸ περιδιάδασμα τῶν θιλιερῶν λειψάνων πρέπει νὰ θγαίνη κανεὶς συντριψμένος μέν, ἀλλ᾽ ὅπωσδήποτε ὅχι ἀπαργγόρητος κι ἀλύτρωτος, γιὰτὶ μέσα στὰ δημιουργήματα λείψανα ζῆ ἀκατάλυτη ἡ ψυχὴ τῶν δημιουργῶν τους.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ Η ΛΡΟΦΜΗΣΗ: Αὐτὸ τὸ δυνατό, τὸ σπαρταριστὸ καὶ παλλόμενο μπορεῖ νὰ δώσῃ «τὴν πρώτη ὅλη» σὲ πολλοὺς ἐργάτες τῆς Τέχνης: ρωμαλέες ἐιπνεύσεις μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀπὸ τούτους τοὺς θρυλικοὺς ὅραχους δ σύγχρονος ποιητής, στὸ υφος τοῦ Καζαντζάκη ἀς εἰποῦμε: «Καταμπηχτὴ κι ὅρθη θουνοκορφὴ χωρὶς νερὸ καὶ χλώρη...». Ἀλλὰ κι ὁ χρωστήρας τοῦ ζωγράφου είναι ἐκεῖνος ποὺ δὲ θὰ προλαβαίνη ἐδῶ νὰ δίνῃ δημιουργικὲς ἀνασυνθέσεις ἀπὸ τοῦτο τὸ σκιάχτρο τὸ θαλασσινό, τὸ Μαλέα, κι ἀπὸ τούτη τὴ στοιχειωμένη καστροπολιτεία. Μὰ τὸ κινηματογραφικὸ ντοκουμαντέρ είναι τὸ πιὸ κατάλληλο νὰ ἀντιπαραστήσῃ καὶ διαφυλάξῃ αὐτὲς τὶς «ἀντίκες» τῆς πατρίδας μας. Φαντασθῆτε νὰ ἀργοσαλεύουν στὴν θιλόη, μεγάλη ἡ μικρή, τοῦτες οἱ ὄμορφιές καὶ οἱ ἀλήθειες, μὲ τὴ λυπηριμένη φωνὴ τοῦ ἀφηγητῆ καὶ μιὰ ἀνάλογη μουσικὴ ἐπένδυσι... Είναι αὐτὸ δ πιὸ ἀποτελεσματικὸς τρόπος, κατὰ πῶς λένε μεγάλοι ποιητές μας, «νὰ κλείνωμε στὴν ψυχὴ μας τὴν Ἐλλάδα», «νὰ ἔχωμε συνειδήσος τῆς γῆς μας καὶ τῆς φυλῆς μας», «δ λαδὸς τῶν λειψάνων νὰ ζῆ καὶ νὰ βασιλεύῃ μέσα μας χιλιόψυχος».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Είναι μιὰ ταξιδιωτικὴ ἐντύπωσι, ἀπὸ τὶς πιὸ ἀντιπροσωπευτικὲς τοῦ συγγραφέα μας, ἐνδεικτικὴ τῆς εὑαισθήσεως του, ποὺ δὲν τῆς λείπει τίποτε ἀπὸ τὸ «λυρικὸ δδοιπορικό». Γιὰ τὸ εἶδος τοῦτο, καθὼς καὶ γιὰ τὴ ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟ - ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ -

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ τοῦ συγγραφέα, θλέπε τὸ πεζογράφημα «στοὺς Ἀγίους Τόπους».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Ὡταν μιὰ πλούσια μολογότι πονεμένη, ἐμπειρία μέσα στὸν Ιστορικὸ τόπο καὶ χρόνο. Ἐγειθήκαμε ἀπ' ἑδῶ ἀλήθεια καὶ διμορφιά, θλῖψι, ἀλλὰ καὶ ώφέλεια καὶ τέρψι μέσα σ' αὐτὸν τὸν συγκερασμὸν τοῦ φυσιολατρικοῦ, ἴστορικοῦ καὶ συγαισθηματικοῦ (ύποκειμενικοῦ) στοιχείου, μέσα «σ' αὐτά, τὰ ἀπομεινάρια τὰ θαυμαστὰ τῆς ἐρμῆς καὶ μεγαλείου». Πάγτως τὸ πεζογράφημα δὲν σοῦ λέει εὔκολα τὸ μυστικὸ τῆς διμορφιᾶς του, ἀν δὲν τὸ προσέξῃς. Δὲ σοῦ δίγεται νὰ τὸ χαρῆς, ἀν δὲν τὸ δῆς ἀπὸ κοντά. Ἔτσι συμβαίνει συνήθως μὲν δλα αὐτὰ τὰ ἔργα, ποὺ μιλοῦν μὲ εἰκόνες. Ἅν τὰ ἀντιμετωπίσης μὲ γρήγορη καὶ γενικὴ ματιά, σοῦ προσφέρουν ἀπλῶς θέαμα, δὲ σοῦ δίγουν τὴν ψυχή τους.

Παρὰ τόν Ἀλφειὸν

Ἐμμ. Λυκούδη

ΝΟΗΜΑ: Ὁ λογοτέχνης βρέθηκε μιὰ φεγγαρόλουστη νύχτα στὴ Δ. Πελοπόννησο, στὴν Ὀλυμπία, στὸ σημεῖο ποὺ ἐνώνονται τὰ δυὸ ποτάμια· ὁ μεγάλος Ἀλφειὸς κι ὁ μικρὸς Κλάδεος. Ἀπ' τὸ σημεῖο ἔκεινο ξεκινᾶ, ἀνεβασμένος πάνω σὲ ὑποζύγιο, ὁ λογοτέχνης κι ἀπὸ ἔκει ὀφρίζει καὶ τὴν περιγραφή του. Ἀφοῦ εύχαριστηθῇ μὲ τὴ γλυκειὰ κι ἀνέκφραστη ἀρμονία τῶν ἀρδονιῶν, τὸ ἄρωμα τῶν ροδοδαφνῶν, τὴν ὥραιότητα τῆς φεγγαρόλουστης νύχτας, προχωρεῖ κι ἀφήνει ἀριστερὰ τὰ πλούσια ἐρείπια τῆς Ὀλυμπίας, τὰ τραγικὰ αὐτὰ σπαράγματα τοῦ χρόνου. Στὴν πορεία του μέσα στὸν ἵερο Ὀλυμπιακὸ χῶρο τοῦ δίδεται ὁ καιρὸς νὰ φέρῃ στὸ μυαλό του, σὰν σὲ γοητευτικὴ παραίσθησι, δλο τὸ παλιὸ μεγαλεῖο, τὶς ἰσχές τῶν θεατῶν, τὸ ποδοβολῆτὸ τῶν ἵπποδρομιῶν. Ὁ Μαγιστικὸς ἥλιος ὀφρίζει νὰ βγαίνῃ. Ἐχει ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία. Βαδίζει πλάι στὸν Ἀλφειό. Ἡ 5ωρος αὐτὴ πορεία, τοῦ δίνει τὴν εὔκαιρία νὰ θαυμάσῃ τὸ πλούσιο φυσικὸ χάρμα, τὸ μεγαλεῖο ποὺ ἔφτιαξε ἡ ἀνοιξι, τὴν ὥραιότητα ποὺ συναπτελοῦν καὶ συνθέτουν τὰ πουλιὰ μὲ τὰ κελαδήματα, τὰ δέντρα κι οἱ θάμνοι μὲ τὰ λουλούδια καὶ τὸ ἄρωμα, οἱ καλαμωτὲς τῶν φαράδων κι ἡ φανερὴ παραφωνία μικροῦ μελανοκέφαλου πουλιοῦ. Τέλος ὑπογραμμίζει τὸ πόσο ἀντικαλλιτεχνικὸ εἶναι τὸ ταξίδι μὲ τὸν σιδηρόδρομο καὶ τονίζει τὶς μεγάλες χαρὲς ποὺ ἔχει

νὰ δοκιμάσῃ, δποιος ταξιδεύει σὲ τέτοια δμορφη φύσι πάνω σὲ άλογο. Μόνον έτσι, δργά κι ἡρεμα, μπορεί κανείς νὰ θαυμάσῃ τὰ δημιουργήματα τοῦ Πλάστη.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «θαυμασία δεληνοφώτιστος... Τολύπας ἀγθέων»: «Εἰσαγωγικὴ περιγραφὴ τοῦ χώρου», Πρόλογος. Β' «Ἀφίγομεν πρὸς ἀριστέρα... τῶν Ἐρειπίων τούτων»: «τὸ μεγαλεῖο τῆς Ὁλυμπίας». Γ' «Ἄλλ' ἥδη πλέον... εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως»: «ἡ ὥραιότητα τῆς διαδρομῆς», Θέμα: Δ' «Ἐλγαὶ θεῖαιών μέγα... σιδηροδρόμουκὸν εἰσιτήριον»: «Ταξίδι σιδηροδρομικὸ στήγην ἔξοχὴ σημαίνει ἀποτυχία του σκοποῦ του δδοιπόρου», ἐπίλογος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: *ροχθῶ* = κάμνω ρόχθο, πάταγο (ἐπὶ ὄδάτων), κάμνω βοή. *Νᾶμα*, τὸ = νερὸ τῆς πηγῆς. *Δίκην* (ἐπίρρ. μὲ γενικ.) = σάν, δπως. *Ἄτμις*, ἥ = ἀτμός, ἀχνός. *Λύγος*, δ ἥ = λυγαριά. *Τολύπη*, ἥ = σύνολο ἀπὸ λουλούδια (καὶ ἔριου). *γλαῦξ*, ἥ = κουκουβάγια. *Βύας*, δ = τὸ πουλὶ δ μποῦφος (καὶ ἥ δρισιά: εἶναι δύας μὲ ὅψιλον). *Θώας*, δ, ἥ = τὸ τσακάλι (θλ. Γραμμ. Τζαρτζάνου: § 68, 101). *Ὑλακή*, ἥ = τὸ γαύγισμα. *Θυμήρης*, ἡς, ες = εὐχάριστος. *Κατήφεια*, ἥ = σκυθρωπότης. *Ἀγηλεής*, ἡς, ἔς (καὶ ἀγήλεος -η -ο) = ἀσπλαχνος. *Ἀδυσώπητος* -η -ο = σκληρός. *εἱρμός*, δ = ἀκολουθα. *Ἐνωτίζομαι* = ἀκούω, προσέχω. *Περιδιγῶ* = περιστρέφω, στριφογυρίζω. *Ἐξανεμῶ* (ἐξανεμίζω) = ἐμφανίζω, σκορπίζω στοὺς ἀνέμους. *Διηγεκῆς*, ἡς, ἔς = συνεχής. *Χθαμαλός* -η -δν = χαμηλός (χθαμαλότης). *Ἐρείκη*, ἥ = φυτὸ θαμγῶδες, ρείκι. Τὰ ὥραια του λουλούδια (μώδ) παρὰ τὸ μικρὸ τους μέγεθος εἶναι ἀγαπητὴ τροφὴ τῶν μελισσῶν. *Ἀσπαίρω* = σπαρταρῶ. *Ὀρμιά*, ἥ = λεπτὸ νῆμα γιὰ νὰ δένεται τὸ ἀγκίστρι (ἀρμίδι > δρμίδιον δρμιὰ) καὶ ἐργαλεῖο του φαρᾶ. *Λάλος* -η -ογ = φλύαρος. *Πίτως*, ἥ = τὸ πεῦκο. *Δαψίλεια*, ἥ = ἥ ἀφθονία. *Ἴόχρους*, ουν = δ μεγεξελής. *Θύμος*, δ = τὸ θυμάρι. *Λόχιμη*, ἥ = πυκνὸς θάλιμος, ποὺ χρησιμεύει γιὰ κρυψώνας θηρίων. *Ὑπολατές*, ἥ = μικρὸ πουλὶ, ποταμίδα. *Τερέτισμα*, τὸ (καὶ τερετισμός) = τρεμούλιασμα φωνῆς (χελιδόνος, τζίτζικος κ.ά.). *Ἐρυθρόλαιμος* (κοκκινολαίμης) = ἔγα μικρὸ πουλὶ, δ Καλογάννος. *Γραώδης*, ἡς, ες = δμοιος μὲ γριά. *Στονάρισμα*, τὸ = λυπητὲρὸ τραχούδι. *Ἐξεμῶ* = βγάζω δι ἐμετοῦ, ξερνῶ (μτφ.) ρίχνω κατά τιγος.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Μεγάλη *Ἄρκτος*, ἥ = εἶναι ἀστερισμός, ποὺ μποροῦμε ἀμέσως νὰ δροῦμε, ἀν κοιτάξουμε δράδυ πρὸς Β. Τὸ σχῆ-

μα της μοιάζει μὲν ἀμαξία καὶ δὲ δύει ποτέ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 7 ἀστέρια (4 στὸ κεφάλι, 3 στὴν οὐρά). Μὲ τὸ ἔδιο σχῆμα καὶ σὲ ἀντίθετη φορὰ καὶ πολὺ κοντά στὴ Μ. Ἀρκτοί εἶναι ἡ μικρὰ Ἀρκτοί, ποὺ τὸ τελευταῖο τῆς οὐρᾶς ἀστέρι λέγεται: «πολικὸς ἀστήρ». Ο πολ. ἀστήρ μένει: σχεδὸν ἀκίνητος. Γιὰ τὴ Μυθολογία ἡ Μεγ. Ἀρκτοί ηταν κάποτε ἡ ὥραία Καλλιστώ, ποὺ ζήλευε ἡ Ἡρα, τὴ μεταμόρφωσε σὲ ἄρκτο καὶ γύριζε στὰ δάση. Ἡ ἄρκτος καθὼς γύριζε στὸ δάσος συνήγνησε τὸ γιό της Ἀρκάδα κι ἔτρεξε γὰ τὸν ἀγκαλιάσῃ. Ὁ γιὸς δμως, ποὺ δὲν τὴν ἀνεγνώρισε, πρότεινε τὸ δπλο του γιὰ νὰ τὴν σκοτώσῃ. Ὁ Ζεὺς δμως λυπήθηκε μάνα καὶ γυιό, δὲν ἀφῆσε νὰ γίνη τὸ ἔγκλημα καὶ τοὺς ἔκανε ἀστέρια στὸν οὐρανό... Ἡ Ἡρα θύμωσε γι' αὐτὸ συνεγνούθηκε μὲν τὸν ὠκεανὸ καὶ τὴ Θέτιδα νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν νὰ πληγιάζουν στὴ θάλασσα. Νά γιατὶ μικρὰ καὶ μεγάλη Ἀρκτοί γυρίζουν γύρω ἀπ' τὸν πόλο καὶ δὲ δύουν ποτέ!.. Οι Φοίνικες, ναυτικὸς λαός, παρετήρησαν πρῶτοι στὴ μικρὰ ἄρκτο καὶ τοὺς χρησίμευσε γιὰ πυξίδα. Οι Ἑλληνες τὴ Μικρὰ Ἀρκτοί ὠνόμασαν Κυνόσουραν. Σήμερα οἱ ναυτικοί μας ὀνομάζουν στὸν πολικὸ ἀστέρα «ἄστρο τῆς Τραμουγτάνας» (TRA - MONTANA = ἀέρας ποὺ φυσᾶ ἀπὸ τὰ βουνά τοῦ Βορρᾶ) δηλ. τοῦ Βορρᾶ. Κλάδεος, δ = παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ. Περγὰ διπλὰ στὴν Ὄλυμπία, ποὺ τὴν ὑπαρξὴν τῆς δφείλει στὶς προσχώσεις τοῦ Κλαδείου. Ἀλφειός, δ = τὸ μεγαλύτερο ποτάμι τῆς Πελοποννήσου. Ἐχει τὶς πηγές του στὸν Πάργωνα (Μαλεβό) καὶ τὴν ἐκβολὴ του στὸν Κόλπο τῆς Κυπαρισσίας. Οι ἀρχαῖοι τὸν εἶχαν θεοποιήσει. Φειδίας, δ = Ἀρχαῖος Ἀθηναῖος γλύπτης. Γιιδὲς τοῦ Χαρμίδου. Γεννήθηκε πρὸ τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνα. Περίσσος τῆς ἀκμῆς του θεωρεῖται τὸ 448 π.Χ. Είναι δειμένος μὲ τὰ ἔργα τοῦ Παρθενῶνα. Ὁ Φειδίας μετὰ τιμωρία τῶν Ἀθηναίων κατέφυγεν εἰς Ὄλυμπία δπου ἔφτειαξε τὸ χρυσὸ ἄγαλμα τοῦ Διός (δλ. Ἰστορία Δ' σελ. 192 κ.ἔ.). Λεωνίδαιον, τὸ = μεγάλο οἰκοδόμημα (Νότια) 80X73,50 μ. Είχε γύρω 138 Ἱωνικὲς κολῶνες, στὸ κέντρο τετράγωνη αὐλὴ μὲ στοές. Χρησίμευε γιὰ ἔσνωνας τῶν ἐπισήμων ἔσνων, ἀρχόντων καὶ θυρωρῶν. Οι Ρωμαῖοι τὴν ἐσωτ. αὐλὴ ἔκαμψαν δεξαμενήν. Μέσα στὸ Λεωνίδαιον θρέθηκε ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης (Μουσείον). Τὸ Λεωνίδαιον ἔδρυσε τὸ 330 π.Χ. Ὁ «Λεωνίδας Λεώτου Νάξιος ἐποίησε καὶ ἀγέθηκε «Διὶ Ὄλυμπίῳ».

Ναὸς τοῦ Ὄλυμπίου Διός: Χτίστηκε ἀπὸ τοὺς Ἡλείους, (ἀρχιτ. Λιένων) ἀπὸ δωρεές καὶ ἀφιερώματα, ἀπὸ τὸ 470 - 457 π.Χ., μὲ πώρινο λίθο ποὺ ἔθαλαν ἀπ' ἔχω μαρμαροκούλαμα. Δωρικὸ ρυθμοῦ, περίπτερος, μὲ 13X6 κολῶνες ὅφους 10,40 μ. Διαστάσεις 64,10X27,60X20,25 μ. Στέ-

γη ξύλινη, κεραμίδια καὶ λοιπά κοσμήματα δροφῆς ἀπὸ Νάξου μάρμαρο. Οἱ μετόπες παρουσίαζαν τοὺς 12 ἀθλους τοῦ Ἡρακλῆ. Ἀν. δέτωμα (γλύπτης Παιώνιος ἐκ Μένδης) παρουσίαζε τὴν ἀρματοδρομία Πέλοπος καὶ Οἰνομάου. Δυτ. δέτωμα (γλύπτης Ἀλκαμένης Ἀθηναῖος) παρουσίαζε τὴν Κενταυρομαχία (Κενταύρων καὶ Παπιδῶν). Ἐσωτερικὰ ὅ ναὸς εἶχε: πρόσαρο, διπισθόδομο, σηκό. Τὸ δάπεδο ἦταν πολύχρωμο φηφιδωτὸ μὲ παραστάσεις. Στὴ μέση τοῦ ναοῦ εἶχε στηθῆ τὸ χρυσελ. ἄγαλμα τοῦ Διός, ποὺ φωτιζόταν ἀπὸ τὸ δόπαιον. Ἡραῖον, τὸ = εἶναι ἀπ' τοὺς ἀρχαιότερους ἑλληνικοὺς ναούς. Πιστεύεται ὅτι ἰδρύθη τὸ 1092 π.Χ., 8 χρόνια μετὰ τὴν κάθισσο τῶν Ἡρακλειδῶν (Δωριέων). Ἀρχικὰ εἶχε ξύλινο περίστυλο (ξύλο δρυός). Μόλις ἐφθιείρετο ἔνας κίονας, ἀντικαθίστατο μὲ λίθινο, διαφόρου ρυθμοῦ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Οἱ τοῖχοι μέχρι τὴ μέση ἦταν λίθινοι καὶ ἡ συγέχεια ἀπὸ πλίνθους ξεραμένους στὸν ἥλιο. Νά γιατὶ διασώθηκε τὸ ὡραιότατο ἄγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ τοῦ Πραξιτέλη. Γιατὶ ἦταν χωμένο μέσα σὲ στρῶμα λάσπης ἀπὸ τὶς πλίθρες. Πολλὰ ἀγάλματα βρέθηκαν μέσα στὸ Ἡραῖο, ποὺ πάσι νὰ πῃ πώς χρησίμευε, τουλάχιστο στὰ νεώτερα χρόνια, σὰν μουσεῖο. "Αλτις, ἡ < στὴν Ἡλείακη = ἄλσος = ἵερδ ἄλσος 200×175 μ., ποὺ τὸ περιέκλεινε τεῖχος μὲ 2 πύλες Δ. Μέσα στὸ ἄλσος τοῦτο ὑπῆρχαν βάθρα, ποὺ πάγωθέ τους ἔστεκαν ἀνδριάντες. Ἰππικοὶ ἀγῶνες, οἱ = οἱ ἱπποδρομίες κι ἀρματοδρομίες ἀρχισαν τὸ 680 π.Χ. (μία φοράδα, ἡ Αὔρα, παρόλον ποὺ ἔχασε τὸν ἀναβάτη της, γιατὶ ἔπεσε, συνέχισε τὸ δρόμο της φιλότιμα καὶ βγῆκε πρώτη. Πρὸς τιμὴ της ἔστησαν στὴν "Αλτι γλυπτὸ διμοίωμά της!!). N. τοῦ Σταδίου ἦταν ὁ Ἰππόδρομος (770×320 μ.), ὁ Ἀλφειδὸς διμως τὸ ἔχει παρασύρει ἀπὸ χρόνια. Νικητὴς δὲν ἦταν ὁ ἡγιόχος τῶν ἀρμάτων ἢ ὁ ἀναβάτης τοῦ ἵππου, ἀλλ᾽ ὁ κύριος ἱδιοκτήτης τῶν ἵππων. Ἀμφιτρίη, ἡ = Νηρηΐδα, κόρη τοῦ Νηρέα, μητέρα τοῦ Τρίτωνα. Μηδενισμός, δ = ἄργησι κάθε παραδεδεγμένης ἀξίας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἔχει περιγραφικὴ δύναμι μοναδική. Μὲ δύναμι καὶ χάρι διαζωγραφίζονται εἰκόνες, διπτικές καὶ ἀκονστικές, περιγραφὲς λεπτομερεῖς. Ἐπίθετα: θαυμασία, σεληνοφώτιστος, ἀραιοί, ἀνέκφραστον, ἀραχνούφαντων, ἀργυρῶν, θυμήρεις, ἀνηλεέες, ἀδυσώπητον, ἀκαταβλητον, ἀτελεύτητον, διηγεκές, χθαμαλή, παραποτάμιος, ροδόχρους, λιγυροί, ἀνεκφράστου, γραώδη, κ.ἄ. Σύνθετα: σεληνοφώτιστος, συμμειγνυται, ἀνέκφραστον, ἀραχνούφαγτων, συγαιωρεῖται, ροδοδαφρῶν, παραποταμίων, ποδοδολητόν, συγθλίβει, ροδοχρόους, κατακαλύπτουν, ἀναρριχῶνται, αιγοκλήματα, κατοπτρίζονται, υποτρέμουσαι κ.ἄ. κ.ἄ. Παρομοιώσεις: Ἐλαῖου δίκηην, ὡς ἐρείπια γενκραπόλεως, διοιάζει πρὸς

γραώδη φλυαρίαν, κ.ά. Μεταφορές: ροχθεῖ, ἀραχνούφαντων, ἀργυρῶν (ύδατων), ἐναγκαλίζεται (τὰ θραύσματα), δικύλινδρος (τῶν αἰώνων), ἐναγκαλίζονται (τὰ δέγδρα), ἔξεμετ (ἡ ἀτμομηχανή), θηρεύει ἐντυπώσεις κ.ά. Ἀντιθέσεις: σιγῇ — ροχθεῖ, θυμήρει — κατήφεια, μελαγχολία. Ασύνδετα, πολυσύνδετα, ἐπαναλήψεις κ.ά. ὑπάρχουν πολλά.

Κεντρική Ιδέα: Η Ὁλυμπία περικλείει τὴ δύναμι καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν καλαισθητικὴ συγχίνησι τοῦ παρόντος.

Η Ὁλυμπία, ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐποχὴ μέχρι σήμερα, εἶναι τὸ προσκύνημα δλων τῶν λαῶν. Η θεῖκὴ ἐκείνη κοιλάδα, ἀνάμεσα σὲ δυὸ ποτάμια τοποθετημένη, ἔγινε ἀπὸ παλιὰ τὸ σύμβολο τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς εὐγενικῆς ἄμιλλας. Εἶναι ἡ κοιλάδα ποὺ ἐπισκέπτονταν οἱ Ὁλύμπιοι θεοί, ἀφήνοντας τὸν "Ολυμπο... Εἶναι ἡ θέσι ἐκείνη, ποὺ πάνω στὰ χώματά της, ἀκούμπησε δλη ἡ Ἐλλάδα, στεριανὴ καὶ νησιώτικη, μητροπολιτικὴ κι ἀποικιακὴ. Κι διως δ ὑπέρμετρος ζῆλος τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὴν θρησκεία τοῦ θεανθρώπου παραλίγο νὰ τὴν σδήσῃ ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν γεωτέρων. Σ' αὐτὸ συνετέλεσαν καὶ οἱ σεισμοί, οἱ πλημμύρες τῶν ποταμῶν, οἱ Ρωμαῖοι κι οἱ Φράγκοι κ.ά. Στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας ή περιοχὴ λεγόταν Σέρβια!.. Στὰ χρόνια δὲ τῆς Τουρκοκρατίας τὴ λέγαν "Ἀγτίλασο... ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἶναι γλαφυρὸ καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα ἐπιτηδευμένο. ΓΛΩΣΣΑ: Η γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα μὲ τάσεις νὰ γίνη ἀρχαῖζουσα. ΕΙΔΟΣ: Τὸ εἶδος τοῦ λογοτεχνήματος εἶναι περιγραφὴ καὶ μάλιστα ταξιδιώτικὴ ἐγτύπωσι (βλ. σελ. . .).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐμμ. Λυκούδης (1849 - 1925). Γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο. Σπούδασε νομικά. Τὸ 1877 ἔγινε πρωτοδίκης καὶ ὑπηρέτησε τὴ δικαιοσύνη στὴ Σύρο, στὴν "Αμφισσα καὶ τέλος στὴν Ἀθῆνα σὰν πρόεδρος Πρωτοδικῶν καὶ ἀργότερα Ἐφέτης. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ λογοτεχνία παράλληλα, μὲ τὴν ἴστοριογραφία κι ἐδημοσίευσε πολλὰ διηγήματα σὲ ἐφημερίδες καὶ φιλολογικὰ περιοδικά. "Ἐργα του: «Διηγήματα», «Σελίδες», «Ψαράδικες ἴστορίες» κ.ά. Ἐγραψε στὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ καὶ στὴ δημοτικὴ καὶ οἱ περιγραφὲς προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάρι.

Κύπρος

Στρ. Μυριθήλη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: "Αλήθεια, φθονερή μοίρα και βάσκανη γάνα: ή ξεχωριστό προνόμιο! Είγαι κάποιοι τόποι τόσο άγαπημένοι άπό τις Μοῦσες, άλλα και τόσο... «μεστοί» Αρεως». Στήγη Κύπρο μας έλαχε τὸ μεγάλο μερίδιο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδιοτροπία τῆς ἱστορίας. 'Άλλ' οὐ πλησιάσωμε, ἔστω... νοερά, τὸ νησί μας τὸ άγαπημένο και τὸ μεγαλομάρτυρο. «Καλῶς μᾶς ἤρθατε παιδιά, στήγη Κύπρο τὴν πολύχαλκη, τὴν καρποφόρα γῆν· ἀκόμα η μοίρα τῆς δργῆς, η μοίρα ὅλων τῶν δημοφων, ξεσπάει και καταλεῖ; Καλῶς μᾶς ἤρθατε παιδιά, στήγη Κύπρο τὴν ἀέρινη, στὴν μακαρία γῆν· στ' ὧραιο και πολύπαθο κοριμ (νησί) η ἀγνῆ ψυχὴ δὲν ἔσθησε, και ζῆ, και ζῆ, και ζῆ!».

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Ο συγγραφέας, υστεραί από μιὰ ἐπίσκεψί του, προσκύνημα, στήγη Κύπρο (όπωσδήποτε μετά τὸ 1945 πρέπει νὰ ἔγινε καὶ οχι δώθε ἀπό τὸ 1950), μᾶς δίνει ἀπ' ἔκει τὶς ἐντυπώσεις, τὶς σκέψεις, τὶς συγκινήσεις του. Πρώτα παρουσιάζει τὸ πεδινὸ καὶ ὁρεινὸ τοπίο τῆς μεγαλονήσου μᾶς μὲ τὴν ποικιλία τῆς δημοφιᾶς του καὶ τοὺς ἀνθρώπους του, τοὺς ἐργατικούς, τοὺς φιλόπονους, τοὺς εἰρηνικούς. Στὴ συνέχεια περνάει στὶς ἐντυπώσεις του ἀπό τὸ περίφημο μνημεῖο, κάστρο καὶ μοναστήρι, τοῦ 'Αγίου Ιλαρίωνα, κατάφορτο ἀπό ιστορικὲς μνῆμες, πένθιμο καὶ μελαγχολικό. "Ἐπειτα προχωρεῖ καὶ σὲ ὅλα κυπριακὰ μνημεῖα (ὅλα βαρειὰ καὶ καταθλιπτικά): πύργους, κάστρα, ἐκκλησιές. 'Ο πύργος τοῦ Ὀθέλλου θυμίζει τὴ λυπητερὴ ἔκεινή ιστορία ποὺ τόσο ἀριστοτεχνικὰ ἀθανάτισε ή μεγαλοφυῖα τοῦ Σαΐπηρ. Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησιὲς παραστημένες ἀπό τὴν ἀγγλικὴ κατοχὴ διαρκῶς καταρρέουν καὶ διατηροῦνται δῆσες ἔγιναν τούρκικα τζαμιά. "Ετσι τελειώνει ὁ ἀφηγητῆς μελαγχολικά, μπερδεύοντας στήγη 'Αγια - Σοφία τῆς Λευκωσίας μὲ τὴν πραγματικότητα τῶν μιναρέδων, χοτζάδων καὶ νωχελῶν καὶ ἀποκαρωμένων μουσουλμάνων μὲ τὸν Κουασιμόδο καὶ τὴν τσιγγάνα τῆς Πλαναγίας τῶν Παρισίων... .

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ αὐτῶν:

α') «Πέρασα... ὁ μυθικὸς γίγας». Περιγραφὴ καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὶς πεδιάδες καὶ τὰ βουνὰ τῆς Κύπρου.

β') «Ανέδηκα στὸ Κάστρο... ἀρνιὰ τοῦ Πάσχα». Περιγραφὴ καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ κάστρο τοῦ Ἀγίου Ἰλαρίωνα.

γ') «Οἱ γοτθικέσ... τὸ θεό του». Περιγραφὴ καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ μνημεῖα τῆς Κύπρου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Πεντάφαρδος = πολὺ πλατύς, πολὺ ἐκτεταμένος. Καμουτσίζω = χυτῶ μὲ τὸ καμουτσίκι (βίτσα, μαστίγιο<τουρκ. **kamci**). Χουγάζω = φωνάζω δυνατά (χυρίως τὰ ζῶα), ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἀγθρώπους. Π.χ. τὸ λαϊκό: «κρύψε χούγιαξε». Ἡ λέξι *ήχοποιήτη* ἀπὸ τὸ χού, χού· κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ σλαβικ. **husati**. Ἐπική ψυχὴ = ἡρωική, αὐτὸς ποὺ ἔχει μεγάλη καὶ ἔνδοξη *ἱστορία*. *Ἀδραξε*<*ἀδράχηνω*<*ἀρχ.* δράτωμαι = πιάνω στὴ χούφτα μου (δράξ ἀγθρώπων = μιὰ χούφτα ἀγθρώπων). *Ἄπ'* ἔδω καὶ ἡ δραχιμή (ἀδραξιά), μονάδα ποὺ ἀρχικῶς *ἱσοδύναμος* μὲ τὴν ποσότητα τοῦ ἀνταλλαξίμου εἰδους, ποὺ ἔχωροῦσε στὴ χούφτα μας.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Σ' ὅλο τὸ ἔργο τὰ λεγόμενα «πραγματικὰ» είναι πολλὰ καὶ ἔνδιαφέροντα, γιατὶ διασταυρώνονται δρμονικὰ μυθολογικὰ - *ἱστορικὰ* - λαογραφικὰ - λογοτεχνικὰ στοιχεῖα.

Θεριστής: ὁ μήνας *'Ιούνιος*, καὶ ἀλλοῦ ὁ *'Ιούλιος* (ἔνδιαφέρον θάνταν γὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς ὅλες τὶς λαϊκὲς ὀνομασίες τῶν μηνῶν). Ξυλένιο ἔλκηθρο: ἀλωνιστικὴ ροκάνα συρομένη ἀπὸ ἄλογα (πρωτόγονος εἰποῦμε, ἀλλ' ἀποτελεσματικὸς ἀλλοτε μέσο γιὰ γὰ συγθλίσουν τὰ στάχυα). *'Αρχαικός:* αὐτὸς ποὺ ἀγήκει στοὺς ἀρχαίκους, τοὺς προκλασσικοὺς χρόνους (800 - 500 π.Χ.), διαχριγόμενος γιὰ τὴν ἀπλῆ, ἀστόλιστη, σεσαρὴ καὶ κάπως αὐστηρὴ μορφὴ καὶ συμπεριφορά του. Λίθανος: Πλούσια, μικρὴ χώρα τῆς Μ. *'Ανατολῆς*. *"Ενα ἀπὸ τὰ σημειρινὰ ἀραδικὰ κράτη* (κι ἔδω *ἱστια ταραχῶν σήμερα*). Στὰ πανάρχαια χρόνια ἔδω κατώκουν οἱ Χαναναῖοι τῆς Βίθου. Μέχρι τὸ 1941 ποὺ ἀγενηρύχθη σὲ δημιοκρατία θάνταν ὑπὸ Γαλλικὴ ἔξαρτησι. Σημειριγά σύγορά του ἡ Συρία, τὸ *'Ισραὴλ*, ἡ Μεσοποταμία. *'Αστικά* του κέντρα ἡ Βηρυτός, Τύρος, Τρίπολις. Βασικὰ ἡ ὅλη χώρα είναι μιὰ στεγνόμακρη κοιλάδα (ἡ Μπεκάα 170 χιλιόμ.) μεταξὺ τοῦ βιβλικοῦ δρους Λιθάνου (3367 μ.) μὲ τοὺς ἀλλοτε περιφήμους *«κέδρους»* καὶ ἀγατολ. τοῦ *'Αντιλιθάνου*. Οἱ σημειριγοὶ του κάτοικοι είναι ὑπολείμματα ἀρχαίων σημιτῶν, ἀρκετοὶ χριστιανοὶ καὶ κυρίως μουσουλμάνοι. *"Ἐπος Διγενῆς*: Εἰδικὰ στὴν Κύπρο ὑπάρχει ἡ μεγαλύτερη παράδοσις γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δρᾶσις τοῦ μυθικοῦ - *ἱστορικοῦ* ἥρωα τοῦ βυζαντ.

έλληνισμού (βλέπε και «παραδόσεις» καθώς και τὸ «ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα» τοῦ παρόντος).

Καλολογικά στοιχεῖα: Τὸ κείμενο τοῦτο ἀνήκει σὲ κεῖνα ποὺ μορφὴ και περιεχόμενό τους εἶναι σὲ μιὰ εὐτυχισμένη συγύπαρξι. "Ἐτσι ἡταν ἀνάγκη ὁ συγγραφέας νὰ ἐπιστρατεύσῃ τόση διμορφιὰ γιὰ νὰ «ἐπενδύσῃ» τὴν διμορφιὰ και τὴν ἀλήθεια, ποὺ δονεὶ ἐδῶ τὴν ψυχή του. Παραστατικὴ δύναμι και ἐκφραστικὴ ζωτάνια" ἀριστος σκηνογράφος και ντεκορατέρ ὁ Μυριθήλης. Εἰκόνες ἔσχοες, ἀλλοῦ γραφικές και εἰδυλλιακές και ἀλλοῦ ἐπικές, συγχέτουν ἔγα τεράστιο, πολυδύναμο και πολύχρωμο ταμπλώ (αυτὸ βέβαια ίσχύει γιὰ δλες τις ἑνότητες, βλέπε και «ἀξιομνημόνευτες φράσεις» και «καλλιτεχνικὴ παρόρμησι»). "Ἄς διακρίγωμε ὅτι μπορέσωμε: Τραγουδοῦν τὰ νερά, ἰδρώνει ὁ κάμπος, κρυσταλλένος θόλος: μεταφορές. Γιγάντια μῆλα: ὑπερβολή. "Οσο γιὰ τὰ ἐπίθετα, πολλά, ἀναγκαῖα, ἐκφραστικὰ και πολυφωνικά, «λειτουργοῦν», ὅπως ξέρει ὁ ταλαντούχος συγγρ., στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀλήθειας και τῆς διμορφιᾶς. "Επειτα σὲ ὑπέροχο συγδυασμὸ οἱ κλιμακώσεις, ἐπιτάσεις, ἀναδιπλώσεις, ή μουσικὴ ίσοσυλλαβεία.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Γαλαρία, ἥ = στοά, σήραγγα, ἔσλιγος ἐξώστης, (ἴτσι τὸ ἐτυμολογοῦν<ἀρχ. Ἑλλην. τὸ κάλον = τὸ ἔύλο), ἐξώστης θεάτρου<βενετ. **galaria.** Κυνηγετικὰ κέρατα = σάλπιγγες, βούκινα. "Ελυτρον = δερμάτινο κάλυμμα. Φρούμασια = ξεφύσημα ἀπὸ τὰ ρουθούνια τοῦ ἀλόγου (ἡχοποίητη λέξι). Ἄλαλητὸ = συγκεχυμένη φωνὴ (ἡχοποίητη λέξι!). Φεστόνι, τὸ = κέντημα ὀδοντωτὸ<γχλλ. feston. Μπεντένια, τὰ = ἐπάλξεις κάστρου < τουρκ. beden.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Κάστρο τοῦ Ἀγίου Ἰλαρίωνα: Αὔτες ὁ δυτικὸς καθολικὸς ἀγιος, κατὰ τὸν ἄγιο Ἱερώνυμο, ἀπέθανε στὴν Κύπρο· ἐδῶ και τὸ μοναστήρι, μαζὶ και φρούριο ἐνάντια σ' ὅλους τοὺς κατακτητές τῆς Κύπρου. Βρίσκεται σὲ πανύψηλο βράχο ποὺ δεσπόζει τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Λευκωνιασία στὴν Κυρήνεια. Τὰ ὅσα σχετικὰ ἀναφέρονται στὸ κείμενο μας εἶναι τόσο κατατοπιστικὰ και συναρπαστικά. "Οθέλλος: Ἀφρικανὸς στρατηγός, στὴν ὑπηρεσία τῆς Βεγετίας («ὁ μαῦρος της»), ἡρωας τῆς περίφημης διμώνυμης τραγωδίας τοῦ Σαιξηπηρ (σχετικὴ διήγησι τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέα Τζεράλντη Τζίντιο ἐπῆρε και ἀνεδημούργησε ὁ Ἀγγλος δραματουργός). Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς λαθαίνει χώρα ἐδῶ στὴν Κύπρο, σὲ ἐκστρατεία τοῦ Ὁθέλλου ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἰάγος: ἀξιωματικὸς τοῦ Ὁθέλλου,

δ «πολὺ κακός» τοῦ δράματος, αὐτὸς τὰ ἐδημιούργησε δλα: ἔκτοτε παραμένει τὸ σύμβολο τοῦ τρομερὰ σατανικοῦ, τοῦ ἀπαίσιου μηχανορράφου. Δυσδαιμόνα (δυς + δαίμων = τύχη, ή κακότυχη): Ἡ ἀθώα σύζυγος τοῦ «μιαύρου» στρατηγοῦ, ποὺ δ 'Οθέλλος τὴν ἔπνιξε ἀπὸ ζῆλεις, θῦιτι τῆς κακουργίας τοῦ φρικτοῦ Ἰάγου.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ δὲν κοπάξει ή σύνθετη δημορφή. Καὶ διακρίνομε: δ βράχος ποὺ σηκώνει τὰ δόντια του· μεσούρανα: ὑπερβολὴ καὶ μεταφορά. Ἡ θάλασσα σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βράχου: μεταφορὰ καὶ προσωποποίησι. «Στὶς τρύπες τῶν στοῶν... τῶν ἀλόγων». Μὰ ἀσύνδετο εἰναι αὐτὸ ή γύμνασμα μουσικῆς καὶ δρθοφωνίας καὶ ἀσκησὶ τῆς ρυθμικῆς ἀνάσας μα!! Σὰν ἔλυτρα, σὰ θρόσιμα: παρομοιώσεις. Ἐδῶ στὸν Ἰλαρίωνα, στὸν «δημφαλδ» τῆς κυπριακῆς ἱστορίας θὰ ἐλέγαμε, οἱ δπτικοακουστικὲς εἰκόνες εἶναι κάτι τὸ σπάνιο, τὸ συγκλονιστικό. «Ἡ ἱστορία ποὺ πατᾶ»: προσωποποίησι. Πετρένια νταντέλα: μεταφορά. Οἱ πύργοι μετροῦν τὰ κύματα: μεταφορά

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Κατελοῦν = καταλύουν. Μιγαρέδες, μιγαρές, δ = ψηλὸς καὶ στενὸς πύργος τοῦ μουσουλμανικοῦ τεμένους, ἀπ' ὅπου προσεύχεται καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς δ χότζας ή δ μουεζίνης. Γρυπόμορφες ρουνιές: ποὺ ἔχουν τὴν μορφὴ τῆς γυριστῆς μύτης τοῦ ἀετοῦ. Ἀλλάχ: δ Θεὸς τῶν μουσουλμάνων. Προέρχεται ή λέξι ἀπὸ τὸ ἔνδραικὸ Ἐλαχ = δ φονερός, κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ ἀραβ. Ἐλλέχ = δ μέγιστος, καὶ κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ Ἀλ (δ) + Ἀλάχ = προσκυνούμενος.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Ἀθέατο, τὸ = δυτικὸ καθολικὸ μοναστήρι. Χότζας: μουσουλμάνος ἱεροδάσκαλος. Ραμαζάν (ι): δ ἔνατος μήνας τοῦ μουσουλμανικοῦ ἥμερολογίου, ή περίοδος τῶν νηστειῶν, πρὶν ἀπὸ τὴν μεγάλην χαριμόσυνη γιορτὴ τοὺς, τὸ μπαϊράμ. Παναγία τῶν Παρισίων: δ περίφημος γοτθικός, ἀπὸ τὸ μεσαίωνα, γαδὸς στὸ Παρίσι, μέσα ἀπὸ τὸν δρόπο ἐπέρασε καὶ περγάει δλη ή γαλλικὴ ἱστορία. Εἶναι καὶ δημώνυμος τίτλος τοῦ πολυδιαβασμένου μυθιστορήματος τοῦ Β. Ούγκω. Καλόγηρος: δ ἀρχιδιάκονος τοῦ γαοῦ, δ Κλαύδιος Φρολλώ. Τσιγγάνα: πρόκειται γιὰ τὴν γυφτοπούλα Ἐσμεράλδα, τὴν πανέμορφη ηρωίδα τοῦ ἔργου. Κουασιμόδος: δ ἀποκρουστικὸς κωδωνοκρούστης τοῦ γαοῦ, ποὺ παράφορα ἀγαποῦσε τὴν τσιγγάνα. Ἡ δονομασία διεθνῶς πιὰ σημαίνει τὸν ἐκτρωματικὸ στήν δψι, μὲ ἀγγελικὴ δημως ἀγνότητα καὶ ψυχή.

Καλολογικά στοιχεῖα: Άντι Κουασιμόδος - χότζας και θαυμαστή τέχνη - χάλι: άντιθέσεις. Μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων: παρομοίωσι. Καὶ τὰ ἐπίθετα ἔδω δὲν παύουν, πολλὰ καὶ ὀμορφοβαλμένα (πάντα αὐτὸς ἔχει τὴ σημασία) καθὼς εἰναι, γὰ παιζουν τὸν ὥρατο, τὸν οὔσιαστικὸν ρόλο τους μόνο ποὺ σιγὰ σιγὰ τώρα ἀφήνουν ἔκεινη τὴν πρώτη λάμψι καὶ γίνονται σοθαρά, θλιμμένα, ἀπόρχοι καὶ μούρμουρο ἔνδες φιγάλε, ὅπως «ἡ φωνὴ κατεβαίνει φαλμουδιστή, μελαγχολική».

ΝΟΗΜΑΤΑ: Στὴν Κύπρο ἡ φυσικὴ δμορφιὰ καὶ τὰ ιστορικὰ μνημεῖα κάνουν μιὰν εύτυχισμένη σύνθεσι διαφρείας καὶ αἰωνιότητας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα τοῦ Ἰδιου «Καπηλὸς τοῦ Αιγαίου».

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Νομίζομε δτὶ γιὰ τὸ κεντρικὸν γόγμικα μᾶς πρόφθασαν οἱ ἔξοχοι στίχοι τοῦ Παλαμᾶς: «Κι ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ σὲ ἥδρανε θαλασσομάχοι, ὡς τώρα ποὺ πατάει ἐσένα δὲ Βρεττανός, πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες, δὲν ἀλλαξες καρδιά!».

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ: Τοῦτο τὸ ὄνομά της ἐπεκράτησε ἥδη ἀπὸ τὸν ὁμηρικοὺς χρόνους· τῆς ἀποδίδουν δμως καὶ τὶς δημομασίες: Κύπρις, Ἀφία, Μακαρία, Ἀμαθουσία, Κρίπτος, Ὁφιούσα κ.ἄ. Ὁ τρισένδοξος λοιπὸν καὶ πολυβάσανος αὐτὸς χῶρος, ποὺ εἰναι ἐλληνικὸς ὅσο καὶ ἡ Ἀθήνα, ἔχει τὴν προϊστορία του ἀπὸ τὸ 5000 π.Χ. Στὰ τέλη τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδας ἔχουν ἥδη ἔλθει ἔδω οἱ πρῶτοι "Ἐλληνες, οἱ Ἀχαιοί, ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία μὲν οἰκιστὴ τὸ βασιλιά τους Κινύρα (μυθολογία, νησὶ τῆς Ἀφροδίτης, δμητρικὰ χρόνια, ὅλα εἰγαι: Ἐλλάδα)". Ἐκτοτε καὶ μέχρι τὸν Βυζ. χρόνους ἀκολουθεῖ παραλληλα γὰ τὶς ιστορικὲς τύχεις τοῦ ὅλου ἐλληνισμοῦ, ἔνδοξη στὸν πόλεμο, προκομμένη κι εύτυχισμένη στὴν εἰρήνη. Τὸ 1191 δὲ "Ἀγγλος Ριχάρδος δὲ Λεοντόκαρδος (Γ' σταυροφορία) τὴν καταλαμβάνει ληστρικά, στὸν Ναΐτες τὴν παραχωρεῖ τὸ 1192, ποὺ τὴν ἀφήνουν στὰ 1193 στὸν Φράγκους Λουζιγιάν. 17 βασιλιάδες καὶ βασίλισσές τους ἔχομε ὡς τὸ 1489 ποὺ τὴν κατέλαβαν οἱ Βενετοί, καὶ τὸ 1571 ἐπὶ Σελήνη Β' ἀρχίζει ἡ τουρκοκρατία. Τὸ 1878 παρεχωρήθη μὲ ἀνταλλάγματα στὸν "Ἀγγλους. Τὸ 1914 τὴν προσήρτησε ἡ Ἀγγλία καὶ τὸ 1925 τὴν ἔκαμε πέρα γιὰ πέρα ἀποικία της. Ἐκτοτε εἰναι γνωστοὶ οἱ ἡρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Κυπρίων κατὰ τῶν Ἀγγλων κατακτητῶν. Τὸ 1959 ἀπηλευθερώθη καὶ ἀνεκηρύχθη δημοκρατία μὲ πρῶτο πρόεδρο τὸν Ἐθνάρχη Μακάριο. Μεταπολεμικὰ λοιπὸν τὸ δλο ζήτημα (διπλωματικό, πολιτικό, στρατιωτικό — Ἀγγλικὲς βλέψεις, ξένες ἐπιρροές, τουρκική

μειονότητα) άποτελεῖ τὸ ἀκανθώδες «Κυπριακόν». (Συμπληρωματικά θυμίζουμε ότι στὸ 1821 σύσσωμη ἡ Κύπρος ξεσηκώθη κατὰ τῶν τυράννων, ἔγραψε ήρωισμούς, ἀλλὰ τελικά βέδαια ἡ ἐπανάστασι κατεπνίγη στὸ αἷμα, ἰδίως τοῦ κλήρου). Στὶς ἥμερες μας τὸ «ξήτημα» ἔχει φθάσει σὲ δεξύτατο σημείο. Καὶ δὲ κυπριακὸς ἐλληνισμός; Ἀμόλυντος κι ἀγόθευτος, προκομένος, γενναῖος καὶ πολιτισμένος, «δικιοθυμαδὸν» πιστεύει ἀκράδαντα δτὶ «ἔσσεται ἥμαρ...».

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ἡ καλλιεργημένη «λογοτεχνικὴ» δημοτικὴ μας, γεμάτη δύναμι, ἀρμογία καὶ μουσικότητα. Ἀρκετὲς ἰδιωματικὲς καὶ ξενικὲς λέξεις διαχρίγομε, ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσουν δλες τὶς νοηματικὲς ἀποχρώσεις.

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, δημοθητικό, σφιχτοδειμένο, ἀρρενωπὸ καὶ ἐπιγραμματικό, παλλόμενο. Τέτοια ζεστὰ καὶ συγαρπαστικὰ κείμενα πρέπει νὰ εύτυχοσμε νὰ τὰ ἀκοῦμε ἀπὸ φωνὴ ταλαντούχου ἀφηγητῆ, γιὰ νὰ μπαίνουν ζτοι. Ζεστὰ τραγούδια κατάβαθα στὴν καρδιὰ μας.

Ψυχολογικὴ ἀνάλυσις: Γιὰ τὴν ψυχὴ σωστὴ δοκιμασία ἔδω. Ὑπάρχουν δλα τὰ ἑρεθίσματα γιὰ νὰ κινηθῇ σ' ὅλη τὴν κλιμάκωσί του ὁ ψυχικὸς μηχανισμός. Νά δομορφίᾳ γιὰ ν' ἀκονισθῇ τὸ καλαισθητικὸ αἰσθητήριό μας καὶ νὰ καλλιεργηθῇ ἡ δημιουργικὴ φαντασία. Καὶ καθὼς συμπλέκονται ἔδω μέσα φύσι καὶ ίστορία, παλιὰ καὶ καινούργια, παρὸν καὶ παρελθόν, ἔργα εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ σημάδια πολέμου φοβερά, δοκιμάζομε καὶ μεῖς ἀντιφατικὰ συγάισθηματα. Πόνο ἔθυμικὸ κι ἀδέσταχτο παράπονο γιὰ τὶς δοκιμασίες του, ἀλλὰ καὶ θυμασμὸ ποὺ φθάνει μέχρι λατρείας γιὰ τοῦτο τὸν κόσμο, τὸν ἀκατάλητο, τὸν δυνατό, τὸν «ἀλλιώτικο»...

ΑΞΙΟΜΗΜΟΝΕΥΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ: Εἶδω εἶναι παντοῦ ἡ σφραγίδα τοῦ μεγάλου συγγραφέα, κάθε γραμμὴ εἶναι χάρμα «ἀκούειν καὶ βλέπειν». Ἀς κρατήσωμε διμιώς μερικές, εἶναι μεγάλο κέρδος.

α') «Ο θεριστὴς ἔδαξε φωτιὰ στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν». Ἀλήθεια, τὶ προγόδιο νὰ μπορῇ ταυτόχρονα ἡ πέννα σου νὰ δίνῃ τριπλὴ δομορφιά, προσωποποίησι — μεταφορὰ — εἰκόνα! β') «Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ώραια, τῆς Κύπρου τῆς δουλευτάρας τῆς ἀγρότισσας». Πολὺ δυνατὴ εἰκόνα καὶ ὑπέροχη μεταφορά. Καὶ σκεπτόμαστε ἔδω: Τοῦτος δὲ ρόλος φθάνει γιὰ τὴν Κύπρο, αὐτὴ τὴν εἰρηνικὴ τιμὴν καὶ δόξα θέλει· μόνη της ποτὲ δὲν ἔγινε πρώτη κονταρομάχα, ἀλλὰ μόλις τὴν ἐπιθυμεύονται οἱ βάρβαροι, γνήσια Ἐλληνίδα τούτη, ξέρει δτὶ ἡ Ἀθηνᾶ δὲν εἶναι μόνον «Ἐργάνη», ἀλλὰ καὶ πολεμικὴ θεά, ποὺ βγῆκε πάνοπλη ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δια... γ') «Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενικὴ, ἐπική». Μὲ ἐρέθισμα

αυτὸν τὸν εὔστοχο λόγο μποροῦμε καὶ μεῖς νὰ δίνωμε στοὺς διάφορους τόπους τὸ ἑσώτερο γνώρισμα ποὺ τοὺς ταιριάζει. Π.χ. ἔχει λεχθῆ δτὶ ἡ τάδε τοποθεσία ἔχει χαρακτήρα δωρικό, ἡ τάδε αἰολικὴ ψυχή, δηλαδὴ μαζὶ ἵωνικὴ χάρι καὶ δωρικὴ σοβαρότητα. δ') «Κουρνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιὰ ψυχτερίδες δλες οἱ ψυχές, οἱ χραυγές...». Πάλι: τὸ «καλάμι» τοῦ Μυριβήλη ἔδωσε σύνθεσι σπάνια: μεταφορὰ καὶ ἀχνόφεγγη, θολή, ὑπο-βλητικὴ εἰκόνα. Καὶ μόνον αὐτά; "Οχι, ἐδῶ δοκιμάζομε ἔνα πονεμένο εύτυχισμὸ δτὶ τίποτε ἀπὸ τὰ παλιὰ δὲν πάει χαμένο, ἀλλὰ ἀλλαγμένο μᾶς περιτριγυρίζει, νά ἡ ἀφθαρσία τῆς ὅλης! ε'») «Ἡ ἱστορία γὰ πατᾶ τόσο καταθλιπτικὰ τὸ στήθος ἑνὸς τόπου, δσο στὴν Κύπρο». "Ε, ἐδῶ πιὰ εἰγαι τὸ αιώνιο ἐπίγραμμα, ποὺ ταιριάζει στὴν Κύπρο. "Αλήθεια, βάσκανη μοῖρα ἡ ἔχωριστὸ προγόμιο! Πάντως δ συγγραφέας, ἐδῶ τουλάχιστο, δὲν θέλει μόνο γὰ εἰπῆ γιὰ τὸν πολεμικὸ βραχὺ σὲ τοῦτο τὸν τόπο, ἀλλ' αὐτὸ τὸ «πόδι ποὺ πατᾶ» εἰγαι καὶ σὰν χάδι σὲ πολυαγαπημένο πρόσωπο. σ') «Μὲ τὸ σημαδί τοῦ θανάτου δπως σφραγίζουν... Πάσχα». Ἐδῶ ἀναλογι-ζόμαστε: "Ας εἰγαι τοῦτο μόνο γιὰ τὴ Δυσδαιμόνα, ἔτσι εἰγαι μικρότερο τὸ κακό... Ἐνῷ βουρκώνει καὶ συγκλονίζεται κανεὶς σὰν σκέφτεται δτὶ ἀνέκαθεν — καὶ πρὸ παντὸς τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια — τοῦτο τὸ σφρά-γισμα γίνεται στὰ ἐκλεκτὰ σφράγια τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τοῦ μί-σους καὶ τοὺς πραγματευτάδες τοῦ πολέμου...

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Καὶ πόσα δὲν ἔχουν γραφῆ ἡ εἰπωθῆ γιὰ τὴν Κύπρο! Τόσο πλούσια ἡ βιβλιογραφία, δσο μεγάλη εἰγαι καὶ ἡ ἱστορία τῆς καὶ δ πολιτισμὸς τῆς. "Αλλ' ἐδῶ ἐλάχιστα θὰ παραθέσωμε, σεμνὰ ἐρα-νίσματα στὴ μεγαλωσύνη τῆς: 'Αθηγᾶς Ταρσούλη «ἡ Κύπρος» (σπουδαῖα μονογραφία), 'Ι. Κηπιάδου «ἀποιμημονεύματα τραγικῶν ἐν Κύπρῳ σκη-νῶν τὸ 1821» (1888), Φ. Ζαγγέτου «ἱστορία τῆς Κύπρου» (1910), Ν. Κρανιδιώτη «ἡ Κύπρος στὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας», Γ. Σεφέρη «Κύπρον μὲ ἐθέσπισεν...» (πολὺ δυνατὸ ποίημα). Καὶ τώρα μερικὰ ἀπλούστερα καὶ προσιτώτερα: «Ἡ συμβολὴ τῆς Κύπρου στὸν ἐθνικὸ ἀγῶνα» (Μελή Νικολαΐδη), πεζὸ (σελ. 136 'Αναγν. Β' τάξεως), «Κύπρος», ποίημα Σ. Σκίπη (σελ. 282 'Αναγν. ΣΤ' τάξεως), «Κύπρος», ποίημα Σ. Μεγάρδου, αὐτὸ τὸ ὥραιο ποὺ τελειώνει ... Μὰ ἀπ' δλα αὐτὰ ποιθῷ νὰ μιέρουν νἄρριχνα γρο-θιὰ στὰ μοῦτρα τοῦ τυράγγου...».

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΗΛΡΟΡΜΗΣΗ 'Η «πρώτη ὅλη» δλόζεστη, σπαρτα-ριστή, εὐπλαστη, εἰγαι δοσμένη καὶ περιμένει. "Ολοι οἱ ἐργάτες τῆς τέ-χνης καὶ τοῦ λόγου μποροῦν ἀπ' ἐδῶ μέσα γὰ δώσουν ἀναδημιουργίες, ποὺ

είναι έθυμικές προσφορές. Οι ποιητές, οι πεζογράφοι, οι θεατρογράφοι, οι μουσικοί, οι ζωγράφοι. Φαντασθήτε πόσοι και πόσοι ζωγραφικοί πίνακες — άμπωτες έθυμης έκθεσι για κάμουν! — έμφυχων και αψύχων μπορούν να γίνουν έδω. *”Ηδη τὸ ζωγραφικὸ ταλέντο τοῦ Μυριβῆλη τοὺς ἔχει σχεδὸν ἔτοιμους.* Μᾶς δὲ βλέπετε; **«nulla linea sine pictura** = καμμιά γραμμή χωρὶς ζωγραφιά! *”Επειτα, δπου συγαντήσαμε μέσα στὰ κείμενα ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις ἐτοιίσαμε δτι πρέπει τῆς μεγάλης καὶ τῆς μικρῆς δθόνης τὰ ντοκυμαγτέρ νὰ ἀποθανατίζουν τὴν καθημερινὴ ζωὴ, τὴν δμορφιὰ καὶ τὴν ἴστορία τῶν ἑλληνικῶν τόπων.* Τότε τὶ πρέπει νὰ γίνεται μὲ τὴν Κύπρο μας; *Τὴν διμαιμη, τὴν δμόθρησκη, τὴν δμότροπη, τὸ νησὶ μας τὸ πολύπαθο καὶ μαρτυρικό, αὐτὸν τὸν «συγκεντρωτικὸ φακὸ» τῶν προαιωγίων πόθων, τῶν στεναγμῶν, τῶν δακρύων καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ γένους μας;* Τοῦτες οἱ λίγες καὶ πυκνογραμμένες σελίδες μποροῦν νὰ δώσουν ὑλικό, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀφοριμή, γιὰ περισσότερα πλουτισμένα ντοκυμαγτέρ, ποὺ θάχουν καταγράψει σπιθαμῇ πρὸς σπιθαμῇ τὴ «στοιχειωμένη» κυπριακὴ γῆ μὲ τὶς φυσικές δμορφιές, τὴ σύγχρονη ζωὴ της, τὸ λαϊκὸ πολιτισμό της, τὶς ἑκδηλώσεις τὶς εἰρηνικές, ἀλλὰ καὶ τὸ πολεμικό της ἔπος, τὸ ἀσταμάτητο, τὸ ἀτελεύτητο, τὸ ἀνεπαγάληπτο... *”Οχι δμως τοῦτες οἱ ταιγίες τοῦ μικροῦ μήκους νὰ μένουν στὶς ταινιοθήκες ἢ καὶ στὰ μουσεῖα, ἀλλὰ νὰ βλέπωνται στὰ σχολεῖα, γιὰ νὰ κοινωνοῦν οἱ γέοι ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Κύπρου...*

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ ἔργο είναι μιὰς ταξιδιωτικὴς ἐντύπωσι, σωστότερα ἔνα λυρικὸ δδοιπορικό, ἀπὸ τὶς καλύτερες τῆς λογοτεχνίες μας.

ΣΧΟΛΗ — ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Βέβαια ἔνα μέρος τῆς παραγωγῆς του ἀνήκει στὴν Παλαιμακὴ σχολὴ (ἀλλήθεια αὐτὴ ἡ πιὸ ζωτανὴ ἔκφρασι τῆς γραμματείας μας πόσα δὲν ἔχει δώσει καὶ δὲν ἔχει πάρει ἀπὸ τοὺς περισσότερους γνωστοὺς συγγραφεῖς μας!). Οἱ πιὸ δυγατὲς δημιουργικές σελίδες του περγοῦν δμως στὴν περίοδο 1920 - 1940 (μεσοπόδεμος) καὶ στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια. Κατὰ τὴν δρθότερη λοιπὸν ἔκτιμησι τὸν Μυριβῆλη δὲν πρέπει νὰ τὸν ἀναζητήσωμε μέσα στὶς καθιερωμένες σχολές καὶ περιόδους, ἀλλὰ «κορυφαῖο τοῦ χοροῦ» τῆς ἀντιπολεμικῆς λεγομένης λογοτεχνίας μας, στὴν ἔποχὴ τοῦ μεσοπολέμου.

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ: Τὸ χρονικὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων (1920 - 1940) δχι μόνο στὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ στὰ εὐρωπαϊκὰ γενικώτερα, ἐπῆρε τὸ δημόρα «περίοδος τοῦ μεσοπολέμου». Ο κόσμος ζῆ μέσα σ' αὐτὸν κλῖμα τῆς ἀδεβαιότητας, τῆς πτώσεως τῶν ἀξιῶν, τῆς συγχύσεως (Ιδι-

αίτερα στήγη Έλλάδα πού ή Μικρασιατική καταστροφή στά 1922 είχε τρομερή απήχηση). Έτσι οι συγγραφείς μέσα σ' αυτό τό κλίμα τής ήττο-παθείας και του μηδενισμού έγιναν οι έκφραστές — πώς άλλωστε μπορούσε νά γίνη; — αυτοῦ του ψυχικοῦ καμάτου κι αυτῆς τής χωρίς ανταπάτες νεοελληνικής κάμψεως. Μέσα δημοσίας απ' αυτή τήγα «κακοποίησι τῶν ἰδαινικῶν» — έτσι πάντοτε εύτυχως συμβαίνει — οι πνευματικοί ἀνθρωποί ἀγήσυχοι και ἀξεδίφαστοι ἀγεζήτησαν στά ἔργα τους και γούργιες πίστεις και νέα «πιστεύω». Έτσι ἐδημιουργήθη ἀξιόλογη λογοτεχνική παραγγή, πού στήγη πεζογραφία τήν ἀντιπροσωπεύουσα οι «δυό γενιές» δπως λέγομε: τοῦ 20 (μὲ κορυφαίους τοὺς Φ. Κόντογλου, Στρ. Μυριβήλη, Στρ. Δούκα) και τοῦ 30 (μὲ κορυφαίους τοὺς Ἀγγ. Τερζάκη, Ἡλ. Βενέζη, Κοσμᾶ Πολίτη, Ἰ. Μ. Παγαγιωτόπουλο).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Δὲν ήταν τοῦτο ἔνα περιδιάθασμα ἀπ' ἔκεινα ποὺ «τέρπουν και διδάσκουν» μόνο. Ἐδῶ κατώρθωσε ή τέχνη και ή ἀλήθεια του συγγραφέα νὰ μᾶς κάμη κυριολεκτικά νὰ μεταλάθωμε ἀπὸ τὸ σῶμα και τὴν ψυχή, ἀπὸ τὴ βαθύτερη οὐσία τῆς Κύπρου, τῆς πολύπαθης, τῆς ἀρρενωπῆς, τῆς αἰώνιας. Κι ήταν ἔνας τρόπος κι ἔνας τόπος γιὰ νὰ βεδαιωθοῦμε γιὰ πολλοστὴ φορά γιὰ τὴν «ἔλληνική διάρκεια», γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς φυλῆς, καθὼς μέσα σὲ τόσους κόσμους διαβατάρικους και κουρσευτές — οι Βενετοὶ ἀδικητές, οι Φράγκοι ἐπηρημένοι και ἀρπαγες, οι Ἀγγλοι ποὺ «σοφά ξέρουν νὰ ποδοπατοῦν», οι τουρκαλάδες γωχελεῖς και ἀξεστοὶ ποὺ δὲν εἶγαι ποτὲ γιὰ «τὴ συγύπαρξι» — ξανοίγομε τὴν πολύπαθη νὰ λάμπη τὴ ρωμιοσύνη ἀμβλευτη κι ἀνόθευτη. Καὶ κιλείγοντας τούτη τὴ σελίδα τοῦ θαυμασμοῦ και τοῦ πόνου, χρησιμὸς ἐσώψυχος και ἱερὸς στὸ λέει: «ξέσσεται ημιαρ...» και μούρμουρο παρήγορο ξεσηκώγεται ἀπὸ παντοῦ γύρω και μοιάζει νὰ λέῃ: «θάρτει ή ώρα, ή ώρα θάρτει...».

Δωδεκάνησα

Διον. Ἀ. Ζακυθηνοῦ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Δωδεκάνησα λέγεται τὸ σύμπλεγμα ἔκεινο τῶν νησιῶν, ποὺ περικλείεται ἀπὸ τὴ Σάμο και τὴν Ἰκαρία μέχρι τὸ Λυσικό πέλαγος

καὶ ἀπὸ τις κυκλάδες ὡς τις ἀκτὲς τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸ ἀρχαῖο τους ὅνομα ἦταν Νότιες Σποράδες. (Απὸ τὸ 781 μ.Χ. παρουσιάζεται τὸ δυομά Δωδεκάνησος γιὰ νὰ δηλώσῃ τὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων). Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 14 κύρια νησιὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκατοίκητα νησάκια· τὰ πυριώτερα εἰναι 12: Ρόδος, Κάρπαθος, Κῶς, Ἀστυπάλαια, Κάλυμνος, Κάσος, Τήλος, Σύμη, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος καὶ Χάλκη. Τὸν 16 αἱ. ἀφοῦ ἔγιναν κατακτηταὶ οἱ Τούρκοι, Δωδεκάνησος ἡ Δωδεκάνησα ὠνομάζονταν τὰ 12 αὐτὰ «προγομοῦχα νησιά» καὶ λέγονταν προνομοῦχα, γιατὶ ἀπελάμβαναν ἔνα εἶδος κοινοτικῆς Αὐτοδιοικήσεως, ἀφοῦ πλήρωγαν ἔνα μοναδικὸ φόρο «κατ’ ἀποκοπὴν» (Τουρκ. Μακτοῦ), ἐνῷ τὰ ἄλλα κατεχόμενα ἐδάφη πλήρωναν πολλούς καὶ θαρεῖς φόρους (κτηματικός, κεφαλικός, δεκάτη, τελωνειακός κ.ἄ.). Τὰ Δωδεκάνησα, δπως καὶ οἱ Κυκλάδες ἔξι ἄλλου, εἰναι κορυφὲς τῆς ἀρχαίας Αἰγαγίδος, τῆς ἔηρᾶς δηλ. ποὺ ήταν πάλιν στὴ θέσι τοῦ Αἰγαίου καὶ κατεποντίσθη. Μετὰ πολλούς αἰώνες, σιγά, σιγά, φάγηκαν οἱ κορφὲς τῶν δουνῶν τῆς Αἰγαγίδος νὰ ἔξερχωνται καὶ νὰ ἀποτελοῦν τὰ νησιὰ (Δωδεκάνησα, Κυκλάδες κ.ἄ.). "Ετοι μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ πῶς βρέθηκαν λείψανα φαριῶν καὶ δστράκων πάνω στὰ δουνά τῶν νησιῶν. Κι δ Πλίνδαρος (δλ. VII, 62) στὴν ὁδὴν πρὸς τὸν Διαγόρα τὸν Ρόδιο λέει: «...ἐπεὶ πολιαῖς / εἰπέ τιν' αὐτὸς ὁρᾶν ἔνδον θαλάσσας αὐξομέναν / πεδόθεν / πολύδοσκον γαταν ἀνθρώποις καὶ εὔφρονα / μηλοῖς» δηλ. «γιατὶ εἴπε πῶς βλέπει / νὰ θραίγει ἀπ' τὰ δάθη τῆς ὁλάφριστης θάλασσας χώρα, / ποὺ θὰ τρέφει κι ἀνθρώπους πολλούς καὶ κοπάδια» (μετάφρ. Β. Τάσου) κι ἔτοις ἔδωσαν στὸν "Ηλιο τὴ Ρόδο σὰ μερίδιο, ἀφοῦ τὸν εἰχαν ἔχεισην στὴ μοιρασιά.

Πολλοὶ ήταν οἱ κατακτητές τους κατὰ καιρούς: Κᾶρες, Λέλεγες, Φοίνικες, Πελασγοί, Δωριεῖς, Ἀργεῖοι, Πέρσες, Ρωμαῖοι, Βυζάντιο, Βενετοί, Γενουάται, ἵππότες Ἀγ. Ἰωάννου Ἱεροσολύμων (1309 μ.Χ.), Τούρκοι (1522), Ιταλοί (1912) γιὰ νὰ ξανάρθουν στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάγας Ἐλλάδος στὶς 7.3.1948 (δλ. περιοδ. ΙΣΤΟΡΙΑ Ηπείρου τ. 59, σ. 22).

ΝΟΗΜΑ: 'Ο ιστορικὸς Δ. Ζακυθηνὸς χαίρεται τὴν ἔνωσι τῶν Δωδεκανήσων μετὰ τῆς Ἐλλάδος. Μὲ τῆς φαντασίας του τὰ φτερὰ τ' ἀέρινα φτάνει στὰ Δωδεκάνησα καὶ φέρνει τὸ χαιρετισμὸ τοῦ "Ἐθνους. Τιμᾶ τοὺς γενναίους, ζωντανοὺς καὶ νεκροὺς κι ἀνεβασμένος στὶς κορφὲς τῶν νησιῶν προσπαθεῖ νὰ ξεδιολύνῃ τὶς μορφὲς τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. 'Απὸ ἕκει βλέπει τὰ νησιὰ νὰ δένωνται τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο κι ὅλα μαζὶ νὰ ἔνονται μὲ τὴν Ἐλλάδα. Βλέπει τὰ νησιὰ νὰ ζοῦν καὶ νὰ κινοῦνται μέσα στὸ σύθαμπτο τῆς Μυθολογίας, μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ Τρωικοῦ Πο-

λέμου, στούς περσικούς παράτολμους πειραματισμούς, άκόμα καὶ μέσα στὶς ἔθνοκτόνες ἐμφύλιες ἀντιθέσεις. Ἀντικρύζει τὴν ναυτιλιακή τους ζωὴν καὶ τὸ ἐμπόριο, ποὺ φέρνει τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν χλιδὴν τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Γραμμάτων, τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τέχνης. Βλέπει μεγάλη τὴν ἀκμήν τους στὴν ἀρχαιότητα ἀλλὰ καὶ στὸ Βυζάντιο. Παρακολουθεῖ τὴν δύναμιν τῆς φυλῆς, τῆς Ρωμιοσύνης. Παρακολουθεῖ τὴν ἀντοχήν της καθ' ὅλους τοὺς καιρούς καὶ τὶς καταστάσεις· μὲ τοὺς διψασμένους γιὰ ὅλα, νόμιμα καὶ μή, σταυροφόρους, μὲ τοὺς ληστρικούς θαμώνες τῆς Μεσογείου, τοὺς κουρσάρους καὶ τοὺς Σαρακηνούς, μὲ τοὺς Ἱππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, τοὺς Τούρκους, τὴν θάλασσαν. Κι ἡ θάλασσα εἶναι ἔνας ἔχθρος ἰδιόρρυθμος κι ἔνας ἰδιότροπος φίλος. Καὶ οἱ Δωδεκανήσιοι ξέρουν νὰ δαμάζουν τὸν ἔχθρό καὶ νὰ εὐγνωμονοῦν τὸν φίλο. Μάχονται ἐνάντια σ' αὐτές τὶς καταστάσεις, πολεμοῦν κατὰ τῶν βαρβάρων, ζοῦν αὐστηρὴ ζωὴ, λιτή, ἀλλὰ καὶ ἡρωική, ἀκριτική. Ἐχουν δαμάσει τὰ πάθη τους· συγκρατοῦνται στὴ χαρὰ ὅπως καὶ στὴ λύπη. Καὶ σ' ὅλο τοῦτο τ' ἀνεμοχάλαζο τῶν ξένων κατακτήσεων θὰ περάσουν ἥρεμοι, καρτερικά, γαλήνιοι. Δεμένοι στὴν πίστη τὴν ἀγία, στὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τους πέρασαν τὴν πολυχρόνια σκλαβιὰ ἀλώβητοι κι ἀνανεωμένοι.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «Πάλλευκα, εὔτυχισμένα... χώρου καὶ τοῦ χρόνου», «ἡ χαρὰ τῆς λευτεριᾶς σδήγει τὰ δάκρυα αἰώνων», Πρόλογος. Β' «Θεσπέσιο θέαμα!... θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ίδεες»· «Ἡ ζωὴ κι ἡ κίνησι τῶν Δεδούντων μέσα στὸ χῶρο καὶ τὸν χρόνο», Θέμα. Γ' «Εύτυχισμένα... γιὰ γέα ξεπετάγμιατα». «Τὰ γέα πετάγμιατα τῆς φυλῆς», Επίλογος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Παλληκάρι, τὸ < μεσυ. παλληκ - ἄριον (σωματοφύλακας) ὑποκορ. μετγν. τοῦ πάλληξ. Θεσπέσιος, ια, ιον = θαυμάσιος, ἔξοχος. Ὑπερφίαλος, ος, ον = αὐθάδης, ἀλαζών, θρασύς. Βίγλα, ἥ < μεσυ. θίγλα < λατιν. **vigilia** ἥ ἀπὸ τὸ p. **viglare** = θίγλα, σκοπιά. Ἄθρος, ἄ, ὁν = μαλθακός, τρυφηλός. Δρουγγάριος, δ = δ γαύραχος τῶν Βυζαντινῶν. Ἀποκοτά, ἥ = ὑπερβολικὴ τόλμη.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Νικαριά, ἥ = Ἰκαρία, τὸ νησὶ τῶν Ιαματικῶν ὄδατων ποὺ θρίσκεται στὸ Α. Αἴγατο. «Ἄλλοι καράβι σὲ εἴπανε, ποὺ ἐκάρφωσε στὴν ἄμμο, / μὲ τὰ κατάρτια ἀνάστροφα, τοῦ Πόντου ἥ τρικυμιά, / κι ἀλλοὶ μεταξοσκόληκα, ποὺ ἐκίνησε ἀπ' τὴ Σάμο / καὶ πάει κατὰ τὴ Μύκονο σερτά, μὲ ἀραθυμιά». Τοὺς στίχους αὐτοὺς ἔγραψε δ Κούλης Ἀλέπης γιὰ τὴν Ἰκαρία. (Νικαριά < τὴν Ἰκαρία < τηνικαρία < τὴ γικα-

ριά). Τὸ δνομά της τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ μυθικὸν Ἰκαρό, ποὺ ἔπεσε καὶ ἐπνίγη-
κε στὰ νερά της στὴν προσπάθειά του γὰρ ἔσφύγη μὲν τὸν πατέρα του ἀπὸ
τὴν Κρήτην (Δαιδαλος - Ἰκαρος). Τιτάνες, οἱ = γυιοὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ
τῆς Γῆς: Ὡκεανός, Κοῖος, Κρείος, Ὑπερίων, Ἰαπετός, καὶ Κρόνος. Νι-
κήθηκαν ἀπὸ τὸν Δία, ἀφοῦ πρῶτα ἔκαναν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ πατέρος
τους καὶ τὸν ἔξεθρόν τους. Ὁ Ζεὺς ἔρριξε στὰ Τάρταρα, διονύσην ἀνα-
γώρισαν τὴν δυναστείαν του (Τιτανομαχία). "Ηφαιστος, ὁ = γυιὸς τοῦ
Διὸς καὶ τῆς Ἡρας, θεὸς τῆς φωτιᾶς καὶ τῶν τεχνῶν τῆς φωτιᾶς (μεταλ-
λουργίας). Ἀσιάτης = ἐδὼ ἔγγοει τὶς περσικές ἐπιθέσεις. Τροία, ἡ =
ἡ γνωστὴ ἀπὸ τὸν "Ομηρο πόλι τοῦ Πριάμου, στὴν δοιά περὶ τὸ 1184
π.Χ. ἔγινε δὲ περίφημος τρωικὸς πόλεμος. Ὅδρια, ἡ = στάμνα, πήλινο δο-
χεῖο γιὰ τὴν τέφρα τῶν νεκρῶν (τεφροδόχη). Λήκυθος, ἡ = σκεῦος, φι-
άλη, γιὰ ἐναπόθεσι ἑλαίου, μύρου κ.ἄ. Ναυτικὸς νόμος τῶν Ροδίων: Οἱ
Ρόδιοι εἶχαν καταρτίσει τὸ πρῶτο ναυτικὸ δίκαιο στὸν κόσμο. Ἡ Ρόδος
εἶχε μεγάλη φροντίδα καὶ ἀγάπητος στὸ ναυτικό. Είχε 5 λιμάνια. Ἡ ἀγά-
πη δὲ τῶν Ροδίων γιὰ τὰ ναυτικὰ εἶχε γίνει παροιμιώδης: «δέκα Ρόδιοι,
δέκα νῆες». (θλ. Ἰστορία Δ' (Ἐλληνορωμαϊκή) σελ. 57). Τληπόλεμος,
ὁ = έπασιλιάς τῆς Ρόδου, ποὺ ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας.
Πάτμος, ἡ = στὸ νησὶ αὐτὸ τῆς Δωδ) σου βρίσκεται ἡ Μονὴ τοῦ Ἰωάννου
τοῦ Θεολόγου, ποὺ χτίστηκε τὸν 11 αι. π.Χ. Οἱ Τοιχογραφίες της εἶναι
ιιγάλιης καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Ἀποκάλυψις, ἡ = προφητικὸ διδύλιο, ποὺ
ἔγραψε δὲ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης στὴν Πάτμο. Σ' αὐτὸ προφητεύει τὸν
μέλλοντα θρίαμβο τοῦ Χριστιανισμοῦ ... Ἐγώ Ἰωάννης... ἐγενόιμην ἐν τῇ
νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν
Ἴησοῦ Χριστοῦ...» Ἀποκ. 1, 9. Θέμα Καραβησίανων τῆς Κιθύρας = τὸ
θέμα τῶν Κιθυραιῶν ἡ Καραβησίανων, ποὺ ἀνήκει ἡ Ρόδος. Ἡταν μιὰ
μεγάλη διοικητικὴ περιοχὴ (θέμα) ἀπὸ τὶς κυριώτερες ναυτικὲς διοική-
σεις τοῦ Βυζαντίου. Πειρατής, δ = ληστὴς θαλάσσης, κουρσάρος. Ἰσαυ-
ροι, οἱ = οἱ κάτοικοι τῆς Ἰσαυρίας, μικρῆς δρειγῆς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας.
Σαρακηνοί, οἱ = οἱ Ἀραβες καὶ ἰδιαίτερα οἱ πειρατές. Ταρσός, ἡ = πρω-
τεύουσα τῆς Κιλικίας, κοντά στὸν Κύδον ποταμό, χτίσμα τοῦ Σαρδανάπα-
λου (καὶ Ταρσοί, οἱ). Τρίπολις, ἡ = πόλις τῆς Φοινίκης, παραθαλάσσια
(Ταραμπολούς). Ἀγαρηγοί, οἱ = θηνοὶ τῆς Εύδαιμονος Ἀραβίας, ποὺ
ώνομάστηκαν Σαρακηνοί. Πισάτες, οἱ = κάτοικοι τῆς Πίσης παραθαλασ-
σίας πόλεως τῶν Τυρρηνῶν στὴν Ἰταλία, ἀποικοὶ τῆς Πελ. καὶ Πίσης.
Σγουρός, δ = Λέων Σγουρός, ἀπὸ τὸ Ναύπλιο, ἀρχοντας τοῦ Ναυπλίου,
ποὺ τὸν καιρὸν τῶν Φράγκων συγέλαβε τὸ μεγαλόπνυο σχέδιο νὰ ἴδρυση

πανίσχυρο Ἑλλαδικὸν κράτος. Τὸ πρῶτο Ἑλλαδικὸν ἑθνικὸν κράτος. Πέντε χρόνια κράτησε γερά τοὺς Φράγκους ἔξω ἀπὸ τὸν Ἀκροκόριγθο καὶ στὸ τέλος, ὅταν ἔχασε τὰ πάντα, προκειμένου νὰ παραδοθῇ, καβάλλα στὸ ἄλογό του γκρεμίστηκε ἀπὸ τὰ δράχια τοῦ Ἀκροκόριγθου Ἐλεύθερος... (θλ. Ἰστορία Παπύρου τ. 73, σελ. 12). Λέων Γαβαλᾶς, δ = Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλαδῶν καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν 13 αἰ. Ἰππότης τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου (τῶν Ἱεροσολύμων) (1309 μ.Χ.) = οἱ Ἰππότες αὐτοὶ κατέλαβαν τὴν Ρόδο ἀπὸ 1310 - 1522. Οἱ Ἰωαννῖτες ἵπποτες εἶχαν ἰδρύσει τάγματα στὴν Παλαιστίνη, ὅταν οἱ Μαμελοῦκοι τῆς Αἴγυπτου κατέλυσαν τὸ Φραγκικὸν κράτος τῆς Παλαιστίνης, κατέψυγαν στὴν Κύπρο. Ἀπ' ἐκεῖ ζήτησαν, μέσω τοῦ πάπα νὰ ἀγοράσουν τὴν Ρόδο ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο. Κι ἀφοῦ ὁ Ἀνδρόνικος ἀρνήθηκε, οἱ Ἰωαννῖτες κατάφεραν νὰ γινήσουν τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλο καὶ νὰ καταλάβουν τὴν Ρόδο, ὅπου ἰδρυσαν δικὸν τους κράτος. Μετερίζι, τὸ (τουρκ. **Meteris**) = προικιχώνας. Φοῦστες, οἱ < μεσν. φούστα < Ἰταλ. **fusta** = φουστάνι, πλοιο πειρατικό. Μισίρι, τὸ < ἀραβοτουρκ. **Misir** = ἡ Αἴγυπτος. Κατεργάρης, δ [μεσν. κατεργ-άρης < κάτεργον = πλοιο ποὺ δούλευαν κατάδικοι]: Κατάδικος ποὺ δουλεύει σὲ κάτεργο. Μελάχιδες, οἱ = γαυτικοὶ ποὺ στρατεύονταν ἀναγκαστικὰ γιὰ ἐπάνδρωσι τῶν πλοίων Βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου. Καπουδάν ἡ καπετάν πασᾶς = ὁ ναύαρχος. Ἐκατόλογχα, τὰ = δημιοτικὸν Ροδιακὸ ποίημα τοῦ 15 αἰ. Σκούνα, ἡ < Ἰταλ. **scuna** = εἰδος πλοίου· δίστηλο ἴστιοφόρο μὲ τετράγωνα πανιά. Τρεχαντήρι, τὸ < μεσν. τροχαντήρ-ιον ὑποκορ. τοῦ μεταγγ. τροχαντήρ, (μὲ παρετυιολογικὴ ἐπίδρασι τοῦ τρέχω = μικρὸ γρήγορα ἴστιοφόρο μὲ μυτερὴ πρύμη. Παραλογές, οἱ = Δημιοτικὰ τραγούδια δραματικοῦ περιεχομένου, συγήθως πλαστῆς ύποθέσεως, μικρὲς τραγωδίες (π.χ. δ γυρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου, τὸ τραγούδι τοῦ γεκροῦ ἀδελφοῦ κ.ἄ.). Τάβλα, ἡ = στεγόμιαχρο τραπέζια (μεσν. τάβλα < λατιν. **tab (u) la**). Καὶ τὰ τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ λέγονται τῆς τάβλας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: πάλλευκα, χαρμόσυνη, ἀκατάλυτους, ἐλεύθερα, ειρηνικά, γήινα, θαυμό, θεσπέσιο, θραύσ, ὑπερφίαλο, ἀδιάσπαστο ἀπόκοσμη, ἀπολλωγείου, ροδίτικα, τρανό, ἀδελφοκτόνα, ἔξαισιας, πολύθουσ, ἀδρούς, ταπεινά, δαιμονικά, ἀναρθμητούς, ἀπόμακρες, παιχνιδιάρικον, τραχιᾶς, εὔτροφη, ἀνέγνωρη κ.ἄ. Σύνθετα: ἀδιάσπαστο, σύμπλεγμα, ἀγκυριαχητὸ (δγκῶ > δγκώνω > ἀγκώνω > ἀγκο-μαχῶ), γενελογία, ἀδελφοκτόνα, ὑστερόθουλες, λεπτουργήματα, πολύθουσ, πολυταράχεις, ἀγκυροδόλια, σταυροφόροι κ.ἄ. Μεταφορές: δάκρυα (αἰώνων), ἀ-

δελφώνεται (ή Πάτμος), ή δίψα (ἀνθρωπίνων), θεραπεύεται (ή ἐπιστήμη), προκύπτει (ή πίστις), ή δίψα (τοῦ θεοῦ), συμβούλευε τὶς μορφές, ἀνθός (τῆς νιότης) κ.ἄ.

Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο εἶναι γεμάτο εἰκόνες. Εἰκόνες μεγάλης συλλήψεως, μεγαλόπρεπες, ἀνώτερες. Προσωποποιήσεις κ.ἄ. σχῆματα.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. Πρὶν ἀπὸ κάθε μεγάλο πέταγμα τῆς φυλῆς καθένας ἀναπολεῖ τὸ παρελθόν καὶ προδιαγράφει τὸ μέλλον.

2. «Ἡ θάλασσα φέρει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτον».

3. «Ἡ ἀκαταγίκητη γόητεια τῆς πλάγης δόηγετ τὸν ἀπληστὸ στὴν ἄκρη τῆς γῆς.

4. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

5. «Οἱ Ἑλληνες καὶ μαχρίᾳ ἀπ' τὴν πατρίδα καὶ κάτω ἀπὸ ἔγους καταχτητὲς δὲν ἔχονται τὴν Ἑλλάδα».

6. «Οἱ Ἑλληνες δὲ θέλουν γὰ ταφοῦν σὲ ξένα χώματα, ἀλλὰ στὴν πατρίδα».

7. Μετὰ τοὺς μεγάλους ἀγῶνες η Φυλή μας ξεκινᾶ γιὰ καιγούρια ξεπετάγματα.

Κεντρικὴ Ιδέα: «Δεμένα πιὰ στὸν ἔθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμοὺς ἀκατάλυτους, τὰ ἑλεύθερα Δωδώνης σα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εύτυχῃ η δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: «Ο λογοτέχνης - ἴστορικὸς διακατέχεται ἀπὸ συγαισθήματα χαρᾶς καὶ ἔθνικῆς ὑπερηφανείας, συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Δωδεκανησίους, φιλοτιμίας, σεβασμοῦ καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὰ παιδία τῆς Δωδεκανήσου, που μπόρεσαν τόσα χρόνια κάτω ἀπὸ ξένη κατοχὴ γὰ κρατήθοιν ἀμόλυντα.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος τοῦ λογοτεχνήματος εἶναι γλαφυρός μὲ πλούσιο λυρισμὸν κι ἀκράτητη φαντασία προχωρεῖ μὲ γοργότητα καὶ πλέκει τὸ λογοτέχνημα μὲ στίχους δημοτικούς, ποὺ τοῦ χαρίζουν μεγαλύτερο βάθος καὶ πλάτος.

ΓΛΩΣΣΑ: «Ἡ γλῶσσα εἶγαι δημοτικὴ μεστωμένη κι δημαλή. Μιὰ γλῶσσα δυνατή, ποιητικὴ μὲ κοφτά, βαθειά νοήματα.

ΕΙΔΟΣ: Εἶγαι ἴστορικὴ ἀναδρομὴ ποὺ ἔγινε μὲ ἀφορμὴ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Δωδεκανήσου ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς σκλαβιᾶς.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ο Διονύσιος Ζακυθηνὸς γεννήθηκε τὸ 1905 στὸ Ληξούρι τῆς Κεφαλληνίας. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (Φιλοσοφικὴ Σχολὴ) καὶ στὸ Παρίσι συμπλήρωσε τὶς σπουδές του. Τὸ 1939 ἔγινε καθηγητής στὴν ἔδρα τῆς Βυζαντινῆς Ιστορίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. «Εγίνε Υπουργὸς Τύπου καὶ Πληροφοριῶν 8-4/8.8.1945 στὴν

πρώτη ύπηρεσιακή κυβέρνησι τοῦ Π. Βούλγαρη. "Εγραψε ἐπιστημονικὲς ἔργασίες, καὶ ἄρθρα σὲ ἔνα καὶ Ἐλληνικὰ περιοδικά, σὲ λεξικὰ Ἕγκυκλοπαιδικὰ κ.ἄ. Ἡ δὲ δραστηριότητά του συνεχίζεται στὸν ἐπιστημονικὸ τομέα ἀκόμη καὶ σήμερα.

Κέρκυρα

Κωστή Παλαιμᾶ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ἡ θάλασσα ἐσπαρτάρησε ὡς τὸν πάτο / κι ἀφρισε σάγ δέχτηκε στὸν χρύο / κόρφο ἀκόμη δλόδεστο τὸ θεῖο / σπόρο, ἀπ' τὸν οὐρανὸ σταγμένον κάτω... κι ἔτσι Ἀφροδίτη τῶν νησιῶν, μὲ κρίνο / καὶ ρόδο πλουμιστή, γιομάτη γλύκες, / Κέρκυρα, ἀπ' τὸν οὐρανοῦ τὸ αἷμα ἔγηκες» (ἀπὸ τὸ ποίημα «Κέρκυρα» Λ. Μαβίλη). Βλέπε καὶ «Εἰσαγωγικά» στὸ πεζογράφημα «Μαλέας καὶ Μογεμβασιά».

ΠΕΡΙ ΙΔΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Ο ἀφηγητής μας συγγραφέας στὴν πρώτη ἐνότητα, θαμπωμένος καὶ ἐκστατικὸς ἀπὸ τὴν ἀσυνήθιστη δόμορφιὰ δλου τοῦ νησιοῦ, τάχει ἀς ποῦμε κάπως σαστίσει, δὲν μπαρεὶ νὰ τὰ βάλῃ στὴ σειρά. Ἀναφέρεται στὸν "Ομηρο, ποὺ ὕμητσε τὸ νησί, καὶ στὸν Ὀδυσσέα του, τότε ποὺ ναυαγὸς ἄραξε ἐδῶ στὸν Φαίακες. Στὴ συνέχεια τονίζει τὴν ἀντίθεσι ἀνάμεσα στὸ πλαστικό, χαριτωμένο, «θηλυκό» τοπίο τοῦ νησιοῦ καὶ στὸ ἄγριο, ἄχαρο καὶ αὐστηρὸ διάπεναντι τοπίο, τὸ ἡπειρώτικο καὶ ἀλβανικό. Στὴ β' ἐνότητα μᾶς φέρνει στὴν πόλι — ποὺ ἔχει τόσο ἀδρὰ τὰ σημάδια τῶν περασμένων — καὶ σὲ δσα ἴστορικά της μνημεῖα καὶ ἀξιοθέατα προλαβαίνει ἡ ματιά του· ἔκεινο ποὺ θέλει νὰ δείξῃ εἶναι γιὰ τὴν «τετράκοσιμη» σφραγίδα τῆς Κερκύρας, δηλαδὴ σφιχτοδεμένοι ἐδῶ ὁ ἀρχαῖος, ὁ βυζαντινός, ὁ φράγκικος, ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμός. Τελικὰ στὴν γ' ἐνότητα περιγράφει τὴν μαγευτικὴ πορεία πρὸς τὸ περίφημο αὐτοκρατορικὸ ἀνάκτορο «Ἀχίλλειο» καὶ τὴν δλη «περιρρέουσα ἀτμόσφαιρά του. Παράδοξο ἀλλ' ὀραῖο ἀρχιτεκτόνημα, «ναὸς τῆς λύπτης καὶ τοῦ κάλλους» δπως τὸ λέει, δημιούργημα ἔκεινης τῆς ἀθρῆς, τῆς πονεμένης αὐστριακῆς ἐστεμένης, τῆς Ἐλισάβετ. Ἀφιέρωμα εἶναι τὸ παλάτι στὸν δημορικὸ Ἀχιλλέα, ποὺ κι αὐτός, δπως τὸ παιδὶ τῆς πένθιμης αὐτοκράτειρας, ἔφυγε τόσο νέος ἀπὸ τοῦτο τὸν κόσμο.

Μια παρατήρησι: Στην ἀφρή του κειμένου ύπαρχει μιά φιλολογική ἀνακρίβεια, ἀναφέρεται δτι δ "Ομηρος ζωγραφίζει τὰ κάλλη τῆς Κερκύρας στὸ τέταρτο ἀσμα (ραψωδία) τῆς Οδυσσείας, ἐπὶ λέξει· «Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἀσμα τοῦ Οδυσσέως» αὐτὸ δὲ τὸ λάθος συνεχίζεται ἔξακολουθητικά καὶ στὰ διάφορα βοηθήματα «ἀναλύσεων». Οχι, περιγραφὴ καὶ ὑμνος τῆς Κερκύρας γίνεται στὸ ζ καὶ η Οδυσσείας.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

α) «Εἰς τὸ δορειότερον... ξένου». Ἐγκώμιο τῆς προγομιακῆς φυσικῆς δημορφιδες της γενικῶς καὶ ἀναφορὰ στὰ γνωστά μας δημητρικά.

β) «Είναι δέδαιον... εἰς ἔκτασιν». Κατονομάζεται ἔνα μέρος ἀπὸ τὴν πληθύρα τῶν ἀξιοθέατων καὶ τῶν ιστορικῶν μηγμείων τῆς πόλεως.

γ) «Ἐνα πράσιγο... Ἡσιόδου» Περιγράφεται καὶ ὑμγεῖται τὸ φυσικὸ καὶ τεχνητὸ μεγαλεῖο τοῦ δλου χώρου καὶ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ «Ἀχιλλείου».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΓΑΣ :

Γλωσσικές δυσχέρειες δὲν ὑπάρχουν σὲ καμμιὰ ἔνότητα.

Πραγματικῶν ἔρμηνεα: Ἀναδυόμενη Ἀφροδίτη: Ο γλύπτης Φειδίας καὶ δικαράφος Ἀπελλῆς παρέστησαν τὴν θεὰ Ἀφροδίτην γ' ἀνεβαίνη στὴ ζωὴ ἀπὸ τοὺς ἀφρούς τῆς θάλασσας.

Σεβάχ δ θαλασσινός: «Ἡρωας μιᾶς ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες διηγήσεις τῆς ἀραδικῆς χαλιμᾶς.

Οἱ τρεῖς μάγοι τῶν Ἑλλήνων: Τολμηρὸς καὶ ὥραῖος ἀναχρονισμός, γιατὶ ἔγγονούνται ἐδῶ τὰ τρία ἑλληνικὰ φῦλα, Ἀχαιοί, Ιωνεῖς, Δωριεῖς.

Παντοκράτωρ: Τὸ φηλότερο δουνύ της (914 μ.). Κλιτύς, ἡ (ύσ) = ἡ πλαγιά, ἡ ράχη τοῦ δουνοῦ. Γλυστῖνα, ἡ: τὸ γνωστὸ διακοσμητικὸ φυτὸ μὲ τὰ λευκομενεξεδένια σταφυλωτὰ ἄνθιτα του, Καγόνι, τὸ = θαυμάσια τοποθεσία κοντὰ στὴν πόλι τῆς Κερκύρας, ἀπὸ τὰ ὑπέροχα... «σπεσιαλτέ» της.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Αὐτὸ είγαι ἔγα κείμενο ποὺ θεωρεῖται ἀντιπροσωπευτικὸ γιὰ τὴν ποικιλία τῶν καλαισθητικῶν του μέσων. Ἀλήθεια πῶς γὰ καταμετρήσῃ κανεὶς δλες τὶς δημορφιὲς καὶ νὰ κάνῃ τὸ «μοντάζ», σ' αὐτὴ τὴ φαγτασμαγορία ἀπὸ τὶς ἀπαγωτὲς εἰκόνες, τὶς περίτεχνες καὶ ἐράσμιες! Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀλλα τὰ «γγωστὰ διακοσμητικὰ» χωρὶς ὑπερβολὴ ἔγνα «συντριβάνισμα» κάλλους είγαι (αὐτὸ δέδαια γίνεται σ' δλες τὶς ἔνότητες). Διακρίγομε ἀπὸ κοντὰ τὰ σχήματα: δπως ἡ ἀναδυόμενη Ἀφροδίτη:

παρομοίωσι. Ό Όδυσσέας, δ Σεβάχ δ θαλασσινός, καὶ οἱ τρεῖς μάγοι: εἰ-
ναι μετωνυμίες. Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς: μεταφορά. Δαβίδ - Γολιάθ: ζωηρή
ἀντίθεσι: ἀλλὰ καὶ μεταφορά.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Φλωρεντία, Πίζα: Περίφημες μεσαιωνικές
πόλεις, ἀλλὰ πρὸ πάντων κέντρα τῆς Ιταλικῆς ἀγαγενήσεως, θεματοφύ-
λακες καὶ «μουσεῖα» σήμερα τέχνης καὶ ιστορίας. Ἀμφιλύκη, ἥ: τὸ φῶς
στὸ θραδυνὸ μούχρωμα, τὸ λυκόφως (ἥ λύκη = φῶς, **lux**). Τὸ λυκαυγὲς
εἶναι ἥ πρωτη ἀμφιλύκη.

Σπιανάδα: ἥ συνοικία ποὺ ἔχει καὶ τὴ μεγαλύτερη πλατεῖα τῆς πόλεως
τῆς Κέρκυρας. Μὲ τὴ λέξι συνηθίζομε νὰ δονομάζωμε συγενδοχικὰ τὸν
«ὅμφαλό», τὴν καρδιὰ τοῦ θλου νησιοῦ (ἥ λέξι Ιταλική καὶ σημαίνει πλα-
τεῖα). Δάνιολος: ὁ παμπόνηρος Ἐνετὸς δόγης, ποὺ τὸ 1203 κατέλαβε τὴν
Κέρκυρα· εἶναι αὐτὸς δ ἔδιος ποὺ μαζὶ μὲ τοὺς σταυροφόρους τῆς Δ' σταυ-
ροφορίας ληστρικὰ κατέλαβαν τὴν Κων) πολι τὸ 1204. Ἡ Βίδος: γησά-
κι διπλα στὴν Κέρκυρα δχυρό, μὲ φρούριο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Καὶ ἥ παρέλασι τῆς αἰσθητικῆς διμορφιᾶς συ-
νεχίζεται: «Τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν... μεσαιωνικὸν χρῶμα»: Πολὺ μα-
κροπερίοδος βέβαια δ λόγος καὶ γίνεται δχληρός, ἀλλὰ διασκεδάζεται ἀπὸ
τὸ ἀσύνδετο. «Οἱ κάτοικοι σὰν ἵπποται τοῦ Δαγδόλου»: Παρομοίωσι «Ἡ
Σπιανάδα εἶναι λεύκωμα»: Σπάνια μεταφορά. «Τὴν κοιμωμένην Κέρκυ-
ραν»: συγενδοχή, ἀντὶ Κέρκυράίους.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΑΣ :

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Ἰόνιος ἀκαδημία: τὸ ἀγώτατο πνευματι-
κὸ ἔδρυμα τῆς Ιονίου Πολιτείας (κάτω ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους), ἀντίστοιχο
τοῦ σημερινοῦ παγεπιστημάτου, ἀλλὰ μὲ πιὸ μεγάλη αἴγλη. Ἡ Ἰόνιος ἀ-
καδημία ἴδρυθη τὸ 1824 ἀπὸ τὸ Φιλέλληνα Ἀγγλο ἀρμοστὴ Φρειδ. Γκιλ-
φορδ διέθετε τὶς σχολές: Φιλοσοφική, θεολογική, νομική, Ιατρική, φαρ-
μακευτική καὶ πολιτικῶν μηχανικῶν.

Σούλεμπουργκ: Πρόκειται γιὰ τὸ Γερμανὸ γαύαρχο, ποὺ, στὴν ὑπη-
ρεσία τῆς Βενετίας, τὸ 1716 ἀντιμετώπισε νικηφόρα τοὺς πολιορκητές
Τούρκους. Μαϊτλαντ: Ὁ πρῶτος Ἀγγλος ἀρμοστὴς στὴν Ἐπτάνησο, δό-
λιος καὶ μισέλληγας, ποὺ ἐπούλησε τὴν Πάργα τὸ 1819 στὸν Ἀλῆ πασᾶ
γιὰ 150 χιλ. λίρες. Ἡ Αγιος Σπυρίδων: Βέβαια γιὰ τὸ «κέντρο αὐτὸ ἀνα-
φορᾶς» καὶ τὸ σεπτὸ τοῦτο προσκύνημα τῆς Κέρκυρας εἶγαι ἀνάγκη νὰ

κατατοπισθή κανείς άπό δύοιαδήποτε πληροφοριακή πηγή.

”Απέργης: Σύγχρονος ‐Ελληνας κορυφαῖος γλύπτης.

Θεοτόκης ‐Εμμ.: Πολιτικός καὶ λόγιος Κερκυραῖος (1777 - 1837), ἀλλ' δ «Οἰκος Θεοτόκη» στὴν Κέρκυρα εἶναι τόσο λαμπρός, «Πολύανδρος καὶ εὔανδρος», ποὺ ἔδωσε τόσους καὶ τόσους ἐπιφανεῖς γόνους στὴν πολιτική, στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες.

Καλολογικά στοιχεῖα: Καὶ τώρα ποὺ δύεύομε πρὸς τὸ «Ἀχιλλεῖο», θὰ ἀνοίξουν περισσότερο οἱ κρουγοὶ τῆς δημοφιᾶς: πράσιγος ὥκεανός: μεταφορά. Ο δρόμος ώς ἔνας πελώριος ὅφις: παρομοίωσι. Ἡ αὐτηρή σιλουέττα τοῦ Παγτοκράτορος: ὑπαλλαγῆ, ἀντὶ τοῦ αὐτηροῦ παγτοκράτορος. Τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς: μεταφορά. „Ολη ἡ δύναμις... τῆς ἐλευθέρας φύσεως: ὥραίο πολυσύνδετο. Τῆς τελευταίας παραγράφου, τὸ «Δέη εἶναι μέγαρον... τοῦ Ἡσιόδου», οἱ ἀπανωτές συγκρίσεις καὶ ἀναφορές γύρω ἀπὸ τὸ συμβόλισμὸν τοῦ ἀνακτόρου καὶ τοῦ Ἀχιλλέα εἴγαι κάπως δεστοχεῖς καὶ δχι φυσικές.

Συνέχεια Πραγματικῶν: Ἀχιλλεῖον - βασίλισσα Ἐλισάβετ (Ἀμαλία - Εὐγενία, 1837 - 1898). Σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Φραγκ. Ἰωσήφ, δύομαστὴ γιὰ τὴν ὥραιότητα τῆς, τὸ πνεῦμα, τὴν μόρφωσι καὶ τὴν ψυχικὴ της καλλιέργεια, ποὺ ἔδοκίμασε δύως πολλὲς πίκρες καὶ ἀπογοτεύσεις. Ο ρομαντικὸς μυστικισμός της τὴν ἔφερε νὰ κτίσῃ τὸ 1891 στὴν Κέρκυρα — σὲ μιὰ πάγκαλη καὶ φηλὴ τοποθεσία, στὸ Γαστούρι 10 χιλ. ἀπὸ τὴν πόλι — ἔνα περίφημο ἀνάκτορο, τὸ Ἀχιλλεῖο, διώροφο μὲ πολλοὺς ἔξωστες καὶ περιστύλιο. Τὸ δνομα ἔλαβε ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀχιλλέως στὸν κῆπο, ποὺ πεθαίνει ἀπὸ τὸ βέλος τοῦ Πάρι. Τὸ 1907 ἡγοράσθη ἀπὸ τὸν Γερμανὸ αὐτοκράτορα Γουλιέλμο Β' (τὸν Κάτιζερ). Τώρα δμως πιὰ δρίσκεται στὴν Ἑλληνικὴ κυριότητα. Ἡσίοδος: Μεγάλος ἀρχαῖος ‐Ελληνας ποιητὴς ἀπὸ τὴν ‐Ασκρα τῆς Βοιωτίας, δημιουργὸς τοῦ διδακτικοῦ ἔπους (8ος π.Χ. αιώνας). Τὰ ἔπη του εἴγαι «θεογογία» καὶ «ἔργα καὶ ἡμέραι».

Κεντρικὴ ίδέα: Ἡ φύσι, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ιστορία τῆς Κερκύρας εἶναι ἔνα «ζωγραφὸ μουσεῖο» ἀπὸ Ἑλληνικὴ γοητεία, λάμψι καὶ διάρκεια.

”Αλλα γοήπατα - ίδέες (ἰσότιμες τοῦ κεντρικοῦ):

α) Τὸ μυστικὸ τῆς γοητείας αὐτῆς τῆς προνομιακῆς γῆς εἴγαι διτεῖχει τὴ δύναμι γὰ συγχριμολογῆ καὶ γὰ φιλιώγη διάφορους πολιτισμούς καὶ θρησκεύματα.

β) Τὸ φυσικὸ περιβάλλον εἴγαι δ πρῶτος λόγος γὰ εύδοξιμοῦ καὶ

νὰ διατηροῦνται εύτυχισμένες ἀνθρώπινες δημιουργίες, αὐτὸ τὸ τονίζει καὶ τὸ δροτοφωγεῖ τὸ «φαιγόμεγο Κέρκυρα».

ΓΛΩΣΣΑ: Είγαι μάλιστα, γλυκειά, καλλιεργημένη κι ὅμορφη καθαρεύουσα· τὸ μέτρο καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ συγγρ. τὴ συγκρατοῦν ἀπὸ τῆς ἀκρότητες.

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, παραστατικό· δ λόγος κυλάει ἀδίαστα μ' ἔνα «παιγνίδιζοντα» ρυθμό. Στιγμὲς στιγμὲς ἀναδλύζει ἀπ' ἐδῶ πηγαῖος λυρισμὸς καὶ ὑμητικὸς τόνος, ποὺ δὲ γίνεται δμως στόμφος καὶ κενολογία.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ: Τὴν ἀναζητοῦμε καὶ τὴν δρίσκομε ἥδη ἀπὸ τὰ δάθη τῶν μυθολογικῶν ἐλληνικῶν χρόνων, αὐτὴ εἶναι ἡ νῆσος τῶν Φαιάκων τοῦ Ὁινήρου (ζ καὶ η ραφιδία Ὀδυσσείας). Τὴν ἔλεγαν καὶ Δρεπάνην, Κεραυνίαν, Σχερίαν. Στὰ νεώτερα χρόνια διεθνῶς τὸ δημοτικὸν τῆς είγαι τὸ Corfu (Κορυφώ), ποὺ πρέπει γὰρ δφείλεται στὴν δικόρυφη ἀκρόπολί της (αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ θυζαντινὴ ιστορίας Ἀννα Κομηνή). Στὴν ιστορικὴ ἀρχαιότητα, παῖζοντας σημαντικὸν ρόλο μέσα στὰ ἄλλα ἐλληνικὰ κράτη, ἀκολουθεῖ τὶς τύχες τοῦ ὅλου ἐλληνισμοῦ. Ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς στοὺς Ρωμαίους μέχρι τὸν 6ον μ.Χ. αἰώνα ἔχει πέσει στὴν ἀφάγεια. Στὰ θυζαντινὰ χρόνια παῖζει τὸ σπουδαῖον ρόλο τοῦ δριμητῆρίου γιὰ τὶς ναυτικὲς ἐκστρατείες. Ἀκολουθοῦν κατακτητὲς φευγαλέοι Νορμανδοί, Γενοβᾶτες· καὶ ἡ πυκνή, δραματικὴ τῆς ιστορίας, ἡ νεώτερη ἀρχήζει ἀπὸ τὸ 1206, δια τὸν οἱ Ἐγετοί τὴν ἀπέσπασαν ἀπὸ τοὺς Γεγουάτες πειρατές. Καὶ ἡ συγέχεια... 1214 στὸ ἐλληνικὸν δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου, τὸ 1386 - 1797 πάλι στοὺς Βενετούς (οἱ Τούρκοι σ' αὐτὸ τὸ διάστημα λυσσαλέα προσπαθοῦν γὰρ θέσουν πόδι, π.χ. στὰ 1537 δ. Χ. Βαρβαρόσσα, ἄλλα δὲν τὸ κατορθώνουν). Στὸ 1797 στοὺς Γάλλους τοῦ Βογαπάρτη, 1799 οἱ Ρώσοι, τὸ 1807 πάλι οἱ Γάλλοι, τὸ 1814 ἡ Κέρκυρα, δπως ἄλλωστε καὶ δλα τὰ ἐπτάνησα, ὑπὸ ἀγγλικὴ «προστασία». Τὸ 1863 ἥλθε... τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ποὺ μαζὶ μὲ τὸ ἄλλα Ἰόνια ἔγινε ἡ ἔνωσι μὲ τὴ μητέρα Ἐλλάδα, γιὰ γὰρ συνεχίζει ἀπὸ τότε μέσα στὴν νεοελληνικὴ πραγματικότητα τὸν ὠραίο, πολιτισμένο καὶ δημιουργικὸν ρόλο τῆς, «μαργήτης» μας τουριστικὸς καὶ καθιερωμένο πιὰ κοσμοπολίτικο κέντρο.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ: Σ' αὐτὸν τὸν πάγκαλο, τὸν εὐλογημένο χώρο, ποὺ ἔστω καὶ γοερά μᾶς ὠδήγησε ὁ συγγρ., δοκιμάζομε διαθειούς ἀνασασμούς ὑγείας· ἔθνική, πατριωτική ἀγαλλίασι ποὺ δικός μας είγαι τοῦτος δ προγομούχος τόπος· ἀλλὰ καὶ κάποιο λυτρωτικὸ μήγυμα σὰν ἀνθρώποι γεγικώτερα, πώς ἔχει δ κόσμος μας περίσσεις δμορφάδες, φθάνει γὰρ

μποροῦμε καὶ νὰ ξέρωμε καὶ νὰ θέλωμε (μὰ πρὸ πάντων νά... μᾶς ἀφήγουν!) νὰ τὶς ζοῦμε. Ἀλλὰ καὶ τὸ θρησκευτικὸ μας συγκίσθημα τονώνεται ἔδω καὶ τὸ περιέργο εἶγαι δὲν ἐννοοῦμε κυρίως καὶ μόνον ἀπὸ «τὸ παράδοξον θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα τῆς Παναγίας τῆς Παλαιοπόλεως», μὰ ἀπὸ τὸν ἀπέραντο, ὀλόλαμπρο καὶ πολυκάντηγλο νὰ τῆς φύσεως γιατὶ ὀπωσδήποτε εἶγαι εὔκολωτερο νὰ φαντάσθῃ ἔδω ὁ ἀνθρωπὸς τὴν κλίμακα τοῦ Ἰακὼβ νὰ φύνῃ τὸν οὐράνιο θόλο...

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ:

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κυριολεκτικὰ «ὅργιο» γνώσεων καὶ πληροφοριῶν, τὸ λεκτικὸ πυροτέχνημα καὶ τὸ «πιδακισμὸ» τῶν εἰκόνων καὶ τῆς ὄμορφιᾶς, εὔκολα δέδαια μποροῦμε νὰ σταθοῦμε σὲ μερικές φράσεις· ἐνδιαφέρον δμως θὰ ἥταν, σ' ἐκεῖνες ποὺ προδίδουν «τὸ ἀττικὸν ἀλαζ» καὶ τὴ χιουμοριστικὴ - παιδευτικὴ δμως διάθεσι τοῦ συγγραφέα.

α) «ἡσθάνθη τὴν ἀγάγκην νὰ γίνη λυρικός»: «Ομορφος καὶ σύντομος λόγος· ἔτσι ἀγάλογα μὲ τὴν κατάστασι καὶ τὸν τόπο μποροῦμε νὰ λέμε· «ἔγινα ἐπικός, ἔγινα δραματικός, ἔγινα χορευτής, τραγικὸς κλπ.».

β) «ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα ποὺ ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὴν ὑπογραφήν τους». Καὶ πόσα καὶ πόσα ἐλληνικὰ μέρη πρέπει νὰ ισχύη τοῦτο, μέρη ποὺ «σὰν συγκεντρωτικοὶ φακοὶ» ἐμάζευσαν ιστορία, δμορφιά, πολιτισμό.

γ) «Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημιουρατία ὕψωσε (ἀνδριάντα) ...ξῶντος αὐτοῦ, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου»: «Ἐ μὰ ἔδω τὸ μέχρι σαρκασμοῦ πικρὸ χιουμιρο τοῦ συγγραφέα ἐθαυματούργησε... Δυστυχῶς εἶναι πάντοτε ἐπίκαιρο, ἡ ματαιοδοξία μερικῶν «ῆγετῶν», ἀλλὰ καὶ τῶν κολάκων τους ἥ διάθεσι νὰ στήνουν μνημεῖα τους «ἐν ζωῇ»!!

δ) «Ἡ Κέρκυρα τώρα ἐνθυμεῖται τὸν «Ἄγιόν της... εἰς τὰ μάτια της»: Καὶ νά ἡ ἀπάντησι στὸ προηγούμενο. Ἡ συνέχεια τῆς ζωῆς ξέρει νὰ ἐκδικεῖται τὸ ἐφύλιερο καὶ τὸ «φτιαχτό», νὰ χάνεται, καὶ μόνο τὸ ἀληθιγνὸ νὰ μένῃ καὶ νὰ ἀθανατίζεται..

ε) «Ἐνα χριστὸν πάσχοντα, ποὺ οἱ Κέρκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν... εἰς τοὺς ἐντοπίους»: Πάλι ἔξεχειλισε τὸ πικρόχολο χωρατὸ τοῦ συγγρ., θυμιζούντας μιὰ συνήθεια τόσο διαδεδομένη στὴ χώρα μας· γιατὶ τὶ φταινε περισσότερο οἱ καημένοι οἱ Κέρκυραῖοι; μήπως καὶ πολλοὶ Ἀθηναῖοι δὲν θλο καὶ ἀναβάλλουν γιὰ νὰ πρωτοανεβοῦν στὴν Ἀκρόπολ!!!

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ Η ΛΡΟΓΜΗΣΗ Βλέπε πεζογραφήματα «Μαλέας καὶ Μονεμβασία», «Κύπρος».

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Βέβαια γιὰ τὴν Κέρκυρα ὑπάρχει πλουσιώ-

τατη διδιογραφία, έχουν γραφή τόσα και τόσα για την ίστορία, τόση πολιτισμό της, την δμορφιά της· και άραγε «έξηρκεσαν οι λόγοι ούτοι: πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σους». Λίγα ἑραγίσματα θὰ παραθέσωμε ἐδῶ: «Κέρκυρα» πεζὸς Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα (Ἀναγν. Γ' τάξ. σελ. 280), «τραγούδι τῶν ἐπτά νησιῶν» ποίημα Κ. Παλαμᾶ (Ἀναγν. Γ' τάξ. σελ. 283), «Κέρκυρα» ποίημα Λ. Μαβίλη, (ἀπ' αὐτὸν εἰναι παρμένοι οἱ ἔξοχοι στίχοι τῶν «Εἰσαγωγικῶν», «οἱ πατρίδες» ποίημα Κ. Παλαμᾶ, «Ἄναξιο Α'» Ποίημα Λ. Μαβίλη.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Ταξιδιωτική ἐγγύπωσι, εἶναι ἀπ' ἔκεινες πού λέγονται «περιγραφικὲς ἐκφράσεις» (ἀρκετὲς εἰδαμε στὸ διδιό μας), πλημμυρισμένη ἀπὸ τὸ φυσιολατρικὸ καὶ ίστορικὸ στοιχεῖο.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ό συγγραφέας μας ἀνήκει δέδαια στὴν Παλαιμακὴ σχολὴ καὶ στὴν Ε' περίοδο τῶν γραμμάτων μας (1880 - 1920). "Αν καὶ ἡ πιὸ σωστὴ τοποθέτησὶ του, πέρα ἀπ' αὐτὲς τὶς συμβατικότητες, θὰ ήταν ὅπως λέγομε στὴν διμάδα τῶν γεοελλήνων Θεατρογράφων —ἐπιθεωρήσιογράφων— εὐθυμιογράφων τῆς Παλαιμακῆς γενιας (Τ. Μωραϊτίνης, ΙΙ. Δημητρακόπουλος, Μπάμπης "Αγγινος κ.ἄ.).

ΤΕΝΙΚΗ ΕΠΙΤΥΧΗ Ό δημιουργὸς συγγραφέας ἐδῶ, μὲ μιὰ πολυγνωσία, παρατηρητικότητα καὶ εὐαισθησία «σπουδάζοντας καὶ παίζοντας», μᾶς ἔτερψε καὶ μᾶς ἐδίδαξε. "Ο, τι ἔδωσε ἐδῶ εἶναι μιὰ σύνθεσι φυσικῆς διμορφιᾶς, ίστορικῶν περιπετειῶν καὶ μηνημέων πολιτισμοῦ. Σφιχτοδέθηκαν σὲ τοῦτες τὶς ἀπολαυστικὲς σελίδες καινούργια καὶ παλιά, μικρὰ καὶ μεγάλα, «συγιστῶσες» πολλὲς κι ἀντίμαχες, ποὺ ἔδωσαν γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ «συγισταμένη» τὴν ρωμιούνη δλόρθη, ἀχάλαστη, ἀκατάλυτη...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Έγεννήθη τὸ 1870 καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1923. Πολυγραφώτατος καὶ ἀκαταπόνητος· χρονογράφος, διηγηματογράφος, θεατρογράφος — πρὸ πάντων —, ίστορικὸς μελετητής· γενικὰ ἔδωσε παραγωγὴ σ' ὅλα τὰ εἰδη τοῦ πεζοῦ λόγου.

Συγγραφικὸ του ἔργο: α') Θέατρο: 1) δράματα: «ἡ βασιλισσα τοῦ Σαββᾶ», «Θεοδώρω», «Ἐλένη». 2) Κωμῳδίες - ἐπιθεωρήσεις: «ξανθές - μελαχρινές», «εἰς ἀναζήτησον εὔτυχίας», «βασιλιάς τῆς ρέγγας», «ἡ δασκάλα τοῦ χωριοῦ», «πόλεμος ἐν πολέμῳ». 3) Λιμπρέττα-μελοδράματα - διπερέττες. β') Χρονογραφή ματα καὶ εύθυμοι αφή ματα. γ') Παιδικὰ ἀναγνώσματα. δ') Ιστορικὲς μελέτες καὶ μονογραφίες: γιὰ βυζαντινὲς γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ ἀγωνιστὲς τοῦ '21. ε') Πολεμικὲς ἀφήγησεις: 'Απὸ τὸ 1912 - 13.

Τὰ ἔργα του στὴν ἀπλὴ καθαρεύουσα (ἀνήκει στοὺς καθαρογρά-

φους τῆς νέας ἀθηναϊκῆς σχολῆς). Πάντως ήταν ἔνας ἕρεμος καὶ καλλιεργημένος ἄνθρωπος, ποὺ πολὺ τὸν ἀγάπησε καὶ τὸν ἐπρόστεξε ἡ ἐποχὴ του. Ἀκόμη καὶ στὶς σάτιρές του δὲν περνάει τὸ μέτρο καὶ τὴν εὐπρέπεια. Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «σύντομη ὀνασκόπησι τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 191.

Zákunthos

Ποίημα Κ. Παλαμᾶ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «...ώραια καὶ μόνη ἡ Ζάκυνθος/μὲ κυριεύει./Τῆς Ζακύνθου τὰ δάση, καὶ τὰ βουνά τὰ σκιάδη, /ἡκουον ποτὲ σημαίνοντα/τὰ θεῖα τῆς Ἀρτέμιδος/ἀργυρᾶ τόξα». (Ἀγδρ. Κάλβος). Ἐμπιγευσμένος ἀπ’ τὴν δημορφὴ παρουσία τῆς Ζακύνθου δὲ Κάλβος τὴν τραγουδεῖ μὲ βαθὺ λυρισμό. Πράγματι ἡ Ζάκυνθος εἶγαι δημορφὴ κι ἔχει ἀπὸ παλιὰ μαγέψει τὸν μεγάλους ποιητές δὲ θεῖος Ὁμηρος τὴν δύομάζει ὑλήεσσαν (δασώδη) κι δὲ Βιργίλιος ἔθαύμασε τὰ πολλά της δάση. Ὁ Πλίνιος ὅμνησε τὴν εὐφορίαν της. Ὁ Πλίνιος μάλιστα ὑποστηρίζει δτὶ πρὶν πάνη ἔκει δὲ Ζάκυνθος ἐλέγετο Ἱρία. Ἡ Ζάκυνθος στοὺς καιροὺς τῆς ἀκμῆς τῆς ὥδρυσε καὶ ἀποικίες Ζάκανθαν (Σάγουντον) Ισπανίας, στὴν Κρήτη κ.ἄ. Φανερὴ εἶναι ἡ παρουσία της στοὺς Περσικούς, στὸν Πελοποννησιακὸν κ.ἄ. πολέμους Ἑλλήνων, Ρωμαίων, βαρδάρων τῶν γεωτέρων χρόνων κ.ἄ. μέχρι τὸ 1864, δόπτες ἐνώθηκε ἡ Ἐπτάνησος μὲ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ἐνθρόνισι τοῦ Γεωργίου Α' στὸ θρόνο τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν προετοιμασία τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 πολλὲς φορὲς ἔχρησίμευσε γιὰ καταφύγιο τῶν Ἑλλήνων καταδιωγμένων (Κολοκοτρώνης κ.ἄ.) ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἔθελοντές ἔστειλε στὸν ἀγῶνα. Ἡ Ζάκυνθος ἦ δπως τὴν εἶπαν: «Ἀγθος τῆς Ἀγατολῆς», «πλωτὸν κῆπον», «κῆπον τῆς Ἑλλάδος», «γύμφην τοῦ Ιονίου», «Zante (Τζάντε)», τὸ Φιόρο τοῦ Λεβάντε» κ.ἄ. Εἶναι τὸ γοτιώτερο ἀπὸ τὰ μεγάλα νησιά τοῦ Ιονίου, τὰ Ἐπτάνησα. Ἡ ἔκτασί της εἶγαι 438 τετρ. χιλ. ΝΑ ἡ Ζάκυνθος ἔχει μεγάλη, πεδιγή κι εὐφορη ἔκτασι. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ δὲ τοῦ Ἡρόδουτου εἶναι γγωστές μικρὲς ἀναδλύσεις πετρελαίων. Τὸ δνομά της ὁφεῖλει

στὸν Ζάκυνθον, γυδὸν τοῦ Βασ. τῆς Τροίας Δαρδάνου, ποὺ ἔκτισε πόλιν στὸν νησὶ καὶ τὴν ὠγόμασε μὲν τ' ὅνομά του.

ΝΟΗΜΑ: 'Ο Παλαμᾶς λέγει, ὅτι κάποτε, παιδὶ ἀκόμη, πῆγε στὴν Ζάκυνθο πούναι γιομάτη διθούς, ἥλιο καὶ τραγούδια καὶ πρὶν ἀκόμη τὴν γνωρίσῃ μέσα ἀπὸ τὴν ὡδὴν τοῦ Κάλβου καὶ τοὺς στίχους τῆς «Φαρμακωμένης» τοῦ Σολωμοῦ. 'Απὸ κάποιο λόφο, ποὺ δὲ θυμάται τὸ ὄνομά του, ἀγνάντεψε τὴν Ζάκυνθο σὰ χώρα τῆς Ἐπαγγελίας, πνιγμένη στὸ πράσινο, στὶς χαρὲς καὶ στὸ μοσχοβολισμένο ἀγέρα. 'Η ξακουστὴ διορφιά τῆς τὸν μάγεψε τότε, πρὶν ἀκόμη τὸν φιλήση ή Μούσα, τὸν πρωτοχάιτεψε ή μοσχοβολίᾳ τῆς Ζακύνθου. Κι ἀς πέρασσαν χρόνια πολλὰ ἀπὸ τότε, ἀκόμη θυμάται τὴν πατρίδα τοῦ Φώσκολου καὶ τοῦ Σολωμοῦ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — Ἐπιγραφὴ τούτων: Α' στροφ. 1 - 3· «Γυωριμία τοῦ ποιητοῦ μὲ τὴν Ζάκυνθο καὶ συγκίνησί του ἀπὸ αὐτὴ τὴν γνωριμία». Β' ἡ 4 στροφὴ: «ἡ βαθειὰ ἐντύπωσι τοῦ Παλαμᾶ ἀπὸ τὴν γνωριμία τῆς Ζακύνθου».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: προτοῦ (σύνδ.) = πρὶν. Ξεχάγω = ξεχύω, ληγμονῶ. Ἐπαγγελτὴ <ἐπαγγέλλω (-ομαί) = ὑπόσχομαι = ὑπεσχημένη, γῆ εὑφορη, πλουσία σὲ παντὸς εἰδούς ἀγαθά. Ξαγναγεύω (καὶ ξαγναγτῶ) = παρατηρῶ ἀπὸ φηλὸ μέρος (ξαγναγεύετης, ξαγναγεύτρα, ξαγνάτεμα, ξαγναγτο) <ἀγναγεύω <ἀγνάντια < (= ἀπέναγτι) συνεκφορὰ τὰ ἐναγτία >ταϊνάντια >ταϊγαντια >τ' ἀγνάντια. Χαροκοπιά, ἡ (καὶ χαροκόπι, τὸ) <χαρο - κοπῶ (= διασκεδάζω πολὺ) = χαρά, γλέντι. Μαχριάθε <μαχρία + κατάλ. θε <μαχρὸς (τοπικ. ἐπίρ.) = ἀπὸ μαχρί. Κοιτίδα, ἡ (κείμαι) = ὑπόστρωμα, πατρίδα (κοιτών, κοιτωγίτης, κείτομαι (κολτομίαι), κοίτασμα, κατάκοιτος.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Κάλβος Ἀνδρέας (1792 - 1869). Γεννήθηκε στὴν Ζάκυνθο καὶ πέθανε στὸ Λονδίνο. Μεγάλος ποιητής, ποὺ ὅμηρε τὸ '21, σύγχρονος τοῦ Σολωμοῦ. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔργων (τραγωδίες κ.ἄ.) ἔγραψε δύο ποιητικές συλλογές: «Λύρα» καὶ «Λυρικά» (Ωδαί). Συστηματικὰ μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρ. Κάλβου ἀσχολήθηκε ὁ καθηγητὴς τῆς ἔδρας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας στὸ Παν. Ἀθηγῶν Γ. Ζώρας. Φαρμακιωμένη ποίημα τοῦ Δ. Σολωμοῦ. Μέσχος, ὁ = ζῶο τῆς οἰκογενείας τῶν ἐλαφοειδῶν καὶ ἡ ἀρωματικὴ ούσια ποὺ παράγει ὁ μέσχος ὁ μοσχοφόρος. 'Η Μούσα ἡ λυρικὴ = ἡ ἐπαφὴ τοῦ ποιητοῦ μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Κάλβου καὶ τοῦ Σολωμοῦ. Ποιητές, ἀκριβή: πολλὲς ήταν οἱ ὁνομασίες ποὺ ἔδωσαν διάφοροι λογοτέχνες ἡ λαοὶ στὴν Ζάκυνθο μαγεμένοι

ἀπ' τὴν δημορφιά της: οἱ Ταριὲ καὶ Σπὸν «γῆινο παράδεισο»· δ Ἐντγκαρ Πός «ώρατο γησί», δ Μερκαντίνι «κομψὸν γησὶ τοῦ ἀμπελοῦ καὶ τῆς ἐλιᾶς», δ Σκίπης «μοσχονήσι», δ Καλλονᾶς «μπουκέτο δλόδροσο», δ Μάτεσις «αιώνια ἄγοιξι», δ Ξενόπουλος «πανόραμα», δ Φώσκολος «ποθητή», δ Σολωμὸς «γὰ τῇ Ζάκυνθῳ λησμονεῖ τὰ Ἡλύσια», δ Σατωμπριάν «καλλίμορφη», οἱ Βενετοὶ «φίόρο τοῦ Λεδάντε» (λουλούδι τῆς Ἀνατολῆς). Φώσκολος Οὐγος, δ = (1778 - 1827). Σπουδαῖος ποιητὴς τῆς Ἰταλίας ποὺ γεννήθηκε στὴ Ζάκυνθῳ ἀπὸ Ἑλληνίδα μητέρα. Στὴν Ἰταλίᾳ συμπαραστάθηκε στὸν Κάλβο. Ἐγραψε στὴν Ἰταλικὴ λυρικὰ ποιήματα, πεζά. Πέθανε στὴν Ἀγγλία. Τὸ 18 καὶ 19 αἰ. στὴ Ζάκυνθῳ τὰ Γράμματα καὶ οἱ Τέχνες ἔγνωρισαν μεγάλη ἀνάπτυξι. Γύρω ἀπ' τὴν Ζάκυνθῳ (καὶ γενικὰ τὴν Ἐπτάνησο) παρετηρήθη μιὰ μεγάλη πνευματικὴ ἀνάπτυξι (ἡ Ἐπταγνησιακὴ Σχολὴ, βλ. σελ.). Σολωμός, Κάλβος, Φώσκολος, Μάτεσις, Μαρτελάος, Γουζέλης, Πολυλᾶς, Τερτσέτης κ.ἄ. ἐδόξασαν τὰ γράμματα καὶ τὴν Ἐπτάνησο. Στὴ μουσικὴ καὶ τῇ ζωγραφικῇ παρετηρήθη ἀξιόλογη ἀκμή. Σολωμὸς Διογ.: δ Ἐθνικός μας ποιητὴς (βλ. σελ. 53 Α').

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: «Ο ποιητὴς καταλαμβάνεται ἀπὸ ζωηρὰ συναισθήματα καλαισθητικά, φυσιολατρικά, νοσταλγίας καὶ ἔθυικὰ - πατριωτικά, ποὺ μεταδίδει καὶ στὸν ἀναγνώστη ἡ τὸν ἀκροατὴ δπωσδήποτε, δταν μάλιστα αὐτὸς γνωρίζει δτι ἡ Ζάκυνθος εἶναι πατρίδα τόσων ἔξοχων ἀγδρῶν τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχγῶν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ἐπαγγελτή, πράσινον, θρυλική, λυρική, ἀταξίδευτο, ποθητέ, ἀκριβή. Σύνθετα: ἥλιοχυμένη, ξαγνάντεφα, χαροκοπιά, νεραϊδοπῆρε, πρωτοχάϊδεψε, μοσχοβοιλιά, πρωτοείδα, ἀταξίδευτο. Μεταφορές: μ' ἔφεραν (τὰ κύματα), μεθύσι (πράσινου), νεραϊδοπῆρε (ἡ χάρη), φιλήση (ἡ Μοῦσα), πρωτοχάϊδεψε (ἡ μοσχοβοιλιά), κοιτίδα (τοῦ Σολωμοῦ). Παρομοιώσεις: σὰ χώρα ἐπαγγελτή μόσχος τ' ἀγέρι τῆς· μόσχος καὶ ἡ πνοή της. Προσωποποιήσεις: ἡ χάρη (μὲν νεραϊδοπῆρε) · ἡ Μοῦσα (νὰ μὲν φιλήσῃ) · ἡ μοσχοβοιλίδα (μὲν πρωτοχάϊδεψε). Εἰκόνες: Ὑπάρχουν πολλὲς καὶ ποιητικώτατες εἰκόνες ἰδιαίτερα στὴν α' καὶ β' στροφὴ. Ὑπόνοια (ἡ ὑπαινιγμός): οἱ στίχοι 3 καὶ 4, γιατὶ ὑπαινίσσεται τὴ μεγάλη μελέτη ποὺ είχε κάνει πάνω στὸ ἔργο τῶν δυδ ἄλλων ἔθυικῶν ποιητῶν μας, τοῦ Κάλβου καὶ τοῦ Σολωμοῦ. Δρασκέλισμα (ἡ διασκελισμὸς) στίχου μεταξὺ 1 καὶ 2, 9 καὶ 10, 12 καὶ 13, δπου τὸ γόγημα τοῦ στίχου συνεχίζεται στὸν ἐπόμενο, ἐνῶ θάπρεπε νὰ τελειώνῃ μὲν τὸ τέλος τοῦ στίχου. Ἀσύνδετο: στὴν 4 στροφὴ. Ἐπανάληψι (ἡ ἐπαναφορά): Μόσχος τ' ἀγέρι τῆς καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Κεντρική ίδεα: Ἡ Ζάκυνθος είναι νησί από άγνωστους και από τραγούδια
ἡλιοχυμένη. Ἡ Ζάκυνθος είναι τὸ νησὶ τὸ χιλιοτραγουδισμένο ἀπὸ τὸ λαό
του κι ἀπὸ λογοτέχνες. Γί' αὐτὸ δ ποιητὴς τονίζει ἔξι λίσου μὲ τοὺς ἀγθύνου
καὶ τὰ τραγούδια. Ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς Μυθολογίας μέχρι καὶ σήμερα γι'
αὐτὴν γράφτηκαν τὰ καλύτερα τραγούδια.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος είναι γλαφυρό. Είναι πλούσιο ἀπὸ διαλεγμένες ἐκφράσεις καὶ βαθειές ἔννοιες, βαθειές καὶ ὑψηλές.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα είναι δημοτική· μιὰ δημοτικὴ ποὺ μόνο δ Παλαιμᾶς, ποιητὴς γλωσσοπλάστης, ποιητὴς ἔθνικός, ξέρει γὰ γράφη, ξέρει γὰ μιλῇ (ἡλιοχυμένη, ἐπαγγελτή, χαροκοπία κ.ἄ.).

ΕΙΔΟΣ: Τὸ παλαιμικὸ τοῦτο ποίημα ἀνήκει στὴ λυρικὴ ποίησι.

ΜΕΤΡΟ - ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ: Τὸ ποίημα ἀποτελεῖται ἀπὸ 4 4στιχεῖα στροφὲς μὲ πλεχτὴ (δέκτονη 1 - 3 — παροξύτονη 2 - 4) δμοιοκαταληξία. Τὸ μέτρο είναι: Ιαμβικό. Συνιζήσεις: στ. 2 ποὺ εἰγ', τραγούδ (ια ἥ) λιοχυμένη, στ. 5 Ἀπ (ὸ ἔ) να, χώρ (α ἔ) παγγελτή, στ. 9 νεραϊδοπῆρ (ε ἥ) χάρ (η ἥ) θρυλική, στ. 11 Μοῦσ (α ἥ) λυρική, στ. 10 ἐκ (εῖ ἥ) μοσχοθολιά στ. 14 πρωτ (ο εῖ) δα, στ. 15 ἀταξίδευτ (ο ἔ) σύ, στ. 16 Φώσκολ (ον ἄ) κριθή, Σολωμ (οῦ ἥ) κοιτίδα.

‘Ο Καημός τοῦ Αιγαίου

Στρ. Μυριβήλη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Πολυδιαδασμένο καὶ πολυσυζητημένο τὸ μυθοτέρημα τοῦ Μυριβήλη «ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ», ποὺ είναι ἔνα τραγούδι στὴν εἰρηνικὴ ζωὴ καὶ μιὰ κατάρα στὸν πόλεμο, ἀλλὰ κι ἔνας ὅμινος στὴ λεσβίακῃ γῆ. Ἐδημοσιεύθη γιὰ πρώτη φορὰ σὰν ἐπιφυλλίδα στὴν τοπικὴ ἐφημερίδα τῆς Μυτιλήνης «Καμπάνα» τὸ 1923. Τὸ 1930 ἐκδίδεται σὲ βιβλίο καὶ γνωρίζει μεγάλη ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία, στὴ συνέχεια μεταφράζεται σὲ ἔνεγες γλῶσσες, Γαλλική, Ἀγγλική, Ἀλβανική, Όλλανδική. Μικρὸ λοιπὸ ἀπόσπασμα είναι τὸ ἀνάγνωσμά μας, ἔνας ειρηνικὸς ἀνασασμὸς τοῦ συγγραφέα, λίγο πιὸ πέρα τὸ φοβερὸ χνῶτο τοῦ πολέμου, σὰν λυρικὸ «ἰγτερμέδιο»,

δε εἰποῦμε, ἔνα ἀπὸ τὰ ἀρκετὰ ποὺ παρεμβάλλονται σ' αὐτὸ τὸ «βρώμικο πόλεμο» τῶν χαρακωμάτων.

ΝΟΗΜΑ: 'Ο συγγραφέας, ὁ ἴδιος ἀφηγητής καὶ τὸ μοναδικὸ πρόσωπο τοῦ ἔργου, δοντας στρατιώτης στὰ 1916 - 17, στὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο (ὁ μορφωμένος 'Αντώνης Κωστούλας τοῦ ὅλου μυθιστορήματος) στὸ μονότονο κάμπο τῆς Μακεδονίας, λυώνει κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὴ νοσταλγία τοῦ νησιοῦ του, τῆς Λέσβου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Αιγαίου γενικώτερα. 'Αφοῦ ἀρχίζει μὲ πυκνές... λυρικές σκέψεις, θὰ ἐλέγαμε, γιὰ τὴ μαγεία καὶ τὸ μυστήριο τῆς θάλασσας, ἀναπολεῖ μιὰ μιὰ τὶς ὄμορφιες τῆς πατρίδας του. 'Ασήμαντες λεπτομέρειες μὲ μεγάλες εἰκόνες καὶ ἐπεισόδια ἐναλλάσσονται ἡ ἀνακατώνονται καὶ τοῦ δημιουργοῦν αὐτὸ τὸ γλυκὸ μαρτύριο... 'Ηλιοβασιλέματα, φύκια σὰν λοφία στοὺς βράχους, θαλασσινὰ ζῶα, ἀπλωμένα δίχυτά, τὰ ξύλα τοῦ ταρσανᾶ ποὺ εὐώδιάζουν, τὰ καϊκια, τὰ Ισκιωμένα βουνά, τὰ καδουράκια τῶν γραφικῶν γιασλῶν. "Ολα τούτα κάνουν ἔνα μαγευτικὸ σύνολο, ποὺ τὸν πολιορκεῖ, καθὼς σχεδὸν πεθαίνει ἀπὸ ἀσφυξία ἔκει στὸ μακεδονίτικο κάμπο.

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἐρμηγεία: Σουσουριστὰ = μὲ σφυριχτὸ (ἡχοποίητη λέξι, ἀπὸ τὸ σου, σου, σσο). 'Αλάργα = μακρινὰ <ιταλ. allalarga = σ' ἀνοιχτὸ πέλαγος. 'Ατλάζι: <ἀραβ. atlas= ὄφασμικ ὀλομέταξο, πυκνὰ ὄφασμένο, μὲ στιλπνὴ ἐπιφάνεια. Καρένα, ἥ = τὸ σπουδαιότερο τμῆμα τῆς βάσεως τοῦ καραβίου <ιταλ. carena. Ταρσανάς, ὁ = γανυπηγεῖο <τουρκ. tarsane. 'Αμαλή: τοπωγύμιο τῆς Λέσβου. Οὐγια, ἥ < βυζαντ. οὐγια <ἀρχ. ὕα = τὸ στενὸ περιθώριο. Φουνταρισμένα = βυθισμένα <φοῦγτο = βυθὸς <λατιν. fundus (π.χ. de profundis = ἐκ βυθέων).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μὰ θὰ ἡταν ἀστεῖο πρᾶγμα καὶ μιαζὶ ἀσέδεια νὰ θελήσῃ κανεὶς νὰ καταγράψῃ τὶς καλαισθητικὲς ὄμορφιές μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀποθέωσι τῶν εἰκόνων καὶ τὸν ἀστείρευτο «πιδακισμὸ» τοῦ φωτός. Μὰ που νὰ καταπιασθῆσῃ καὶ πῶς γὰ τελειώσῃς; 'Εδῶ βρίσκει τὴ χρυσὴ ἐφαρμογὴ του τὸ «*nulla linea sine... decoro*» = καρμιά γραμμὴ χωρὶς στολίδι (ἄλλὰ στολίδια πρέπει γὰ εἰποῦμε). 'Αλλὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ κάνωμε μιὰ διευκρίνησι γιὰ νὰ μὴν ἀδικήσωμε τὸ συγγραφέα. "Οταν λέμε «στολίδια», ἔδω τούλαχιστον δὲν πρόκειται γιὰ κείνα τὰ ἔξωτερικά, ποὺ πρέπει γὰ τὰ βάλουν οἱ δημιουργοὶ τοῦ λόγου κατὰ συγήθεια καὶ «συνταγὴ». "Οχι, εἶναι ἐκδηλώσεις ποὺ βγαίγουν ἀπὸ τὸ ἐργαστήρι τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τέχνης τους, σύμφυτες μὲ κείνα ποὺ θέλουν γὰ εἰποῦν. 'Εδῶ λοιπὸ συγκεκριμένα τὶ πάει γὰ κάμη δ συγγραφέας μας μ' δλη αὐτὴ τὴ φαν-

τασμαγορία τῶν εἰκόνων καὶ τὸ ἀπανωτὰ σχῆματα ποὺ ἀγεξάντητα ἀραιδίαζεις; "Α, ἐδῶ προσπαθεῖ νὰ πλατύνῃ καὶ νὰ βαθύνῃ τὸν κόσμο ποὺ βρῆκε, νὰ γίνη κι αὐτὸς δημιουργός" κι ὅλα αὐτὰ βέβαια ἀπροσποίητα, χωρὶς σοβαρή φιλοδοξία γιὰ κάτι τέτοιο, ἀλλ' ἔτσι ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ βασανιστικὴ ἀνάγκη. Καὶ Δεῖς δοῦμε κάπως τὰ πράγματα ἀπὸ κοντά. Πολὺ λίγα κομμάτια τῆς λογοτεχνίας μας γνωρίζομε νὰ ἔχουν τέτοιες δυνατές, δητικοακουστικές εἰκόνες. Νὰ τὶς σχολιάσωμε; δὲν τὸ μποροῦμε· ἀλλωστε αὐτὸ τὸ ἔξαισιο μοντᾶς τὸ ἀφήνομε γιὰ τὸν εἰδικὸ τῆς 7ης τέχνης. "Ἄς διακρίγωμε τούλαχιστον μερικά: Παρομοιώσεις: σὰν γλυκειὰ ἀρρώστεια, σὰν κοχύλι, σὰ βάζο, σὰ λοφία, κ.ἄ. Μεταφορές: χρυσὸ φῶς, ἀτλαζένιες ρόμπες, τριαγαταφυλλιές οὐρές, σὰ μετάλλινες ταμπακέρες, σὰ ρουμπιγιές χάντρες, οὐγγια ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα, βρέχει κυκλάμινα. Προσωποποιήσεις: Ἡ θάλασσα τραγουδᾶ ἀκοίμητη, μιλᾶ ἡ ψυχὴ τῆς θάλασσας, οἱ γραμμές τῶν βουνῶν χορεύουν, τὸ ήμισφαίριο κατεβαίγει, ὁ ἥλιος παλζεῖ. Τὰ ἐπίθετα ὅμορφα καὶ ἑκφραστικάτατα. Συχνὲς πυκνές είγαι καὶ οἱ παρηγήσεις τῶν συμφώνων, ποὺ δίγουν ἀγάλογη μουσικὴ καὶ ἀρμογία. Π.χ. ξεσέρνογται σουσουριστὰ στὸ στρώτῳ ἀμυογιάλι (ἡ παρήγηση τῶν σ, ρ δίγει τὸν γνωστὸ ήχο τοῦ κύματος ποὺ ξεψυχᾶ στὸ γιαλό). Ήλιοβασιλέματα Λεσβιακά, κλεισμένα (ἐδῶ ἡ γλύκα τοῦ λ). Ἀλλὰ καὶ ἀπαναφορές, κλιμακώσεις, ἐπαγαλήψεις ἐνισχύουν καὶ τοῦτες αὐτὸ τὸ πανηγύρι τῆς ὅμορφιᾶς. Καὶ στὸ τέλος ἀφήσαμε νὰ δεῖξωμε ἔνα ἀπὸ τὰ σπανιώτερα «εὐρήματα» — ἀλήθεια, τὶ δημιουργικὴ φαντασία! — τοῦ συγγραφέα: Στενάχωρη ἡ ἀγασεμὰ τοῦ στρατιώτη στὸ χαμηλὸ κάμπο, δπως ἀσφυκτιοῦσε τότε στὸ σχολεῖο ὁ σπίνος μέσα στὴν πειραματικὴ γυάλα... Ἀπὸ σοῦ ξέρομε δὲ συγαντάει κανεὶς συχγὰ οὕτε στὴν παγκόσμια λογοτεχνία τέτοιες παρομοιώσεις - μεταφορές - εἰκόγεις - κινηματογραφικὰ «τρύκ»...

Κεντρικὴ ἴδεα: "Ύπάρχουν τόποι, ἔνας ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἡ Λέσβος, ποὺ ἡ ὅμορφιά τους είγαι τόσο δυνατή καὶ ἔξουσιαστικὴ πάγω στὴν ψυχὴ σου, ώστε νὰ μὴ λυτρώνεσαι ποτὲ ἀπὸ τὴν γοσταλγία τους.

ΓΛΩΣΣΑ: Νὰ τὴν δινομάσῃ λοιπὸν κανεὶς γλαφυρή, πολύχρωμη, πολυδύναμη, ποιητικὴ γλώσσα; Καὶ τότε νὰ ἡσυχάσῃ πώς δὲν τῆς ὀφείλει τίποτε ἄλλο; "Οχι, οχι, ἐδῶ συμβαίγει κάτι ἄλλο. Θάλεγε κανεὶς δτι ὁ μάγος δημιουργὸς ἐπῆρε στὰ χέρια του τὶς ἀπλὲς λέξεις τοῦ λαοῦ καὶ, ἀφοῦ τὶς ἐτοποθέτησε στὴν ἀρμονικὴ τους ἀλληλουχία, ἔσπασε τὸν πυρήνα τους καὶ ἔξεχύθη ἀπὸ ἐκεὶ δργιο ὅμορφιᾶς, ἔξαισια μουσικὴ, χρωματισμὸι ἀπίθαγοι. "Άγυποφίαστοι ἐμεῖς σὲ τέτοιες πολυδύναμες ἔκρηξεις διαλογιζό-

μικρας· δλήθεια πόσο χάος είναι άπό την κακοποίησι ώς την άποθέωσι της γλώσσας!

ΥΦΟΣ: Ή αξεπέραστη γοητεία του δφείλεται στο «προσωπικό», στὸ λυρικώτατο θά διέγαμε υφος. Υπάρχουν ἐδῶ μέσα ἐσώψυχες δυνήσεις καὶ «de profundis» (ἐκ βαθέων) ἔξοιλογητικοὶ τόνοι. Ἐδῶ μέσα πεζὸς καὶ ποίησις πορεύονται μπλεγμένα· είναι ἔνα τέλειο πεζοτράγουδο.

Αξιομνημόνευτες φράσεις: "Ας διπογραμμίσωμε μερικὰ σημεῖα, που ἐνῷ είναι παρομοιώσεις, μεταφορὲς ἢ εἰκόνες, κατὰς καλὴς σύμπτωσις είναι μαζὶ καὶ ἔξοχες φράσεις, ἀπ' ἑκεῖνες ποὺ πρέπει νὰ συγκεντρώνουν οἱ μαθητές γιὰ τὶς ἐκθέσεις καὶ γενικὰ γιὰ τὸν καλαισθητικὸ τους πλουτισμός: α') «ἡ λέξι είναι σὰν τὸ κοχύλι... τοῦ πελάγου». Ἀλήθεια, ἀπ' ἐδῶ κεντρίζεσαι γιὰ γάδι φάχνης ποιά δύναμις ἡ ἀδυναμία ἔχει ἡ λέξι, ἡ κάθε λέξι, ἡ δινομασία, δικής της λέξεως, στὴν ἀπόδοσι τοῦ νοήματός της. β') «διηλιος περπατώντας πάτα στὰ κύματα μὲ χρυσὰ πασούμακια». Μὰ καὶ τὶ δὲν είναι ἐδῶ; παρομοίωσι καὶ προσωποποίησι καὶ ζωγραφιά; Μὰ πῶς ξεχωρίζουν αὐτὰ τὰ πράγματα; διυλίζεται ἡ διμορφιά; γ') «οἱ φελλοὶ ἀράδα ἀράδα στὴ θάλασσα σὰν ἀποσιωπητικά...». Χαίρεσαι ἐδῶ τὰ παιχνιδίσματα τῆς φαντασίας τοῦ συγγραφέα, καὶ μένεις καὶ σὺ μέ... ἀποσιωπητικὰ μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ δημιουργικὴ φαντασία. δ') «ὁ οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα» (μεταφορὰ καὶ σπάνια εἰκόνα). Καὶ ἀγαρωτιέται κανεὶς μὲ δέος: γιατὶ οἱ ἀνθρώποι πολλὲς μὰ πολλὲς φορὲς τὸν κάνουν νὰ βρέχῃ φωτιὰ καὶ σίδερο; ε') «ἔχω τόσα ἡλιοθασιλέματα κλεισμένα μέσα μου». Ἀλήθεια τὶ προνόμιο γιὰ μερικὲς ἀνθρώπινες ψυχὲς νὰ μποροῦν νὰ κλείγουν μέσα τους τὶς διμορφιές τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ κι ἀπ' τὸ ἄλλο μιέρος τὶ ἀνεξάντλητη διμορφιὰ πῶχει δικόσμος μας, ἀρκεῖ νὰ ἔχωμε (ἀλλ' είναι εύκολο πρᾶγμα αὐτό;) κερατεῖς εὐαισθησίας καὶ «μέσα πλοῦτος», ἀλλώτικα σύτε ἐπιδερμικὰ δὲν τὶς γευόμαστε!...

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Βέβαια τὸ ἔχομε πεῖ κι ἀλλοῦ (π.χ. στὸ πεζογράφημα «Μαλέας καὶ Μογεμβασίᾳ») πώς τέτοιου εἰδους ἀναγνώσματα δὲν ἀκονίζουν κυρίως τὴ σκέψη καὶ δὲ μᾶς πλουτίζουν τὶς γνῶσεις, ἀλλὰ πρὸ πάντων καὶ κυρίως τὸ συγναισθηματικὸ μας μηχανισμὸ κινοῦν. Ἀλλὰ τότε τὶ πρέπει νὰ γίνεται εἰδικὰ σὲ τοῦτο τὸ θεσπέσιο καὶ ἀνεπαγάληπτο κοιμάτι, ποὺ δια είναι λυωμένα σὲ ζεστὰ βιώματα καὶ σὲ βασανιστικὲς νοσταλγικὲς μνῆμες; Κι ἀμέσως ἀπὸ τὶς πρῶτες γραμμὲς δι Μυριθήλης μᾶς ὑπέβαλε στὴ μαγεία του· καὶ τὶ περίεργο κι ὠραῖο! Γιὰ δια μαραζώνεις, τὰ παίργομε κι ἐμεῖς προσωπικὴ μας ὑπόθεσι, νοσταλγοῦμε καὶ μεῖς, θρηγοῦμε ἵσως, δικούς μας τόπους, χαμένες ἵσως πατρίδες, ἔτσι

πού μᾶς πιάνει μιά δικράτητη έπιθυμία και λαχτάρα για τρέξωμε για ξαγαδούμε — για προσκυνήσωμε σωστότερα — τις γενέτειρές μας, για τούς κοιτάζωμε σάν πρώτη φορά, παρθενικά, και για τους ξεσηκώσωμε άτόφιους στήγη ψυχή μας, για νά τους έχωμε έφόδιο κι έλπιδα και γλυκειά παραμυθία «στῶν καιρῶν τ' ἀλλάματα». Εξιμαστε άραγε υποχρεωμένοι για τογήσωμε έδω τὰ γγωστὰ πιὰ — σάν «συνταγὴ» — φυσιολατρικά, πατριδολατρικά, καλαισθητικά συγαισθήματα; «Η γά προχωρήσωμε στὸ κάτι ἀλλιώτικο ποὺ νοιώθομε έδω; Γιατὶ νομίζομε πώς ἀποσώνοντας τοῦτες τὶς σελίδες δὲ μένουμε τελικά μὲ εὐφρόσυνα συγαισθήματα, ἀλλὰ μὲ πονεμένες τὶς αἰσθήσεις και πικρή ψυχή. Νά, κάτι σὰ διαμαρτυρία και ἀδάσταχτο παράπονο γιὰ τὸν «ἀπολεσθέντα παράδεισον», γιὰ τὶς ἀπλές — ωστόσο δημιας ἀναντικατάστατες — χαρές, πού κάποιοι μᾶς ἀρπαξαν, γιὰ τὴν δικροφιά και τὴ γαλήνη πού μᾶς ἀνήκει και δὲ μᾶς τὴ δίγουν...

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Θὰ ήταν μιὰ ώραια ασκησι τῆς μνήμης και τῆς φαντασίας για ἀναζητήση κάποιος α') τὶς υπάρχει γραμμένο γιὰ τὶς διμορφιὲς τῆς Λέσσου ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀρχαιότητας (π.χ. Ἀλκαῖος, Σαπφώ) ώς τοὺς συγχρόνους μας (Ἐφταλιώτης, Μυριθήλης, Βενέέης κλπ.), β') τὶς «Θάλασσογραφίες» τοῦ Αἰγαίου, π.χ. σελίδες τοῦ Παπαδιαμάντη, Μωραΐτιδη, Καρκαδίτσα, Θεοτοκᾶ (π.χ. τὸ λυρικὸ «ἴντερμέτζο» γιὰ τὸ Αἰγαῖο ἀπὸ τὴν «Ἄργώ» του, γ') ἀλλὰ τὶ πρωτότυπη προσπάθεια θὰ ήταν, ἀφοῦ γιὰ τὴ θάλασσα μιλάμε, για συγκεντρώνη σιγά σιγά κανεὶς στίχους, δυνατὲς φράσεις κλπ. ποὺ έχουν εἰπωθεῖ γιὰ τὴ θάλασσα. Καὶ δὲν ἀντέχοιμε στὸν πειρασμό, σὲ μιὰ πρόχειρη προσπάθεια, για μὴ δώσωμε τὸ σύνθημα. Π.χ. «τὰ σπλάχνα μου κι ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἔχειαν» (Σολωμοῦ), «θάλασσα ἀμέρωτη καρδιά, χαρὰ τ' ἀπελπισμένου ἀγνθρώπου» (Καζαντζάκη), «τὴ θάλασσα, τὴ θάλασσα ποιός θὰ τὴν ἔξαντλήσῃ;» (Σεφέρη). Μὰ καὶ τὶ ρίγος σὲ πιάνει μὲ τοῦτο τοῦ Γάλλου Μπωγτλάρ: «ποιός δαιμονιάς τὴ βλόγησε τὴ βραχυγή τραγουδίστρα, π' ἀκκομπανιάρει τοῦ ἀνέμου τοὺς ἀπειρους αὐλούς;»!..

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ Η ΛΡΟΥΡΜΙΣΗ Μὰ έδω είγαι δλα ἔτοιμα, δλα έχουν γίγει ἀναλυτὸ χρυσάφι, δλα είγαι μετουσιωμένα σὲ θαυμαστὴ «πρώτη δλη» γιὰ γιὰ πλάθουν τὶς δημιουργικὲς ἀγασυνθέσεις τους οἱ διάφοροι καλλιτέχνες ἀρκεῖ γιὰ υπάρχη κάποια θεία σπίθα μέσα σου, γιὰ σ' ἔχη ἐπισκεψθῆ κάποτε μιὰ μοῦσα... Καὶ καθὼς υπάρχουν κάτι τρομερὰ «κεντρίσματα» — π.χ. τὸ μέτωπο τῆς Μακεδονίας, δ καλλιεργημένος νέος ἀνθρωπος ποὺ «ἀσφυκτικό» ἔκει, ή ειρήνη και ή γαλήνη τοῦ νησιοῦ — γιὰ χρυσάφι ἀνεξάντλητο γιὰ πάρη ἔκειθε και δ ποιητής και δ ζωγράφος και δ μου-

σικός δτι θέλει, καὶ δλοι μαῖτι νὰ δώσουν καὶ γὰ δίνουν τὸν ὅμινο τῆς ζωῆς, τὴν εἰρηνική τους χραγγή καὶ τὸ ἔξαισιο μῆγυμα ποὺ εἶναι τοῦτο: Ἀδέρφια, ἄνθρωποι, δσο ἔχετε τὴν δμορφιά, τὴν γαλήνην καὶ τὴν καλοσύνην κοντά σας, ἀνάμεσα στὰ πόδια σας, μήν ἀφήνετε νὰ περγοῦν οἱ ἡμέρες ἀργὲς καὶ ἀδειανές. Μή ζητᾶτε ἀλλότρια, ἀλλὰ κάμετε τὰ χέρια σας ἀρπάγια καὶ τὶς αἰσθήσεις πολλαπλασιάστε γιὰ νὰ χαρῆτε τούτη τὴν θεοπέσια δημιουργία, δταν κάποτε ἀναίτια καὶ βίαια θὰ σᾶς στερήσουν αὐτὸν τὸν κόσμο, νὰ ἔχετε γεμίσει βιώματα καὶ νὰ ἔχετε κλείσει μέσα σας «ἰδανικές φωνές κι ἀγαπημένες ἀπὸ τὴν πρώτη ποίησι τῆς ζωῆς σας». Ἀλλὰ τὸ γνωματέρι, τῆς μικρῆς ἢ τῆς μεγάλης δθόνης, εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ διασώσῃ καλύτερα τούτους τοὺς θησαυροὺς τῆς φύσεως (βλέπε καὶ πεζογράφημα «Μαλέας καὶ Μονεμβασία»). Γιατὶ δὲς προσέξωμε καὶ τοῦτο: διασώση συγγραφέας παραθέτει σὲ ίσοτιμία μικρὰ μεγάλα — ἔτσι ποὺ θυμόβαστε τώρα κάποιους στίχους τῶν Παλαμᾶ, Σολωμοῦ, ποὺ λένε: «ὅλα τὸ ἕδιο ζυγιάζουνε στὴ ζυγαριὰ τῆς πλάσης» καὶ «μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη εἶναι κρυμμένα...». Φαντασθῆτε λοιπὸν ἀλλοτε τὸ φακό νὰ μᾶς δείχνη τὸ μαγικὸν ἥλιοβασίλεμα, ἀλλοτε τ' ἀποσταμένα κατκιὰ στὸ λιμάνι κι ἀλλοτε στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλίδιας τὰ καβούρια «σάν μετάλλινες ταμπακερίτσες ποὺ τοὺς ἔβαλες ποδαράκια»...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ ἀνάγνωσμα ἀγήκει ἀνάμεσα σὲ κάτι ποὺ λέγομε λυρική περιγραφή καὶ «έκφρασι» καὶ λυρικὸν στοχασμό.

ΣΧΟΛΗ — ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα «Κύπρος» τοῦ ἕδιου συγγραφέα.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: «Ἔταν τοῦτο τὸ περιδιάβασμα στὴ μισὴ καὶ μιὰ σελίδα ἔνα πανηγύρι τῶν αἰσθήσεών μας, ἀλλὰ καὶ μιὰ δοκιμασία τῆς εὑαισθησίας μας καὶ μιὰ ἀφορμὴ γιὰ νὰ ξυπνήσουν «πόγοι παλιοὶ ποὺ μέσα μας κοιμοῦνται». «Ἐπειτα ἡ ποιητικὴ διάθεσι τοῦ συγγραφέα, ἀνταμώμένη μὲ τὴ γνωραλιστικὴ του δύναμι, μᾶς ἔδωσε μιὰ ὑπέροχη σύνθεσι φυσικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δμορφιᾶς, ἔτσι ποὺ δὲν ξέρομε ποὺ νὰ δώσωμε τὰ πρωτεῖα. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ισχύῃ μόνο γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη αὐτὸ τὸ ὡραῖο ποὺ εἶπαν: «δμορφη εἶναι ἡ Σκίαθος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἡ Σκίαθος τοῦ Παπαδιαμάντη δμορφότερη». Πιὸ δίκαιο θὰ ήταν ἔδω νὰ τὸ ἐλέγαμε: «δσο εἶναι δμορφη ἡ Λέσβος τοῦ Θεοῦ, ἀλλο τόσο εἶναι δμορφη καὶ ἡ Λέσβος τοῦ Μυριβήλη».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Τὸ πραγματικό του δνομα Εύστρατιος Σταματόπουλος, ἐγενήθη τὸ 1892 στὴ Συκαμνιὰ τῆς Λέσβου κι ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1969. Εσπούδασε φιλολογία καὶ νομικὴ χωρὶς νὰ τελειώσῃ.

Από νωρίς έστραφη στή λογοτεχνία (κυρίως διηγηματογράφος) και δημοσιογραφία. Διετέλεσεν άκαδημαϊκός καὶ πρόεδρος τής έθνικής έταιρείας λογοτεχνών. Ή μεγάλη δημιουργία τοῦ Μυριβήλη ἀνήκει στήν περίφημη πιὰ γιὰ τή λογοτεχνία μας ἐπουχὴ «τοῦ μεσοπολέμου» καὶ εἰδικώτερα στή «γενιά τοῦ 30» (ἡ τριάδα Μυριβήλης, Στρ. Δούκας, Ἡλ. Βενέζης ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμά της). Άλλὰ καὶ στή μεταπολεμική περίοδο δίνει δυνατὸ ἔργο ὁ Μυριβήλης. Ή πεζογραφία του κατ' ἔξοχὴν ἀντιπολεμική, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τοὺς πολέμους 1912 - 13, τὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο καὶ στή συνέχεια τὰ Μικρασιατικά (ἔθελοντῆς ὁ συγγραφέας μας). Είναι ὁ εἰσηγητής στή χώρα μας τῆς πολεμικῆς... ἀντιπολεμικῆς δηλαδὴ λογοτεχνίας.

Συγγραφικό του ἔργο: α') Μυθιστόρημα: «Η ζωὴ ἐν τάφῳ», «ἡ δασκάλας μὲ τὰ χρυσά μάτια», «ἡ Παναγιὰ ἡ Γοργόνων» (ἡ περίφημη «τριλογία τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης», ὅπως τήν εἶπαν, τὸ ἔργο ποὺ τὸν ἐδόξασε). β') Διηγήματα: «Κόκκινες ιστορίες», «τὸ κόκκινο βιβλίο», «τὸ γαλάζιο βιβλίο», «τὸ πράσινο βιβλίο», «τὸ βυσσινί βιβλίο», «Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης» (ἔξοχη νουθέτη). γ') Διάφορες λυρικὲς πρόζες: «Πάνα», «τὸ τραγούδι τῆς γῆς» (πεζοτράγουδο), «μικρές φωτιές». δ') Διάφορα ἄλλα αδημοσία: «δοκίμια», «μιλάμε γιὰ τὴν τέχνη», ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις, χρονογραφήματα, κριτικές.

Ο Μυριβήλης είναι Ἰσως τὸ πιὸ ρωμαλέο ταλέντο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας μας. Στὰ ἔργα του συναντάει κανεὶς μιὰν εύτυχισμένη ἔνωσι ρεαλισμοῦ, νατουραλισμοῦ καὶ πηγαίου λυρισμοῦ. Θαυμάσιος ζωγράφος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς φύσεως. 'Άλλ' ή ἀξεπέραστη γοητεία τοῦ Μυριβήλη είναι ἡ ἀριστουργηματική, χυμώδης, πολυδύναμη, ποιητικὴ δημητική του γλῶσσα. Καὶ πάνω ἀπ' δλα είναι ἔνας γνήσιος ἐλληνολάτρης κι ἔνας εὐσυνείδητος ἔργατης τοῦ πεζοῦ λόγου, ἔχοντας τὸ πάθος γιὰ τὴν τελειότητα μορφῆς καὶ περιεχομένου, νά ἔνας φανατικὸς τῆς λεπτομέρειας. Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «σύντομη ἀνασκόπησι τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 437.

Θάλασσα

Ποίημα Κ. Βάρναλη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ἐγὼ τὴ γιώθω βαθιὰ τὴ θάλασσα, γιατὶ γεννή-

Θηκα κοντά της, καλύτερα μάλιστα πρέπει νὰ πω πώς γεννήθηκα μέσα της. Κι δπως ἀγαπᾶ κανένας καὶ πονᾶ τὴ μητέρα του, ποὺ τὸν βάσταξε στὴν κοιλιά της, ἔτοι κι ἐγὼ ἀγαπῶ καὶ πονῶ τὴ θάλασσα σὰν μητέρα μου. Ή βαθιὰ μουσικὴ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ κύματά της μὲ νανούρισε στὴν καύνια μου. Ἀναθράφηκα καὶ μεγάλωσα μέσα στοὺς ἄρμυροὺς ἀφρούς της, κι ἥτανε οἱ πρῶτοι φίλοι καὶ σύντροφοί μου. Ή θάλασσα εἶναι ἡ αἰώνια πατρίδα τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτό, σὰν τὴ βλέπη δ ἀνθρωπος, γιώθεινά φτερουγίζῃ μέσα του τούτη ἡ θεῖκή πνοή..., γράφει δ Φ. Κόντογλου στὸ «ἡ μάνα μου ἡ θάλασσα», σελ. 167 Ἀναγνωστ. Ε' τάξεως.

“Ἄς παρακολουθήσωμε τώρα πῶς τὴ βλέπει καὶ τὴν τραχγουδάνει δ ποιητής μας Κ. Βάρναλης.

ΝΟΗΜΑ: “Ἄχ νὰ μὴ σὲ χορταίνω θάλασσα ἀγναντεύοντάς σε· ψηλὰ ἀπ’ τὸ βουγὸν νὰ σ’ ἀγναντεύω, σὲ ὥρα ποὺ εἶσαι στρωτή, γχλήνικ, καταγάλανη καὶ νὰ νιώθω σάμπως τρυγάω τὰ καλά σου, τοὺς μαλαμπένιους θησαυρούς σου, καὶ τοὺς παίρνω μέσα μου καὶ πλουταίνω κι ἐγώ! Συγκεκριμένα νὰ σὲ ποιά κατάσταση θέλει νὰ τὴν πετεύχῃ: Ἀπομεσήμερο χιυόπωρο νά ’σαι, καὶ 彘τερα ἀπὸ μιὰν αἰρνίδια νεροποντή δ ἥλιος χαμογελαστὸς νὰ χιμάη ἀνεμπόδιστος ἀπὸ σύγνεφρ. Νὰ του μοιάζουν πώς ἀγεροταξιδεύουν σὰν ἀχγὰ μετάξια τὰ νησάκια, οἱ κάδοι κι οἱ ἀκρογιαλιές. Καὶ μέσα σ’ δλο αὐτὸν τὸ κινούμενο λυτρωτικὸ πανόραμα ἔνα καράδι ἀντάμα μὲ τοὺς γύρω του γλάζως ν’ ἀνοίγουν καὶ γὰ τὸ παίρνουν οἱ οὐρανοί!...

Κι αὐτὴν τὴν ὥρα δλη ἡ κόκκινη πλαγιὰ μὲ τὰ ξανανιψημένα πεῦκα της —ἀπὸ τὸ λουτρὸν τῆς μπόρας— νὰ ροβιλᾶνε χορευτικὰ καὶ γὰ σταλάζουν μαλαμπένιο ἀνθύγερο τὰ μυρωμένα φύλλα τους. Ἄλλὰ καὶ μέσα σ’ αὐτὸν τὸν φωτεινὸν χορὸν γὰ παίρνουν μέρος καὶ τὰ ἐρημικὰ σπιτάκια —τὰ κάτασπρα σὰν τὸ χιόνι— ἔνα τραγουδάκι ἀφήνοντας μέσα στὸ χρυσόγειρό τους.

Ἐτοι, σ’ αὐτὴν τὴν ἔξαίσια ὥρα, θέλει ν’ ἀγναντεύῃ τὴ θάλασσα καὶ τὸ περίγυρό της —ἔρωτά του τὴν ἀποκαλεῖ— δ ποιητής νὰ τὴ χαίρεται μὲ μάτια θολωμένα ἀπὸ τὴν εύτυχία ἐλεύθερο καὶ γαλήνιο σὰν τὴν ἀπλωσιά της εὔχεται νά ’ναι τὸ μέλλον του καὶ πίσω του κι ἀλάργα —περασμένα δηλαδὴ κι ἀγύριστα πιὰ νά ’ναι τὰ πολλὰ βάσανά του. Ἐτοι λοιπὸν θέλει νὰ νιώθῃ μπροστὰ στὴ θάλασσα, τὴν ἀγάπη του καὶ μιὰ μέρα αὐτὴ νὰ τὸν πάρη καὶ νὰ τὸν ταξιδέψῃ μακριὰ ἀπὸ τούτη τὴ γῆ, πού ’ναι σωστὴ κόλαση, ἀπὸ τοὺς κολασμένους ἀνθρώπους...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: “Ἄς τὸ δοῦμε σὲ 4 ἐ-

νότητες: α) Ή 1η στροφή: "Εκφραση τής έπιθυμίας του νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα.

β) Ή 2, 3, 4, 5 στροφές: Εστυλίγει τὶς εἰκόνες τὶς σχετικὲς μὲ τὴ θάλασσα καὶ τὸ περίγυρό τους, ἔτσι δπως θὲ τὸ ποθοῦσε ἡ ψυχὴ του.

γ) Ή 6η στροφή: Στὸ ἀγάντεμα αὐτὸ τῆς θάλασσας συγδυάζει περασμένα του καὶ μελλούμενά του.

δ) Ή τελευταία στροφή: Τούτη ἡ θάλασσα ἐλπίζει νὰ τὸν πάρη μακριὰ ἀπὸ τὴ γῆ — κόλαση.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Μάλαμα: τὸ χρυσάφι, ἀπὸ τὸ μάλαγμα² μαλάττω = ζυμώνω, λυώνω. Μαντί: ἀπὸ τὸ βυζαντ. μαντίον³ λατιν. MANTVM, ἐνα εἰδος μαντύα, πανωφόρι. Κάδος= ἀκρωτήρι, ἀπὸ τὸ βενετ. CAVO. Στὴ λαϊκὴ μας δημιλία, ἀλλὰ προπάντων στὴ ναυτικὴ πολὺ ἀγαπητὴ ἡ λέξη. Κ: ἔχομε τὶς ὄνομασίες: Κάδο - Μαλιάς (δ Μαλέας), Κάδο - Ντόρο (δ Καφηρέας) στὴν Εὔδοια, κλπ. Ἀρχ. ἀτμὸς⁴ ἀθνὸς⁵ ἀχνός. Ἀντάμα: Τὸ τόσο δημορφο καὶ συγηθισμένο αὐτὸ ἐπίρρημά μας προέρχεται⁶ ἐντάμα⁷ ἐν τῷ ἄμα. Ροδολῶ: Ἀπὸ τὸ ρέω (ρέω) + βολῶ = χύνομαι, ρέω πρὸς τὰ κάτω. Μαργιόλος: Παιχνιδιάρης, τσαχπίνης, ξελογιαστής· ἀπὸ τὸ βενετ. MARIOLO.

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: "Εχει δημορφιές τὸ ποίημά μας ἔξαιρετικές, ὅχι δημιώσ σὲ τρόπο ποὺ νὰ φαντάζουν σἀν «ξένα σώματα», ἔτσι σἀν ἀπλὰ διακοσμητικά, ἀλλὰ δργανικὰ δειμένες μὲ τὸ περιεχόμενο: Μεταφορές: Τὰ μαλάματά σου, γελώντας (μαζὶ καὶ προσωποποίηση), χωρὶς μαντύ, νὰ ταξιδεύουν στὸν ἀγέρα, χρυσόπευκα, ἀνθὸς μαλαμά του (χρυσαφένιος ἀνθός), νὰ τραγουδᾶνε (μαζὶ καὶ προσωποποίηση), μὲς τ' ὅγειρό τους, ἀνθισμένους κόρφους. Σὰ μεταξένιοι ἀχνοί, παροιμιὲς σῃ. Νὰ τὸ παίρνουν οἱ οὐρανοί: ὑπερβολή.

"Η ἀγαδίπλωση τοῦ νὰ — νὰ — νὰ δίγει ἔνα ζεστὸ τόγο προσδοκίας. Μὰ τὸ ἔξοχώτερο καλαισθητικὸ μέσο ποὺ κυριολεχτικὰ μᾶς συναρπάζει καὶ μᾶς μαγεύει εἶναι οἱ ἔξαίσιες εἰκόνες. Προσέχτε πῶς δ ὅλος κορμὸς τοῦ ποιήματος σαλεύει, εἶναι ἔνα κινούμενο χαριτωμένο καὶ εὐτυχισμένο μικρὸ σύμπαν γύρω ἀπὸ τὴν «στρωτὴ καὶ καταγάλανη θάλασσα». "Ας δοῦμε τὰ ἐπίθετα ποὺ «λειτουργοῦν» ὑπέροχα δίπλα στὰ οὐσιαστικὰ τους: στρωτὴ, καταγάλανη, χιονοπωριάτικο, θαμπωτικά, μεταξένιοι, χορευτικά, μυριστικά, μελλούμενα, ἀνθισμένους, μαργιόλα.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Γιὰ πολλοὺς ἀνθρώπους —αὐτοὺς ποὺ εἶγαι βαθιὰ προσδηλητισμένοι καὶ ὑπερευαίσθητοι— δ κόσμος μας, δ ἔμψυχος δηλαδή, μὲ τὶς κακίες καὶ τὰ πάθη του, τοὺς δημιουργεῖ ἀσφυξία, σω-

στή κόλαση είναι. Γι' αύτό άποκητάν ένα χώρο ύγειας, ένα ζωτικό χώρο. Και σάν τέτοιος, σάν μιά λυτρωτική καταφυγή, δεν υπάρχει προσφορώτερος άπό τη θάλασσα, και μάλιστα τήν έλληνική θάλασσα!

ΓΛΩΣΣΑ: Η δημοτική, γλαφυρή, πολυδύναμη, πολύχρωμη, γλυκαντίλαλη ή δημοτική σε κορυφαία της ώρα, τέτοια δύναται ξέρει και τη χειρίζεται μὲ θαυμαστή μαεστρία δ «χρυσικδ» τής τέχνης μας, δ Βάρναλης.

ΥΦΟΣ: Παραστατικό, ρεμβαστικό· έδω τὸ ζωγραφικὸ καὶ μουσικὸ στοιχεῖο στὸ ὥραιότερο πάντρεμά τους ἀγαθίγουν ἔναν ἀγνὸ καὶ πηγαλὸ λυρισμό.

ΜΕΤΡΟ: "Έχομε έπτα 4στιχες στροφές, που στήν καθεμιά τους οι στίχοι είναι λαϊκοί ἀγισσοσύλλαβοι· π.χ. "Έχομε ἀπό 15σύλλαβους ὡς 6σύλλαβους: (δ 3ος τῆς α' στροφῆς, δ 2ος τῆς α' στροφῆς)· 11σύλλαβοι (δ 1ος τῆς α' στροφῆς), 12σύλλαβος (δ 1ος τῆς τελευταίας στροφ.), 16σύλλαβος (δ 3ος τῆς τελευταίας στροφῆς), 10σύλλαβος (δ 2ος τῆς στ' στροφῆς). Επίσης παρατηροῦμε πώς οι ζυγοί στίχοι είναι διζύτονοι καὶ οἱ περιττοὶ παροξύτονοι· ἐκτὸς ἀπό τὴν τελευταία στροφή, που ἔχομε τοὺς περιττοὺς προπαροξύτονους (π.χ μαργιόλα συ), τοὺς ζυγοὺς παροξύτονους.

"Ο Βάργαλης είγαι έπιδέξιος χειριστής τῆς στιχουργίας, καὶ οἱ συγκέντησεις καὶ χασμώδιες, καθὼς καὶ ἡ ποικιλία τοῦ τονισμοῦ δὲν είναι φεγγάδια, ἀλλὰ τρόποι ἐκφραστικοὶ γιὰ νὰ βοηθήσεν στήν πλαστικότητα καὶ τὸν κυματισμὸ τοῦ ποιητικοῦ σώματος. Σ' αὐτὸ έπίσης βοηθάει δ συχνὸς διασκελισμὸς τοῦ στίχου: «Θαμπωτικὰ γελώντας / ήλιος», «κάποτ' ἔνα καράδι / ν' ἀγοίγουν νὰ τὸ παίργουν». Η διμοικοκαταληξία είγαι πλεχτή (αβαβ).

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: "Α η θάλασσα είναι φυσικὸ βέβαια νὰ μεταδίνῃ στὸν ἄνθρωπο παρήγορο καὶ λυτρωτικὸ συγνάσθημα, μάλιστα στή «σοφὴ καὶ ἀτάραχη χινοπωρινὴ ώρα (δύναται θάλεγε κι δ Παπαντωγίου μας) τῆς καὶ προσθέσατε ἡ ἐλληνικὴ θάλασσα! Σάν δημως αὐτὴ τὴ θάλασσα τὴν παρουσιάζει καὶ τὴν τραγουδάει δ Βάργαλης, τότε είγαι πιὸ σίγουρο δτι καταφέρνει νὰ κάμη τοῦτο τὸ δόλο μυστήριο, δμορφιὰ καὶ βαθύτερο νόημα στοιχεῖο, νὰ πλημμυρίσῃ τὶς αἰσθήσεις μας, νὰ κυκλοφορήσῃ μέσα στὸ αἴμα μας..."

"Αλλὰ πρέπει νὰ παρατηρήσωμε καὶ τοῦτο: Μολογότι μᾶς γεννάει δ ποιητής αὐτὴν τὴν γαλήνια παρέγυθεση, αὐτὸν τὸν προσωρινὸ λυτρωτικὸ ρεμβασμό, δημως κείνο που ξεχειλίζει στήν ἐπιφάνεια είναι μιὰ βα-

θιά του μελαγχολία, μιὰ ἀποπνικτικὴ αἰσθηση γιὰ τὶς ἀσχήμεις καὶ ἐ-λεεινότητες τῆς ζωῆς. Μὴ ξεχνᾶμε ότι ξεφωνίζει δραματικά: «μακριὰ ἀπ’ τὴν μαύρη τούτη κόλαση!»

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀξιομνησόνευτοι στίχοι: «Ωραῖα σημεῖα, νὰ πλουτίσουν τὸν φραστικὸ καὶ καλαισθητικὸ μας ἔξοπλισμό! «Χιμάει θαμπωτικὰ γελώντας θήλιος χωρὶς μαντύ». Ἀλήθεια, ὅλοι μας ζοῦμε καθημερινὰ τέτοια παιχνιδισμάτα τῆς φύσης στὸν τόπο μας: ὅμως μόνο οἱ γνήσιοι ποιητές, μὲ τοὺς ὑπερευαίσθητους δέχτες τους, μποροῦν καὶ τὰ «πιάγουν». «Νὰ ροβολῶνται κάτου τὴν κόκκινη πλαγιὰ χορευτικὰ τὰ πεῦκα, τὰ χρυσόπευκα». Ναί, εἶναι ὅμορφος ὁ κόσμος μας (ὅ φυσικός), ἀρκεῖ γάχη κανεὶς τὴν ἀθαμπωτηρ, τὴν παρθενικὴν κάθε μέρα, ματιά, γιὰ νὰ τὸν θεάζεται!

«Καὶ γά ναὶ τὰ μελλούμενα στὴν ἀπλὰ σου μπροστά μου, πίσω κι ἀλάργα βάσανα πολλά». Τὶ ἀγνότητα, ἀλλὰ καὶ τὶ πονεμένη εὐαισθησία! Εκεῖνο τὸ «πισω» βέβαια εἶναι παρελθόν (Ἑορκισμένα κι ἀγύριστα τὰ θέλοιμε τὰ βάσανα!), κανεὶς, οὕτε κι ὁ πιὸ μαχητικὸς καὶ ἡρωικὸς δὲν τὰ θέλει νά γαι μπροστά μας, ἄγευστα καὶ ἀφανέρωτα ἀκόμα!

«Καὶ νὰ μὲ πᾶς πολὺ μακριά... τοὺς μαύρους κολασμένους»: Εἶναι βέβαια πολὺ βαρὺς τοῦτος ὁ λόγος γιὰ τὴν... ἔιμψυχη γῆ μας, μὲ τὴν τόση ιστορία καὶ πολιτισμό της, ὁ Βάρναλης ὅμως, μὲ τὴν πληγωμένη εὐαισθησία του καὶ τὴ σοδαρή ἀπαίτηση ἀπὸ τοὺς συναγθρώπους του, πολλὲς φορὲς αἰστάνθηκε κόλαση τοῦτον τὸν κόσμο. Ἐξάλλου συχνὰ πυκνὰ στὴν ποίησή του μιλάει γιὰ φυγὴ καὶ ἀποστροφὴ ἀπὸ τὴν ἀγθρώπινη κοινωνία: π.χ. αὐτὸς δὲν εἶναι ποὺ λέει: «Ἐχλεισα κι αὐτιά καὶ μυγημονικὸ γιὰ νὰ μήν ἀκῶ τίποτε κακό. Θάνατος ἐδῶ κι ἀγθρωποσφαγή τούτη ἡ μαύρη γῆ κόκκινη πληγή. Μέσα στὴν καρδιὰ κόβω κάθε τὶ ποὺ μὲ συγκρατεῖ μὲ τὴ λάσπη αὐτή...» (Ἀπὸ «τὸ τραγούδι τῆς φυγῆς τοῦ Αττάλου»).

β) Προσέχετε: ὅποιοι τάχουν καλά μὲ τὸ χρωστήρα, ἔχει προσφέρει ἐδῶ ὁ ποιητής μας ζεστὸ καὶ παλλόμενο ὄλικὸ γιὰ ζωγραφικὴ σχήματα καὶ χρώματα, πρὸ πάντων χρώματα, εἶναι ἔτοιμα.

γ) "Άλλα σχετικὰ γιὰ τὴ θάλασσα: Ὅποστηρίζομε πώς εἶναι ἀπὸ τὰ μορφωτικότερα ἐρανίσματα νὰ συγκεντρώνωμε πυκνές καὶ βαθυστόχαστες φράσεις ποὺ ἔχουν εἰπωθεῖ γιὰ τὴ θάλασσα: π.χ. τοῦ Σεφέρη: «Τὴ θάλασσα, τὴ θάλασσα ποιὸς θὰ τὴν ἔξαντλήσει;». «Μέσα στὶς θαλασσινές σπηλιές, ὑπάρχει μιὰ ἀγάπη, ὑπάρχει μιὰ δίψα, ὑπάρχει μιὰ ἔκσταση!». Τοῦ N. Καζαντζάκην: «Θάλασσα, ἀμέρωτη καρδιά, χαρὰ τ’ ἀπελπισμένου ἀνθρώπου». «Μεγάλο ἀμπέλι ἡ θάλασσα, ἀδερφέ, καὶ τρυγηπούς δὲν ἔχει». Κι δ Θουκυδίδης μας: «μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος». Ωραῖο λυρικὸ πεζογράφημα εἶναι τοῦ Φ. Κόντογλου, «ἡ μάνα

μου ή θάλασσα», στὸ Ἀναγνωστικὸ τῆς Ε' τάξ. Ἐπίσης ὥραιότατες σε-
λίδες στὸ Ἀναγνωστικὸ μας τοῦ Μυριόγλη «ὅ καημὸς τοῦ Αἰγαίου». Ἐ-
δῶ διαθάξομε· «ἡ θάλασσα ἀχεῖ καὶ τραγουδᾶ ἀκούμητη μέσα στὴ λέ-
ξη. Κι η λέξη εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλης τ' αὐτὶ σου στὸ ἄ-
νοιγμά του, ἀκοῦς τις φωνὲς τοῦ πελάγου...».

Κι δ Σολωμός: «Τὰ σπλάχνα μου κι η θάλασσα ποτὲ δὲν ήσυχά-
ζουν». Υπάρχουν κάποιοι ἔξοχοι στίχοι τοῦ Γάλλου Μπωντλαΐρ (δὲ θυ-
μόμαστε ποιοῦ δικοῦ μας εἶναι ή μετάφραση: «ποιὸς διάδολος τὴ βλόγη-
σε τῇ βραχνῇ τραγουδήστρα, π' ἀκομπανιάρει τ' ἀνεμου τοὺς ἀπειρους
αὐλούς;»).

* Ἐπιθυμοῦμε —πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον— νὰ σταματήσωμε τὶς
«ἀφοριστικὲς» φράσεις γιὰ τὴ θάλασσα, ἀφοῦ πρῶτα θυμίζωμε ἔναν δυ-
νατὸ ἐκκλησιαστικὸ λόγο—δὲν τὸ νομίζομε πώς εἶναι ἀνευλάθεια τού-
τη η σύγκριση!— Στὸ τέλος τῆς λειτουργίας λέει δὲ ιερέας πρὸς τὸ
Χριστό: «Ο ἄρτος δ μελιζόμενος καὶ μηδέποτε διαιρούμενος, δ ἐσθιόμε-
νος καὶ μηδέποτε δαπανώμενος». *Εἰς πόδαν θαρροῦμε πώς τοῦτο ταιριά-
ζει ἀπόλυτα γιὰ τὴν ἀνεξάντλητη δύναμη καὶ μαγεία τῆς θάλασσας!

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ: Εἶναι ἔνα λυρικότατο ποίημα (μάλιστα ἐ-
δῶ παίρνομε μιὰ καλὴ ίδέα τοῦ τὶ εἶναι γνήσιος καὶ πηγαίος λυρισμός,
λυρισμὸς καὶ τοῦ «έγώ» καὶ τοῦ «ἐμεῖς»), δλόγιομο ἀπὸ φυσιολατρία
καὶ ἑλληνικὸ χρῶμα. Ἀποτελεῖ μάλιστα πρόδογο τῆς ποιητικῆς συλλο-
γῆς του «τὸ φῶς ποὺ καίει».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Οἱ καλλιτέχνες ὁνειρεύονται καὶ ποθοῦν
ἔνα «διηρόφο κόσμο, ηθικό, ἀγγελικὰ πλασμένο» δ Σολωμός μας πρωτο-
ξειστόμισε τοῦτα τὰ λόγια. Φυσικὰ τέτοιον τὸν θέλει τὸν κόσμο καὶ δ ἀ-
γνός μας Βάργαναλης. Αὐτὸς βέσσαια εἶναι ρεαλιστικότερος τοῦ Σολωμοῦ,
δὲν ἔχει αὐταπάτες δι τι μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τέτοιος κόσμος, ὡστόσο πα-
σχίζει νὰ δεῖ μιὰ κατάσταση μὲ λιγότερη βρωμιά. *Ἐπειτα εἶναι προ-
σωπικὰ καταπικραίνενος ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ αὐτῶν —προπάντων αὐ-
τῶν— ποὺ θάπρεπε νὰ τὸν προσέξουν καὶ νὰ τὸν τιμήσουν. *Ἐτσι λοι-
πὸν τοῦτο τὸ στιχούργημά του ἔρχεται σὰν παρήγορος ἀναστασιός, νὰ
μιὰ πονεμένη διαμαρτυρία καὶ καταψυγὴ στὴν διηρφιά τῆς φύσης. Νά,
δις τὸ ποῦμε ἔνα «λυρικὸ ἵντεριέτζο» (μιὰ μεσολάθηση, μιὰ ἀνάπαιλα,
ἔνα διάλειμμα) ἀνάμεσα στὶς μιζέριες καὶ τὰ βάσανα ποὺ δίνει η ζωή.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ο Βάργαναλης δίνει δημιουργία στὴν Ε' περίοδο
(1880 - 1920), στὸν «Μεσοπόλεμο» (στὴν ΣΤ' περίοδο), στὴν ἐμπόλε-
μη (1940 - 45), ἀλλὰ καὶ στὴν Ζ', τὴ μεταπολεμική.

ΣΧΟΛΗ: Βέδαια μὲ μιὰ πρόχειρη καὶ βιαστικὴ τοποθέτηση τὸν

έντάσσει κανείς στή Β' Αθηναϊκή Σχολή (τήγ. Παλαιμυκή)· ἀλλὰ τὸ σωστότερο είναι νὰ τὸν δοῦμε μέσα σ' ὅτι ἐκλεκτότερο ἔδωσε αὐτὴ ἡ Σχολή, στοὺς λογοτέχνες τῆς δράμας τῆς «Ηγησῶς» (περιοδικὸ ποὺ δημοσίευαν): Μαζὶ μὲ τοὺς Καζαντζάκη, Σικελιανό, Αὐγέρη, Ρώτα, Γκόλφη, Φιλύρα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: "Εχομε τώρα μπροστά μας ἕνα πολὺ μεγάλο νεο-έλληνα ποιητή, γνήσιο ταλέντο, μὰ καὶ κοινωνικὸ δῦνηγό καὶ ἀγωνιστή. Τὸν εἶπαν «ποιητὴ τοῦ λαοῦ», καὶ τοῦτο τὸν τιμητικότερο τίτλο τὸν ἔχει κερδίσει τόσο ἀξια.

Ο Κ. Βάρναλης γεννήθηκε τὸ 1884 στὸν Πύργο τῆς Βουλγαρίας καὶ πέθανε στήν Αθήνα τὸ 1974. Τὰ πρῶτα γράμματα στήν γενέτειρά του καὶ στή συνέχεια στὸ Ζαρίφειο διδακτήριο τῆς Φιλιππούπολης (ἀνθοῦσε τότε ἐκεῖ σπουδαία ἐλληνικὴ παροικία). Τὸ 1908 πήρε στήν Αθήνα δίπλωμα φιλολογίας. Στὰ πρῶτα χρόνια ἔκαμε «έλληνοδιδάσκαλος» καὶ σχολάρχης στήν ἐπαρχίᾳ (Ἀμαλιάδα, Ἀργαλαστὴ Ηγείου, Μέγαρα, Κερατέα). Τὸ 1918 καθηγήθης γυμνασίου καὶ λίγο στήν παιδαγωγικὴ ἀκαδημία. Τὸ 1920 χρόνο στάλθηκε μὲ διπτροφία στὸ Παρίσι (στή Σορδόνη), διόπου σπούδασε φιλολογία, αἰσθητική, φιλοσοφία. 'Απ' ἐκεῖ γύρισε δ. Β. πολὺ ἀλλαγμένος· γιατὶ ἐνῷ πρῶτα ἦταν προσκολλημένος στὸν στενὸ ἐθνικισμὸ καὶ στή «μεγάλη Ἰδέα», τώρα ἔχει ἐπηρεαστῇ ἀπὸ τὶς νέες κοινωνικές καὶ πολιτικές ἀλλαγές ποὺ ἐπικρατοῦσαν στήν Εὐρώπη, ἀμέσως μετὰ τὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο. Τώρα βλέπει τὰ πράματα πλατύτερα, μὲ δραση ὁπωδήποτε καζμοπολίτικη. Δημοσιεύει τὸ ἐπαναστατικό του ἔργο «τὸ φῶς ποὺ καίει» καὶ τὸ 1925 παύτηκε ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση. Είναι ἀξιοσημείωτο πώς οἱ Φ. Κόντογλου καὶ Κ. Καθάρης διαιμαρτυρήθηκαν μὲ γραφτά τους γι' αὐτὴν τὴν ἐνέργεια τῆς πολιτείας: 'Απὸ τότε δ. Βάρναλης ρίχνεται μὲ ζηλευτὴ ἐργατικήτητα καὶ εύσυνειδησία στὴ λογοτεχνία. Μέρα μὲ τὴν μέρα ξεδιπλώνεται τὸ ταλέντο του. Κοντὰ σ' αὐτὸ διαθέτει προδηληματισμένο στοχασμό, κριτικὴ ὀξυδέρκεια καὶ ζηλευτὴ ἀρχαιολαθεια· ἥξερε γερὰ γράμματα.

Συγγραφικό του ἔργο:

Ἐδωσε δημιουργία πολὺ ἀξόλογη ποιοτικὰ καὶ ποσοτικά. Καὶ κατακάλυψε τὸν ποιητικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ μεγάλο τῆς πεζογραφίας.

α) Ποιητικά: «Κερῆθρες» (1905): Είναι τὰ πρωτότερα του, ἀκόμη δὲν ἔχει βρεῖ τὸ δρόμο του. «Τὸ φῶς ποὺ καίει» (1922), ἔργο πολὺ πρωτότυπο καὶ ἐπαναστατικό, τουλάχιστον γιὰ τὴν ἐποχή του, σὲ θεατρικὴ μορφὴ (ἔμμετρο καὶ πεζὸ) —μὲ τὸ φευδώνυμο Δῆμος Τανάλιας. Προηγούμενα, στὰ 1919, μόλις γύρισε ἀπὸ τὸ Παρίσι, δημοσίευε τὸν «Προσκυνητὴ» (ὕμινος στήν Ἐλλάδα), ὁπωδήποτε είναι τὸ ἔργο

ποὺ σημειώνει τὴν μεταστροφή του. «Σκλάδωι πολιορκητένοι» (1927), ἀγαφέρεται στὸ 21, καὶ εἶναι τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴν ἔξιδαγκευση ποὺ κάνει ὁ Σολωμὸς μὲ τὸ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι».

β) Πεζά: «Ο λαὸς τῶν μουνούχων» (1923), μυθιστόρημα. «Ἡ ἀληθινὴ ἀπολογία τοῦ Σωκράτη» (1931), δυνατὴ καὶ καυτερὴ σάτιρα ἐναντίον τῆς καθιερωμένης ἀστικῆς νοοτροπίας. «Τὸ ἡμερολόγιον τῆς Πηγελόπητος» (1946), μυθιστόρημα.

γ) Κριτικὰ δοκίμια: «Ἀνθρωποι» (1956). «Διχτάτορες» (1959). «ὁ Σολωμὸς χωρὶς μεταφυσικὴ» (1925). Στόμοι αἰσθητικά, κριτικά, φιλοσοφικά δοκίμια (ἐκδόθηκαν τὸ 1957).

δ) Μεταφράσεις: "Εδωσε ἀρκετὲς κωμιδίες τοῦ Ἀριστοφάνη, Εὐριπίδη, τὸ Γάλλο Μολιέρο, τὸν Δόν Κιχώτη τοῦ Θερβάντες (διασκευασμένο).

ε) Χρονογραφήματα, στ) θέατρο: τὸ ιστορικὸ δράμα «Ἄτταλος ὁ Γ'», διλοκληρώθηκε τὸ 1975.

"Οπως προείπαμε λοιπόν, ὁ Β. ἀρκετὰ νωρὶς κατάλαβε τὴν μεγάλη κοινωνικὴ ἀποστολὴ ποὺ ἔπρεπε νᾶχη τὸ ἔργο του, καὶ σημειώνει κάπου: «Ποιὰ νά ται, Λαέ μου, ἡ πιὸ μεγάλη τώρα ἡ χρειά σου νὰ βαλτᾶ νὰ τὴ βοηθήσω;».

Ο Βάρναλης στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας εἶναι πολὺ τολμηρός. Φορές φορές χειρίζεται μιὰν δημιοτικὴ χωρὶς φραγμών. Τὸν κατηγόρησαν διτεῖναι ἡ γλώσσα τῆς «ταβέρνας». Κι ἂν αὐτὸς ἔχει μιὰ μεγάλη δόση ἀλήθειας, ἄλλο τόσο ἀληθινὸν εἶναι δημιώς πῶς ὁ Β. πλάθει τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀνυψώνει σὲ ἐκφραστικὸ δργανο ποὺ μπορεῖ ν' ἀποδώσῃ δύψηλὰ καὶ πολύπλοκα νοήματα.

Ο κριτικός μας Μ.Ι.χ. Περάνθης γράφει: «Ἐχει δώσει ἀποχρώσεις θλίψεων καὶ καημῶν, ποὺ ἀκριβῶς ἔπειδὴ πηγάδουν ἀπὸ τὸν ἀπέραντο πόνο τῆς φτωχολογίας καὶ τὴν πίκρα τῶν καταφρονεμένων ἔγιναν τραγούδια στὸ στόμα τῶν πολλῶν κι ἔφεραν τὴν καλλιτεχνικὴ σύγκινηση ἐκεῖ ποὺ δύστολα γινόταν ὡς τώρα δεκτή».

Καὶ διστορικὸς τῆς λογοτεχνίας μας Γ. Κορδάτος: «τὸ Παρίσι ποὺ ήταν ἀγαστατωμένο ἀπὸ τὸν πόλεμο, τὴν πάλη τῶν τάξεων καὶ τὶς ἰδεολογικὲς ζυμώσεις μπολιάζει τὴ σκέψη του μὲ ἀναγεννητικὸ χυμό. Γυρίζει ἀπ' τὸ Παρίσι ἔξοπλισμένος μὲ γερά πνευματικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ἐφόδια. Τώρα πέταξε τὶς ἰδεαλιστικὲς ἀποσκευές του γιὰ πάντα καὶ προσχωρεῖ στὸ σοσιαλισμὸ ἀποφασισμένος νὰ σταθῇ στὸ πλευρὸ τοῦ ἔργαζόμενου λαοῦ». "Ωστε ἀπὸ τὸ 1919 στρατευμένος στὴν ἀριστερὴ ἰδεολογία. Τὸ 1959 τοῦ ἀπονεμήθηκε ἀπὸ τὴν ΕΣΣΔ «τὸ βραβεῖο Λένιν γιὰ τὴν Εἰρήνη.

"Αν πρέπει μὲ δυὸ λόγια νὰ χαρακτηρίσωμε τὸ ἔργο τοῦ Β., τότε πρέπει νὰ τοῦ τονίσωμε τὸν πηγαῖο λυρισμὸ του, τὴ σατιρικὴ του δύ-

ναιμη ποὺ φτάνει μέχρι τὸ σαρκασμό. "Ενας κριτικός μας γράφει: «Ο στίχος του λαμπερός και συνάμια λεπτός, κάθε του λέξη ἀκριδόζυγια σμένη, μεστή ἀπὸ νόημα. Ἀριμονικός, ἀγετος, πολύθουος, πολύτροπος κυλάει ὁ στίχος του σ' ὅλες τις νότες, σ' ὅλους τοὺς χρωματισμούς, λυγερός, τρυφερός, σαρκαστικός, σπαθάτος, κοφτερός, δργισμένος, ὅλος μουσική». Μάλιστας οι πώς πιὸ σωστός και λαχωνικός χαρακτηρισμὸς τῆς ποιητικῆς λειτουργίας του δὲν υπάρχει ἀπὸ μιὰ φράση τοῦ ἔδου στὴν «Ἀληθινὴ ἀπολογία» του· γά, ἐκεῖ ποὺ λέει «πέταξε ἀπὸ τὴν καθολίγα τοῦ δρόμου στὰ ἄνθη τῆς διπλανῆς ροδακινιᾶς...».

Πρέπει τώρα ν' ἀραδιάσωμε τὰ πιὸ ἐκλεχτὰ «κοιμάτια» ἀπὸ τὴν ποίησή του (πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μελοποιηθῆ): Ή μάνα τοῦ Χριστοῦ, οἱ πόνοι τῆς Παναγιᾶς, ὁ καλὸς πολίτης, ὁ ὁδηγητής, ἡ μπαλλάντα τοῦ κυρίου Μέντιου, Ιούδας, Μαγδαληνή, Μοιραῖοι, θυσία, Ὁρέστης, Ἀλκιβιάδης, ὁ πρόλογος.

Δὲ μποροῦμε γὰ τελειώσωμε γιὰ τὸ Βάρναλη, ἀν δὲ δώσωμε, καὶ τὴ γνώμη μας, τὸ πιὸ χρήσιμο συμπέρασμα: Πώς ἡ μεγάλη Τέχνη εἶναι μαζὶ καὶ ἀπλὴ καὶ προσιτή. Τὴ γεύεται καὶ ἡ πλατιὰ μάζα καὶ ὁ ἀπαιτητικὸς ἀναγγνώστης. Κάποιος ἀρχαῖος σχολιαστὴς ἔχει πεῖ γιὰ ἀνάλογες περιπτώσεις τοῦτον τὸν μεστὸ λόγον: «παντί, καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ καὶ παισὶ τοσοῦτον ἀφ' ἔαυτοῦ δίδωσιν ὅσον ἔκαστος δύναται λαβεῖν». "Ε θαρροῦμε πώς τοῦτο βρίσκει χρυσὴ ἐφαρμογὴ στὸ Βάρναλη!

Τὰ καράβια

ΑΓΓ. Τερζάκη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: "Εγα περίφημι ιστορικὸ δημοτικό μας λέει: «Τρεῖς Τουρκοπούλες ἔκαθονται στοῦ Ἀγαπλιού τὴν πόρτα, / μοιρολογοῦσαν κι ἔλεγαν, μοιρολογοῦν καὶ λένε. / Τὶ εἰν' τὸ κακὸ ποὺ γίνεται τὸ φετεινὸ τὸ χρόνο, / ποὺ κίνησε μιὰ κλεφτουριὰ μ' αὐτούνους τοὺς Σπαρτιάνους / κι ἔκαμψαν δλη τὴν Τουρκιὰ κι ἔκλειστη μὲς στὰ κάστρα. / Τὸ κρίμα νάχει ὁ βασιλιάς καὶ τ' ἀδικο ὁ βεζύρης, / ποὺ δὲ μᾶς στέλγουν ζαχιρὲ καὶ πολεμοῦν τὰ κάστρα. / Μπρὲ Ἀγάπλι, γιὰ δὲ χαίρεσαι, γιὰ δὲ βαρεῖς παιχνίδια; / Καὶ τὶ καλὸ ἔχω γὰ χαρῶ καὶ γὰ βαρῶ παιχνίδια; / Στεριάς μὲ δέργει δ πρίγκιπας, πελάγ' ἡ Μπουμπουλίγα, / πέφτουν καγόνια σὰ βροχὴ καὶ μπόμπες σὰ χαλάζι, / πέφτουν τὰ λιαγοντούφενα σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης. / Ἀγάπλι δός τα τὰ κλειδιά, Ἀγάπλι, παραδώσου. / Πώς γὰ τὰ δώσω τὰ κλειδιά καὶ πῶς γὰ παραδώσω, / πού γώ μιαι Ἀγάπλι ἔκαουστό, κι Ἀγάπλι παιγνεμένο, / στὴν Πόλη καὶ στὴ Βενετία μ' ἔχουν ζωγραφισμένο;»: Αὔτδ λοιπὸν τὸ ἔκαουστὸ Ἀγάπλι,

μὲ δōηγητή τὸ συγγραφέα μας — ποὺ ἀπ' ἔκει καὶ κρατιέται — ἡ πλησίασωμε σιγά... .

ΝΟΗΜΑ: Τ' Ἀνάπλι κοίτεται σὲ μιὰ προνομιούχα δσο καὶ περίεργη τοποθεσία, στὸ μυχὸ τοῦ Ἀργολικοῦ. Ἔνα πέτρινο θεριδ (τὸ Παλαιόγδι) μᾶς φράζει ἀπὸ τὴ στεριανὴ γλῶσσα ποὺ μᾶς ἐνώνει μὲ τὸν ἄλλο κόσμο. Πέρα ἀνατολικὰ ἡ ἡμερη κορδέλλα τοῦ κάμπου. Οἱ ἐπισκέπτης τὸ πρωταγωτικό τοῦ εἶναι ἀπὸ μακριὰ μέσα στὸ σύθαμπο, νὰ ἀχνοπαλεύῃ στὸ σύνορο πελάγου καὶ οὐρανοῦ. Ὅσο προχωρᾶμε πανώρεις λεῦκες παραστέκουν στὸ δρόμο μας. Στὴ θάλασσα σὰν καράβι ἀραχμένο ἀπὸ τοὺς αἰῶνες τὸ νησάκι Μπούρτζι· στοὺς πρόποδες τοῦ Παλαμηδιοῦ στριμωγμένα πρόδατα ποὺ θέλουν νὰ ξεδιψάσουν στὸ νερὸ τὰ σπίτια τῆς πολιτείας, ποὺ αἰῶνες τώρα ζῆ ἔκει μὲ τὰ δοξασμένα περασμένα καὶ μὲ τὰ μελλούμενα μπροστά τῆς στὴ θάλασσα, ρεμβαστικά.

Σωστὸ πανόραμα είναι τὸ περιβάλλον γύρω τὰ ἀνοιξιάτικα καὶ καλοκαιριάτικα πρωινά· ἡ καλοσύνη καὶ ἡ γαλήνη τοῦ ἀργολικοῦ κόρφου, οἱ ἀχνινες γραμμές ἀνατολικά, τοῦ βουνοῦ Παρθένου, ἡ πρασιγάδα τῶν Μύλων καὶ δεξιὰ ὁ κάμπος. Τὸ χρῶμα τῆς θάλασσας δίδυμο μὲ τ' οὐρανοῦ ἡσυχάζει καὶ ἀκινητεῖ σιγανασαλιόντας.

Καὶ τώρα ἡ σειρά του νὰ περιγράψῃ τὸ γιαλό. Τρεῖς ὅψεις του ὑπάρχουν (τουλάχιστον τρεῖς τις θυμιέται ἀπὸ τὰ παιδικά του χρόνια). Ἡ μιὰ στὸ ἀριστερὸ μέρος, ἔκει ποὺ ὁ βράχος ἀγριωπὸς γκρεμίζεται στὴ θάλασσα, λές καὶ ἔχουν κατρακυλήσει ἔκει οἱ αἰῶνες τιτανικὰ ἀγκωνάρια. Νυχτόμερα φοδερὴ ἀμάχη ἐδῶ τὸ νερὸ — ἀφρίζει, μουγκρίζει καὶ τινάζεται — μὲ τὰ βράχια. Ψηλὰ στὸ βράχο στὸ ἐκκλησάκι καίει τὸ καντηλάκι τῆς «Παναγίτσας», δέηση φτωχικὴ γιὰ τοὺς ναυτικοὺς ποὺ πελαγοδέρονται.

Πρὸς τὰ δεξιὰ ἔνας λιμενοδραχίονας χωρίζει τὴν προκυμαία, τὸ λιμάνι. Κι ἀπ' ἐδῶ βέβαια δὲ λείπει ἡ ἀγριάδα καὶ ὁ πρωτογονισμὸς στὰ σημάδια ποὺ ἔχουν ἀποτυπώσει τὰ στοιχεὰ τῆς φύσης, διμως διακρίνεις τὴν ἡμεράδα καὶ τὴν ἐπέιταση τοῦ ἀνθρώπου ἐδῶ. Στενὸς γιαλός, καλοστρωμένος μὲ διπρεπες πέτρες κομψές καὶ χρωματισμένες βάρκες λικνίζονται. Θυμάται δ Τερζάκης — στοὺς παλιότερους καιρούς — πώς τὰ καλοκαιριγά βράδια κάτω ἀπὸ γλόμπους μὲ γαλατένιο φῶς ἀραδιάζονται τραπεζάκια γιὰ τὸν κόσμο. Γιόμιζε ἡ παραλία ζωὴ ἀπὸ χαρωπὸ κόσμο· καμαρωτὲς κυράδες, ἀνθισμένες κοπελοῦδες, παιδιά, ἄντρες, γέροι, δλοι ἔχεινοντας ἐδῶ βουερὸ μελισσολόγι.

Κι δλο προχωράει δ συγγραφέας πρὸς τὶς οἰκογενειακές του θύμησες, τὰ προσωπικά του βιώματα. Ἡ γριὰ δουλα τους τοῦ σιγύριζε πάνω του τὴ ναυτικὴ (παιδικὴ) στολή, μὲ λουλούδι μοσχοκάριστο στὸ πέτο, γιὰ νὰ κατεβῆ καμαρωτὸς κι αὐτὸς στὴν προκυμαία. Θυμάται ιέσα στὴ

νύχτα, σὰ ζωντανὸ στοιχεῖδ ὅλο μυστήριο καὶ γοητεία, πῶς ἔμπαινε στὸ λιμάνι τὸ βαπόρι. Καὶ μολονότι τὸ δρομολόγιο τοῦτο ἡταν ταχτικὸ καὶ συγνθησιμένο, ὅμως τοῦτο τὸ καράβι ἔφερε στὴν ἀκίνητη τούτη πολιτεία τὸ μήγυνια καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ἔξω κόσμου, ἡταν ἔνα δυνατὸ σάλπισμα ποὺ τὴν ξυπνοῦσε ἀπὸ τὴν νάρκη τῆς.

Καὶ τώρα ἡ τρίτη ὅψη, πρὸς τὸ ἀριστερά. Τὸ λιμάνι ὅχι τοῦ περίπατου καὶ τῶν κομψούτυμένων, ἀλλὰ τοῦ ἀγκυραπαγητοῦ καὶ τῶν γαυτικῶν καὶ ἀχθοφόρων. Πολλὰ τὰ πλεούμενα ἀραγμένα ἐδῶ· δάσος τὰ κατάπτια καὶ σὰν ἀράχνες τὰ σκοινιά. Μπόχα βαριὰ ἀναδίνονταν ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματα. Ἐδῶ τὰ πλεούμενα τῆς δουλειᾶς καὶ τοῦ ἰδρώτα: Μασούνες, σκούνες, τρεχαντήρια, μπρατσέρες. Καὶ τὸ νερὸ λιπαρό, στεκούμενο καὶ βρωμισμένο, ἀκόμα καὶ φορέματα μπορεῖ νὰ ἐπλεκαν. Οἱ χαμάληδες κουβαλοῦσσαν τὰ φορτία στὸ μουράγιο, ἀσκημένοι σὲ τοῦτο τὸ δύσκολο κόπο. Ἀλλῃ ἡ ὅψη αὐτῶν τῶν φορτηγῶν, ὡς καὶ τὰ στολίδια τῆς πλώρης τους (τὰ ἀκροφίγουρα δπως τὰ λένε) ἀσουλούπωτα καὶ ἀγριωπά. Μέδουσες φάνταζαν κι ὅχι ἥμερες διακοσμητικὲς μορφές. Καὶ γιὰ ν' ἀγασάνη ἡ ματιά καὶ ἡ ψυχή σου ἀπὸ τοῦτο τὸ πλάκωμα ἔπρεπε ν' ἀγναντέψῃς πολὺ πιὸ μέσα στὸ πέλαγο, γιὰ νὰ δεῖς ἀτλαζένια θάλασσα μὲς πτυχα γλαροπούλια νὰ φτερακίζουν καὶ νὰ βουτοῦν, γιὰ νὰ δεῖς γαλάζιο οὐραγοῦ.

Καὶ ίσορροποῦσε τώρα τὸ πρῶτο, τὸ κοντινὸ πλάνο, τὸ φορτωμένο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἰδρωτίλα, μὲ τοῦτο τὸ δεύτερο, τὸ γαλήνιο καὶ ποιητικό. Καὶ τις νύχτες σὲ τοῦτο τὸ δεξιὸ λιμάνι κι ἐδῶ ἥσυχα καὶ τὰ λυχναράκια ἀναβάντα στὰ καΐκια. Καὶ ἀκούγονταν τότε μεσάνυχτα ἀπὸ τὴν θάλασσα —ἀπὸ κουρασμένους ναυτικοὺς καὶ ἀγθρώπους τῆς βιοπάλης τραγούδια μακρόσυρτα λυπητέρα, ὅλο καημένο γιὰ τὰ πελαγίσια ταξίδια μά καὶ τὸ ταξίδι τὸ ἔνα, τὸ ἀγύριστο...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΓΤΩΝ: "Ἄσ τὸ δοῦμε σὲ 5 ἐνότητες: α) «Πίσω ἀπό... ἀντιφεγγιά του»: Οἱ ἐντυπώσεις σου ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον στὸ ἔμπια γιὰ τὸ Ἀγάπλι (πρόδογος).

β) «Εἶχε τρία πρόσωπα... ταξιδεῦαν»: Ἡ ἄγρια ὅψη στὸν ἀριστερὸ γιαλό.

γ) «Τσερα... ἀνατριχίλας»: Οἱ μεσιανὸς γιαλός, ἡ προκυμαία, γιὰ τὸ περίπατο καὶ τὴν διασκέδαση τοῦ κόσμου.

δ) «Ομως ἡτανε... μαρμαρώσης»: Τὸ λιμάνι τῆς ἐργατιᾶς καὶ τοῦ μόχου.

ε) «Ομως ἡ ματιά... αἰώνιον»: Ἡ μικτὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὸ λιμανάκι τῆς ξεγνιασιᾶς καὶ τῆς δουλειᾶς (ἐπίλογος).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Πάρα πολλὲς λέ-

ξεις, μολογότι εἶχουν μπει τόσο ταιριαστά στή γλώσσα μας και στή ζωή μας, ώστόσο εἶχουν ξενική την προέλευση· π.χ Μπουγάζι: πολύ στενὸ θαλάσσιο πέρασμα, πορθμός, κανάλι (τουρκ. BOGAZ). Ἀσουλούπωτος= ἄκομψος, κακοφτιαγμένος (ἀπό τὸ τουρκ. USLUR= μορφή, φάτσα, σχῆμα). Μόλος= προκυμαία (τόσο γνωστή μας λέξη και παράσταση), ἀπό τὸ Ιταλικ. MOL.O= δύκος, βράχος. Ἀβαράρω= σπρώχω τὸ πλοῖο ἀπό τὴν ξηρὰ στή θάλασσα (ἀπό τὸ Ιταλικ. VARARE). Καργάρω= φορτώνω (ἀπό τὸ βενετ. CARGAR). Μουράγιο= προκυμαία, γιαλδὲς (ἀπό τὸ βενετ. MURAGIA). Κουμπές= τρούλος (ἀπό τὸ τουρκ. KUP-PE). Χαμάλης= δ ἀχθοφόρος (ἀπό τὸ τουρκ. HAMAL). ξέλλου τῶν Τούρκων αὐτὸ εἶναι τὸ προαιώνιο ἔθνικό τους ἐπάγγελμα!...

Παλαμάρια= Χοντρὰ καραβόσκοιν (ἀπό τὸ τουρκ. PALAMAR< Ιταλ. PALAMARO). Ἀλμπουρο= τὸ κατάρτι (ἀπό τὸ βενετ. ALBORO). Καὶ τώρα οἱ λέξεις μὲ δική μας ρίζα: Πάσπαλη (ἢ ἀρχ. πασπάλη)= φιλὸς ἀλεύρι, σκόνη. Τανυσμένος= τεντωμένος (τοῦ ρ. τανύω). μαυλιστικός= ἔλκυστικός, μαγευτικός. Σάλαγος= θόρυβος, σαματᾶς (ἢ ἀρχ. λέξη σαλαγή)= δδηγῷ τὸ κοπάδι μὲ σφυρίγματα και θόρυβο. π.χ λέμε και σήμερα ἀστειευόμενοι «σαλάγα τα! Σκαρί= ἡ σχάρα ποὺ ναυπηγοῦν τὰ πλωτά, τὸ ἴδιο τὸ πλωτό (σκαρίον< ἐσχάριον). Σημαίνει και τὸ πλάσιμο, τὸ χαραχτήρα τοῦ ἀνθρώπου.

Πλεμάτι= πλέγμα, δίχτυ (ἢ ἑλλην. λέξη πλέγμα). Μπόχα< ἀπόχα< ἀποχύνω= ἀναδίνω βρωμιά, δυσωδία. Κατ' ἄλλους ἀπό τὸ μπούφφα< ἀρχ. ὑπόμιφα (διμφή= μυρουδιά, διμή). Λαστιχάροντας= τεντώνεται σὰ λάστιχο.

Χερουδική έκσταση= ἀγγελική (χερουδεῖμ) θέα. Τιτανικά= πολὺ δυγατὰ και μεγάλα (προερχόμενα ἀπό τὴ δύναμη τῶν τιτάνων). Τρόπαιο= νίκη, θρίαμβος. Τὴ σαράκωνε= τὴν ἔτρωγε δπως τὸ σαράκι. Γήτεια= γοητεία, μαγεία (γητεία= ξόρκι).

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Μπούρτζι: Αὐτὸ εἶναι περίφημο νησάκι — φρούριο στή μέση τοῦ λιμανιοῦ. Στὴν Ἐνετοκρατία ἦταν φημισμένο φρούριο. Μετεπαναστατικὰ ἔδω ἔμεναν οἱ δήμοι (ποὺ είχαν τὴν καριμανιόλα στὸ Παλαμήδι). Δήμερα ἔχει ἔδω τουριστικὸ ξενοδοχεῖο).

Π α λ α μήδι: Ὁ ἀπόκρημνος —μόγο ἀπό μιὰ πλευρά του εἶναι ἀναβατός— λόφος ποὺ δεσπόζει πάνω ἀπό τὴν πόλη. Στὴν κορυφή του ξακουστὸ φράγκικο κάστρο (ἔδω και φυλακή, ποὺ είχαν κλεισμένο και τὸν Κολοκοτρώνη). Στὴν κορυφή του δδηγεῖ σκάλα μὲ 999 σκαλοπάτια. Στὸ 21 πότε τὸ κατεῖχαν οἱ Τούρκοι, πότε οἱ δικοὶ μας. Νύχτα θυελλώδη 29 - 30 Νοέμβρη 1922 δ Σταϊκόπουλος Σταϊκός μὲ ἐπιλέκτους τὸ πάτησε και τὸ είχαν ἀπό τότε οἱ "Ελληνες γιὰ γερδ στήριγμα.

Ακροναυπλίας: "Ο στεγόμακρος λόφος που είναι πάνω από την πόλη" πάνω του δὲ είναι σκαρφαλωμένη ή "Άγω—πόλη".

"Ιτική Καλέ: Τὸ φρούριο πάνω στὴν Ἀκροναυπλία. Τουρκικὰ σημαῖνει ἑσωτερικὸ φρούριο.

Παρθένιο: Βουνό στὰ σύνορα Ἀργολίδας καὶ Ἀρκαδίας (ὕψος 1217 μ.). Πρὸς Β. συνδέεται μὲ τὸ Ἀρτεμίσιο καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸν Πάργωνα. Σ' αὐτὸ τὸ βουνὸ λένε ὅτι κυρίως κατοικοῦσε ὁ θεὸς Πάν.

Μύλοι: Τοποθεσία τῆς Ν. Ἀργολίδας, κοντὰ στὸ Ναύπλιο. Ἐδῶ είναι βαλτώδης ὁ τόπος καὶ τοποθετοῦν τὴ λίμνη τῆς Λέρνης (μὲ τὴ μυθικὴ ἐκείνη Λεργαία "Υδρα"). Ἐδῶ ἀντιμετώπισαν οἱ δικοὶ μας στὸ 21 τὸν Δράμαλη καὶ τὸν Ἰμπρανῆ.

Μέδουσα: Μυθολογικὸ τέρας, μιὰ ἀπὸ τὶς Γοργόνες (ἥ μόνη που ἦταν θυητή). Τερατόμορφο πρόσωπο γυναικας μὲ φιδίσια μαλιά. Τὴ σκότωσε ὁ θρωνὸς Περσέας μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἀθηνᾶς τὸ δὲ φριχτὸ τῆς κεφάλι τὸ ἀποτύπωσε στὴν ἀσπίδα του καὶ μ' αὐτὴν ἀντιμετώπισε τοὺς ἔχθρούς του ἀπολιθωγούτας τους.

Φούλι, τό: Τὸ λουλούδι ἵασμιος ὁ ἀραβικός.

Ναύπλιον: Ἀπὸ τὶς ὥραιότερες καὶ εὐγενικότερες πόλεις τῆς Ελλάδας. Είναι φωλιασμένο ἐκεῖ στὸν κόρφο τοῦ Ἀργολικοῦ, κατάφορτο ἀπὸ ιστορία καὶ δόξα ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ μυθικὴ ἐποχή. Ἡ παράδοση θέλει ὅτι χτίστηκε ἀπὸ τὸ Ναύπλιο, γιὸ τοῦ Ποσειδώνα καὶ τῆς νύφης Ἀιμιλίωνης. Αὐτὸς ὁ Ναύπλιος ἦταν βοηθὸς τοῦ Ἰάσονα στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐσκαστρατεία, καὶ εἶχε γιὸ τὸν εὐφύεστατο Παλαιμήδη, ποὺ πῆρε μέρος στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο. Στὴν ιστορικὴ περίοδο τὸ πρωτοσυναντῆμε τὸ Ναύπλιο σὰν μέλος τῆς ἀμφικτιονίας τῆς Καλαθρίας (ἀπὸ τὸ 700 π.Χ.). Τὸ γειτονικὸ Ἀργος πάντοτε ἦταν ἀντίζηλο καὶ ἀρκετὲς φορὲς ἐρήμωσε τὸ Ναύπλιο. Σπουδαῖο ρόλο διαδραματίζει στὴ Βυζαντινὴ ἐποχή, ὅπου στὰ τέλη τοῦ 12 αἰώνα μ.Χ. Ισχυρὸς τοπάρχης είναι ἔδω ὁ Λέων ὁ Σγουρός ποὺ ἀντιμετώπισε γιὰ χρόνια ἀποτελεσματικὰ τοὺς Φράγκους, διως στὰ 1210 συντρίψτηκε. Ἐκτὸτε τ' Ἀγάπλι είναι μιὰ σπουδαῖα ναυτικὴ βάση στὰ χέρια τῶν Φράγκων, Βενετσάνων, Τούρκων, κατὰ καιρούς. Ἀλλ' Ἀγάπλι σημαίνει προπάντων 21 καὶ ἀναγεννημένη Ελλάδα! Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1821 τὸ πολιόρκησε ὁ Δ. Ὑψηλάντης καὶ ἡ Μπουλιπουλίνα («στεριάς μὲ δέρνει ὁ πρίγκιπας, πελάου ἡ Μπουλιπουλίνα» ποὺ λέει καὶ τὸ δημοτικό). Ἐτσι ἀπὸ τὰ 1823. ὡς τὰ 1834 —δόποτε ἡ ἐλληνικὴ πρωτεύουσα μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα— διαδραματίζει πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὰ ἐλληνικὰ πράματα. Ἐδῶ —κείνα τὰ χρόνια— δὲ, τι μικρὸ καὶ στεγόψυχο ντρόπιαζε τὸν Ιερὸ ἀγώνα μας, ἔδω καὶ δὲ, τι μεγάλο καὶ θαυμαστὸ τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ. Ἐδῶ ὁ κυβεργήτης Καποδίστριας ἀπὸ τὰ 1928 μοχτεῖ νὰ βάλῃ τάξη καὶ νοικοκυριό,

έδω καὶ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1931 τὸν σκοτώνουν οἱ σφαῖρες τῶν Μαυροπιγχαλαίων...

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Τὸ κείμενό μας εἶναι κατάφορτο ἀπὸ ἐκφραστικὲς δημοφιές, δάσος δόλοκληρο ἀπὸ δαιτες ποὺ μὲ δυσκολία τὸ διασχίζεις. Κατάχρηση μάλιστα θὰ λέγαμε διὰ κάνει στὸν καλαισθητικὸν πλούτον ὁ Τερζάκης. Προσέχετε πώς κάθε γραμμή, κάθε λέξη θὰ λέγαμε, ἔχει καὶ στολίδι. Οἱ Λατίνοι γι' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἔλεγαν: **NULLA LINEA SINE DECORE**= καμιὰ γραμμὴ χωρὶς κόσμημα».

Μεταφορές: Τὴν γλώσσα τῆς στεριάς, πέτρινο θεριό, βράχινο καύκαλο, πάσπαλη τοῦ δρίζοντα, κάμπος τοῦ γεροῦ (ἢ θάλασσα). Νὰ συνεχίσωμε νὰ βροῦμε μόνοι μας τὶς μπόλοιπες. Παρομοιώσεις: Μιὰ κορδέλα δημερος κάμπος, σκαρι πρωτόγονο (τὸ Μπούρτζι), πρόβατα ποὺ ροδολήσανε, τινάζόταν τρόπαιο (σάγι), σὰ σκοτεινὸν λυγμὸν ἄγριμῶν, μελισσολός πρόσχαρο. Τὶς ύπόδοιπες νὰ τὶς βροῦμε μόνοι μας. Ἀλλὰ καὶ ζωγραφότατες καὶ ἀδρότατες προσωποποιησεις ἔπειτοι συγχά: μισανοίγει τὰ βλέφαρά της (ἢ μέρα), μουγκρίζοντας μὲ μάνητα τυφλὴ (τὸ κύμα). Τὶς ἀλλες νὰ τὶς βροῦμε μόνοι μας. Καὶ πόσα ἀλλα σχήματα κατακλύζουν τὶς σελίδες μας! Επαγαλήψεις, ἐπιτάσεις, κορυφώσεις. Ή συνενδοχή: Ή πολιτεία κατηφρότες. Καὶ προσπαθοῦμε καὶ προσπαθοῦμε γὰ συνάξωμε δλα τὰ στολίδια τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἐκεῖνα δλο καὶ μᾶς ξεφεύγουν, δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὰ τρυγήσῃ κανεῖς. Νὰ π.χ. μουσικὴ ἀλλοτε γλυκιὰ καὶ ἀλλοτε σκληρὴ καὶ ἀρρενωπὴ ποὺ ἀγαδίνεται ἀπὸ τὶς παρηγήσεις τῶν ὑγρῶν λ., ρ. ἢ τῶν σκληρῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων: π.χ. «Ανατολικὰ πάλι, μιὰ κορδέλα δημερος κάμπος ἔτρεχε, καμπυλωνόταν γλυκά...». «Ἀχτιβαδίτες μὲ καύκαλο φιλντισένιο, καθούρια ποὺ σκαρφαλώνουν δῶθε κεῖθε, μεθυσμένα, τρεκλιστά».

Ἄλλ' δι συνδυασμὸς ἀπανωτῶν ἀσυγδέτων καὶ πολυσυγδέτων εἶγαι τὸ πιὸ κυρίαρχο στοιχεῖο ποὺ χαρίζει κινητικότητα καὶ ζωγράνια. Θαρροῦμε πώς εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ 2-3 νεοελληνικά κείμενα ποὺ ἔχει τόσα ἀσύνδετα: «Ανάσες ἄγριες... σύσμιχτη βουή». «Ἐγας κόσμος δλάκερος... μεθυσμένα, τρεκλιστά». «Κυράδες καμπαρωτές... καὶ γέροι». «Ο κόσμος πήγαινε... ἀνέδαινε». «Κατίκια ξεγοφιάρικα... μπρατσέρες».

«Οσο γιὰ τὰ ἐπίθετα θαρροῦμε πώς έδω γίνεται κάτι τὸ ἀσυγήθιστο σὲ νεοελληνικὸ κείμενο. Ὁλόκληρος θησαυρὸς λεχτικὸς εἶναι τοῦτος, νὰ ἔνα θαυμαστὸ «συντριβάνισμα» ἀπὸ ἐπίθετα πρωτόγνωρα, νεόκοπα, παρθενικά, ἀξεθύμιαστα. Ἀλλὰ καὶ δσα εἶγαι σμιλευμένα ἀπὸ τὴ συχνὴ χρήση κι αὐτὰ φαντάζουν ἔδω νὰ καὶ ἀνθισμένα. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἡ ποικιλία τους, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔντεχνη τοποθέτησή τους μέσα στὴν πρόταση. Πρῶτα τὰ σύνθετα: Μακρόσυρτα, σύσμιχτη, ἀσύγαστος, ἀκα-

τέργαστος, ἀσουλούπωτοι, ἀνελέητα, καλοστρωμένες, ἀγεπάντεχο, ἀνάστροφο, ἀνάερο, ἀπρόσιμενο, φωσφοριστό. Α π λ ḥ: Θαιπωτική δργισρένο, ἄγριωπή, πετρωμένο, μαυλιστικό, χερουδική, ἄχνινες, μαυριδερά, τιτανικά, ἀγκαθωτά, γλιστεροί, τραχιούς, ἀνθωτές, τρεκλιστά, γαλατένιο, γλαρωμένη, μελωτή (σὰ μέλι), δαιμονική, βελονωτό, ναρκωμένο, λιπαρό, δρεπανωτές, τεζαρισμένες, ράθυμες, μουριουριστά, κυματεροί.

Άλλα νὰ καὶ τὰ ρήματα, γιορμάτα ἐσωτερικὸ κραδασιβίδ, δράση καὶ δυναμισμό, ίδιως τὰ σύνθετα: Ἀφροκοπώντας, κυντρουσθαλώντας, παιζογυαλίζουν, σιγολικνίζονταν, συντάραξε, σφιχταγκάλιαζαν. Καὶ τώρα οἱ εἰκόνες, οἱ ἀμέτρητες δπτικοακουστικές εἰκόνες· δλες δλόγιοιες ἀπὸ πρωτογονισμό, φυσικότητα, ἀνθρώπινες καὶ ἐσώκοσμεις ἀλλὰ καὶ συνάμια ἔξωκοσμεις, ἔξωτικές θὰ λέγαιμε. Νὰ δλα τοῦτα τὰ τεράστια φυσικά «ταμπλώ» ἀντάμια μὲ καριτωμένες λεπτομέρειες κάγουν μιὰ σωστὴ κοσμογονία!

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Τ' Ἀνάπλι, ποὺ θυμάται ἑδῶ καὶ σκιαγραφεῖ δ συγγραφέας—καὶ συγκεκριμένα ἡ παραλία του— συνδυάζει ἀριμονισμένα ἕνα τριπλὸ πρόσωπο: Τῆς θαλασσινῆς φύσης τὸν πρωτογονισμὸ (τοῦ Θεοῦ ἔργο...), τοῦ κόσμου ποὺ ξέγνικαστα ἀναπολεῖ καὶ ρειμάζει, τοῦ κόσμου ποὺ μοχτεῖ καὶ ίδροκοπάει, γιώθυντας καὶ δημιουργώντας αὐτὸς τὴ δική του ποίηση.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ («παράγωγες» τῆς κεντρικῆς) α) Ο κόσμος τῆς θύμησης καὶ τοῦ ρειματισμοῦ δὲν εἶναι μακριὰ καὶ ἀποξενιμένος ἀπὸ τὸν καθηγερινὸ μόχθο. Αὔτες οἱ δυὰ φάτσες του μποροῦν γὰλληλοδοθιοῦνται καὶ ν' ἀλλάζουν ρόλο.

β) Τῆς φύσης πάλι ἡ ὀμορφιά, τὸ μιστήριο καὶ ὁ δυναμισμὸς μπορεῖ νὰ τροφοδοτῇ τὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ δυναμισμὸ τοῦ ἀνθρώπου.

ΓΛΩΣΣΑ: Είναι μιὰ γλαφυρότατη καὶ ποιητικότατη δημιοτική ποὺ τῆς ταιριάζουν κυριολεχτικά αὐτοὶ οἱ χαρακτηρισμοί: Πολύχρωμη, πολυαντίλαλη, γλυκαντίλαλη, κρουστή. Βέβαια δλο τοῦτο τὸ ἀπόθεμα ποὺ ἔνγαλε ἀπὸ τὸ ψυχικό του ὑπέδαφος δ Τερζάκης δὲ σημαίνει πώλε εἴναι: εὔχρηστο στὴν καθηγερινὴ κουβέντα. Τὶς μισὲς ἀπ' αὐτὲς τὶς λέξεις δὲν τὶς χρησιμοποιεῖ δ λαός. «Οιως σὰ δέχτης εὐχάριστα τὶς ἀπολαμβάνει καὶ τὸν συγκινοῦν. Ο συγγραφέας μας ὅμιως ἐνδιαφέρεται νὰ ξεχύσῃ δλο τοῦτο τὸν πλούτο ποὺ τὸν δυναστεύει καὶ τὸν κυριαρχεῖ. Μὲ τόσες πρωτότυπες λέξεις πασχίζει νὰ δώσῃ καὶ νὰ δέσῃ δλες τὶς λεπτὲς σχέσεις τῶν φαινομένων καὶ πραμάτων.

Θέλομε τώρα ν' ἀραδιάσωμε τὶς σπάνιες λέξεις (προπάντων τὰ σύνθετα οὐσιαστικά), ποὺ ἵσως καὶ σ' ἄλλους πεζογράφους ιας δὲ συγχατᾶ-

με: ἀντιφεγγιά, ἀφρούσολή (τὸ χτύπημα τοῦ ἀφροῦ), ἀντιστύλι, τρέμησια, χοντροκάπουλες, ἀνασασιμό, φτεράκιζαν, σύδεντρα, λατιγχέρντας, ἀφροκοπώντας, σύνταχα, πελαγοδαρμός.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὑφος τοῦ συγγραφέα φθερὰ πυκνὸν καὶ παρακτατικό, φροντισμένο μαστορικά δηλαδὴ αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι τόσο φυσικό, ἀλλ’ ἀντίθετα ἔντεχνο, πολὺ ἀνθηρός καὶ εἰγαί φορές ποὺ δὲ λόγος γίνεται σχεδὸν ἐπιτηδευμένος. Δηλαδὴ δὲ χρειαζόταν τόσο παραφόρτωμα.

ΣΥΝΛΙΣΘΗΜΑΤΑ: Τὸ καλαισθητικὸν καὶ τὸ φυσιολατρικὸν συγαίσθημα εἶναι κείνα ποὺ πρώτα πρώτα ἀκονίζονται ἐδῶ. "Γστερα ἡ ἀνθρωπιά μας τούνωνται, καθὼς βλέπομε πώς ὅλες οἱ μορφές τῆς δημητουργίας τὸν ἀνθρωπὸν ὑπηρετοῦν καὶ δουλεύουν.

Αὐτὰ βέβαια γιὰ ὅλους μας, γιὰ τὸ συλλογικὸν ἀνθρωπό, ἰδιαίτερα δημιως γιὰ ὅσους κρατοῦνται ἀπὸ κείνα τὰ μέρη ἡ νοσταλγία εἶναι ἡ πρώτη ποὺ δίγει καὶ παίρνει δῶ μέσα καὶ ἡ ἀγάπη στὴ γῆ τους. Παρατηρήστε τὶ πονεμένη αἰσθηση ἀφήνουν κείνοις οἱ παρατατικοί: "Εκαιγε, ἥταν, τοὺς ἀγκάλιαζες, μπαίνανε, σβητόγανε καὶ σώπαινε.

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΛΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀξιομνησιόν τε εἰς φράσεις: "Οπου καὶ νὰ κάμης δῶ μέσα ἀδράχνεις μαργαριτάρια φραστικὰ ποὺ πλουτίζουν τὸ λεχτικό μας ὀπλοστάτιο: «Ἡ πετρωμένη θύμηση τῶν περασμένων», καὶ τὸ νερὸ δίδυμο στὸ χρῶμα μὲ τὸν οὐρανό, ἡσυχάζει δίχως ἀνάσα». Μὰ κι ὁ Σολωμός μας δὲν ἔχει πεῖ «τὰ σπλάχνα μου κι ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν»; «Ἡ ἀφρούσολή (τῶν κυιάτων) φούντωνε, ἀνθιζε καὶ τιγαζόταν φηλὰ τρόπαιο». Θαρροῦμε πώς δὲ μποροῦμε νὰ δοθῇ πιὸ ζωγτανὰ τούτη ἡ φυσικὴ εἰκόνα. «Ἡ μυρουδιά τους ἥταν ἄχνα πικροῦ θαλασσιγοῦ καὶ μελωτῆς λιακάδας»: Παρατηρήστε μὲ πόση παρατηρητικότητα καὶ διεισδυτικότητα ὁ Τερζάκης περνάει ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια καὶ «κρούστα» τῶν πραγμάτων στὴν φυχή τους!... «...Στὰ ἔγκατά τους μιὰ μακρινὴ βουή, κάτι σὰ σκοτεινὸ λυγιό δάγρυμαν». Ἐδῶ θαρροῦμε πώς μιὰ κάποια γεύση —καὶ σ’ ὅλη τὴ σελίδα αὐτὴ δηλαδὴ— ἀπὸ τὴν περιγραφικὴ δύναμη τοῦ Μυριβίγλη, τοῦ Καζαντζάκη παίρνομε. Περνάει κι ἀπὸ τὸ μυαλό μας δὲ Σεφέρης μὲ κείνες «τὶς θαλασσινὲς πηγές, ποὺ ὑπάρχει μιὰ δίψα, μιὰ ἀγάπη, μιὰ ἔκσταση...» "Ολα σκληρὰ σὰν τὰ κοχύλια μπορεῖς νὰ τὰ κρατήσεις μὲς στὴν παλάμη σου!»!

"Στὸ τρέμισμα μέσα τῆς χαρᾶς ἔνιωθες νὰ σιγοσθήνουν κοπαδιαστοί οἱ κυματεροὶ κύκλοι τῆς ἀνατριχίλας": Τούτη τὴν ἐσώτερη καὶ λεπτεπλεπτη κατάσταση τῆς φυχῆς μας εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ τὴν «πιάσωμε». Χρειάζεται ἡ κατάλληλη στιγμή... «Μπόχα βαριά, πνιγερή... φύ-

κια πλαδαρά, πότιζε τὸν ἀέρα»: Ρεαλισμὸς καὶ πιστὴ ἀπεικόνιση τῆς ζωῆς. Νομίζομε πώς τοῦτες οἱ σελίδες τοποθετοῦνται ἀνάμεσα στὶς πιὸ πετυχημένες τῆς νατουραλιστικῆς πεζογραφίας μας. «Οἱ γλάροι γράφανε μεγάλες ράθυμες καμπύλες καὶ βουτούσανε, φτερακίζαν». «Μουσικὴ τὸ ζήτειμα τῆς θάλασσας, δὲ καημὸς τοῦ γυρισμοῦ καὶ τὸ πικρὸ προμάντεια τοῦ ταξιδιοῦ τὸ ἀγύριστου, τοῦ αἰώνιου».

β) Δὲ φτάνει τὸ κείμενο, σὰν ἀνάγνωσμα, γιὰ νὰ «λειτουργήσῃ» δημιουργικὰ ἡ μνήμη καὶ ἡ φαντασία μας. Ἐδῶ χρειάζεται φροντισμένο καὶ πλουτισμένο ντοκυμαντέρ, ἐνῷ ταιριαστὴ φωνὴ —ἄλλοτε νοσταλγικὴ καὶ πονεμένη κι ἄλλοτε ὑπόκουφη καὶ βραχυὴ— ταλαντούχου ἀφηγητῆ νὰ ἔδιπλώνη τοῦτες τὶς σελίδες μας, ἐνῷ σύγκαιρα μουσικὴ μελαχχολικὴ καὶ νοσταλγικὴ ν' ἀναδίνεται.

γ) Ἐνδιαφέρον ἔχει νὰ ἐργαστῇ κανένας πάνω στὰ διάφορα μνημεῖα καὶ τὰ ἀξιοθέατα τὸν Ἀναπλιοῦ.

δ) Ἀλλούς μποροῦν ν' ἀπασχολήσουν τὰ διάφορα πλεούμενα: π.χ ποιὲς εἶναι οἱ σκοῦνες, οἱ μπρατσέρες, οἱ μαστίγες, τὰ τρεχαντήρια.

ε) Θέλομε νὰ ἐπανέλθωμε στὰ ἐπίθετα δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀνεκμετάλλευτος τέτοιος πλοῦτος. π.χ μερικά τους νὰ τὰ συνδυάζωμε μὲ οὐσιαστικά ποὺ φυσικὰ δὲν βρίσκονται στὸ κείμενο μας: Μαυλιστικό, τιτανικά, σύσμιχτη, μελωτή, σπιθωτά, κυματεροί, ἀνάερο.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Νὰ τὸ ποῦμε ἀπλῶς περιγραφικὴ διήγηση, τὸ ἀδικοῦμε. Μὰ καὶ ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση, δὲν τὸ χαρακτηρίζομε δπως θᾶπρεπε· νομίζομε πώς τοῦτο τὸ ἀξιόλογο κείμενο εἶναι λυρικὸ δδοιπορικό.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Διαβάσαμε καὶ θυμηθήκαμε, συγδυάσαμε, πληροφορηθήκαμε, ἀγαπολήσαμε, προβληματιστήκαμε, συγκινηθήκαμε. «Ομως τὸ ἀνάγνωσμα εἶναι δύσκολο. Τελειώνεις ἔνα μεγάλο κομμάτι, καὶ ἀναλογίζεσαι τὶ σοῦ ἔμεινε, τὶ γεύτηκες! Καὶ τότε ἔχεις μιὰ ζωηρὴ ἐπιθυμία νὰ ἔανασκυψης προσεχτικὰ καὶ νὰ τὸ προσέξῃς γραμμὴ πρὸς γραμμὴν ἀλλιώτικα δὲν σοῦ παραδίνει τὰ κλειδιὰ τῆς μυστικῆς γονητείας του. Καὶ εἶναι δύσκολο κείμενο, γιατὶ δὲν ἔχει καθαρὰ περιγράμματα, ἀλλὰ κολυμπάει δλόκληρο μέσα σ' ἔνα λυρικὸ ποταμό...

«Ωστε γεύση ἀπὸ τὸν Ἀνάπλι, πού, παρὰ τὶς ἀλλαγές καὶ τὶς ἀλλοιώσεις ποὺ φέρνει ἡ τεχνολογία καὶ ἡ «ἐξέλιξη», εἰδικὰ τούτη ἡ πολιτεία —μηνημεῖο μας— δὲν ἀλλαξε φυσιογνωμία καὶ χρῶμα (δηλαδὴ ἐπικίνδυνα καὶ ἀγνώριστα δὲν ἀλλαξε) οὔτε καὶ σήμερα. «Ἐτοι δὲν Ἀγαπλιώτης συγγραφέας μας σὰν θὰ θέλῃ ν' ἀναβαφτίζεται στὴν ίδιαιτερη πατρίδα του, νὰ ἔανασκαζῃ «τὸν δάκτυλόν του εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων», μπορεῖ νὰ τὴν ἐπισκέφτεται καὶ ν' ἀναγνωρίζῃ δὲν τόσο πολὺ ἀγάπησε.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΛΗ: «Ο Τερζάκης είναι άπό τους σπουδαϊότερους άγιτιπρόσωπους της έποχής «τοῦ μεσοπολέμου» (ΣΤ' περίοδος) — 1920 - 1940, και μάλιστα στή «γενιά του 30».

Η συγγραφική του δημαρχία παραγωγή συνεχίζει και στήν περίοδο τοῦ πολέμου, κι ἀκόμη πιὸ μεστή και ὀλοκληρωμένη στήν Ζ' περίοδο, τή μεταπολεμική, ποὺ ἀκόμη ἔξακολουθεῖ και τήν πλουτίζη. Ο Τερζάκης ἀνήκει στους πιὸ προβληματισμένους και ἀνήσυχους σύγχρονους λογοτέχνες — διανοητές.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: «Ο »Αγγελος Τερζάκης γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο τὸ 1907. Σπούδασε νομικά, ἀλλὰ πολὺ νωρὶς ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Κατὰ καιροὺς ἦταν διευθυντής στὰ λογοτεχνικά περιοδικά «Πνοή», «Λόγος», «Ἐποχής» και συνεργάστηκε στὰ ἐγκυρότερα περιοδικά και ἐφημερίδες. Γιὰ τήν πεζογραφία του ἔχει τιμηθῆ μὲ τὸ κρατικὸ βραβεῖο και μὲ ἄλλες ἔξαιρετικὲς διακρίσεις. Στὸ ἔθνικὸ θέατρο ἔχει διατελέσει ἐπανειλημμένως διευθυντής δραματολογίου.

Συγγραφικό του ἔργο:

Ο Τερζάκης ἔχει διακριθῆ σ' ὅλα τὰ πεζογραφικὰ εἶδη: α) Διήγημα: «Ο ξεχασμένος και ἄλλα διηγήματα» (μ' αὐτὰ πρωτοεμφαγίστηκε τὸ 1925), «Φθινοπωρινὴ συμφωνία» (1929), «τοῦ ἔρωτα και τοῦ θανάτου» (1932).

β) Μυθιστορήματα: «Δεσμῶτες» (1932), «ἡ παρακμὴ τῶν σκληρῶν» (1933), «ἡ μενεξεδένια πολιτεία» (1937), «ταξίδι μὲ τὸν »Εσπερό« (1946), «δίχως Θεό» (1952), «Ἀπρίλης» (1946), «Μυστικὴ ζωὴ» (1957). Σταθμὸς στήν πεζογραφία μας ἀποτελεῖ τὸ ιστορικὸ του μυθιστόρημα «Πριγκηπέσσα Ἰζαμπώ» (1945).

γ) Τὴ συλλογὴ δοκιμών: «Προσανατολισμὸς στὸν αἰώνα» (1964).

δ) Θεατρικά: «Αὐτοκράτωρ Μιχαήλ» (1936), «Γαιμήλιο ἐμβατήριο» (1937), «ὁ στυρὸς και τὸ σπαθί» (1939), «Ἐλωτεῖς» (1939), «δίζηλιάρης» (1943), «τὸ μεγάλο παιχνίδι» (1944), «Ἄγνη» (1949), «Θεοφανὼ» (1953), «Θωμᾶς ὁ δίψυχος» (1962).

ε) Πλήθος μελετήματα, ἀρθρα και φιλολογικὲς ἐπιφυλλίδες. Απὸ χρόνια δι Τερζάκης δημοσιεύει στήν ἐφημερίδα «Βῆμα». Πρέπει νὰ ποῦμε πώς δι Τερζάκης καλλιέργησε μὲ ἐπιτυχία τὸ ψυχογραφικὸ και κοινωνικὸ μυθιστόρημα στή χώρα μας. «Ηδη ἀπὸ τὰ πρῶτα γραπτά του ἔχει ἐπηρεαστῇ ἀπὸ τήν ψυχανάλυση τοῦ Φρόδου και τοὺς μεγάλους Ρώσους πεζογράφους (ἰδίως τὸν Ντοστογιέφσκη).

Τέλος είναι παραδεχτὸ ἀπὸ δλες τὶς πλευρὲς τῆς κριτικῆς πώς δ

Τερζάκης είναι: ένας πολὺ στοχαστικός, προβληματισμένος λογοτέχνης.
ή περευαλίσθητος δέχτης τῶν συγχρόνων κοινωνικῶν κυριάνσεων.

Τὸ πετροχελίδονο

Δ. Καμπούρογλου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Καὶ μόγο ποὺ τὸ «εἶδος» πετροχελίδονο είναι ἔνας λεπτός... γεωμέτρης τῆς φωλιᾶς του, καὶ μόγο ποὺ ἔχει τὴν ἔχωριστὴν συνήθειαν νὰ τὴν κτίξῃ στὶς δροφὲς ἀρχαίων γαῶν καὶ παλαικῶν κτισμάτων καὶ ὅχι στὰ κοινὰ ὑπόστεγα, ὅπως τὸ «γένος» χελιδόνι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μᾶς προδιαθέτει ἐδῶ ὅτι ἔχομε νὰ κάγωμε μὲ κάτι τὸ ἔκλεκτό, τὸ «ἀλλιώτικο», ποὺ ἀξίζει νὰ τὸ πάρη γιὰ σύμβολο δι ποιητής. Γιατὶ γι' αὐτὸ τὸ χελιδόνι πρόκειται στὸν μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ «Ἐλληνικὸ δόμνο» τοῦ Μιστράλ, «Νά ἡ ἄγοιξι ἔσαναγυρίζει, νά τὸ χελιδόνι στὸν Παρθενώνα ἔσαναχτίζει τὴ φωλιά του...».

ΝΟΗΜΑ: Τὸ πετροχελίδονο χτίζει τὴ φωλιά του, τουλάχιστο στὴν Ἀθήνα, στὰ ἔρείπια τῆς ἀκροπόλεως καὶ στὰ γύρω σπίτια (τῆς Πλάκας). Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ τὸ δοῦμε σὰν σύμβολο τοῦ Ἐλληνισμοῦ, ποὺ κατὰ καιροὺς ἔσανανθίζει; Κατὰ τὴν παράδοσι, ὅλα πτηνά, συμβολισμοὶ ἀντίστοιχα περιόδων Ἑλληνικῶν, δὲν ἔμειναν στὴ διάφκεια. «Ἐτσι τὴ γλαῦκα τὴν ἔδιωξε δ ἀητός, αὐτὸν ἡ φραγκόκοττα καὶ τούτην δ πελαργός, ποὺ τέλος κι αὐτὸν τὸν ἔβαλε στὸ σημάδι δ ἀφρατολός. «Ἐτσι μόνο τὸ πετροχελίδονο ἔμεινε πιστό, φεύγοντας καὶ ἔσαναγυρίζοντας, λές κι ἐπαναλαμβάνη χωρὶς σταματημὸ τὴν πορεία τῆς μυθικῆς Περσεφόνης· τὸ μισὸ χρόνο στὸν «Ἄδη, κοντὰ στὸν ἀπαγωγέα σύζυγό της (μαρασμὸς βλαστήσεως) καὶ τὸν ἄλλο μισὸ στὴ μητέρα της, στὸν Ὄλυμπο (ἀκμὴ τῆς βλαστήσεως).

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἔρμηνεία: Χειμάζομαι = περνῶ βάσκα, ύποφέρω. Ἐπανθῶ = ἔσανανθίζω. γλυκή, ἡ = κοιλότητα, γούδιασμα σὲ τοῖχο. Ἔξω νάρθηξ: οἱ τέλειοι χριστιανικοὶ ναοὶ εἰλαν καὶ ἔξω νάρθηκα καὶ ἔξω νάρθηκα. Πρόγονος: δ ἀρχαῖος ναὸς ἔχωριζετο σὲ πρόνεο (πρόδομο), κυρίως ναό, σηκό, δπισθόδομο. Σταυροθόλιον: θολωτὴ καὶ σταυρωτὴ δροφή, πολὺ συγηθισμένη στὸν βυζαντινούς. Οἰκόσημο: «Ἐμ-

Θλημα οίκογενείας. Στήν ἀρχαιότητα, στὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ καὶ στὴ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη οἱ οἰκογένειες οἱ «ἀριστοκρατικὲς» (μὲ δύναμις καὶ παράδοσι) ἔφεραν στήν κορυφὴ τῆς θύρας τοῦ σπιτιοῦ τους ἓνα προσφιλές τους σύμβολο (θυρεός), τὸ «σπεσιαλιτέ» τους θὰ ἐλέγχει (π.χ. ἔνα ἄροτρο, βέδι, ἄρμα, πλοιο κλπ.). Σήμερα, τουλάχιστον στήν Ἑλλάδα ποὺ δὲν ὑπάρχουν τίτλοι εὐγενείας, δταν συγνατᾶμε τέτοιο πρᾶγμα, τὸ ἀντιμετωπίζομε σὰν ἀπομεινάρι «ἀρχοντοξεπεσμοῦ» καὶ ματαιοδοξίας. Χρυσόβουλο: βυζαντινὸ αὐτοκρατορικὸ ἔγγραφο σφραγισμένο μὲ χρυσὴ βοῦλλα (σφραγίδα). Γλαῦξ: ἡ κουκουβάγια, σύμβολο τοῦ ἀρχαίου ἀθηναϊκοῦ καὶ γενικώτερα ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Φραγκόκοττα: τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ πτηνοῦ συμβολίζει τὴν φραγκοκρατία στήν Ἑλλάδα. Πελαργός: δι τουρκικὸς ζυγός, ἡ κυριαρχία τῶν μπέηδων πάνω στὰ σπίτια, τὶς περιουσίες καὶ τὴν ζωὴν τῶν ραγιάδων. Ὁ ἀρματολός: τὸ ἐλληνικὸ γένος ποὺ ἐπανεστάτησε κατὰ τὸν Τούρκων. Δικέφαλος ἀετός: βλέπε ποίημα «δικέφαλος». Ἀνάγλυφο: βλέπε ποίημα «τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλεω» καὶ πεζὸ «τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων». Μῆθος Περσεφόνης: 6 μῆνες (χειμώνας) στὴν «Ἄδη μὲ τὸν ἄντρα τῆς Πλούτωνα καὶ 6 μῆνες μὲ τὴ μητέρα τῆς Δύτιηντρα στὸν «Ολυμπο (ἄγοιξι καὶ καλοκαίρι).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μολονότι μὲ τὴν πρώτη ματιὰ δὲ φαίνεται γὰρ ὑπάρχουν ἐδῶ ἔξωτερικὲς ὅμορφιές, ὥστόσ διακρίνομε: Τὰ σχήματα: τῶν καλόκαρδων σπιτιών: συνεκδοχή, ἀντὶ τῶν καλόκαρδων ἀνθρώπων. Χρυσὸς ἀετός, ἀντὶ δι «καλός της», ἐφύτωσε τὸ κεφάλι: μεταφορές. Ἄλλα οἱ ἀλληγορίες δίγουν τὸν ἔχωριστὸ τόγο ἐδῶ: γλαῦκα, ἀετός, φραγκόκοττα, πελαργός, πετροχελίδωνο. Μὰ καὶ τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα συμπληρώνουν τόσο ταιριαστὰ τὰ οὖσιαστικά τους: ἀπλόγραμμος καὶ συμμετρικὴ ἐκκλησίτσα, ἀσπρόκουλα χειλιδόνια, χειμαζόμενος καὶ ἐπανθῶν ἐλληνισμός.

Κεντρικὴ ίδεα: Τὸ πετροχελίδονο εἶναι σύμβολο τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἐλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τῆς ἀνθρώπινης ἐλπίδας.

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ ΗΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: Ὁμολογουμένως δι συγγραφέας ἐπέτυχε ἔνα πρωτότυπο «εῦρημα». Ἐπῆρε πραγματικὲς σχέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν πτηγῶν καὶ τὶς ἔκπαιμε σύμβολα τῆς ἐλληνικῆς πορείας μέσα στοὺς αἰῶνες. Π.χ. ἡ γλαῦκα: δι ἐνδοξος ἀρχαῖος ἐλληνικὸς κόσμος, δι ἀετός: δι βυζαντινὸς ἐλληνισμός, ἡ φραγκόκοττα: οἱ φράγκοι κατακτητές, δι πελαργός, δι Τούρκος κατακτητής, δι ἀρματολός: ἡ ἐπανάστασι τοῦ '21. Τὸ πετροχελίδονο ὅμως εἶναι δι ἀκέριος ἐλληνισμός, που «στὴν ζωὴν ἔκαψανει, ἀνασταίγεται, ἀλλὰ καὶ λαοὺς ἀνασταίγει». Καὶ ποιά εἶναι αὐτὴ

«ή καλή, γριά»; Ή πραγματικά ξεπεσμένη άρχόντισσα; ή σύγχρονη φτωχή γυναικού λα πού ώρες ώρες έχει την ψευδαίσθησι της μεγάλης καταγωγής; Αδιάφορος άρκει νά τη δεχθούμε σά σύμβολο της καθημερινότητας, άλλα καζί καὶ τῆς παραδόσεως (ρεαλισμὸς καὶ τὸ σηνερό αὐτάμια!).

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ: Λοιπόν, ένω μπορεῖ σὲ πολυσέλιδα κείμενα μάταια γάλ ψάχνης γιὰ ἐπιγραμματικὲς καὶ πολυδύναμες φράσεις, ἀντίθετα κάποτε βρίσκεις εύκολα... ψήγματα χρυσοῦ σὲ μετρημένες γραμμές, ἐπως ἔδω π.χ. α) «τὸν ἑκάστοτε χειμαζόμενον καὶ ἐπανθοῦντα ἐλληνικὸν». Περιττεύουν τὰ σχόλια, γιατὶ αὐτὸ είγαι τὸ λακωνικὸ διδαγματικὸς μας. β) «σύντριψα τοῦ χρόνου... οἰκόσημον τῆς γριᾶς». Ἐξοχος λόγος, ἀλγθιμὸς καὶ λυπητερός. Ἐδῶ ἀλλου ἀπὸ τέτοια συντρίψματα μαρμάρου καὶ σπασμένες κολῶνες δὲν έχει ἐμπνευσθῆ διεφέρης μας; γ) «Φαντασθῆτε τώρα τὸ κομμάτι ἀνάγλυφο τζάμι, ἐμπόδιο στὸν τρελλοδοριά καὶ στὸν γρυπὸ διτὸ τοῦ παραμυθιοῦ της». Ἐδῶ καὶ ρεαλισμὸς καὶ σηνερό καὶ συρκασμὸς καὶ μελαγχολία γιὰ ὅσα δὲν ξαναγρίζουν. δ) «Τὴν γλαυκὰ τὴν ἔδιωξε... καὶ πάει κι αὐτός». Ολο αὐτὸ είναι ἔνα ὄμιρφο ἐπιγραμμα, ἔνας πολυσήμιτας λακωνισμὸς γιὰ τὶς τύχεις τοῦ ἐλληνικοῦ.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ έρμηνεία: Στὶς λίγες αὐτὲς γραμμὲς προλαβαίνουν γάλ σμίξουν τόνοι μελαγχολίας, εἰρωνείας ποὺ φθάνει ώς τὸν ἐλαφρὸ σαρκασμό, γιὰ τὶς μεταδοκές τῆς ζωῆς καὶ «τῶν καιρῶν τὸν ἀλλάματα». Τελικὰ ὅμιλας βγαίνοντες ἀπὸ ἔδω αἰσιόδοξοι γιὰ τὴ διάρκεια τῆς φυλῆς μας, γιατὶ τοῦτο τὸ πετροχελιδόνο ξαναφτερώνει τὶς ἀποσταμένες ἐλπίδες μας...

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Θὰ ήταν ἔδιαφέρον α') νὰ συγκεντρώσῃ κανεὶς πεζό, ποιήματα καὶ τραγούδια γιὰ τὸ πετροχελιδόνο, ἀλλὰ καὶ γενικῶς καὶ γιὰ τὸ ἄλλα χειλιδόνια, β) νὰ ἀγακαλύψῃ τὶ στὴ λαϊκὴ ἀντίληψη καὶ τέχνη συμβολίζουν καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὰ διάφορα πτηγά καὶ γενικῶς τὰ ζῶα μέσα στοὺς αἰῶνες.

ΓΛΩΣΣΑ — ΓΦΟΣ: «Ἔχομε ἔδω μιὰ ἀπλή, καθαρή καὶ ἀγεπιτήδευτη καθαρεύουσα. »Αγ θέλωμε ν' ἀναζητήσωμε μέσα στὰ κείμενα αὐτὸ ποὺ λέγομε «λιτὸ υφός», τότε έχει ἔδω τὴν πιὸ πιστὴ ἐφαρμογὴ του. Λιτότατο λοιπὸν καὶ ἐπιγραμματικό, δχι ὅμιλας φυσικό, γιατὶ η ἐλλειπτικότητα καὶ η παραβολὴ καὶ ἀλληγορία ἀφήγουν κάποιο... μυστήριο.

ΣΧΟΛΗ — ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα «τὸ παιδιμάζωμα».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Είγαι ἔνα δημοσίευμα χρονογραφηματικῆς μορφῆς. Νὰ είγαι κάτι μεταξὺ διασκευῆς λαϊκῶν διοξατῶν καὶ προσωπικῶν στονακτικῶν τοῦ συγγραφέα.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΙΓΠΩΣΗ Λφου ἀφύσαις τὴν πρώτην ἐντύπωσίν μιας, ὅτι εἰχεις νὰ κάνωμεις μὲν αὐτές απλές πληγοφορίες καὶ ἔνα παιχνίδιον τοῦ συγγραφέα μιας γύρω ἀπὸ ἔνα συνηθισμένο φαινόμενο, σιγὰ σιγὰ ἀντιλαμβανόμενος ὅτι τὸ ἀνάγνωσια δὲν εἶναι τόσο πρόχειρον· γιατί, μέσα σ' ἔνα φευγαλέο θεξιφο μυθικῶν, ἴστορικῶν καὶ λαογραφικῶν στοιχείων, καὶ τέρψις καὶ διδαχὴ καὶ ἐθνικές μινῆλιες ἐδοκιμάσαις. Ἐπειτα νομίζομεις ὅτι τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον ἔδωλο γεννιέται σχεῖς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ δηλώνονται, ἀλλ' ἀπὸ ἔκεινα πού... ύποδηλώνονται.

Τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ

Ποίημα Κώστα Κρυστάλλη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Τὸ κέντημα εἶναι γλέντημα καὶ ἡ ρόκα εἶναι σεργιάνι
καὶ αὐτὸς ὁ δόλιος ὁ ἀργαλειός εἶναι σκλαβία μεγάλη».
(Δημοτικὸ)

Οἱ κοπέλλες τοῦ χωριοῦ, ἰδιαίτερα τὴν παλιὰ ἐποχήν, εἶχαν σὰν ἔργο τους τὴν προετοιμασία τῆς προίκας τους. Κι αὐτὴ ἡ προετοιμασία θετεῖς κόπο καὶ ἔξοδα καὶ ὑπομονὴ περίσσα! Κι ὅμως δὲν καὶ νἄθελε, ἀφοῦ ὁ γάμος ἦταν ἡ πιὸ ἵερὴ στιγμὴ γιὰ τὴν νέα, θὰ θυσιαζόταν γιὰ αὐτὸν τὸ σκοπό. Κι ἀρχικὲς ἡ μάνα νά τοιμάζῃ τὰ προικιά, τὰ ροῦχα τὰ «χοντρά». Κι ἔλεγε στὴν κόρη, τὴν συμβούλευε πῶς νὰ κεντήσῃ τὰ ροῦχα τὰ «ψιλά», τὰ ἀσπρόρουχα, τὰ κρεδόσταστρώσια, τὰ τραπεζούμαντηλα, τὶς μπόλιες τὶς πλουμιστές, τὶς ποδιές τὶς χρυσοκέντητες, τὶς πετσέτες, τὸ ἀργαλειόν τὰ γεννήματα... Ο Κ. Κρυστάλλης, σκυμμένος πάνω στοὺς ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ του εἶδε καὶ ἔθαύμασε τὰ ἔθιμά τους, εἶδε καὶ ἐτραγούδησε τὶς συνήθειές τους καὶ μᾶς ἥφησε, μέσα στὸ μικρόχρονο πέρασμά του πολλὰ καὶ ποικίλα ἔθιμα τῆς πατρίδος του σμιλεμένα σὲ στίχο, σ' ἔνα στίχο ζέχωρα ἀξιοθάμαστο.

ΝΟΗΜΑ: Στὴν ἀκρογιαλιὰ μιὰ ἔσανθη κόρη καθισμένη κεντά τὸ μαντήλι, ποὺ θὰ κάνη δῶρο τοῦ γαμπροῦ. Πάνω σ' αὐτὸν τὸ μαντήλι τὸ λευκό κεντά τὴν θάλασσα μ' ὅλα τὰ νησιά της, τὸν ούρανὸν μὲ τ' ἀστέρια του,

τὴ γῆ μὲ τὰ πολλὰ λουλούδια. "Ενα βουνὸ ψηλὸ καὶ μεγάλο μὲ τὴν αὐγὴν στὴν κορφή του, μὲ νερὲ ποὺ αὐλακώνουν τὶς πλαγιές του, μὲ πολλὰ καὶ παλιὰ ρουμάνια. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ βουνὸ κεντᾶ βοσκοὺς μὲ κοπάδια. Στους πρόποδες κεντᾶ τὴ γαλάζια λίμνη, μὲ τὰ ξερὰ καλάμια, μὲ τὸν ψαρᾶ, τὸν πλατύ κάμπο μὲ τὸ ποτάμι, ποὺ περνᾶ στὴ μέση τοῦ κάμπου, μὲ τ' ἀρδόνια, μὲ τὰ ἐλάφια, μὲ τὰ χωριά, μὲ τὰ σπαρτά, τὶς θημωνιές καὶ τὸν τρύγο. Κεντᾶ κι ἔνα γάμο ἀρχοντικό, μὲ τὴ νύφη καὶ τὸ γαμπρό, μὲ τὴν ἀκολουθία. Κεντάει καὶ τὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ κεντᾶ τὴν ἵδια τὴν θωριά της καὶ στὰ χέρια της τ' ὠριόπλουμο μαντήλι της, ποὺ ὅλο τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — Ἐπιγραφὴ τούτων: Α' στίχ. 1 - 17 «Τὸ βουνὸ κι ἡ ζωὴ του», Β' στίχ. 18 - 36 «ἡ ζωὴ τῆς θάλασσας καὶ τοῦ κάμπου», Γ' στίχ. 37 - 42 «ἡ ζωὴ τοῦ χωριοῦ», Δ' 43 - 52 «ἡθη, ἔθιμα, παραδόσεις τοῦ χωριοῦ».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσική - πραγματικῶν ἔρμηνεα: **Μαντήλι**, τὸ<μεσν. μαντήλιν<μαγτήλιον<λατιν. **mantellum** (καὶ **mantillum**) = μανδήλι. Ὡριόπλουμο<ώραῖο + πλουμίον<ὑποκορ. τοῦ λατιν. **pluma** = πτῖλον, πτέρυγια) = ὠρισκέντητο. Κανίσκι, τὸ<κανίσκιον<ὑποκορ. κάνεον = μεγάλος ἀπλωτὸς κάνιστρο, στρωμένο μὲ πολύχρωμο μεταξωτὸ μαντήλι. Στὸ κάνιστρο ἐκεῖνο μπαίνουν εἰδικὰ δῶρα, γαμήλια: κρασί, ἀργύριο, ψωμί (ἢ φουσκωτή) κλπ. Τὰ κανίσκια πᾶνε μπροστὰ ἀπ' τὸ φίκι. Ὄρμανι, τὸ<τουρκ. **orman** = δάσος, ρουμάνι. Τρουκάνια (καὶ τροκάνια), τὰ<τροκάνι, τὸ = μεγάλο κουδούνι, ποὺ κρεμιέται στὸ λαιμό γιδιῶν, προβάτων κ.ἄ.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ἔανθη, ὥριόπλουμο, λευκό, λαχιπρά, ώραῖα, φηλό, μέγα, ροδόλευκη, καθάρια, ἀσημένια, διάπλατα, πράσινο, ὅμορφο, βραχγά. Σύνθετα: ὥριόπλουμο, χρυσοκεντάει, προβάλλει, ροδόλευκη, διάπλατα, χιλιόχρονα, ἀσπρολογάνε. Ἀναδίπλωσι: φηλὸς φηλό. Ἐπαναφορά: λέεις κι ἀκοῦς, λέεις καὶ γρικᾶς. Μεταφορά: βάφεται. Ἐπερθολή: μὲ τὰ νησιά της ὅλα. Ἀσύνδετα: στ. 5 - 8, 12. Εἰκόνες πολλές, σὲ κάθε στίχο.

- Νοήματα α' ἐνότ.**: 1. Η φύσι τῆς Ἑλλάδος εἶναι τόσον ώραία, ποὺ τὰ κορίτσια τὴν ἀπεικονίζουν εἰς τὰ ἐργάρχειρά τους.
2. Ο γάμος εἶναι πολὺ λερὸ μυστήριο στὴν Ἑλλάδα.
3. Μέρος τοῦ Ἑλλην. λαοῦ ἀσχολεῖται μὲ κτηνοτροφία.

4. Η ζωή του κτηνοτρόφου είναι χαρούμενη.

Περίληψι α' ένότητ.: Μιά κάρη κάθεται στήνη άκρη του γιαλού και πάνω στὸ κέντημά της κεντᾶ δλα δσα ὑπάρχουν στὸ βουγό, στὴ θάλασσα, στὴ γῆ.
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσική έρμηνεία: σμαραγδένιος, ια, ιο = πράσινος, δ ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ σμαράγδου. Ξομπλιάζω<μεσγ. ξόμπλι<ἔξέμπλ - ιον<ύποκορ. τοῦ μεταγεν. ξόμπλον<λατιν. **exemplum** (= παράδειγμα) = σχεδιάζω κέντημα, διακοσμῶ, κουτσομπολεύω. Φυλλούριά, ἡ = φιλύρα, τὸ τίλιο. Ξόμπλι, τὸ = βλ. ἄνω ξομπλιάζω. Φλοίσθος, δ (γῆχοποιημένη λέξι) = δ ἀπαλὸς θόρυβος, ποὺ κάνει τὸ κῦμα στήν ἀμμουδιά. Ἀλάφι, τὸ<ἐλάφι κατὰ τὸ ἀλαφρὸς < ἐλαφρός. Σαΐτιά, ἡ < σαΐτια < λατιν. **sagitta** < **sagum**. Λαδώνω < λαδή (= χτύπημα, τραῦμα κατὰ τὸ πληγή - πληγώνω) = τραυματίζω. Μουρμουρί, τὸ < μουρμουρίζω < ἀρχ. μορμυρίζω = θρόισμα. Μύρος, δ και μύρον, τό.

Πραγματικῶν έρμηνεία: Πεζόδολος, δ: εἰδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ποὺ ρίπτεται και ἀγασύρεται ἀπὸ τὴν ἥηράν, σχήματος κυκλικοῦ.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: χρυσές, γαλάζια, πλατύν, σμαραγδένιο; σιγαλό, φιδωτό, δασιά, πανώριο, ἀπαλό, κρυσταλλένια. Σύνθετα: πεζόδολον, δλόγυρα, πανώριο, ἀκροποταμία, ἀπαλλαχτῆ. Μεταφορές: πόδια (βουγοῦ), χρυσές, φιδωτό, κρυσταλλένια, τὸ μαῦρο. Ἀσύγδετο: στίχ. 33 - 36. Εἰκόνες: πολλές, σχεδὸν σὲ κάθε στίχο. Εἰκόνες δπτικές, ἀκουστικές και δπτικοκακουστικές. Δραματική εἰκόγα: στίχ. 33 - 35. Ήσσο ἀνθρώπινα, πόσο παραστατικὰ ζωγραφίζει δ ποιητής τὸν πόνο τούτου τοῦ ἀλαφοῦ!. Πάνω στὰ καλά του, πάνω στὴν δμορφὰ και τὴν ζωντάνια του τὸ βρίσκει ἡ σαΐτιά, τὸ βιάζει δ θάνατος... Ήσσο θυμίζει σχετικὴ παράστασι τοῦ τραυματισμένου στὴ φτέργα Ἀχιλλέα. Κι δπως ἐκεῖνος βλέποντας τὴν Ἀχιλλεο φτέργα τραυματισμένη περιμένει τὸ μοιραῖο, ἔτσι κι ἐτούτο τὸ ἐλάφι προσβλέπει στὸ βέλος και θολώνουν τὰ μάτια του... Ήσσο χαρακτηριστικὸ είναι τὸ ἐπίθετο (τὸ μαῦρο), ποὺ σημαίνει: τὸ δύστυχο, τὸ ταλαιπωρο, τὸ ἀτυχο...

Νοήματα β' ένότ.: 1. Μέρος τοῦ Ἑλλην. λαοῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀλιεία.

2. Ἡ Ἑλληνικὴ φύσι είναι μάγεια.

3. Τὰ ζῶα σὲ κίνδυνο γενθούν, δπως οἱ ἀνθρωποὶ, ἀδύναμα.

Περίληψι β' ένότ.: Ἡ κόρη κεντᾶ στὴ θάλασσα, τὸν ψαρᾶ, τὸν κάμπο,
τὸ ἐλάφι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσική έρμηνεια: Ολόυρα < ὅλόγυρα < ὅλο + γύρω (κατ' ἀποδολή
τοῦ γ). Ἄλλωστε ἄλλοι + κατάλ. Θε (τοπικ. ἐπιρ.) = ἀλλοῦ, σὲ ἄλλο
μέρος. Σπαρτόν, τὸ < (σπείρω) = δῆτι σπέρνεται, τὸ σιτάρι. Θημωνιά, ἡ
(τίθημι) = σωρὸς θερισμένου σταριοῦ. Ἐμορφα < εῦμορφα < εὖ + μορ-
φή = καλοπρόσωπα, ὅμορφα. Κοπελούδι, τὸ < ὑποκορ. μεσν. κοπέλιν <
ὑποκορ. τοῦ κοπέλα < ἵταλ. coppella. Φλουρί, τὸ < μεσν. φλουρίν < φλω-
ρίον ὑποκορ. τοῦ μεσν. λατιν. **florinus** (*florens nummus* = ἀκμαῖος [*Ισχυ-
ρὸς*] γόμισμα).

Πολιτιστικά στοιχεῖα: Οἱ συγήθειες τοῦ τρύγου.

Καλολογικά στοιχεῖα: Ἐπίθετα: μικρά, δλόχρυσα, πράσινα, κίτρινα,
ἔμορφα, πλεχτά. Σύνθετα: δλόυρα, δλόχρυσα. Παρομοίωσι: κίτρινα σὰ
φλουριά. Εἰκόνες: πολλές κι ώραιες.

- Νόηματα γ' ένότητας:**
1. Ἡ γεωργία εἶναι προσφιλῆς ἀπασχόλησι σὲ
πολλοὺς Ἑλληνες.
 2. Ο τρύγος εἶναι ἡ ὥραιότερη γεωργική
ἀσχολία.
 3. Τὸ σιτάρι καὶ τὸ κρασὶ εἶναι δυὸς βασικὰ
στοιχεῖα τῆς διατροφῆς τῶν Ἑλλήνων.

Περίληψι Γ' ένότ.: Τὸ χωρὶς ζωγραφίζεται μὲ τὶς δυὸς σημαντικώτε-
ρες ἀσχολίες του: τὸ θέρος καὶ τὸν τρύγο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ δ' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσική έρμηνεια: Ηλουμῖνω < μεσν. πλουμῖνω < πλουμίον ὑπο-
κορ. τοῦ λατιν. **pluma** (= πτίλον, πτέρωμα) = κοσμιῶ, διακοσμῶ. Νεράι-
δα, ἡ < νηρῆς μὲ παρετυμολ. ἐπίδρ. τοῦ: νερό. Γιαλός, δ (κατ' γιαλό,
τὸ) < ἀρχ. αἰγιαλός. Ζαφειρένια, ἡ < ζαφείρι, τὸ < ἵταλ. **saffiro** = ποὺ
ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ ζαφειριοῦ = κυανῆ. Ιστορῶ < ιστορία < ιστωρ < εἰ-
δέναι = ἔκθέτω μὲ λεπτομέρειες, ζωγραφίζω (κεντῶ).

Πραγματικῶν έρμηνεια: Φλάμπουρον, τὸ < μεσν. φλάμπουρον < λατιν.
flamm - ulum < (*flamma* = φλόγα) = σημιαῖα ποὺ ἀρχικὰ εἴχε τὸ χρῶ-
μα τῆς φωτιᾶς = μικρὴ πρόχειρη σημαία σὲ κονταράκι, ποὺ ἔφεραν
μπρὸς ἀπ' τὴν πομπὴν τοῦ γάμου. Ψίκι, τὸ < μεσν. φίκιν < ὄψίκι (οὐ)
obsequium = πομπὴ, ἀκολουθία. Δράκος, δ (λαογραφία) = μιθικὸς τέ-

ρας μεγάλης σωματικής δυνάμεως, πού τρώγει ανθρώπους. Λάμια, ή (λαογραφία) = λιυθού κότερας μὲ μορφὴ γυναικάς, πού τρώγει ανθρώπους. Νεράιδα, ή (λαογρ.) = δαιμόνιο μὲ μορφὴ γέας καὶ ωραίας γυναικάς, ξωτικιά, ξωθιά (καὶ νεράιδος = δ σύζυγος τῆς νεράιδας).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ἀρχοντικό, ζαφειρένια, δόλφαντη, λευκά, ωριόπλουμο. Σύνθετα: δόλφαντη, ἀργόχειρο (ἐργόχειρο), ωριόπλουμο. Ἐπαγαφορά: στίχ. 44: μέ, μέ... Ἀσύνδετο: στ. 44. Πολυσύνδετο: στίχ. 45 - 46, 48 - 49.

- Νοήματα δ' ἐνότ.:** 1. Ὁ γάμος στὴν Ἑλληνικὴ ἐπαρχία εἶναι γραφικὴ τελεστή.
2. Ὁ λαὸς κράτησε στὴ μνήμη του τοὺς ἀρχαίους μύθους εἶναι στενά δεμένος μὲ τὸ παρελθόν.
3. Η Ἑλληνοπούλα του χωριοῦ μὲ τραγούδια φτιάνει τὰ προικιά της.

Περίληψι δ' ἐνότ.: Γάμο μὲ πομπὴ μεγάλη, δράκους καὶ ὄλλα δαιμόνια καὶ τὴν ἔδια τῇ θωριά της κεντᾶ ἡ κόρη στὸ μαντήλι.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ο Κρυστάλλης γεννήθηκε ποιητής. Γεννήθηκε ποιητῆς φυσιολάτρης. Εἴτε ἀγγαντεύει τὴ φύσι εἴτε τὴ νοσταλγεῖ κλεισμένος σὲ ἀνήλια ὑπόγεια τῆς βιοποριστικῆς δουλειᾶς του ἐμπύνεται ἀπ' αὐτῇ καὶ δημιουργεῖ. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ποίημα διαφαίνεται ὅτι ἡ ψυχὴ του φλέγεται ἀπὸ φωτιές τεράστιες συγαισθημάτων. Συγαισθημάτα καλαισθητικά, φυσιολατρικά, ἔθνικά καὶ πατριωτικά τὸν πληριμμορίζουν. Ο φυσιολάτρης ποιητής δὲν περιορίζεται ἀποκλειστικὰ στὴ φύσι, ὄλλα ἀπλώνει τὴν ποιητικὴ του φροντίδα καὶ πέρα ἀπ' αὐτῇ, στὴ ζωή, στὸν ἀνθρωπό, στὸν ἔωμάχο καὶ στὶς δουλειές του. Αἰσθάνεται χαρὰ κι ἔθνικὴ ὑπεργηφάνεια, πού βλέπει αὐτὰ τὰ δημοφα, ὄλα (φύσι καὶ ζωή) τὰ δημοφα νὰ είναι Ἑλληνικά...

Κεντρικὴ Ιδέα: Ὅμινος στὴν Ἑλληνικὴ φύσι καὶ τὴν Ἑλληνικὴ ζωή. Ο Κρυστάλλης μέσ' στὸ ποίημά του αὐτὸ ζωταγεύει τοὺς θρύλους, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου δεμένα μὲ τὴν δημοφὴ Ἑλληνικὴ. φύσι, τὶς ἀκρογιαλίες καὶ τοὺς κάμπους, τὰ βουνά καὶ τὶς ρεματιές, τὶς πλαγιές καὶ τὰ δασωμένα φαράγγια, ποὺ μέσαθέ τους περιδιαβάζουν οἱ θεοὶ κι ἔκαναν παρέες μὲ ἀπλούς, ἀπλούχους ἀνθρώπους.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἶναι γλαφυρό, δυνατό. Μὲ ἀφθαστη μεγαλοπρέπεια καὶ φυσιολατρικὴ συγκίνησι δίνει ἀνάγλυφα στὸν ἀναγγώστη τὸ πλούσιο θάμπος τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως.

ΓΛΩΣΣΑ: «Η γλώσσα του ποιήματος είναι ή δημοτική» μιά δημοτική που ίδιαίτερα δικριτά λέγεται να διαμάζει και να δουλεύει, να χρησιμοποιείται. Μιά δημοτική μὲν εύκαμψια και δύναμι, που φτάνει τη γλώσσα του δημι. τραγουδιού. Ήλιούσια, μὲν διαλέχτες λέξεις, δρθά βαλμένες, άρμονικές, ταχυκίνητες, που σου χαρίζουν τη δροσιά του βουνού και την δημοφιά της άπλοικής ζωής της υπαίθρου. Οι λίγοι ίδιωματισμοί, Ήπειρωτικοί, που παρουσιάζει, δέν μπορούν να λιγοστέψουν την δροσερή δημοφιά της.

ΜΕΤΡΟ: Το δημοφιό τουτο ποίημα έχει σμιλευθή πάνω σε ιαμβικό μέτρο. Όστιχος είναι ιαμβικός 13σύλλαθος, παροξύτονος, καταληγτικός, άνομοιοκαταληγτος, μηδὲ τῶν στ. 36 - 37, που τέμνονται σε δυο ήμιστίχια. Ο 13σύλλ. αὐτός, μέτρο ίδιαίτερα τῶν καθαρευουσιάνων, δὲ φαίνεται ἀπ' τοὺς καλοὺς στίχους, γι' αὐτὸν και δὲ χρησιμοποιεῖται μὲν εύρυτητα. Η τομή στὸ στίχο αὐτὸν τοῦ Κρυστάλλη γίνεται μετὰ τὴν ἔκτη συλλαθή. Σὲ πολλοὺς στίχους υπάρχει «δρασκέλισμα στίχου» (βλ. σελ. ...). Τὴν χασιμωδία θεραπεύει μὲ τὴν συγήχησι και ἔχει πολλὲς τέτοιες συγηχήσεις.

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Μὲ τὴν συλλογὴ «ὅ τραγουδιστῆς τοῦ χωρίου και τῆς στάνης» δικριτά λέγεται τη μίμησι του δημιοτ. τραγουδιού, προσανατολίζεται σε κάποιο τύπο τῆς παραγαστικῆς τεχνοτροπίας. Μὲ τὸ «κέντημα του μαντηλιού» που ἀνήκει στὴν συλλογὴ αὐτή, δ ποιητῆς παρουσιάζει ἀνάγλυφα τὶς φυσικὲς δημοφιές τῆς πατρίδος μας ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε ἀκρότητα ρωμανικῆς διαθέσεως. «Ολος δ κόσμος γι' αὐτὸν είναι τὸ βουνό μὲ τὰ δάση, μὲ τὶς πηγές, ή θάλασσα, ή ζωὴ τῶν ξωμάχων. Είναι ή ἄγρια κι ἀδάμαστη φύσι, που ἀδάμαστο κάνει τὸ κορμὶ τοῦ "Ἐλληνα, ἀλγύστο, ἔτοιμο γιὰ κάποιον σκληρὸ κι ἀνελέητο ἀγῶνα. Κι ἀποτέλεσμα τούτου τοῦ ὡραίου τραγουδιοῦ είναι ή ἀγάπη τοῦ ἀκροατοῦ ή διαγώστου πρὸς τὴν πατρίδα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο είναι καθαρὰ λυρικό, φυσιολατρικό. Ο Κρυστάλλης τραγούδησε τὴν δημοφιά τῆς Ελληνικῆς υπαίθρου και τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς μὲ μοναδική δύναμι και πάθος, γιατὶ δικριτά λέγεται τη μίμησι καρδιὰ ποὺ ἥθελε νὰ χαρῇ τὴν δημοφιά του βουνού, που, ἀλλοίμονο, τόσο τὴν στερήθηκε...

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ «Τὸ κέντημα του μαντηλιού» είγαι ἀπ' τὰ καλύτερα τῆς συλλογῆς «ὅ τραγουδιστῆς τοῦ χωρίου και τῆς στάνης» μαζὶ μὲ τὸ «Ηλιοειδεῖλεμα», «στὸ Σταυραχτό», «τὸ Σκάρο» και τὸν «Τρύγο». Τὸ ποίημα τοῦτο, που τὸ 1894 τοῦ ἀφιέρωσε διπλαμδῆς πλατείᾳ ἀνάλυσι και τὸ ἀνεκήρυξε ἀριστουργηματικὸ τραγούδι, «που μᾶς συγκινεῖ ή βραχεῖα, ἀλλὰ γλυκεὶα ἀπήγχησις ποιημάτων μεγάλων, εἰς τὰ ὅποια δ κόσμος δλος περικλείεται, ποιημάτων ὡς ή διμηρική ἀσπὶς τοῦ Ἀχιλλέως (Σ' 478 - 608)

καὶ τὸ τραγούδι τῆς καμπάνας τοῦ Σίλλερ” εἶναι ἔνα μουσικό ὅγειρο τῆς περίπαθης κόρης».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Κώστας Κρυστάλλης (1868 - 1894). Γεννήθηκε στὸ Συρράκο τῆς Ἡπείρου καὶ πέθανε στὴν Ἀρτα. Μόλις τέλειωσε τὸ Δημ. Σχολεῖο στὸ Συρράκο, πήγε στὰ Γιάννενα, ὅπου, στὴ Ζωσιμαία, συνέχισε τὶς σπουδές του. Ἡ λεβεντογέννα Ἡπειρος τότε στέναζε κάτω ἀπὸ τὴν πιὸ βάρβαρη κατοχή, τὴν τούρκικη. Ἐκεῖ ἔγραψε, τὰ πρῶτα ποίηματά του «Σκιές τοῦ Ἀδου» (ποίημα ἐπικό, κατὰ τῶν Τούρκων), ποὺ ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ καταδιωχθῇ ἀπὸ τὶς τούρκικες ἀρχές, νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ καταφύγῃ στὴν Ἀθήνα, ὅπου, ὀλλοίμονο, τὸν περίμενε μιὰ τραγικὴ Ὁδύσσεια, ποὺ εἶχε γιὰ ἐπίλογο τὸ θάνατό του, ἀπὸ φυματίωσι, στὴν Ἀρτα τὸ 1894, πάνω στὴν ἄνοιξι τῆς ζωῆς του (26 χρόνων) καὶ μέσα στὴν δύμορφιὰ τῆς ὑπαίθρου (22 Ἀπρīλη), ποὺ τόσο τὴ λαχτάρισε! Ἔργα του: «Σκιές τοῦ Ἀδου», «ὁ καλόγηρος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογγίου», «Τὰ ἀγροτικά», «ὁ τραγουδιστὴς τοῦ χωριού καὶ τῆς στάνης», «πεζογραφήματα». Ὁ Παλαμᾶς εἶπε: «Ο Κρυστάλλης εἶναι ὁ ποιητὴς ποὺ γίνεται λαός». (Βλ. καὶ Π. Νικοδήμου: «Νεοέλληνες λογοτέχνες»).

Ο Σκάρος

ποίημα Κ. Κρυστάλλη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὰ τελευταῖα χρόνια μὲ τὴν κυριαρχία τῆς μηχανῆς, καὶ μὲ τὴν τυποποίησι μέρα μὲ τὴ μέρα ὀλῶν τῶν ἐργασιῶν, ἡ δημιουργικὴ προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων χάγει — καὶ εἶναι μεγάλο δυστύχημα αὐτὸ — ἀπελπιστικὰ τὴ βαθύτερη ὁμορφιά της καὶ κείη τὴ ζέστα τῆς ψυχῆς, ποὺ τὴν ἔκανε πρσγιατικὴ ποίησι. Ἔτσι, γιὰ δσους τουλάχιστον δὲν ἔχουν ἀποκοπῆ ἀπὸ τὶς ρίζες τους, ἀλλὰ διατηροῦν τὴ γυνησιότητά τους κι ἔχουν χωνέψει τὸ πόσο ἀναπαλλοτρίωτος θησαυρὸς εἶναι ἡ κατὰ φύσις ζωή, θὰ ἥταν ἔνα ὅμορφο ἔξαγνιασμα, σωστὴ ἀποκάλυψι, ἡ ἐπαφή, ἔστω καὶ μὲ ἔνα ποίημα, μὲ τὴν ἀδολη ζωὴ τῶν τσοπάνων’ ὅχι ὅμως τὴ σημερινή, αὐτὴ τὴν «ἐκφυλισμένη» ἡ τελείως ἀνύπαρκτη, ἀλλ’ ἔκεινη τὴ συστηματικὴ καὶ ὠργανωμένη, τὴν πανώραια κι ἀληθινή, ποὺ ἔζησε καὶ ἔλαχτάρησε δ σύγχρονος Θεόκριτος, δ Κρυστάλλης μας.

ΝΟΗΜΑ: Ό ποιητής, μὲ καταπληκτικὴ γνῶσι καὶ ἀκρίβεια, ὀλλὰ καὶ χάρι καὶ ἄνεσι — ὅλωστε αὐτὸς ὁ «τσέλιγκας» τῆς λογοτεχνίας μας ἔχει ἄμεσα τέτοια βιώματα — ἐκθέτει τὶ γίνεται στὸ σκάρισμα τῶν προβάτων. Αὐτὸς γίνεται νύχτα πρὶν φέξῃ, μέσα σὲ ἀχοὺς ἀπὸ κουδούνια, βελάσματα, κραυγές ἀγριμιῶν. Στὴ συνέχεια γύρω ἀπὸ τρανές φωτείες συζητοῦν οἱ τσοπάνοι γι' ἀγάπες, γιὰ κουρσέματα, γιὰ κλέφτες, γιὰ προεστούς, γιὰ κυνήγια. Λένε παραμύθια ἢ ἀκοῦν συμβουλές ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους γιὰ τὴ δύσκολη τέχνη τῆς ποιμενικῆς ζωῆς. Κανεὶς δὲ μένει ὀργός, ὀλλὰ τραγουδῶντας ὅλο καὶ κάτι φτιάχνουν· μιὰν ἀγκλίτσα, μιὰ καρδάρα, ἔνα καυκί, ξαίνουν ἀρνόμαλλα, ψήνουν βελανίδια καὶ μοιράζουν.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ: Εἰγαι ἔνας κόσμος συγεχόμενος, ἀδιάσπαστος, παλλόμενος, ποὺ δὲν ἔξυπηρετεῖ σὲ τίποτε γὰ τὸ κομματιάσωμε σὲ διδακτικὲς ἔνστητες.

Γλωσσικῶν—πραγματικῶν ἔρμηνεία: Πιστικὸς = πολὺ ἔμπιστος βογχὸς τοῦ ἀρχιτσοπάνη, τοῦ τσέλιγκα. Οἱ μισές σχεδὸν λέξεις εἰγαι ποιμενικοὶ δροὶ καὶ τοπικὰ φραστικὰ στοιχεῖα. Σκάρος, δ = νυχτερινὴ βοσκὴ (πολὺ δόκιμες φράσεις: θὰ σκαίρουν, ἐσκάρισαν τὰ σαλιγκάρια). Ἀπὸ τὸ ἀρχ. σκάρος < π. σκαίρω=σκιρτῶ, πηδῶ. Γούπατο, τὸ=χαμηλὸ κλειστὸ μέρος, κατάλληλο γιὰ βοσκὴ < γούβα + πάτος. Κοῦρσες = κουρσέματα, ἐπιδρομές, λεηλασίες. Πρωτάτα, τὰ = προεστοί, ἀρχοντες. Ἀράδα: ἵσως ἀπὸ τὸ βενετ. arada = ἀλετριά. Κατὰ Γ. Χατζῆδακι < οὐράδα < οὐρά. Ἀδράχτι σφρογυτλάει = συστρέφει τὸ μαλλὶ στὸ ἀδράχτι = μικρὸ ἔγλινο — κυρίως — ἐργαλεῖο, ποὺ βοηθάει κυρίως γιὰ γνέθουν < ἀτράκτιον < ἀρχ. ἀτρακτος. Πάλας: ἀγωνιστής, ἥπειρωτης, τοῦ '21, τραγουδημένος καὶ ἀπὸ τὴ δημοτικὴ μας ποίησι. Πλατόνι, τὸ = εἶδος ἐλαφιοῦ (ἡ πλατωνίς). Καπρί, τὸ = ἀγριογύρουγο. Πυξάρι, τὸ (ἡ ἀρχ. πύξος) = δέντρο μὲ σκληρὸ ἔύλο, κατάλληλο γιὰ τὴν ἔυλογλυπτική. Γαλαροκούδουγα = κουδούνια γιὰ τὰ γαλάρια πρόβατα. Κόθρο = τὸ ἔύλινο περιλαίμιο ἀπὸ τὸ ὄπιον κρεμοῦν τὸ κουδούνι. Ἀργοπόκι, τὸ = τὸ ποκάρι, τὸ μαλλὶ ἀπὸ τὸ κούρεμα ἐνὸς προβάτου. Καυκόπουλο: τὸ καυκὶ (βυζ. καυκὶν καὶ καῦκος) = ἔγλινο ποτήρι. Καρδάρα, ἡ (καὶ καρδάρι) = ἔγλινο δοχεῖο ποὺ ἀμρέγουν τὸ γάλα < καρδάριον < καδάριον < κάδος. Κατ' ἄλλους < λατιν. quartarius = μέτρο χωρητικότητος. Κατ' ἄλλους < θυζ. καλδάριον < λατ. caldarium = θερμαγτήριο ἀγγεῖο. Τραστό, τὸ = σακκιδίο γιὰ τὸ τάξιμα τῶν ζώων < τράστο < τράιστο < τράγιστρο < ταγίζω = τροφοδοτῶ. Ἀραγός = ταράρι ἀπὸ δέρμα ἢ ἀσκὶ ἀπὸ δέρ-

μα. Ήμερόδεντρο = τὸ δέντρο «τὸ ἥμερο» καὶ ὅχι ἡ δρῦς ἡ ἀγρία. Βά-
ησα, ἡ = γιαγιά. Καρτέρι τῆς νύχτας = ἐνέδρα μέσα στὴ νύχτα. «Λάγιο
ἀργία»: τίτλος δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τζαμάρχ, ἡ = μεγάλη βραχήνη
φλογέρα. Κοῦρος, δ = τὸ κούρεμα τοῦ κοπαδίου. Λογισμένος = δ ὑπο-
λογίσιμος, δ σεβαστός. Σάλαγος (ἡ ἀρχ. σαλόγη) = ἡ φωνὴ τοῦ τσοπά-
νη ποὺ προγκάει τὰ γιδοπρόβατα (λέξι ἥχοποιητη). Στάλισμα, τὸ = ἡ
ἀνάπτασι τῶν αἰγαποροβάτων τὸ μεσημέρι κάτω ἀπὸ τὸν ἵσκιο.

Καλολογικά στοιχεῖα: Τὰ ἐκφραστικά μέσα εἰναι τέτοια γιὰ νὰ μπο-
ρέσουν νὰ δώσουν αὐτὸν τὸν διλογίωνταγο καὶ σπαρταριστὸ κόσμο. Ἀπανω-
τές σκηνὴς καὶ εἰκόνες διπτικοακουστικὲς (νὰ διλικὸ γιὰ νὰ γυμνάσῃ τὶς
ἴκανότητες στὸ μογτάζ ἔνας προκισμένος καλλιτέχνης!). Τὰ σχήματα δί-
γουν καὶ παίρνουν. Ἀσύνδετα ποὺ δίγουν δλη αὐτὴ τὴ γοργότητα π.χ. «οἱ
πιστικοὶ συνάζονται... ἀράδα ἀράδα», «ἄλλος γιὰ κοῦρσες... σκοτωμάσ».
Συχνὲς οἱ ἀναδιπλώσεις καὶ παλιλογίες ποὺ δίγουν τὸ πάθος: «πότε-πό-
τε, κάποτε - κάποτε, θαθεὶά - θαθεὶά, ἀράδα - ἀράδα, λέει - λέει. »Ἄλλος,
ἄλλος, άλλος, γιά, γιά, γιά»). Οἱ 3 τελευταῖοι στίχοι, ἀσύνδετο καὶ πολυ-
σύνδετο μᾶζη (ἀφοῦ μάλιστα ἐδῶ εἰναι καὶ ἡ φράσι ἡ ἀξιομνημόνευτη,
καλὸ θὰ ἦταν νὰ τοὺς κρατοῦμε γιὰ παράδειγμα ἀντιπροσωπευτικὸ σχήματος
ἀσυνδέτου καὶ πολυσυνδέτου. Ἀλλὰ καὶ πυκνὲς παρηγήσεις συμφώ-
γων ὑπάρχουν, ποὺ δίγουν δλη αὐτὴ τὴ μιμητικὴ ἀρμογία καὶ τὴ μελωδικὴ
μουσική. Π.χ. παρήγησι τῶν στ, τρ, ρ καὶ παρήγησι τῶν λ, ρ.

Κεντρικὴ Ιδέα: «Ο σκάρος τῶν προβάτων ἦταν γιὰ τοὺς τσοπάγους
σωστὴ ἱεροτελεστία καὶ εὔκαιρία γιὰ νὰ δείξουν δλη τὴ δημιουργικὴ τοὺς
δύναμι καὶ ποιητικὴ διάθεσι τοὺς.

ΓΛΩΣΣΑ: «Η δημοτικὴ γλῶσσα σ' δλη της τὴ μεγαλοπρέπειαν» κρουστή,
πολυαντίλαλη, πολύχρωμη, πολυδύναμη, κατάφορτη βέβαια (ἔτσι ἄλ-
λωστε ἔπρεπε νὰ γίνη) ἀπὸ τὴν ποιμενικὴ φρασεολογία. Είναι σχεδὸν ἡ
γλῶσσα τοῦ δημιοτικοῦ τραγουδιοῦ.

ΜΕΤΡΟ: Εδῶ ἔχομε λαμβικοὺς 15ουλλάδους παροξυτόνους ἀνομοιοκαταλ-
λήκτους στίχους, ποὺ εἰναι ἄψογοι τεχνικῶς — ἐλάχιστες χασμαδίες ὑπάρ-
χουν — ἔτσι ποὺ στὸ δλο ποίημα δίγεται ἡ λυγεράδα καὶ ἡ πλαστικότητα
τοῦ δημιοτικοῦ τραγουδιοῦ.

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, γοργό, ἀρρεγωπό, ἀλλὰ καὶ παραστατικό καὶ λιτός τὸ
φυσιολατρικό, νατουραλιστικό στοιχεῖο κυριαρχεῖ κι ὁ ρυθμὸς κι ὁ ἀέρας
τοῦ δημιοτικοῦ τραγουδιοῦ.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Βέβαια δοσοὶ ἔχουν τὴν ἀτυχία, αἰχμάλωτοι
συγειδητὰ ἢ ἀσυγειδητα μέσα στὰ δάση... ἀπὸ μπετόν, νὰ τὰ θεωροῦν αὐτὰ

τὰ πράγματα πρωτογονισμούς κι ἔξω ἀπὸ τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς (σὰν ποιᾶς ζωῆς τάχα;) , πρέπει γὰ τοὺς λογαριάζη κανεὶς «μισθώ» ἀνθρώπους, γιατὶ δὲν ὑποτεύονται καὶ πόση διμορφιὰ κι εὐτυχία ἔχει φορές φορές τούτη ἡ παιδειμένη ζωὴ μας... Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι ποὺ πῆραν κάποτε ἔστω μιὰ γεῦση ἀπὸ κατὴ τὴν πρώτη, τὴν ἀνόθευτη οὐσία τῆς ζωῆς, γοιώθουν ἔδω μέσα γὰ παιίρουν βαθειούς ἀναστασμούς ὑγείας· ἔστηκάν γονται καὶ ἀναδεύονται μέσα τους ἀγαπημένες θύμησες καὶ «ἰδανικές φωνές» ἀπὸ τὴν πρώτη ποίησι τῆς ζωῆς τους. Αὐτοπαρηγοριοῦνται τέλος δτι κάπου ὑπάρχει καταψυγή γιατὶ γὰ νοιώσῃ ὁ ἀνθρωπός ἀπλά, ἀθῶ, ἀπροσποίητα...

Αξιομνημόνευτες φράσεις: Σχεδόν δύο οι στίχοι είναι νὰ τραγουδηθοῦνται καὶ ἀξίζει γὰ ἀποστηθῆσωνται, ἀλλὰ ὑπογραμμίζομε κυρίως τοὺς 3 τελευταίους, γιατὶ μὲ θαυμαστὴ συντομία καὶ περιεκτικότητα φανερώνουν δύες τις ἀσχολίες τῶν τσοπάνων. Ἀλήθεια τὶ μόχθος, ἀλλὰ καὶ τὶ ποίησι σὲ τοῦτο τὸ ἀράδιασμα! «Βοσκή, ἄρμεγμα, φύλαγμα ἀπὸ τὸ ἀγρίμι, μάντρωμα, σάλαχος, στάλισμα, σκάρος, γέννος, βύζαμα, κοῦρος». Ἐπειταὶ ἐν ἡ ποιητική, ζωγραφική, μουσική δημιουργία μπορῆ νὰ ἀθανατίσῃ, ἀλλὰ καὶ γὰ ἀναδημιουργήσῃ καὶ ἔξιδανικεύσῃ τοῦτο τὸν κόσμο, τότε — τῷ χρόνῳ τούτῳ: κι ἀλλοῦ — δι πιὸ ἀποτελεσματικὸς συντυγρητής του είναι ἔνα καλὸ κινηματογραφικὸ ντοκιμαντέρ. Ἀλλὰ δέγι πρόκειται μόνο γιὰ τὸ «σκάρο» καὶ τὸν «ἔρμο κοῦρο», ἀλλὰ θὰ δλοκληρωθῇ ἡ προσφορά μας, ἐν αὐτῇ ἡ προσπάθειά μας γίνη καὶ στὶς ἀλλες ἐκδηλώσεις τῆς ποιμενικῆς ζωῆς, αὐτές τῶν 3 τελευταίων στίχων.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ ποίημα ἀνήκει στὰ λεγόμενα βουκολικά, πού εἶναι μιὰ διμάδα μέσα στὴ γενικώτερη κατηγορία ποὺ εἶναι «τὰ ἔργα τικά». Περιγραφικὸ στήγη ἔκφρασι, λυρικὸ στὴ διάθεσι, τόσο δὲ πλησιάζει πρὸς τὸ δημιοτικό, εἶναι σχεδόν «δημιοτικοφαγές».

ΣΧΟΛΗ — ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τό αμέσως προηγούμενο ποίημα «τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ».

Η παραγκούλα

Ποίημα Τ. Παπατζώνη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Διαδάξομε στὸ Ω τῆς Ἰλιάδας, στίχ. 448 - 458:
«...Ως πέρα πιὰ σὰν ἥρθαν τὴν καλύθια ὀλόρθια, φτιαγμένη μὲν ἐλάτου
ὕδα πούσκισαν, καὶ ἀπὸ τὰ λιθάδια χόρτο κόδοντας σκέπασαν σκεπὴ πυ-
κνόφυλλη ἀπὸ πάνου, καὶ ἔφτιαξαν μεγάλη αὐλὴ τριγύρω μὲ παλούκια
πυκνά, καὶ κλεισσε μάνταλος τὴν πόρτα τῆς ἐλατένιος, ἔνας καὶ με-
ναχός, ποὺ τρεῖς νοιάται τὸν σφαλνοῦσαν... Τότε ὁ καλόθελος Θεὸς ἔ-
γοιξε κι ἔιπασε μέσα τὰ ζηγλειένα δῶρα...».

ΝΟΗΜΑ: Όποιος πολύγλωσσος καὶ κοσμογυρισμένος ποιη-
τής μας, φάχνοντας νὰ βρεῖ τὴν εύτυχία καὶ τὴν ἀγάπη, τὴν ἀγάπην σ’
ὅλο τὸ μεγαλεῖο της καὶ τὴν ἀπλότητά της, τὴν ἀνακαλύπτει σὲ μιὰ φτω-
χικὰ παραγκούλα τοῦ δάσους. Κι ἀρχίζει ὁ ποιητής ἀπὸ ἕνα θάμιασια
καὶ θάμπωμα. Θάμπωμα διημος ποὺ ἀναδίνεται ἀπὸ πρωτόγονα καὶ ἀγνὰ
πράματα. Διπλὴ μάντρα φτιαγμένη ἀπὸ ξύλο βελανιδιᾶς είναι: γύρω ἀ-
πὸ τὴν καλυδούλα ποὺ τζάκι καπνίζει.

Ἐδῶ μέσα λοιπὸν είναι φωλιασμένη ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀγαθότητα.
Βελανιδιές λοιπὸν ὁ φράχτης καὶ βελανιδιές τὰ ξύλα ποὺ καίνε μέσα.
Τὴν ἥμέρα φῶς της ἔχει τὸ ἀπόσκιο καὶ τὴν νύχτα φῶς φτωχικῆς λά-
μπας. Σκιές (σκιές μὲ τὴν μεταφορική τους σημασία) δὲν πέφτουν δῆ
μέσα παρὰ ἀπὸ ὄρχαγγελικές φτεροῦνγες.

Τούτη ἡ παραγκούλα δὲ γνώρισε —κι οὔτε καὶ πρόκειται— πα-
ρακμή, γιατὶ είναι γερὰ θειελιωμένη μὲ παλούκια στέρεα μπηγγιένα στὴ
γῆ. Κι δταν πέφτουν κεραυνοὶ καὶ καταιγίδες, τοῦτο δὲν είναι τρόπιος
καὶ καταστροφή, ἀλλὰ χαρούμενο πανηγύρι καὶ εύτυχιστήνη προσιτινή,
δὲν είναι δυσάρεστο ἔφνιασμα. Τί ἀγάπη, γαλήνη καὶ σιωπὴ δῶ μέσα!
Οὕτε λόγια, οὔτε ἀπειλὲς καὶ βία. Τὸ ραβδὶ είναι μόνο γιὰ τὰ πρόδατα!
Λέξ καὶ δὲν τὴν ἔγγιζει θάνατος αὐτὴ τὴν ἔξωκοσμη καλύδα.

Ἐνῶ κυλάει ὁ χρόνος ἡ κάθε μέρα ξηιερώνει φέροντας χαρά, πο-
τὲ βάσανα. Όλόγυρα πουλιὰ γλυκόλαδα. Καὶ καναρίνι ζῆ ἀκόμη σὲ τοῦ-
το τὸ μᾶλλον βουνίσιο περιβάλλον! Ήραις καιρὸς ἐδῶ. Μὰ κι δταν πέ-
φτη τὸ χιόνι, τότε ἀκόμια καλύτερα μέσα καπνίζει τὸ τζάκι τὸ ζεστὸ
καὶ τὸ φουγάρο προσκαλεῖ τὸν περαστικό, ποὺ βρίσκει ἐδῶ φιλοζενία
καὶ ζεστασιά ποὺ ποτὲ δὲν θὰ τὴν ζεχάσῃ.

Κανένα κακό σημιάδι (ὅπως τὸ μαῦρο σκυλί) στήν καλυδούλα. Μόνο ή ἡ ἀθώα γατούλα κουλουριάζεται εύτυχισμένα. Καὶ τὰ ζῶα εἰναι ἀπό μακρα, ἀπὸ δπου ἀκούγονται τὰ κουδούγια καὶ τὰ βελάσματά τους. Κι διταν ἔρχεται κανένας τσοπάνος μὲ τὴ βρεμένη κάπα του φέρνει χαρά καὶ παίρνει χαρά, τέτοια χαρά ὅπως διταν καίη κούτσουρο στὴ φωτιά καινούριο. Καὶ καταλήγει ὁ ποιητής μας μὲ τὴν ἐπωδό του διτι ἔτσι συμβαίνει «ἔκει δπου κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: "Ας δοῦμε τὸ πέρα γιὰ πέρα παράξενο καὶ πρωτότυπο αὐτὸ ποίημα σὲ 4 ἑνότητες: α) Οἱ 3 πρῶτοι στίχοι: Ἡ παρουσίαση τῆς παραγκούλας (πρόλογος).

β) 4 - 27: Ἡ ζωὴ μέσα σ' αὐτὴν μὲ κυρίαρχο στοιχεῖο τὴν ἀγάπην.

γ) 28 - 43: Τὸ γύρω εύτυχισμένο περιβάλλον καὶ ἡ θαλπωρὴ ποὺ νιώθουν ἔκει οἱ περαστικοί.

δ) 44 - 50: Καὶ πάλι ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης σὲ κάθε ἀνθρώπινη ἔκει παρουσία.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Ή αρα γ κ ού λ α: "Ἐνα μικρὸ ἔυλόσπιτο, ἔνα ἔυλινο παράπηγμα. Τὴ λέμε καὶ μπαράγκα, μπαράκα, παράγκα, ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸ BARACCA. Μαῦρο σκυλί: Τὸ μαῦρο σκυλί πολλὲς φορὲς εἴγαι κακοσημαδιά, γιατὶ εἴγαι φοβερὰ σκληρό· «σκυλὶ τῆς πίσσας» λέει ὁ λαός, ἀμια θέλει νὰ χαρακτηρίσῃ κάποιον πολὺ σκληρό. Ὁρ μηνε ε μέν α: Βαλμένα μὲ τάξη, δασκαλεμένα (δριμηγεύω — δριμήγια= συμβουλεύω, ὑποδείχνω), δριμηγεμένα δλα στὸ θάμπιος= βαλμένα δλα ἔτσι γιὰ νὰ σὲ θαμπώνουν. Ή προτίμηση, ἡ θέληση, ἡ κλίση. Ἄρχα γελοι: Δύο είναι, κατὰ τὴν ἐκκλησία μας, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν οὐρανίων ταγμάτων, ὁ Γαδριήλ καὶ ὁ Μιχαήλ.

Τοῦ χρόνου τὰ χωρὶ σματα: Είγαι τοῦ χρόνου οἱ ὑποδιαιρέσεις: ,Εποχές, ἔτη, μῆνες, βδομάδες, ώρες. Τὸ κατεδασμὲνα μὲν α πρέπει νὰ σημαίνῃ ἥρεμα, γαλήνια. Εύκρατος στα: Γλυκός καιρός, ἄρμονικὸς συγκερασμὸς τῶν στοιχείων τοῦ καιροῦ (εὖ + κεράννυμι, ἀναμειγνύω). Ἡ λέξη ἀπὸ τὸ ἐρμηγεύω, καὶ δὲν διατήρησε τὴ δασεῖα τῆς.

Ἄνιστόρητη: ἀνεκδιήγητος, ἀγείρωτος, ἀπερίγραπτος (ἐδῶ δλα αὐτὰ βέβαια μὲ τὴν καλή, τὴν θαυμαστικὴ σημασία).

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Τὸ ποίημα μας διαθέτει ἀσυνγήθιστα ἐκφραστικὰ μέσα: Προσωποποιησεις: Ἡ Ἀγάπη τὴν κατοίκησε, ἡ εἰσόδο τῆς χαρᾶς. Τοῦ χρόνου τὰ χωρίσματα (μεταφορὰ ἡ πιὸ σωστὰ ἀντονομασία) ἡ καταιγίδα είναι γιορτὴ (παρομοίωση). Οἱ ἀναφωνήσεις καὶ οἱ ἐρωτήσεις δίνουν ζωντάνια καὶ εὔκαμψια. Καὶ οἱ

εἰκόνες οἱ ὀπτικοακουστικὲς ἔχουν ποίηση καὶ βάθος καὶ «λειτουργοῦν» τόσο δημιουργικὰ στὴν φαντασία μας.

Παρατηρήστε τὸ ὡραῖο ἀποτέλεσμα ποὺ ἀφήνουν τὰ ἐπίθετα, ἀλλοτε κοινά, τῆς καθημερινῆς διμελίας καὶ ἄλλοτε ἀδυνάτως ταῦτα, ἵερόπερεπα καὶ τελετουργικά: Θαμπωτικά, δρμηγένα, ἀδόγητη, ἀναστάσιμη, δεσποτικά, θεσπεσία, βουνίσιο, ἀργοπορεμένος, ἀνιστόρητη, ρετιγωμένο. Νὰ καὶ τὰ σύνθετα οὐσιαστικά, ποὺ βέβαια είναι συγνηθισμένα, διμώς συνδυάζονται ἔξοχα μὲ τὰ ἀλλα στοιχεῖα τοῦ λόγου: Φυλλορρόημα, περιμαγτρώματα, ἀνταύγειες, νεροκουβάλημα, καλοκελάρημα (ἐπίθ.), εὐκρασία.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: «Οπου στοὺς ἀνθρώπους κατοικεῖ καὶ συγ- πάρχει ἡ Ἀγάπη, ἔκει ἔχουν δλα μιὰ γλυκιὰ εἰρήνη, μιὰν ἀσκιατη εὐ- τυχία. Ὁλοι καὶ δλα είναι ἀπλουστευμένα, χωρὶς σκιές, βασανιστικές ἔγνιες καὶ προβλήματα.

ΚΑΠΟΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΑΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΝΟΗ- ΜΑ: «Ωστε δλα ἀπλουστεύονται καὶ ἡμερεύουν μέσα στὴν Ἀγάπη. Ποὺ διμώς σπέρνεται καὶ φυτρώνει τούτη ἡ Ἀγάπη; Ποιές συνθήκες τὴν συ- τηροῦν καὶ τὴν τρανεύουν; Μὰ «ἡ κατὰ φύσιν ζωή», τὸ ἔξω ἀπὸ τὸ κῶ- ρο τοῦ «πολιτισμοῦ» κλίμα: ἔκει δποὶ οἱ ἀνθρώποι ἀπονήρευτοι, σχεδὸν πρωτόγονοι, ἔχουν περιορίσει στὸ ἐλάχιστο τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τὶς ἀνά- γκες τους. Δὲν ἔχουν προβλήματα, γιατὶ δὲ γενοῦν προβλήματα!

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ («παράγωγα» τοῦ κεντρικοῦ): (α) Ἡ Ἀγάπη είναι τὸ θαυμαστὸ πλήρωμα, συμπλήρωμα, ἀλλὰ καὶ... παρα- πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου. Καλύπτει δποὶα ἄλλη ἔλλειψή μας.

(β) Στὶς εὐτυχισμένες ἀνθρώπινες διμάδες τὰ καλύτερα λόγια είναι... ἡ χρυσὴ σιωπή. «Οταν ὑπάρχῃ ἐντός μας ρυθμοιμένος σοφάς ὁ Λόγος ὁ ἔνθεος, ποὺ δημιουργεῖ τὸν ἀληγολοσεθασμὸν καὶ τὴν ἀγάπη, δὲν χρειά- ζονται τὰ σοφίσματα καὶ τὰ τεχνάσματα τοῦ ἔξιτερικοῦ λόγου, ποὺ κα- ταντάει μιέρδεια καὶ ἀδυναμία.»

ΓΛΩΣΣΑ: Είναι ἡ δημοτική, μὲ κάπου κάπου καθαρευουσιάνικες λέξεις, ἱερόπερες, τελετουργικές θὰ λέγαμε. Καὶ ἔτοι ἐνῷ δλες οἱ λέ- ξεις, σχεδόν, είναι κοινόχρησες καὶ συγνηθισμένες, ἀναδίνουν διμώς μιὰ παρθενικότητα, ξαφνιάζουν εὐχάριστα, δὲν τρίφτηκαν ἀκόμη ἀπὸ τὸ χρόνο, γιατὶ ἀναδίνουν μιὰν ἐσωτερικὴ δύναμη καὶ γνησιότητα.

ΓΦΟΣ: «Ἐδώ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ ἔναν διδιάτερα προσωπικὸ στύλο, ποὺ οὔτε ἀντιγράφει οὔτε ἀντιγράφεται ἀπὸ ἄλλον. Ὁ ποιητής μας προ- σπαθεῖ νὰ είναι ἀπλός καὶ λιτός, ἀλλὰ συχνὰ γίνεται αἰνιγματικός: κά-

τι σὰν ἀπὸ χρησμούς θυμίζει ὁ λόγος του. Δὲν ὀλοκληρώνοιε ἀν δὲν τὸ χαρακτηρίσωμε ἀκόμη τὸ ὑφός τελετουργικό, ἵερόπερερ.

ΜΕΤΡΟ: "Οπως θὰ ποῦμε καὶ πιὸ κάτω, ὁ Παπατσώνης συγθέτει στὸν «ἐλεύθερο στίχο» ἢ στὴν σουρρεαλιστικὴ τεχνοτροπία. Δηλαδὴ τίποτε σύμφωνα μὲ τοὺς στοιχειώδεις στιχουργικοὺς κανόνες, οὔτε δημοσιευτικής οὔτε μέτρα. Σὲ τέτοιου ὅμιως εἴδους ποιήματα ὁ ἐσωτερικὸς ρυθμὸς καὶ μουσικότητα ἰσορροποῦν τὴν ἔλλειψη ἐξωτερικῶν στοιχείων.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Κείμενα σὰν καὶ τοῦτο κινοῦν πάγκτοτε δύναται τὸν συγκινησιακὸ μας μηχανισμό πολὺ περισσότερο ὅμιως στοὺς καιρούς, ποὺ τὸ ἄγχος καὶ ἡ «φτιαχτὴ» ζωή, σὲ κάθε βῆμα μας ἀπειλοῦν νὰ μᾶς ἀποστεγγώσουν ἀπὸ τὸ ζωικὸ ἀνάρρυσμα, νὰ μᾶς ἀποκόψουν ἀπὸ τὶς ρίζες μας, νὰ μᾶς «ἀλλοτριώσουν». Κοινωνῶμε λοιπόν, μέσα σ' αὐτὴ τὴν γνήσια φυσιολατρία καὶ τὸ θρησκευτικὸ δέος ποὺ διαποτίζει τοὺς στίχους μας, ἀπὸ τὴν πραγματικὴ οὐσία τῆς ζωῆς, ἐκείνης τῆς ἀρχέγονης, τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας, ἢ ἔστω τῶν «ἄγαπῶν» τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, ποὺ ἀλιμογο θῆσαν τόσο σύντομα καὶ περαστικά! Προσέχετε! Τὸ «μέγιστο μάθημα» ποὺ ἀναδλύζει ἀπὸ δῶ μέσα εἶναι πώς ἡ ἐπαφή μας μὲ τὸ φυσικό μας χῶρο θὰ φέρῃ κάποια γιατρεῖα. (θυμάστε κείνον τὸν μυθικὸ γίγαντα Ἀνταλο, πόσσα τράνευε ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὴ μάνα Γῆ!). Καὶ προπάγων ὅτι, δλα νὰ τάχωμε, ἀν δὲν ἔχωμε μέσα μας τὴν ἀγάπη, «γέγονα χαλκὸς ἥχῶν καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον...».

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΓΡΓΙΑ: α) Ἐξιομνησόνευτοι στίχοι: Νὰ κρατήσωμε κάποια σημεῖα μεστὰ καὶ ἐπιγραφικατικά: «Θαμπωτικὰ πράματα! Ὁρμηνειένα δλα στὸ θάμπωσ!». Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι ἐδῶ ἔχομε τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ δεξύμιωρο (γιατὶ εἶναι ἔνα θάμπωμα ποὺ δὲ βγαίνει ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ἀχτινοδολία). «Ἡ δλη προαίρεση τῆς Ἀγαθότητας». Καὶ σκεφτόμαστε ἀν ἐδῶ τὸ Ἀγαθό τητας εἶναι γενικ. ύποκειμ. (Ἡ διάθεση τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων) ἢ ἀντικειμ. (ἐπιθυμοῦμε τὴν ἀγαθότητα).

«Κιτρινισμένη λάμπα, μὲ τὶ ἥλιων ἀνταύγειες!». Πράγματι ἡ λάμπα τοῦ καλοσυγάτου φτωχοῦ μπορεῖ νὰ φέγγῃ πιότερο καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἥλιους! Καὶ σωστότερα νǎλεγε ἐδῶ λαδολύχγαρο ἢ δαδί... «Ἡ καταιγίδα εἶναι γιορτὴ ἀναστάσιμη κι ὁ κεραυνός...». Ἐδῶ τὰ νοήματα μᾶς ἔφνιαζουν. Μπορεῖ νὰ θέλῃ νὰ πεῖ πώς τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἔχουν τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ γοητεία τους, στοὺς ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους. Ἐκτὸς καὶ ἡ Καταιγίδα εἶναι οἱ συμφορές καὶ δι Κεραυνός δ θάνατος, ὅπότε σημαίνει πώς κι αὐτὰ τὰ ἀποτρόπαια τὰ δέχεται δ φυσικὸς ἀνθρώπος καλοδεχούμενα. «Λόγος δὲν πέφτει οὔτε ράθδος»: Ἀλήθεια, πότε θὰ φτά-

ση δικότερος μας σ' αυτή τήν άκεραιώση και τελειότητα! «Καπνίζει πιό-τερο καλεστικά ό φουγάρος». Ναι, τέτοιους μαχηνήτες έχει άνάγκη η ζωή μας, που διατηρούμενός πολιτισμός πάει νά τήν κατακεριτίσῃ, νά τήν άποικηράνη... «Χαρά, σὰ ρίχνεις κούτσουρο καινούριο στή φωτιά, γερά ρετσινωμένο». Έδος διποιητής μας κάνει νά ξαναγευτοῦμε μιά πρώτη έμπειρία μας (όλοι άπό χωριά είμαστε!).

«Έτσι είναι έκει που κατοικεί η Αγάπη!» Ό πιό μεστός και άληθινός λόγος άπό καταδολής κόσμου, τούτο τὸ ρεφράκιν του τραγουδιού του Παπατσώνη!

β) «Ωστε θρυνιατηίένη σὲ μιά φτωχοκαλύδα του δάσους ή χαρά και ή εύτυχία. Τούτο σύμφωνα μὲ τὸ γόλιο τῆς ἀντιθέσεως μᾶς φέρνει στὴ σκέψη σὲ πόσους ἄλλους λαμπερούς, φανταχτερούς και πλούσιους χώρους δὲ βρίσκεται οὔτε ή παραμυκρή σταγόνα τους... π.χ. "Αλλοι άπό μας θὰ σκεφτοῦν πώς διποιητής δὲν έντοπίζει τήν καλοσύνη και τή χαρά οὔτε στή λαμπροφωτισμένη σάλα, οὔτε στὸ πλούσιο μέγαρο, οὔτε έκει που συνεδριάζουν οἱ σοφοί, οὔτε τέλος σὲ μιά έκκλησία που δένονται «ὅμιθυιαδόν» οἱ πιστοί" ἀλλὰ σὲ μιά παραγκούλα του δάσους!...

γ) Είναι πολὺ ένδιαφέρον νά βρίσκαιμε ποιήματα μὲ κάπως άνδιλογο περιεχόμενο: δηλαδή νά τούτους τήν σγημασία τῆς ἀπλῆς και φυσικῆς ἀνθρώπινης ζωῆς: π.χ. Στὰ βουκολικὰ και στὰ εἰδύλλια του Θεόκριτου βρίσκει κανεὶς τέτοιες σκηνές, στὰ στρουγγοκάλυδα του Κρυστάλλη. Δύο δημοφορφιστήρια στίχοι του ποιητή μας Ἀλ. Φωτιάδη λένε: «Δὲν έχεις οὔτε ἔνα σκαρινὶ γιὰ νά καθίσῃ, ή λύπη! Δὲ βλέπω τίποτε, καλύδι, νά σου λείπη!». Στὸ Ἀναγνωστ. τῆς Λ', σελ. 191 ὑπάρχει ἔνα ώραίο ποίημα, «ἡ χαρά», του Ἀλ. Ραγκαδῆ (παραφρασμένο άπό τὸ Γκαΐτε) · έκει βλέπομε ἔνα σωστὸ μαρτύριο νά δοκιμάζῃ διάνθρωπος στήν αναζήγηση τῆς χαρᾶς. Και ποῦ νοιμίζετε δητε τή βρίσκει, κάπως; Στήν ανέφελη και ἀνέμελη φυσικὴ ζωὴ τῶν παιδικῶν του χρόνων.

δ) Μιά σύγχρονη σπουδαία ποιήτρια μας, ή Ρίτα Μπούιη—Πατά, δίνει τὸσ ζεστά και δυνατά στήν ποίησή της συχνὰ αὐτήν τήν ἀνάγκη νά ξαναγυρίσωμε στή φυσική μας μήτρα, πέρα άπό τὸ «φτιαστό» και τὸ «Φέρια» του πολιτισμού μας. Αυτή λοιπὸν δίνει τὸ σύνθημα γιὰ ξαναγύρισμα: «Πίσω διλοταχῶς στή φύση! Μ' οἶλα τὰ μέσα που διαθέτουμε τοὺς ἀραιπάδες, τις βιωδάμαξες...». Και άφοῦ δ λόγος γιὰ τὸ θρύηνο ξύλο, τή βελανιδιά, αὐτὸ τὸ αἰώνιο σύμβολο του γνήσιου και ἀχάλαστου, του παλαιϊκοῦ ἀνθρώπου, πώς μας θυμίζονται τώρα οἱ δρύινοι τροχοὶ τῆς ποιήτριας αὐτῆς, που θέλει νά μας ξανὰ γυρίσουν στήν δρύφραχτη καλύδα μας!

«Μὲ ρόδες σκοτεινές, δίχως ἀχτίνες, φέτες γριαῖς βελανιδιᾶς πελεκημένες άπ' τὸν πρόγονο, κυλᾶς πάνω στὸν κάτιπο που δὲν έχει δρόλιους,

μιὰ είναι δίσκος τοξωτὸς μ, ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ τὸ Θεό ἀνάμεσα με-
γάλο γιὰ νὰ σκεπάζῃ τὰ χωράφια μας...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Αυρικό ποίημα, μὲν ἔντονο τὸ φυσιολατρικὸ
καὶ θρησκευτικὸ στοιχεῖο καὶ ὀλόγιοις ἀπὸ φιλοσοφικὸ στοχασμό.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Πήραμε καὶ μιὰ γέψη ἀπὸ ἴδιόρρυθμην
καὶ παράξενη ποίηση, ποὺ στὴν ἀρχὴ τὴν παίρνεις ἀπλὴ ἢ δύσκολη ποὺ
νομίζεις δτὶ θὰ σ' ἀρήσῃ ἀδιάφορο. Σιγὰ σιγὰ ὅμως βαθαίνεις μέσα της
καὶ ξεσκαλίζεις σκέψεις καὶ προβλήματα. Δὲν είναι ἀστεῖα πράματα ἐ-
δῶ! Κοινωνᾶμε ἀπὸ τὴν πρώτη, τὴν ἀξεθύμικη στην οὐσίᾳ τῆς ζωῆς, βυθι-
ζόμαστε στὶς ρίζες μας!

Προσέχετε σὲ ποιὲς ἀρχέγονες θεότητες μας ἔφερε νὰ γονατίσωμε,
εὐλαβικοὶ προσκυνητές, δ ποιητής! Ἐξάλους γι' αὐτὸς μας τὶς ἔδωσε μὲ
Κεφαλαῖο! Αὐτὴ είναι ἡ ζωὴ μας καὶ ἡ μέσα ἀλγήθεια της! Ἡ Καταιγί-
δα, δ Κεραυνός, ἡ Εὐκρατία, δ Τσοπάνος, δ Φουγάρος (ἡ ἔστια ποὺ
καπνίζει), κι ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἡ Ἀγάπη!

ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΑΗ: Ὁ χῶρος βέβαια ποὺ ἀπλύνεται: ἡ πα-
ραγωγὴ τοῦ ποιητῆ μας είναι μεγάλος: Μετοπόλεμος, κατοχή, μεταπο-
λευτικὰ χρόνια. Πιὸ συγκεκριμένα ὅμως δ Παπατσώνης ἀνήκει στὴν
ὅμιδα —είναι δ κορυφαῖος της— τῶν λεγομένων «θρησκευτικῶν» ποιη-
τῶν, ὃχι βέβαια μὲ τὴ στενὴ ἔννοια, «φιλοτσφικοθρησκευτικῶν» θὰ λέγα-
με καλύτερα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Τ. Παπατσώνης γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ
1895. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιδιλητικὴ πνευματικὴ παρουσία στὴ σύγχρο-
νη Ἑλλάδα. Σπουδασε νομικὰ καὶ είναι ἀνώτερος οἰκονομικὸς ὑπάλλη-
λος, στὸ Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν καὶ στὸ ἐλεγκτικὸ συνέδριο. Οἰκονο-
μολόγος μὲ διεθνὴ προσδοτή, ἀντιπροσώπευσε τὴ χώρα μας σὲ εὐρωπαϊ-
κές οἰκονομικὲς διασκέψεις. Ἀνθρωπὸς μὲ πολύπλευρη μόρφωση, ἔκα-
με φιλολογικὲς σπουδὲς συστηματικὲς καὶ είναι βχθιὰ κατατοπισμένος
στὰ ζητήματα τῆς αἰσθητικῆς καὶ γενικότερα τῆς τέχνης, κάτοχος καὶ
τῶν σπουδαιοτέρων Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἐχει διατελέσει, κατὰ και-
ρούς, σύμβουλος σὲ διάφορα πνευματικὰ καὶ ἔθνικὰ έδρυματα (Ἐθνικὸ
Θέατρο, ἔθνικὴ Πιγακοθήκη).

Συγγραφικό του ἔργο:

α) Ποιητικό: «Ἐκλογὴ Α'», «Ἐκλογὴ Β'», «URSA MINOR
= Μικρὴ Ἀρκτοῦ». Τὸ 1964 τιμήθηκε μὲ τὸ πρώτο Κρατικὸ βραβεῖο
ποιήσεως. β) Ταξιδιωτικό: «Ἀσκηση στὸν Ἀθω». γ) Αἰσθητική

τικές πιελέτες δ) Μεταφράσεις: Μετάφρασε μεγάλους ξένους «θρησκευτικούς» ποιητές, ποὺ ταιριάζαν δηλαδή στὸ δικό του «κλίμα», τὸ Γάλλο Κλωντέλ, τὸν Γερμανὸ Χαίλγερλιν.

Ο Παπατσώνης ἀνήκει στὴν διμάδα τῶν «θρησκευτικῶν» ποιητῶν μιας. Βέδαια ἡ θρησκευτικότητά του δὲν εἶναι σὰν ἐκείνη τῆν ξάτερη, τὴν ἀπλή, τὴν διινωδική τοῦ Βερίτη ἢ τοῦ Μπολέτση οὔτε πάλι φυσιολατρική ἀς τὴν ποῦμε, σὰν τοῦ Μωραΐτιδη ἢ Παπαδιαμάντη. Ἡ συγγενική του διμάδα εἶναι ὁ Δούρας, ὁ Θεόδ. Εύδης, ὁ Γιωσέφ Ἐλιγιά, ὁ Τ. Μπαρλάς.

Γράφει ὁ Μ. Περάνθης: «Στοὺς στίχους του συναντιώνται ἡ χριστιανικὴ διάθεση μὲ τὴν λεπτὴν εἰρωνεία, ἡ μυστικὴ ἔξαρση, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔγκόσιμο κάλεσμα». Ναί, ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Π. ἔχει φιλοσοφικὴ διάθεση καὶ μεταφυσικὴ ἀγωνία καὶ ὅχι ὅπως λέει ἀλλος κριτικὸς ὅτι «ἔχει συχνὰ τὴν ἀσυναρτησία δινειρολαλήματος καὶ οἱ ἀποτυχίες τῆς εἶναι πιὸ πολλὲς ἀπὸ τὶς ἐπιτυχίες της». Θὰ παραθέσωμε τώρα τοὺς τίτλους τῶν καλυτέρων ποιημάτων του: ADVENTUS (προσέλευση, φτάσιμο), τὰ καπηλεῖα, Μῆνιν ἀείδω, ἡ κλωστή, ἐπίκλησις τῶν εἰκόγων, γλυκό μου ἔχαρ.

επὶ τὸν παντού δεῖ πιελέτες διαβούλευση — ζωοποίηση
— ποταμοὶ φύστεκαν περιελθοτεῖται περιέργατα ποταμοὶ εἴκησιν δεῖ μεγαλεῖση
εγένετο περιήνετο περιέστεροπετεῖται διαβούλευση περιέργατα ποταμοὶ εἴκησιν
— ποταμοὶ περιέστεροπετεῖται περιέργατα ποταμοὶ εἴκησιν δεῖ πιελέτες διαβούλευση
Δωδώνη ποταμοφυράκες δὲ πεντε — πεδινοὶ
— αγάλλοι ποταμούποτεροπετεῖται ποταμοὶ εἴκησιν δεῖ πιελέτες διαβούλευση

I. M. Παναγιωτοπούλου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Οπως τὰ πρόσωπα, οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν προσωπικότητά τους, τὸ χαρακτήρα τους, μερικοὶ δὲ εἶναι μοναδικοὶ καὶ ἀνεπαγάληπτοι, ἔτσι καὶ οἱ τόποι ἔχουν τὴν ψυχή τους καὶ τὴν ἴδιοσυστασία τους· κάποιοι ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν αὐτὸς τὸ «κάτι ἄλλο», τὸ μὴ κοινό, αὐτὸς τὸ στοιχεῖο ποὺ τοὺς χαρίζει τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν διαρκῆ ἐπικαιρότητα. Εἰδικὰ ἡ πατρίδα μας ἔχει «τὴν μερίδα τοῦ λέοντος» σ' αὐτὸς τὸ προγόμιο καὶ εἶγεις ἀξιοθάματη ἡ λεπτὴ εὑαισθησία τῶν ἀρχαίων μας νὰ ἐπισημαίγουν χώρους κατάφορτους ἀπὸ πνεῦμα καὶ δύμορφιά, ἀπὸ ἐγγύησι γιὰ διάρκεια καὶ ἀναγεωτική δύναμι, καὶ γὰ τοὺς κάνουν κέντρα προσκυνήματος καὶ ἀφετηρίας γιὰ γέες δημιουργικὲς πορείες μέσα στὸ χρόνο. Εἴτε Κνωσός, εἴτε Δελφοί, εἴτε Ὁλυμπία, εἴτε Μυκῆνες, εἴτε Δωδώνη εἶναι αὐτοὶ οἱ χώροι, «ἄγιασματα» καὶ παραμυθίες τοῦ παγκόσμιου, τοῦ αἰώνιου ἀνθρώπου...»

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Ο συγγραφέας μάς δίνει έντυπωσεις και προσωπικούς του στοχασμούς και συγκινήσεις από τὴν ἐπίσκεψί του στὴν ἀρχαία Δωδώνη τῆς Ἡπείρου, περιοχὴ δυσπρόσιτη και μὲ βαρυχειμωνίες (δυσχείμερη τῇ λέει ὁ "Ομηρος"). "Ἐπειτα κάνει μιὰ σύντομη ἀνάλυσι τῆς ιστορίας τοῦ χώρου. 'Ἄπ' ἔδω πιστεύεται διτὶ ἔξεκίνησαν οἱ Σελλοί, οἱ πρῶτοι "Ἐλληνες, ἄλλ' ἡδη ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους ἔζουσιαστής και προστάτης ἔδω εἰναι ὁ Δίας, ἔνας θεὸς αὐστηρός, βαρύθυμος, μελαγχολικός. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ρωμαλέοι, σκληροὶ κι ἔζουσαν κατὰ φύσι περιφρονῶντας ὅποιαδὴποτε ἄνεσι. 'Ἐδω ναὸς τοῦ Διὸς ναῖον (τοῦ βροχεροῦ) και τὸ ἀρχαιότερο μαντεῖο τοῦ κόσμου, δπου οἱ ἱερεῖς και ἱέρειες ἐμάντευαν ἀπὸ τὸ θρόστημα τῶν φύλλων τῆς ἱερῆς βελανιδιάς ἢ ἀπὸ τὸν ἥχο ποὺ ἔκανε τὸ χάλκινο λεβέτι τὸ μεγάλο. Μολιθένιες πλακίτσες ποὺ εύρεθησαν μαρτυροῦν διτὶ οἱ ἀνθρωποι προσέτρεχαν γιὰ πληροφορίες σπουδαῖες, ἄλλα και ἀσῆμαντες τῆς ἀπλῆς ζωῆς τους. Κατὰ ιστορικὲς μαρτυρίες ἀδελφὸ μαντεῖο ἦταν τὸ τοῦ "Ἀμμωνος Διὸς στὴ Λιβυκὴ ὅσι. Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφέας (πολυγνώστης ἄλλωστε και πολυτάξιδος και προβληματισμένος ἀνθρωπος) ἀπὸ τὸ δῦλο περιβάλλον, τὰ λείψανα και τὶς σχετικὲς γνώσεις ποὺ ἀνακαλεῖ, στοχάζεται συγκινημένος τὴν αἰωνιότητα και τὴν ἀξία τοῦ χώρου, ἀφοῦ εἰναι τὸ λίκνο τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Και τελειώνει μακαρίζοντας τοὺς ἀνθρώπους, δταν μποροῦν νὰ ζοῦν ἀπλοὶ και ἀμόλυντοι σὲ τέτοιο περιβάλλον γευόμενοι ἔτσι ἄμεσα τὴ μεγαλωσύνη τῆς Δημιουργίας.

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Ἀρχέγονος = πρωταρχικός, πρωτόγονος. Δυσχείμερος = ὁ κακοχείμωνος, αὐτὸς ποὺ ἔχει βαρειοὺς χειμῶνες. Ἡδυπάθεια = γλυκεῖα ἀπόλαυσι. Γηλεχῆς = αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴ γῆ γιὰ κρεβδάτι του (γῆ + λέχος = κρεβδάτι). Χαμαιεύης = αὐτὸς ποὺ κοιμᾶται κατάχαμα (χαμαὶ + εύη = στρῦμα). Χαμαικίτης = διτὶ και τὸ προηγούμενο. Ἀνιπτόποδες = ἀνιψιοι στὰ πόδια, γενικῶς ἀπλυτοι. Δηλαδή και οἱ 4 αὐτές λέξεις φανερώνουν σχεδὸν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Φηγῆς (ἥ) = βελανιδιά. Μεταγλωττίζω = μεταφράζω. Χρηστήριο = τόπος ποὺ δίνονται χρησιμοί, μαντεῖο. Φαρέτρα (ἀπὸ τὸ ρ. φέρω) = θήκη γιὰ τὰ βέλη. Ἀπάγγειασε = βρήκε καταφύγιο, ἐφώλιασε. Ἀπάγγειο (και ἀπάγκειο) = μέρος ποὺ δὲν τὸ πιάνουν οἱ ἀνεμοι, ἀπάνεμοι.

Μετάφρασι τῷ γραμματικῷ: Δία, βασιλὶα τῆς Δωδώνης και τῶν Πελασγῶν, ποὺ κατοικεῖς μακριὰ και φροντίζεις γιὰ τὴν κακοχείμωνη Δωδώνη και γύρω σου (στὸ ιερό σου) κατοικοῦν οἱ Σελλοί, ποὺ ἀνιψιόποδες (παραμειλοῦν τὸ σῶμα) κοιμοῦνται κατάχαμα.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Πολὺ ἐνδιαφέροντα και ἐντυπωσιακὰ μυθικά, ιστορικά, ἀρχαιολογικά στοιχεῖα ἀνταπόγουν ἔδω μέσα. Δωδώνη:

20 χιλιόμ. Ν.Δ. τῶν Ἰωαννίνων μέσα σὲ μιὰ στενὴ καὶ ἄνυδρη κοιλάδα, στὴ βάσι τοῦ ἀπόκρημνου Τόμαρου (Ολύτσικα) δείχνονται λείψανα τοῦ παναρχαίου οἰκισμοῦ τῆς Δωδώνης, ὅπου ἐγίνετο προελληνική, πελασγικὴ λατρεία στὸ Δία. Ἐδῶ τὸ κέντρο τῆς Ἑλλοπίας, ποὺ οἱ κάτοικοὶ τῆς Σελλοὶ θεωροῦνται οἱ πρῶτοι Ἑλληνες (οἱ Ἱερεῖς τους μὲ λευκὰ ἔνδυματα, λαμπεροί). Παράβαλε: σέλλας, **sol**, ἥλιος). Δὲν φαίνεται ἵσχυρὴ ἡ ἀποφίηστι οἱ Σελλοὶ σχετίζονται μὲ τὸ **salii** τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ πηδῶντες καὶ χορεύοντες, γιατὶ πουθενά δὲν φέρεται ὅτι ἔκαναν κάτι τέτοιο αὐτοῖς. Ἐδῶ λοιπὸν στὴ Δωδώνη τὸ ἀρχαιότερο μαντεῖο τοῦ ἔργου. Γιὰ τὸν τρόπο τῆς μαγείας καὶ τὴ συσχέτισι του μὲ τὸ "Αιματονός Διὸς στὴ Λιένη πολὺ ἀρκετές καὶ διαφωτιστικές οἱ ἔδιες οἱ πληροφορίες τοῦ κειμένου μας. Ἀλλὰ γενικὰ εἶναι χρήσιμο νὰ προσθέσωμε τὰ ἔξῆς: Ἡ περίφημη βελανιδιά, «δ φηγός», πρέπει γὰ εἶναι ἡ στὴν ἑλληνικὴ ἀπομίμησι τοῦ «οὐραγίου δένδρου» (πίστι καὶ σ' ὅλη τὴ μυθολογία τῆς Ἀρίας φυλῆς), δηλαδὴ τῶν πολυπληθῶν συννέφων ποὺ πολυκλαδίζονται στὸν οὐρανό. Ὁ κεραυνός εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ δέντρου· δέσο γὰ τὶς περιστερές, «τὰς πελείας», ποὺ ἔφωλιαζαν στὴ βελανιδιὰ στὸ στίχο 62 τοῦ μητῆρος Οδυσσείας μαρτυρεῖται ὅτι ἔφεραν τὴν ἀμφροσία (τὸ ἀνεξάντλητο δηλαδὴ ὅδωρ τῶν νεφῶν) στὸν πατέρα Δία· «ἀμφροσίην Διὶ πατρὶ φέρουσιν». Ὁ μηρός καὶ οἱ στίχοι: Εἶναι οἱ 234 - 238 τοῦ Η τῆς Ἰλιάδας, ἐκεῖ ποὺ δ Ἀχιλλέας ἔσηκώνει καὶ ἔτοιμάζει τοὺς Μυρμιδόνες του, γιὰ γὰ τοὺς πάρη δ Πάτροκλος καὶ γὰ ριχτῇ στὴ δίωξι τῶν Τρώων, καὶ ὑψώνει τὸ ποτήρι του καὶ προσεύχεται στὸ Δία. Πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ Θεοσαλικὴ Δωδώνη, ποὺ ἤκμαζε τότε καὶ μὲ τὴν δύσοια θὰ εἶχε σχέσι δ Ἀχιλλέας. Κατὰ μία ἔρμηγνεία οἱ περιστερές εἶναι οἱ ἀστραπές. Ἡδὴ ἀπὸ τοὺς πρώτους μεταοιηρικούς χρόνους ἡ λατρεία ἔδω ἀποδίδεται στὸ Δία καὶ τὴ γυναικά του Διώνη — μητέρα τῆς Ἀφροδίτης — ποὺ εἶναι τὸ σύμβολο τῆς γενετήσιας ὁρμῆς καὶ γονιμότητας. Προφανῶς καὶ τὸ Δωδώνη < Διὸς + Διώνη. Γιὰ τὴ Δωδώνη βλέπει κανεὶς Ἰλιάδος Ε στίχ. 603, Η στίχ. 60, Ξ στίχ. 327, Τ στίχ. 296, Β' Βιδλίον Ἡροδότου 55 - 57. Τὸν 4ο αἰώνα π.Χ. ἐκτίσθη ἔδω ἱερὸ τοῦ Διὸς Νάτου (γάνιος = βροχερός, γαῖα ἦ γαῖα = βρέχω κρουνηδόγο). Τὸ 280 π.Χ. δ Πύρρος, δ περίφημος ἡπειρώτης στρατηλάτης, κατέθεσε στὸ γαὸ ρωμαϊκὲς ἀσπίδες ἀπὸ τὴ γίνη του στὴν Ἡράκλεια τῆς Ἰταλίας. Ἐπίσης μὲ ἐντολὴ του κατεσκευάσθη ἔδω λιθινό θέατρο, ὅπου κατὰ τετραετία ἐτελοῦντο πανελλήνιοι ἀγῶνες, γυμναστικοί, μουσικοί, δραματικοί (τὰ «Νάταια»). Ὁ ἀρχαιολόγος μας Καραπᾶνος ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές του ἔδω (1877) ἔφερε στὸ φῶς πολλὲς ἔπιγρα-

φές πρὸς τιμὴν τοῦ Ναῖου Διός, ἀλλὰ καὶ μολύβδινες πλάκες μὲ τὰ ποικίλα ἔρωτήματα αὐτῶν ποὺ ἔζητοῦσαν χρησιμό. Σήμερα δὲ ἐπισκέπτης βλέπει στὴ Δωδώνη λείψανα ἀπὸ τὴν ἀκρόπολι, τὸ θέατρο, τὸ ναὸν καὶ τὸ τέμενος τοῦ Δία. Θῆται εἰς ἐκατόντα μέτρα τὴν Ἀγοράν της Αἰγύπτου, πρωτεύουσα ἀπὸ τὸ 2100 π.Χ. τοῦ «μέσου κράτους τῶν Θηρῶν». Οἱ Φαραὼν αὐτῆς τῆς δυναστείας ἔχουν μεγάλο πλοῦτο καὶ δύναμι, διεξάγουν γινηφόρους πολέμους καὶ κτίζουν μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα. "Α μιν ων ας Διας: "Απὸ τούς πιὸ σημαντικοὺς θεοὺς τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, θεὸς τοῦ Ἡλίου, ἐσχημάτιζε τριάδα μὲ τὴν σύζυγό του Μούτ καὶ τὸ γιό του Χόνη. Τὸ μαγετεῖο του στὴ Λιδίουνή δειπνεῖ Σίουα, εἶχε τεράστια φήμη. Ἐδῶ στὰ 332 ὁ ἐλευθερωτὴς Μ. Ἀλέξανδρος ἀνεκηρύχθη υἱὸς τοῦ Ἀμφιωνος Διός, γιατὶ σὶ "Ελληνες ἐταύτισαν τὸν Ἀμφιων μὲ τὸ Δία. Εἰκονιζεται κερασφόρος, γιατὶ ἐσχετίσθη μὲ τὸν κριό, τὸ ἵερο τῶν ἀρχαίων Θηρῶν. Ἄστρον ἀρκετὴν γιατὶ τὴ λατρεία της). Ἐπίσης στὰ ἔργα τῶν Βίδλων γίγεται πολὺς λόγος γιὰ τὴ λατρεία της). Ἐπίσης στὰ ἔργα τῶν Ελλήνων Ἡροδότου, Στράβωνος, Λουκιανοῦ γίνεται ἀρκετὴ μνεία της. Ἡ θεότητα τῆς γενετῆσιας δρμῆς καὶ τῆς γονιμότητας, ἀντίστοιχη περίπου στὴ δικῇ μας Ἀφροδίτῃ κατάλοιπο τῆς μητριαρχικῆς λατρείας, ἐθεωρεῖτο καὶ σὰν ἀρχηγὸς στὸν πόλεμο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τοῦτο τὸ κείμενο ἀνήκει σ' ἐκεῖνα, ποὺ ἦταν πρώτη «κρούστα» τους, κάτω μάλιστα ἀπὸ μὰ ἀγύμναστη ματιά, δὲ δεῖχνει αὐτὰ ποὺ λέγομε στὴ συχνὴ χρῆσι «καλολογικὰ στοιχεῖα». Ἀκριβῶς, γιατὶ ὑπάρχει παντοῦ διάχυτη καὶ διάσπαρτη ἡ διορφιά, ἐπεγδύοντας τὸ ὑψηλονότητο περιεχόμενο. Οἱ ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες ἔδω εἰναι ἀνεκτίμητες, ἀσυγήθιστες, θυμίζουν ἀτμόσφαιρα τῆς «Βίδλου». "Οσο γιὰ τὰ σχήματα, ἔκτὸς ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις, κλιμακώσεις, κορυφώσεις, διακρίγομε τὶς μεταφορές ταῦτα φορές, γὰ σκοτώση τὴν ἡδυπάθεια, φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιά, χλωρὴ ἡ καρδιά. Τὶς παρομοιούσεις ἀσκητές, καθὼς ἡ φαρέτρα. Τὸ διατάξιον, ἀπὸ τὰ ἀρκετὰ ἄλλα: «μελαγχολικός, βαρύθυμοις... τοῦ ἀγέμου». Καὶ τώρα ἔνα κοίταγμα ἀπὸ πιὸ κοντά. Ἀλήθεια μᾶς ἔχουν συστήσει ἀπὸ τὸ δημιοτικὸ σχολεῖο: «μακριά, μακριὰ ἀπὸ τὴν χρῆσι τοῦ καὶ στὴν ἀρχὴν προτάσεω!». Κι διμως, ἡ χρῆσι αὐτὴ τὶς πιὸ πολλές φορές, βέναια στὰ χέρια καλοῦ τεχνίτη — δι Παλαιᾶς π.χ. τὴν πολυσυνηθίζει — ἔχει ἔνα ἔξοχο αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα. Ἐτοι δι συγγραφέας μᾶς ἔδω, τουλάχιστον 10 φορές, ἔχει βρῆ ώραιο ρυθμό. Π.χ. «Κι οἱ κάτοικοι του...», «Καὶ πλαγιάζουνε χάμια», «Καὶ τῆς πη-

γῆς τῆς ιερῆς...» αλπ., αλπ. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ δτὶ ή ἔχωριστή, ή ἀξεθύμαστη γοητεία ὁφελεῖται κυρίως στὴν πολὺ προσεγμένη, στὴν ἀριστοτεχνικὴ τοποθέτησι τῶν λέξεων. Ἀκόμη καὶ τὰ σημεῖα στέξεως εἶναι βαλμένα ἔτσι καὶ «λειτουργοῦν» μὲ τέτοιο τρόπο, ποὺ ἐνισχύουν καὶ τογίζουν κι αὐτὰ τὴν ὅμιρφιά. Ἀλλὰ θὰ ἥταν πολὺ «μυαπική» η ματιά μας κι ἀμβλυμένο τὸ αὐτὶ μας, ἐὰν δὲν ἔκτιμούσαμε, δχι βέδαια μόνο τὴν πληθώρα τῶν διαλεχτῶν ἐπιθέτων — αὐτὸς εἶνας: εὔκολο — ἀλλὰ τὴν συντακτική τους χρῆσι. Συγήθως δύο ἐπιθέτα, ἐπιθ. καὶ κατηγορ. προσδιορ. ή κατηγορ., βάζουν στὴ μέση τὸ οὐσιαστικό. Ἀλλοτε πάλι ἔναρθρα ἐπιθέτα ἀκολουθοῦν τὸ προσδιοριζόμενο. Τὸ τοιύζορε λοιπόν ἐδῶ βρίσκεται πολὺ ὅμιρφιά κι ἀλήθεια, γιατὶ τοῦτα εἶναι προϊόντα λαϊκῆς ἔκφρασεως καὶ ἐντέχουν μεσολαβήσεως τοῦ συγγραφέα. Η.χ. «τὴν περίκλειστη χώρα, τὴν ἐλάχιστη, τὴν δαρμένη», «ἔνας θεὸς βαρύθυμος, μελαγχολικός, ἔξουσιαστής», «τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης».

Κεντρική ίδεα: Ἡ Δωδώνη φαγερώγει τὴ γηήσια, τὴν ἄμεσην προσπάθεια τοῦ Ἑλληγα καὶ γενικώτερα τοῦ ἀνθρώπου, νὰ φθάσῃ στὰ μυστήρια τῆς φύσεως καὶ στὶς βουλές τοῦ θείου.

ΑΛΛΑ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΑ: ὅτος ἀρρεγοῦνται ταῦτα μεταξύ της

α) Νὰ κρατήσωμε πρέπει στὴ συνείδησι μας πώς ἀπὸ τούτη τὴ χώρα «τὴν περίκλειστη, τὴν ἐλάχιστη, τὴν ἀνεμιοδαρμένη», ξεκίνησε τὸ δνομα τὸ μεγάλο, τὸ ἀφθαρτο, τὸ Ἐλληνικό.

β) "Οσο δὲ ἀνθρωπὸς πλησιάζει τὸ μυστήριο τῆς φύσεως καὶ τῆς θεότητας μὲ ἀγνῆ, παιδικὴ διάθεσι, γοιώθει αὐτάρκεια καὶ εὐδαιμονία.

ΓΛΩΣΣΑ: Είναι μιὰ καλλιεργημένη γλώσσα, ή κατ' ἔξοχήν «λογοτεχνική» δημοτική, πολυδύναμη, πολύχρωμη, ποὺ ἀποδίδει μὲ ἀκρίβεια καὶ πληρότητα ὅλες τὶς φραστικές ἀποχρώσεις τῶν λεπτῶν γοητιών τοῦ συγγραφέα.

ΓΦΟΣ: Πυκνό, πολύχρωμο, πολύηχο, ὑποβλητικό, παλλόμενο, ποὺ μὲ δυσκολία κρατάει τὸ ἔσχειλοντα ἐνδὸς λυρικοῦ ποταμοῦ. Ἔνα γυμνασμένο αὐτὶ διακρίγει μιὰ ποικιλία, ἀπὸ τὸν κομψὸ καὶ τραγουδιστὸ ὡς τὸ μεγαλόπρεπο, ὑμητικό, τελετουργικό, ιερατικὸ τόνο. Μόλις περιδιαβάσῃ κανεὶς αὐτές τὶς σελίδες, ἀμέσως βεβαίωγεται δτὶ τέτοιο κείμενο πρέπει νὰ ἀποδίδεται ἀπὸ προκισμένο ἀφηγητή, ὑποβλητικὰ καὶ κατανυκτικά, μὲ τὴν ὑπόκρουσι ἀγάλογης μουσικῆς, σχολιάζοντας τὶς διαδοχικές εἰκόνες ἑνὸς ἐκλεκτοῦ μορφωτικοῦ ντοκυμαντέρ...

Αξιομνησόνευτες φράσεις: Εανακοιτάζεις λέξι πρός λέξι δύο τόκειμενο καὶ νοιώθεις πώς δλες του οἱ φράσεις εἰναι ἐπιγραμματικὲς καὶ βαθυστόχαστες, τέτοιες ποὺ πρέπει νὰ τίς κάνης κτήμα σου καὶ νὰ τίς χρησιμοποιῆς, δταν θὰ πρέπει νὰ ὑμινῆς παλαιάκα κι ἀθάνατα πράγματα καὶ φαιγόμενα. **Ωστόσο** ἐνδεικτικὰ παραθέτομε μερικές πρῶτα τοῦτες τίς δυνατές, τίς ἀμετάφραστες, τίς ἀναντικατάστατες τῶν δημητικῶν στίχων: α) «οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του, ἀγιπτόποδες, χαμαιεῦναι, γηλεγεῖς, χαμαικοῖται». Μὲ τὶ ἄλλο ν' ἀλλάξωμε αὐτὲς τίς στοιχειωμένες λέξεις, δταν θέλωμε νὰ χαρακτηρίζωμε τὰ πρωτόγονα, ἀλλὰ καὶ γνήσια παιδιά τῆς Μάνας Γῆς δλων τῶν αἰώνων! Π.χ. τοὺς κλέφτες μᾶς τοῦ 21. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀργητικὴ ὅψι σάγι θέλωμε τίς χρησιμοποιοῦμε, π.χ. γιὰ δσους «ἐν μέσῳ εἰκοστῷ αἰῶνι» ζοῦν ἔξαθλιωμένα καὶ τελείως πρωτόγονα, χωρὶς νὰ τοὺς ἀγγίξῃ τὸ ἀγαθὸ τοῦ πολιτισμοῦ, μὲ τὴν καλὴ τέλος πάντων ἔννοια. β) «μιὰ δύναμι μυστικὴ νὰ μὲ φέρην πολὺ μικριὰ στὰ πεπρωμένα τ' ἀγθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρῶτες». Μὰ τοῦτο δὲν εἶναι φράσι, ἀλλὰ τραγούδι βαθύφωνο, πονειμένο καὶ μαζὶ παρήγορο, ποὺ πρέπει νὰ τὸ μουρμουρίζεις γιὰ νὰ νοιώθης πιὸ σφιχτοδεμένος μὲ «τὸν ὄμφαλο λῷρο» ποὺ σὲ δένει μὲ τὶς ρίζες σου. γ) «νὰ κρατοῦν ἀξέθυμαστη μέσα τους τὴ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης!». Ἀκριθῶς τὸ ἴδιο ψυχολογικὸ καὶ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα μᾶς δημιουργεῖ, δπως δ ἀμέσως προηγούμενος λόγος.

Ψυχολογικὴ ἔριμηνεία: Τὸ τέχνη τοῦ συγγραφέα καὶ ἡ ὑποθήτικὴ του ἵκανότητα εἶναι γεγονός· τὶς τόσες ἐγδιαφέρουσες γνώσεις του γιὰ τὸ θέμα μᾶς τὶς προσέφερε· δὲ χῶρος ἔδω ποὺ νοερὰ μᾶς ὠδήγησε εἶναι μυστηριακός, στοιχειωμένος θὰ ἐλέγαμε, τέτοιος πού, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, νὰ μᾶς γεννήσῃ παρόμοια μὲ τοῦ ἀφηγητοῦ μᾶς συναισθήματα. **Α.** σίγουρα ἡ ψυχὴ μᾶς ἔγινε πεδίο δυνατῶν συγκλονισμῶν! Στῶμεν καλῶς! Γιατὶ βρεθήκαμε ἔδω «ἐγώπιος ἐνωπίω» μὲ τὴ μήτρα τῆς φυλῆς μᾶς. **Άλλὰ** καὶ κατάπληξι καὶ δέος μᾶς συνέχει σὲ τοῦτο τὸ μυστηριακό, τὸ θρησκευτικὸ περιβάλλον. Καὶ δὲν μᾶς γεννάει αὐτὰ τὰ θρησκευτικὰ συγαισθήματα μόγο δὲ Δίας δὲ πελασγικός, δὲ τόσο ἀπόμακρος, γιατὶ καὶ δὲ δικός μᾶς δὲ θεὸς ἔξι ἄλλους «ούν» ἐν χειρόποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ...». Μὰ καὶ αὐτοταπείγωσι καὶ ἀτομικὴ ἐκμηδένισι νοιώθομε ἐμεῖς οἱ «σφοδοί» καὶ αὐταρχοὶ ἀγθρωποὶ τοῦ πολυμήχανου 20οῦ αἰώνα, ἀφοῦ ἀδέδαιοι καὶ σκοταδιασμένοι καὶ παραπαίοντες πολλοὶ στά... μέντισμι ζητοῦν τὴ λύσι. Ποιά διαφορὰ τάχα δὲπ' ἐκείνους τοὺς πανάρχαιούς καὶ μακρινούς προπάτορές μᾶς, ποὺ γύρω στὴν Ἱερὴ βελανιδιὲ δὲξητοῦσαν ἔνα φῶς, ἔνα σημάδι;;;

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ πεζογράφημα εἶναι ταξιδιωτικὴ ἐντύπωσι, καὶ μάλιστα λυρικὸ δόξιπορικό, ποὺ ἀνήκει στὴ συλλογὴ «έλληνικοὶ ὄριζοντες» τοῦ συγγραφέα μας.

ΣΧΟΛΗ — ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα τοῦ ὕδιου συγγραφέα «παρὰ τὸν Ἀλφειόν».

ΓΕΝΙΚΗ *τίτλος: "Ηταν ἔνα δυνατὸ κείμενο κατάφορτο ἀπὸ μυθολογικά, ιστορικά, ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα. Ὑπῆρχε ἔνας κίνδυνος, ἢ πολυγνωσία τοῦ συγγραφέα νὰ μᾶς «πελαγώσῃ» καὶ νὰ στεγνώσῃ τὴ λαχτάρα τῆς ψυχῆς μας, ὅμως εὐτυχῶς ἡ ἔξομολογητικὴ διάθεσὶ του μᾶς ἐκέρδισε καὶ μᾶς ἐτράβηξε μαζί του σὲ μιὰ ἀληθινὴ μυσταγωγία σὲ τοῦτο τὸν ἵερὸ τόπο. Καὶ ἔσοι ἔχουν τὴν καλὴ τύχη νὰ διαθέτουν καλλιεργημένη φαντασία πρέπει νὰ ἔγοιωσαν πώς ἔγινε ἐδῶ μέσα μιὰ «μεθεξί», ἔνα ὥρατὸ ἀνακάτωμα, ἀπ' ἐκεῖγα τὰ φοβερὰ θρέμματα τῆς γῆς, τοὺς σκληρόπετσους, «τοὺς ἀνιπτέποδας καὶ χαμαικοίτας», ἀπὸ τοὺς σημειριγούς ἡπειρῶτες, κάτοχους, ἵσως ἀγύποποτους, καὶ καλλιεργητές τούτης τῆς Ἰδιας σταχτιᾶς πέτρας, καὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἀδερφούς ἐπισκέπτες, ποὺ πήραμε ἀπ' αὐτὴ τὴν μάνα γῆ μας, ἔστω λίγη, ἐλπίδα καὶ δύναμι σὰν ἄλλοι «Ἀγαπαῖοι»... Καὶ μακάρι «γὰ κρατήσωμε ἀξεθύμαστη μέσα μας τὴ συγείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης!».*

Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὄρους

Ζαχ. Παπαντωνίου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: "Αθως εἶναι μικρὴ χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου καὶ βουνὸ (ὕψ. 2.000 μ.), ποὺ ὑφάνεται στὸ Ν. ἄκρο τῆς Α. χερσονήσου. Λέγεται καὶ "Αγίον Ὄρος, ἐπειδὴ κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο χτίστηκαν 20 μοναστήρια, ποὺ ἔχουν σπουδαῖες βιβλιοθήκες καὶ μεγάλης ἀξίας ἔργα τέχνης καὶ θησαυρούς. Ο "Αθως εἶναι γγωστὸς ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐποχὴ. Κατὰ τὴ Μυθολογία ἔγιναν μάχες μεταξὺ Ποσειδῶνα καὶ γίγαντος "Αθω. Ο "Αθως ἔρριξε τὸ τεράστιο βουνό, ποὺ σήμερα ἔχει τὸ ἔνομα τοῦ γίγαντα. Ἡ ιστορία ἀναφέρει τὴν καταστροφὴ τοῦ περσικοῦ στόλου (492 π.Χ.) ἀπὸ τὴ θαλασσοταραχὴ τοῦ ἀκρωτηρίου καὶ σή-

μερα ἔκειτο θάλασσα εἶναι ταραγμένη. Ο Εέρεξης (480 π.Χ.) γιὰ νὰ μὴ πάθη τὸ κακὸ τοῦ Μαρδόνιου, ἀνοιξε διώρυγα στὴ χερσόνησο αὐτὴ καὶ πέρασε τὸ στόλο του ἀποφεύγοντας ἔτσι τὴ θαλασσοταραχὴ τοῦ "Αθω. Στὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ (16 αἱ.) ἦταν χτισμένα 40 μοναστήρια μὲ 40.000 καλογῆρους καὶ σῆμερα εἶναι μόνο 3.000 καλόγηροι. Τὰ μοναστήρια εἶναι Ἑλληνικά, Σέρβικα, Βουλγάρικα καὶ Ρωσικά. Τὸ "Αγιο" Όρος κατὰ τὴν τουρκοκρατία ἦταν τὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς δρθιδοξίας καὶ ίδιαίτερα τῆς Ἐλλάδος. Πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς εἶναι οἱ Καρυές μὲ 400 περίπου κατοίκους, ὅπου εἶναι καὶ ἡ ἔδρα τῶν συνεδριάσεων τῶν ἡγουμένων τῶν μονῶν (Πρωτάτον). Ἡ δὲ Δάφνη εἶναι μικρὸ χωριό, παραθαλάσσιο, ποὺ χρησιμεύει γιὰ λιμάνι τοῦ "Αγ. Όρους.

ΝΟΗΜΑ: Ἡ Δάφνη εἶναι τὸ μοναδικὸ λιμανάκι ποὺ μπορεῖ νὰ ἀράξῃ ἓνα πλοϊὸ προοριζόμενο γιὰ τὸ "Αγιο" Όρος. Διάφορος δρόμος γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ δυτικὰ μοναστήρια δὲν ὑπάρχει. Ἡ Δάφνη ἔχει 20 κατοίκους κι αὐτοὶ εἶναι ὑπάλληλοι. Μόλις ξεκινᾶς ἀπ' τὴ Δάφνη γιὰ τὸ "Αγιο" Όρος, τότε θὰ καταλάβης πῶς μπῆκες σὲ περιοχὴ Βυζαντίου, πῶς γυρίζεις στὸ παρελθόν. Περνᾶς μέσα ἀπὸ πολλὲς δάφνες, γιὰ αὐτὸ καὶ τ' ὅνομα τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ θάμνους πολλοὺς καὶ προωχρεῖς γιὰ νὰ «εἰσδύνησης» στὰ ἄδυτα τῶν Βυζαντινῶν μοναστηριῶν. Λόγω ἀπουσίας αἰγοπροβάτων οἱ θάμνοι γίνονται δέντρα πυκνά, ἀδιαπέραστα καὶ βυθίζουν τὸ "Αγ. Όρος σὲ πράσινο. Μιὰ τραγικὴ δύμορφιὰ (δέντρα, χαράδρες, γκρεμοί) συναντᾶς μέχρι νὰ φτάστης στὶς Καρυές.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — Ἐπιγραφὴ τούτων: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀποτελεῖ μία ἑνότητα. «Ἡ Δάφνη τοῦ "Αγίου" Όρους καὶ ἡ χλωρίδα τῆς περιοχῆς».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: **Σκάλα**, ἡ < λατιν. **scala** = ἀποθάρρα. Βάρκα, ἡ < μεσν. βάρκα < λατιν. **barca** < **baricá**. Κάδος, ὁ < γενουατ. **cavio** = ἀκρωτήρι. Σπιλάδα, ἡ = ἀπότομη ριπή ἀνέμου. Μπάγκος, ὁ < μεσν. μπάγκος < ιταλ. **banco** = θρανίο, μακρὺ κάθισμα, πάγκος. Καλυμπικύι, τὸ < κάλυμμα + αὐχὴν = τὸ μαῦρο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν ὄρθιος. κληρικῶν.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Δάφνη, ἡ = βλέπε εἰσαγωγικά. "Αγιον Όρος: βλ. ἄνω. Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης (ἡ δάφνη, βάγια, βαγίτσα). Είγαι δέντρο ἀειθαλές. ἔχει ἀρωματικὰ φύλλα. Χρησιμοποιεῖται γιὰ ἀρτυμα φαγητοῦ καὶ γιὰ τὸ δαφνόλαδο. Τὰ κλαδιά τῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαὶ ἐποχὴ μέχρι σήμερα χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ στεφανώνωνται οἱ νικηταὶ τῶν ἀγώνων, οἱ ἥρωες κ.ἄ. Ἡ Τέχνη πολλὲς φορὲς ἔχει σκαλίσει πάνω

στὸ μάρμαρο τὰ φύλα τῆς δάφνης. Ροδοδάφνη, ἡ = διακοσμητικὸ φυτό, ἡ πικροδάφνη φυτὸ διάφορο τῆς δάφνης (βάγιας). Ἀπαγορεύου τὰ θηλυκὰ ζῶα: ἀπαγορεύεται: ἡ εἰσοδος «παντὸς θήλεος ζώου ὁσογδήποτε καὶ ἂν παρέχῃ πράσσον...». (Νόμος καὶ τύπος τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ τοῦ Πρωτάτου). (βλ. Ζαχ. Παπαντωνίου: "Αγιον Ὄρος, σελ. 49 κ.ε. γιὰ τὸ ἄδατο τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ Κ. Ράλλη «περὶ τοῦ ἄδατου».

Καλολογικά στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Δύσκολη, μοναδική, ἀνυπόμονος, ἀπότομες, ἀπιστη, νυχτερινό, ξύλινος, τραχιές, κυλινδρικό, χαμηλή, γαλάζιοι, ρόδινη, γραφικό κ.ά. Σύνθετα: Δύσκολη, περιπέτειας, ροδοδάφνης, καλλυμαύχι, πλημμυρισμένη, γιδοπρόβατα, ποιμνιοδοσική, χλωροπράσινο, χαμόκλαδα. Μεταφορές: Σκάλα, κομματιαστοῦν, σαλεύει, πάτησες, κηλίδες, χυμένες, παλεύοντας, σκέπασμα, ξεδιπλώνωνται, γυμνή, σπαθωτή, θά βαρεθή νά ζη. Αντιθέσεις: Ὁραια γιὰ τὰ μάτια... ἀπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του. Τραγικὸ μαζὶ καὶ γραφικό. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Η φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλειας εύτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας. Προσωποποίηση: Η φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία.... Ἀσύνδετο: Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο... Καφετζής. Οἱ μαῦροι τόγοι τοῦ... Ἐλληνικὸ τοπίο. Στὴ ρόδινη πέτρα... γιδοπρόβατα.

Νοήματα: 1. Η θάλασσα του "Αθω είναι «ώραια γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀγθρόπου καὶ ἀπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του.

2. «Ελλάδα θὰ πῇ θάμνος». Σ' αὐτὴ τῇ χαμηλῇ φυτείᾳ είναι δὲ χαρακτήρας τῆς γῆς μας.

3. Η Δάφνη είναι δὲ πρόλογος του 'Αγίου "Ορους, ἀπλὸς καὶ σύγνομος.

Κεντρική Ιδέα: Ἡ Δάφνη είγαι δ πρόλογος τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ἀπλὸς καὶ σύγνωμος.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕψος εἶναι γλαφυρό, γειμάτο δυγατές εἰκόνες.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶγαι δημοτική στρωτή.

ΕΙΔΟΣ: Τό λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις (βλ. σελ. ...) καὶ ἴδιαιτέρω στὴν περιγραφὴν.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (Βλ. σελ. 11)

Ο πελώριος σμάραγδος

επίθημα του Αρχαιού πόσιον και μεταγενέτως ανατυπωμένοι.
Ζ. Παπατωνίου
-άρρωτο) γεδυγεσκεμένος ("χρυσός") -αιρήθη - θετος βρυφάλη ή αιρετούσης
πυροσχεχής αλλιδικός εργασίας ή αγαπητός αγνότητας ή μη ρεθίλιας γεμισθείσης
-εσπι ξεταμήτησιο σκαρφαγγιόλων εργασίας ιδιαίτερης ανατυπωμένης ποικιλίας παραγγελίας

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: 'Αλήθεια πόσιοι μιοναδικοί τόποι, πόσεςς άνεξάντλητες δημορφιές — δημιουργίες θεοῦ καὶ ἀνθρώπων — στὴ γῆ μας! Καὶ πόσα «τάματα», στὴν κυριολεξία, δὲν κάνουν οἱ δόλιοι οἱ ἀνθρωποι γιὰ νὰ τοὺς ἐπισκεψθοῦν! «Άλλ᾽ ο δίος βραχὺς καὶ ἡ τέχνη μακρά», ἀλήθεια τὶ βαθὺς καὶ σπαραχτικὸς λόγος! Καὶ καθὼς λένε οἱ ποιητές: «τόση δημορφιὰ πῶς νὰ τῇ χαρῆς καὶ πῶς νὰ τῇ γευθῆς; εἰναι γ' ἀπελπίζεται κανεῖς...». "Ετοι ἔνας ἀπὸ τοὺς τόπους αὐτούς, «ἄγιασματα», καὶ πόλους ἔλξεως τῆς ψυχῆς καὶ τῆς περιέργειας, εἰναι τὸ "Αγιον" Όρος μας, στὴν ἀνατολικὴν «γλώσσα» τῆς Χαλκιδικῆς, στὴν περίφημη Χερσόνησο τοῦ "Αθω, αἰώνες καὶ αἰώνες τώρα τῶν ἀνδρῶν ὅνειρο καὶ τῶν γυναικῶν βασανιστικὸν μαρτύριο, αὐτὴν ἡ ἴδιόρρυθμη πολιτεία, ποὺ «δλοι: οἱ ἀνθρωποι πεθαίγουν, χωρὶς νὰ γεννιέται καγένας...».

ΝΟΗΜΑ: 'Επισκέπτης ὁ συγγραφέας μας στὸ "Αγιο" Όρος μᾶς δίνει μιὰ δυνατὴ καὶ λυρικώτατη περιγραφή, ξεκινώντας ἀπὸ τὶς Καρυές, τὴν πρωτεύουσσά του, γιὰ τὸ μοναστήριο τοῦ Βατοπεδίου. Σ' ὅλη τὴν πορεία ἡ φύσι «μάργεμα κι ὅνειρο». Πελώρια δέντρα, πυκνοὶ θάμνοι, ὀρμητικὲς δασολαγκαδίες. Κάπου κάπου καὶ βρυσοῦλες χτισμένες ποὺ δροσίζουν τὸ στρατοκόπο. Κι ὕστερα τὸ ἔξαίσιο θέαμα τῶν κελλιῶν, ἀπόμακρα ἀπὸ τὸ δρόμο, κόκκινα στίγματα μέσα στὴν πρασινάδα. 'Εδω ἐφήσυχάζουν καλόγεροι πιὸ ἀπόκοσμοι καὶ «ἀγριώτεροι» ἀπὸ τοὺς μοναστηριώτες, ποὺ ὅλη τὴν ἡμέρα κάνουν ἀγροτικὲς ἐργασίες καὶ τῇ νύχτᾳ θεία λατρεία, προσευχὴ καὶ ψαλμωδία. Τὸ συναπάντημα μὲ τὸ Ρώσο ἀσκητὴ (λείψανο τῆς ἄλλοτε κραταιαῖς τσαφικῆς ὀρθοδοξίας) ἔχει μιὰν ἀλήθεια καὶ ἀνθρωπιά. Κι ἔπειτα τὸ φθάσιμο στὸν προορισμό, σ' ἔκεινο τὸν μαγευτικὸ δρμίσκο, ποὺ εἶναι ἡ μονὴ τοῦ Βατοπεδίου μὲ τὰ πολλὰ οἰκήματα, τοὺς θόλους καὶ τὰ καμπταναριά.

Γλωσσικῶν ἔρμηνεια: Κεχριμπάρι, τὸ = τὸ ἥλεκτρον (μεταλλικὴ οὐσία ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἀργυροῦ < τουρκ. *kehribar* < ἀραβ. *kahrubâ* = αὐτὸν ποὺ ἔλκει τὰ ἄχυρα. Κελ(λ)ι: < Βυζαντ. κελλίον, ὑποκορ. τοῦ κέλλα < λατιν. *cella* = ἀποθήκη. Τζάκι, τό: — < Βυζαντ. δτζάκιον < τουρκ. *ocak* = ἑστία. Παγτούφλα (καὶ παντόφλα) < Ιταλ. *panto-*

fela = ἑλήγη. παντὸ - φελός (δλη ἀπὸ φελλό). Κατὰ τὸν Φ. Κουκουλὲ ὅπε τὸ πατόφελός = μὲ πάτο ἀπὸ φελλό.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: "Αγιον Ὄρος, Ἀθωαὶ, Καρυαῖ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα «ἡ Δάφνη τοῦ Ἅγιου Ὄρους». Σμάραγδος (σμαράγδη): Πολύτιμος λίθος μὲ χρῶμα πράσινο καὶ διάφορα ἄλλα ἔγχρωμα στίγματα, κυρίως κόκκινα. Κελλιά: μικρὰ καλογερικὰ σίκηματα προκειμένου γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, σὲ κάθε κελλὶ καὶ μὰ ἐκκλησίσσια καὶ 3 καλδηγῆροι. Ἡ μοναστικὴ πολιτεία τοῦ Ἅγιου Ὄρους ἀποτελεῖται σήμερα: α') ἀπὸ 20 μοναστήρια (17 ἑλληνικά, 1 ρωσικό, 1 σερβικό, 1 βουλγαρικό), β') 5 κοινοβιακές σκῆτες (καλογερικὰ σίκηματα μὲ πολλοὺς καλογήρους, ἔξαρτωμένους ἀπὸ τὰ μοναστήρια), καὶ 8 ἰδιόρρυθμιες σκῆτες, ποὺ κι αὐτές βέβαια ἔξαρτῶνται ἀπὸ τὰ μοναστήρια, ἀλλ' ἔχουν δική τους διοίκησι καὶ τρόπο ζωῆς, γ') 325 καλύβες, μεμονωμένα σίκηματα ποὺ ὑπάγονται στὶς σκῆτες, δ') 150 κελλιά, ε') ἀπὸ τὰ «κακθίσματα», καλυδάκια γιὰ ἕνα μόνο καλόγερο, καὶ στ') ἀπὸ μερικὰ ἡγυαλιστήρια (ἐγενέλως ἀπομονωμένες καλυδοῦλες, δυσπρόσιτες, μὲ ἕνα μόνο καλδηγῆρο). Σκῆτη, ἥ = μικρὸ μοναστήρι, παράρτημα ἐνὸς μεγάλου, τὸ ἐρημικὸ κελλὶ ποὺ ἀσκητεύει ἔνας μοναχός. Ἡ προέλευσι ἀπὸ τὸ τοπωγύμιο τῆς Αἰγύπτου Σκῆτις, Σκίτις, τόπος ποὺ προφανῶς πρωτεινόντασαν ἀγθρωποι. Τὸ ἀσκητὴς < ἀσκέω = ἔξασκῷ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα ἥ τὸ σῶμα. Ἐδῶ λοιπὸν θὰ ἡμιποροῦσε ἔνας γὰ τὸ παρετιμολογήσῃ (εἰναι ὅμις μὰ πρωτοτυπία) ἀπὸ τὸ ἀσκητὴς = α (ἀθροιστ.) + σκῆτη = πολλὲς σκῆτες μαζί. Τὸ ὀρθὸ ὅμις εἶναι ἀπὸ τὸ ὅμηρικό: ἀσκήσας = ἐπαγρυπνήσας < θέματος ἀσκ-. Μογὴ Βατοπεδίου: Εἶναι ἀπὸ τὶς σπουδαίωτερες μονὲς σὲ ἀρχιτεκτονήματα καὶ κειμήλια καὶ γραπτὰ μηνημεῖα. Ιδρύθη τὸ 972 - 980 καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά της πιθανῶς ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς ποὺ εἶναι βατότοπος. Κατὰ τὸν 11ον αἰώνα ἦταν ἡ δεύτερη, μετὰ τὴν «μεγίστην Λαύραν», σὲ ἀριθμὸ μοναχῶν. Τιμάται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ο Παπαντωνίου ξέρει καλύτερα ἀπὸ τὸν καθένα δτι, ἀφοῦ περιδιαβάζωμε ἔνα χῶρο χιλιόμορφο, ἀνθισμένο πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ κείμενό του ἀπὸ καλαισθητικές ὅμορφιές. Βέδου: α εἰδῆμε σὲ κείμενα Καρκαθίτεα, Μυριθήλη, Οὐράνη καλολογικὰ στοιχεῖα πυκνά, πολύχρωμα, ἀπανωτά, ποὺ κάγουν τὸ ἀνάγνωσμα πάγκαλο κῆπο, ἀλλὰ δυσκολοδιάθατο. Έκει ἔξουθενωτικὴ ἥ ὅμορφιά: ἐδῶ ὅμις ὑπάρχει: διαφάνεια καὶ καθαρότητα καὶ ὅλα εἶναι μέσα στὸ μέτρο. Δυνατὲς εἰκόνες, ποὺ εἶναι χαρὰ τῶν αἰσθήσεων κι εύτυχισμός τῆς ψυχῆς. Παρομοιώτερες:

Οι καστανιές σάν κολώνες, τὰ κελλιά σάν στίγματα, τὰ κελλιά σάν αγριότερες. Μεταφορές: Σμαραγδένιος "Αθως, πέτρινη λόγχη, κύικα γῆς, ἀκηλίδωτη θάλασσα, χάσκουν οἱ δασολαγκάδες, τὸ νερὸ δάκρυ, ὁ "Αθως ἔειπλωνται, τὸ κεχριμπάρι του ὁ κότσυφας (ἡ κεχριμπαρένικ μύτη του, ἐδῶ εἶναι καὶ κάτι σάν συγενδοχή). Υπάρχουν ἐπίσης φυτικώτατα ἀσύνδετα: «Βυθίζεται στὸ πράσιγο... κατεβαίνουν στὴ θάλασσα», «περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους... τὸ κρασί τους».

Κεντρική ίδεα: Στὸ "Αγιο" Ὁρος ἡ ἀντίθεσι μεταξὺ δρθογίας καὶ μεγαλοπρέπειας καὶ ἀνθρωπίνης λιτότητος καὶ αὐτοσυγκεντρώσεως δίνει τὴ δυνατότητα τῆς φυσικῆς ἀθλήσεως.

ΓΛΩΣΣΑ: Καλλιεργημένη καὶ καλοδουλεμένη δημοτική, γλαφυρή, χρουστή, πολὺ ἐκφραστική. Μερικοί — καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο — τέτοια γλῶσσα θεωροῦν ὑπόδειγμα τῆς ἰδεώδους δημοτικῆς.

ΓΦΟΣ: Φυσικό, περιγραφικό, ἀνθηρό, λυρικό. Ὁ βραχυπερίοδος λόγος καὶ ἡ ἔντεχνη τοποθέτησι δλῶν τῶν μερῶν του λόγου, δίνουν γοργότητα καὶ παραστατικότητα.

Ψυχολογική ἔρμηνεία: Ὅπως δήποτε ἐδῶ εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἡ φυχὴ ἀνοίγεται γιὰ νὰ δεχθῇ ἔξωκοσμες ἐπιδράσεις. Τὸ δέος, ποὺ πατήσει ἔνα χῶρο ἀλλιώτικο, κάτω ἀπὸ τὴν ἀνάσα τοῦ θεοῦ, γὰρ γίνη συγαίσθημα βαρύ καὶ καταθλιπτικό, δὲν τὸ ἀφήνει διμιώς ἡ φυσικὴ δμορφία καὶ τούτη ἡ εἰρήνη.

Αξιομημόνευτες φράσεις: Υπάρχει ἐδῶ μέσα τόσο δλικὸ εὔπλαστο γιὰ νὰ παίρνῃ διαθητής καὶ νὰ πλουτίζῃ τὰ ἐκφραστικά του μέσα: α') «"Αθως πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό». Νά δμορφος καρπὸς συγδυαστικῆς δημιουργικῆς φαντασίας! β') «Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸν σμάραγδο». Τουλάχιστον γιὰ τὴν ἔξιτερική δψι τοῦ "Αγίου" Ὁρους δὲ νομίζομε δτὶ μπορεῖ νὰ γίνη πιὸ λακωνικός καὶ πετυχημένος χαρακτηρισμός. γ') «Τὰ κελλιά λαμπτρές αηλίδες ποὺ ξεκουράζουν ἀπὸ τὴν δμοιαμορφία τῆς πρασινάδας». Ὡραίο τοῦτο, ἀλλὰ πῶς θέλομε τὸ ἀνθρώπινο περιεχόμενο τῶν κελλιῶν ποτὲ νὰ μὴν ἔχῃ... αηλίδες. δ') «Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ιδούμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηρίων». Ἐλαφρὸς σαρκασμός, ποὺ θυμίζει τὰ ξεπεσμένα μεγαλεῖα φορὲς φορὲς τοῦ κόσμου τούτου. "Αλλωστε ὁ Παπαντωνίου εἶναι ἀρκετὰ ρεαλιστής καὶ «προσγειωμένος», κι ἂς πορεύεται στὸν κῶνο τοῦ "Αγίου" Ὁρους π.χ. γράφει γιὰ τὸ Ρώσο... ὑποψήφιο ἀσκητή: «πήγαινε σὲ μακρινὴ σκήτη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγη»...

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: 'Αρκετά πρωτότυπο καὶ ἐνδιαφέρον θὰ ἔταν γὰ παίργαμε αὐτὸ τὸ «σχετικά» στὶς ἑξῆς ἀπόφεις: α') Τὶ ἄλλο βασικὸ (ιιιὰ πρόχειρη βιβλιογραφία δηλαδὴ) ἔχει γραφῆ γιὰ τὸ "Αγιον" Ορος. Βέδαια εἶναι πλουσιώτατες οἱ πηγές, παραθέτομε διμις μερικὰ βασικὰ ἐλληνικὰ ἔργα: Γ. Σμυρνάκη «τὸ "Αγιον" Ορος» (1903), Νικ. Νικολοπούλου «περιηγήσεις εἰς τὰς Ἱεράς μονὰς τοῦ "Αγίου" Ορούς» (1874), Γεωργ. Σωτηρίου «τὸ "Αγιον" Ορος, ἱστορία καὶ τέχνη», Κ. Καλοκύρη «"Αθως, θέματα ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης» (1963). β') "Άλλες τέτοιες περιηγήσεις «λυρικές» στὸ "Ορος. Π.χ. διλόκληρο τὸ συναρπαστικὸ «"Αγιον" Ορος» τοῦ συγγραφέα μας. γ') Μὲ πρῶτο κέντρισμα τοὺς ἐδῶ χαρακτηρισμοὺς τοῦ "Αγίου" Ορούς, γὰ ἀναζητήσωμε κι ἄλλους ποὺ ἔχουν γραφῆ ἢ εἰπωθῆ, ἢ γὰ δημιουργήσωμε ἐμεῖς νέους, π.χ. «εἶναι γάρ πέτρινη κιβωτὸς τῶν τιμαλφῶν καὶ θησαυρισμάτων τοῦ "Ἐλληνισμοῦ". δ') Ἀναφορά, ἔστω ἀπλὴ κατονομασία, καὶ σ' ἄλλα Ἱερά, ἄγια ὅρη, σὲ παγκόσμια κλίμακα. Π.χ. τὸ Σιγά, τὸ Θαδώρ, τὸ Ἀραράτ τῆς Ἀρμενίας κλπ.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Εἶγαι κάτι μεταξὺ τῆς φυσικῆς περιγραφῆς καὶ τῆς ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως· πιὸ σωστὰ εἶναι ἔνα «δοιπορικό», ἀπόσπασμα ἀπὸ «τὸ ταξίδι στὸ "Αγιον" Ορος» τοῦ συγγραφέα μας.

ΣΧΟΛΗ: Ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ Σχολὴ καὶ εἰδικώτερα ἄλλοι τὸν τοποθετοῦν στὴ Σχολὴ τέχνης (1905 - 1915) — Χατζόπουλος Κ., Ἡ. Γρυπάρης, Μ. Μαλακάσης, Λ. Πορφύρας, Π. Νιρβάνας, καὶ ἄλλοι στὴν ὁμάδα τῶν «ώραιοις ἀισθητικῶν» (Νιρβάνας, Ἀπ. Μελαγρίνος, Πλ. Ροδοκανάκης, Κ. Χριστομάγος).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶγαι ἡ Ε' (1880 - 1920).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ποίημα «ὅ δενιτεμένος».

ΤΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: 'Οπωσδήποτε ἔχομε ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ ξεχείλισμα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ζωικῆς ἀνάδρας, ἄλλα καὶ στὸ χῶρο τῆς μυστικοπαθείας, τὴν αἰσθησὶ ἐνὸς ἄλλου κόσμου, ποὺ μέσα του ἡ ψυχὴ μας μετεωρίζεται καὶ τὸ πνεῦμα μας ἀναβαπτίζεται. Ἄλλα μιεῖς ποὺ συμπορεύμαστε μὲ τὸν συγγραφέα μέσα σὲ τούτη τὴν ἀποθέωσι τῆς ὁμορφιᾶς, καθὼς μάλιστα δὲν ἥρθαμε γὰ μυηθοῦμε στὴν ἄρνηση τῶν ἐγκοσμίων καὶ στὴν περισυλλογή, ἀποροῦμε καὶ μαζὶ θαυμάζομε πᾶς οἱ ἀνθρώποι αὐτοῦ τοῦ χώρου, κυριολεκτικὰ πολιορκημένοι ἀπὸ τούτη τῇ φωτοπληγμώρᾳ, μποροῦν καὶ αὐτοπεριορίζονται καὶ πετάγε τὸ ύλικό φόρτωμα! Ἀλλ' ὥσπου γὰ φθάσωμε... στὸ Βατοπέδιο ἔχομε πεισθῆ ἔτι: ἡ θέλησι καὶ οἱ ἐσώτερες ζητήσεις τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν κάμει μεγαλύτερους ἀθλους.

χρόνιον χρόνον πετυχαίνει την αρχαιότηταν : Ποίημα Κ. Παλαμά
πρόκειται για την ιστορική πράξη της αρχαιότητας = χρόνον του Ιωνισμού = νεώτερη
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Η Μακεδονία είναι χώρα Έλληνική διπλά της άρχαιοτήτης έποχής. "Εγας μύθος λέγει ότι τὸ ὄνομα τῆς τὸ ὀφεῖλει στὴ γυιδοῦ τοῦ Δία Μακεδόνα. "Άλλος ότι τὸ ὄνομα τῆς τὸ ἔδωσε ὁ ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς Ἡμαθίας Μακεδόνας κι ἄλλος μύθος τέλος λέγει ότι τὸ ὄνομα τὸ πήρε διπλά τὸν Μακεδόνα ή Μάκεδον, γυιδοῦ τοῦ βασιλείσας τῆς Ἀρχαδίας Λυκάνωνος. Τὸν 8 καὶ 7 αἰ. π.Χ. οἱ Μακεδόνες ἦταν ωργανωμένοι σὲ αράτος, τοῦ δποίου ή ἀκριβῆ καὶ ή δύναμις ἔγινε μεγάλη στὰ γρόνια τοῦ Φιλίππου Β' καὶ μεγίστη στὰ γρόνια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (336 - 323 π.Χ.), ἀλλὰ καὶ ἀργότερα (διάδοχοι Ἀλεξάνδρου) συνέχισε νὰ ρυθμίζῃ τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ελλάδος μέχρι τῆς ὑποδουλώσεώς της στοὺς Ρωμαιούς, 148 π.Χ.

ΝΟΗΜΑ: Ο Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος (976 - 1025 μ.Χ.), ικανός καὶ ἄξιος γόνος τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων τοῦ Βυζαντίου, εἶχε (1014) κατασυντρίψει τοὺς Βουλγάρους στὴ μάχη τοῦ Κλειδίου καὶ τὸ 1018, ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Βουλγαρία κι ἐπειθάρχησε τοὺς Βουλγάρους, ποὺ ἥθελαν νὰ δημιουργήσουν ἐνοχλήσεις στὸ Βυζάντιο, κατέβηκε, διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας, στὴν Ἀθήνα κι «ἀνέπεμψεν εὐχαριστηρίους εὐχάς εἰς τὴν Θεοτόκον τοῦ Παρθενῶνος», τὴν Παναγία τὴν Ἀθηνιώτισσα. Στὴν πτορεία του διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας βρίσκεται τὴν εὐκαριοτία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἐλληνικὴ χώρα. Τῇ βλέπει γιὰ χώρα πλούσια· γιὰ θησαυρό της ἔχει τὸ Πάγγαιον, γιὰ βασιλίσσα της τὴν Θεσσαλονίκη, γιὰ βρυσομάνα τὴν Ἐδεσσα κι εἶναι ὄνειρο τῶν Σλάβων καὶ λαχτάρα τῶν Ρωμιῶν. Ἀπλώνεται στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποτάμια ποὺ μὲ τὶς πλημμύρες τους τὴν κάνουν εὔφορη. Πολλοὶ λαοὶ ὅρμοιν γιὰ νὰ τὴν κατακτήσουν. Πολλοὶ φάχνουν νὰ βροῦν τὸ ἀρχαῖο χρυσοπελεκήμένο ἄγαλμα, ποὺ στυλωμένο στὸ βουνὸ Σλατοβρέκι θάμπωνε τὰ μάτια. Προσπαθοῦν νὰ τὸ βροῦν καὶ δὲ μποροῦν κι ὅμως τὸ δραμά του μένει βαθιὰ στὴν ψυχή τους, ὅπως δραμά θαμπωτικὸ μένει γι' αὐτοὺς κι ἡ χώρα. Τοὺς μαργεύει ἀκόμη η δόξα τῆς Μακεδονίας, ποὺ εἶναι μόνιμη σ' αὐτὴ τὴ γῆ κι ἔγινε ἀγέτος, γεράκι, γρύπας κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτη Βουλγαρικὴ φυλή.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο είναι μιὰ ἐνότης, ἀπόσπασμα ἀπ' τὸ μεγάλο ποίημα τοῦ Παλαμᾶ «ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλεία». «Ἡ θέσις, ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα τῆς Μακεδονίας».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσική έρμηνεία: Λογάρι, τὸ < μεσν. λογάριν < ἀρχ. λογ - ἀριον < ὑποκορ. τοῦ λόγος = ὁ θησαυρός. Ντεληπόταμο, τὸ < ντελής (τουρκ. deli = τρελλός) + ποταμός = τὸ μεγάλο ποτάμι. Νεροσυρινή, ἡ = φυσικὸ κατηφορικὸ αὐλάκι, στὸ δόποιο κυλάνε τὰ βρόχινα νερά. Καταποτήρας, δ = καταβόθρα, στρόβιλος ὑδάτων, δίγη. Τήνε (ἀντωνυμία τριτοπρόσωπη) = Αδτήν (ἡ λογοτεχν. γλώσσα συνηθίζει στὴν περίπτωσι τῆς γ' πρόσ. προσωπικῆς ἀντωνυμίας καὶ τοὺς τύπους: τονε, τηνε: τόνε βλέπω ἡ στὰ ρήματα ποὺ λήγουν σὲ -ν τοὺς τύπους -νε, -να: ἔχουνε, καθόμουνα). Φάρα, ἡ (<Άρωμου. **fara** = γένος) = γενιά. Γεράκι, τὸ < ἔραξ = ἀρπακτικὸ πουλί. Γρύπας, ὁ < γρύψ = μυθικὸ ζῶο, ποὺ ἔχει κεφαλὴ ἀετοῦ καὶ σῶμα λιονταριοῦ. Τὸ φανταστικὸ αὐτὸ ζῶο παριστάνεται δεξιὰ κι ἀριστερὰ στὸ θρόνο τοῦ Μίγωνα, στὴν Κνωσό, καὶ συμβολίζει τὶς δυὸ ἔξουσίες τοῦ βασιλεῖα (δ ἀετὸς τὴν ἔξουσία τοῦ ἀρχιερέα καὶ τὸ λιοντάρι τὴν δύναμι τοῦ βασιλεῖα). Λιοκόρον, τὸ = μυθολογικὸ ζῶο, φίδι μὲ ἔνα κέρατο (**cornu** = κέρας). Τσουκνιάς, δ = πουλὶ τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου. Βουργάρα, ἡ = Βουλγαρική.

Πραγματικῶν έρμηνεία: Μακεδονία, ἡ: βλ. εἰσαγωγικά. Βουλγαροκένος Βασίλειος Β' (976 - 1025), γυιδὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ Β'. Ικανώτατος αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, αὐστηρὸς τιμωρὸς τῶν στασιαστῶν Βουλγάρων. Παναγία ἡ Ἀθηνιώτισσα: δ Παρθενώνας, ποὺ ἐδρύθηκε τὸ 447 - 438 π.Χ., κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἵσως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527 - 565) ἡ ἐνωρίτερα μετεμορφώθη σὲ χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἀρχικὰ στὴ Σοφία τοῦ θεοῦ κι ἀργότερα στὴν Παναγία μεταμορφώθηκε σὲ μεγαλόπρεπη ἐκκλησία, Μητρόπολι, μὲ τὸ ὄνομα Παναγία ἡ Ἀθηνιώτισσα. Τότε χτίστηκε ἀψίδα στὴν Α. πλευρά. Ἀπὸ τὸ 1208 - 1458 χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς Φράγκους Δοῦκες τῶν Ἀθηγῶν σὰν μητροπολιτικός τους ναός, ποὺ ἔχτισαν ΝΔ μαρμάρινο κωδωνοστάσιο. Ἀπὸ τὸ 1458 - 1687 οἱ Τούρκοι τὸν μετέτρεψαν σὲ τζαμί. Πάγγαιον, τὸ = βουνὸ τῆς Μακεδονίας (βψ. 1956 μ.) Δ. τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ, ποὺ στὰ χρόνια τοῦ Φιλίππου καὶ Μ. Ἀλεξανδροῦ εἶχε χρυσοφόρα κοιτάσματα. Θεσ(η) νίκη, ἡ = πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας καὶ συμπρωτεύουσα τῆς Ελλάδος. Ἡ νύφη τοῦ Θερμαϊκοῦ, παρουσιάζει ζωὴν ἀπὸ τὴν 3 χιλιετηρίδα π.Χ., δηπου εἶχε χτισθῆ ἡ ἀρχαία πόλις Θέρμαι καὶ πωλὲς μικρότερες, ποὺ ἤνωσε δ βασιλιάς Κάσσανδρος σὲ μία καὶ τῆς ἔδωσε τὸ ὄνομα τῆς γυναικας του, ἀδελφῆς τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου. "Οσο για τὴν ζωὴ τῆς Βυζ. Θεσσαλογίκης, βλ. σελ. 122 Α'. "Εδεσσα, ἡ = πόλις

τῆς Μακεδονίας στούς πρόποδες τοῦ Βερμίου. Ἡ ἀρχή της εἶναι: βιθυ-
σμένη στὰ βάθη τῆς Μυθολογίας. Τὸ δημόρα της μᾶλλον φρυγικό (Βέδου
= νερό), ἀργότερα ήταν Αἰγαῖ (ἴσως ἀπὸ τὸ αἴσσω = ἀναπηδῶ [ἀπὸ
τὰ νερά ποὺ ἀναπηδοῦν]) Ἁταν ἡ πρώτη ἔδρα τοῦ Μακ. Κράτους, μέ-
χρις ὅτου ὁ Ἀρχέλαος Δ' τὴν μετέφερε στὴν Πέλλα. Στὸ θέατρό της
δολοφογήθηκε ὁ Φίλιππος κι ἐκεὶ ἔγινε βασιλιάς ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ Πα-
λαιμᾶς τῇ λέει Βρυσομάγα, γιὰ τὰ πολλὰ νερά της (καταρράκτες κ.ἄ.).
Ἀλιάκμονας, δ = ποτ. τῆς Μακεδονίας, ποὺ συγκεντρώνει ὅλα τὰ νερά
τῆς Δ. Μακεδονίας. Τὸ μῆκος του εἶναι 320 χιλ. Ἀξιός, δ = ποταμὸς
τῆς Μακεδονίας (Βαρδάρης), ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν Γιουγκοσλαβία (Σκό-
πια) μῆκους 318 χιλ. λέγεται καὶ Βαρδάρι, ἐνῷ ὁ Ἀλιάκμων Βιτρίτσα.
Σλατούρέκι, τὸ = βουγὸς τῆς Μακεδονίας.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται ἔθνικὰ καὶ πατριω-
τικὰ συναισθήματα, θαυμασμὸς κι ὑπερηφάνεια γιὰ τὴ δοξασμένη Μακε-
δονική, ποὺ τόση «λαχτάρα» πράγματι αἰσθάνεται ὁ Ἐλληνας. Μὲ τὸν
μεγαλόπρεπο δὲ τρόπο ὁ μεγάλος βάρδος τῶν ἀγώνων τοῦ "Ἐθνους Κ.
Παλαιμᾶς παρουσιάζει τὴν πολυθάσανη πορεία τῆς Μακεδονικῆς γῆς
μπρὸς στὰ μάτια μας καὶ μᾶς γεμίζει τὴν ψυχὴ ὑπερηφάνεια γιὰ τὸ γι-
γάντιο ἀγῶνα, ποὺ ἐπὶ τόσες χιλιάδες χρόνια ὑπέστη, γιὰ νὰ μείνῃ ἀδού-
λωτη κι ἐλληνική.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Παλιές, καινούριες, τιποτέγιοι,
ἀκουστοί, γιγαντέγιοι, χρυσοπελεκημένο, θαυμωτικό, διαδατάρχα, ἀφάγω-
τη, Βουργάρα. Σύνθετα: Βρυσομάνα, γτεληπόταμα, νεροσυρμές, κατα-
ποτῆρες, πληγμαρίζουν, παραμονεύουν, χρυσοπελεκημένο, φαροπούλι.
Ἀσύγδετα: στίχ. 12, 14, 24. Πολυσύγδετα: στίχ. 5, 8 - 9, 13, 19 - 20,
22 - 23. Δρασκέλισμα στίχου: στ. 1, 2, 5, 6, 7, 10, 15, 17, 20. Μετα-
φορές: Βασίλισσα, μάνα, ἀγριεύουνε, κυλάνε, νεροσυρμές, καταποτῆρες,
πληγμαρίζουν, στυλώνονταν, πολεμᾶνε, ἔφαγε, ἀκρίδα. Προσωποποιή-
σεις: στίχ. 20, 21, 22 - 23 (ἡ Δόξα). Παρομοιώσεις: λογάρι:, βρυσο-
μάνα, στίχ. 15, σὰν δραμα θαυμωτικό. Συνεκδοχὴ: ἡ δόξα του (ἀντὶ ὁ
δοξασμένος βασιλιάς). Χιαστό: Ἀλιάκμονα — Ἀξιοῦ, Βαρδάρι — Βι-
τρίτσα. Ἐπιδιόρθωσι: στίχ. 8 καὶ κλιμακωτό. Οξύμωρο: στίχ. 26. Εἰ-
κόνες ὑπάρχουν πολλές, μεγαλόπρεπες καὶ θαυμαστές.

- ΝΟΗΜΑΤΑ:**
1. Ἡ Μακεδονία εἶναι τὸ ὄνειρο τῶν βαρθάρων ἀλλὰ οἱ
Ἐλληνες ἀγρυπνοῦν.
 2. Ἡ Μακεδονία παρὰ τὶς πολλές δρδέες τῶν βαρθάρων,
ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὸ ἔδαφός της, παραμένει Ἐλληνική,
γνήσια Ἐλληνική.

3. «Καὶ τιποτέγιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἀργὰ διαβαίγουν...».
4. «Κι ή χώρα ή ίδια στέκει σάν δραμα θαμπωτικό τη φαντασία χτυπώντας».
5. Ή Δόξα «ἔφαγε τὴν ἀφάγωτη ἀκρίδα τὴν βουργάρα».

Κεντρική ίδεα: Η Μακεδονία είναι ο κυματοθραύστης τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὑφος είναι γλαφυρό, μὲ τάσι νὰ γίνη ύψηλό καὶ μεγαλόπρεπο ιδιαιτερα στοὺς τελευταίους στίχους.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα είναι ἡ δημιστικὴ μὲ ίδιωματισμούς καὶ κάποιο στόμφο, μὲ ἀφθονία ἐκφραστικῶν μέσων κι ίδιαιτερη ἔξαρση, ποιητικὴ κι ἐθνική.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ ποίημα ἔχει τονισθῆ σὲ ζαμβό. Ο στίχος είναι ιαμβίκδς 15σύλλαβος, παροξύτονος, ἀνομοιοκατάληκτος Συνηχήσεις καὶ συναιρέσεις ύπάρχουν πολλές καὶ μ' αὐτές διορθώνεται ἡ χασμαδία. Τομή σταθερή.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο είναι ἀπόσπασμα μεγάλου ποιήματος: «Η φλογέρα τοῦ Βασιλιά». Ἀνήκει στὴν ἐπική ποίησι, παρ' ὅλο ποὺ οἱ πρῶτοι στίχοι είγαι καθαρὰ περιγραφικοί. Η συλλογὴ τοῦ Π. «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά» ἀναφέρεται στὸ περιστατικὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ τάφου τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου στὸν περίβολο ἐνδὸς ἐρειπωμένου μοναστηρίου ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλη. (Είναι γνωστὸ δτὶ λίγο πρὶν πεθάνη δ Βασιλείος Κήτησε νὰ ταφῇ ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη, στὸ πεδίο τοῦ Ἀρεως, δπου γίνονταν στρατιωτικὲς συγκεντρώσεις). Σὲ ξεφάντωμα ποὺ ἔκαναν ἀξιωματικοὶ στὸ χῶρο ἔκεινο εἶδαν ἔνα δλάνοικτο τάφο καὶ δ σκελετὸς τοῦ γεκροῦ ήταν ἀγέπαφος ἀκόμα κι εἶχε μιὰ φλογέρα στὸ στόμα!! Ἀπὸ διαδόσεις καὶ περιγραφὲς ὑπολόγισαν πώς δ τάφος αὐτὸς ἀνῆκε στὸ Βουλγαροκτόνο. Ἀμέσως οἱ ἀξιωματικοὶ προσκυνοῦν τὸ λείφανο καὶ στέλνουν τὸ μήνυμα στὸ Μιχ. Παλαιολόγο. Θέλουν νὰ βγάλουν τὴ φλογέρα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ σκελετοῦ, ποὺ εἶχε τοποθετηθῆ γιὰ περίπαιγμα... Η φλογέρα ὅμως ἀπὸ περιπαίχτρα γίνεται φλογέρα συμβολικὴ κι ἐπικήγι γίνεται ἡ σάλπιγγα ποὺ θὰ ξυπνήσῃ τὸ ἀποθαρρημένο γένος τοῦ 1897 γιὰ νὰ τραβήξῃ μπροστὰ καὶ νὰ πετύχῃ τὰ τρόπαια τοῦ 1912 - 13. Η συλλογὴ αὐτὴ εἶδε τὸ φῶς τὸ 1910, δυδ χρόνια μόλις πρὶν ἀπὸ τὶς μεγάλες νίκες τοῦ Ελληνισμοῦ!..

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλ. σελ.

‘Ο Έβρος ίστορεῖ...

Πολυδ. Παπαχριστοδούλου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Άλληθεια έσκεψθη ποτὲ κανεὶς τὰ ποτάμια, μεγάλα ή μικρά, πόση συμπυκνωμένη ίστορία καὶ ποίησι καὶ ἀνθρώπινη περιπέτεια κουβαλοῦν καὶ μολογάνε! Καὶ δχι: μόνο ἐκεῖνα τὰ «μεγαθήρια», ποὺ ἐδημοσύργησαν καὶ ἔθρεψαν καὶ ἐκραταίωσαν πολιτισμοὺς λαμπροὺς στὰ δέλτα τους, ἀλλὰ κι ἐκεῖνα τὰ ἀσήμιαντα καὶ ἄγνωστα τοῦ κάθε τόπου μας. Οἱ ἀρχαῖοι, μὰ καὶ οἱ πρωτόγονοι ἀνθρώποι, ἔπιασαν καλὰ τὸ νότημα, ποὺ ἐλάττευσαν τοὺς ποταμοὺς σὰ θεότητες. Καὶ ἵσως εἶγα: λίγο ἀδικία γὰ λέμε ἀπὸ τὰ πρῶτα μας μαθητικὰ θρανία «ἡ Αἴγυπτος, τὸ δῶρο τοῦ Νείλου», γιατὶ λίγο πολὺ κάθε τόπος ἔχει γιὰ εὐεργέτη του τὸ ποτάμι.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: ‘Ο συγγραφέας, σὲ μιὰ εύτυχισμένη ὥρα δημιουργικῆς καὶ πρωτότυπης ἐμπνεύσεως, βάζει τὸν “Έβρο νὰ ξεδιπλώνῃ τὴν ίστορία του.” Αρχίζει λοιπὸν καὶ λέει γιὰ τὶς πηγές του, τὸ ξεκίνημά του, τὰ ἀπανωτὰ ὄνόματα ποὺ πήρε στὰ μυθικὰ καὶ ιστορικὰ χρόνια. Κάθε του βῆμα καὶ ἔνα ἐντυπωσιακὸ ἐπεισόδιο. Τὰ νερά του ἔθεράπευσαν τὸν ’Ορέστη κι αὐτὸς τοῦ ἔκτισε τὴν ’Ορεστιάδα, τὰ βοτάνια στὶς δύχες του ζαλιστικοὶ καπνοὶ γιὰ τοὺς Θράκες. Καὶ πόσες φυλὲς ἄγριες καὶ ἡμερες, διαβατάρικες εἶδε γύρω του! Μονιμώτεροι οἱ Θράκες, ποὺ οἱ “Ἐλληνες τοὺς ἔδιδασαν θρησκεία, πολιτισμὸ καὶ γλώσσα. Κι ὁ παράξενος ἀφηγητῆς συνεχίζει πώς στὸ κατέβασμά του βλέπει γύρω του ἡ ζωὴ ἀσταμάτητα νὰ ἀνανεώνεται, ἀλλὰ νὰ μὴ σθήνουν καὶ τὰ παλιά. ‘Ο παμπάλαιος Διόνυσος μὲ τοὺς Σατύρους καὶ τὶς Μαινάδες του ἀνακατόνεται μὲ τοὺς στήμερινούς γλεντοκόπους καὶ στ’ ἀναστενάρια. ‘Ο τρύγος στήμερα γίνεται ἔτσι τελετουργικά, ποὺ θυμίζει δ, τι ἐγίνετο στὰ πανάρχαια ἔκεινα χρόνια καὶ γενικῶς καινούργια καὶ παλιὰ σφιχτοδένονται σὲ ζωντανὸ παφρόν. Κι ೨στερα τὰ γεφύρια του, τὰ γεφύρια τὰ ξακουστά, «τὰ στειχειωμένα» ἀπὸ τὸ «Θεμέλιωμα» ἀνθρώπων. Καὶ τελειώνει τούτη τὴν ἐπικοινωρικὴ — λέμε ἐμεῖς — ροή του στὸ γαλανὸ Αίγαιο, «ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζωος καὶ δυνατός, ποὺ τὸν πλουτίζουν τὰ 60 ποτάμια τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἐλληνικῆς! !

Θεωροῦμε πιὸ σωστὸ νὰ μὴ κόψωμε τὴ ροή τοῦ θαυμαστοῦ ποταμοῦ σὲ ἐνότητες, ἀλλὰ καὶ τὴν δρμὴ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ πολυγνώστη συγγραφέα μας.

Γλωσσική έρμηνεία: Κάλλιστος = διμορφότατος. Ἀργυρορρύτης = αὐτὸς ποὺ κυλάει ἀσημένια γερά. Μαρμαρυγή, ἡ = ἡ λάμψι, ἡ ἀκτινοθολία (ρ. μαρμαρίω). Δεισιδαίμων = αὐτὸς ποὺ φοδᾶται τὰ πνεύματα, ὁ προληπτικός. Νάμα, τὸ = γερὸς ἵερης πηγῆς, κρασί. Χαμόζηλα = αὐτὰ ποὺ ἀγαποῦν τὸ ἔδαφος, ποὺ τείνουν γὰ ἀκουμπήσουν κάτω. Τσότρα, ἡ = ξύλινο δοχεῖο κρασιοῦ < τουρκ. **cotra** < ιταλ. **ciotola** < παραφορὰ τῆς ἀρχ. ἐλλην. λέξεως κοτύλη. Βοτάνη, ἡ = τὸ ἀφιόνι, ἡ ὑποπαπαρούνα. Σεῖτρα φυχῆς = κινήματα, δρμές φυχές (τὸ ρ. σείω). Τηγνες, οἱ = μεγάλα βαρέλια γιὰ τὸ μοῦστο. Ληγὸς (ἀρχ. λέξι) = κάδος. Οἰστρηλατεῖ < οἰστρος + ἐλαύνω = τοὺς χτυπάει ὁ οἰστρος (ἡ βοϊδόμυγα), παράφορος ἐγθουσιασμὸς (μεταφορ.). Κυρίως λέγεται: γιὰ τοὺς ποιητές, δταν τοὺς ἔρχεται ἡ ἔνθεη ἔμπνευσι. Τὰ τσοῦπρα = τὰ τσίπουρα. Ρουμάνι, τὸ = ἡ δασολαγκαδὶα < τουρκ. **orman**. Λιπαντής = αὐτὸς ποὺ λιπαίνει, μὲ τὴν πλούσια λάσπη (ἰλὺ) ποὺ κουβάλαει.

Πραγματικῶν έρμηνεία: Ἐδῶ προτιμοῦμε, ἀπ' ὅλο αὐτὸ τὸ ἀγεξάντλητο «γίγνεσθαι» τοῦ "Ἐδρου, γὰ παραθέσωμε σὲ ὅμιλος τὰ διάφορα πραγματολογικὰ στοιχεῖα.

α) Μ υ θ ο λ ο γ i κ ἄ : Ὁ ρ φ ε ύ ζ : Μυθικὸς ποιητής, μουσικὸς καὶ ἥρωας τῆς Θράκης, ποὺ ὁ θρύλος θέλει πώς μὲ τὴ θεία μουσική του καὶ τὶς θεότητες τοῦ "Αδηγ συνεκίνησε κι ἔφερε πίσω τὴ σύζυγό του Εύρυδίκη. Ὁ ρ ἐ σ τ η ζ : "Ωστε κι ἐδῶ ἔφθασε ὁ πολυπλάγητος ἥρωας, ὁ γιδὸς τοῦ Ἄτρειδη Ἀγαμέμνονα, κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς ἔρινές, δταν ἐσκότωσε τὴν μητέρα του, ἐκδικούμενος τὴν ἀμιαρτωλὴν Κλυτακινήστρα. Ἐ ρ i ν ύ ε ζ : Ἀληκτώ, Τειτιφόγη, Μέγκιρα, ποὺ ἐκπροσωποῦν τοὺς τιμωροῦς τῶν φονιάδων. Δ i ό ν υ σ ο ζ : ὁ περίφημος θεὸς τῶν ἀμπελιῶν, τοῦ κρασιοῦ καὶ τῆς βλαστήσεως. Βέδνια «πολλοὶ τόποι μάργανται περὶ ρίζῃν (καταγωγὴν) Διονύσου». Ἡ Θράκη ὅμιλος ἔχει τὰ πρωτεῖα κι ἀπ' ἔκει εἰσήχθη ἡ λατρεία του στὴν Ἑλλάδα. Σ ατ υ ρ ο i : Τραγόμορφοι ἀκόλουθοι τοῦ Διογύσου. Μ α i γ ἄ δ ε ζ : Γυναῖκες ποὺ σὲ ἔνθεο παραλήρημα ἀκολουθοῦσαν πυρφόρες τὸν Διόγυσο. Β ἄ κ χ α i : Οἱ πιστοὶ ἀκόλουθοι, οἱ μυημένοι εἰς τὸν «θίασον» τοῦ θεοῦ.

β) Ι σ τ ο ρ i κ ἄ : Εύριπιδης: Ἀθηναῖος, ἔνας ἀπὸ τοὺς 3 κορυφαῖους τραγικοὺς ποιητὲς τῆς ἀρχαιότητας. Ἀλκαῖος: ὁ περίφημος λυρικὸς ποιητὴς τῆς Λέσβου (κατὰ τὸν θεὸν αἰώνα π.Χ.). Βισσόπαρχ, ἡ: τόπος τῆς Εύμολπιδος, τῆς Φιλιππούπολεως, τῆς ἐλληνικωτάτης αὐτῆς πόλεως τῆς Ἀγ. Ρωμυλίας μας, πού, φριχτό..., εἶναι στοὺς Βουλγάρους

τώρα. Θράκες: συγγενικά φύλα τῶν Ἑλλήνων, οἱ δποῖοι: τοὺς διέκριναν στοὺς π:δ πολιτισμένους (νότιους) καὶ στοὺς βαρβάρους (βορείους). Βέσσαια, πρὸς ἄρσι κάθε παρεξηγήσεως, ἔννοοῦμε τοὺς Θράκες στὴν ἀρχαία ὁρολογία, τοὺς μὴ "Ἑλληνες, ὅχι σήμεραι!!" Ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρωμε ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Θράκης σήμερα, δπως τότε, κρατάει πολὺ ἀπὸ τὸν ψυχισμὸν καὶ τὸν ἀρχαῖο θρύλο (πατρίδα μύθων καὶ θρησκειῶν). Ζω φόρος: (ζωηφόρος): Τὸ μεταξὺ τοῦ ἐπιστυλίου καὶ τοῦ γείσου τοῦ ἀρχαίου γασοῦ τιμῆμα (σὰ ζώη, ὅχι πλατειά), κοσμημένο μὲ γλυπτές παραστάσεις, κυρίως ζώων. Περίφημη ἡ ζωφόρος τοῦ Παρθενώνα, ποὺ παρίστανται τὴν πομπὴ τῶν Παναθηναίων.

γ) Γεωγραφικά: Ἔρος: Λέγεται ἀπὸ τὸ λαὸ σήμερα καὶ Μαρίτσα. Εἰναι τώρα τὸ φυσικὸ μας δριο ἀπὸ τὴν Ἀγ. Θράκη. Ριλα, ἥ: δροσειρὰ στὴ Ν.Δ. Βουλγαρία. Ροδόπη: Ἡ περίφημη ἑλληνικὴ Ροδόπη, τὸ βουνὸ καὶ ἡ περιοχὴ ἡ χιλιοτραγουδημένη! Ὁρεστιάς: σημερινὴ μας πόλι ἐπὶ τοῦ "Εέρου, ἀκριτική, στὸ ἔσχατο τοῦ Β.Α. τριγώνου τῆς χώρας μας. Τόντζος, Ἄρτισκος, Ἐργίνης: μεγάλοι παραπόταμοι τοῦ "Εέρου. Στράντζα, ἥ: βουνὸ τῆς ἀνατολ. Θράκης.

δ) Λαογραφικά: Τῆς Θράκης μας εἶναι πολὺ πλούσια καὶ ἐνδιαφέρουσα ἡ λαογραφία τῆς. Καὶ πάλι καλὰ ποὺ μᾶς τὴ θυμίζει τώρα ἡ ἀρχηγητής μας καὶ εὐεργέτης τῆς Θράκης, ὁ "Εέρος. «Οἱ τρυγῆτρες (σήμερα) γίνονται Μαινάδες»: Οἱ κάποιες τελετουργίες καὶ οἱ ἔξωτικοι χοροὶ τῶν σημεριγῶν τρυγητάδων ἀναβιώγουν κάπως τὴν τότε διογυσιακὴ λατρεία. Ἀναστενάρηδες καὶ ἀναστενάρισσες κάνουν πυροδοξία πάνω σὲ ἀναμμένα κάρβουνα. Φαινόμενο ποὺ ἀφήγει κατάπληκτους τοὺς νεοέλληνες, ἀλλὰ καὶ τοὺς ξένους: (μάλιστα τώρα τελευταῖα πολὺς θόρυβος ἔχει δημιουργηθῆ γύρω ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευσί τους ἥ μὴ (... θὰ ήταν κρίμα!). «Τὸ ἔωτικὸ παμπάλαιο πολύτοξο γεφύρι ἡ Μακρογέφυρα»: ζωγραφεύει ἐδῶ ὁ θρύλος τοῦ «στοιχειώματος». Θυμόβιαστε «τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας», ἀλλ' οἱ λαϊκὲς δοξασίες δὲν θέλουν μόνο αὐτό, γά ποὺ ἔχει κι ὁ "Εέρος τέτοια παράδοσις" ἔξ αλλου καὶ τὰ περισσότερα ιστορικὰ ποτάμια, γιατὶ λέγε οἱ δημοτικοὶ στίχοι: «... ἥ μὰ ἔχτισε τὸ Δούναβι, ἥ ἀλλη τὸν Ἀφράτη, κι ἥ τρίτη ἥ καλύτερη τῆς Ἀρτας τὸ γεφύρι».

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μὰ πῶς εἶναι δυγατὸν γὰ μὴν ἀφθονοῦν ἐδῶ

τὰ καλαισθητικὰ μέσα καὶ στολίδια, ἀφοῦ ἐδῶ μέσα πρέπει γὰρ ἔξωτερι-
κευθῆ ὅλος τοῦτος δὲ πολύδουσ καὶ πολύχρωμος κόσμος, αὐτὸς τὸ «ὅργιο»
τῆς ζωῆς καὶ τῆς διάρκειας; Γιὰ τὶς εἰκόνες τις δηπτικοακουστικὲς καὶ
τις ἀδρότετες σκηνὲς θὰ κάνωμε λόγο στὴν «καλλιτεχνικὴ παρόρμησις»,
μὰς ἃς ἰδοῦμε ἀπὸ κοντά τὴν δημορφιά. Ἀρκετὰ τὰ ἀσύνδετα, τὰ πολυσύν-
δετα, οἱ μεταφορές, οἱ παρομοιώσεις, οἱ κλιμακώσεις. Ὑποστηρίζομε πώς
ἡ μακρόσυρτη εἰκόνα, παρομοίωσι καὶ μεταφορά: «οἱ τρυγῆτρες - μανιγά-
δες ποὺ ξετυλίγονται σὰ ζωφόρες τοῦ Φειδία στοὺς ἀτέλειωτους κάμ-
πους» εἶναι μιὰ εύτυχισμένη στιγμὴ καὶ δημιουργία ἐνὸς λογοτέχνης. Ἀλ-
λὰ θὰ ἡταν τέλεια παράλειψι, ἐὰν δὲν παρατηρήσωμε καὶ δὲν ἔκτιλή-
σωμε καὶ δὲ δανεισθοῦμε στὰ γραπτά μας τὴν «λειτουργία» τοῦ ἐπιθέτου
(σωστότερα τῶν ἐπιθέτων), ποὺ εἶναι καὶ ἔνα καὶ δύο καὶ τρία καὶ τέσ-
σερα... καὶ καταπολιορκοῦν, φίλικὰ δημως, τὸ οὖσαστικό, συνήθως ἔναρθρα
καὶ ἐπιτασσόμενα. Δίγεται ἔτσι ἔνα θαυμάσιο αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα. Π.χ.-
«δὲ Ἐβρος δὲ ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζωος καὶ δυνατός», «Τῆς πλου-
σιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς». Πάντως δὲ λόγος εἶναι βαρυφορτωμένος, δλόπηχτος ἀπὸ πράγματα καὶ
στολίδια, γι' αὐτὸ δυσκολοπαρακολούθητος.

Κεντρικὴ ίδεα: Ο «Ἐβρος θὰ παραμένη μέσα στὴ ροή τοῦ χρόνου δὲ
μάρτυρας καὶ διαταλητής μιᾶς δυνατῆς καὶ ἀξεθύμαστης σὲ ίστορικές
περιπέτειες καὶ δημορφιὰ ἑλληνικῆς περιοχῆς, τῆς Θράκης μας.

ΓΛΩΣΣΑ: Μία πολύχρωμη, πολυδύναμη, μὲν ἀπεριόριστες ἔκφραστικές
δυνατότητες, δπως συμβαίνει πάντοτε γὰρ εἶναι ἡ καλοδουλεμένη «λογο-
τεχνικὴ» δημοτικὴ γλῶσσα. Ὑπάρχουν κι ἀρκετές λέξεις ἀπὸ τὴν ντοπιο-
λαλιὰ τὴν θρακιώτικη, ποὺ πλουτίζουν τὴν ἔκφρασι.

ΓΦΟΣ: Γλαφυρό, παραστατικό, πολύχρωμο καὶ πολύγχο. Ἐναλλάσσον-
ται ἐδῶ μέσα τόνοι παιχνιδιάρικοι ὡς τοὺς διηγητικούς καὶ τελετουργι-
κούς· κι ἀπάνω ἀπ' ὅλα παφλάζει ἔνας πηγαῖος καὶ ἀκράτητος λυρι-
σμός. Ο παρατακτικὰ δοσμένος λόγος, ἀλλοτε βραχυπερίδος καὶ ἀλ-
λοτε μακροπερίδος, δίνει δλον αὐτὸ τὸ σπαρταριστὸ κυματισμό.

Ψυχολογικὴ ἀνάλυσι: Ἀφοῦ δ συγγραφέας ἔδαλε τὸ πόταμι γὰρ μι-
λήσῃ καὶ γὰρ μᾶς θυμίσῃ δλόκηρη κοσμογονία, μύθους, θρύλους (ἀγα-
πημένα ριζώματα στὶς ἑλληνικές φυχές μας), ίστορίες παμπάλαιες καὶ
τωριγές περιπέτειες, ἡταν φυσικὸ καὶ στὶς φυχές μας γὰρ ἀφροκοπήσῃ
ποτάμι, ἀταμάτητο ἀπὸ συναισθήματα, καὶ γὰρ ξυπνήσουν «πόνους πα-
λιοὺς ποὺ μέσα μας κοιμοῦνται», γιατὶ ἐδῶ δὲν μᾶς μένουν μόνο φευγα-
λέες ἐντυπώσεις, ἀλλὰ ἀγαμοχλεύονται μέσα μας τὸ ιερό, τὸ θρησκευτικὸ

δέος μὲ διμαδικά, έθνικά μας βιώματα' ἀλλὰ γιατί δχι καὶ προσωπικά μας; Νά, τὸ ποταμάκι τῆς δικῆς μας ἰδιαίτερης πατρίδας ἵστως ἀρχίση γιὰ μᾶς τὸ δικό του ἀσήματο τραγούδι!!!.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ Η ΝΡΟΓΜΗΣΗ — ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: «Ωραῖο πρᾶγμα ν' ἀγαπᾶς μὲ πάθος τὸν τόπο σου, καὶ νὰ σκύβῃς πάνω του γιὰ ν' ἀκοῦς τὸν σφυγμό του καὶ νὰ γίνεσαι μεταγλωττιστής καὶ ἔξηγητής του στοὺς ἀλλούς. Εἶναι η καλύτερη προσφορὰ στὴν τέχνη τὴν γνήσια, ἀλλὰ καὶ τὴ γνωριμία αὐτοῦ τοῦ τόπου. Τὸ δλικὸ λοιπὸν εἶναι ἔτοιμο, παλλόμενο, ἀπλῶς τὴ δημιουργικὴ φαντασία τῶν καλλιτεχνῶν θέλει: Ή ποίησι ἡ λαϊκὴ καὶ ἡ δόκιμη, η ποίησι «ἡ μοντέρνα», η ἡ δύοια δίγποτε ποίησι μπορεῖ ἀπ' ἐδῶ νὰ δανεισθῇ τὰ συνταρακτικά της σύμβολα. «Οσο γιὰ τὴ ζωγραφική, ἔ, μὰ ἐδῶ εἶναι ὁ θρίαμβός της καὶ ἡ ἀποθέωσί της. Τὶς εἰδυλλιακὲς καὶ τὶς ἐπικές εἰκόνες ποιὰ παλέττα ζωγράφου θὰ τὶς ἔξαντλήσῃ!! Ἀλλὰ τοῦτο τὸ κείμενο εἶναι τέλεια στὰ μέτρα τοῦ μερισματικοῦ ντοκυμαντέρ. Κι ἔπειτα θὰ τολμήσωμε κάτι πρωτότυπο, παχόλου ὅμιως ὑπερβολικὸ καὶ ἀφύσικο: τὶ εύτυχισμένες ἐμπνεύσεις μποοῦν νὰ πάρουν δῶθε οἱ μουσουργοὶ γιὰ «συμφωνίες», εἰρηνικές, ποιμνικές, θρησκευτικές, πολεμικές!! Γιατὶ τάχα ὁ Δούγαδις ἡ ὁ Βόλγας ἢ ὁ Ρήγος νὰ εἶναι τόσο χιλιοτραγουδημένοι! Ἀλήθεια ποιός εἶναι ἔκεινος ὁ Οὔγγρος ἢ ὁ Ρουμάνος συνθέτης, ποὺ ἔχει κάμει τὴν περίφημη «μουσικὴ ραφιωδία» γιὰ τὸ Δούγαδι, «Τὸ ποτάμι τῆς πατρίδας μου»; Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπέροχο, τὸ πρωτότυπο χορόδραμα ἐδῶ τὸ βλέπετε ἀπὸ τ' ἀδύνατα; Νά, στὸ ρυθμὸ τῆς μουσικῆς τοῦ ποταμοῦ, γεννήματα πανάρχαια, μαινάδων καὶ σατύρων, νὰ συγχορεύουν καὶ νὰ συναγάλλωνται μὲ σύγχρονες μορφές, γτόπιους Θρακιώτες καὶ Θρακιώτισσες, τραγουδώντας δίπλα σὲ τούτη τὴ φυσικὴ ροή τοῦ ἀνθρώπου τὴ δύναμι καὶ τὴ διάρκεια... **ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ:** Εἶναι μιὰ ταξιδιωτικὴ ἐντύπωσι, καὶ καλύτερα, μιὰ λυρικὴ περιγράφη καὶ «ἔκφρασι».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: «Ο συγγραφέας, μὲ παραστατικὴ δεξιότητα, καὶ ἔχοντας τόσο ἀγεξάντλητο «μέσα πλούτος» ὁ Ἰδιος, μᾶς ἔδωσε ἐδῶ σὲ λυρικοὺς τόνους μιὰ «ἀνατοικία» ἀρκετῶν ἀπ' ἔκεινα ποὺ κάνουν τὴ σάρκα καὶ τὸ αἷμα, τὴν ψυχὴ τῆς Θράκης. Μέσα σὲ τοῦτο τὸν γεωγραφικό, λαογραφικό, έθνοιολογικὸ καὶ φυσικὸ πλοῦτο, ἐπήραμε ἔνα ὠραῖο μάθημα ἴστορίας καὶ πατριδογνωσίας καὶ ἔγευθήκαμε μὲ ψυχικὴ ἀγαλλίασι διμορφιές τοῦ τόπου μας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: «Ο Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου ἐγεννήθη τὸ 1886 στὶς Σαράντα Εκκλησιές τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε στὴν Αθήνα τὸ

1967. Δυνατός φιλόλογος και έκπαιδευτικός στήν Εύαγγελική σχολή Σμύρνης, Θεσσαλονίκη, Λάρισα. Ήσχολήθη μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ κυρίως μὲ τὴ λαογραφία τῆς Θράκης, ποὺ τὴν ὑπηρέτησε μὲ πάθος ἵερο.

Τὸ ἔργο του: "Ιδρυσε τὸ «Θρακικὸ ἀρχεῖο» καὶ ὑπῆρξε διευθυντής του, καθὼς καὶ τοῦ περιοδικοῦ «Θρακικῶ». Ἀκαταπόνητος καὶ παραγωγικώτατος. Ἐξέδωκε 5 τόμους γιὰ τὴ θρακικὴ λαογραφία, ἥθιογραφία καὶ γλῶσσα, καὶ 10 τόμους ἀπὸ χριστουγενιάτικα, πρωτοχρονιάτικα, πασχαλινὰ καὶ φυσιογνωστικὰ διηγήματα. Οἱ ποικίλες ὅλες δημοσιεύσεις του (μελέτες καὶ ἐπιφυλλίδες) ξεπερνοῦν τὶς 400! Γενικῶς ὑπῆρξε ἔνας σεμιός καὶ ὀθόρυβος ἐργάτης τοῦ λόγου καὶ τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τὸ ἔργο τους εἶναι προσφορὰ ἔθνική ἀνεκτίμητη καὶ ἀλογάριαστη, καὶ ἡ δποία δημως ἀπαιτεῖ μιμητές καὶ συνεχιστές, νὰ μὴ μείνῃ στὴ μέση.

Ἡ Θάλασσα

Α. Καρκαβίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Οἱ "Ἐλληνες ἀπὸ πολὺ παλιὰ ἀγάπησαν τὴ θάλασσα. Οἱ πολλὲς ἀκτές μας, στεριανὲς καὶ νησιώτικες, ὤθησαν γρήγορα τὸν "Ἐλληνα στὸ ὄγρο στοιχεῖο. Κρητομυκηναϊκὴ ζωὴ: Σὲ πρῶτο πλάνο ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριο καὶ τὸ κέρδος, 8 - 5 αἰ. π.Χ.: Ἀποικίες Εὔξείνου καὶ Μεσογείου. «Χρυσοῦς αἰώνων»: «Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος...». Βυζαντιον: Ναυτιλία, ἐμπόριο, κέρδος, μόρφωσι. Τουρκοκρατία: Ναυτιλία, ἐμπόριο, κέρδος πολύ, ποὺ βοήθησε στὸν ἀγῶνα τοῦ '21. Ἡ θάλασσα μαργαριτεῖ καὶ μαργαρεῖ πολὺ τὸν "Ἐλληνα τόσο, ποὺ ἡ θάλασσα ἔγινε τὸ μέσο διασπορᾶς ἀλλὰ καὶ ἐνότητος τῶν «ἀπαγταχοῦ» Ἐλλήνων...

ΝΟΗΜΑ: 'Ο ἥρωας τοῦ διηγήματος εἶναι γυιὸς θαλασσινοῦ· θέλει κι αὐτὸς νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο τοῦ πατέρα του. Μάταια ὁ πατέρας του κι οἱ γεροντότεροι τοῦ νησιοῦ προσπαθοῦσαν νὰ τοῦ ἀλλάξουν τὴ γνώμη. Αὐτὸς νιώθει κάποιο μαγνήτη νὰ τὸν τραβᾷ στὴ θάλασσα. Τὸ πρῶτο του παιχνίδι ἦταν ἔνα κουτὶ ἀπὸ λουμίνια, ποὺ μὲ τὴ φαντασία του γινόταν μπάρκο τρικούβερτο. Ἀργότερα ἔφτιαξε μεγαλύτερο καράδι, τῷρριξε στὴ θάλασσα καὶ τ' ἀκολούθησε κολυμπῶντας μέχρι ποὺ τὸ

πήρε τὸ ρεῦμα καὶ χάθηκε... Οὔτε βιβλία οὔτε σχολεῖο οὔτε τίποτα δὲν τὸν κρατοῦσαν. "Ηθελε νὰ ζήσῃ κι αύτὸς τὴν πολυβάσανη ζωὴ τοῦ ναυτικοῦ. "Ολες οἱ κινήσεις τῶν ναυτικῶν, τὰ λόγια, οἱ ιστορίες τους τὸν τραβοῦσαν κοντά της. Κι ἂς ἔβλεπε τὰ ὄρφανὰ τῶν ναυτικῶν καὶ τὶς μαυροφόρες γυναῖκες κι ἂς τοῦ ἔλεγαν φοβερές ιστορίες. Δὲν ὅλαζε γνώμη. "Ωσπου νά! βρῆκε τὴν εὐκαιρία. Τὸν βοήθησε κι ἡ μάνα του, γιὰ νὰ μὴν ἀρρωστήσῃ, κι ἐπήγε στὸ καράβι τοῦ θείου του, ποὺ ἦταν «ἄγριος καὶ κακὸς» καὶ ποὺ «πήγαιναν μόνον ἀπελπισμένοι στὴ δούλεψή του». Κι ὁ νέος αὐτός, ὁ ἥρωας μας, ρίχτηκε στὴ δουλειά. Παντοῦ πρῶτος, σ' ὅποια σκληρὴ δουλειά... Καὶ μὲ περιφρόνησι ἔβλεπε τοὺς στεριανούς, μὲ θλῖψι...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — Ἐπιγραφὴ τούτων: Τὸ διήγημα τοῦτο εἶναι ἀπόσπασμα διμωνύμου διηγήματος τοῦ Καρκαθίτσα. Κι εἶναι μία ἑγότης, ἡ πρώτη τοῦ μεγάλου διηγήματος μὲ ἐπιγραφή: «Τὸ δνειρὸ τοῦ γέου καὶ ἡ πραγματοποίησι τούτου». Εἶναι δυνατὸ δῆμος νὰ χωρισθῇ σὲ 3 ὑποεύδητητες: Α' «ὁ πατέρας μου... ὁ τρελοθοριάς τὰ στειρολίθαρα» «ἡ παιδικὴ ἥλικια καὶ τὸ δνειρὸ τοῦ ἥρωα». Β' «Ἄλλα τὸ ἵδιο κάτι... πεῖσμα καὶ σύγκρυο μαζί» «ἡ ἐφηδικὴ ἥλικια τοῦ γέου κι ἡ λαχτάρα του νὰ γίνη γαυτικός». Γ' «Δὲν κρατήθηκα... ποῦγε τάχα κι ἐκεῖγοι!...» «ἡ πραγματοποίησι τοῦ δνείρου τοῦ ἥρωα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Πετσί, τὸ < μεσυ. πέτσιν < ὑποκορ. τοῦ ἴταλ. **pezzo** = δέρμα. Παλαμάρι, τὸ < ἴταλ. **palamaro** = κάλυς, χονδρὸ σκηνῆ. Ἀρμεγκα, τὰ = τὰ κατάρτια καὶ τὰ πανιά τοῦ πλοίου. Ναργιλές, ὁ < γαργκελές < τουρκ. **nargelle** = εἰδος ἀστακῆς καπνοσύριγγος. Στειρολίθαρα, τὰ = τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὃπου δὲν ὑπάρχει βλάστηση. Λουμίνι, τὸ < βενετ. **lumin** = ἐλλύχνιον, εἰδος θυραλλίδος διὰ καντήλια. Τρικούβερτο, τὸ < τρεῖς + κουβέρτες < βενετ. **couverta** = μεγάλο πλοϊο μὲ τρεῖς κουβέρτες, δηλαδὴ καταστρώματα. Ταρσανάς, ὁ < τουρκ. **tersane** = ναυπηγεῖο. Ἐμπατή, ἡ (ἐμ - βαίγω < ἐν - βαίγω) = εἰσοδος. Τσαλαβουτῶ < ἔξαλλα βουτῶ. Λυγερός, ἡ, ὁ < λυγιὰ + κατάλ. -ερός = εὐλύγιστος. Γεμιτζής, ὁ < τουρκ. **yemici** = ἔμπειρος ναυτικός. Χάλαρα, τὰ < χαλαρὰ (οὐδ. πληθ. ἐπιθ. χαλαρὸς μὲ ἀνέδασμα τόνου) = κρητινοί, τόποι πετρώδεις. Ἀργάτης, ὁ < μεσν. ἀργάτης < ἐργάτης = βαρούλκο τοῦ πλοίου. Πόμολο, τὸ < ἴταλ. **pomolo** = τὰ ὀρειχάλικια ἔξαρτήματα τοῦ πλοίου. Τάζω (τάσσω) = ὑπόσχομαι. Χαμπέρι, τὸ (καὶ χαμπάρι) < τουρκ. **haber** = εἰδῆσι. Ζαρώνω < μεσν. ζαρώνω < δζαρώνω < δζάριον ὑποκορ. τοῦ δζόσ. Σκουύζ, ἡ < ἴταλ. **scuna** =

είδος πλοίου, διστηλοίστιοφόρο μὲ τετράγωνα πανιά. Μισεύω < μεσον. μισσεύω < λατιν. missum (mitto) + κατάλ. -έω = ἀναχωρῶ. Καπετάν, ὁ < καπετάνιος < βενετ. capetanio < μεσον. λατιν. capitaneus < μεσον. Ἑλλην. καπετάνιος < κατ³ ἐπάγω (= μεσαιωνικὸ διοικητικὸ ἀξιώμα) = ὁ ἀρχηγὸς τοῦ καραβίου. Μαγνήτης, ὁ < μαγνῆτις (λίθος) = είδος δρυκτοῦ σιδήρου, ποὺ ἔχει τὴν ίδιότητα νὰ ἔλκῃ τὰ μέταλλα. Κουνέρτα, ἡ < βενετ. couverta = τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου. Τρόμπα, ἡ < ιταλ. tromba = ἀντλία. Καλαφάτισμα, τὸ < μεσον. καλαφατίζω < καλαφάτης < ιταλ. kalafat < ἀραβ. kálafa = τὸ κλείσιμο τῶν ρωγμῶν τοῦ σκάφους ἡ τοῦ βαρελίου. Σταύρωση, ἡ = ἡ θέσι τῆς κεραίας τῶν τετραγώνων ύψηλῶν ίστιών τοῦ πλοίου.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: "Αι - Νικόλαος = ὁ γνωστὸς "Αγιος Νικόλαος, ὁ προστάτης τῶν ναυτικῶν μας. Δὲν ὑπάρχει μικρὸ ἢ μεγάλο πλεούμενο χωρὶς νὰ ἔχῃ καὶ τὴν εἰκόνα του. Πολλὰ πλεούμενα φέρουν τὸ δνομά του. Ἐδῶ τὸ λιμανάκι εἶναι ἀφιερωμένο στὸν "Αι - Νικόλαο. "Ο "Αγ. Νικόλαος ήταν ἐπίσκοπος τῶν Μύρων τῆς Αυχίας. Ήταν ἡ ἐνσάρκωσι τῶν ὑψηλῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν. Ἐζησε τὸ 250 - 330 μ.Χ. Ἰδρυσε πολλὰ φιλανθρωπικὰ ἐδρύματα. Σχολαρχεῖο, τὸ = παλαιὸ τριτάξιο σχολεῖο μεταξὺ Γυμνασίου καὶ Δημοτικοῦ. Δέλφιγος, ὁ = τὸ δελφίγι. Γιὰ νὰ σθήσῃ τὶς φωτιές της: ὁ πυρήγας τῆς γῆς εἶναι διάπυρος. ἔχει 2000° — 6000° K θερμοκρασία (βλ. Γεωλογία Δ', σελ. 15). Μαύρη Θάλασσα, ἡ = ὁ Εὔξειγος Πόντος. Ἀλιτζέρι, τὸ = τὸ Ἀλγέρι.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ο Καρκαβίτσας διατζωγραφίζει μὲ δύναμι φυχολόγου τὰ συγκισθήματα, ποὺ διακατέχουν τοὺς θρωαες. Ἰδιαίτερα ὁ γέος αἰσθάνεται μιὰ ἐπιθυμία: νὰ γίνη ναυτικός· ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ εἶναι βαθειὰ καὶ μεγάλη· κατευθύνει δοῦ τὸ εἶναι του· ἐσωτερικὸ κι ἔξωτερικό. Ἐπιθυμία ποὺ δὲ θὰ σθήση, δὲ θὰ καμφθῇ οὕτε καὶ μὲ τοὺς πιὸ ἀπαίσιους οἰωνούς... Τὴν φυγὴν του στὴ θάλασσα τὴν ζητεῖ σὰ μιὰ διέξοδο, σὰ μιὰ λύση. **ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ:** Ο γερός εἶναι μεγάλης θελήσεως, ἀγαπᾷ τοὺς κινδύνους, τὴν ἐργασία καὶ ιδιαίτερα "Ἐλληγας νησιώτης, ποὺ αἰσθάνεται τὴ θάλασσα νὰ ρέη μὲς στὴν φυχὴ του, μὲς στὶς φλένες του, μέσα στὸ εἶναι του δλόκληρο. Ο πατέρας (βουβός πρόσωπο) εἶναι ὁ ἔμπειρος ναυτικός, ὁ φτασμένος, ὁ συγετός, ὁ δάσκαλος, ποὺ δὲ μπορεῖ δημος νὰ πείσῃ τὸ γυιό του σ' διτὶ αὐτὸς νομίζει — μακριὰ ἀπ' τὴν θάλασσα — ὅχι γι' ἀλλο λόγο, ἀλλὰ γιατὶ ἀντίπαλος του εἶναι αὐτὴ ἡ θάλασσα, ποὺ εἶχε πλανέψει τὸ γυιό του μ' δλα τὰ κάλλη της... Η μάγια εἶναι ἡ αἰώνια μάγια μὲ τὴν ἀμετρητὴ ἀγάπη πρὸς τὸ παιδί της:

Γιὰ νὰ μὴν ἀρρωστήσῃ ὁ γυιός της, φροντίζει νὰ μπαρκάρη στὸ καράδι τοῦ ἀδερφοῦ της, ἔστω καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἄντρα της, ποὺ λείπει ταξίδι. Ο Καλὸς γέρος εἶναι ὁ σκληρὸς κι αὐταρχικὸς τύπος τοῦ παλιοῦ καπετάνιου. (Στὸ μεγάλο διήγημα φαίνονται διαυγέστεροι οἱ χαρακτῆρες τῶν ἡρώων καὶ καλὸς εἶναι νὰ τὸ γνωρίσουν οἱ μαθηταί, ἀφοῦ στὴν Ε' καὶ τὴν ΣΤ' δὲν διδάσκεται τὸ διήγημα τοῦτο τώρα πιά).

Καλολογικά στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ἀτιμο, ἄχρηστο, ἀπόλιμαχοι, μαύρη, ὀλάκερο, θεῖνό, ἄδουλες, πύρινη, προφητικά, φανταχτερά, στρωτή, βουβή, σταχτόμιαρα, θλιβερό, δλαφούσκωτα, κοντυλογραμμένα, πικρό, ζαρωμένα, ἄψυχα, ἀγριος, κακός, στεριανούς. Σύνθετα: πρόπαππος, ἔξεψηγησαν, ἀπόλιμαχοι, παράδγαιγαν, πρωτογίνη, στειρολίθαρα, τρικούνθερτο, καρδιοχτύπι, τσαλαδουτῶ, σχολαρχεῖο, ἥριοκαμένα, οὐρανοθέμελα, ἀλυσοδεμένα, σταχτόμιαρα, δλαφούσκωτα, κοντυλογραμμένα, νυχτοήμερα, ἀκρογιαλιαῖς, δρφανοπαίδια, μαυροφόρες, φαρότρατα, ἀγεμόσκαλες, πισωδρομῆ. Μεταφορές: μῦρο (τὸ κῦμα), τύλιξε, ἀτιμο (στοιχεῖο), ἔφαγε (τὴ Ζωὴ του), μαύρη (πέτρα), ρίζα (τῆς γενιᾶς), νὰ χτίση, νὰ λύσω (τὸ μυστήριο), ἔσεργε, γκρέμιζε, πύρινη (φαντασία), τὰ ἔκλεισα (τὰ βιθλία), νὰ καβαλικεύῃ (τὰ χάλαρα), μεθυσμένος, θλιβερό (πουλάκι), φωτεινὴ (γραμμή), πικρό (χαμπέρι), ἄψυχα (λιθάρια), ἔσεργε (τὴν ψυχή του), νὰ πατήσω (στὴν κουδέρτα) κ.ἄ. Προσωποποιήσεις: χαμογελᾶ (ἡ θάλασσα), σοῦ τάζει. Μοῦ ἔλεγαν μύρια, ἡ φωνὴ τοῦ νησιοῦ, δργισμένη (ἡ θάλασσα), νὰ δέρνη, νὰ καβαλικεύῃ. Μ' ἔκραζαν (τὰ πανιά, σκοινιά κ.ἄ.), μοῦ ἔταζαν. Ἐσεργε (δι μαργνήτης). Ἀσύνδετα: δ πατέρας... παλαιμάρι. Τὴν ἔθλεπα... μυστικότης. Τὴν ἔθλεπα... φωτιές της. Κι ἔτρεχα... τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔθλεπα... ἐπάνω του. Τὰ σταχτόμιαρα... χαρές. Παρομοιώσεις: ὅπως δ τρελοθορίδες τὰ στειρολίθαρα, σὰ δέλφινας, σὰ ζαφειρένια πλάκα, ὅπως πειράζομε ἀλυσοδεμένα τ' ἀγρίμια, ἡ ψυχή μου... ἐπάνω του. Ἀλληγορίες: δις είχα ἔνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου. Τὸ καράδι θέλει δουλειά. Κύκλος: πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος. Ἄλλους τέπους, ἀνθρώπους ἄλλους. Ἐπαναφορά: πεῖσμα μ' ἔπιανε... πεῖσμα καὶ σύγκρυο μαζί. Κλιμακωτό: ὀργισμένη ἄλλοτε... καὶ νὰ ἡχάν. Πολύστικτο: Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειά... Ζοῦγε τάχα κι ἔκεινοι!.. (Τὰ ποιλάκια στέξεως δείχνουν ταραγμένο ψυχικὸ κόσμο, συγκαισθηματικὴ κίνηση μὲ γοργότητα). Ὑπερβολή: Μόνον ἀπελπισμένοι πήγαιναν στὴ διούλεψή του. Ζοῦγε τάχα κι ἔκεινοι!

ΝΟΗΜΑΤΑ : 1. Η θάλασσα εἶναι παράγων μορφώσεως καὶ πλούτου.

2. Η θαλασσινή έργασία είναι έξαντλητική (κυρίως στά παλιά χρόνια).
3. Η θάλασσα σάν μαγγήτης τραβᾶ κοντά της κάθε παραθαλάσσιο άνθρωπο.
4. Τὰ παιδικὰ δημιουργία, πολλές φορές, είναι συντελεστές μελλοντικής σταδιοδρομίας.
5. Η φιλοτιμία στὸ νέο είναι: ἀφοριὴ μεγάλης δημιουργικότητος.
6. Κανεὶς τόπος η κίνδυνος δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπραξία τοῦ γένου.
7. Ατέλειωτη είναι η ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν θάλασσα.

Κεντρική ίδεα: Μεγάλη κι ἀτέλειωτη είναι η ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν θάλασσα. Τοῦτο καταφαίγεται ἀπὸ πολλὲς ἀποδείξεις (βλ. καὶ εἰςαγωγικά). Οἱ Κρῆτες ἔδωσαν μεγάλη σημασία στὴ θάλασσα κι ἐπρώδευσαν κι ἀμέσως οἱ Ἑλληνες (Ἀχαιοὶ κ.ἄ.) τόσο ἀγάπησαν, καὶ τόσο ὡφελήθηκαν ἀπὸ αὐτῆς, ὥστε τὴν θεοποίησαν. Πλήθος θαλασσίων δαιμονίων ἔζη καὶ κινεῖται μέσα στὴν Ἑλληνικὴ Μυθολογία· ἀλλὰ καὶ στὴ Χριστιανικὴ πίστι η θάλασσα, τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο, ἔχει μεγάλο ρόλο διαδραματίσεις (Γαλιλαία, Φαραδεες, δίχτυα, Φάρια, Θαύματα στὴ θάλασσα, Ι.Χ.Θ.Υ.Σ., "Αγ. Νικόλαος κ.ἄ. κ.ἄ.). Ή στενὴ ἐπαφὴ τῶν προγόνων μας μὲ τὴ θάλασσα τοὺς ὡφέλησε ήθικά, πολιτιστικά, οἰκονομικά, κοινωνικά, ἐπιστημονικά κ.ἄ. Είναι τέλος σπουδαῖο ὅτι, ὅπως σμιλεύει καὶ λειαίνει τὰ βότσαλα η θάλασσα, ἔτσι σμιλεύει κι ὅμορφαίνει τὴν ψυχή, σφυρηλατεῖ τὸν χαρακτήρα, ήμερεύει τὰ ηθη, ἀναπτύσσει δεσμούς.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὄφος τοῦ διηγήματος είναι γλαφυρό: "Ἐχει πλοῦτο λεκτικῶν ἐκφράσεων καὶ ποικιλία λογοτεχνικῶν σχημάτων.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα είναι η δημοτική (βλ. σελ. . .).

ΕΙΔΟΣ: Τὸ διήγημα τοῦτο είναι θαλασσινὸ ήθογραφικό: είναι δὲ ἀπόσπασμα ὀμιλούντος μεγάλου διηγήματος τοῦ Καρκαθίτσα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: βλ. σελ. :

οίκογένεια του σκόμβρου

Θεμ. Ποταμιάνιου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Δèν είναι μόνο τὰ ποιήματα, τὰ διηγήματα, τὰ μελετήματα καὶ δλα τέλος τὰ γγωστά μας ἀναγγώσματα, τά... ἀγθρωποκευτρικά καὶ «ἀγθρωπολογικά» ἀς εἰποῦμε. Μὰς ὑπάρχουν — εύτυχῶς ποὺ ἔκαιμε τὴν παλιὰ ἐποχὴν ἡρχὴν ἐκεῖνος δὲ τετραπέρατος δὲ Αἴσωπος μὲ τοὺς μύθους του γιὰ τὰ ζῶα! — κι ἄλλα ἀναγγώσματα γιὰ νὰ μᾶς «τέρψουν καὶ διδάξουν», νὰ μᾶς δώσουν γγώσεις, ἀπορίες, νὰ μᾶς κινήσουν τὸ συγκαισθηματικό μας κόσμο. Θὰ ἥταν ἀδικία καὶ ἐγωιστική μας... μονομέρεια ἂν δὲν σκεφτῶμαστε δτι ὑπάρχει καὶ δὲν κόσμος τοῦ βυθοῦ, δὲ φαρόκοσμος, τιμῆμα κι αὐτό... δημιοκρατικὸς ἢ διλιγαρχικὸς — ἀδιάφορο γιὰ τὴν ὕρα — τοῦ... ζωικοῦ βασιλείου γενικώτερα. Οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι Λατīνοι μᾶς ἔχουν ἀφήσει μιὰ ὠφέλιμη σύστασι: «ἄς ἀκουσθῇ καὶ τὸ ἄλλο μέρος». Ἐμπρὸς λοιπόν, ἀς ρίξωμε τὰ δίχτυα μας κι ἔδῶ...

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Ο εἰδικώτατος Ποταμιάνος θὰ μᾶς δώσῃ τὸ συναρπαστικό του... ρεπορτάζ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου (σκουμπριοῦ) μέσα στὴν δλη «ψαροφυλή». Τὰ μέλη της είναι τὸ σκουμπρί, φοτίρος, κολιός, τὸ ρίκι, παλαμίδα, τοννία, τόννος.

'Η π α λ α μίδα: Είναι ψάρι πταχύ, χορταστικό, «λαϊκό», ποὺ μᾶς ἔρχεται κατὰ κοπάδια. Τὴν περιφρονοῦν πολλοί, γιατὶ είναι φθηνή, λόγω ἀφθονίας, δλλὰ δὲν ξέρουν καὶ τὴν μαγειρικὴ της. Γιὰ τοὺς ἔρασιτέχνες ἔχει δύσκολο ψάρεμα, γιατὶ είναι πεισματάρα. Οἱ συστηματικοὶ ψαράδες τὴν πιάνουν μὲ δίχτυα κινητὰ ἢ καὶ στάσιμα.

'Ο κολιδὸς καὶ τὰ χούγια τού: "Αγνωστης προελεύσεως αὐτὸς δὲ μουσαφίρης μας..." (ίσως ἀπὸ τὴν Μαύρη Θάλασσα). Ψάρι ποὺ τούχει δὲ λαδὸς τόσες παροιμίες. Μᾶς ἔρχονται κατὰ τεράστια κοπάδια κι αὐτοὺς ποὺ πιάνουμε, μὲ τὶς τράτες καὶ τὰ γρί - γρί, είναι δσοι ἐίχαν τὴν κακὴ τύχη, γιὰ διαφόρους λόγους, νὰ ξεκόψουν ἀπὸ τὸν μεγάλο δγκο.

'Ο τσίρος: "Α, ἔδω ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ μιὰ ἐνδιαφέρουσα περίπτωσι· δίμορφο ψάρι, τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς, τῆς δυστυχίας καὶ τῆς εύτυχίας! Γιατί, δταν τὴν ἄνοιξι μᾶς κατεβαίνουν ἀπὸ τὴν θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ γιὰ νὰ γεωήσουν στὰ ζεστά, είναι δλόπαχοι. Μὰ

ὅταν φεύγουν πάλι, είναι τρομερά ἀδυνατισμένοι, είναι μιά... λύπησι, σωστοί... τσίροι. "Άλλα καὶ τότε δὲ πολυμήχανος ὄνθρωπος τοὺς ἐκμεταλλεύεται παστοὺς ἢ καπνιστούς. "Άλλωστε καὶ οἱ ίδιοι βρίσκουν μιὰ δικαίωσι, δῆπος π.χ. δὲ ξεπεσμένος δικηγόρος γίνεται... ύπουργός καὶ ὁ λογογράφος... κριτικὸς ἢ μορφωτικὸς σύμβουλος.

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἔρμηνεία: Κόρτε, τὸ = τὸ φλέρτ, ἡ ἑρωτοροπία (ξένη λέξι). Τὸ ψιλὸν = τὸ λεπτό. Συρτή, ἡ = πετονιὰ συρόμενη ἀπὸ τὸ ἀλιευτικὸν πλοιάριο. Σπάραχγα: τὰ βράγχια τοῦ φαριοῦ < βυζ. σπάραχνον < ἀρχ. βράγχος. Τράτα, ἡ: τὸ ὅλον σύστημα τῶν ἀλιευτικῶν διχτυῶν < ιταλ. **tratta**. Παζάρι, τὸ = ἀγορὰ < τουρκ. **pazár**. Τίγκα = δλόγεμα, «φούλ», ἵσως < ιταλ. **tiga** = ἐπίχωμα. Γρί - γρί: δῆλος ὁ στολίσκος τῶν ἀλιευτικῶν σκαφῶν, ἵσως < τουρκ. **gir, gir**. Καλάδα: τὸ ρίξιμο καὶ τὸ τράβηγμα τῶν διχτυῶν καὶ γενικὰ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀλιευτικῆς ἐπιχειρήσεως. ἵσως ἀπὸ τὸ καλός, δηλαδὴ καλὴ ἔκδασι, ἐπιτυχία. Θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ: ἡ Προποντίδα (ἡ στενὴ θάλασσα μεταξὺ Δαρδανελλίων καὶ Βοσπόρου), τόσο τραγουδημένη στὴν ποίησι καὶ τῇ λαογραφίᾳ μας. Ἀθερίνα, ἡ: τὸ φάρι «σουδλίτης», ἀλλὰ καὶ δῆλα τὰ λιαγόφαρα, «ἡ μαμαλίγκα». Ἡ α ν ὁ ζ: ντόπιος ρωμαϊκὸς θεός, ποὺ τὸν ἐτοποθετοῦσαν στὶς θύρες (ἀπὸ τὸ **janua** = θύρα), διπρόσωπος, μὲν εἰρηνικὸς καὶ πολεμικὸς πρόσωπο. Δηλαδὴ ἡ παράστασί του ἦταν ὅπως π.χ. σήμερα μὲν «φιγούρα» τῆς τράπουλας. Ἀτέσμιντος: ὁ ἀρχάριος, ὁ ἀδέξιος < τουρκ. **acemi**. Σαβρίδια: τὰ γνωστά μας «λαϊκά» φάρια < σαυρίδια, βυζ. σαυρίδιν < σαυρίδιον < ἀρχ. σαῦρος. Φρέσκος: νιωτός, πρόσφατος < ιταλ. **fresco**. Μπαγιατέψη καὶ μπαγιατικός = παλιός, ξεπερασμένος < τουρκ. **bayat**.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἄφοῦ τοῦτο τὸ κείμενο είναι δλόγιομο ἀπὸ τὴν χιουμοριστική, ἀλλὰ καὶ καυστικὴ σάτιρα πότε τοῦ συγγραφέα, καὶ ἀπὸ ἀστραφίες ἀπὸ ἀπίθανα χαριτωμένα του «εὐρήματα», είναι πολὺ φυσικὸν νὰ είναι διανθισμένος ὁ λόγος του ἀπὸ ἀρκετὰ στολίδια. Ὑπάρχει ἐδὴ παραστατικὴ τερπνότητα καὶ εἰδυλλιακὴ γραφικότητα. "Αγ κοιτάξῃ κανεὶς ἀπὸ κοντά, βλέπει ἔξοχες παρομοιώσεις, προσεγγιένες μεταφορές, εἰρωνικοὺς παραλληλισμούς, ἀντιθέσεις: "Ἐνας στρατὸς ποὺ ταξιδεύει: παρομοίωσι «Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια» ὥραιο ἀσύνδετο. «Οἱ γλάροι σὰν ἔνα μάτσο ἀσπρα χαρτιὰ στὸν ἀέρα», πόσο φυσικὴ παρομοίωσι! "Επειτα είναι ἀξιοπρόσεχτο μὲ τὶ μαεστρία χειρίζεται ὁ συγγραφέας δῆλα τὰ σημεῖα τῆς στίξεως! "Ἐρωτηματικά, θαυμαστικά, κόρμιατα, ἀποσιωπητικά, δῆλα στὴν ὑπηρε-

σία τῆς σπιθάτης παρουσιάσεώς του! Τουλάχιστον πέντε φορές ἔχρησιμοποίησε τὰ ἀποσιωπητικὰ γιὰ νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸ ποὺ λέμε φραστικό... τρύκ, η σοβαρότερα, τὸ ἀπροσδόκητο σχῆμα. Π.χ. «κριτικὸς περιωπῆς ή... μορφωτικὸς σύμβουλος».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΑΣ: Ἐδῶ, στὴ θέσι τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν νοημάτων, εἶγαι φυσικότερο καὶ σωστότερο, ἐπάνω στὰ ἑρεθίσματα καὶ στὶς ἀφορμὲς ποὺ μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας, νὰ στοχασθοῦμε κι ἐμεῖς, ἀλλοτε εὕθυμοι κι ἀλλοτε μελαγχολικοί, δχι μόνο στὶς ἐκδηλώσεις τῶν... ἀθώων φαριῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκεὶ πρὸ πάντων ποὺ ὑπάρχουν «ἀναφορὲς» καὶ προεκτάσεις καὶ παραλληλισμοὶ ὡς τὰ ἀνθρώπινα... Βέβαια ὁ δεξιοτέχνης, ἀλλὰ καὶ προσληματισμένος Ποταμιάνος, ξεκίνησε νὰ μᾶς γνωρίσῃ, ἵσως ἄγνωστες σὲ μᾶς, πτυχὲς ἀπὸ τὴ ζωὴ μιᾶς οἰκογενείας φαριῶν, ἀλλὰ δὲν ἔχασε καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ θυμίσῃ, ἔτσι φευγαλέα, μὲ χιοῦμορ καὶ ἐνίστε καυστικὴ διάθεσι, ἀνθρώπινες ἴδιότητες... Καὶ ἀς δοῦμε ἀπὸ κοντά τέτοια σημεῖα: α') «Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα, ἀλλὰ καὶ σημα χορταστικό...». "Α, ἐδῶ μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ παίξωμε μὲ τὴν ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ (συντακτικὸ φαινόμενο) διάθεσι τοῦ ἐπιθέτου. Χορταστικὴ ἡ παλαμίδα ποὺ τρώει δλα τ' ἀλλα λιανόφαρα, ἀλλὰ καὶ ποὺ χορταίγει μ' αὐτὴν κι ὁ ἀνθρωπὸς τρώγοντάς την... Ἐξ ἀλλου ἔτσι δὲν συμβαίνει καὶ μὲ τ' ἀνθρώπινα; Δέγι λέει ὁ λαός: «Ἐχει ὁ ἀφέντης μᾶς ἀφέντη»; β') «Γιατὶ εἶγαι μπόλικη καὶ φτηνή, γι' αὐτὸ μᾶς μυρίζει». Καὶ ἐδῶ λοιπὸν δ... οἰκονομολογικὸς νόμος «τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως...». γ') «Ἐνας στρατός, ποὺ ταξιδεύει χοροπηδώντας καὶ... τρώγοντας». Περιττεύει δ σχολιασμός. δ') «Ἀν γλυτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θὰ πέσουν στὴ μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπὸ τὴ Σκύλλα στὴ Χάρυδδη!». Πόσο λυπηρὸ νὰ θυμώμαστε κι ἐδῶ φαινόμενα τῆς ζωῆς! Ἡ μοἱρὰ τῶν μικρῶν, στὴν ἀρπαχτικὴ διάθεσι τῶν μεγάλων. Τουλάχιστον, ἀς εὐχηθοῦμε τοῦτος ὁ κανόνας νὰ μένῃ στὰ φάρια, στοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ή ἔξαίρεσι... ε') «Γιατὶ ὑπάρχει καὶ κόκκινη... βαρῇ καὶ τὸ σπάραχνο βάφεται εὔκολα». Τὶ ἔξοργιστικός, θὰ ἐλέγαμε, ρεαλισμός! Οἱ φαροπῶλες κάθε ἐποχῆς βέβαια νὰ γίνωνται καὶ... χρωιματιστές. στ) «Τὸ σκουμπρὶ ποὺ ἔγινε τσίρος — δχι δημος ἄχρηστος — ὑπάρχει πάντοτε περιθώριο γιὰ τοὺς ἕσπεσμένους...». Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλὸς ἀστεῖσμός, δὲν εἶναι πείραγμα, ἀλλὰ φοβερὸ μαστίγωμα ἐνὸς κωμικοτραγικοῦ φαινομένου τῆς πολιτισμένης ζωῆς μας· τὸ πῶς δηλαδὴ καταφέργουν μερικοὶ ξεπεσμένοι, καὶ «ἐγγνωσμένης ἀξίας» πιὰ στὴ συνείδησι τοῦ κοινοῦ, νὰ ἀναρριχῶνται σὲ μεγάλα «πόστα», «δ ἀποτυχημένος

δικηγόρος γίνεται ύπουργός, καὶ δὲ σαχλὸς λογογράφος κριτικὸς περιώπης ἢ... μορφωτικὸς σύμβουλος». Πάντως, νὰ παρατήσωμε ἐπὶ τέλους τὴν εὕθυμην ἢ καὶ πικρόχολην διάθεσιν τοῦ συγγραφέα μας, καὶ γὰ ἵκανοποιήσωμε καὶ τοὺς ἀναγγῶστες ποὺ ἔνοχοι οὖνται ἀπὸ αὐτῷ· καὶ τὸ κάνωμε αὐτό, ἀφοῦ θέλομε σοβαρότητες καὶ ηθικὰ συμπεράσματα, σὰν διακρίνωμε διτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν φυχαγγίαν μας, διτι ἀπὸ τούτη τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θάλασσας — μὲ τίς ἐκδηλώσεις καὶ τίς ἰδιότητες τοῦ κόσμου τῆς — ἀναδύεται καὶ... τὸ «μέγιστο μάθημα γιὰ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸ κάλλος τῆς σοφῆς Δημοσιογρίας καὶ τῆς θεϊκῆς σκοπιμότητας.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ — ΠΑΡΟΡΜΗΣΕΙΣ: Δυστυχῶς, τουλάχιστον στὴ γλῶσσα μας, δὲν ἔχομε ἄλλες συστηματικὲς προσπάθειες καταγραφῆς τοῦ Θαλασσιγού κόσμου, «τῶν ἐναλίων θρεμμάτων», ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θαυμάσια «Θαλασσιγὴ φιλολογία» τοῦ συγγραφέα μας. Μὲ ἀφοριὴ λοιπὸν τοῦτο τὸ ἀνάγνωσμα, θὰ ἥταν ἔνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ «τερπνὸν καὶ ὡφέλιμον» νὰ δοῦμε δλα τὰ παρόμοια ἔργα του· γιατὶ δὲν εἶγαι μόνον «ἡ οἰκογένεια τοῦ σκούμπρου», ποὺ τέλος πάγτων τὴν ἐπλησίασαμε μὲ οἰκειότητα, ἀλλ’ ὑπάρχουν κι ἄλλες πολλές καὶ πιὸ ἔνδιαφέρουσες δημάδες ποὺ μᾶς περιμένουν. Ἐπειτα... «ἐνδὸς δοθέντος», ἀγοργεται τόσο ἡ ὅρεξ: Μποροῦσε δηλαδὴ κανεὶς νὰ ἀγαζητῇ ἰδιότητες, «χούγια», τῶν φαριῶν καὶ γὰ τὶς παραλληλίζῃ μὲ ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις καὶ φερσίματα. Ἐπειτα κάποια ἄλλα εὐκολώτερα: «Ωραῖο θὰ ἥταν νὰ μάθη κάποιος δλη τὴν ὄνοματολογία τῶν φαριῶν (ἐπιστημονικὴ καὶ λαϊκή)· κι ἀκόμη νὰ μελετήσῃ, στὴ θεωρία τουλάχιστον, στὴν πρᾶξη δὲν μπορεῖ πάντοτε, τοὺς τρόπους καὶ τὰ εἰδη τῆς «Φαρικῆς», τῆς «ἐναλίας Θύρας» ἃς τὸ εἰποῦμε ἔτσι. Ἐπ’ εὐκαιρίᾳ θυμίζομε διτι ἡ χρήσιμη καὶ τερπνὴ αὐτὴ προσπάθεια τοῦ Ποταμίανου στὴ θάλασσα ἔχει προκειμένου γιὰ τὸ βουνό τὸ ὡραῖο ἔργο τοῦ Στέφανου Γραγίτσα «τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἥμερα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου».

ΓΛΩΣΣΑ: Ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ μιὰ ἀπολαυστικὴ δημοτική, ποὺ κυριολεκτικὰ συναρπάζει, γιατὶ εἶγαι ἡ καθηγμεριγή μας δημιλία, στὴ χρῆσι δημιῶς ἔνδος δεξιοτέχνη. Τόσο ζωντανὸν καὶ ἀληθινὸν εἶγαι τὸ γλωσσικὸ δργανο ἔδω, ποὺ συνέχεια ἔχομε τὴν ἐντύπωσι διτι δὲν εἶγαι τὸ βιβλίο, ἀλλ’ ἔνας χαριτωμένος, καλωσυνάτος συγομιλητής μας ποὺ μᾶς ἔκθετει τοῦτα τὰ ἔνδιαφέροντα πράγματα.

ΥΦΟΣ: Παραστατικό, γλαφυρό, κομψό, χαριτωμένο. Ἐδῶ ἡ φυσικότητα καὶ ἡ ἀλήθεια δὲν ἔχουν τὸ δημοτό τους. Μαθητεύει κανεὶς ἔδω μέσα γιὰ τὸ τὶ εὐλυγισία σκέψεως καὶ γνησιότητα φυχῆς καὶ εἰλικρίγεια διαθέσεων φαγερώνει δ κοφτός, βραχυπερίοδος λόγος.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ πεζογράφημα εἶναι μιὰ «ψυσικὴ ἔκθεσι», δοσηρένη μὲ τὴ μορφὴ τῆς ἀφηγηματικῆς περιγραφῆς. Μερικοὶ σὲ τέτοιου εἰδους κείμενα — ποὺ δυστυχώς λίγα ἔχομε στήν γραμματεία μας — δίνουν τὴν ὄνομασία «ζωοθεογραφίες».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Σὲ τούτες τὶς γραμμές δὲ συγγραφέας μας μᾶς ὑπεχρέωσε γὰρ μάθωμε, νὰ ψυχαγωγηθοῦμε, νὰ διδαχθοῦμε· κι αὐτὸς «παιζόντας καὶ σπουδάζοντας» (μὴ ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸς εἶναι δὲ πιὸ ἀποτελεσματικὸς καὶ σίγουρος τρόπος γιὰ νὰ μπῇ σὲ κίνησι τὸ ἐνδιαφέρον). Είναι μὲ δοσμένα μὲ τόσην παραστατικὴ εὐχέρεια, ἀφέλεια καὶ ἀμεσότητα τοῦτα, ποὺ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ — πρέπει γὰρ τὸ τολμήσωμε — γὰρ ποῦμε δὲ: ἔχομε τὴν ὅμορφη φευδαίσθησι ἔστω πώς ἔμεις ἔστελλαμε... ἀνταποκριτή μας τοῦτο τὸ συγγραφέα μας στοὺς κόσμους τῆς θάλασσας· ἢ καλύτερα ἀπ' ἔκει ήρθε σταλμένος αὐτὸς γὰρ μᾶς «τέρψη καὶ διδάξη»...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη τὸ 1894 στὴν Ἀιγαίωνα τῆς Πιλάρου τῆς Κεφαλλονιάς. Δὲν ἔτελείωσε τὴν νομικὴ σχολή, ἀλλ’ ἔγινε ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ στὸν οἰκονομικὸν κλάδο, ἀσχολούμενος παράλληλα μὲ τὴ δημοσιογραφία καὶ τὴ λογοτεχνία. Εἶχε τὴν ὡραία, τὴν πρωτότυπη ιδέα νὰ μᾶς παρουσιάσῃ χαριτωμένα, σπαρταριστὰ τὸν ζωντανὸ κόσμο τῆς θάλασσας.

Τὸ συγγραφικό του ἔργο: α) Θ α λ α σ σ i ν ἀ (ποὺ βέβαια σχεδὸν εἶναι δλη ἢ σημαντικὴ προσφορά του): «Ιστορίες τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης», «Θαλασσινὲς σελίδες», «Ἀκρογιάλιο», «Γιαλὸ γιολό», «μὲ τὸ γυαλὶ τοῦ ψαφᾶ», «Τὰ ψάρια καὶ ἡ μαγειρική», «ἔδω βυθός». β) Ε Ὁθ υ μ ὁ γ ρ α φ ἢ μ α τ α κ αὶ π α i δ i κ ἀ δημοσιεύματα: «Τὰ παιδικά», «ὁ Ψευτοθόδωρος», «τόπον στοὺς τρελλούς». Εἶναι ὁ κορυφαῖος «θαλασσογράφος» μας· ἢ προσφορά του πρωτότυπη καὶ ἀνεκτίμητη, ποὺ ζητάει δῆμως συνεχιστές.

Δεῖπνος

Ποίημα "Αγγ. Σικελιανοῦ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Οἱ ἀρχαῖοι μας, ποὺ ὅλα τὰ εἶδαν σωστά, βαθιὰ καὶ ὅχι ἐπιφανειακά, βλέπουν στὸ σπιτίσιο τραπέζωμα τὴν πιὸ βλογγό μένη ὥρα τῆς ζωῆς. Νά, διαβάζομε στὸ Α' Πιλάρας, στίχ. 462-475 (πετάφραση Ἀλ. Πάλλη): «Κι ἀπάνου δέ γέρος τάκαιγε σὲ σκιζεῖς περιχώντας / ξανθὸ κρασί· κι' οἱ νιοὶ κοντὰ πεντόσουγλα κρατοῦσαν. / Ἀπὲ γέ

φωτιά σὰ χώνεψε καὶ φάγανε τὰ σπλάχνα, / λιανίζουν τ' ἄλλα κρέατα καὶ τὰ περγάν στὶς σοῦγλεσ, / τὰ φύγουν ὅμιορφα, ὅμιορφα κι ἀπ' τὴν φωτιά τὰ βγάζουν. / Καὶ τὴν δουλειὰ σὰν τέλειωσαν καὶ τοίκιαζαν τραπέζι, / τρῶν καὶ δὲ λείπει τίποτε ποὺ νὰ ποθῇ ἢ καρδιά τους. / Τέλος σὰ χόρτασαν καλὰ γερὸ λιὲ φαγοπότι, / πιάνουν οἱ νιοὶ κι εὐτὺς πιετὸ γειτίζουν τὰ κροντίρια / ἵσα ὡς τὰ χείλια, / κι ἔπειτα γύρω κεργᾶν νὰ πιοῦνε...”.

Σ' ἔνα χωριό, πάνω στὸ βουνὸ βρέθηκε στὴν ὥρα τοῦ δείπνου ὁ ποιητής, καὶ μᾶς περιγράφει τὴν ὑπέροχη σκηνὴ ἐκφράζοντας συνάκις τὴν ψυχική του ἀγαλλίαση. “Ετοιμος ὁ δεῖπνος πάνω στὸ δῶμα καὶ τὸν φωτίζει φῶς λυχναριοῦ, ὃποὺ τοῦτο τὸ φῶς τροφὴ τῶν ματιῶν εἶναι. Καὶ ἀστερισμὸς γαλήνιος μοιάζει πίς εἶναι τοῦτος ὁ λύχνος.

Στὸ τραπέζι εὐωδιάζει τὸ λινὸ τραπεζοιάντηλο κι ἀπάνω του ἐλιές, χλωροὶ καρποί, κερήθρα. Δὲ μᾶς κάνει λόγο ὁ ποιητὴς γιὰ ἀρτενικὰ πρόσωπα νὰ κάθωνται στὸ δεῖπνο ἀλλὰ δυὸ γυναῖκες τοῦ λαοῦ, μὲ χτυπητὴ προσωπικότητα, εἶναι ἐκεῖ, ὅμιορφοβαλμένες καὶ καλοσυγάτες. Εἶναι ἡ μοιρολογήτρα Λυγιά —ποὺ ἔχει ἀκούητησει τὴν φλογέρα τῆς στὸν ἀργαλειό, καὶ ἡ ὑφάντρα Γλαύκη, ὅμιορφοχτενισμένη —ὅλόφεγγο τὸ μέτωπό της— σὰ δυὸ φτεροῦγες χρυσές χτενισμένη ἡ κόμη της... Ἡ γαληνεμένη βραδιά ἔμπαινε στὸ δῶμα ἀπὸ τὰ παραθύρια, ἀλλ᾽ ἔμπαινε καὶ μέσα στὸ γοῦ μας κι ἔφερνε ἐκεῖ ἡρεμεις καὶ βαθιές σκέψεις. Γιατὶ ἡταν πράγματι ὑπέροχη ἡ βραδιά, ἀτάραχη καὶ γαλήνια ἡταν. Τὰ βουνὰ γύρω ἄχνιζαν ἀπὸ τὸ λευκὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ποὺ ἔνα μέρος τὸ ρουφοῦσαν μὲ γλυκιὰ ἡρεμία, σὰ λάδι, τάστρα.

Καὶ ξανάρχεται ὁ ποιητὴς στὴ νοστιμάδα π' ἄφηγε στὸ στόμα ἡ ἐλιὰ καὶ στὴ γλύκα ποὺ σκόρπαγε ὁ λυχνοστάτης, τροφὴ τῶν ματιῶν τὸ φῶς του... Κι ἡταν σὰ νὰ φώτιζε μέσα μας τὸ λαδολύχναρο τὴν καλοσύνη καὶ ἡ γυχτιά νὰ φώτιζε μέσα μας μιὰς ἀδιατάραχτη γαλήνη καὶ βαθιά μας σκέψη.

Καὶ πέρα στ' ἀλαργίαδ βουγὸ ἔπεφτε λίγο λίγο τὸ φεγγάρι πούπαιρνε καὶ τὸν πόρο μας μαζὶ του. Κι ἡταν σὰ μᾶς ἀλάφρωνε ἐμᾶς, ἐνῷ πύρωνε γύρω μὲ τὴ χλωμή του λάμψη μιὰ βουθή ἀγωνία στὴ φύση, ἔξω ἀπὸ μᾶς διμως...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: “Ἄσ τὸ δοῦμε σὲ 3 ἐνότητες: α) στίχ. 1 - 7: Τὸ λιτὸ τραπέζι τοῦ δείπνου στρωμένο κι ὁ λύχνος φέγγει.

β) στίχ. 8 - 13: Παρουσίαση τῶν δυὸ γυναικῶν.

γ) στίχ. 14 - 24: Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ γλύκα τῆς βραδιᾶς καὶ τὴ σελήνη ποὺ ἄχνοσαλεύει.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Δύμια, τό = ή ἐπί-
πεδη, συνήθως χωριάτινη, στέγη τῶν ἀγροτόσπιτων, που τὴν χρησιμόποι-
οῦν οἱ ἄνθρωποι, η ταράτσα, τὸ λιακωτό. Γαληγός = γαλήνιος, ἀτάρα-
χος. Ἀνυφάντρα = η γυναικα τοῦ ἀργαλειοῦ, που ὑφαίνει. Μεγ = λό-
φος της: Περίεργο, ἐνῷ φαίνεται πώς εἰναι εὔκολη η λέξη, δημος δυσκο-
λευόμενη στε πῶς νὰ τὴν ἀποδώσωμε! Εἶναι η φυλή καὶ φωτερή, η λα-
μπρή; η που φαντάζει πιὸ μεγάλη μέσα στὸ φῶς; Τὸ φρένα = τὸ μυα-
λό μας, οἱ σκέψεις μας. Ἄλλα θάρροιμε πώς εἶναι πιὸ πλεονεχτικό γά-
τὸ πάρωμε μὲ τὴν δημηρικὴ ἔννοια, η ἔδρα νοήσεως καὶ συναισθημάτων
(ἡ ἀρκετὰ ἀκαθόριστη δημηρικὴ λέξη «οἱ φρένες»). Γλαυκός = γαλαζω-
πός πρὸς τὸ σταχτί. Ολύμπια νύχτα = σὰν τὴν ἀταραξία τοῦ περιβάλ-
λοντος τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου. Στῆς ηρειας τὸ λάδι = σὲ ἥρα γη-
ρειη σὰ λάδι.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Λυχνοστάτης: Βασικὰ εί-
ναι τὸ στέρεο ἀντικείμενο που πάνω στέκεται τὸ λυχνάρι (θυμόλιαστε
τώρα «τὸν μόδιον δου τιθέασιν τὸν λύχνον καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ
οἰκίᾳ» τοῦ Εὐαγγελίου). Ἐδῶ δημως πρόκειται ἀπλῶς γιὰ τὸ ἔδιο τὸ λυ-
χνάρι τὸ κρεμασμένο στὸν τοῖχο. Ἡδὴ ἀπὸ τοὺς πανάρχαιους χρόνους
χρησιμοποιοῦσαν τὰ λαδολύχναρα, πήλινα οἱ φτωχότεροι καὶ χάλκινα
οἱ πλουσιότεροι. Πολλὰ τέτοια βρέθηκαν στις ἀγασκαφὲς καὶ ὑπάρχουν
στὰ μουσεῖα μας. Καὶ οἱ Ἑόραιοι εἶχαν τὶς λυχνίες «τὶς ἑρτάρωτες». Μὰ
καὶ στὴ σύγχρονη ἐποχὴ χρησιμοποιοῦν — ώς τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ
τὸν πόλεμο — τὰ λαδολύχναρα, προτοῦ γενικευτῇ η χρήση τοῦ ἡλεκτρο-
κοῦ. Καὶ «ταιμπλολύχναρα» τὰ λέει δ λαός μας. Στὸ μεσοδιάστημα, δ-
που δὲν ὑπάρχει ἡλεκτρισμός, — καὶ σήμερα εἶναι σὲ πολλὴ χρήση—
ἔχομε τὰ πετρελαιολύχναρα, τὶς λάμπες πετρελαίου καὶ ἀμιάντου.

Ηρειας στὸ χάλκωμα γλαυκή: Ηρέπει νὰ σημαίνῃ δι-
είναι γαλαζωπὴ η βάση τοῦ χάλκινου λυχνοστάτη. Ἄλλα καὶ πιὸ λογι-
κὴ εἶναι τούτη η ἐρμηνεία: πώς η φλόγα στὴ βάση της, ἔκει ποὺ πρω-
τοβγαίνει, εἶναι γαλαζωπή, κι ὑστερα ἀνεβαίνοντας ἔχει τὸ πυρό της
χρῶμα.

Κερήθρα, χλωροὶ καρποί: Στὴν ποίησή του ὁ Σικελια-
νὸς συνηθίζει νὰ βλέπη πάνω στὸ τραπέζι κερῆθρες καὶ χλωροὺς καρ-
πούς· σύκα, σταφύλια κλπ.

Μοιρολογή τρα: Καὶ σήμερα συνηθίζουν στὰ χωριά μας —
στὴ Μάνη εἶναι «ἐπαγγελματίες» — ἀρκετὲς γυναῖκες γὰ τιάχνουν οἱ
ἴδιες μιορολόγια στοὺς νεκροὺς καὶ νὰ τὰ τραγουδῶνται.

Γλαυκή: Ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος μὰ περίφημη ποιήσει καὶ
τραγουδίστρια ἀπὸ τὴν Χίο, που ἔζησε στὴν Ἀλεξάνδρεια στὰ γεράνια τοῦ

Πτολεμαίου τοῦ Φιλάδελφου (285 - 247 π.Χ.). Βέβαια κι ἀλλες Γλαῦκες ὑπάρχουν, ὅπως μιὰ θαλάσσια νύμφη ἀλλὰ προπάντων ἡ Κορίνθια βασιλοπούλα Γλαύκη (ἀλλιώς Κρέουσα), κόρη τοῦ μυθολογικοῦ Κορίνθιου βασιλιά Κρέοντα.

Λυγία: Γυναικεῖο ὄνομα, λίγο ἀσυνήθιστο, ἀλλὰ τὸ προτιμάζει ὁ Σικελιανός, γιατὶ στὴν πατρίδα του τὴν Λευκάδα ὑπάρχουν χωρὶα μὲ τέτοια ὄνομασία. Ἀλλὰ καὶ στὴν Κορινθία, δίπλα στὸ Δερβένι, είναι τὸ ώραίο χωρὶο Λυγιά (πιὸ πέρα στὴ Συκιά τοῦ Ευλοκάστρου εἰχε ἔξοχικὸ δικάστης ποὺ ὑπάρχει ἀκόμη). Λυγιά εἶναι ἡ λυγερή τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ἀπὸ τὸ φυτὸ λυγαριάς βυζαντ. λυγέας ἀρχ. λύγος.

Δεῖπνος (καὶ Δεῖπνον): Στὸν "Ομηρο τὰ φαγητὰ είχαν τοὺς ἔξης χαρακτηρισμούς: Τὸ πρωινὸ λεγόταν ἀριστον, τὸ μεσημεριανὸ δεῖπνον, τὸ βραδινὸ δρόπον. Ἀργότερα ὅμως, στοὺς ἴστορικοὺς χρόνους, διασαλεύτηκε αὐτὴ ἡ σειρά: Τὸ πρωινὸ ἦταν τὸ ἀκρατισμα, τὸ μεσημεριανὸ τὸ ἀριστον, τὸ βραδινὸ δεῖπνον (ὅπως ἐδῶ στὸ ποίημά μας).

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Τὰ καλαισθητικὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ ἐδῶ δικάστης εἶναι διακριτικά, δχι κραυγαλέα καὶ φωτικά, ἀλλὰ χωνεύμενα μέσα, «σύμφυτα», στὸ ὑπέροχο περιεχόμενο. Μεταφορέας: Γλυκό φῶς, θροφή στὰ μάτια, τάστρα πόπιναν τὸ φῶς, στῆς ἥρεμίας τὸ λάδι (πιὸ καταληπτὸ θάταν, στοῦ λαδιοῦ τὴν ἥρεμία (παρομίωση μαζί καὶ μεταφορά). Κατέβαινε ὁ πόνος καὶ ὁ πόνος μαζί μὲ τὸ φεγγάρι (μεταφορά καὶ παραλληλισμός), ἐπύρωνε τὴν ἀγωνία μας (μεταφορά). Παρομοιώσεις: Σὰν ἀστερισμός, σὲ δυό φτεροῦγες τὰ μαλλιά, σὰν τὸν ἀχνό.

Παρατηρήστε τὴν γλυκιὰ μελωδία ἀναδίνουν οἱ παρηχήσεις τῶν μερικῶν φθόγγων, ἰδίως τῶν ὑγρῶν: «γυναικεῖς γλυκοιέτωπες» ἡ Λυγία δίπλα ἐδείπνα», «θροφή στὰ μάτια, μὲ γλαυκή στὸ χάλκωια τὴν ρίζα». «ἄπαντα τοῦ οἱ χλωροὶ καρποί, ἀπάνω καὶ ἡ κερύγματα».

Μὲ λίγη προσοχή, διακρίνομε ἔνα ώραίο χαρτό σχῆμα: «Καὶ ἡ ἀνυφάντρα, κι ἡ κιὰ μοιρολογήτρα· ἡ Λυγία καὶ ἡ Γλαύκη». Δηλαδὴ σ' αὐτὲς τὶς 4 ἔννοιες, ἐδῶ ἡ φυσιολογικότερη διάταξη εἶναι: Ἀνυφάντρα — Γλαύκη, μοιρολογήτρα — Λυγία, τώρα μὲ τὸ σχῆμα μιπήκε πρώτη ἡ Λυγία, γιὰ νά τοι πιὸ κοντά στὸ «μοιρολογήτρα» (ποὺ τῆς ἀνήκει).

Προσέχτε τὰ ἐπίθετα! Ἐδῶ εἶναι ἀπλὰ καὶ συνηθισμένα, πῶς διμως ἐδῶ ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ ποιητῆ τὰ κάνει γ' ἀναδίνουν τὴν πρωτεύη τους, τὴν παρθενική καὶ ἀξεθύμαστη οὐσία: Γλυκό, γαληνός, εὐωδιασμένο, χλωροί, γλαυκή, γλυκομέτωπες, μεγαλόφωτη, ἀχνό, λειψό, ἀγέρωχη, ἀλαργινό, δλύμπια. Μὰ οἱ εἰκόνες, οἱ εἰκόνες εἶναι ἀπαλές καὶ συνάμια ἀπίθανα βαθιές: συγδυάζουν κάποιες χαριτωμένες λεπτομέρειες μὲ μεγάλους συγθετικούς πίγακες τῆς φύσης καὶ τῆς εύτυχισμένης οἰ-

κογενειακής ζωής. Φῶς λυχναρίου στὸ δῶμα καὶ ἀχνόφεγγο φεγγάρι στὴ φύση, γὰ δυὸ πόλοι τοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου ποὺ εἶναι δὲ πλόκληρο τὸ σύμπαν γιὰ δόσους ξέρουν ὅτι τὸ μυστικὸ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς γαλήνης βρίσκεται στὴ μικρὴ ἀπαίτηση, στὸ ἐλάχιστο ἄλλὰ γνήσιο...

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: ‘Ο Σικελιανὸς —καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ βασικὴ του ἰδέα σ’ ὅλη τὴν ποίησή του— βλέπει τὴν ἑλληνικὴ φύση, καὶ μάλιστα σὲ κάποιες ἔξαιρετικὲς ὥρες (ὅπως π.χ. ἐδῶ ὁ δεῖπνος καὶ ἡ ἑσπέρα), γ’ ἀσκῆ λυτρωτικὴ ἐπίδραση ὅχι μόνο πάνω στὶς αἰσθήσεις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ στὶς σκέψεις τους καὶ στὶς φυχικές τους διαθέσεις. Ἀλλὰ κι ἀπὸ τ’ ἄλλο μέρος ὁ ἀνθρωπὸς δικαιώνει τὴν ὑπαρξὴν του καὶ βρίσκει τὸ «ζωτικὸ του χῶρο» μέσα στὴ φύση.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ («παράγωγα» τοῦ κεντρικοῦ): α) ‘Ο ἀνθρωπὸς πρέπει νᾶχη τὴ σοφία καὶ τὴν ἀπλότητα γ’ ἀνακαλύπτη ἐνδιαφέρον, διμορφίᾳ καὶ οὐσίᾳ στὰ πρῶτα ὄλικὰ τῆς ζωῆς, «τὰ ριζώματα» θὰ λέγαιε π.χ. στὸ φῶς, στὸν καρπό, στὴν ἐλιά, στὸ βουνό, στὸ φεγγάρι, στὴν ἑσπέρα, στὴν ἀρχοντιὰ τῆς γυναικίας!

β) ‘Ὑπάρχουν κεντρισματα στὸ φυσικὸ περίγυρο τῶν ἀνθρώπων, «στὴν περιρρέουσα ἀτιμόσφαιρα» ποὺ λέμε, γιὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνουν καὶ γά τοὺς ἐνισχύουν τὰ καλὰ στοιχεῖα πῶχουν μέσα τους («ἔφεγγε μέσα μας βαθιά τὴν καλοσύνη...»).

ΓΛΩΣΣΑ: ‘Η δημοτικὴ μας γλῶσσα στὴν πιὸ μεστὴ καὶ ὅμορφη ὥρα της. Κρουστή, πολυαντίλαλη, πολυδύναμη. Ἀλγήθεια, τὶ τρομερὲς δυνατότητες ἔχει ἡ δημοτικὴ μας στὰ χέρια καὶ στὴ χρήση ἀξιού τεχνή! ‘Η γλῶσσα νὰ γίνεται συνδυασμένη ζωγραφικὴ καὶ μουσική!

ΓΦΟΣ: Παραστατικό, γαλήνιο καὶ ἥρεμο. ‘Ο Σικελιανὸς στοχάζεται μὲ εἰκόνες καὶ ζωγραφίζει μὲ στοχασμούς. ‘Ἐπειτα ἔνα ἄλλο βασικὸ ἐδῶ γνώρισμα εἶναι ἡ ἐλειπτικότητα γιατὶ δὲν εἶναι μόνο ὅσα δηλώνονται πιότερο ἐνδιαφέρον κινοῦν ὅσα... ὑπόδηλώνονται, κείνα ποὺ προσπαθοῦμε νὰ μαντέψωμε.

ΜΕΤΡΟ: Ιαμβικοὶ 15ούλλαδοι παροξύτονοι, μὲ τὴν τομὴ μετὰ τὴν 8η συλλαβὴ δηλαδὴ ὁ «ἐθνικὸς στίχος» σ’ ὅλη τὴ μεγαλοπρέπειά του, «ἡ γεοελληνικὴ ἀνάσα», ὅπως τὸν εἴπαν. Παρατηρῆστε πῶς ὁ κυματισμὸς τῆς σκέψης καὶ τοῦ αἰσθήματος τοῦ Σικελιανοῦ μας χρειάζεται κάποιες χασμαδίες καὶ συνιέζησεις γιὰ νὰ κινηθῇ. ‘Ἐτοι ἔνω αὐτὰ σ’ ἄλλους μέτριους στιχουργοὺς εἶναι φεγάδια τῆς στιχουργικῆς, στὴ δική του ἔκφραση γίνονται προτερήματα: π.χ. «Κι ἥσυχ(η ἐ) σπέ/ρ(α ἐ) φώταγε // μὲς στὰ βαθιά / μας φρένα», «κ(αὶ ἡ) ἀνυφάν/τρ(α ἐ) δείπναγε // κ(αὶ ἡ) νιὰ μοιρο/λογήτρα».

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ό ήρεμος καὶ βαθὺς λόγος τοῦ Σικελιανοῦ μᾶς διαποτίζει ὡς τὰ κατάδαθα τοῦ εἶναι μας ἀπὸ μιὰν ἀταραξία καὶ γαλήνη. Ἀκογίζονται καὶ καθαρίζονται ἔτσι οἱ αἰσθήσεις μας γιὰ νὰ γευτοῦν τῆς ζωῆς τὸ πρῶτο, τὸ παρθενικὸ ἄρωμα —ἔτσι δπως εἶναι προτοῦ τὴν νοθέψουν οἱ σκοπιμότητες, τὰ ἄγχη, οἱ ἔχθρητες. Ναὶ, καθὼς γευόμαστε ἀπὸ τὴν πειστικὴ γλῶσσα τοῦ Σικελιανοῦ τὸ βαθὺ νόημα τῶν ἀπλῶν πραμάτων, τοῦτος ὁ γλυκασμὸς τῶν αἰσθήσεων περγάρει εὐτυχισμὸς —ἔτσι τὰ φευγαλέος— στὸ ἐσώψυχο εἶναι μας. Καὶ ἐνῷ δὲλα δσα γίνονται δῷ μέσα δὲν εἶναι ἀγνωστοί στὸν καθένα μας —ἀντίθετα δὲοι τὰ ξέροιε, τουλάχιστον δσοι ζοῦν μιὰ «κατὰ φύσιν ζωήν», ἐν τούτοις πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι δὲν ἀφήγομε —ἴσως ἀπὸ βιασύνη, ίσως δὲν ξέροιε δυστυχῶς τὸ μυστικὸ τῆς πραγματικῆς χαρᾶς καὶ συγκίνησης— αὐτὴν τὴν διορφιὰ νὰ μιᾶς διαπεράσῃ τὴν ἐπιδερμίδα καὶ νὰ μᾶς διαποτίσῃ κατάδαθα. Καὶ τὸ συμπέρασμα: Θάμπαστε γνήσιοι ἀνθρώποι καὶ η κάθε ὥρα μας θά γναὶ γιομάτη μὲν ἐνδιαφέρον καὶ συγκινήσεις δημιουργικές, ἀν ἀφήσωμε τοὺς ἔκατούς μας νὰ βλέπουν μὲ παρθενικὸ μάτι καὶ μὲ τὴν πρώτη, τὴν ἀξειθύιαστη, λαχτάρα τὰ ἀπλὰ καὶ ἐπαναλαμβανόμενα πράματα τοῦ κόσμου...

ΚΑΠΟΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΑΣ: α) Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ διαχρινωμε καὶ σ' αὐτὸ τὸ ποίημα —δεδομένου πὼς δλη ἡ ποίησή του εἶναι διάχυτη ἀπὸ τοῦτο τὸ γνώρισμα— τὴν ἀρχαιολατρία καὶ Ἑλληνολατρία τοῦ ποιητῆ μας τέτοιαν ὅμιως ποὺ νὰ μήν εἶναι στείρα καὶ κενὸς λόγος, ἀλλὰ ἀκοίμητη ἀγάπη ποὺ θέλει νὰ «μπολιάσῃ» τὴν διορφιὰ καὶ τὴν ἀπλότητα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωῆς στὴ σύγχρονη. Είναι αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ φαινόμενο ποὺ τὸ λέμε «έλληγικὴ διάρκεια». Προσέχτε, γέψη ἀπὸ τὶς μακαρισμένες ἐκείνες σκηνὲς τοῦ Οἰλύρου καὶ τοῦ Θεοχρίτου μᾶς δίνει ὁ Σικελιανός.

Ἐξάλλου δὲν εἶναι τυχαίο ποὺ χρησιμοποιεῖ δρους ἀπὸ ἀρχαϊκὰ στοιχεῖα: π.χ «δῶμα», «ὁ δεῖπνος», «ἐσπέρα». Καὶ οἱ δυὸ γυναῖκες μὲ ἀρχαϊκὰ ὄνόματα: Λυγιά, Γλαύκη γιατὶ δὲ φαίνεται τόσο φυσικὸ νὰ τὶς ἔλεγχαν ἔτσι: «Ὑποθέστε πὼς τὸ πιθανότερο νὰ ἥσαν π.χ Λαμπριγή καὶ Γαρουφαλιά!...

β) "Ἐνα ἄλλο σημείο ποὺ μᾶς κάνει ἐντύπωση εἶναι η καταπληγτικὴ λιτότητα. Νά, μόνο δ ποιητής μὲ τὶς σκέψεις του καὶ τὸ θαυμασμό του καὶ οἱ δυὸ γυναῖκες (ἄραγε ἀδερφές);" Ἀλγήθεια, δὲν ὑπάρχουν ἀλλα πρόσωπα στὸ δεῖπνο (π.χ ἀρσενικά), γιὸς νὰ δηλωθῇ ίσως η ἀξιοπρέπεια καὶ η ἀρχοντιά τῶν γυναικῶν πάνω σὲ δρφάνια τους κλπ; "Η αὐτὲς τὶς δυὸ προτίμησε νὰ τογίσῃ δ ποιητής, καὶ δσα ἄλλα πρόσωπα θέλομε δὲς τὰ συμπληρώσωμε ἐμεῖς;

γ) Καὶ κάτι ἄλλο, θαρροῦμε σημαντικό: Παρατηρήστε μιὰ ἀντίθεση ποὺ δίνει δλη τὴν ἀρμονία τῆς προαιώνιας ζωῆς: "Ἡ γυναίκα η ὑ-

φάντρα, δηλαδή πού δουλεύει και συντηρεῖ τὴ ζωή· καὶ ἡ γυναίκα μὲ τὸν θλιψμένο αὐλό πού θρηνάει τὸ θάνατο. Μὰ τάχα ἀργαλειδές καὶ μορολόδι δὲν εἶναι ἀντάμα τούτη ἡ ζήση μας;

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀξιομνησόνευτοι στίχοι: Είναι πλουτισμὸς τοῦ λεξιλογίου μας καὶ εὐφροσύνη τῆς μνήμης καὶ τοῦ στοχασμοῦ μας νὰ κρατήσωμε κάποιους ἀριστοτεχνικοὺς στίχους: «Στὸ δῶμα, ἀπάνω στὸ βουγόν, ἔτοιμος εἰν̄ ὁ δεῖπνος». «Καὶ τὸ τραπέζι μὲ λιγὸν εὐωδιασμένον ἐστρώθη, ἀπάνω του οἱ χλωροὶ καρποί, ἀπάνω καὶ ἡ κερῆθρα». Μὰ τὶ εὔτυχισμὸν ἀναδίνουν, ἀλγύθεια, αὐτὰ τὰ σχύλιατα καὶ ὄλικά, αὐτές οἱ πρῶτες οὐσίες στὴ μήτρα τῆς ζωῆς!... «Στὸ μέτωπό της τὰ μαλλιὰ πού χε σὲ δυὸ φτερούγες». «Ω γυναίκες ἐλληνοποῦλες, προτοῦ σᾶς χαλάσουν τὰ ξένα ρεύματα, ὀλόγιοιες ἀπὸ στοχασμό, χάρη καὶ ἀξιοπρέπεια! Καὶ εἶναι τόσο πλούσια ἡ πινακοθήκη τους ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Ηγελόπης καὶ τῆς Ναυσικᾶς ὡς σύμμερα! Καὶ δὲ Σικελιανός μας συχνὰ στὴν ποίησή του δίνει τέτοιες εὐγενικὲς καὶ ἀρτιες μορφές. «Μὲ τὰ βουνὰ σάν τὸν ἀχνὸν ἀπὸ τὸ λειψό φεγγάρι». «Α τὰ βουνὰ τοῦ Σικελιανοῦ! Ποὺ λέει ἀλλοῦ: «μωρὸ κοιτάτε τὰ βουνὰ π’ ὅσο γὰ στέκωνται ψηλὰ δὲν είγαι μόνα, ποὺ μὲ τὴν πλγήθια τους σιγὴν πῶς μοιάζουν πῶς ἡ μάνα γῆς τὰ κοιλοπόνα!».

«Πίσω ἀπ’ τὸ ἀλαργινὸ βουνό... μὲ τὸ φεγγάρι». Πρέπει νὰ καταλαγιάζῃ καὶ νὰ δύνῃ κάποια ὥρα δὲ ἀνθρώπινος πόνος, ἀφοῦ αὔριο, τὴν κονταυγή, δὲ γίνεται νὰ μὴ ξανανατείλη!! «Κι ἡ νύχτα (ἔφεγγος) τὴν ἀγέρωχη γαλήνη καὶ τὴ σκέψη». Μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι φοβερὸ στοιχεῖο ἡ νύχτα, εἶναι διωριστικής - βουκολικής μουσικῆς, νὰ ξεδιπλωθῇ στὴ μικρὴ θύρη καὶ ν’ ἀφήσῃ ἀγαλλίαση στὶς ψυχές μας καὶ χαρὰ στὶς αἰσθήσεις μας.

β) Καὶ θὰ πούμε κι ἐδῶ πώς τὸ ποίημά μας δὲν εἶναι μόνο γιὰ νὰ διαθάξεται, ἔχει τέτοιο πλάτος καὶ βάθος, σκηνικότητα καὶ θεατρικότητα θὰ λέγαιμε, ποὺ μπορεῖ —κάτω ἀπὸ μιὰ ἀπαγγελία ταλαντούχου ἀφηγητῆ, συνοδεία εἰδυλλιακῆς - βουκολικῆς μουσικῆς, νὰ ξεδιπλωθῇ στὴ μικρὴ θύρη καὶ ν’ ἀφήσῃ ἀγαλλίαση στὶς ψυχές μας καὶ χαρὰ στὶς αἰσθήσεις μας.

γ) Θὰ θυμίσωμε μερικοὺς στίχους ἀπὸ ἄλλα «κοιμάτια» τοῦ Σικελιανοῦ, ποὺ συνηθίζει νὰ δίνην τὶς θῆσυχες, γαλήνιες γυναίκες μὲ τὶς πλεξιοῦδες κλπ. π.χ. Ἀπὸ τὸ «ὁ χωρὶς τὸν καρπὸν γάμος»: «Ἀπ’ τὴν κυρφὴ τοῦ κεφαλιοῦ τῆς τῆς χωρίζουνε στὴ μέση τὰ μαλλιά, καὶ ἀφοῦ τὰ στρώσουν μὲ τὸ χτένι καὶ στὸν ἀέρα τὰ τινάξουν δῶθε κείθε, στὰ τρίχα τους δάχτυλα χωρίζοντας... μὲ θῆσυχα χέρια ἀρχίζουνε νὰ δένουν τὶς πλεξιοῦδες, σὰ σφεγγόνα ἀπανωτά!».

Άλλὰ δὲν ὑπάρχουν ἀριστουργητικότεροι στίχοι (ποὺ μᾶς δημιουργοῦν τὸ ἔδιο κλίμα —πολὺ πιὸ δυνατὰ μάλιστα— οἰκογενειακῆς

γαλήνης μέσα στή φύση) άπό τους στὸ «Θ αλ ερ δ» (χωρὶς τῆς Κορινθίας): «...στρωτὸ τραπέζι, πῦφεγγε, λυχνάρι διμπρός του κρεμαστό, τὸ φῶς τοῦ ἀποσπερίην. Ἐκεῖ κερήθρα μῆφερε, φωμὶ σταρένιο, κρύο νερὸς ἡ ἀρχοντοθυγατέρα, ὁποῦχε ἀπὸ τὴ δύναμιν στὸν πετρωτό της τὸ λαιμὸν χαράκι, ὃς περιστέρα... ποὺ διμπρός σὰν τὰ σκοινιά τοῦ καραβίου, ποὺ δὲ θὰ μιπρέις ἡ φούχτα μου νὰ τῆς τὰ χαρακώσει. Ἐκεῖ τ' ἀγδόνια ὡς ἄκουγα τριγύρω μου καὶ τοὺς καρπούς γευόμενη ἀπ' τὸ δίσκο, εἴχα τὴ γέψη τοῦ σταριοῦ, τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ μελιοῦ βαθιά στὸν οὐρανό...».

δ) Θέλομε ἀκόμια ν' ἀραδιάσωμε κάποιους στίχους —γύρω ἀπὸ τὴ σπιτικὴ γαλήνη— ἀλλων ποιητῶν μας, βέβαια δὲν συγχρίνονται καν μὲ τοῦ Σικελιανοῦ, ἀλλ' ὅπωσδήποτε τοὺς θυμιᾶσον· π.χ. ἀπὸ «τὸ φωμὶ» τοῦ Δροσίνη: «...”Ω βραδινὸ συμμάζειμα στὸ σπιτικὸ κατώφλι, καρτέρει μια ἀνυπόμονο τοῦ πυρωμένου φούρνου! Καὶ ὡ μέθυσμα ἀπὸ τὴ μυρωδιὰ πρώτου φωμιοῦ π' ἀχνίζει κομμένο ἀπὸ τὸ γέρωντα παππού χωρὶς μαχαίρι καὶ μοιρασμένο στὰ παιδιά, στὶς νύφες καὶ στ' ἀγγόνια!».

Καὶ δὲ Ρίτσος λέει στὰ «λιανοτράγουδά» του: «...Σὲ μιὰ γωνία στέκει ὁ παππούς, στὴν ἀλλη δέκα ἐγγόνια, καὶ στὸ τραπέζι ἔννια κεριά μηνγιλένα στὸ καρδέλι...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Λυρικὸ ποίημα, ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς λογοτεχνίας μας. «Ἐχομει ἐδῶ ἔνα ἔξαιρετο δεῖγμα τοῦ ἀνταριωμένου λυρισμοῦ τοῦ «ἐγώ» καὶ τοῦ «ἐμεῖς». Εἰδικότερα θὰ μιπορούσαμε νὰ τὸ ἐντάξωμε στὰ «φυσιολατρικά».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Όρατο «κομμάτι», ποὺ ἀφησε στὶς αἰσθήσεις καὶ στὶς ψυχές μας ἔνα εὐεργετικὸ ἀποτέλεσμα, νὰ ἔνα ἀρωμα, ποὺ μπορεῖ καὶ ἀναδίνει μόνον ἡ γνήσια τέχνη. Πόσα λίγα λόγια, ἀλλὰ τὶ κόσμος ἀκέριος καὶ πεθυμητός μας πέρασε ἀπ' ἀμπρός μας!

“Αν ὅπως λένε ἡ οὖστα τῆς ποιήσεως τοῦ Σ. είναι «οἱ συνειδήσεις μου». Ἀναλυτικότερα, «ἡ συνείδηση τῆς γῆς μου, τῆς φυλῆς μου, τῆς γυναικάς, τῆς πίστης, τῆς προσωπικῆς δημιουργίας», ἐ τότε —ἔστω σ' αὐτοὺς τοὺς 24 στίχους— πήραμε μιὰ γέψη - ἀστραπή, τουλάχιστον ἀπὸ τὶς 3 πρῶτες «συνειδήσεις»!

ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΛΗ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε πιὸ πάνω, στὴ σελίδα 3, στὸ ποίημα «Τὸ παναγθρώπινο ἐμβατήριο».

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΕΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ, ΝΑΤΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ

Ρεαλισμός (ἀπό τὸ RES= πράματα): Είναι ἡ τεχνοτροπία, ἡ καλλιτεχνική τάση, κατά τὴν ὥποια ὁ δημιουργός ἀναπαριστάνει ἀκριβῶς τὴν πραγματικότητα, ὡμή καὶ γυμνή, χωρὶς προσπάθεια νὰ τὴν ἔξιδανικεύσῃ. Μεγάλοι ξένοι ρεαλιστές είναι οἱ: Μπαλζάκ, Φλωριπέρ (Γάλλοι), Κυρούτ Χάμσουν (Νορβηγός), Τσέχωφ, Ντοστογιέφσκη, Γκόρκου (Ρώσοι).

Δικοί μας οἱ: Καρκαβίτσας, Κονδυλάκης, Ντ. Θεοτόκης, Βουτσᾶς, ἀρκετά δὲ Παπαδιαμάντης.

Ο νατουραλισμός είχε χαρακτήρα περιγραφικὸν καὶ καταγράφει σχεδόν φωτογραφικὰ τίς καταστάσεις καὶ τὰ πράματα. Ο νατουραλιστής ἐνδιφέρεται γιὰ κάθε λεπτομέρεια, γιὰ δὲ τι βλέπει. Πολλοὶ τὸν ταυτίζουν μὲ τὸ ρεαλιστικὸν διώματος δὲν είναι τὸ ἄδιο. Ο νατουραλισμός (ἀπό τὸ NATURA= φύση) είναι μορφὴ ἑντογώτερου ρεαλισμοῦ, χωρὶς νέαν ἀποκλείη δλότελα καὶ τὸν ἰδεαλισμό, ἐνῶ δὲ ρεαλισμὸς δὲ βλέπει πουθενά ἰδεαλισμό. Ξένοι ἀντιπρόσωποί του είναι οἱ: Ρουσσώ, Ζαλά (Γάλλοι) καὶ οἱ μεγάλοι κλασσικοὶ Ρώσοι (Τολστόγη, Ντοστογιέφσκη, Τσέχωφ, Γκόρκου). Στὴν Ἑλλάδα κυρίως οἱ: Καρκαβίτσας, Βλαχογιάννης, Κονδυλάκης, Θεοτόκης, Ξενόπουλος. Βλέπε καὶ σχετικὰ καὶ Π. Νικοδήμου «Σύντομη ἐπισκόπηση γεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σ. 625.

ΜΕΡΙΚΑ ΒΑΣΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟ

Καλλιτεχνικὸν ρεῦμα καὶ τεχνοτροπία κυρίως στὴ λογοτεχνία, ποὺ στὰ τελευταῖα τοῦ περασμένου αἰώνα στὴ Γαλλία ἤρθε σὰ γόνιμη καὶ σοδαρή ἀντίδραση στὸν ψυχρὸν παρνασσισμό, στὸν ρηγὸν καὶ κατάξερο νατουραλισμὸν καὶ στὸν ξεθυμασμένο πιὰ καὶ «γλυκανάλατο» ρομαντισμό. Δηλαδὴ ὁ καλλιτέχνης τώρα προσπαθεῖ μὲ τὰ σύμβολα νὰ δείξῃ μιὰ ἀλλη, βαθύτερη καὶ ἐσωτερικότερη, διμορφιὰ καὶ δλήθεια τῶν πραμάτων! Ἐδῶ οἱ ἴμορφὲς καὶ οἱ ἰδέες ὑποδηλώνονται περισσότερο καὶ ὅχι δηλώνονται... Σ' αὐτὸ βοηθάει ἡ μουσικότητα, ὑποκειμενικότητα καὶ ὑποδηλητικότητα τοῦ λόγου. Οἱ ἐπιφανέστεροι συμβολιστές είναι οἱ Γάλλοι: Μαλλαριέ, Βερλαίν, Ρεμπώ, Ζάν Μορέας (Ἐλληνογάλλος).

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΡΝΑΣΣΙΣΜΟ

Κι' αὐτὴ ἡ τεχνοτροπία παρουσιάστηκε στὴ Γαλλία, στὰ μισά τοῦ περασμένου αἰώνα, σὰν ἀντίδραση στὸ ρομαντικὸν καὶ ἐπαναφορὰ στὸν

κλασσικισμὸς (ἰσορροπία μορφῆς καὶ περιεχομένου, ἀκρίβεια καὶ γαλήνη, ἀταραξία). Τὸ δόγμα τῶν «παργασσιστῶν» εἶναι «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη», ἡ ἐπιμελημένη κι ἀψιχη μορφὴ τῶν ποιημάτων τους. Ζητοῦν συμπύκνωση νοημάτων καὶ ἀρτια τεχνικὴ χωρὶς ὅμως νὰ λείπῃ καὶ ἡ μουσικότητα τοῦ στίχου. Ὁνομάστηκαν ἔτσι γιατὶ ἔγραφαν στὸ περιεδικὸ «Παργασσός». Ἐπιφανέστεροι παρνασσιστὲς εἶναι οἱ Γάλλοι: Λεκδλ ντὲ Λîl, Έρεντιά, Θεόφ. Γκωτιέ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς προδρομικούς: Κατούλ Μαντές, Ξαβιέ Ρικάρ.

ΜΕΡΙΚΑ ΒΑΣΙΚΑ ΦΙΑ ΤΟ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ

Ἡ δονομασία ἀπὸ τὰ γαλικά, ROMAN = διήγηση: Πρόκειται γιὰ τὸ καλλιτεχνικὸ ἑκεῖνο ρεῦμα, καὶ γενικότερα τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν στίση μπροστὰ στὴ ζωή, ὅτι κυρίαρχη θέση ἔχει μέσα μας ἡ φαντασία καὶ τὸ συναίσθημα καὶ λιγότερο τὸ λογικό. Ὁ καλλιτέχνης ἔδω ἐκφράζεται αὐθόρυμγτα, πηγαῖα, χωρὶς δεσμεύσεις καὶ ἡ τέχνη ἔχει χαρακτήρα προσωπικό, ἀτομικό καὶ ὑποκειμενικό. Ἡ τάση αὐτὴ παρουσιάστηκε στὴν Εὐρώπη (ἰδίως στὴ Γερμανία) τέλη 18ου αἰώνα καὶ ἀρχὲς 19ου σὰν ἀντίδραση στὸν ἔχορδο καὶ πειθαρχημένο κλασσικισμὸ (μίμηση τῆς ἀρχαιότητας) ποὺ εἶχε κουράσει τὸν κόσμο.

Αὐτὸ τὸ πνευματικὸ κίνημα, ἀς τὸ ποῦμε ἔτσι, συνοδεύει τὴν ἐθνικὴ ἀφύπνιση τῶν κρατῶν καὶ τὰ στρέφει στὶς λαϊκὲς ρίζες τους. Τὰ ἀρχικὰ ἔργα, ρομαντικά, ποὺ εἶχαν ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση στοὺς μεταγενεστέρους εἶναι «ὁ Βέρθερος» τοῦ Γερμανοῦ Γκαΐτε, «οἱ νύχτες» τοῦ Ἀγγλοῦ Γιούγκ. Κυριότεροι ἐκπρόσωποι τοῦ ρομαντισμοῦ στὴν Εὐρώπη είναι οἱ Γερμανοί Σέλλιγκ, Νοδάλις, Γκρίμ, Γκαΐτε (κατὰ ἔνα μέρος του), οἱ Ἀγγλοί Σκώτ, Κόλεριτζ, Βύρων, Σέλλεϋ, Κήτες, οἱ Γάλλοι Ούγκω, Λαμπρτίνος, Δουμιάς (πατέρας καὶ υἱός), ὁ Ἰταλὸς Λεοπάρτι.

Στὴ χώρα μας, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, ἔφτασε καθυστερημένως, ἔθεμιμα σιμένος καὶ παρηκμασμένος. Μόνο ὁ Βλαχωρίτης τὸν ἐκφράζει: ὑποφερτά. Ἀπὸ τὴν ἀποψὴ τῆς μορφῆς τοῦ ἔργου του ὁ ρομαντικὸς καλλιτέχνης (ποιητὴς πεζογράφος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλων καλῶν τεχνῶν) χρησιμοποιεῖ τὰ ἐκφραστικὰ του μέσα μὲ σπατάλη, χωρὶς σύστημα καὶ μέτρο. Πάντως ὁ ρομαντισμὸς σὰν κοίταγμα καὶ στάση ἀτέναντι: στὴ ζωὴ εἶναι ἀναγκαῖος —ὅπως τὰ ἀντίθετά του ἔξαλλου, ρεαλισμὸς καὶ νατουραλισμός. Βλαχερὸς καὶ παρεξηγημένος εἶναι ὅταν περνάγῃ στὴν ὑπερβολή, ὅπότε θεωρεῖται συγώνυμο τοῦ «ἀρρωστιάρικου», «τοῦ παθολογικοῦ». π.χ. Συνήθως ἀν σὲ ποῦνε σήμερα «ρομαντικό», σημαίνει ὅτι δὲν προσέχεις στὰ ἀπαραίτητα καὶ χρήσιμα τῆς ζωῆς, σοῦ διαφεύγει ἡ οὐσία της, καὶ ἀσχολεῖσαι ρειθράζοντας μὲ πράματα ποὺ δὲ σοῦ χρειάζονται.

Νύχτα πρωτομαγιᾶς

Ποίημα Ρώμου Φιλόρα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Άλγηθεια, τὸν ἄνθρωπο τὸν βρίσκουν ἀγρύπνιες κι ἀγρύπνιες! Καὶ εἶναι ποὺ ἄλλοτε τούτη ἡ ἀναστάτωση εἶναι δουλειὰ τοῦ νοῦ κι ἄλλοτε χρεία τῆς καρδιᾶς! Δὲν μᾶς παίρνει ὁ ὅπνος σὰν εἴμαστε κακοδιάθετοι ἐμεῖς ἢ ἄλλα μας ἀγαπημένα πρόσωπα· σὰν μᾶς δυναστεύουν μέριμνες βιοτικές ἢ τῆς καρδιᾶς μας ποθοπλάνταγμα... Καὶ εἶναι πιὸ συνηθισμένες οἱ ἀγρύπνιες τὶς μεσοχειμωνιάτικες νυχτιές (ἡ νύχτα χρόνος!), τότε ποὺ θύμηση στὴ θύμηση πάει «νὰ φιλώσῃ» ὁ νοῦς μας, ὥστου λαλήσουν τὰ δρνίθια τῆς αὐγῆς! Μὰ δὲ δοῦμε τώρα καὶ μιὰν ἄλλη ἀγρύπνια, γλυκιά...

ΝΟΗΜΑ: Η νυχτιὰ τῆς πρωτομαγιᾶς κι ὁ ποιητὴς θυμάται πώς στὸ σπίτι του κανεὶς δὲν κοιμιζόμενος, ἄλλὰ στριφογύριζε γλυκὰ στὸ στρῶμα μὲ γλυκαναστεγαγμούς καὶ ματόφυλλα ἀνάλαφρα, ποὺ δὲ μπόραγε νὰ τὰ βαρέσει καὶ νὰ τὰ κλείσει ὁ ὅπνος ὁ νοῦς ὀλόδροσος καὶ λήθη δὲν ἔρχόταν γιὰ τὴν ὀμορφιὰ τῆς ήμέρας ποὺ πέρασε.

Κι ἡταν σὰ νὰ πλέαιμε ἀνάλαφροι στὰ κρεβάτια μας —ποὺ τώρα μᾶς φαίνονταν βαρετὰ καὶ ἄχαρα— μὲ τὴ σκέψη μας μυρωιένη, ρόδο κι αὐτὴ μέσα στὰ ἄλλα ρόδα τῆς ήμέρας.

Καὶ μόνο πρὸς τὸ γλυκοχάραμα πῆραν νὰ κλείνουν τὰ μάτια τους κι ἡ καρδιὰ τους εὐτυχισμένη ἔμοιαζε ἀνοιχτὴ σὰν ἑκατόφυλλο. Εἶναι ὅμως κάτι σὰ «λαγοκοίμισμα», γιατὶ ὁ νοῦς δὲν ξεγελιέται ν' ἀποκοιμηθῇ, μένει ἔξαγρυπνος γιὰ νὰ θυμάται καὶ ν' ἀναχαράζῃ τὴ χαρὰ καὶ τὴ γαλήνη τῆς μέρας ποὺ ζήσαμε. Καὶ ἀνάμεσα αὐτοῦ τοῦ ὅπνου καὶ τοῦ ἔπνου ἀναλογιζόμαστε πώς πρώτη μας φορὰ νιώσαμε τὴν σκέψη καὶ τὴν ἔγνια σὰν κάτι μυρωμένο καὶ εὐωδιαστό· ἀλλὰ πρώτη φορὰ ἡ ἀγρύπνια μας ἦταν σὰν τραγούδι καὶ ἡ ἀγωνία μας σὰ χνούδι ἀπαλή...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: "Ας τὸ δοῦμε σὲ 2 ἑνότητες: α) 1-8 στίχ.: Η γλυκιὰ ἀγρύπνια τὴν πρωτομαγιάτικη νυχτιά.

β) στίχ. 9-16: Κι ἔνα νάρκωμα πούρχεται τὴ δροσαυγὴ δὲν εἶναι καῦν ὅπνος ἄλλα γλυκοθύμησες.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Α ποσπεροῦ (καὶ ἀπόσπερα καὶ ἀποσπερίς) = ἀπόστραδα. Τὰ ἡμερινά: Τὰ γεγονότα τῆς μέρας ποὺ πέρασε. Α λι = ἀλίμονο.

Δέν είπροβόδα = δέν εδιωχγε, δέν απομάκρυνε (προβοδάω < προευ-
οδῶ = στέλνω σὲ καλὸ δρόμο (κατευδώνω).

Ἐκατό φυλλο: Τὰ ρόδα δὲν είναι βέβαια μόνο... τριαντάφυλλα, ἔχομε ποικιλίες τους καὶ μὲ 100 καὶ μὲ περισσότερα πέταλα. Ἐγιώσαμε τὴν ἔννοια: Σκέψη, ἀλλ᾽ ἐδῶ καὶ κάτι περισσότερο· τὴν ἔννοια ποὺ ἀπασχολεῖ καὶ βασανίζει, τὴν «ἔγνια» ποὺ λέμε.

Νύχτα πρωτομαγιάς: Ἐπειδὴ σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα δλαδὸς γιορτάζει χαρούμενα τὴν «πρωτομαγιά» ἀπὸ τὴν βραδῖα τῆς παραμονῆς (γύχτα καὶ πρὸς τὰ ἔημερώματα τῆς 30 Ἀπρīλη δηλαδή), πρὸς τὰ ἔημερώματα τῆς 1ης τοῦ Μάη (ὅπότε στὴ συνέχεια γιορτάζουν οἱ ἄνθρωποι ὑπαίθρια ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ ἀργὰ τὸ βράδυ, ἀνήμερα). Οχι —ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα φαίνεται—, πώς πρόκειται γιὰ τὴν νυχτιὰ τῆς πρώτης Μαγιοῦ, γιατὶ ἀνήταν τὴν παραμονή, θὰ ἀφηγόταν γὰ νοηθῇ δτι ἔχει καὶ τὴν ἄλλη μέρα νὰ κάμη, νὰ συνεχίσῃ, αὐτὲς τὶς λαχαριστές σκέψεις του δ ποιητής, δτι δὲν τέλειωσε ἡ χαρούμενη «φιέστα»!

Οσο γιὰ τὴν πρωτομαγιά, τὴν πιὸ χαρούμενη μέρα τοῦ χρόνου, δλοι ξέρομε πώς είναι «ἡ γιορτὴ τῶν λουλουδιῶν». Οἱ κουρασμένοι ἄνθρωποι προσπαθοῦν αὐτὸ τὸ διήμερο γὰ καταφύγουν στὴ φύση ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς κάθε σπίτι κρεμάει φηλὰ στὴ θύρα του τὸ πατροπαράδοτο στεφάνι ἀπὸ δλόδροσα καὶ ποικίλα λουλούδια.

Ἡ πρωτομαγιὰ σίγουρα κρατάει ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ «ἄνθεφόρια», καὶ πιὸ συγκεκριμένα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα Ἀθηναϊκὰ ἢ θεοτίγρια. Βέβαια αὐτὰ δὲν συνέπιπταν ἀκριδῶς μὲ τὴ δική μας ἔημερην. Γιατὶ τὰ Ἀγθεστήρια γινόντουσαν στὴν Ἀθήνα στὶς 11, 12, 13 τοῦ μῆνα Ἀγθεστηριώνα, πρὸς τὸ τέλος τοῦ δικοῦ μας Φλεούρη. Καὶ ἡταν τριήμερα· τὰ Πιθοίγια (ἄνοιγαν τὰ πιθάρια μὲ τὸ κρασί). οἱ Νόες, οἱ Χύτροι.

Μά, σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἡ πρωτομαγιὰ ἔχει λάθει λιεγάλη σπουδαιότητα, γιατὶ ἀπὸ τὸ 1889 μὲ ἀπόφαση τοῦ διεθνοῦς Ἑργατικοῦ συνεδρίου τῶν Παρισίων, ἡ 1η Μάη δρίστηκε σὰν παγκόσμια ἐργατικὴ γιορτή, σὲ ἀνάμνηση τῆς αἰματηρῆς ἀπεργίας τοῦ Σικάγου τὴν 1η Μάη 1886, ποὺ ἔκαμπαν οἱ ἐργάτες γιὰ τοὺς ἀναγγωριστῇ τὸ 8ωρο. Στην Σοδιετικὴ «Ενωση γιορτάζεται σὰν πρώτη ἐπίσημη κρατικὴ γιορτὴ». Ἀπὸ τὸ 1947 ἔχει καθιερωθῆ πιὰ ἐπίσημα σὰν ἐργατικὴ γιορτὴ σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο.

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Βρίσκομε δῶ φραστικὲς διισρφιές, διαιριτικές, ἀνάλαφρες, ὅχι νὰ παραφορτώνουν καὶ γὰ πιέζουν τὶς αισθήσεις μας. Μεταφορές: Ολόδροσος νοῦς, μυρωμένη ἔννοια, γλυκιὰ καρδιά. Οἱ παρομοιώσεις είναι πολλὲς καὶ πιὸ εὔστοχες: Σὰ νὰ πλέσαιε, σὰ ρόδο, σὰν ἔκατόφυλλο, τὴν ἔννοια ὃς εύωδιά, σὰν τραγούδι, ἀπαλὴ πνοή. Νὰ ἔνα ώρατο ὑπερβατό: Κι δλόδροσος... δ νοῦς.

Παρατηρήστε πόση αρμονία άναδίγεται άπό τις παρηχήσεις των υγρών λ., ρι: «Ανάλαφρα τὰ μάτια μας· καὶ δλόδροσος τὴ λήθη», «κι ἡ γαληνὴ λαχτάρα μας δὲν ἔχει τελειωμό», «πρώτη φορά ἡ ἀγρύπνια μας ἥτανε σὰν τραγούδι». Τὰ ἐπίθετα τώρα, ποὺ δίγουν τόσο ἔξοχο καλαίσθητικό ἀποτέλεσμα: «Ανάλαφρα, δλόδροσος, βαρυμένα, μυρωμένη, γαληνή, ποθερό, ἀπαλή.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: «Ολοι οι ἄνθρωποι, ἰδιαιτέρα δὲ οἱ ὑπερευαίσθητες ψυχές τῶν ποιητῶν τὴν πρωτομαγιάτικη νύχτα ζοῦν, βιώνουν ὡς τὰ κατάδαθα τοῦ εἶναι τους θὰ λέγαμε καλύτερα, τὴν ὄμορφιὰ τῆς ζωῆς, αὐτὸ τὸ ζωικὸ ἀνάδρυσμα ποὺ δλοῦθε ἔχειλιζει.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ γλυκιά, ἀρμονικότατη καὶ μουσικότατη δημιουργί. Είναι τοῦτο ἔνα ώραίο δεῖγμα σὲ τὶ ώραια ἀποτελέσματα μπορεῖ γὰρ φτάση ἡ πολυδύναμη δημιουργί μας γλώσσα.

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, ρειματικό, προσεγμένο καὶ χαριτωμένο χωρίς γάρ γίνεται ἐπιτηδευμένο. «Αν καλοπροσέξωμε, μέσα στὸ λόγο ποὺ κυλάει αὐθόρμητος καὶ ἀδίαστος ὑπάρχει ἔνας ἀνάμυχτος τόνος ἀπὸ χαρούμενη καὶ θλιψμένη ἀναπόληση.

ΜΕΤΡΟ: «Ἔχομε στίχους ἵλαιμικούς 155ύλλαθους, ιε τὴν τοινή μετὰ τὴν 8η συλλαβή. Παρατηροῦμε ἐναλλαγὴ παροξυτόνων (ἐκαιμήθη) καὶ δξυτόνων (καρδιά). Ή στιχουργία εἶναι προσεγμένη καὶ μαστορικιά. Καὶ κεὶ ποὺ ὑπάρχουν συνιζήσεις, εἶναι σὲ γνώση τοῦ συνθέτη τους δὲν δίγουν πλαστικότητα καὶ κυματισμὸ στὸ δλο σῶμα τοῦ ποιηματος: π.χ «(δ ὅ) πνος ποὺ κλεί/γει μιοναχά / τὰ βαρυμέ/να μάτια», «ὅμιως τοῦ κά/κου (ου δ) λάγρυπνο / τὸ νοῦ δὲν ἔε/γελοῦμε». Ἐπίσης παρατηροῦμε πώς, ἐνῶ τὰ δρασκελίσματα τοῦ στίχου θὰ βοηθοῦσαν τὸν ποιητὴ σ' αὐτὸ τὸ κυμάτισμα τοῦ ρυθμοῦ του, δηιως μόνο ἔναν διασκελισμὸ ἔχει: «τὴ λήθη / τῶν ὄμορφων ἡμεριῶν».

Η διμοικαταληξία στὶς 2 πρῶτες στροφὲς εἶναι πλεχτή: Δηλαδή, ἔχομε τὴ μορφή: αβαβ — γδγδ. Στὶς δυὸ τελευταῖες στροφὲς (γιατὶ ὅπως διακρίνομε στὸ «τ ε λ ε i ω μ δ» τελειώνει ἡ 3η στροφή), ἔχομε λειψὴ διμοικαταληξία. Νὰ δηλαδή: εεζη — θηιι.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Δὲν εἶναι μακριὰ κι ἀπὸ μᾶς, τοὺς πολλούς, αὐτές οἱ ἐντυπώσεις καὶ τὰ βιώματα γιὰ τὴν πρωτομαγιά. «Ἐτοι ὁ λεπταίσθητος ποιητής μας κατάφερε νὰ μᾶς ἀγγίξῃ βαθιά. Καὶ δπωσδήποτε χαρὰ γιὰ τὸ θαῦμα τῆς ζωῆς κιώθομε καὶ μεῖς· καὶ πώς στὶς λυρικὲς παρενθέσεις, ποὺ μᾶς τυχαίνουν κάποτε κάποτε ἀνάμεσα στὶς σκοτούρες καὶ τὰ βάσανα τῆς ζωῆς, πρέπει γὰρ ἀφήγωμε ἀνοιχτούς τοὺς πό-

ρους τοῦ είναι μας γιὰ νὰ παίρνωμε τὴν χαρά. Ήστάσο πολὺ βαθύτερα κρύβουν οἱ στίχοι μιὰ θλίψη καὶ ἔναν πόνον. Ἐξάλλου δυὸς τρεῖς φορὲς είναι δλοφάνερες οἱ πονειμένες γύζεις π.χ. «πρώτη φορά». Ἀλλωτεις μὴ ἔχειναι πώς δὲ ἀνθρωπος ποὺ γράφει τοῦτα τὰ λόγια είναι δὲ δυστυχισμένος Φιλύρας, ποὺ κανόνας ηταν δὲ πόνος στὴ ζωή του, τούτη ἡ χαρά είναι τὸ φευγαλέο, τὸ προσωρινό· νὰ ἔνα λυρικὸ «ἰντερμέτζο» ιμέσα στὴ δυστυχία του, ὥσπου κατάντησε στὸ Δρομοκαΐτειο!...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἄξιο μνημόνευτοι στίχοι: Νὰ κρατήσωμε μερικὰ σημεῖα πολὺ δημοφρά καὶ χρησιμοποιήσιμα: «Ἀποσπεροῦ στὸ σπίτι μας κανεῖς δὲν ἐκοιμήθη». Καὶ μεῖς ἐκφράζομε μιὰν δόλδψυχη εὐχή: Μακάρι ἀπὸ εὐχάριστα γεγονότα νὰ προκαλοῦνται οἱ ἀγρύπνιες στὰ σπίτια μας! Ἀλήθεια, ἀπὸ τότε ποὺ γράφει δὲ Ξενοφ. στὰ «Ἐλληνικὰ» —τότε ποὺ ἡ Ἀθήνα ζοῦσε τὸν ἐφιάλτη τῆς πτώσης τῆς ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους πολιορκητὲς ποὺ ζύγωναν — διὶς «ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς ἐκοιμήθη...», πόσες καὶ πόσες φορὲς ἔχει ἐπαναληφθῆ καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνεται ἡ φράση! «Ο ὅπνος τὴν μυρωιάνη ἔννοια μας —ἀλι— δὲν ἐπροδόδα». «Οιμως τοῦ κάκου ὀλάγυρυπνο τὸ νοῦ δὲν ἔγειλοῦμε» (ἔδω νὰ προτέξωμε, πρέπει νὰ θεωρήσωμε κόλιμια μὲ τὰ «τοῦ κακοῦ». Δηλαδή, ἀδικα πασχίζομε, δ νοῦς ὀλάγυρυπνος δὲν θέλει νὰ ἀποκοιμηθῇ...). «Κι ἡ γαληνὴ λαχτάρα μας δὲν ἔχει τελειωμό». «Οπως παρατηροῦμε, καὶ οἱ δυὸς ἔξουσίες ἀνταμιλάμενες δυναστεύουν μέσα μας, καὶ δὲν νοῦς καὶ ἡ καρδιά! Γι’ αὐτὸ καὶ τούτη ἡ ἀναστάτωση ἔντός μας!

«Πρώτη φοράν ἔνιώσαμε τὴν ἔννοια ώς εὐωδιά». Ο καγιένος μας δὲ πονειμένος καὶ ἀγλύκαντος Φιλύρας μας! Πάλι καλὰ ποὺ αἰστάνθηκε τὴν ἔννοια σὰν εὐωδιά, γιατὶ ἀπὸ δόσο ἔρομε, καὶ ἀπὸ δὲ τι θὰ δοῦμε στὰ «βιογραφικὰ» ηταν ἔνας δυστυχισμένος! «Πρώτη φορά ἡ ἀγρύπνια μας ητανε σὰν τραγούδι». Τὸ ἴδιο συλλογίζμαστε κι ἔδω, καημένε ποιητή μιας!

β) Ἐνδιαφέρονται ἔχει νὰ βλέπαιμε κάποια ἀλλα στιχουργήματα, σχετικὰ μὲ τὴν «πρωτομαγιά» π.χ. τοῦ Σολωμοῦ μας: «Τοῦ Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ἡ μέρα, / ποὺ ὥραιότερη ἡ φύση ξυπνάει, / καὶ τὴν κάνονυ λαμπρὰ νὰ γελάει, / πρασινάδεις, ἀχτίνες, νερά· / ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στὸ χέρι / παιδιά κι ἄντρες, γυναῖκες καὶ γέροι· / ἀσπροεντύματα, γέλια καὶ κρότοι. Ολοι δρόμοι γιομάτοι χαρά· / ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴν νιότη, / ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά».

Ἐπίσης κυκλοφορεῖ τώρα ἔνα δημοφρό τραγουδάκι: «Μάη, Μάη χρυσομάλη, γιατὶ μας ἀργησες; Νὰ μας φέρης τὰ λουλούδια καὶ τὴν ἀγοιξή...».

γ) Μὰ καὶ ἔξοχους στίχους ἀπὸ τοὺς «Ἐλεύθερους πολιορκημένους» μας θυμίζουν τὰ λόγια τοῦ Φιλύρα γιὰ τὴν πρωτομαγιά: π.χ. «Μάγειρα

ή φύση κι δνειρο στήν όλιορφιά και χάρη / μὲ χίλιες βρύσες χύνεται, μὲ χίλιες γλώσσες κρένει / δύοιος πεθάνει σήμερα, χίλιες φορές πεθαίνει / τρέμει ή ψυχή και ξαστοχά γλυκά τὸν έαυτό της...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Αύτό είναι, κυριόλεξτικά, ένα λυρικό ποίημα, μὲ έντονη τὴ διάθεση τοῦ ρειματισμοῦ και τῆς ἔξομολόγησης. "Ολοι οἱ στίχοι είναι πλημμυρισμένοι ἀπὸ έναν πηγαδό και ἀδολο λυρισμό.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ο Φιλύρας δημιουργεῖ στήν Ε' περίοδο τῶν γραμμάτων μας (1880 - 1920) και κυρίως στὸν «μεσοπόλεμο» (1920 - 1940), τὴν ΣΤ' περίοδο.

"Οσο γιὰ τὴ Σ χ ο λ ἥ, εἴμαστε πιὸ κοντὰ στήν ἀλγύθεια ἀμα τοποθετήσωμε τὸν Φ. στήν διάδα —και μάλιστα στοὺς κορυφαίους της— τῶν «ἀπαισιοδόξων» νεοελλήγων ποιητῶν: Καρυωτάκης, Λαπαχιώτης, Πολυδούρη και ἄλλοι. Ο Φιλύρας μάλιστα θεωρεῖται στήν πρωτοπορία τῆς μοντέρνας ποίησης.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Μιὰ ἀπὸ τὶς τραγικές μορφές τῶν νεοελληγικῶν μας γραμμάτων, γιατὶ αὐτός, δπως οἱ: Βιζυηγός, Βῶνος, Μητσάκης, πέθανε στὸ φρενοκομεῖο. Και ὅμως ἡταν ἔνας ὑπερευαίσθητος καλλιτέχνης και ἔνα γνήσιο ποιητικὸ ταλέντο. Γιός ἐκπαιδευτικῶν, γεννήθηκε στὸ Κιάτο (ἄλλοι τὸν θέλουν στὸ Δερβένι) τὸ 1888 και πέθανε στὸ Δρομοκαΐτειο τὸ 1942. Σπουδασε νομικὰ χωρίς νὰ πάρη δίπλωμα, γιατὶ ἀπὸ νωρίς ἀφοσιώθηκε στὴ λογοτεχνία. Δημοσίευε ἀπὸ γέος στὶς καλύτερες ἀθηγαϊκές ἔφημιερίδες και περιοδικά (δπως «Ἡγησώ», «Νουμᾶς»). Στὴν ἀρχὴ ἔγραψε μὲ τὸ φευδώνυμο «Κορινθιακὸ θῦμα».

Λένε δτὶ η ψυχοδιανοητική του κατάσταση, ποὺ ταράχτηκε ἐπικίνδυνα τὸ 1927 (όπότε και κλείστηκε και στὸ φρενοκομεῖο), χρωστιέται σὲ κρυοπαγήματα ποὺ ἔπαθε στὸ στρατὸ κι ἀκόμα σὲ χτύπημα ποὺ «ἔφαγε» 7χρονο παιδάκι ἀπὸ δυγατὴ «πετριά» ἀπὸ ἄλλα μεγαλύτερά του ποὺ ἔπαιζαν πιὸ πέρα (ό 7διος ἔξιστορεὶ πονειμένα τὸ περιστατικό).

Πάγτως δπως και νάχη σάλεψαν τὰ συλλογικὰ τοῦ ποιητῆ μας και ὑποχρεώθηκε ὁ δύνστυχος νὰ μείνῃ 15 χρόνια, ὡς τὸ θάνατο του, στὸ πνευματικὸ σκοτάδι. Στὰ φωτεινά του ὡστόσο διαλείμματα ἔγραψε στίχους, ποὺ θεωροῦνται ἀριστουργηματικοὶ σήμερα. Ἐκεὶ ἔγραψε και «αὐτοβιογραφικές σημειώσεις» του, τόσο τραγικές και ἀποκαλυπτικές τοῦ δράματός του: «Ἡ συιφορὰ ἐνδὲς φτωχοῦ ποιητῆ ποὺ εἶχε τὴ σφραγίδα τῆς «δωρεᾶς», ἀλλὰ και τὴν «πετριὰ τῆς τρέλλας».

Συγγραφικὸ του ἔργο:

α) Ποιητικά: «Ρόδα στὸν ἀφρό» (1911), «Ψυρισμοὶ» (1919), «οἱ ἐρχόμενες» (1920), «κλεψύδρα» (1921), «πιερόττος» (1922), «θυσία» (1923).

β) Τὸ πεζὸν ἀφημα: «Ο θεατρίνος τῆς ζωῆς» (1919), ποὺ εἰναι κάτι σὰν αὐτοίσιογραφία.

Γράφει ὁ Μιχ. Περάνθης γιὰ τὸ Φιλύρα (τὸ πραγματικό του δυορια εἶναι Γιάννης Οἰκονομόπουλος): «Περιγραφικός, ἔξιμολογητικός, μὲ θερική φυσιολατρική καὶ ἐκμιστηρευτική διάθεση —καὶ κυρίως ἑρωτικός μὲ ἔνα τρόπο δικό του. Η διεροπόληση τοῦ κρύθει τὴν ἐπαφή μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἰσκιος μαγείας θαμπώνει τὰ μάτια του καὶ ἀποικιωγοῦται σὲ ὀραιατικὸ φῶς, σὲ κόσμους ἀγνείας». Επιτάν ἀκόμη γιὰ τὸ Φιλύρα ὅτι εἶναι «ἡ γοητεία τῆς ἀσυναρτησίας».

Γιὰ τὸν Φιλύρα ἔγραψαν πολλοὶ (παράκινημένοι: καὶ ἀπὸ τὴν ὁπωδήποτε πρωτοποριακή του ποίηση, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν δυστυχία τῆς ζωῆς του): Μιχ. Ροδάς, Κόλλιας Σήφης, Αἰμιλ. Χουριούζης (ἔδωσε τὰ ἀπαντά του τὸ 1939), Τάσος Κόρφης, Ἀστέρης Κοδατζῆς.

Μ' ἔνα μόνο ποιητὴ μπορεῖ νὰ συνδυαστῇ ὁ Φιλύρας, ἔξαλλον πολλὰ κοινὰ σημεῖα ἔχουν, μὲ τὸν Κ. Καρυωτάκη, παντὶ ἄλλωστε ἡσαν φίλοι: «Ἐνα ποίημά του ἔτσι τὸ τελειώνει ὁ Κ. «Ἄσε τὰ γύναια καὶ τὸ μαστρωπὸ λαό σου, Ρῶμο Φιλύρα, σὲ βάραθρο πέφτοντας ἀγριωπὸ κράτησε σκῆπτρο καὶ λύρα!». Καὶ τώρα ἔνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ποιήματα τοῦ Φιλύρα, «ἡ μπόρα τοῦ Μάη» (δυστυχῶς αὐτὸς ἥταν ὁ Μάης, ὁ μυκιμότερος, γιὰ τὸν Φιλύρα, καὶ ὅχι ὁ φευγαλέος τῆς «πρωτοι αγιᾶς» του ποὺ εἴδαιμε!): «Μέσα στὸ Μάη ἀλάλαζεν ὁ θρίαμβος τοῦ χειμῶνα / καὶ τῆς βροχῆς τὸ σύθαμπον ἔβρόντα ὁ κεραυνός / καὶ τὸ χαλάζι ἐμάραινε τὴν τροφαντὴ ἀνεμώνα / καὶ τὰ μπουμπούκια ποὺ ἀνοιγαν ματάκια πρὸς τὸ φῶς. / Καὶ μέσα στὸ τρισκόταδον δὲν ἔλαμψεν ἡ μέρα / καὶ δὲν ἀκούσαμε γλυκὸ τραγούδημα πουλιῶν, / μὰ νὰ βιγγάζει ἀπόκοσια τὸν καταλύτη ἀγέρα / στὰ τρίστρατα τῶν λιθιδίῶν καὶ τῶν περιθολιῶν. / Καὶ τὸ διερό μας πούλεγε νὰ λουλουδίσει τώρα / προσγένοντας τόσον καιρὸ τοῦ Μάη τὸ μαῦρο φῶς, / ἀλίμονο! ἡ ἀπάντεχη τὸ πρόφτασεν ἡ μπόρα / καὶ σὰ μπουμπούκι τόκαφεν ὁ μέγας Κεραυνός...».

Ἐπιστροφὴ ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς

Ποίησια Νικηφ. Βρεττάκου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὴν Ἑλλάδα μας, ἀλλὰ καὶ γενικότερα σ' ὅλο τὸν κόσμο, ὑπάρχουν μερικοὶ χῶροι ἔκανουστοι γιὰ κάτι τὸ ἔχωριστό, τὸ «ἄλλιώτικο», ποὺ δὲν τὸ βρίσκεις ἀλλού· καὶ ἔννοοῦμε κυρίως τοποθεσίες τέτοιες ποὺ ἔκει πρωτογενήθηκαν βασικὰ γνωρίσματα τοῦ πολιτισμοῦ μας· ὥραιες ἀθάνατες ἰδέες· π.χ στὴν Κύπρο ἡ θεότητα τῆς ὁμορφιᾶς, στὴν Ἀττικὴ τὸ θέατρο, στὴν Ἰωνία ἡ ποίηση, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἴστορία, στὴν Ὁλυμπία ἡ ἰδέα τοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ τῆς εὐγενικῆς ἀιψυλ-

λας· και στοὺς Δελφούς, στὸν «ὅμιφαλὸ τῆς Γῆς», ἔδρισκε κάποιο διέξοδο ή ἀνθρώπινη ἀγωγία μὲ τὰ μαντέματα πού παιργε.

Κι ἔχομε ύποχρέωση οἱ "Ελληνες ἐθνικὴ νὰ μὴ βλέπωμε τοὺς τόπους μας μόνο στὶς σελίδες τῶν τουριστικῶν λευκωμάτων, ἀλλὰ νὰ τοὺς χαιρόμαστε «ἔξ ἐπαφῆς» και ν' ἀναβαπτιζόμαστε στὴν ἑλληνικὴ διάρκεια, βάζοντας «τὸν ράκτυλόν μας εἰς τὸν τύπον τῶν ήλων...». Καὶ εἶναι σίγουρο τότε ὅτι θὰ ἐπιστρέψωμε ἀλλιώτικοι, δυναμωμένοι.

ΝΟΗΜΑ: 'Ο ποιητὴς εἶχε πάει προσκυνητὴς —ὅπως τόσος και τόσος κόσμιος— στοὺς Δελφούς, ἐπιστρέφει τώρα, ἀλλὰ νὰ πῶς φαντάστηκε, δραματιστηκε καλύτερα, τοῦτο τὸ γυρισμό, ἐνῷ ήταν μιὰ γλυκιὰ ἀνεπανάληπτη ἀνοιξιάτικη νυχτιά: Τὸ ξακουστὸ ἄγαλμα, «ὁ Ήγιονος», τοῦ φαίνεται πῶς δέδει δίπλα τους, κι ἀπὸ κοντὰ και τὰ βράχια, οἱ Φαιδριάδες. Παράξενοι και ἀλλόκοσμοι ήχοι ἀντηχοῦν μέσα σ' αὐτὴ τὴν μυστηριακὴ νύχτα, τὴν μοναδικήν, ποὺ ἀκόμα και οἱ εὐτυχισμένες κι ἀνέφελες νύχτες τῶν παιδικῶν του χρόνων σβήγουν μπροστά σὲ τούτη. 'Ολόφωτα και κατακάθαρα δῆλα λέεις κι δ 'Απόλλωνας εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ τοὺς δώσῃ γιὰ συνοδεία ἔνα λαμπαδηφόρο γιὰ νὰ τοὺς φέγγηι φηλά ἀπὸ τὸν δρίζοντα. Καὶ τὸ φεγγάρι πάνω ἀπὸ τὰ ἐλάτια διόλυχρυσο τοὺς ἀκολουθεῖ κι δταν ἔπεισε στὸ βουγό, τότε δ κόσμος ἀλλαζεῖ δψη, λέεις ἀπὸ χέρι θεοῦ. 'Ο οὐρανὸς ἔγινε πιὸ ἀνθισμένος και ἀνοιξιάτικος, κι δ 'Ηνιοχος μὲ χαλαρωμένα τὰ γκέμια ποτὲ δὲν τοὺς ἀφήνει, ἀλλὰ χαμογελάει στὸ σύμπαν.

Κι δὴν ή παρέα τους ποὺ ἐπιστρέφει νιώθουν κάτι τὸ συγκλονιστικό. "Έχουν χάσει τὴν αἴσθηση τοῦ χώρου και τοῦ χρόνου, ή ψυχὴ τους λέεις κι ἔχει θησαυρίσει ἀπὸ μουσική. Πῶς λαχταροῦν οἱ ψυχές τους νὰ μὴν τελειώσῃ τοῦτο τὸ πανόραμα! "Α τι δυστύχημα νὰ στερέψῃ τοῦτο τὸ φῶς, ποὺ κρουνός ή μαγικὴ νυχτιά τὸ σκορπάει!

Μὰ δὲν ήταν ἀπλῶς μιὰ ἀνοιξιάτικη νυχτιά τοῦτο· ήταν σὰν νὰ βγῆκαν ἀστροφόρες και λουλουδοφόρες δῆλες οἱ ἀνοιξες και πληριμύρισαν τὸ στερέωμα! Καὶ δσο πάει και ή πρωτόγνωρη παραίσθηση δυναμώνει. Νιώθουν δτι κρέμονται ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο και τὸ χῶρο· φτάνει νὰ μὴν τελειώσῃ δτι τοὺς συμβιάνει ἀπόφε. Άλλα δὲ μιλοῦν. Τὰ λέεις δῆλα ή σιωπή τους, ποὺ είναι ἔδια μὲ κείνη ποὺ βγαίνει ἀπὸ τ' ἀστέρια και τὰ ἔλατα τοῦ Παρνασσοῦ. Διακρύζουν μέσα στὴν ἀγιασμένη αὐτὴ ὥρα, και αὐτὸ τὰ λέεις δῆλα. Τὶ ἀρμονία ήταν τούτη, ποὺ νοιμίζαιμε πῶς ή Σαπφὼ τραγούδαγε μιὰ θεία μουσική, και δῆλα ήσαν σταματημένα· αὐτοὶ οἱ ἰδιοι, οἱ ποιητὲς τῶν αἰώνων, τ' ἀγέρι. Μόγο οἱ Φαιδριάδες ἀντιδούζαν ἀνάλαφρα μέσα στὴν ἀλλόκοσμη νύχτα, τὴν νύχτα τὴν πιὸ διμορφη και ἀνεπανάληπτη γιὰ τὸν ποιητὴ μας. Κι ήταν σὰν νὰ φύναζε κάποιος μέσα στὴ σιωπή: Τὶ χρειάζονται τὰ λόγια, ἀλια ὑπάρχει ή ἀγάπη; Κι δ

ποιητής ήταν δὲν προφτάνει ν' ἀποθαυμάζῃ τὸν ὁλάνθιστο οὐρανό, που σὰν κρίνα κατρακυλάν τοι διάτοντες κι ὅλα τ' ἀστέρια εἶναι ἀναμμένα, καὶ λέξη γένει παντοδυναμία (ὁ Θεός), ὅλο καὶ κατέθινε χαριηλότερα, ὅλο καὶ σίμωνε τὸν κόσμον.

Καὶ καταλύγει ὁ ποιητής μας, νιώθοντας σὰν σὲ ὄντειροφαντασιὰ καὶ ὄνειρολάλημα, πώς νόμιζε πώς δὲν πατοῦσαν σὲ γῆ, ἀλλὰ τοὺς λίκηνιζε ἔνα τρελὸ ποτάμι! Γιατὶ θήτων γένει καρδιὰ ποὺ τοὺς πήγαινε, σὰ θάλασσα, ὅπου θήθελε!

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΓΩΝ: Αύτὸ τὸ λυρικὸ ποτάμι θά ταν ἀνευλάθεια νὰ τοῦ βάζαιμε φραγμούς μὲ διακοπές καὶ χωρίσμιατα: ὥστόσο γιὰ εὔκολωτερο πληγίαται του ἂς τὸ διατείσε 3 φάσεις τῆς δριμυτικῆς ροῆς του: α) στίχ. 1 - 19 «Δίπλα μαρ... χαμογελούσε»: Τὶ φαντάζονται δὲτι τοὺς συνοδεύει μέσα στὴν ἀνοιξιάτικη νύχτα.

β) στίχ. 20 - 39 «Βλέπαιμε... τελειώσῃ!»: Πῶς νιώθουν ἀπ' αὐτὴ τὴν φαντασίωσή τους.

γ) στίχ. 40 - 65 «Χωρίς... πήγαινε μας!»: Τὸ ὄνειρικὸ ταξίδι στὸ ἀποκορύφωμά του: ζοῦν τὴν μακαριότητα ἔξω τὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Τὰ γκέμια= τὰ χαλινάρια, τὰ γήια (ἀπὸ τὸ τουρκ. GEM). Διάτοντες (ᾶσσω= πηδῶ): εἰναι οἱ μετεωρίτες. Σύνολο οὐρανίων μορίων ποὺ καίγονται προτοῦ πέσουν στὴ γῆ. Πυρσός= δαδί ἀναμμένο, δαυλὶ (ἡ λέξη ἀρχαῖα). Λασκάρω= χαλαρώνω (ἀπὸ τὸ ιταλικ. LASCARO).

"Αμπωτη (ἄμπωτις)= τὸ τράδηγγια τοῦ νεροῦ πρὸς τὰ μέσα, τὸ κατέβασμα τῆς στάθμης του: ἐνῶ τὸ ἀντίθετο φαινόμενο εἶναι ἡ πληγμορίας. Αύτὸ τὸ πήγαινε ἔλα ἀποτελεῖ τὴν παλίρροια. Τὸ ἄμπωτις< ἀνάπωτις - πέφτω πίσω. Γιασεμιές= τόπος μὲ πολλὰ γιασεμιά.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Ήνίοχος: Τὸ περίφημο χάλκινο ἄγαλμα τῶν Δελφῶν (πρωτότυπο καὶ ὅχι ἀντίγραφο). Εἶναι ἀγώστου καλλιτέχνη καὶ διπωσδήποτε ἀνήκει στὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα. Ἔχει ἔκακριθωθῆ ἀπὸ ἐπιγραφὲς δὲτι τὸ ἔχει ἀναθέσει στὸ ἵερὸ τῶν Δελφῶν δ. Πολύζαλος, σὲ ἀνάμινηση ποὺ δὲ δέερφός του Γέλων, τύραννος τῶν Συρακουσῶν, εἶχε νικήσει στοὺς πυθικοὺς ἀγῶνες τῶν Δελφῶν. Τὸ θαυμαστὸ ἔργο εἶναι τιμῆμα ἀπὸ μεγαλύτερο σύμπλεγμα (δυστυχῶς δὲν ἔχομε τὸ ἄρμα —τὸ τέθριππο— καὶ τὸν ἀναβάτη ὁ ἡγίοχος, χωρὶς τὸ ἀριστερὸ του χέρι, κρατάει μὲ τ' ἄλλο τὰ γκέμια. Ὁ χιτώνας του εἶναι ποδήρης μὲ πολλὲς πτυχώσεις. Τὸν παριστάνει ἥρεμο καὶ σοδαρὸ μετὰ τὴν νίκη του: τὰ καλοχτενισμένα μαλλιά του δένονται μὲ ταινία. Ἀλλὰ τὸ πιὸ συγκλονιστικό, θεσπέσιο στοιχεῖο του εἶναι τὰ

μιάτια του, κείνα τὰ ἀνεπανάληπτα ἀπὸ τὴν τέχνην μάτια, τὰ ἔνθετα ἀ- πό ὅνυχα καὶ μαγνησίτη. Λένε οἱ εἰδικοὶ πώς αὐτὰ τὰ μάτια ἀριστουρ- γῆματα —ὅτι ὑψηλότερο μπόρεσε νὰ δώσῃ ἡ τέχνη— δείχνουν τὴν ἴ- κανονοποίησην γιὰ τὴν νίκην ποὺ ἔχει κερδηθῆ, ἀλλὰ καὶ μαζὶ τῇ λαχτάρᾳ γιὰ τὴν ἀπόκτησή της!

Π ύ θι ος Ἀ πόλλων: Πήρε αὐτὸ τὸ ὅνομα ὁ Ἀπόλλων ἀπὸ τὸ φοβερὸ φίδι, κατὰ τὴν μυθολογία, πύθωνα ποὺ φύλιαζε ἐδῶ καὶ τὸ ἔξοντωσε ὁ θεός. Εἶναι φανερὸ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν φίλο, ποὺ μὲ τὶς ἀχτίνες του φώτισε τὸ σκοτεινὸ ποτάμι, τὸν «Πλειστὸν» (σήμερα «Ἐη- ροπόταμος»), ποὺ περνοῦσε καταμεσῆς ἀπὸ τὸ χώρο μὲ δριμητικὴ κατεύ- θυνση πρὸς τὸ «Κρισαῖον πεδίον». Γεγονὸς εἶναι πάντως ὅτι πολὺ νωρὶς ἤρθε ἐδῶ ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τοῦ φωτὸς Ἀπόλλωνα ἀλλ᾽ θταν αὐτὸς ἔ- λειπε 3 μῆνες στοὺς «ὑπερόδρειους» (προφανῶς πρόκειται γιὰ τὴν φυσι- κὴ περιπέτεια τοῦ ἥλιου...), γινόταν ἐδῶ ἡ χειμερινὴ λατρεία τοῦ Διό- νυσου.

Φ αι: δριαδες: Δυὸς ἀπότομα βράχια στὴ νότια ἀπόληξη τοῦ Παρνασσοῦ, πάνω ἀπὸ τὴν Κασταλία πηγή. Ἡ παράδοση θέλει ὅτι ἀπ’ ἐδῶ γκρέμιζαν τοὺς βέβηλους, ἢ ὅτι τὶς κύλησε ὁ Ἀπόλλωνας καὶ ἀφά- νισε πολλοὺς Ήέρες. Ἡ ἀνατολ. εἶναι τὴν Υάμπεια (σήμερα Φλεμποῦ- κος) καὶ ἡ δυτικὴ Ναυπλία (σήμερα Ροδινή).

Π αρ γα σ σός: Τὸ περίφημο βουνὸ τῆς Ρούμελης —ἡ Λιάκου- ρα τῶν δημιοτικῶν μας τραγουδιῶν, 2.459 μ. ὅφος— στὴν ἀρχαιότητα κατοικητήριο τῶν Μουσῶν.

Σ απ φώ: Ἡ ξακουστὴ ποιήτρια τῆς ἀρχαιότητας (7ος αἰών.), ποὺ διάπρεψε στὴ σύνθεση λυρικῶν ποιημάτων. Ἐγραψε στὴν αἰολικὴ διάλεκτο ὡδές, ἐπιθαλάμια, ὑμινους σὲ θεότητες (π.χ στὴν Ἀφροδίτη). Τῆς τοποθετοῦν... «παρτεναῖρ» τὸν ἐπίσης σπουδαῖο λυρικὸ συντοπίτη τῆς Ἀλκατο. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη ποιήτρια τῶν αἰώνων... Θηλυκοῦ γέ- νους. Ὁ Πλάτων τὴν ἔλεγε «Δεκάτη μοῦσα, ἀδελφὴ τῶν Χαρίτων».

Δ ε λ φ ο: Καὶ στὶς Βοιωτικὲς ἐπιγραφὲς Βέλφοι= χάσματα. Ἄλ- λοι θέλουν τὴν προέλευση ἀπὸ τὸν ντόπιο μυθικὸ ἥρωα Δελφόν. Ἐδῶ παριπάλαια γινόταν ἡ λατρεία τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ποσειδώνα, καὶ ἀφότου ὁ Ἀπόλλων σκότωσε τὸ τέρας Πύθωνα, ἡ ἔξουσία τοῦ τόπου πέρασε στὸν φωτεινὸ θεό. Ὁ ιερὸς χώρος τῶν Δελφῶν βρίσκεται στοὺς νότιους πρό- ποδες τοῦ Παρνασσοῦ (163 χιλιόμ.). ἀπὸ τὴν Ἀθήνα), σὲ ὅφος 590 μ. Πρόκειται γιὰ τὸ ὑπεροχώτερο ἑλληνικὸ τοπίο, ἀπ’ ἐκεῖνα ποὺ λέμε πώς ἔχουν δικῆ τους προσωπικότητα καὶ δὲν ἀντιγράφονται. Μὲ τὸ περίφη- μο μαντεῖο, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Πυθία, τοὺς χρησιμοδούς ιερεῖς πόλος ἔλξεως τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικοκοινωνικῆς ζωῆς τῆς ἀρχαιότητας.

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Κατ’ ἀρχὴν πρέπει νὰ ποῦμε πώς

όλοκληρο τὸ ποίημα εἶναι μιὰ δυνατὴ καὶ πολυσύνθετη προσωποποιία, νὰ μιὰ ἔξωπραγματικὴ φαντασιαγορία. Τὰ στολίδια τὰ ἐκφραστικὰ εἰναι τόσο πολλά, ποὺ μᾶλλον περγάν στήγη κατάχρηση· ίσως μὲ λιγότερα νὰ πετύχαινε πιὸ τέλειο καλαισθητικὸ ἀποτέλεσμα. Μεταφορές: «Ολόχρυσο τὸ δρεπάνι τοῦ φεγγαριοῦ, ἀναδιπλώνεται καὶ κυλάει τὸ φῶς, κοιμισμένο ἀγέρι, ἔνα τρελό ποτάμι. Παρομιώσεις ἐδῶ εἶναι τὸ κυριαρχικὸ στοιχεῖο. Κοιτάζετε πόσα σάμψως καὶ σάνι!... Τὸ φεγγάρι σὰν ἀλαφάκι, ὁ οὐρανὸς ἔμοιαζε μὲ κλαδί, ἔνα δάκρυ εἶναι μιὰ γλῶσσα, σὰν κρίνα, ἡ καρδιὰ ἔχειλη θάλασσα. Παρατηρήστε τίς ἐπὶ μέρους προσωποποιήσεις: Οἱ ἄνοιξες βάδιζαν βαστάζοντας ἀστέρια, ντυμένη ὅλες τίς χάρες τῆς ἡ παντοδύναμια.

Καὶ πόσα ἀσύνδετα! Καὶ τὸ πολυσύνδετο: «Καὶ μεῖς καὶ τὸ ἀστρα... καὶ δὲν ἀκούγόταν». Οἱ ἐρωτήσεις, οἱ ἀναφωνήσεις, οἱ ἐπαναλήψεις γιομίζουν τὸ ποίημα ἀπὸ διμορφιά. Καὶ δὲν εἶναι ἔνας στίχος νὰ μὴν ἀναδίνη μουσικὴ μὲ τὶς παρηγήσεις του, ιδίως τῶν ὑγρῶν λ., p.

Παραθέτομε τώρα τὰ χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα: Συμπαντικός, ἀνάλαφρο, ἀναρίθμητες, λαμπαδηφόρος, πρωτάγγελος, ἀνάγθιστο, ἔχειλη. Ἀλλὰ δὲς χαροῦμε τὶς ἀπαγωτές εἰκόνες, ποὺ εἶναι ἔνα σωστὸ «συντριβάνισμα» ἐδῶ καὶ λίγο θέλουν νὰ ρευστοποιηθοῦν καὶ νὰ μετουσιωθοῦν σὲ μουσική: «Ο Ἡγίοχος καὶ οἱ Φαιδριάδες ποὺ ἀκολουθοῦν παράλληλα, συντροφικά, ἐπίσης τὸ φεγγάρι - ἀλαφάκι, προτοῦ κρυφτῇ· ἡ πλημμυρίδα τοῦ νύχτιου ἀνοιξιάτικου φωτός· οἱ ἄνοιξες ποὺ βαστάζουν λουλούδια κι ἀστέρια· οἱ διάττοντες ποὺ πέφτουν καὶ οἱ γιασεμίδες τῶν σύρανων...

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Γιὰ τοὺς προνομιούχους ἔκείνους — ὑπερευασθητικὲς ψυχὲς καὶ βαθιὰ καλλιεργημένα πνεύματα —, ποὺ ἔχουν γιώσει (βιώσει καλύτερα) ὡς τὰ κατάβαθμα τοῦ εἶναι τους τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ κάλλος τῆς κλασσικῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητας, οἱ ἐντυπώσεις τους ἀπὸ τὸ δελφικὸ τοπίο τοὺς ἀφήγουν ἔνα λυτρωτικὸ μήνυμα, λέξις καὶ γεύτηκαν μιὰ στιγμὴ ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα, ἔξω ἀπὸ τὸν γήινο χῶρο καὶ χρόνο.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ: α) «Ο Ἡγίοχός» τους εἶναι στοὺς Δελφοὺς τὸ πρῶτο καὶ ἀξεπέραστο καλλιτέχνημα.

β) Πάντοτε συγκλονιστικὸ τὸ τοπίο τῶν Δελφῶν, ἀλλὰ σὰν τύχη, καὶ τὸ ἐκτιμᾶν ποιητικὲς ὑπάρξεις, καὶ μάλιστα ἀνοιξιάτικες νυχτιές, τότε είγαι τὸ «κάτι ἄλλο», τὸ ἀνεπαγάληπτο.

γ) Δὲν ὑπάρχουν λόγια, δὲν φτάνουν τόσες καὶ τόσες λέξεις ἀπὸ τὶς γλῶσσες τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ ἔχφράσουν ὅσα ἡ βαθιὰ συγκίνηση μιᾶς ὥρας.

ΓΛΩΣΣΑ: Η δημοτική μας γλώσσα, η πλουτισμένη και πολυδύναμη δημοτική μας (με τὸν ἥχο, τὸ χρῶμα, τὸ ρυθμό της) στήνει ύπηρεσία εξαίσιων νοητικών και μιᾶς τρυφερῆς ανθρωπιάς.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἶναι ἀπὸ κεῖνα ποὺ χαρακτηρίζονται ὑψηλά, τελετουργικά. Ἐδῶ ζωγραφικὸν και μουσικὸν στοιχεῖο συναντοῦνται: σ' ἔντυχοισιένον «πάντρεμα».

ΜΕΤΡΟ: Πρόσκειται κι ἀδῶ γιὰ τὸν «έλευθερο στίχο» τῆς μοντέρνας ποίησης, ὅπως λέμε. Δηλαδὴ γιὰ ἔνα γυμνασμένο και «μυημένο» αὐτὸν και μάτι ὑπάρχει ἡ ἐσωτερικὴ ἀρμονία στὸ στίχο. Ωστόσο θαρροῦμε πῶς δὲν κάνομε και λάθος, ἂν θελήσωμε γὰ διακρίνωμε στοιχεῖα τῆς παραδοσιακῆς ποίησης. Βέβαια διοικοκαταληξία δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ διαθέματος εἶναι ίαμβικός (παροξύτονος, δξύτονος, προπαροξύτονος), ποὺ κυμαίνεται ἀπὸ 13σύλλαβος ὧς 16σύλλαβο: π.χ. «Παρὰ μόνον / (οἱ ἄ) γυτίλαλοι / τῶν Φαιδριά/δων», «πρωτάγγελος / μὲς στὴ σιωπὴ / ὅρθιος γ (ἄ ἄ) πα/γαλάθαινε». Παρατηρήστε πόσο εὐχάριστα δεχόμαστε τὶς χαρμωδίες, ποὺ ἐκφράζουν τὸν κυριατισμὸν τῆς ψυχῆς και τῆς σκέψης τοῦ ποιητῆ.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: «Α δό θῶ πέρα —βέβαια ἀφοροῦν και τὴν ιστορικὴ μας μνήμη και τὶς γνώσεις μας— εἶναι γιὰ τὴν ψυχή, και τὰ δικά της τὰ δρμήματα μποροῦν νὰ κινήσουν σὲ ἔξαίσιο συνδυασμό. Κοινωνικὲς ὡς τὰ κατάδαθα τοῦ εἶναι μας ἀπ' χύτα ποὺ λέμε θρησκευτικὲς και καλαισθητικὲς συγαίσθημα, ἀφοῦ μᾶς ἔφερε ἀδῶ δ ποιητής μας «ἐγώπιους ἐνωπίοις» μὲ εύτυχισμένης ὥρας ἔργα τοῦ δημιουργοῦ ἀνθρώπου και τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ!...» «Α ἔκεινο ποὺ ἔχει ἀξία εἶναι νᾶχαιε κεραίες εὐαισθησίας γιὰ νὰ «πιάναιμε» ἐιρεῖς οἱ πεζοὶ και ἀμύητοι τὰ λυτρωτικὰ μηγόματα πέρα ἀπὸ τὸν τόπο και τὸ χρόνο, ποὺ μᾶς δίνουν τοῦτοι οἱ στίχοι· αὐτὸν τὸν ἀρρητὸ ρυθμὸ τῆς αἰωνιότητας πού, καθὼς ἔλεγε και δ Σικελιανός, «τὸν ἀφουγκρισμένης λίγοι....».

«Ἐπειτα θαρροῦμε πῶς γιὰ τέτοιες ὥρες εἶναι πού λεγε δ Καδάκης ποὺς πῶς «ὑψηλὴ και ἐκλεκτὴ συγκίνησις τὸ σῶμα μας και τὸ πνεῦμα μας ἔγγιζει».

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀξιομνησόνευτοι στίχοι: Νὰ κρατήσωμε σημεῖα δλόγιοιμα ἀπὸ νόημα και δημοφιά: «Μπρός της παραιμείσαν ἀκόμα και οἱ βασιλικές νύχτες τῶν παιδικῶν μας χρόνων». Πόσο φαίνεται δτι νοσταλγεῖ τὸν «ἀπολεσθέντα παράδεισον» τῆς πρώτης του νιότης διαπερναίσθητος και δοκιμασμένος ἀπὸ τὴν ζωὴν Βρεττάκος! «Κι δ κόσμιος ἀλλαξε σάλιπως νὰ γύ-

ρισε ό Θεδς σελίδα!». Άλγηθεια, πόσες και πόσες φορές μέσα στήν τυραγνισμένη τούτη ζήση δὲν ξομιέ λαχταρήσει τέτοιες άλλαχγές σελίδων! «Ο ούρανός ξημοιάζει μὲ κλαδί άνθισμένο». «Νιώθαμε τήν φυχή μας θησαυρισμένη μουσική». «Τὰ πάντα ἔλαμπαν σάμπως νὰ βγήκανε δλες οἱ ἄνοιξες τῶν αἰώνων στὸ στερέωμα». Σὲ τέτοιους στίχους νομίζομε πώς οὐ πάρκει δ πιὸ τρυφερὸς Βρετάνος. «Ἐνα δάκρυ εἶναι μιὰ γλώσσα ποὺ μιλεῖ μὲ ἀναρίθμητες λέξεις». Νὰ μιὰ μεγάλη ἀλήθεια γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου! «Ω μὰ τὸν Δία! Τὶ χρεάζονται οἱ λέξεις στήν ἀγάπη;» «Ἄς δεχτοῦμε τοῦτο τὸν στίχο σᾶν «τὸν τόνο τοῦ ὅλου» μέσα στὸ στιχούργημά μας, ἀλλὰ και μέσα στήν δλη ποίηση τοῦ ποιητῆ μας.

«Χαιμήλωσε γυμένη δλες τὶς χάρες της ἡ παντοδυναμία!». Ναι, τούτη ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ποὺ πάει νὰ γίνη προσιτὴ στοὺς ἀνθρώπους, μᾶς θυμιζεῖ (και ἀσφαλῶς και στὸν ποιητὴ μας ἥρθε σὰν δημιουργικὴ παρόρμηση) τὸ ὠραῖο ἐκεῖνο σολωμικό: «Στήν θύρα τήν δλόχρυση τῆς παντοδυναμίας πνεύματα μύρια παλαιά, πνεύματα μύρια νέα σὲ καρτεροῦν γιὰ νὰ σοῦ ποῦν πώς ἀργησες νὰ φτάσῃς!».

β) Ἀλλὰ οἱ Δελφοὶ μας —δόξα τῷ Θεῷ— ὁ ἀνεκτίμητος αὐτὸς στοὺς αἰῶνες θησαυρός μας βρίσκονται πάντα στὴ θέση τους και μᾶς καρτερᾶνε, και οἱ θεσπέσιες ἀνοιξιάτικες ἑλληνικές νύχτες πάνω ἀπὸ τὶς Φαιδριάδες δὲν πρόκειται νὰ λείψουν. Υπάρχει και γιὰ μᾶς περιθώριο νὰ γενύμαστε —δσο γίνεται, ἀς μήν εἴμαστε ποιητὲς— τέτοιες οὐσίες ἀπὸ Ἑλλάδα και ἀπὸ φύση, προσκυνητὲς ἐκεὶ στὸν «οὐρφαλὸν τῆς γῆς» ἀλλ᾽ ἐπειδὴ δυστυχῶς εἶναι πολλές φορὲς ἐγκαληματικὴ ἡ ἀδιαφορία μας ἡ ἡ ἀγαθολή μας, ἀς μᾶς τὸ παραστήση ἡ τέχνη (π.χ στήν μικρὴ δόθονη) τοῦτο τὸ «μέγιστο μάθημα», ἐνῷ ἔνας ταλαντούχος ἀφηγητὴς - ἀπαγγελτής σωστότερα— θὰ ξετυλίγη στήν ἀκοή μας τούτους τοὺς ἔξαισιους στίχους.

γ) Ἐχει πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ἀραδιάζαιε σχετικὰ μὲ τοὺς Δελφοὺς και κάποιους ἄλλους στίχους π.χ λέει ὁ Νιρβάνας: «Δὲν ἔχει δάφνη ἡ μάντισσα και σπίτι πιὰ δ θεός» μέσα στὴ βραχώδη τήν ἐρημιά παραιλάει ἡ Πυθία· στὶς Φαιδριάδες ἄγριες πέφτει χλωμὸ τὸ φῶς και δάκρυα στάζει, δάκρυα βουδὰ ἡ Κασταλία».

“Αλλ’ ἀς ἀκούσωμε και τὴ βαθὺ παλλόμενη φωνὴ τοῦ Σικελιανοῦ, ποὺ τόσο ἐγκολπώθηκε τὸ πανανθρώπινο μήνυμια ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸν ἀγιασμένο ἐκεῖνο χῶρο και προσπάθησε νὰ κάμη πράξη ζωῆς τὴ «δελφικὴ ίδέα» (ἔκαμε ἐδῶ γιορτές και παραστάσεις 1927 - 1932): «...Γιὰ πάλη ἡ γιὰ χορὸ ἔτοιμοι τώρα ἀν εἰστε, / τ’ ἀνοιξαντάρια φάλλοντας δλης τῆς γῆς, κινήστε. / Κορμιά μυημένα, ἀπὸ τὴν νιὰ χαρὰ χορεύτε γύρω... Κι ὅλοι, ἀγυπόμονη καρδιά, τόλμη ἵερη γειμάτοι, / τὴ γῆ χτυπᾶτε, ὡς τὴ χτυπᾶ, γιὰ νὰ κινήση, τὸ ὅτι. / Τὶ πιά, ὠριμάσαν οἱ καιροί, κι ὁ χρόνος ποὺ στοιχειώνει / τὰ πάντα, λιώνει τὴ σιγὴ τῶν αἰώ-

νων σὰν τὸ χιόνι, / νὰ κατεθοῦν τὰ ρέματα τῶν αἰώνων, ἀπ' τὰ πλάγια / κάθε κορφῆς, ώς σ' ἀδαθα τοῦ πρώτου κόσμου, τ' ἄγια, / ρείπια κι ἀνθοὶ νὰ ομίξουνε / ἀπ', τὰ βαθιὰ νὰ κράξῃ / τῆς γῆς τὸ πνέια, σὰν καρδιὰ / κι ἡ πέτρα νὰ στενάξῃ...».

Καὶ ἀπὸ τὸ «Δελφικὸν μυνο» τοὺς στίχους: «Μ' ἔν' ἀσδηστὸ χαμόγελο ἥρτα ώς σ' ἐσᾶς, Δελφοί! / Ο πετρωτὸς ἀνήφορος, ποὺ μορφεγγε στὰ σκότη / τῆς νύχτας δποὺ ἀνέδαινα τὴν τρομερὴ κορφή, / δὲν εἶδε, ἀπ' ὅτε ἐσώριασε ἡ αὐλή σας, τέτοια νιότη!».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Απὸ τὰ καλύτερα «κοιμιάτια» τοῦ γεωελληνικοῦ μιας λυρισμοῦ. «Ἐνα ποιητικὸ δημιούργημα δλόγιοις ἀπὸ συμβολισμοὺς καὶ φυσιολατρία καὶ ἐλληνολατρία.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Δὲ μποροῦμε καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸν νὰ μὴ θυμηθοῦμε πάλι τὸ μεγάλο μιας Σικελιανό, ποὺ τὸ κέντρο τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας είναι «οἱ συνειδήσεις» του. «Ἐ τέτοια «συγείδηση τῆς γῆς μου», «συγείδηση τῆς φυλῆς μου» μᾶς κάνει νὰ πάρωμε κι ὁ Βρεττάκος ἐδῶ. «Ἐπειτα ἀνάποιος ἀξιωθῇ καὶ μελετήσῃ δλη τὴν ποιητική του δημιουργία καὶ σίγουρα νιώσῃ πώς ὁ Βρεττάκος κάνει τέχνη γιὰ γ' ἀναπνεύση, ἔξω ἀπὸ τὶς ἀσχήμιες τῆς ζωῆς, νὰ θυμίσῃ στὸν συνάθρωπό του τὴν τρυφερότητα καὶ τὸ ἀπόθεμα τῆς καλοσύνης ποὺ είναι προορισμένος νὰ διαθέτῃ ἐντός του, τὴν παγκόσμια ἀγάπη ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν διορφιά, ἔ τότε τοῦτο τὸ ποίημά μιας είναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δείγματα τῆς ποιητικῆς λειτουργίας του.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: «Ο Νικηφόρος Βρεττάκος γεννήθηκε τὸ 1911 στὶς Κροκεές τῆς Λακωνίας. Ξεκίνησε νὰ σπουδάσῃ νομικά, ἀλλ' οἱ βιοτικὲς στερήσεις καὶ ἀντιξέβητες, πρὸ πάντων διμώς ἡ πρώιμη καὶ ἀκατάσχετη κλίση του στὴ λογοτεχνία, δὲν τὸν ἀφήσαν νὰ τελειώσῃ. Ο Βρεττάκος ἀπὸ νωρίς ἐπιδόθηκε στὴ δημιοσιογραφία, στὴν ποίηση, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ πεζογραφικὰ εἶδη τίμησε. Η ποίησή του τιμήθηκε δυὸς φορὲς μὲ τὸ Κρατικὸ βραχεῖο, ἔγινε γνωστὴ καὶ στὸ ἔξωτερικό. Μεταφράσεις του ἔχοιε σὲ 15 ξένες γλώσσες.

Στὴν ἀρχὴ ὁ Βρεττάκος ἀκολούθησε τὴν «παραδοσιακὴ» τεχνωρπία, ἀλλὰ γρήγορα ἔσπασε τὴν «φόρμα» δπως λέμε καὶ πέρασε στὴ σύγχρονη, τὴν «μοντέρνα» ποίηση, δπως οἱ συνάδελφοὶ του Έλύτης, Ρίτσος (ιὲ τὸν δεύτερο βέβαια συγγενεύει καὶ ίδεολογικὰ—πολιτικά).

Συγγραφικό του ἔργο:

Τὴν παραγωγὴ του (είναι πολυγραφότατος) ἀς τὴν δοῦμε σὲ δυὸς περιόδους: α) τοῦ μεσοπολέμου: «Κάτω ἀπὸ σκιές καὶ φῶτα»

(ποιητικό του πρωτόλειο, 1929), «κατεδαίνοντας στή σιγή τών αἰώνων», «οἱ γκριμάτσες τοῦ ἀνθρώπου», «ἐπιστολὴ τοῦ κύκνου», «τὸ ταξίδι τοῦ ἀρχαγγέλου», «Μαργαρίτα — εἰκόνες ἀπὸ τὸ ἥγιον θεῖον λειψά», «τὸ μετουράνωμα τῆς φωτιᾶς», «τὸ γυμνὸ παιδί» (γουδέλλα).

β) Τῇ μεταπολεμική περίοδο: «Ἡρωικὴ συμφωνία», «τὸ βιβλίο τῆς Μαργαρίτας», «ὁ Ταῦγετος καὶ ἡ σιωπή», «δυὸς ἀνθρώπων μηλοῦν γιὰ τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου», «τὰ θολὰ ποτάμια», «ἡ ἔξοδος μὲ τὸ ἄλογο», «Πλούμιτσα» (εἶναι ἡ πατρίδα του, οἱ Κροκεές), «Τὸν Ρόμπερτ Ὀπενχάϊμερ» (ώδη), «ὁ χρόνος καὶ τὸ ποτάμι», «τὸ βάθος τοῦ κόσμου» (1960), «τὸ ἀγρίμι» (πεζογράφημα), «Ν. Καζαντζάκης, ἡ ἀγωγία καὶ τὸ ἔργο του» (πολὺ κατατοπιστικὸ κριτικὸ δοκίμιο).

Ο Βρεττάκος στὰ ἔργα του ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ φύση καὶ τὴν οἰκογενειακὴ ζωή. Ἄλλα πρὸ πάντων τὸν ἀπασχολοῦν τὰ μεγάλα καὶ ἄλιτα θέματα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ συλλογικοῦ ἀνθρώπου: Ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ εἰρήνη, ἡ παγκόσμια συναδέλφωση, ἡ ἐλευθερία, ἡ κοινωνικὴ ισότητα. Ο καλύτερος Βρεττάκος βρίσκεται στὸν τρυφερὸ λυρισμὸ του καὶ στὴν ἀνθρωπιά του, καὶ λιγότερο ἔκει πού καταφεύγει κάπως σὲ ρητορικούς ἐγκεφαλισμούς καὶ στὸ κήρυγμα κατὰ κάποιο τρόπο.

Γράφει κριτικός μας Μιχ. Περάνθης: «Ἐνας βαθύτατος ἀνθρωπισμὸς διαποτίζει τὶς εἰκόνες του, ποὺ ἔχουν παρθενικὸ χρώμα καὶ μουσικὴ ὑποβολὴ καὶ μεταγγίζουν τὶς κυμάσεις τῆς τυραγνισμένης φυχικῆς του εὐπάθειας». Νομίζουμε πώς τὰ παρακάτω λόγια τοῦ Περάνθη πάλι: δείχνουν πειστικὰ τὴν ποιητικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Βρ. «Εἶναι ἀπὸ τοὺς σεμνοὺς καὶ στοχαστικούς ἀνθρώπους πού, τὸ βλέπεις ὅλων πάνερχ, δουλεύουν τὸ στόχο ἀπὸ ἀνάγκη λυτρώσεως καὶ κατακτοῦν τὴν ποίηση μὲ ἀσυλλόγιστη ἀνάλυση ἐσωτερικῶν θησαυρῶν».

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΤΛΑΟΓΟΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΜΛΣ (1940 -) :

Νομίζουμε πώς πρέπει τὸ ἑλληνόπουλο νὰ γνωρίζῃ, ἔστω ὀνομαστικά, αὐτοὺς τοὺς πνευματικούς ἔργατες μας. Άλφαργυτικά θὰ τοὺς δώσωμε:

Α) ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ: 1) Ἀντρεῖς: Ἀγγέλογλου Ἀλκησ., Ἀλεξανδρίδης Ν., Ἀθανασιάδης Τάσος, Ἀκρίτας Λουκίς, Βασιλίης, Βουσδούνης Ἀντ., Γλέζος Π., Γιαννόπουλος Ἀλ., Γρηγόρης Γεράσιμος, Δασκαλάκης Β., Δέλιος Γ., Δόξας Ἀγγ., Δόξας Τάκης, Ἰνίγος Ἀντ., Καραβίας Παν., Καραγάτσης Μιχ., Κατηφόρης Ἀντ., Κορνάρος Θ., Πολίτης Κ., Κοτζιᾶς Ἀλ., Καζαντζάκης Νικ., Καστανάκης Θρ.,

Κορδατέζης Λαστέρ., Κουκιανταρέας Μ., Λεονάρτας Χρ., Λουντέιης Μεν., Μαγκλής Γιάννης, Μπεράτης Γιάννης, Μοσκόθης Β., Νίκας Ντόλης, Παπαδήμας Άδ., Παϊτατέζης Σωτ., Πεντέκης Σπ., Πλασκοβίτης Σπ., Μανιατάκος Γ., Μήλας Σπ., Δημητρίου Μήτσος, Παναγιωτόπουλος Ι., Πρεβελάκης Π., Πετσάλης Θ., Ρούφος Ρόδης, Σαμιαράκης Αντ., Σαμιαράκης Π., Σκάρος Ζήσης, Σφακιανάκης Γ., Σκαρίμπας Γ., Σωκάς Κ., Τερζάκης Αγγ., Τροπαιάτης Α., Τσίρκας Στράτης, Φραγκόπουλος Θ., Φραγκαΐδης Άνδρ., Χάρης Π., Χάνκας Μ., Χατζής Δημήτρ.

2) Γυναικείες: "Αλεξίου Γαλάτεια, 'Αλεξίου Έλενη, 'Αξιώτη Μέλπω, Βλάχη Εβα, Γαλανάκη Αντιγόνη, Δαβαρά Ιουλία, Ζωγράφου Λιλή, Κρανάκη Μιμίκα, Λυμπεράκη Μαργαρίτα, Μοάτσου Δώρα, Νάκου Λιλίκα, Ιακωβίδου Λιλή, Ράλλη Μαρία, Παππά Κ., Σωτηρίου Διδώ, Δαμιανάκου Βούλα.

B) ΠΟΙΗΤΕΣ: "Αντρες: 'Αγγουλές Φ., 'Αηδογόπουλος Γ., 'Αθανασούλης Κρ., 'Αλεξίου Λευτέρης, 'Αναγγιωστάκης Μ., 'Αντωνίου Δ., Αύγεργης Μ., Βαρδιτσιώτης Τ., Βάρναλης Κ., Βαφόπουλος Γ., Βρεττάκος Νικ., Γανιάρης Χρ., Γεραλής Γ., Γιαλούρης Αντ. Γιοφύλλης Φ., Γκάτσος Ν., Δικταίος Αρης, Δημάκης Μηνᾶς, Δάλλας Γ., Δήμιας Π., Δούρας Παν., Δρίδας Αναστ. Έγγονόπουλος Ν., Έλυτης Όδ. Έμπειρικος Άνδρ. Ζητουνιάτης Π.. Θέμιελης Γ., Θρακιώτης Κ., Καθδαδίας Νικ., Κανέλλης Μ., Καρθαίος Κλ., Κάσδαγλης Ν., Κοτζιούλας Γ., Κουκούλας Λ., Κουλούρης Χρ., Κριναίος Π., Κυριαζής Αθανάσ., Κατσαρός Μιχ., Λειβαδίτης Τ., Λάσκος Όρ. Μπάρας Άλ., Ξύδης Θ., Παναγιωτόπουλος Σπ., Παπανικολάου Μήτσος, Παπατσώνης Τ., Παπᾶς Τάσος, Παπᾶς Ν., Πανσέληγρος Ασημ., Πρωταίος Στάθης, Ράντος Ν., Ραρτόπουλος Δ., Ρίτσος Γιάννης, Ραμπάς Στ., Ρώτας Β., Σαραντάρης Γ., Σιατόπουλος Δ., Σινόπουλος Τ., Σπεράντσας Στέλιος, Σταύρου Θρ., Σταυρόπουλος Μιχ., Στογιαννίδης Γ., Σιμόπουλος Ηλ., Σεφέρης Γ., Σπάλας Παν., Τσουκαλάς Γ., Οίκονόμου Ζ., Πολυδεύκης Α., Ούρανης Κ., Καϊσαρ Έμμι, Λυγίζος Μ., Μπαρλάς Τ., Μαράντος Σ., Περάνθης Μιχ., Μήτσας Αρτ. Τσάκος Τ., Τσίνας Παν., Κωτσαρίδης Σπ., Κωνσταντινίδης Κ., Ξενάκης Γ., Ζαρκιάς Σπ., Χριστοδούλου Δημ. Κανελής - Σίσυφος Μ., Άλεπης Κούλης, Χατζηγαναγώστου Τ., Γιανναράς Τ., Καμπανέης Ιάκωβος.

2) Γυναικείες: 'Αναγγιωστάκη Λούλα, Βέτση Ολγα, Δάφνη Αιμιλία, Ζευγώλη - Γλέζου Διαλεχή, Ζιτσαία Χρυσάνθη, Ιακωβίδου Λιλή, Κακούρη Κατερίνα, Μαυροειδή - Παπαδάκη Σοφία, Μυρτιώτισσα, Μπούμπη - Παπα Ρίτα, Πατζη Κατίνα, Παγσελήγου Εφη, Δρόσου Καϊτη, Καρανικόλα Λίλα, Μελισσάνθη, Σκαζίκη - Πατρικίου Λ., Φαλαγγά Μαρία, Μαλάμου - Δίπλα Κλεαρέτη, Αλιανού Εφη, Αύλωνίτου Λ., Δαλμάτη Μ., Κάσδαγλη Λίνα, Καρέλη Ζωή.

ΜΕΡΙΚΑ ΒΑΣΙΚΑ
ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΑ ΛΟΗΝΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ (ΠΑΛΑΜΙΚΗ)

Είναι βέβαια πολὺ ἀπαραίτητο νὰ ξέρωμε γιὰ τὴ μεγάλη ἀλλαγὴ, κοσμογονικὴ καὶ σωστὴ ἐπανάσταση πρέπει νὰ τὴν ποῦμε, ποὺ ἔρθε σὰν ἀντίδραση —δυὸς τελευταῖς δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα— στὸν φευτερομαντισμὸν τῆς Α' Αθηναϊκῆς Σχολῆς. Χαρακτηριστικὰ δὲ γραμματολόγος μας Κ. Δημηαρᾶς γράφει: «τὸ φαινόμενο παρουσιάζει φυσικὰ ἀπόλυτη ἀντιστοιχία μὲ κοινωνικὲς ἔξελίξεις καὶ ἐκφράζει μιὰ καὐνούρια ἐλληνικὴ ἔξορμηση. "Ἐνας νέος διαφωτισμὸς ἀρχίζει. "Ἡγετικὴ προσωπικότητα δὲ Ψυχάρης» —καὶ προσθέτομε ἐμεῖς πώς θὰλεγε κανεὶς δὲι ἡ ἔκδοση τοῦ περίφημου «ταξιδίου» του στὰ 1888 ἔδωσε τὸ σύνθημα —«πλάστης δὲ Παλαιμᾶς ποὺ δένει μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴν ἀνανέωση. Γύρω του ἔγνονται τὰ νέα κινήματα τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς».

Καὶ πρέπει νὰ ἔγνοισωμε πώς τὶς συνθῆκες τῆς ἀλλαγῆς τὶς ἔφεραν: Οἱ λαογραφικὲς μελέτες τοῦ Νίκ. Πολίτη, δὲ γλωσσικὸς ἀγώνας τοῦ Ψυχάρη γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ δημοτικισμοῦ —ἔστω ἀκμαίου καὶ τόσο ριζοσπαστικοῦ, ὅπως αὐτὸς πρέσβευε—, ἡ ἐπίδραση ὅπωσδήποτε ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ ρεύματα (συμβολισμός, παραγαστισμός, νατουραλισμός, ρεαλισμός). Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο, δὲν πρέπει νὰ δοῦμε τὴν προσπάθεια γιὰ ἀγανέωση ἔξω ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικοπολιτικὲς καταστάσεις στὴ χώρα μας στὶς τελευταῖς δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰώνα. Πρόκειται γιὰ τὴν παρακμὴ καὶ ὑποχώρηση τοῦ φεουδαρχισμοῦ, ἀν μποροῦμε νὰ ποῦμε ἔτσι, καὶ τὴν ἔστω μὲ ἀργὸ ρυθμὸ ἄνοδο τῆς ἀστικῆς τάξεως (βέβαια ἀργότερα τὸ 1910 θὰ δοῦμε φανερὰ τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση). Ἐτοι τὸ κύμα τῆς ὑγείας ποὺ παρουσιάστηκε νὰ φέρῃ, τόσο ἀπαιτητικό, τὴν ἀλλαγὴ, ἔδιωξε θὰ λέγαμε τὶς ἔνοχφερτες καὶ ἴσχυντες, τὶς δλοφυρόμενες Μοῦσες κι ἔφερε στὴν ποίησή μας, ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὴ λογοτεχνία μας, τὰ ἔξορισμένα στὴ λογοτεχνία μας, τὰ ἔξορισμένα καὶ ἀγνοημένα θέματα, τὰ γνήσια ἐλληνικά: Τὴ φύση, τὴν πατρίδα, τὸν ἔρωτα, τὰ ἔθιμα, δχ: δημος τραγουδισμένα φεύτικα καὶ ρηχά, ἀλλὰ ρωμαλέα καὶ ἀληθινά. Τὸ θαρραλέο ξεκίνημα ἔγινε μὲ τὴν τριάδα τῶν δημοτικιστῶν: Παλαιμᾶ («τὰ τραγούδια τῆς πατρίδας μου» (1886), Νίκο Καμπᾶ («Στίχοι»), Γ. Δροσίνη).

Νομίζομε πώς τὰ παρακάτω λόγια τοῦ Μπάμπη "Αγγιγού. (τὶ κρίμα ποὺ εἶναι δοσμένα καθαρευουσιανίκα!), τότε ἐπίκαιρα εἰπωμένα, κλείγουνε δλη τὴν οὐσία τοῦ φαινομένου: «'Ο κόσμος ἔδαρύνθη πλέον τὴν πλαδαρὰν κενολογίαν, δρέγεται θετικώτερόν τι, διὰ τὴν κοινωνίαν μας ἡ μεταβολὴ καθίσταται πλέον καταφαγής... Ἐδαρύνθημεν πλέον τὸ παρελθόν, πρέπει νὰ ζήσωμεν, νὰ πολιτευθῶμεν, νὰ ἐργασθῶμεν οὐ πό γέας συνθήκας».

ΜΕΡΙΚΑ ΒΑΣΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ

Αύτές οι δυό ἑκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς στὸν 19ο αἰώνα, —λίγο πιὸ πρώιμη ἢ ἐμφάνιση τῶν Φαναριωτῶν καὶ ὑστερα τῶν ρομαντικῶν, δεύτερο μισὸ τοῦ περασμένου— σχεδὸν ταυτίζονται, γιατὶ ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικά: Καθαρεύουσα γλώσσα μέχρι καὶ ἀρχατζουσα, μεγαλοστομία καὶ στὸ ὄφος, ἄκριτος μεγαλοῦδεατισμός, προγονοπληξία, παθιασμένη ἔθνολατρία, ἀλλὰ καὶ ἔγωλατρία, ἀπομάκρυνση ἀπὸ τῆς ζητήσεις καὶ τὰ προβλήματα τοῦ χιλιοπαιδεμένου λαοῦ, ποὺ βγῆκε ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν πιὸ φριχτὸ ζυγό, ὑστερα ἀπὸ μιὰ πολύχρονη καὶ κραταιὰ πάλη.

Οἱ Φαναριώτες, λόγιοι καὶ ἀριστοκράτες ἀπὸ τὸ Φαγάρι τῆς Πόλης, ποὺ ἥδη κατέβαιναν στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ἐνῷ συνεχίζόταν ἡ μεγάλη ἐπαγάσταση, κουβαλοῦσαν, μαζὶ βέβαια μὲ τὶς καλές τους προθέσεις, τὴν ἀγάπην τους γίὰ τὴν πατρίδα καὶ τὸ παλιὸ κλέος, «τὴν ἔπαρσην καὶ τὴν αὐτάρεσκη συναίσθησην ὅτι αὐτοὶ ἀντιπροσωπεύουν τοὺς νόμιμους κληρονόμους τοῦ λαμπροῦ αὐτοκρατορικοῦ μεγαλείου τῶν Βυζαντινῶν καὶ κατ' ἐπέκτασην τοῦ κλασσικοῦ κλέους, ἀπομονώθηκαν ἀριστοκρατικὰ ἀπὸ τὴν πλατιὰ μάζα τῶν δμοεθνῶν τουφ», γράφει ὁ γραμματολόγος μας Κ. Δημητρᾶς. Καὶ τὸ περίεργο εἶναι ὅτι, ἐνῷ ἥσαν γαλοθρεμμένοι πνευματικά, ἀντίθετα πρός τὸ προοδευτικὸ πνεῦμα τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ, «μιπολιαζόουν» στὴν μιπαρουτοκαπνισμένη Ἑλλάδα τὸν ξεθυμασμένο πιὰ γαλλικὸ ρο (ω) μαγτισμό.

Σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τους είγαιοι οἱ: Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός, Ἀλέξ. Ραγκαδής, Θεόδ. Ὁρφανίδης, οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι, ὁ Ἡλ. Ταγτανίδης.

Οἱ ρομαντικοὶ (Α' Ἀθηναϊκὴ Σχολή): Προείπαμε, πώς δὲν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἑκτὸς ποὺ σχεδὸν δλοὶ προέρχονται: ἀπὸ τὸν «έλλαδικὸ» χῶρο καὶ ἑκδηλώνουν σέ... μεγαλύτερο βαθμὸ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ τοῦ φευτορομαγνισμοῦ, ποὺ ἔνθερπτος ἀργοπορημένα βρῆκε στὴ χώρα μας πρόσφορο ἔδαφος. Νοσταλγία γίὰ τὰ περασμένα, μελαγχολικὴ διάθεση, ἔξαρση τῆς ἐλευθερίας. Τώρα οἱ ὑπερβολές παίρνουν διαστάσεις. Προγονοπληξία, ἀναίτια ἀπαισιοδοξία, ἀρνηση τῆς ζωῆς, θρηγητικὸ κλαψούρισμα, νοσηρὴ πενθολατρία, κούφια μεγαλοπρέπεια. Σχολὴ «τῶν ἀπολοφυρομέγων» τοὺς εἶπαν, ἀλλὰ καὶ πόσο πετυχημένος χαρακτηρισμὸς γιὰ τὴν ποίησή τους τοῦτος! «Ἐνας κωκυτὸς δακρύων δίπλα στὸν Ἰλισό!». Καὶ γιὰ γὰ πληρωθῆ «πᾶσα δικαιοσύνη». Δὲν τοὺς ἀρνούμαστε τὶς ἀγαθές προθέσεις τους καὶ τὴ διάθεση προσφορᾶς. Ἀλλὰ κρίμα ποὺ τόσα χρόνια πῆγαν ἄκαρπα γιὰ κείνους καὶ γιὰ

μας τους πολλούς, ώστου τὸ ἔθνος βρεῖ τὸ σωτὸν βγιατισμό του μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς Β' Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς! Σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τους είναι: Οἱ ἀδερφοὶ Παράσχοι, Παπαρρηγόπουλος Δημ., Βασιλειάδης Σπ., Καρασούτσας Ἰ., Βαλαβάνης.

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΔΟΣ «ΝΟΥΓΒΕΛΛΑ»

Ο δρος είναι γαλλικός, NOUVELLE = νέο. Σὰν πεζογράφημα βρίσκεται ἀγάμεσσα στὸ διήγημα καὶ στὸ μυθιστόρημα, ἀπὸ ἀπόφεως μεγέθους τουλάχιστον. Βέβαια τὰ δριά της είναι ρευστὰ καὶ δυσκολοδιάκριτα. Μὰ οἱ «εἰδίκοι» δὲν μένουν στὰ ἔξωτερικὰ γνωρίσματα, ἀλλὰ προσπαθοῦν γὰ διακρίνουν ἐσωτερικά· π.χ. ὑποστηρίζουν ὅτι στὴ νουθέλλα δισυγγραφέας φωτίζει περισσότερο ἔνα σημεῖο, ἐνῶ τὰ ἄλλα μένουν στὸ μισόφωτο. Ἐπειτα πρέπει γὰ γνωρίζωμε πώς συγήθως οἱ νουθέλλες φέρουν τίτλο πρόσωπο, ἔμψυχο καὶ ὅχι ἀντικείμενο· π.χ. ὥραις δικές μας νουθέλλες είναι: Ἡ Φόνισσα (Παπαδιαμάντη), ὁ Ζητιάνος (Καρκαβίτσα), ὁ Πατούχας (Κογυδλάκη), ὁ Βασίλης ὁ Ἀρδανίτης (Μυριβήλης). Στὴν Εὐρώπη καλλιεργήθηκε καὶ καλλιεργεῖται πολὺ τὸ εἶδος ἀριστοτέχνης δ Γάλλος Γκύ ντε Μωπασσάν, ὁ Ἀγγλος Λῶρενς (μιὰ ἀριστουργηματική του «τὰ χρυσάνθεμα»).

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΙΔΟΣ «ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ»

Βασικὰ είναι εἶδος τραγουδιοῦ χορευτικοῦ (βάλλισμα, βαλλίζω = χορεύω κοινωνίας χέρια πόδια· ἡ ρίζα τῆς λέξεως ἐλληνική). Ἀπ' αὐτὲς δεσσείς είναι τῆς δημοτικῆς ποιήσεως —καὶ βέβαια σ' ὅλους τοὺς λαούς— είναι σωστὰ ἀριστουργήματα. Στὴ δική μας δημοτικὴ ποίηση τὶς ξέρομε σὰν παραλογές.

Κανονικὰ ἡ ἀρχὴ τῆς μπαλλάντας πρέπει γ' ἀναζητηθῆ στὰ ἀρχαῖα ὑπορχήματα τῶν δραμάτων καὶ στοὺς παιάνες. Γενικὰ ὅλες οἱ μπαλλάντες ἔχουν ὑπόθεση μιὰ σύντομη λυπητερὴ ἱστορία, καὶ είναι λυρικὰ ἡ ἐπικολυρικὰ τραγούδια. Σχεδὸν δοιοὶ οἱ μεγάλοι Εύρωπαῖς έχουν ἐκφραστῆ μὲ τὸ εἶδος αὐτό: Σκῶτοι τροβαδοῦροι, οἱ Γερμανοὶ Χάϊνε, Γκαΐτε, Σίλλερ, Μπύργιερ. Σὲ θαυμαστὴ τελειότητα μορφῆς καὶ περισχομένου, τὴν ἔφτασε δ «ἀμαρτωλὸς» Γάλλος Φραγσούά Βιγιόν (15ο αἰώνα). Ἐπίσης δ Ρώσος Πούσκιν σύνθεσε ἀριστουργηματικές. Στὴ γλώσσα μας τίμησαν τὸ εἶδος δ Βιζυηνὸς καὶ πρὸ πάντων δ Κ. Καρυωτάκης.

Πάντως ἡ τέλεια στὴν τεχνικὴ τῆς μπαλλάντα είναι «δεσμευμένης» μορφῆς, σταθερῆς· ἔχει 4 στροφές, ἀπὸ τὶς δόποις οἱ 3 πρῶτες —συνήθως 8στιχεῖς— ἔχουν ἔδιο μέτρο, ρυθμό, μουσική, καὶ ἡ 4η, ἡ 4στιχη, δικὰ τῆς ρυθμικὰ στοιχεῖα. «Ολες οἱ στροφές πρέπει γὰ τελειώγουν μὲ

τὸν ἔδιο στίχο, τὴν ἐπωδὸν (ρεφραίν), ποὺ εἶναι «ὁ τόνος τοῦ δλου» θὰ λέγαμε. π.χ. Στὴν ἔξοχη μπαλλάντα τοῦ Φ. Βιγιόν «μπαλλάντα τῶν κυριῶν τοῦ παλαιοῦ καιροῦ» ἐπαναλαμβάνεται τό· «μὰ ποῦ γὰ τὰ χρόνια τάλλοτιγά;».

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΟΝΕΤΤΟ

Αὐτὸν εἶναι ιταλικής προελεύσεως (στὴ γλῶσσα μας τὸ λέμε 14στιχο) καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ χαριτωμένα εἰδῆ τῆς λεγομένης ποιήσεως μὲ «δεσμευμένη» μορφή. τὸ κλασσικὸ σονέτ (τ) ο πρέπει γὰ παρουσιάζῃ τούτη μορφή: 4 στροφές, ἀπὸ τὶς δόποις οἱ δυὸ πρώτες εἶναι τετράστιχες (ἀποτελοῦν δὲ καὶ ἑνότητα νοηματική, μετρική, μουσική). Οἱ δυὸ τελευταῖς εἶναι τρίστιχες (κι αὐτὲς ἔχουν ἑνότητα νοηματική, μετρική, μουσική). Τὸ σονέττο δπως προείπαμε εἶναι δύσκολο καὶ ἐκλεχτὸ εἰδος τεχνικά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποφη τοῦ περιεχομένου πρέπει γ' ἀναφέρεται σὲ ύψηλὰ θέματα (π.χ θρησκεία, πατρίδα, ἔρωτας, ἐγκώμιο σπουδαίων ἀνθρώπων, διμορφιὰ τῆς φύσεως κλπ.). Γιὰ τὴ λεπτὴ τεχνικὴ καὶ μαστοριά του τὸ ἔχουν ἀποκαλέσεις «ἰωνικὸ ρυθμὸν» τῆς ποιήσεως. Στὴν Ἑλλάδα πολλοὶ καλλιέργησαν τὸ σονέττο· ἀλλὰ μεγάλοι τεχνίτες του θεωροῦνται οἱ: Λ. Μαδιλῆς, Ι. Γρυπάρης, Κ. Παλαμᾶς.

ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ «ΠΑΡΑΜΥΘΙ»

Τὰ παραμύθια εναι πλαστές διηγήσεις λαϊκές (λαϊκές δηλαδὴ ὅπως καὶ τὰ δημι. τραγούδια, δὲν εἶναι ἐπώνυμος καὶ γνωστὸς ὁ δημιουργός τους, γιατὶ εἶναι ἀπλούστατα ὁ ἀνώνυμος λαός). Τὸ παραμύθι διαφέρει ἀπὸ τὴν παράδοση, καθ' ὃσον αὐτό, ἀντίθετα πρὸς ἔκεινη, εἶναι πολὺ τεχνικό (ἔχει δομή, πορεία ἔξειλιχτική, ἀρχή - μέσον - τέλος)· ἐπίσης, καὶ στὴν ἀντίληψη τῶν πιὸ ἀπλοϊκῶν, δὲν εἶναι πιστευτό, ἐνῷ γ' παράδοση εἶναι.

Τὸ παραμύθι εἶναι πολὺ σπουδαῖο στοχειό, ποὺ βρίσκεται στὴν ρίζα τῆς λαϊκῆς καὶ πρωτόγονης φιλολογίας κάθε ἔθνους. Τὸ παραμύθι: πολὺ ἔχει μελετηθῆ καὶ οἱ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες ἔχουν κάνει πάνω σ' αὐτὸ συστηματικές μελέτες καὶ θεωρίες ἔχουν διατυπώσει (σχετικὰ μὲ τὶς ρίζες του, τὴν ἐξέλιξή του, τὶς ἀλληλεπιδράσεις του, τὴ μορφωτικὴ ἀξία πάγω στὴ διαιμόρφωση τῆς παιδικῆς ψυχῆς).

Πρῶτοι ποὺ πρόσεξαν τὸ παραμύθι σάν πολύτιμο προϊόν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τῆς ψυχοσυνθέσεως ἐνὸς ἔθνους, ήσαν οἱ Γερμανοὶ λόγιοι Χέρντερ (1773) καὶ οἱ Γκρίμ (1812). Ὁλόκληρη θαυμιαστὴ κοσμογονία κατακλύζει τὰ παραμύθια. Ὁ κόσμος τοῦ μαγκοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ συμπλέκεται σὲ θελκτικότατα σύνολα ποὺ τέρ-

πουν καὶ προπάντων διδάσκουν. Ἀράπηδες, δράκοι, λάμιες, νεράϊδες, γοργόνες, μοίρες, δαιμονικά μπαίγουν στὴν ὑπηρεσία ἀλλοτε τοῦ καλοῦ καὶ ἀλλοτε τοῦ κακοῦ. "Αλλοτε κατατρέχουν τὸ ὥραιο βασιλόπουλο καὶ ἀλλοτε τὸ βοηθοῦν.

Τὰ ζῶα ἔχουν ἀνθρώπινες ἴδιότητες καὶ οἱ ἄνθρωποι μεταμορφώνονται σὲ ζῶα. Ὁ δλος κόσμος εἶναι ἔμψυχος. Πάντως δὲν ὑπάρχει παραμύθι ποὺ νὰ τελειώνῃ μὲ τὸ θρίαμβο τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἥθικού καὶ μὲ τὸν ἀφανισμὸ τοῦ κακοῦ. "Ολα ἔχουν τὸ τέλος ποὺ ἐπιθυμοῦνται, «HAPPY END».

Μὲ τὸ ἑλληνικὸ παραμύθι ἔχουν ἀσχοληθῆ (συλλογὲς καὶ μελέτες) οἱ Νικ. Πολίτης, Στίλπων Κυριακίδης, Γεώργιος Μέγας, Γεωργία Ταρ-σούλη, Δημήτρης Λουκάτος.

ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΟ «ΜΥΘΟ»

.Ο μύθος γεννιέται ἀπὸ τὴν μυθοπλαστικὴ φαντασία τῶν ἀπλῶν, λαϊκῶν ἀνθρώπων (καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει τὸ προνόμιο σ' αὐτὴ τὴν ἴκανότητα!). Καὶ εἶναι μιὰ πλαστὴ διήγηση, συνήθως μὲ ἀλληγορικὴ σημασία (δηλαδὴ δὲν ἔνγοει ἀπλῶς αὐτὸ ποὺ φαίνεται), ποὺ σκοπὸς ἔχει νὰ τέρψῃ καὶ νὰ διδάξῃ. Συνήθως σὲ κάθε μύθο στὸ τέλος ὑπάρχει τὸ ἐπιμύθιο, μιὰ φράση συμπερασματική, ἔνα δίδαγμα. Οἱ περιττέρει ἀπ' αὐτὸν προέρχονται ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ζώων. Σπουδαιότερα εἰδη μύθου εἶναι ἡ παραθολὴ (ἐκεῖ οἱ θρωες εἶναι συνήθως ἀνθρώποι), ἡ ἀλληγορία (ἔδω εἶναι ἀψυχα ἢ ζῶα). Υπάρχει καὶ ὁ μικτός, ποὺ ἔχοιε μιαζὶ ἀνθρώπους, ζῶα, φυτὰ καὶ πράματα.

Ἄξεπέραστος στοὺς αἰώνες συνθέτης μύθων, μολονότι τὸν μικρήθη-καν ἀρκετοὶ ἀλλοι Ἐλληνες, Ρωμαῖοι, Εύρωπαιοι (θος π.Χ.) εἶναι δ σπινθηροδόλος Αἴσωπος, ἀπὸ τὴν Φρυγία ποὺ πιὸ πολὺ ἔζησε στὴ Σάμο, δοῦλος τοῦ Σάμιου φιλόσοφου Ἰάδιμογα.

ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΑ «ΠΡΟΤΟΝΤΑ ΤΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ»

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρωμε, ἔστω ἐπιγραφικά, δτι τὴν ἐνδιαφέρουν: Τὸ δημοτικὸ τραγούδι, οἱ παραδόσεις, οἱ παροιμίες, τὰ αινίγματα, ἡ λαϊ-κὴ μουσικὴ καὶ τὰ ὅργανά της, οἱ λαϊκοὶ χοροί, τὰ παραμύθια, οἱ μύ-θοι, ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική, οἰκοτεχνία, ὑφα-τουργία, τὰ λαϊκὰ ἥθη καὶ ἔθιμα κλπ.

ΑΡΧΕΣ (ΡΙΖΕΣ) ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ)

Κάθε λογοτεχνία βέδαια επηρεάζεται από τις κοινωνικές πολιτισμικές συνθήκες ένδει λαού· έτσι διφεύλει διπωδήποτε ν' ακολουθήσῃ και νὰ στοιχηθῇ πρὸς τις ιστορικές ἐκδηλώσεις καὶ περιπέτειες τοῦ θηθούς. "Οσο γιὰ τὴ γεοελληνικὴ μας λογοτεχνία (καὶ εὐρύτερα φιλολογία) εἶναι τόσο πλούσια σὲ μεταβολές καὶ ἐκδηλώσεις, δοσο καὶ ή ἀντίστοιχη ιστορική μας πορεία. Πολὺς λόγος —καὶ διαφωνίες υπάρχουν ἀκόμη— ἔχει γίνει γιὰ τὸ ποὺ πρέπει νὰ τοποθετήσωμε τὸ ξεκίνημά της. Στὸν 10 αἰώνα, στὰ 1204 μὲ τὴ φραγκοκρατία ἡ πολὺ πιὸ δψιμα, στὰ 1453; Βέδαια οἱ ύποστηριχτές κάθε περιπτώσεως ἔχουν τὰ ἐπιχειρήματά τους, ἀλλ' ή ἐπικρατέστερη ἀποφῆ εἶναι δτὶ πρέπει ν' ἀναζητήσωμε τὶς ἀρχές πολὺ πρώιμα, στὸν 10 αἰώνα, στὴν καρδιὰ τοῦ Βυζαντίου, στὶς σάτιρες τοῦ ἴπποδρόμου καὶ στὴν ἡρωικὴ ἐποποίᾳ μὲ τὰ δημιοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια.

Τώρα ἂν ἀναρωτηθῇ κανείς, τὶ δουλειὰ ἔχει δ νέος ἑλληνισμός, ποὺ ἔχει «εἰσβάλει», γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, κατάβαθμα στὸ Βυζάντιο, νομίζομε πώς θὰ λάθη μόνος του τὴν πειστικὴ ἀπάντησην δηλαδὴ σάτιρα καὶ ἡρωικὴ ἀντίληψη —δοσο καὶ νὰ φαίνωνται ἀταίριαστα— ποὺ τὰ βρίσκομε στοὺς Βυζαντινοὺς στὸν 10ο αἰώνα καὶ νωρίτερα— εἶναι καὶ τὰ δύο τὰ βασικὰ γγωρίσματα, οἱ γνήσιες δψεις, τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς τοῦ σύγχρονου ἑλληνισμοῦ.

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ: Πρῶτα πρῶτα πρέπει νὰ δηλωθωμε πώς ή διάρκεια σὲ περιόδους καὶ σχολές δὲν εἶναι ποτὲ ἀπόλυτη καὶ σωστή, ἀλλὰ σχετικὴ καὶ «συμβατική», γιατὶ βέδαια, δπως καὶ ή πορεία τῆς ιστορίας, ἔτσι καὶ τὰ προϊόντα τοῦ πνεύματος δὲν χωρίζονται μὲ στεγανά... Εἴμαστε ύποχρεωμένοι δημιως νὰ θεωρήσωμε τὴ λογοτεχνία μας στὴν παρακάτω —ποὺ εἶναι καὶ ή ἐπικρατέστερη— πορεία της:

α) 1000 - 1204· βασικὲς ἐκδηλώσεις: Ἀκριτικὸς ἔπος, ἀκριτικὸς κύκλος, πτωχοπροδρομικὴ ποίηση.

β) 1204 - 1453· βασικὲς ἐκδηλώσεις: Ἐρωτικὲς μυθιστορίες, χρονικὸ τοῦ Μορέως. Παντοῦ ἔδω εἶναι δλοφάνερη ή φραγκικὴ ἐπίδραση· παράλληλα δημιως οἱ Βυζαντινοὶ —«Ἐλληνες ἀρχῆς»— εἶναι δημοκρατοῦν τὴ συνείδηση τοῦ θηθού τους, σύριφωνα μὲ τὴ βαρυσήμαντη ρήση τοῦ φιλοσόφου μας Γεμιστοῦ - Πλάτωνα: «Ἐλληνές ἐσιμεν ὡς η τε φωνή (γλώσσα) καὶ η πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ».

γ) 1453 - 1821 (Τουρκοκρατία) · βασικὲς ἐκδηλώσεις: Πεζὸς λόγος, διαφωτιστές, διδάσκαλοι τοῦ γένους, δημιοτ. τραγούδια. Κρητική

σχολή, προεπαναστατική ποίηση· δηλαδή μια πολὺ γόνιμη και παραγωγική περίοδος.

δ) 1821 - 1880· βασικές έκδηλώσεις: Ἐπτανησιακή σχολή, Φαναριώτες, Α' Ἀθηναϊκή σχολή.

ε) 1880 - 1922· βασικές έκδηλώσεις: Β' Ἀθηναϊκή σχολή (Παλαιμακή), μὲ τὶς διάφορες υποδιαιρέσεις καὶ τὰ παρακλάδια της, δπως θὰ βλέπωμε προχωρώντας στὰ έκάστοτε ἐπὶ μέρους πράγμα ποὺ δείχνει πόσο ποιοτικά καὶ ποσοτικά εἶναι σπουδαία αὐτὴ ἡ περίοδος τῶν γραμμάτων μας.

στ) 1922 - 1940· περίοδος τοῦ μεσοπολέμου (ἡ γενιά τοῦ 20 καὶ ἡ γενιά τοῦ 30).

ζ) 1940 - μεταπολεμική περίοδος, τόσο πλούσια καὶ ἐνδιαφέρουσα σὲ ἀναζητήσεις καὶ προβληματισμούς.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ:

Πολλὰ ἔχουν γραφῆ γιὰ τὰ γράμματα στὸ Βυζάντιο, ὅτι δηλαδὴ οἱ Βυζαντινοὶ ἔπαιξαν ρόλο συντηρητοῦ καὶ θεματοφύλακαν τῶν κλασσικῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ δὲγ τὸ δική τους σοδαρή δημιουργία καὶ πρωτοτυπία στὴ λογοτεχνία τους. Αὐτὸ δέδαια μέχρις ἔνα σημεῖο εἶναι σωστό, ἀλλ' εἶναι ἀδικία γὰ μὴν ἀναγνωριστῇ ὅτι καὶ ὁ ὀρθόδοξος βυζαντινὸς Ἑλληνικὸς κόσμος ἔχει τὴ δική του σοδαρή συμβολὴ στὴ λογοτεχνία καὶ γενικότερα στὴ φιλολογία. Μόνο κάνομε λάθος δταν τὴ συγκρίνωμε μὲ τὴν ἀρχαία Ἑλληνική γιατὶ ἀλλη ἡ κατεύθυνσί καὶ διαφορετικὰ τὰ ἰδαικά τώρα.

Τὸ ὀρθόδοξο χριστιανικὸ πνεῦμα εἶναι φυικὸ νὰ διαποτίζῃ δλα τὰ βυζαντινὰ δημιουργήματα τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης. Ἔτσι εἶγα: ἀπαραίτητο νὰ ξέρωμε ὅτι ἀπὸ τοὺς πρώτους μέχρι τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς αἰῶνες ἔχομε δυὸ παράλληλα ρεύματα στὴ λογοτεχνία: Τὰ θρησκευτικὰ - ἔκκλησιαστικὰ δημιουργήματα, μὲ λαϊκότερο χρῶμα, γιατὶ ἀποτείνονται καὶ ἀφοροῦν στοὺς πολλοὺς καὶ τὴ λογία (τὴ «Θύραθεν» δπως τὴν ἔλεγαν) παραγωγή, ποὺ ἐμπιεῖτο τὰ κλασσικὰ ἀρχαῖα πρότυπα (σὲ γλῶσσα, ὄφος καὶ περιεχόμενο) καὶ ἀπευθυγόταν στοὺς λίγους.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Τὶς δυὸ παραπάνω τάσεις παρακολουθεῖ καὶ ἡ ιστοριογραφία, μὲ ἀποτέλεσμα ἀπὸ πολὺ νωρὶς νὰ ἔχωμε δυὸ κλάδους της· τοὺς κατ' ἔξοχὴν ιστορικοὺς καὶ τοὺς χρονογράφους. Καὶ οἱ μὲν ιστορικοὶ ἔχουν γιὰ βασικὰ γνωρίσματά τους: α) Ἀναφέρονται στὰ γεγονότα μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς, περίπου τῆς δικῆς τους, β) ἡ συγγραφή τους ἀποτείνεται στὸ μορφωμένο κοινό, γ) ἡ γλῶσσα τους εἶναι ἡ λογία καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὰ ἀρχαῖα κλασσικὰ πρότυπα. Οἱ δὲ χρονογράφοι ἔχουν γιὰ

βασικά γνωρίσματά τους: α) Ἀρχῖσσον τὴν ἀφήγηση οἱ περσότεροι ἀπὸ τὴν κτήση τοῦ κόσμου, συγοπτικὴ πολύ, ἀμέθοδη (ἀρνετὰ τὰ μυθεύματα καὶ οἱ «χοντρὲς» ἀνακρίσεις), ποὺ πυκνώνει στὰ σύγχρονά τους γεγονότα, β) ἡ συγγραφή τους ἀπευθύνεται στὸ λαϊκὸ κοινό, γ) ἡ γλῶσσα τους εἶναι τὸ ἴδιωμα τῆς καθημερινῆς χρήσεως, διανθισμένο ἀπὸ ἀρχαῖες, ἐκκλησιαστικές καὶ ξένες λέξεις. Σκόπιμο καὶ κατακοπιστικὸ εἰναι νὰ παραθέσωμε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἱστοριογραφίας στίς διάφορες βυζαντινὲς περιόδους: α) Ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (6ος αἰώνας). Ἰστορικοί, οἱ: Προκόπιος (σπουδαῖος), Ἀγαθίας, Μένανδρος, Εὐάγριος, Ἰωάννης ὁ Λυδός. Χρονογράφοι: Ἰωάννης Μαλάλας, Ἡσύχιος. β) Ἐποχὴ Ἡρακλείου (7ος αἰώνας). Ἰστορικὸς ὁ Γ. Πισίδης (βέβαια ήταν καὶ σπουδαῖος ποιητής). γ) Ἐποχὴ τῆς Εἰκομαχίας (717 - 867): Ἰστορικοί: Νικηφόρος (Πατριάρχης Κων/λεως), Δαμασκηνὸς Ἰ. (βέβαια ήταν πολυσχιδῆς φύσιογνωμία). Χρονογράφοι: Γ. Σύγκελλος, Θεοφάνης Ὁμολογητής. δ) Ἐποχὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας (10ος καὶ 11ος αἰών.) : Ἰστορικοί: Κ. Παρφυρογέννητος (αὐτοκράτορας, πολύμιροφος λόγιος), Λέων ὁ Διάκονος, Ἰωάννης Καμενιάτης, Μιχαὴλ Ψελλός (ή πιὸ πολύμιροφη πνευματικὴ φυσιογνωμία δλου τοῦ Βυζαντίου). Χρονογράφοι: Ἰωσήφ Γενέσιος, Γεώργ. Δαφνοπότερος. ε) Ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν — Ἄγριελων (12ος καὶ 13ος αἰώνας): Ἰστορικοί: Νικηφόρος Βρυέννιος, Ἀννα Κομνηνή, Ἰωάνν. Κίγγαμος, Νικήτας Ἀκομινάτος ή Χωνιατῆς (σπουδαῖος αὐτὸς ἔξιστορει γιὰ τὴν ἀλωση καὶ λεηλασία τῆς Κων/λεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204), Ἰωάννης Τζέτζης. Χρονογράφοι: Γεώργ. Κεδρηνός, Ἰωάννης Ζωναρᾶς, Κων. Μανασσῆς, Μιχ. Γλυκᾶς.

στ) Ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων (14ος καὶ 15ος αἰώνα): Ἰστορικοί: Γ. Παχυμέρης, Νικηφ. Γρηγορᾶς, Ἰωάνν. Κανανός. Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ οἱ 4 ἱστορικοὶ τῆς «ἄλώσεως», καθὼς λέγομε: Μιχαὴλ Κριτόδουλος, Λαζηνικος Χαλκοκονδύλης, Γ. Φραντζῆς Μιχαὴλ Δούκας.

Γιὰ τὰ ἄλλα εἴδη τῶν βυζαντινῶν γραμμάτων μας, ἐπειδὴ δὲν ἀντοροσταύενται στὸ ἀναγνωστικό μας, δὲν κρίνομε σκόπιμο νὰ κάνωμε λόγο, ἀπλῶς θὰ παραθέσωμε τοὺς σπουδαῖους ἀντιπροσώπους τους: α) Τῆς θρησκευτικῆς - ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας: Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐσέβιος, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς ἐκκλησίας (τοῦ 4ου χρυσοῦ αἰώνα), Βασίλειος, Γρηγόριος, Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης· ρωμανὸς ὁ μελωδὸς (ὁ μεγαλύτερος ἐκκλησιαστικὸς ποιητής — ὑμνογράφος καὶ μελογράφος μαζί) τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους θρησκευτικοὺς ποιητές τῶν αἰώνων), Ἰωάννης Δαμασκηνὸς (ἐπίσης ἀπὸ τοὺς πρώτους ὑμνογράφους τῆς ἐκκλησίας μας καὶ πολύπλευρη πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ Βυτίου).

ζαντίου), Θεόδωρος Στουδίτης, Κασσιανή, ὁ Λέων ΣΤ' ὁ σοφὸς (αὐτοκράτορας), Συμεών ὁ μεταφραστὴς (ἔγραψε βίους ἀγίων καὶ συγχέπτια).

β) Τῆς λογίας (ἔξωεκκλησιαστικῆς «θύραθεν» φιλολογίας): Οι μιθιστοριογράφοι Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Ἡλίσδωρος, (ἐνδὲ ὁ Λόγγος ἔγραψε βίους ἀγίων). Οἱ ρήτορες καὶ μαζὶ φιλόσοφοι Λιθάνιος, Συνέσιος, Πρόκλος, οἱ ποιητές Γρηγόρ. Ναζιαγῆνος καὶ Γ. Πισίδης, οἱ Φώτιος ὁ Μέγας καὶ Μιχαὴλ Ψελλός (ἀμφότεροι πολύπλευρες καὶ πρῶτες πγευματικές μορφές τοῦ Βυζαντίου), ὁ Λέων ὁ μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος, οἱ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος (οἱ ἐκχριστιανίσαντες τοὺς Σλάβους), ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, οἱ Μιχαὴλ καὶ Νικήτας Ἀκομινᾶτοι (Χωνιάται) καὶ ἄλλοι πολλοί.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

Φιλάργυρος

Ποίημα 'I. Βηλαρᾶ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Τὴ μερίδα τοῦ λέοντος» μέσα στοὺς ἀγτιπαθητικούς, στοὺς ἀηδιαστικούς ἀνθρώπινους τύπους εἶχε καὶ ἔχει ὁ φιλάργυρος. Γι' αὐτὸ πολλές φορές ἔγινε στόχος καυστικῆς σάτιρας καὶ ἀνελέητης στὴν ποίησι καὶ τὴν πεζογραφία παγκοσμίων. "Ἐτοι στὰ νεώτερα χρόνια ὁ μεγάλος κωμιαδιογράφος Μολιέρος πρῶτος ἀπεθανάτισε τὸν τύπο μὲ τὴν κωμῳδία του «Φιλάργυρος» (στὰ χρόνια τοῦ Βηλαρᾶ «Ἐξηγαπειλώνης» μετεφράσθη ἀπὸ τὸ λόγιο μας Κ. Οἰκονόμο). Πετυχημένο χαρακτηρισμὸ τοῦ ἔδωσε δ. Α. Λασκαρᾶτος στὸν πεζὸ μας λόγο. "Ἄς δοῦμε τώρα πῶς τὸν ἔδαλε στὸ σημάδι καὶ στὰ «γιούχα» ὁ Βηλαρᾶς.

ΝΟΗΜΑ: Κάποιος φιλάργυρος, χρυσολάτρη τὸν λέει, ὀφρώστησε ἀπὸ τὴν πολυφαγία του, ποὺ ἔκωνε ἀπότομα σέ... ἔνο σπίτι δμως, καὶ χαροπαλεύει· γιατρὸ τρομάζει νὸ καλέσῃ ἀπὸ τὴν τσιγγουνιά του. Κι δταν φίλος χωρατεύοντας τοῦ θυμίζει δτι ἡ... τυχὸν κηδεία του θὰ στοιχίση περισσότερο ἀπὸ τὰ νοσήλεια, ἔντρομος ξεφωνίζει πῶς δὲν θέλει νὰ πεθάνῃ! — φαντασθῆτε δμως γιὰ ποιὸ λόγο! 'Ο γιατρὸς φθάνει καὶ ὁ...

ηρωάς μας τή γλυτώνει... φυηνα και δρκίζεται ότι δὲν τὴν ξαναπαθάι-
νει, δὲν ξαναβρυστομαχιάζει, γιατί θὰ δειπνίζη τὸ βράδυ μόνο μὲ νερό
καὶ παξιμάδι... γιὰ τὴν ύγεια του βέβαια.

Γλωσσική ἔρμηνεία: Γλῶσσα δημοτική, θαυμάσια καλλιεργημένη καὶ
σμιλεμένη γιὰ τὴν πρώιμη ἐκείνη ἐποχή. Βέβαια δὲν κάνει ἐδῶ χρῆσι
ἐκείνων τῶν φοιβερῶν ἀκροτήτων, ποὺ χρησιμοποιεῖ καὶ ὑποδείχγει στὴ
«ρομένη γλόσσα» του. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ μᾶ στρωτὴ καὶ καθαρὴ δημο-
τική, μὲ ἀρκετοὺς διμιας ἰδιωματισμούς: παράνω = παραπάνω. Ἀπόμυη-
σκεν = ἀπόλιενε. Πλιὸ = πλέον. Ἀγαταίνουν = αὐξάνουν. Παντοχὴ
= ὑπομονή. Ἐλαιμάργησε = ἀρρώστησε ἀπὸ λαιμαργία. Ἔγιομάτισε =
ἔγευμάτισε. Παξιμάδι: < βιζ. παξιμάδιον < παξιμᾶς· ἵσως < Παξι-
μος (συγγραφέας μαγειρικῆς στὸν 1ον μ.Χ. αἰώνα). Χωρατέψῃ: χωρα-
τὰ = ἀστεῖα < χωρατεῖν < χωρατῆνε.

METRO: Ἐχομε 10 τρίστιχες στροφές (τερτσίνες, μέτρο ποὺ εἰσήγαγε
δ Σολωμὸς ἀπὸ τὴν Ἰταλία· ἐκεῖ πιὸ ἡταν ἡ κλασσικώτερη μορφὴ τῆς
μετρικῆς τους). Οἱ στίχοι εἶναι τροχαῖκοι (—'υ) 8σύλλαβοι παροξύτο-
γοι καὶ διμοιοκαταληκτοῦν οἱ β' καὶ γ' στίχοι σὲ κάθε στροφὴ. Ἡ στι-
χουργία εἶγαι ἄψογη καὶ ἐπιμελημένη. Σημειώνομε καὶ τοὺς διασκελι-
σμούς τοῦ στίχου στά: «μήπως ἔξοδέψῃ / πλιὸ παράνω», «γι' αὐτὴ τῇ
συμφορά του / ἔκαιμε δρκον».

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ ἔχομε ἔνα στιχούργημα γυμνὸ ἀπὸ στο-
λίδια· καὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνη, γιατὶ τὸν ποιητὴ ἐδῶ τὸν ἐγδιαφέρει πε-
ρισσότερο ἡ ἀκριβολογία, ἡ κυριολεξία, ἡ εὐλυγισία. Προτίμησε νὰ δώσῃ
τὸ πρόσωπο τούτης τῆς χαριτωμένης σάτιράς του ὅχι φορτωμένο «ἀπὸ
τὰ μαλάματα καὶ τὰ φιμύθια, τὰ πολλά», γιὰ νὰ δίνῃ ἔτσι εὔκολα, ἄπιεσα
καὶ χτυπητὰ τὴν ἐντύπωσι τὴ διδακτικὴ ποὺ θέλει. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν
ζωηρές εἰκόνες στὴν 1η, 2η, 7η στροφή. Καὶ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε
πώς τοῦτο τὸ ἐλάχιστο, αὐτὴ ἡ φευγαλέα ἀστραφὴ τοῦ κεφιοῦ ἔνδις ποιη-
τῆ, ἔχει θαυμαστὴ θεατρικότητα, αὐτὸ ποὺ λέγομε «σκηνικές ἀρετές».
Νά, δηλαδὴ παίρνεις αὐτοὺς τοὺς γυμνούς, τόσο ὑποδηλωτικούς διμιας,
στίχους καὶ τοὺς ἔδιπλώνεις πάνω στὴ σκηνὴ σὲ κίνησι, χρώματα, φω-
νές, γέλια, κλάματα...

ΥΦΟΣ: Ζωηρό, χαριτωμένο, παραστατικό, ἀφελές, (ὅπως ἄλλωστε πρέ-
πει νὰ γίνεται σ' δλα τὰ σκωπτικὰ κείμενα)· ἀλλὰ πρὸ πάγτων λιτό, ἐπι-
γραμματικὸ καὶ ἐλειπτικό. Περισσότερα... ὑποδηλώνει ἀπ' ἐκείνα ποὺ
δηλώνει. Κι αὐτὸ εἶναι πάντοτε ἔνα μεγάλο πλεονέκτημα γιὰ τὴν τέχνη
στὴν ψυχολογία της πάνω στὸν ἀναγνώστη ἥ ἀκροατὴ γιατὶ μπορεῖ αὐ-

τός είτε νά συμπληρώνη μὲ δημιουργικές καὶ πρωτότυπες προεκτάσεις τῆς φαντασίας του.

Κεντρική ίδεα: 'Ο φιλάργυρος, μὲ τὸ τόσο καὶ τέτοιο ἀνίατο πάθος του, εἶναι καταδικασμένος νὰ ζῇ μέσα σὲ μιὰ διαδοχικὴ κωμικοτραγωδία ἀπὸ παθήματα, «γκάφες» καὶ φρικτὲς παρεξηγήσεις.

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΘΕΤΗ: Τοῦτο τὸ στιχούργημα εἶναι ἀπ' ἔκεινα ποὺ μὲ τὸ πρῶτο κοίταγμα δὲ φανερώνουν τὸ βάθος καὶ τὸ μυστικό τους χρειάζεται καὶ δεύτερο, ίσως καὶ περισσότερα, πλησίασμα γιὰ νὰ ἀνακαλύψῃς τὴν λογικὴ διαδοχὴ τῶν ἐπεισοδίων, ποὺ εἶναι δλο ἀστραφτερὲς ἔξυπνάδες καὶ πρωτότυπα «εύρηματα». "Ἄς δοῦμε τὰ πράγματα «ἔξι ἑπαφῆς».

α') «Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος...». Ἐδῶ ξαφνιαζόμαστε· μὰ εἶναι δυνατὸν αὐτὸς «ποὺ ζῇ μὲ τὸ φακόσπειρο» — καθὼς λέει ὁ λαός — νὰ ἔκαμε τόσην κατάχρησι ἐδεσμάτων; "Οχι, μὴ βάζεσθε· γιατὶ σπεύδεις ὁ ποιητής μας νὰ μᾶς πληροφορήσῃ «τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι πλούσιου συμπολίτη».

β') «Καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει — τοῦ θανάτου — μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει!». Τὶ διλημμα! Μεταξὺ «σφύρας καὶ ἀκμονος» ὁ δόλιος! «Νά... πεθάνη κανεὶς ἢ νὰ μὴ πεθάνῃ; Ἰδού ἡ ἀπορία!». Νά λοιπὸν δ... ήρωας μας πῶς ἀλλάζεις στὰ μέτρα του τὸ λόγο τοῦ μεγάλου Σαιξιπηρ!

γ') «Ἐκαμε ὅρκον, δσο ζήση νά...». Κι ἐνῷ λοιπὸν θὰ ἐπερίμεναν μερικοὶ ἀπὸ μᾶς, ἔστω οἱ ἀφελεῖς καὶ οἱ περισσότερο συναισθηματικοί, δτι, λόγῳ τοῦ φοβεροῦ παθήματος, ἔγινε ἡ μεγάλη στροφή, «ἔσπασε ὁ σκληρός», κάποια Κίρκη ἥθέλησε νὰ ἔανακάμη τὸ χοῖρο ἀνθρώπο ἢ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε πιὸ σωστά, μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ψυχρολουσία, «ἀνεώχθησαν αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἀνέβλεψε», δμως τίποτε, ἀπογοήτευσι, ὁ ἔδιος καὶ χειρότερος. Γιατὶ γιὰ ποιό πρᾶγμα νομίζετε δτι «δημιύει»; Τρέχει νὰ μᾶς τὸ εἰπῆ δ ποιητής· «γὰ δειπνάγη μόν' τὸ βράδυ μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι...». "Ε, μὰ αὐτὸ δὲν ηταν ἀπλῶς ἔνα «εύρημα», ηταν «ὁ τόνος τοῦ δλου», ηταν ἀπ' ἔκεινα τὰ «ἀπροσδόκητα» τὰ πρωτότυπα καὶ σπαρταριστά.

ΠΛΡΟΦΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: 'Ο Βηγλαρᾶς εἶδε τὸ πρᾶγμα κάτω ἀπὸ μιὰ δηπικὴ γωνία· δηλαδὴ μᾶς ἔγνώρισε σπαραξικάρδιες γκάφες αὐτοῦ τοῦ δυστυχισμένου ἀνθρώπου "Ετσι τὸ εἶδε, ἔτσι τὸ ἥθελησε· ίσως μιὰ διάθεσι τῆς στιγμῆς, ίσως — τὸ πιθαγώτερο — ἔνα ἐπεισόδιο συγκεκριμένο ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν ψυχικὴ ἀφόρμησι. Ἄλλα δυστυχῶς γιὰ τὴν κοινωνία μας τὸ σιχαμερὸ «κύκλωμα» ποὺ λέγεται «φιλάργυρος» (ἐξηγητικελώνη, σπαγγοραμένο, χρυσολάτρη, παραδόπιστο κ.ἄ. τὸν λέει

δ λαός, τὸ ἔδιο κάνει) δὲν ἔξαγτλεῖται καὶ οὔτε πού θὰ ἔξαντληθῇ ποτὲ (στὴν ἀναπαράστασί του ἀπὸ τὴν τέχνην ἐννοοῦμε ἔδω). Μπορεῖ λοιπὸν δι βουλόμενος νὰ βάλῃ τὴν... «κάμερά» του καὶ νὰ τὸ φωτίσῃ κι ἀπ’ ἄλλες πλευρές: Π.χ. νὰ συμπληρώσωμε τὴν ἀτέλειωτη ἀλυσίδα τῶν παθημάτων του, νὰ σταχυολογήσωμε ἀνέκδοτά τους, παροιμίες τους κλπ., νὰ προσκομίσωμε συγκεκριμένους τύπους τέτοιους ἀπὸ τὴν ἴστορία καὶ τὴν λογοτεχνίαν γὰρ δώσωμε τέλος δι, τι ἀσταμάτητα δίγει ή ζωὴ κάτω ἀπὸ τὴν συνδυαστική δημιουργική φαντασία μας.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ ποίημα ἀνήκει στὰ σατιρικά, σκωπικά, «περιγελαστικά» τὰ λέγουν ἀλλοιῶν, ἀπ’ ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ἔχουν γήθικο διάκτικη καὶ παραινετική πρόθεση.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΛΗ: Είναι ή Γ' περίοδος τῶν γραμμάτων μας, ἡ λεγομένη προεπαναστατική (1650 - 1821). Αὐτὴν είναι σύγχρονη καὶ πλούσια σὲ πνευματική δημιουργία: γιατὶ ἔδω ἀγήκουν τὰ δημιοτικά μας τραγούδια, οἱ λαϊκὲς διδαχές, οἱ μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες, οἱ τραγοὶ μας ἐθνοφωτιστές. Εἰδικὰ ἔδω γιὰ τὸν Βηλαρᾶ μας πρέπει γὰρ γνωρίζωμε ὅτι συμπληρώγει τὴν τριάδα τῆς «προεπαναστατικῆς» ποιήσεως (οἱ ἀλλοι, δ 'Αθ. Χριστόπουλος καὶ δ Ρήγας Φεραίος). Εἰδικὰ δι στενότερος κύκλος τῶν διαγνοουμένων ποὺ κινεῖται δι ποιητής μας λέγεται «Σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙΗ: Ἡταν ἔνα χαριτωμένο σατιρικὸ γύμνασιμα, ποὺ ἀσφαλῶς μᾶς «ἔτερψε καὶ ἔδιδαξε» καὶ ἀσφαλῶς μᾶς ἔβαλε σὲ κάποιες σκέψεις· γάρ, π.χ. ὅτι... οἱ «πληγές τοῦ Φαραὼ» ἀκόμη καὶ στὸν σημερινὸν «πολιτισμένο κόσμο μας δὲν είναι μόνο... δέκα». Ἐπειτα τὸ ἀξιοπρόσεκτο ἔδω είναι ὅτι δι σατιρισμὸς είναι λεπτός, ἐλαφρός, ἔξυπνος· ή ἐπίθεσι δὲν γίνεται βάναυση, ὑδριστική. «Ομως, παρὰ τὸν ἐπιφανειακὸ τοῦτον «καθασπρεπεισμό», δι ποιητὴς ἔδωσε σὲ μᾶς τὸ σύγχρονα γὰρ άφήσωμε τὰ ἀπανωτά μας «γιούχα» σ' αὐτοὺς τοὺς ἐλεειγούς τύπους, γὰρ τοὺς βλέπωμε σὰν «ἀποδιοπομπαίους» καὶ γὰρ σχετικώμαστε μαζί τους δημοσίως... τὸ λιθάνιο γιὲ τὸ διάβολο».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἰατροφιλόσοφος, ἔγεννηθη τὸ 1771 στὰ Κύθηρα καὶ ἡπειρώτης πέρα γιὰ πέρα ἀνετράφη καὶ ἔζησε στὰ Γιάννενα ἀπέθανε, δυστυχισμένος καὶ κατεστραμμένος οἰκονομικά, στὸ Ζαγόρι τὸ 1823. Ἐσπούδασε στὴν Πάδουα τῆς Ἰταλίας ἰατρική, βοτανική, φιλολογία, φιλοσοφία. «Οσο καὶ νὰ φαίνεται περίεργο, σὰν θερμὸς πατριώτης καὶ φωτισμένος ἀνθρωπος, ὑπηρέτησε τὴν σκλάβα πατρίδα του ὄντας γιατρὸς τοῦ Βελῆ, γυιοῦ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὁ Βηλαρᾶς ὑπῆρξε πνεῦμα ριζοσπαστικό, πολὺ προσδευτικὸ καὶ ἀδιάλλακτο, ἀνήκει στοὺς κορυφαί-

ους τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Μεγάλος πρωτοπόρος δημοτικιστής, ὅχι μόνο ἐπιστημονικός καὶ θεωρητικός ἀπολογητὴς τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας, ἀλλὰ τὴν ἔχρησιμοποίησε ἐπιτυχῶς καὶ στὰ ἔργα του. Πρόδρομος καὶ ὀδηγητὴς τοῦ Σολωμοῦ δὲ Βηλαράς ἐκτύπησε δλεῖς τὶς μορφές τοῦ φεουδαρχισμοῦ (καλογερισμό, σκοταδισμό, λογιωτατισμό, ἀφοντοχωριασμό).

Συγγραφικό του ἔργο: α') Ποίησι λυρική: "Ἐχει δώσει μὲ ἄψογη τεχνική καὶ ἀγνὸ λυρισμὸ ώραια ποιήματα. Ξεχωρίζουν τά: τὸ πουλάκι, στὸν ἔρωτα, ἀνοιξι, μελίσσι. β') Σατιρικὴ ποίησι: Ἐστιρίσε διαφόρους τύπους, «χαρακτῆρες» (ένας ἔμμετρος Λασκαράτος θὰ ἐλέγαμε). Ἐδῶ, στὸ ἡθικοδιδακτικό του ἔργο, ἀνήκουν καὶ οἱ μῦθοι του (δικοί του, ἀλλὰ καὶ παραφράσεις γαλλικῶν καὶ Ἰταλικῶν). γ') Μεταφράσεις: Ἀνακρέοντα, Θουκυδίδη — ἕνα μέρος — «Κρίτωνα» Πλάτωνος. δ') Γλωσσική του συγκεκριμένες προτάσεις του γιὰ τὴ δημοτικὴ (ἐπρότεινε κατάργησι τῆς «ἱστορικῆς» ὀρθογραφίας, κατάργησι τῶν δύο δόμοιών συμφώνων, τῶν υκαὶ ωκαὶ ἄλλα) τὶς ἐκθέτει στὴν πολύκροτη «ρομένη γλόσσα» του (1814) καὶ στὶς ἐπιστολές του πρὸς τὸ φίλο του λόγιο καὶ διαφωτιστὴ Ἀθαν. Ψαλίδα.

Ο Βηλαράς ἔβλεπε πολὺ μπροστά. Ἐκείνα τὰ δύσκολα χρόνια, ποὺ τὸ δύστυχο γένρος μας ἔδινε τὸν ἀπελπισμένο ἀγώνα γιὰ τὴ λευτεριά του, αὐτός, ὅπως κι ἄλλοι δομοὶδεάτες του, εἶχε πλήρη τὴ συναίσθησι δτὶ ἔκανε ἔθνοπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ προσφορά. Νό μιὰ γνώμη του γιὰ τὴ δημοτικὴ μας γλώσσα καὶ μαζὶ ἔνα δεῖγμα γραπτό του (ὅχι φυσικὰ ἀπὸ τὰ πολὺ «ἐπαναστατικά»).

«Ἡ γλώσσα μας εἶναι φυσικὰ δημορφή, γιατὶ εἶναι θυγατέρα ἐκείνης, δόποὺ ἀπόχτησε ἀγαπητικοὺς δλα τὰ φωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, μὰ γιατὶ εἶναι ἀκόμα στὰ σπάργανα, δὲ μπορεῖ νὰ δείξῃ ἀκόμα οὔτε τὸ ἀνάστημα οὔτε τὶς χάρες ἢ τὸ χρῶμα ὅποὺ θὰ τὴ στολίσουν, ἀφοῦ φτάσῃ σὲ νόμιμην ἥλικιαν».

Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «σύντομη ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 64.

Ο περίεργος

Ανδρ. Λασκαράτου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Χαρακτὴρ σὲ γενικὲς γραμμὲς λέγεται δτὶ ἔχει. ἔντυπωθῆ (ἐγχαραχθῆ) πάγω σὲ κάποιο ἀγτικείμενο στὴν ψυχολογία

δὲ εἰναι δ τύπος, δ ἰδιαίτερος τρόπος, ποὺ δ ἀγθρωπὸς ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του η ἐκτελεῖ τὶς πράξεις του· τὸ ἰδιαίτερο δηλαδὴ γνώρισμα, ποὺ διαχρίγει ἔνα πρόσωπο (η καὶ πρᾶγμα) ἀπὸ ἄλλα. Χαρακτηρισμὸς προσώπου, διμάδος η τάξεως ἀνθρώπων, λαοῦ κ.ἄ. Στὸ χαρακτηρισμὸν εἰναι ἀπαραίτητη μιὰ γενικὴ εἰκόνα, ἀλλὰ καὶ λεπτομερειακὴ περιγραφὴ τοῦ δεδομένου προσώπου, ποὺ ὑποδύεται τὸν ρόλο τῶν πολλῶν προσώπων, ποὺ ἔχουν τὰ ἴδια προτερήματα η ἐλαττώματα. Γιὰ νὰ πετύχουμε ἔνα καλὸ χαρακτηρισμὸν πρέπει: 1) Νὰ δώσουμε σαφῆ καθορισμὸν τοῦ θέματος. 2) Νὰ διαλέξουμε καὶ νὰ καταγράψουμε τὶς ἔκδηλες ἀλλὰ καὶ κρυφές ἐκδηλώσεις τοῦ χαρακτηριζομένου. 3) Νὰ δουλέψουμε πάνω στὶς καλύτερες κι ἀναγκαῖες ἀντιθέσεις. 4) Νὰ κάνουμε συνετὴ χρῆσι τοῦ συνόλου τῶν λεπτομερῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου. 5) Νὰ περιγράψουμε διεξοδικὰ τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά. 6) Νὰ ἐκφράζωμεθα μὲ συντομία. 7) Νὰ ἀποφύγουμε τὴ μονοτονία καὶ 8) δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ διτὶ καθέγας ἔχει τρεῖς χαρακτῆρες: αὐτὸν ποὺ δείχνει, αὐτὸν ποὺ ἔχει κι αὐτὸν ποὺ νομίζει διτὶ ἔχει.

ΝΟΗΜΑ: 'Ο περίεργος δὲν εἰναι κύριος τοῦ ἔαυτοῦ του ἔξ αἰτίας τοῦ ἐλαττώματος τῆς περιεργείας.' Ο, τι νὰ τοῦ ἔμπιστευθούν κλεισμένο καὶ σφραγισμένο, ὀγωνιά νὰ γνωρίσῃ τὶ εἰναι αὐτό. Καμμιὰ φορὰ φτάνει σὲ σημεῖο νὰ παραβιάσῃ καὶ τὸ σφράγισμα γιὰ νὰ ίκανοποιήσῃ τὴν περιέργειά του. Παρακολουθεῖ στενὰ τὸ σπίτι τοῦ γείτονα· ποιὸς μπαίνει, ποιὸς βγαίνει· ζητεῖ πληροφορίες, ἀκόμη μπορεῖ νὰ βάλῃ καὶ τὴν ὑπηρέτρια του νὰ μάθῃ νέα γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὸ σπίτι τοῦ γείτονα ἀπὸ τὴν ὑπηρέτρια ἑκίνου. Φτάνει σὲ ἐπικίνδυνο βαθμὸ η περιέργειά του πολλές φορές· κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα, θέλει νὰ ξέρῃ τὶ τρώει δι γείτονας, πῶς φωνίζει, πῶς πληρώνει καὶ γενικὰ θέλει νὰ μαθαίνῃ τὰ μυστικὰ τοῦ γείτονα, ἐνώ γιὰ τὰ δικά του δὲ μιλεῖ. 'Ο μικροπρεπῆς αὐτὸς περίεργος γίνεται ἐνοχλητικός· εἰναι ἐλεεινὸς καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Μαλάζω (μαλάσσω) = κάνω κάτι μαλακό, ϕαύω. Ἐξαθε (ἔξω + κατάλ. θε) ἐπίρ. τοπικ. = ἀπὸ ἔξω. Κλειδονότρυπα, η = κλειδαρότρυπα. Κοντακιανός, η, δ = πλησιέστερος / βραχύσωμος. Κάμαρα, η < λατιγ. *camara* < ἐλλ. καμάρα = δωμάτιο. Σύνταση, η < σύμβασις < συν + ταίγω = συμφωνία, παζάρεμα. Ἐγ πίστει = μὲ πίστωσι (ἀντίθ. μετρητοῖς). Τὲς = τὶς (αἰτ. πληθ.). Ζουρ-

λαίγομαι < ζουρλός < μεσν. ζουρλός < (σ) θουρλός < σθουρίζομαι
(= στρέφομαι σὰ σθούρα) = τρελλαίγομαι.

Καλολογικά στοιχεῖα: Ὑποφορές: Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη; Ἐνα
τὶ κλεισμένο καὶ σφραγισμένο; Ἀνθυποφορά: Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τὶ
εἶναι μέσα. Ὑποφορές: Ποιός νὰ ἔκεινος δὲ ξένος; Καὶ ποῦθεν ἔρχε-
ται; Καὶ διατὶ ἐπῆγε ἔκει; Καὶ τὶ νὰ θέλῃ; Ἀνθυποφορά: Ἀπὸ τὴν ὑπη-
ρέτριά του... νὰ τὴν ξετάξῃ (ὑ π ο φ ο ρ ἄ : εἶναι τὸ σχῆμα τῆς ἐρω-
τήσεως, στὴν δποίᾳ ἀκολουθεῖ ἀπάντησι, ποὺ λέγεται ἀ ν θ υ π ο-
φ ο ρ ἄ). Ἀσύνδετα: Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε... νὰ μαντέψῃ. Διὰ νὰ
ἰδῇ... τὸ περιεχόμενο. Πολυσύνδετα: Θέλει νὰ ξέρῃ... ἢ ἀπὸ τὸ φθηνό-
τερο. Μεταφορές: Σπρώχνεται, ζουρλαίνεται, ώθησι, μὲ τ' αὐτιὰ τεντω-
μένα, βαστάει (λογαριασμό), καπνίζει, τοῦ μετράει. Ἐπίθετα: ἀκατα-
μάχητη, διακαέστερος, τυχερός, μικροπρεπής, ἐνοχλητικός, ἔλεεινός,
ἀξιοκαταφρόνητος. Σύνθετα: Ἀκαταμάχητην, διακαέστερος, κλειδονό-
τρυπα, σύβαση, μικροπρεπής, ἐνοχλητικός, ἀξιοκαταφρόνητος.

Κεντρικὴ ιδέα: Ὁ περίεργος εἶναι «ἡθικῶς ἔλεεινός καὶ ἀξιοκατα-
φρόνητος».

Χαρακτηριστικαὶ φράσεις: Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τὶ εἶναι μέσα. Ἐν
ὅ περίεργος εὑρίσκεται σὲ ξεγοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα
νὰ ιδῇ ποιός εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τὶ κάγει. Στέκει μὲ τ'
αὐτιὰ τευτωμένα γ' ἀκούση τὸ λένε. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ
τές δουλειές τοῦ καθενός, ἐνῷ αὐτὸς δὲν λέγει τές ιδικές του. Εἶναι ἡθι-
κῶς ἔλεεινός καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλώσσα εἶναι ἡ δημοτικὴ χωρὶς ιδιώματα Ἐπτανησιακά.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἶναι ἀπλὸ ἢ ισχνὸ χωρὶς στολίδια, χωρὶς σχεδὸν νὰ
διαφέρῃ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ δμιλία.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὸν χαρακτηρισμὸ (ἢ χαρ-
ακτῆρα). σ' αὐτὸ τὸ εἶδος δὲ Λασκαράτος ἐπιδόθηκε μὲ ιδιαίτερη ἐπιτυ-
χία. Χαρακτῆρες στὴν ἀρχαιότητα ἔγραφε δὲ Θεόφραστος· γεώτερα δὲ οἱ
La Bruyère, Λασκαράτος, Σκόκος, Μελᾶς Σπ. κ.ἄ. (βλ. Εἰσαγωγικά).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἀνδρέας Λασκαράτος (1811 - 1901). Γεννήθηκε στὸ
Ληξούρι τῆς Κεφαλλονιάς. Σπούδασε σὲ Λύκειο τῆς Κεφαλλονιάς κοντά
στὸν Ν. Βάρυβα καὶ ἀργότερα στὴν Κέρκυρα ('Ιόνιο Ἀκαδημία) κοντά
στὸν Ἀνδρέα Κάλβο, στὴ Γαλλία καὶ Ἰταλία νομικά. Τὸ 1856, ἔξ αι-
τίας ἀφορισμοῦ τῆς ἐκκλησίας, διότι ἤλεγχε αὐστηρὰ τὸν κλῆρο γιὰ
ἔλαστρώματά του, πῆγε στὴ Ζάκυνθο καὶ ἀπὸ ἔκει στὸ Λουδίνο. Τὸ 1859
γύρισε. Στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἔμεινε ἀρκετά, εἶχε ἐπαφές μὲ λογοτέχνες

καὶ ἀσχολήθηκε πολὺ μὲ τὰ Γράμματα. ⁷ Ήταν ἔργατικώτατος λογοτέχνης καὶ συνέβαλε πολὺ στὴν παίδευσι τοῦ λαοῦ μὲ τὰ ἔργα του, ποὺ εἶναι: «Τὸ Ληξούρι εἰς τοὺς 1836», «Τὰ μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς», «Παραπτηρήσεις ἐκ τῶν φυλακῶν Κεφαλληνίας», «Στιχουργική», «'Ιδοὺ ὁ ἄνθρωπος» κ.ἄ. Ο Λασκαράτος ἦταν πεζογράφος ἀλλ' ἴδιαίτερα σατιρικὸς ποιητής. ⁸ Ήταν δέ δάσκαλος τῆς σάτιρας γιὰ πολλοὺς νεώτερους.

Ο φιλόπονος

Χαρακτηρισμὸς Ἀνδρ. Λασκαράτου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὰ «ἀρχαῖα ἑλληνικὰ» τῆς τελευταίας γυμνασιακῆς μας τάξεως, στὸν ξακουστὸν «Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους» — Θουκυδίδου, θὰ διαβάζωμε καὶ θὰ νοιώθωμε κυριολεκτικὰ κατεγθουσιασμένοι καὶ καταγοητευμένοι σὰν «Ἐλληγες, ἀλλὰ καὶ πρὸ παγτὸς σὰν νέοι (γεαροὶ) ἀνθρωποι, αὐτὰ τὰ ἀθάγατα· Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν γιὰ τὴν κατάληψιν δημοσίων ἀξιωμάτων, προτιμᾶται ὁ καθένας ὅχι διότι ἀνήκει σὲ προνομιούχο κοινωνικὴ τάξιν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν προσωπικὴν του ἀξίαν· οὔτε πάλι, ἐπειδὴ εἶναι φτωχός, ἔχει δημιως τὴν ἵκανότητα νὰ προσφέρῃ καὶ κάποια ὑπηρεσία, ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἀσημότητα τῆς κοινωνικῆς του τάξεως. Καὶ δὲγε εἶγαι ντροπὴ νὰ δημολογῇ κάποιος τὴν φτώχια του, μὰ πιὸ ντροπὴ εἶγαι τὸ νὰ μὴ προσπαθῇ νὰ τὴν ἀποφύγῃ μὲ τὴν ἔργασία του». Τότε, στὴν ἀνεπανάληπτη ἔκείνη ἐποχὴ ὑπῆρχαν αὐτές οἱ ἀντιλήψεις, πιστεύομες ὅτι καὶ σύμερα ὑπάρχουν αὐτές οἱ ἀπόψεις καὶ δυγατότητες. Σκεφθῆτε δημως τὸ ήρωισμὸς πρέπει νὰ ἥταν τὸ νὰ θέλησης νὰ εἴσαι φιλόπονος στὸν καιρὸ τοῦ Λασκαράτου μας, τέλη τοῦ προηγούμενου αἰώνα, πότε ποὺ τὸ «τέρας τοῦ φεουδαρχισμοῦ» ἀγτιστεκόταν ἀκόμη στὴ χώρα μας καὶ εἰδικὰ στὰ Ἐπτάγησα!

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Ο συγγραφέας μας — τιμητής, καθοδηγητής, διαφωτιστής νὰ πούμε καλύτερα — μᾶς παρουσιάζει τὸν συμπαθέστατο τύπο, τὸν φιλόπονο καὶ φίλεργο στὰ οἰκονομικοκοινωνικὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς του. Παιδὶ τῆς κατώτερης κοινω-

νικής τάξεως, τοῦ λαοῦ, κατά κανόνα, ξενιτεύεται στὶς Ἡγεμονίες (Ρουμανία), Ρωσία ἢ Αἴγυπτο· ἐκεὶ δουλεύοντας σκληρά προκόβει καὶ ἀναδεικνύεται. Ἀλλὰ κι αὐτὸς ποὺ μένει στὴν πάτρια γῆ, μὲ στερήσεις καὶ ἀξιέπαινες προσπάθειες, σπουδάζει καὶ μορφώνεται καὶ «μπαίνει μὲ τὸ σπαθί του» ἔτσι, στὴν πρώτη τάξι καὶ γίνεται τώρα ἄξιος κοινωνικὸς ἐργάτης καὶ δημητῆρας ἄλλων (ἐνοεῖ κυρίως αὐτοὺς ποὺ γίνονται ἐκπαιδευτικοί). Ἀντίθετα οἱ νέοι τῆς «προνομοιούχου» πρώτης τάξεως εἰναι συνήθως ὀκνηροὶ καὶ ἀκαμάτες καὶ ἀτιμάζουν καὶ μειώνουν τὸ περιβάλλον τους. Εὔτυχῶς ποὺ πυκνώνουν καὶ στελεχώνουν τὶς ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἀποδεκάτιζόμενες τάξεις τους — ἀλήθεια τὶ μάθημα σκληρό, μιᾶς ἀγραφῆς δικαιοσύνης θὰ ἐλέγαμε, παίρνουν οἱ μεγαλουσιάνοι! Τὰ προκομμένα παιδιά τοῦ λαοῦ, αὐτὲς οἱ ἀκούραστες μέλισσες. Καὶ καταλήγει μὲ τὸ σπουδαῖο συμπέρασμα καὶ δίδαγμα δὴ τὴ φιλοπονία εἰναι τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς δημιουργίας, ἡ μόνη χορηγὸς κάθε ἀγαθοῦ.

Γλωσσικῶν - πραγματικῶν ἐρμηγεία: Ἐπιτήδευμα = ἐπάγγελμα. Διπλώνει = διπλασιάζει (περιέργος ίδιωματισμός). Ἀκαμασία = τεμπελιά, ὀκνηρία < α στερητ. + κάματος. Κάμινο (ἀρχ.) = κουράζοιμαι. Γνώριση, ἡ = ἡ γνῶσι, ἡ ἐνημέρωσι, ἡ κατατόπισι (ίδιωματισμός). Γνώσεις, οἱ = γνώσεις (ίδιωματισμός). Ἰκαγώνω = κάγω κάποιον ίκανὸν (ίδιωμα). Κακὴ παρρησία = θρασύτητα, ἀλαζονεία (γιατὶ ἀπλῶς τό: παρρησία = ἐλευθεροστομία, ἥθικό σθένος = πᾶν + ρησις, λέγω — εἰναι μεγάλη ἀρετή. Χώρα = πόλι. Στὰ νησιά κυρίως, γιὰ νὰ κάνουν διάκρισι πρὸς τὰ χωριά, τὸ ἀστικὸ τους κέντρο τὸ λέγουν χώρα. Βανόμενος = τοποθετούμενος (ίδιωματισμός). Ἀλήθεια, πόσο ἀδύκιμη μετεχὴ γιὰ μᾶς! "Αγιτά = ἀντὶ (ίδιωματισμός, πολὺ περιέργη πρόθετι, οὔτε ποὺ τὴν ὑποψιαζόμασθε!). Χυδαῖος: ἐδῶ δὲν ἔχει τὴ μεταφορικὴ του σημασία, τοῦ πρόστυχος, ἀλλὰ εἶναι κυριολεκτικότερο, σημαίνει: δ ἀσήμαντος, δ ἀνθρωπος τοῦ λαοῦ, τῆς ἀγώνυμης μάζας. Ἀπὸ τὸ ρ. χέω = διασκορπίζω (δ συρφετὸς τοῦ λαοῦ). Στὰ ἐκκλησιαστικὰ βιθλία καὶ ἀλλοῦ βλέπομε «δ χύδην ὅχλος».

Τὰ ξηκυρίων: Στὰ Ἐπιτάγματα, τὴν ἐποχὴ τοῦ συγγραφέα μᾶς, ἡ κοινωνία ἦταν διαρθρωμένη σὲ τάξεις (κατάλοιπο τοῦ δυτικοῦ τιμαριωτισμοῦ): α) Τῶν εὐγενῶν (κυρίων), μὲ τοὺς παλιοὺς τίτλους, οἰκόσημα κλπ., β) τῆς μεσαίας τάξεως (παρακαταγούς καὶ ἀρχοντοχωριάτες τοὺς ἔλεγαν. Πάντως ἦταν αὐτὸς ποὺ λέγομε, «ἀστικὴ τάξις» καὶ ποὺ ἔκανε δειλὴ προσπάθεια γ' ἀγεθῆ καὶ νὰ ὀρθοποδήσῃ), γ) τοῦ λαοῦ, τῶν «ποπολάρων» καὶ «χυδαίων» δπως τοὺς ἔλεγαν (κι δημιας ἦσαν τὸ πιὸ ζωγτανὸ καὶ δραστήριο στοιχεῖο, τῶν μικρογεωργῶν καὶ μεροκαμπιάρηδων).

«Τραβά πάντοτε ανατολικά»: Τὸν προηγουμένο αιώνα οἱ Ἑλληνες μετηγάστευσαν πρὸς τὶς ἡγεμονίες τῆς Ρουμανίας (Μολδαβία, Βλαχία), στὴ Ρωσία καὶ τὴν Αἴγυπτο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ εἶναι τέτοιο τὸ περιεχόμενο ποὺ περιτεύουν αὐτὰ ποὺ λέγομε «καλαισθητικὰ μέσα». Αὐτὴν τὴν ἔλλειψι τὴν ἀναπληρώνουν ἡ ζωντάνια, ἡ ἐκφραστικὴ καθαρότητα, ἡ ἀλήθεια, ἡ σοβαρότητα, ἀλλὰ καὶ κάπου κάτι ζεσπάσματα ἀπὸ χιοῦμορ ἢ εἰρωγία, λεπτὴ δημιαὶ καὶ συγκρατημένη. Π.χ. «τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασία περισσότερο παρ' δι, τι ἡ δουλειὰ βαραίγει τὸν ἀκαμάτη», «ἀπόφασις τοῦ ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς τῆς προκοπῆς του», «τὰ παιδὶα τῶν χυδαίων φαίνονται προορισμένα νὰ ἀγτικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς». Ἀλλὰ νά ποὺ μὲ λίγη προσοχὴ «πιάνει» κανεὶς κι ἔνα σχῆμα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται στὰ γραπτά μας σοδαρὲς ἀσυνταξίες· πρόκειται γιὰ τὸ ἀνακόλουθο (δηνοραστικὴ ἀπόλυτος) «πλατυγόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του». Αυτί: πλατυγομένων τῶν ἐργασιῶν. Κι δημιας, ἔτσι ἔπρεπε νὰ τεθῇ γιὰ νὰ φανῇ ἡ ἀφέλεια καὶ τὸ ἀπροσποίητο τοῦ συγγραφέα.

Κεντρικὴ ίδέα: Ὁ φιλόπονος σπάζει τοὺς φραγμοὺς τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ μὲ τὴ μόρφωσι καὶ τὴν ἀξία του δημιουργεῖ τὴν μία καὶ ἀληθινὴν ἀριστοκρατία, τὴν ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς προκοπῆς.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ: Καθὼς τὸ ἀνάγνωσμά μας εἶναι ἐπιγραμματικὸ καὶ γνωμολογικό, διάσπαρτα καὶ ἔτοιμα εἶναι ἐδῶ τὰ γοηματα - θέσεις τοῦ συγγραφέα: α') «Ο φιλόπονος μὲ μεγάλη εύκολίᾳ προσαριζότεται ἐπαγγελματικὰ καὶ κοινωνικά. β') Εἶναι ἡ φιλοπούλα τὸ μεγάλο κεφάλαιο («συνθήκη ἱκανὴ καὶ ἀγαγκαλα») γιὰ τὴν εύδοκίμησι τῶν γένων. γ') Συμφωνοῦμε ἀπόλυτα μὲ τὸ Λ. Μαδίλη μας, ποὺ εἶπε ἔκεινο τὸ δυνατό: «δὲν ὑπάρχει χυδαία γλώσσα, ἀλλὰ χυδαῖοι ἀνθρώποι...». Ἄλλ' δημιας ἔγτονα διαμαρτυρόμαστε δι, οἱ χυδαῖοι... δὲν βρίσκονται συνήθως στὴν τάξι τοῦ παραγωγικοῦ κοσμάκη...»

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ἡ ἐπτανησιακὴ δημοτικὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ συγγραφέα (μὲ ἀρκετὰ ίδιωματικὰ στοιχεῖα). Ζωντανὴ πάντως μὲ πολλὲς ἐκφραστικὲς δυνατότητες.

ΥΦΟΣ: Ἀπλό, λιτό καὶ ἀφελὲς (ἐδῶ βρίσκεται καὶ ἡ ὄμορφιά καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ ἔργου), ἀπέριττο καὶ ἀστόλιστο, καὶ πρὸ πάντων ἐπιγραμματικό.

Κάποιες άναγκαιές παρατηρήσεις: Ο Λασκαράτος βέβαια ξεκινά και βλέπει τὸ φιλόπονο μὲ τὰ τοπικὰ δεδομένα τῆς Έπτανήσου και στὴν ἐποχὴ τῆς δικῆς του (τέλη 19ου και ἀρχές 20οῦ αἰώνα), σὲ εἰδικές δηλαδὴ οἰκονομικοὶ γενικοὶ συνθῆκες. "Ἄς διακρίνωμε λοιπὸν σημεῖα, ποὺ μᾶς ἔτραβον τὴν προσοχὴν, γιατὶ δὲν τὰ θεωροῦμε διτὶ μποροῦν νὰ ισχύουν σήμερα: α') Τότε ἀνάμεσα στὴν πρώτη τάξι, τῶν κυρίων (τῶν κόντηδων) και εὐγενῶν και τῶν ἄλλων δύο, ίδιας τοῦ λαοῦ, τῶν ποπολάρων ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόστασι, σχεδὸν «στεγανά» ἐνῷ σήμερα τέτοια πράγματα θεωροῦνται διασκεδαστικές και ἀφελεῖς ιστορίες. β') Στοὺς κόλπους τῆς ἀριστοκρατίας οἱ νέοι ήσαν ἀργόσχολοι, δκνηροὶ και νωχελικοί, χωρὶς καμψία πρόσδο και προσαρμογὴ στὴ δημιουργικὴ ζωὴ (ἀλήθεια πόση σάτιρα ἔχει ἔξακοντίσει δ συγγραφέας μας ἐναγτίον τους σ' ἄλλα ἔργα του!). Η δραστηριότητα και ἡ φιλεργία ήταν ὑπόθεσι τῶν νέων τῆς μεσαίας και τῆς τρίτης τάξεως (εὐτυχῶς, γιατὶ αὐτὸς ήταν δ πιὸ σημαντικὸς λόγος ποὺ ἀπεδυναμώθη και κατέρρευσε ἡ πρώτη τάξι). Σήμερα δημας ἡ φιλοπονία δὲν εἶναι μονοπώλιον τῶν ἀπόρων και δὲν εἶναι θέμα κοινωνικῆς προελεύσεως, ἀλλὰ καθολικὴ προσπάθεια, και εἶναι ζήτημα οἰκογενειακῆς παραδόσεως, ἀγωγῆς και χαρακτῆρος. γ') "Ἐπειτα, δικαιολογημένα ἐπῆγε νὰ ἀτονίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μας ἐδῶ, δταν εἴδαμε τὴ μονομερὴ ἀποφι τοῦ συγγραφέα — κάτι σὰν παιδικὴ ἀφέλεια — δτι καρπὸς τῆς φιλοπονίας εἶναι μιὰ καθηγητικὴ θέσι, ἔστω μὲ κοινωνικὴ προσφορὰ και λάμψι... "Οχι, αὐτὸ εἶναι ἔνας περιορισμὸς ποὺ δὲν τὸν καταλαβαίνομε τέλος πάντων. Ἐγὼ σήμερα, και πάντοτε δηλαδὴ, τῇ φιλοπονίᾳ τῇ βλέπομε και τῇ θέλομε σὰν μιὰ αἰτία, μιὰ προϋπόθεσι, ποὺ διπωσδήποτε θὰ φέρη δχι μόνο ἔνα ἡ τρία, ἀλλὰ πολλὰ και σπουδαῖα ἀποτελέσματα. δ') Και τώρα τὸ φαινόμενο τῆς μεταναστεύσεως: ἡ μοιρα τοῦ "Ελληνα, ἡ μοιρα τοῦ Ὄδυσσεα. Ἀλήθεια, τι εἶναι γιὰ τὴ φυλὴ μας, κατάρα ἡ προνόμιο; "Ωστε τότε ἡ τάσι πρὸς βορρᾶ και ἀνατολῆ. Και οἱ λόγοι ήσαν κυρίως ἡ σκληρὴ ἀνάγκη και ἡ ζήτησι τοῦ «ζωτικοῦ χώρου». Στὰ μετέπειτα χρόνια και στὰ σημερινά — καημένη πατρίδα! Τίποτε δὲν ἄλλαξε, μόνο «ἡ φορὰ και ἡ κατεύθυνσι τοῦ διανύσματος» ἄλλαξε! — δ μαγνήτης ἔγινε ἡ δύσι και γενικῶς οἱ ὑπερπόντιες χῶρες και τῶν δύο ήμισφαιρίων τῆς γης... Πέρα δημας ἀπ' αὐτὸ τὸ παρουσίασμα τοῦ φιλοπόνου κάτω ἀπὸ πολὺ κλειστές... ὅπτικὲς γωνίες τόπου και χρόνου, δ συγγραφέας μὲ μιὰ ἐπαγγωγικὴ πορεία κατέληξε στὴν ἀξία τῆς φιλοπονίας τῆς αἰώνιας, τῆς πέρα ἀπὸ ἔνα δεδομένο τόπο και χρόνο· «ἐπειδὴ εἶναι ἡ φιλοπονία τὸ πρώτιστον και μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε γέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγήτρια τῶν ἀπάντων».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ. — ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΛΗ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ:
Βλέπε τὸν ἀμέσως προηγούμενο χαρακτηρισμὸν «ὁ περίεργος».

Μερικὰ συμπληρωματικὰ γιὰ τοὺς χαρακτηρισμούς: 'Αλήθεια, δλόκληρη δημιουργία γίνεται μὲ τοὺς χαρακτηρισμούς, γιατὶ καθίζομε τὸν ἄνθρωπο — εἴτε σὰν ἄτομο εἴτε σὰν ὅμαδα εἴτε στὴν ὁποιαδήποτε ἀνθρώπινῃ καὶ κοινωνικῇ ἐκδήλωσί του — ὅλοτε στὸ ἔδωλο («στὸ σκαμνί»), ὅλοτε στὸ βάθρο τοῦ ἐπαίνου καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως. Πάντως ὅπως καὶ νᾶχη, πρῶτα τὸν περνοῦμε ἀπὸ τό... ἀνατομικὸ ἔργαστήρι, γιὰ μιὰ ἀνατομία (ἀλλὰ καὶ... ἀκτινοσκόπησι ἃς πούμε σωστότερα) ὅλου τοῦ ψυχοφυσικοῦ του εἶναι. "Ἐτοι ἐπόμενο εἶναι ἔκεινο ποὺ πιὸ πάνω ἐτονίσαμε, δτὶ δηλαδὴ μὲ τοὺς χαρακτηρισμοὺς δλόκληρος κόσμος ξαναφαίνεται καὶ ἀξιολογεῖται. Νὰ παραθέσωμε τὰ εἰδὴ τῶν χαρακτηρισμῶν: 'Ατόμου, ὅμαδας (τάξεως, ἐπαγγέλματος), κοινωνικοῦ τύπου (π.χ. δ. μικροπρεπῆς, δ. θρασύδειλος κλπ.), ζώων, φυσικῶν φαινομένων (π.χ. τρικυμία, καταιγίδα κλπ.), καλλιτεχνημάτων, πόλεων, λαῶν, ιστορικῶν ἐποχῶν. Ἐπίσης ἔνα εἶδος συνθέτου χαρακτηρισμοῦ εἶναι οἱ συγκρίσεις, οἱ παραλληλισμοί, οἱ ἀντιθέσεις.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: "Ἡταν ἔνα κείμενο ποὺ στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον ἔδειχνε ὅτι θᾶχη περιωρισμένη σημασία καὶ ύποτογικὸ ἐνδιαφέρον. Σιγὰ σιγὰ ὅμιλος μᾶς ἔδωσε μὲ φυσικότητα καὶ ζωτάνια ἀνάγλυφο τὸν φιλόποιο, τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ λαμπτρὸ θῆσος, τὸν σειμό, τὸν σίγουρο, τὸν δημιουργό. "Οπως ἀπὸ τὸ ὅλο μέρος, ἔστω σύντομα καὶ φευγαλέχ, μᾶς ἔδειξε τὸν δκυηρό, αὐτὸ «τὸ ἄχθος ἀρούρης» (βάρος τῆς γῆς), τὸ φοβερὸ αὐτὸ κοινωνικό... καρκίνωμα, ποὺ πρέπει σύγκαιρα γὰ καταπολεμεῖται, ἀλλοιοῦς κάγει... μεταστάσεις δλέθριες. Κι ἀφοῦ ἔδω μέσα ἔεπρόδηλε τόσο ἔνοχλητικὰ ἡ ἔνγοια «χυδαίος» ἡ δίσημη, ἀς παίξωμε λίγο... σοδαρευόμενοι. Νά, εἶναι παρήγορο, δίκαιο, μὰ καὶ πολὺ ἔγγυητικὸ γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς κοινωνίας τὸ γὰ ἔχη τοὺς πιὸ πολλοὺς ἀγτιπροσώπους τῆς ἡ φιλοποιία μέσα στοὺς «χυδαίους» τῆς κυριολεκτικῆς σημασίας, στὸν ἀνώγυμιο, καὶ πολυπαιδεμένο λαό μας. "Οσο γιὰ τοὺς δκυηρούς καὶ τὰ παράσιτα; Μὰ αὐτοὶ σίγουρα πυκνώνουν τὶς τάξεις «τῶν χυδαίων» τῆς μεταφορικῆς ἔνγοιας (ποὺ δυστυχῶς μᾶς εἶναι πιὸ γνώριμη καὶ πιὸ καταληπτὴ αὐτὴ ἡ σημασία). Καὶ «τὸ μέγιστον μάθημα» ποὺ μᾶς ἀφήνει σὰν εὔχη τέλος ὁ κοσμιοδιορθωτὴς Λασκαρᾶτος; Μὰ ἔκεινο τὸ «laboremus: ἀς ἐργαζόμεθα!..

Ο δοκησίσοφος

Ανδρ. Λασκαράτου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Η ἀγνοια, ή ἡμιμάθεια, ή δοκησίσοφία είναι τρικέφυλο θηρίο, που κρατεῖ τὴν ἀνθρωπότητα στὰ νύχια τῆς δυστυχίας». Τὰ τρία μεγάλα αὐτὰ κακά προσπάθησε σ' ὅλη τὴν ζωή του ὁ Λασκαράτος γὰρ χτυπήση καὶ γὰρ θεραπεύση, γι' αὐτὸν πολλὲς φορὲς βρέθηκε μακριὰ ἀπὸ τὸ σπίτι του... Καὶ τὰ τρία αὐτὰ κακά είναι φοβερὰ γιὰ τὸν ἀνθρώπον· ἀλλὰ ἰδιαίτερα ἡ δοκησίσοφία είγουν κακὸν ἀδικαιολόγητο. Ο δοκησίσοφος είναι ἐγωιστής κι ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τοὺς βλέπει σὰν παρακατανούνς. "Ἐχει χάσει τὸν ἔλεγχο τῆς συγένεως, τῆς ἀξιοπρεπείας, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Γι' αὐτὸν καὶ δὲν ἔχει θέσι μέσα στὴν κοινωνία τῶν ὄμαλῶν ἀνθρώπων. Φαντάζει σάνη ἔνα ξένο σῶμα..."

ΝΟΗΜΑ: Ο δοκησίσοφος είναι γεννημένος ἀπὸ τὴν φύσι... "Ἐχει μιὰ ὑπέρμετρη φαντασία καὶ μπορεῖ νὰ δείχνεται σὰν ἀνθρωπος ποὺ τὰ ξέρει ὀλα. Κι ἀφοῦ ἔχει συνθίσει νὰ μιλῇ μὲ στόμφο γιὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐνοεῖ, παίρνει σιγὰ - σιγὰ τὸ θάρρος καὶ φλυαρεῖ γιὰ πράγματα, ποὺ δὲν ξέρει καθόλου. "Ἐπεισε τὸν ἑαυτό του ὅτι είναι φτιαγμένος γιὰ μεγάλα πέταγματα, δὲ διστάζει νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι συναντήθηκε μὲ μεγάλους ἐπιστήμονες καὶ μπορεῖ νὰ μιλεῖ ἐπιστημονικά, μὲ μεγάλους πολιτικούς, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ μιλῇ ἀλάνθαστα γύρω ἀπὸ τὴν πολιτική, νὰ πέρασε ἀπὸ τὸ Παρίσι, γιὰ νὰ ἔγινε λεπτὸς στοὺς τρόπους, νὰ πέρασε ἀπὸ τὴν Σμύρνη, γιὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσία. Γιὰ νὰ γνωρίζῃ δῆμως τὰ ἀγνωστα, γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ ἀγνοούμενα καὶ μὴ θέλοντας νὰ δημολογήσῃ πουθενά, σὲ τίποτα τὴν ἀγνοιά του, ἀνοίγει χάσματα, ποὺ προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ μὲ πηδήμαστα· κάποτε δῆμως τὰ πηδήμαστα αὐτὰ είναι ποὺ ἐπικίνδυνα καὶ κινδυνεύει νὰ πέση μέσα... Τότε ἡ ἀποκάλυψι του ἀνήκει στὴ σφαίρα τοῦ τραγικοῦ, δῆμως συνέδη καὶ μὲ τὸ πάθημα ποὺ ἀναφέρει ὁ Λασκαράτος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Δοκησίσοφος, ος, ον (δοκῶ + σοφία) = ὁ ἀνθρωπος ποὺ νομίζει δτι τὰ ξέρει ὀλα. Περίστασες, οἱ (περιστάσεις) = εὐκαιρίες, περιπτώσεις. Ἀπὸ καθέδρας (δημιεῖ) = (δημιλεῖ) σὲ τόνο, ποὺ δὲν δέχεται ἀντίρρησι. Ἀγάλι (καὶ ἀγάλια - ἀγάλια) < γαληγὰ < γαληγὸς (ἐπίρ.) = σιγά. Γνώσις, ή = γνῶσις. Όπου (ἀγτων.) = ποὺ

(ἐκεῖ δπου (ἐπίρρ.) = δπου, σὲ δποιο μέρος). Τές αρθρ. αιτ. πληθ. ἀντὶ τίς. Οῆση, ή (օζομαι, οίμαι = νομίζω) = ή ἔπαρσι, ή παρ' ἀξία μεγάλη ιδέα, που ἔχει κάποιος γιὰ τὸν ἑαυτό του. Σαθρός, ἄ, δν = σάπιος, ἐτοιμόρροπος. Ξυλόγατα, ή = φάκα, μυάγρα, ποντικοπαγίδα.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Ἀραγκὸ Δομίνικος, δ = Γάλλος δαστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786 - 1853). Κομήτης, δ = οὐράνιο σῶμα μὲ φωτεινὴ οὐρά, που παρουσιάζεται κατὰ καιρούς. Βίσμαρκ Ὅθων, δ = ἐπιφανῆς Γερμανὸς πολιτικὸς (1817 - 1898).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σύνθετα: Δοκησίσοφος, καθέδρας, ξεθαρεύει, ἀλανθάστου, ἀποφθέγγεται, ἔξευγενίστηκε, ριψοκιγδυγεύει, ξυλόγατα. Ἐπίθετα: Δοκησίσοφος, ἀλανθάστου, σοφός, σαθρά. Μεταφορές: (ἀνθρώπος) μὲ βάρος, νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα, ἔνδεχεται νὰ πέσῃ μέσα. Σαρκασμὸς (ὅταν η εἰρωνεία προέρχεται ἀπὸ μῖσος, κακία κ.ἄ. κατὰ τοῦ ἀλλοῦ): δ Δνεῖπερ; δὲν είγαι συγγραφεύς. Ἐπανάληψι: ἀγάλι - ἀγάλι. Εἰρωνεία: "Ελαθε τὸ χάρισμα... Ἀποσιώπησι: Ἀπὸ λίγο ἔννοει πολύ...

Κεντρικὴ ιδέα: Ὁ Δοκησίσοφος είγαι ἔνας δυστυχισμένος ἀνθρωπος!

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα είγαι: ή δημοτικὴ μὲ τύπους καθαρευούσης.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος είγαι ἀπλό, ἴσχυρὸ μὲ ἔγτονη τὴ σατιρικὴ του διάθεσι..

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀγήκει στὸν χαρακτηρισμὸ (βλ. σελ. 171 Β').

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: βλ. σελ. 173 Β'.

•Ο Ἀρρωστομανής

K. Σκόκου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Οἱ ἐλαττωματικοὶ τύποι δυστυχῶς ποτὲ δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τὶς κοινωνίες μας. Κυκλοφοροῦν διαρκῶς μέσα στὰ πόδια μας ἀλλοτε ἐπώνυμοι... «σεσγιασμένοι», ἀς ποῦμε ἔτσι, ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τοὺς φυσιολογικούς, καὶ ἄλλοτε ἀγώνυμοι, χωρὶς καν νὰ τοὺς ὑποφιαζώμαστε

(καὶ εἰναι οἱ περισσότεροι), γιατί, εὐτυχῶς ἡ δυστυχῶς γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ μᾶς, δὲν τοὺς ἐκόλλησε ἀκόμη ἡ «έτικέττα» τῆς δημοσιότητας ἡ δὲν τοὺς ἔβαλαν ἀκόμη τῇ... συρόμενη ἀλυσίδα ἡ δὲν τοὺς ἐκρέμασαν ἀκόμη τὰ «κουδουνάκια», σημάδια ποὺ θὰ μᾶς ἀπεμάκρυναν, ἢ — γιατί δχι; Ιδίως ἐδῶ στὴ χώρα μας... — θὰ μᾶς ἐμάζευαν ἀσφυκτικά γύρω τους... Γιατὶ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ πολυάριθμη συνομοταξία τους «ἀλλιώτικου» αὐτοῦ κόσμου ἔπιπλωνεται ἀπὸ τους «ὑπάγθρωπους», «τοὺς δημοσίους κιγδύνους» καθὼς τοὺς λέγουν μέχρι τὴν ἀθωότερη περίπτωσι, ποὺ είναι οἱ ἀκίνδυνα ἐνοχλητικοὶ (κάποιοι κακόμοιροι συγάνθρωποι μας, «βλαψμένους» τοὺς λέγει ὁ λαός), ἀλλὰ καὶ διασκεδαστικοὶ, δπωσδήποτε ὅμως αὐτοδασανιζόμενοι, ἀλλὰ καὶ βασανιστὲς τουλάχιστον τῶν δικῶν τους. Πιστεύομε ὅτι μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους μεγάλο μερίδιο ἔχουν «οἱ ἄρρωστομανεῖς». Τώρα στὴ συγένεια θὰ πεισθοῦμε «διὰ τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές»...

ΝΟΗΜΑ: «Ο στυλίστας καὶ καυστικώτατος Σκόκος θὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἔδω «τὰ ἕργα καὶ ἡμέρας...» ἐνὸς τέτοιου ἄρρωστομανοῦς, ποὺ τὸ ἴδιο κάνει, θὰ καταλάβωμε ἀμέσως — τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν — καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους συναδέλφους του καὶ «συμπάσχοντας» (εἰναι ὅλωστε τόσο διαβολεμένη ἡ παραστατικότητα τοῦ συγγραφέα, καὶ ἡ ἀνατύπωσι τῆς ἀλήθειας, ποὺ καταποτίζομαστε μιὰ χαρά, «ἔξ δινυχος τὸν λέοντος»). Τριάντα... χρόνια ἔχει ἔνας τὴν ἔμμονη ἰδέα ὅτι εἰναι ἄρρωστος, ἐνῷ δὲν ἔχει τίποτε δ ἄνθρωπος. Νομίζει μάλιστα ὅτι ἔχει πολλὲς ἀρρώστιες καὶ γίνεται ἔτσι μόνιμος πελάτης, ἀλλὰ τί, μόνο πελάτης, μὰς αὐτὸς ἀναστατώνει κυριολεκτικά γιατρούς καὶ φαρμακεῖα! Καὶ ποιός δ τρομερὸς ἔχθρος του; Μὰ δ χάρος, ποὺ αὐτὸς ὅμως δὲν τοῦ κάνει τὴν τιμὴν νὰ τὸν προσέξῃ. 'Ἐν τῷ μεταξύ, γιὰ διπλή του δυστυχία, τοῦ πεθαίνοντος τόσοι γνωστοί του (βλέπετε σ' αὐτὸ τὸν κόσμο ὑπάρχουν καὶ οἱ... φυσιολογικοὶ ἄρρωστοι), ἐνῷ γι' αὐτὸν τίποτε ἀκόμη... Καὶ νὰ τὰ ἀντιπροσωπευτικά φερσίματά του μιᾶς ἡμέρας, διασκεδαστικά βέβαια γιὰ μᾶς, βασανιστικὰ γιὰ τοὺς οἰκείους του, ἔξευτελιστικὰ γι' αὐτόν: κοιτάζεται διαρκῶς στὸν καθρέφτη, παρακολουθεῖ σφυγμοὺς καὶ βάρος του, προφυλάσσεται ἀπὸ τὶς καιρικὲς μεταβολές. 'Αλλ' ἐπάνω σ' αὐτὰ ἔχομε φάρσες ἀπὸ μέρους τῶν φίλων του καὶ ἀπανωτές «νήλεις» του. "Άλλωστε ἔνα ἄλλο ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ τὶς ἀσθενείες του ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κινίνο εἰναι... δ ὑπερσιτισμός. Καὶ ἡ κωμῳδία κορυφώνεται, ὅταν στὸ σπίτι του οἱ δικοί του κρεβεθατώνωνται ἀπὸ γρίππη, ἐνῷ αὐτός... ὀλόρθος πανικοβάλλεται μήπως κολλήσῃ καὶ ποιός θὰ τὸν κοιτάξῃ; "Ετσι, μ' αὐτὴ τῇ βασανιστικῇ, τὴν ξεθεωτικὴ τακτική του, κάποιοι ἡ κάποιοις θὰ πεθάνη, πάντως ὥχι... αὐτός! 'Ιδοὺ λοιπὸν δ ὄνθρωπος! Καμαρώστε τον καὶ βγάλετε τὰ συμπεράσματά σας!

Γλωσσικῶν - πραγματικῶν ἔρμηνεία: Κινίγο, τό: < Ιταλ. **kinina** < περουανικὸν **kina** = τὸ δέντρο ποὺ ἀπὸ τὴν φλούδα του παράγεται τὸ γνωστό μας φάρμακο. Βεντούζα: < Ιταλ. **ventosa** < λατιν. **ventus** = ἄνεμος. Ηρέπει νὰ σημαίνῃ δηλαδὴ αὐτὸν τὸ πρακτικό μας ὅργανο ποὺ τραβοῦμε πολὺ ἀέρα (οἱ ἀρχαῖοι τὴν ἔλεγαν «σικύα»). Τιμόλ, μεντόλ: θιάφορα παυαίσπονα· καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ συγχίσωμε ἐμεῖς κοροϊδευτικά· «καὶ ἄλλα ἡχηρὰ παρόμοια...». Μπαστούγι: δοκὸς κάθετος στὴν πρώρα τοῦ πλοίου (κυριολεκτικά), ἔπειτα κάθε στέρεο ραβδὸν < βεντ. **bastun**. Γρίπ (π) η: < γαλλ. **grippe** < ρωσ. **chrip** = βραχγάδα. Κατ' ἄλλους < γαλλ. **grippan** = ὁ αἰφνίδιος (ἴσως ἀπὸ τὴν αἰφνιδιαστικὴν προσδολὴν τῆς). Ὁμπρέ (λ) λα: < Ιταλ. **ombrella** < λατιν. **umbra** = σκιά. Οἱ ἀρχαῖοι μας τὴν ἔλεγαν σκιάδιον, ἄλλὰ μεταγενέστερα: ἀλεξήγιον, ἀλεξίθροχιον (ὅροι τόσο κυριολεκτικοὶ καὶ δηλωτικοὶ τῆς διπλῆς χρήσεώς της). Κακεντρεχῆς (καὶ κακεντρεχῶς, κακεντρέχεια): ἔντυπωσιακὴ πολυσύγθετη λέξι, δὲν ἀπαντᾶ στὴν ἀρχαία, ἀλλ᾽ εἶγαι: ὀψιμώτερην πάντως τόσο εὐχρηστὴ σήμερα. Κακὸς + ἐν + τρέχω. Στὴν κυριολεξία πρέπει νὰ εἶγαι: ὁ διατρεχόμενος ἔντος του ἀπὸ κακίᾳ (τρόπον τιγὰ γὰ κυκλοφορῆ μέσα του τὸ κακό). Ἀλλὰ ξεκινώντας κάποιος ἀπὸ τὸ γεγονός διὰ τὰ ἐπίθετα, σχεδὸν δλα τὰ παράγωγα ἀπὸ ρήματα, ἔχουν διπλή σημασία — ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ — μπορεῖ, μὲ κάποια ἐλαφρὴ παρετυμολογία, νὰ ἔρμηνεύσῃ μὲ ἐνεργητικὴ σημασία, δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ ρέπει καὶ κυριολεκτικὰ τρέχει μέσα στὸ κακό (κάγομε ἔτοις ἄλλωστε κι ἔνα μικρό... λογοπαίγνιο). «Θεδε φυλάξοι»: Ἐπ' εὐκαιρίᾳ, μὲ ἀφοριμὴν αὐτὴ τὴν καθιερωμένη εὐκτικὴ στὴ λαϊκὴ μας δημιλία, καλὸ θεῆται γὰ συγκεντρώση κανεὶς δλες τὶς ἀρχαῖες βέδαια, μὲ εὐκτικὴ φράσεις, ποὺ συχνὰ ἀκοῦμε μέσα στὸ λαὸν ἢ ἔστω στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα: π.χ. «γένοιτο», «γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν», «εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος Αὐτοῦ ἔθλοι ἐφ' ἡμῖν». (καὶ ἀκριθῶς τότε παίρνομε τὸ ἀντίστροφο στὴν ἐκκλησία...).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἄ, ἔδω ἔχομε νὰ κάγωμε μὲ ἔνα κείμενο δλο σπιρτάδα, εὐλύγιστο, χαριτωμένο, ἀνθισμένο ἀπὸ λεκτικὰ πυρωτεχνήματα καὶ ἀπανωτὰ ἔξυπνα «εύρηματα». Εἶγαι ἀπ' ἐκείγα τὸ ἀπολκυστικὰ «κοιλιάτια» ποὺ δὲ ἀγαγγώστης χολώνεται ποὺ τελειώνουν, ἔτοις ποὺ θάθελε γὰ συνεχίση αὐτὸς μὲ δικά του... «Ἄς δοῦμε ἀπὸ κουτά αὐτὸν τὸ «παιχνίδισμα» σκέψεως καὶ φράσεως. Νά, ἔνα χαριτωμένο ἀσύνδετο, σωστὸς «σιδηρόδρομος», μακρὺ σάν τὴν βλακεία του... Ἡρωά μας καὶ σάν... τὴν ἀποσύγδεσι τοῦ μυαλοῦ του! «Φάρμακα, ἀγαλύσεις, ...τιμόλ, μεντόλ!». Δεύτερο ἔντυπωσιακώτερο ἀσύνδετο, ποὺ δείχνει τὸν ὅργασμὸν τοῦ «τύ-

που» καὶ τήν... κακογήθη ίνγεια ἀπὸ τήν δποία πάσχει! «Τρώγει, χωνεύει... γείτονας». Ἐποπληξία τὸ θερμόμετρό του: «Ωραῖο ἀπροσδόκητο» σχῆμα καὶ μᾶζη προσωποποίησι καὶ μεταφορά. Ἔπειτα δλα τὰ σημεῖα τῆς στίξεως σὲ ἐπιστράτευσι γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὴν κκυτική... ἐπίθεσι τοῦ συγγραφέα. Ἐρωτηματικά, θαυμαστικά, ἀποιωπητικά, δλα στίς καίριες θέσεις. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ δίνει τὸν ξεχωριστό, τὸν συναρπαστικὸ τόγο ἔδω εἶναι τὰ «ἀπροσδόκητα» εύρήματα (αὐτὸ δηλαδὴ εἶναι ὅπὸ τὰ πιὸ ἐντυπωσιακὰ συντακτικὰ σχῆματα τῆς ρητορικῆς) τοῦ σπινθηρούδου Σκόκου: α) «Ἄρρωστος; δυστυχῶς... ἀπὸ τίποτε». β) «Εἰχε πάθει ἀποπληξίαν... ὅχι αὐτός, ἀλλά... τὸ θερμόμετρον». γ) «Καὶ ἔτσι... τὴ γλύτωσε φθηγάν». δ) «Θὰ πεθάνῃ... δλους γύρω του!». Μή βιάζεσθε, βλέπετε τὸ φρικτὸ αὐτὸ ρῆμα δὲν ἔχει μόνο τὴν παθητικὴ ή τὴν ἀμετάβατη σημασία του, ἀλλὰ καὶ τὴ μεταβατική του... Ἔ, μὰ αὐτὸ ἔδω εἶναι ξεκαρδιστικό. Θυμίζει ἔκεινα τὰ ἔξυπνα λαϊκά μας: «Ολοὶ μας γά... πεθάνετε κλπ., κλπ.».

Κεντρική ίδεα: Ο ἀρρωστομαγής εἶναι ἔνας παθολογικὸς καὶ, στὴν καλύτερη περίπτωσι, ἀξιολύπητος ἄνθρωπος, αὐτοθασανίζομενος, ἀλλὰ καὶ ἀγυπόφορος στὸ περιβάλλον του.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ:

α) Ἡ ἀρρωστομαγία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα μεγάλου ἀτομισμοῦ: «γαρκισσεύδεμενος» καὶ χαῖδεμένος μπορεῖ νὰ ἥταν στὴν ἀρχῇ, καὶ ὕστερα ἐπέρασε σ' αὐτὴ τὴν παθολογικὴ κατάστασι.

β) Ἄλλη ρίζα τοῦ κακοῦ πιθανὸν ἡ ὑπερβολικὴ δειλία καὶ ή ἀνασφάλεια. Ἐδῶ εἶναι πιὸ κατανοήσιμη ή περίπτωσι του.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ή ἀπλὴ δημοσιογραφικὴ καθαρεύουσα, μὲ πολλοὺς δηματικοὺς τύπους δημως, τόσο ποὺ πολλοὶ θὰ τὴν ἔλεγαν «μικτή». Πάντως εἶναι εὐηγχη καὶ στιλπνὴ καὶ κυλάει ἀδιαστα καὶ γάργαρα.

ΓΦΟΣ: Ἀπίστευτα φυσικό, παραστατικώτατο καὶ γλαφυρό. Ρυθμὸς «παιχνιδιάρικος» καὶ ροή λόγου φοβερὰ εὐχάριστη στὸ αὐτὸν καὶ στὸ μάτι. Τέτοια κείμενα δὲν διαβάζονται ἀπλῶς, ἀλλὰ κυριολεκτικὰ καταδροχθίζονται ἀπνευστὶ... Καὶ ζέρετε ποὺ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς συναρπαστικότητάς του; Μὰ φυσικά στὸν σπάνια (δὲν ξέρομε ἄλλο κείμενο τέτοιο) βραχυπερίσδο λόγο του. Νά ἀσυγήθιστο ρεκόρ στὶς 39 σειρές του ἐμετρήσαμε 49 προτάσεις.

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΑΣ: «Ωστε δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἔχομε νὰ κάνωμε μ' ἔνα παθολογικὸ φαιγόμενο τῆς κοινωνίας, ποὺ ἀλλοτε περισσότερο, ἀλλοτε λιγώτερο κατὰ ἐποχές ἐνδημεῖ ἀνάμεσά μας, χωρὶς δυστυχῶς ἐλπίδες νὰ ἔχαλειφθῇ. Κι ἐνῶ γιὰ μᾶς, τοὺς ξένους, τοὺς τρίτους εἶγαι ἔνα «νούμερο» ποὺ μᾶς φαιδρύει καὶ μᾶς προσ-

φέρεται για «πειραματόζω» νὰ κάνωμε τὶς φάρσες μας καὶ τὸ κέφι μας, πρέπει, μερικὲς φορὲς τουλάχιστον νὰ προβληματίζωμες μπροστὰ στὸ λυπηρὸ φαινόμενο. Καὶ ἀναλογίζεται κανεὶς ποῦ νὰ εἶναι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ; Αὐτοὶ οἱ αὐτοτυραννούμενοι καὶ ἄλλους τυραννοῦντες συγάνθρωποί μας εἶναι θύματα κάποιας μόδας καὶ συρμοῦ καὶ, ἀδύναμοι καθὼς εἶναι ψυχικὰ καὶ γοητικά, «παρεδόθησαν ἀγενὸρων» σ' αὐτὴ τὴν φαγτασίως (ἀλλὰ ἂς τὴν εἰποῦμε θαρραλέα καὶ ψύχωσι καὶ παράκρουσι); Καὶ ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία, τότε μήπως οἱ ἔδιαι φέρονται ἀκέρια τὴν εὐθύνη, ἔσκινώντας ἀπὸ ἐγωπάθεια, ὑπερβολικὸ ἀτομικισμὸ ἡ καὶ αἰσθητικὰ ἀγασφάλειας, ἔξωτερικεύοντας πιθαγὸν ὑποσυγείδητες φοβίες τους; Πάντως, ὅπως καὶ νάχη τὸ πρᾶγμα, οἱ ἀνθρωποι εἶναι... ἀρρωστημένοι. "Οχι, ὅχι! ἂς μὴ ἔσφιγάζεται κανεὶς δὲν ἀντιφάσκομε. Εἶναι ἀρρωστοι, καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνα" ἀλλ' ὅχι ἀπ' ἔκεινα ποὺ τοὺς λέει ἡ μωροφιλοδοξία τους, δὲν πάσχουν ἀπὸ παθολόγους, δρθαλμολόγους, χειρουργούς... Γι' αὐτοὺς «ἔνδος χρεία ἐστί», ἔνδος ἐμπειροτάτου ψυχιάτρου. "Αν στὸ σημεῖο αὐτὸ μπορῇ νὰ βοηθήσῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς «σωστούς» καὶ τοὺς «ἀπέιραχτους», ἔχει καλῶς γὰ πιστεύῃ ὅτι προσφέρει σημαντικὴ κοινωνικὴ ὑπηρεσία.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Μπροστὰ στὸ θέαμα ἡ τὸ ἀκουσμα τέτοιων... κατὰ φαγτασίαν ἀσθεγῶν ἀνάμικτα συγαισθήματα δυκιμάζομε (καὶ ἔνγονοῦμε πάντοτε σὰν τρίτοι, σὰν ξένοι, γιατί, ἀλλοίμονο, γιὰ τὸ ἄμεσο περιεύλλον τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐνόχλησι, δὲν εἶναι μπελάς, είναι μαρτύριο!). Νὰ ἔξηγήσωμε πῶς ἔννοοῦμε αὐτὰ τὰ ἀνάμικτα, τὰ ἀντιφατικὰ συγαισθήματα: ἡ «ἄλυσωτὴ» κουταμάρα καὶ οἱ κωμικοτραγικὲς περιπέτειες αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων εἶναι κάπως φυσικὸ νὰ μᾶς δίγουν ἔνα αἴσθημα σιγουριάς καὶ ὑπεροχῆς καὶ γὰ ἐνισχύουν τὴ γνώμη μας γιὰ τὴν καλὴ κατάστασι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καὶ δημιὰς τὶ ἄχαρη καὶ ἀδοξῆ νίκη, ἀφοῦ... δεύτερος ὅρος τῆς συγκρίσεώς μας εἶναι αὐτοὶ οἱ ἐλαττωματικοί, οἱ ἀξιοδάκρυτοι ἀνθρωποι! "Εστω δημιὰς μισοδιασκεδάζομε μ' αὐτούς. "Ελα δημιὰς ποὺ ἡ ψυχὴ τ' ἀνθρώπου (καὶ ἔννοοῦμε τῶν συγετῶν καὶ εὐαισθήτων) δὲν εἶναι στατική· περνάει καὶ στὸ ἄλλο μέρος· μποροῦν νὰ γίνουν κι ἄλλα πράγματα στὴ ζωή... Δὲν εἶναι σταθερὸ δ, τι ὑπάρχει τώρα. Ἀρχίζουν κάποια ἐρωτηματικὰ καὶ ἀνησυχίες... Τί εἶναι ἡ ζωή; Κι ἀν τὸ φέρουν οἱ συνθῆκες καὶ περάσης στὴν ψυχολογία καὶ τὸ «χάλι» αὐτῶν, ποὺ τώρα σὲ διασκεδάζουν; Κι ἔχουν δλοι οἱ ἀνθρωποι τὴν ἀνησυχητικὴ δσφρηση, γιὰ ν' ἀναγκάζωνται νὰ γοιώθουν συμπαθητικὰ συγαισθήματα γιὰ τοὺς ἔνδεεῖς συνανθρώπους τους· ἂς εἶναι καὶ ἀναλφάθητοι, τὴν ἔδια στάσι μποροῦν νὰ παίρνουν καὶ μὲ κείνους, τοὺς

διαδασμένους ποὺ κάτι ξέρουν ἀπὸ «τὸν ἔλεον καὶ τὸν φόδον τῶν τοιούτων παθημάτων» τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας, καὶ ποὺ ἵσως ἀνησύχησαν καὶ ἐμελαγχόλησαν ποὺ ἀκουσαν τὸν Ναπολέοντα νὰ λέγῃ: «τὸ γελοῖο ἀπέχει ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο ἔνα βῆμα...».

ΣΧΕΤΙΚΑ — ΙΔΑΡΟΡΜΗΣΗ: Ἀλήθεια, ἀν ἔχη κανεὶς δρεξὶ καὶ σύστημα, μπορεῖ μὲ «πρώτη ὅλη» τοῦτο τὸ ζεστὸ καὶ παλλόμενο σατιρικὸ γύμνασμα νὰ ἀσχοληθῇ δημιουργικὰ σὲ μερικὲς ἀπόφεις: π.χ. α) μαρτυρίες ἀπὸ τὴν λογοτεχνία καὶ ἴστορία (τὴν παγκόσμια βέδαια) γιὰ τὸ θέμα μας. Π.χ. ποιός δὲν ἔχει δεῖ στὸ θέατρο ἢ δὲν ἔχει διαβάσει: ἢ τουλάχιστο ἀκούσει γιὰ τὴν ἀριστουργηματικὴ κωμῳδία τοῦ Γάλλου Μολιέρου «ὅ κατὰ φαντασίαν ἀσθενής»; β) Ἀνεκδοτολογικὲς πληροφορίες καί, εἰ δυνατόν, συγκεκριμένα περιστατικὰ γιὰ ἐκδηλώσεις, φερσίματα, ἀλλὰ καὶ ξεκαρδιστικὰ παθήματα — «χουνέρια» — ἀρρωστομανῶν στὴν καθημερινὴ ζωὴ παλιότερα καὶ σύγχρονα, κυρίως στο... «ὑρατὸν φῦλον», γιατὶ ἀναλογικὰ ἔκει ἔχει κάνει ἐπικίνδυνη... μετάστασι ἢ νόσος. γ) Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν «ἀρρωστομανῆ» νὰ ἀραδιάσωμε τοὺς συγγενειούς του τύπους. Π.χ. ὁ «μημημουαπτικός», ὁ «ὑπερευαίσθητος», ὁ «ροιταγτικὰ πεισιθάγατος». Καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ γιὰ αὐτὸν τὸν τελευταῖο, θυμίζομε τὸ κῦμα ἀναιτιας ἀπαισιοδοξίας καὶ «θέλω γὰ πεθάνω!», ποὺ κατέκλυζε τὸν ἑλληνικὸ χῶρο (ἡταν ὁ ξεθυμιασμένος, ὁ νοσηρὸς ρομαντισμὸς ποὺ εἶχε εἰσβάλει τότε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη) στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αιώνα, καὶ ἰδιαίτερα στὸ χῶρο τῶν καλλιτεχνῶν. «Ἡταν τότε ποὺ ὁ ποιητὴς Ἀχιλλέας Παράσχος ἔδιγε τὴν συνταγὴν: «τὴ θέλω ὡχράν τὴν φίλην μου, σα-βανοφορεμένην...», ποὺ οἱ νέοι — ἀλήθεια τὶ ἀστειότητες! — φτύνοντας στὸ μαντήλι τους ἑλαχταροῦσαν νὰ δοῦν... αἴμα. Μαρτυροῦνται στίχοι, στὴν υρά ἐκείνη καθαρεύουσα, ἀσημιού στιχοπλόκου καὶ «βλαψμέγου» ἀπ' αὐτὸν τὸ νόσημα, ποὺ δίγουν τὸ μέτρο τῆς «ὑστερίας», καθέ ἐποχῆς μάλιστα: «εἰς τὰ σπλάχνα μου ἐμφωλεύει ἡ φθίσις, μοι τὸ εἴπε ἡ ἐπιστήμη, δὲν θὰ ζήσης!...». Καὶ βεβαιώνει σοδαρὰ δ σχολιαστὴς ἔδω ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἀπέθανε... ἀπὸ κακοήθη μγείαν, 98 χρόνων!.. Τὰ σχόλια μας περιττεύουν. δ) Νὰ τούσωμε ὅτι μὲ ἀφετηρία, μὲ «πρῶτον αἰτιον» τὴν ἀρρωστομαγία, ποιὰ δυστυχῶς — πιθανὴ ἵσως — λογικὴ διαδοχὴ ἀποτελεσμάτων, «αἰτιατῶν», μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ. Γ:ατὶ βλέπετε, «οὐ γάρ ἔρχεται μόνον... τὸ ἐν κακόν». Δηλαδὴ δ «αὐτοκατασκευασμένος» ἀσθενής νὰ πάθῃ ἀνθρωποφοβία, αὐτὴ νὰ γίνη «μανία καταδιώξεως», ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της νὰ γίνη... «καταδιώξεως» πού... καταδίώκει οἷμως τώρα (γιατὶ βλέπετε οἱ καημένες οἱ λέξεις δὲν ἔχουν μόνο παθητική, ἀλλὰ καὶ ἐνεργητικὴ σημασία...), δόποτε τὰ πράγματα τώρα

δὲν είναι: δετεῖα, γιατί... «δι μεθερμηγευόμενόν ἐστι ψυχοπάθεια», που ή «θολή» αυτή έννοια είναι πολὺ τῆς μόδας στις σύγχρονες κοινωνίες μας!.. ε) Και τώρα κάτι πολὺ εύκολο σάν ασκησή: γάλαρδιάση κανεὶς δυσ μπορεῖ περισσότερα έπιθετα τριτόλιτα σύθετα σὲ -μανής π.χ. πυρομανής, λιωθομανής, αλεποτομανής, έπιδειξιομανής κλπ.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Βασικά είναι χρονογράφημα, άλλα μὲ χαρακτηρολογική σατιρική ύφη.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΛΗ: Είναι ή Ε' περίοδος τῶν γραμμάτων μας (1880 - 1920) καὶ βασικά ή Α' Ἀθηναϊκή Σχολή. Άλλα τὸ πιὸ σωτὸ είναι: τοῦτο, έτι: δηλαδὴ ἀνήκει ὁ Σκόκος στὴν ὅμιλα τῶν νεοελλήνων εὐθυμιογράφων - χρονογράφων - σατιρικῶν τῆς παλαιμυκῆς γενιᾶς.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Ἡταν μιὰ εἰρηνικὴ καὶ διδακτικὴ σάτιρα: ἔγελάσαιε, εὐθυμιήσαιε, άλλα καὶ ἐπροσθηματισθήκαμε, ἀφοῦ εἶδαμε «ἔξι ἐπαφῆς» έστω μιὰ ὅψι οἰλαροτραγικὴ τῆς πολυπρισματικῆς κοινωνίας μας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ο Κων/νος Σκόκος ἐγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1925. Ἐσπούδασε νομικά, ἀλλ' ἐνωρὶς τὸν ἑκέρδισε ἡ δημοσιογραφία καὶ λογοτεχνία. Ἀπὸ τοὺς κορυφαίους εὐθυμιογράφους - χρονογράφους τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Πνεύμα εὔθυμο, σπινθηροβόλο καὶ σκωπτικό, ποὺ σχεδὸν ἔνα αἰώνα ἐφαίδρυνε καὶ ἔτερψε τὸ Ἑλληνικό κοινὸ μὲ τὸ «ἀττικὸν ὄλας» του.

Συγγραφικό του ἔργο: α') Ποιήματα: «Ἐξαρ», «ἄκτινες καὶ μύρω. β') Χρονογράφηματα - εύθυμοι γραφοί ματαί: «Σκίτσα ἀπὸ τὴν ζωῆν», «τὰ παράξενα τῆς ζωῆς» (μὲ τὸ ψευδώνυμο «Σατανᾶς»). γ') Διηγήματα καὶ δοιπορικὲς ἐντυπώσεις. δ') Σατιρικὰ ἐπιγράμματα (πολὺ δεξιοτέχνης στὸ εἶδος). ε') Άλλα τὴν πολυτιμότερη προσφορά του τὴν ἔδωσε μὲ «τὸ ἔθνικὸν ἡμερολόγιον» του, ἔντυπο, στὸ δόποιο γιὰ πολλὰ χρόνια συνειργάσθησαν οἱ πιὸ ζωτανές μονάδες τῆς λογοτεχνίας μας, καὶ ποὺ εἶχε μεγάλη κυκλοφορία στὸν ἑσωτερικό, ἀλλὰ καὶ στὸν Ἑλληνισμὸ τοῦ ἔξωτερικοῦ. Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «σύντομη ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας», σελ. 190.

·Ελληνική βιβλιοφιλία

Παύλου Νιρβάνα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ἡ βιβλιοθήκη είναι ἡ φαρμακαποθήκη τῆς ψυχῆς». «Οἱ βιβλιοθήκες είναι οἱ ιματιοθήκες τῆς φιλολογίας». «ἡ βιβλιοθήκη εί-

ναι τὸ κομμωτήριον τῆς ζωῆς» «ὅποιος σκοτώγει ἔναν ἀγθρωπό, σκοτώγει ἔνα λογικὸ πλάσμα, μὰ δποιος καταστρέφει ἔνα βιβλίο, καταστρέφει τὴν ἔδια τὴ λογική» (Βολταΐρος). «τὰ βιβλία εἶναι οἱ φάροι, ποὺ φωτίζουν τὰ κύματα τοῦ χρόνου» «σπίτι χωρὶς βιβλία εἶγαι δωμάτιο χωρὶς παράθυρο» «ἄριστο εἶναι τὸ βιβλίο, ποὺ ἀνοίγομε μὲ λαχτάρα καὶ κλείνομε μὲ κέρδος».

Η ιστορία τοῦ βιβλίου εἶναι στεγά δεμέγη μὲ τὴν ιστορία τοῦ πολιτισμοῦ. Πρὶν ἀπὸ τὸ βιβλίο ὑπῆρχε τὸ χειρόγραφο (πάγω σὲ φύλλα φυτῶν ἢ δέγδρων, σὲ φλοῦδες δέγδρων, συγγέστατα δὲ σὲ πάπυρο μετὰ ἀπὸ εἰδικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἴνῶν του, σὲ δέρμα, ὄφασμα κ.ά.). Τὸ πρῶτο βιβλίο ἔγινε τὸ 1445 μὲ κινητὰ στοιχεῖα καὶ εἶναι ἡ Ἀγία Γραφὴ τοῦ Γουτεμβέργιου.

ΝΟΗΜΑ: Τὰ βιβλία στὴν 'Ελλάδα ἔχουν δυὸ φίλους· τοὺς ποντικοὺς καὶ τοὺς "Ελληνες. 'Ο συγγραφεὺς διηγείται τὴν ιστορία τῆς βιβλιοθήκης του· Κάποτε εἶχε βιβλία, ποὺ τὰ μισά τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοὶ καὶ τὰ ἄλλα μισά τὰ «ἔφαγαν» οἱ βιβλιόφιλοι. Δὲν ἄντεχε νὰ ἀφρηθῇ σὲ φίλους του φιλομαθεῖς τὸ δανεισμὸ τῶν βιβλίων του καὶ κάθε μέρα ἡ βιβλιοθήκη ὅλο καὶ ἀδειάζε. Σὲ ἀπορία τῆς ὑπηρετίας του ἀν θὰ γυρίσουν τὰ βιβλία, δὲ Νιρβάνας ἀπαντοῦσε μὲ πολλὲς ἀμφιβολίες γι' αὐτό. Κάποτε δύμας γύριζαν μερικὰ βιβλία ἐλεεινά, τρισάθλια, σχισμένα, ταλαιπωρημένα. "Ἐνας μάλιστα βιβλιόφιλος τόλμησε νὰ εἶναι φιλαλήθης στὸ δανειστή.. Τοῦ εἶπε πώς, ἐπειδὴ ἔβαλε ἡλεκτρικὸ ρεῦμα στὸ σπίτι του, δὲ χρειάζεται πιὰ τὸ βιβλίο του, ποὺ κρατοῦσε εἰδικὰ γιὰ νὰ κλείνῃ μὲς στὶς σελίδες του τὸ ἀναμμένο κερί, γιὰ νὰ σβήνῃ (τὸ εἶχε γιὰ κεροσβήστη)! Τόσο πόνεσε γιὰ τὸ κατάντημα τῶν βιβλίων του δὲ χρονογράφος, ὥστε σκόρπισε καὶ τὰ ὑπόλοιπα βιβλία του καὶ τὸ ἔπιπλο τῆς βιβλιοθήκης τὸ ἔβαλε γιὰ πιατοθήκη στὴν κουζίνα! Πόνος ψυχῆς λοιπὸν εἶναι νὰ διατηρής βιβλία, βιβλιοθήκη, ὅπως καὶ νὰ ἀγαπᾶς τὰ ζῶα.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — 'Ἐπιγραφὴ τούτων: Α' «Δύο μεγάλους... νὰ τὸ γνωρίζῃ». «Ποιοι εἶναι οἱ φίλοι τῶν βιβλίων» πρόλογος. Β' «Ἐγώ, λόγου χάρι... ὡς πιατοθήκη». «ἡ συμπεριφορὰ τῶν Ἐλλήνων βιβλιοφίλων πρὸς τὰ βιβλία ποὺ δανείζονται» θέμα. Γ' «Τὸ συμπέρασμα... πόνον ψυχῆς». «ἀσύμφορο εἶναι νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς τὰ βιβλία καὶ τὰ ζῶα· κάποτε θὰ πονέσῃ...» ἐπίλογος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Κανένα (βιβλίο) (ἀριστη ἀντωνυμία (κανεὶς) κανένας, καμία (καμία) κανένα = κάποιος, α, ο. Ποντικὸς < ἀρχ. μῆς ποντικὸς (= νυφίτσα) ἀπὸ τὸν Πόντο. Ποντικὸς (μῆς) = θαλάσσιος, τῶν καραβιῶν. Βιβλίον, τὸ < βιβλος < βύβλος (= πάπυρος). Ερμά-

ριον, τὸ = ὁφοθήκη, ράφι. Κύριος οἶδεν = Κύριος γνωρίζει. Κουρελια-
σμένοι < κουρελιάζω < κουρέλι, τὸ < κουρέλλ-ον ὑποκορ. τοῦ κούρελ-
λον < λατιν. **corellum**, < **coriellum**, ὑποκ. (**corium** = δέρμα, φλοιόδο)
= ξεσχισμένοι. Σπερματόστοτο (λ. ἵταλ.) = τὸ στεατοκήριο, τὸ κερί ποὺ
γίγεται ἀπὸ στερεὸ ζωικὸ λίπος.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Ὡ φύσις ἀποστρέφεται τὰ κενά: ὁ Ἱερὸς Αὐ-
γούστινος χαρακτηρίζει τὸ κενὸν σὰν ἀνύπαρκτο, ἀφοῦ ὁ θεὸς «πληροῖ»
τὰ πάντα. Ὁ Ἰταλὸς φιλόσοφος Καμπανέλλα ὑποστηρίζει πώς δὲν είγαι
παραδεκτὸ τὸ κενό: «ἔγαντι τοῦ κενοῦ, λέει, ὑπάρχει εἰς τρόμος, ή φύσις
τὸ ἀποφεύγει». Ὡ νεώτερη Φυσικὴ δημιούρα ἀσχολεῖται μὲ τὸ πρόδηλημα τοῦ
κενοῦ μὲ νέες βάσεις καὶ μὲ βάσι τὰ γένα πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Ρο-
βινσών, δ = δ πρωταγωνιστής τοῦ δημιουροῦ περιπετειώδους μυθιστο-
ρήματος, ἔργου τοῦ Ἀγγλου συγγραφέως Δανιὴλ Ντεφόε, ποὺ δημο-
σιεύθηκε τὸ 1719· δ πρωταγωνιστής Ροβινσών Κροῦσος, ναυαγός, βγῆκε
σ' ἕνα ἔρημο νησί κι ἔμεινε πολὺ καιρὸ ζῶντας ζωὴ ἀγρίου. Μετὰ πολ-
λές περιπέτειες σ' αὐτὸ τὸ νησί, γύρισε στὴν πατρίδα του μὲ τὴ βοήθεια
ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁδυσσεύς, δ = δ περίφημος βασιλιάς τῆς Ἰθάκης,
ἥρωας τῆς Ὁδυσσείας. Πηγελόπη, ή = ή γυναικα τοῦ Ὁδυσσέα, ποὺ
περίμενε τὸν ἄγδρα της μὲ τὴν παροιμιώδη ὑπομονὴ καὶ μὲ τὸ τέχνασμα
τοῦ ἀργαλειοῦ, γιὰ νὰ παραπλανᾶ τοὺς θρασεῖς κι ἀπαιτητικοὺς μηνοτῆ-
ρες. Στεατίνη, ή (στεαρίνη) = οὐσία πρόερχομένη ἀπὸ τὸ λίπος τῶν
ζώων καὶ χρησιμεύουσα γιὰ τὴν κατασκευὴ κεριῶν κ.ἄ.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ὁ Νιρβάνας αἰσθάνεται πίκρα καὶ ἀγανά-
κτησι αἴπερ τὴ συμπεριφορὰ τῶν βιβλιοφίλων πρὸς τὰ βιβλία ποὺ δανεί-
ζονται. Ὡ ψυχὴ του είναι ἀνάστατη ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀπαράδεκτο φαινόμενο,
γι' αὐτὸ μὲ εἰρωνεία ἡ σαρκασμὸ προσπαθεῖ γὰ συνετίση καθένα, ποὺ
σκέπτεται γὰ ἀκολουθήσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ βιβλιόφιλου.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Περιττόν, πυευματικόν, γεροντική,
ναυτική, πτωχά, τραγική, εὐσπλαχνικόν, πάτριον, θλιβεράν, ἀγνώρι-
στοι, φιλομαθοῦς, βιβλιόφιλοι. Σύνθετα: βιβλιοφιλία, φιλαναγγώσται,
δόδοντοστοιχία, ἐπιφορτισμένοι, ξαναγυρίσουν, εὐσπλαχνικόν, οἰνομαγει-
ρείου, εἰκονογραφοῦν, φιλομαθοῦς. Εἰρωνεία: περιττὸν (ἐπιπλον). Τὸ
διφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξι ίσου δλα τὰ
βιβλία. Ποὺ εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του. Σαρκασμός: Ἐδαλα, ξέ-
ρεις, ἥλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματό-
στο. Μεταφορές: τὰ ἔφαγαν (οἱ φιλαναγγώσται), ναυάγια, ἡ Ἰθάκη (τῆς
βιβλιοθήκης μου), (θὰ δεχθῇ) τοὺς Ὁδυσσεῖς της, εἰκονογραφοῦν (οἱ

καπνιές καὶ ἡ στεατίνη). Παρομοιώσεις: ὡς γεροντικὴ δδοντοστοιχία, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ἔσεντευμένους, ἔχουν τὴν θλιβερὰν δψιν τῶν ναυαγῶν, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Προσωποποιήσεις: εὔσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερεν, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἔσεντευμένους μου (τὰ βιβλία), μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην. Ἀσύνδετο: Κουρελιασμένοι... ἀγνώριστοι. Ὑποφορά: Μοῦ δανείζεις, καημένε... τὴν ὥρα μου; Ἀνθυποφορά: Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Ὑποφορά: Τί εἰδος βιβλίου θέλεις; Ἀνθυποφορά: "Ο, τι καὶ νὰ είναι. Οἱ διάλογοι τοῦ παρόντος εἰναι πετυχημένοι καὶ γεμάτοι πικρὴ εἰρωνεία. Ἐπανάληψις: χρόνια καὶ χρόνια. Ἀντίφρασι (δταν χρησιμοποιήθαι λέξι: ἡ φράσι στὴν ἀντίθετη σημασία τῆς): μεγάλους φίλους (ἀγτὶ ἐχθρούς).

Κεντρικὴ ίδεα: Οἱ ἀσπονδότεροι ἔχθροι τοῦ βιβλίου στῇ χώρᾳ μας εἰναι οἱ βιβλιόφιλοι...

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα τοῦ χρονογραφήματος εἰναι ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα· μὲ τὴν ίδιαιτερη ἴκανότητά του καὶ τὴν ἔμφυτη καλαισθησία του δ Νιρβάνας ἔχει ἐπιτύχει γοργὸ ρυθμό, ἀξιοθαύμαστο παλμὸ καὶ ζωηρότητα στὸ χρονογράφημά του.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἰναι ἀπλό, ἀφελές· μὲ φυσικὴ ἀπλότητα καὶ χάρι δ Νιρβάνας χρησιμοποιῶντας καὶ τὴν εἰρωνεία του ἐπιτυγχάνει νὰ παρουσιάσῃ ἔνα ἔργο - μαστίγιο γι' αὐτούς, ποὺ κακομεταχειρίζονται τὰ ξένα βιβλία.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο εἰναι χρονογράφημα (βλ. σελ. 15Α'). "Εχει καταχωρισθῇ στοὺς χαρακτῆρες, γιατὶ εἰναι πράγματι χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀναξιοπρεποῦς ἔκείνου βιβλιοφίλου, ποὺ κακομεταχειρίζεται καὶ σπάραξει τὰ ξένα βιβλία, ποὺ δανείζεται.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλ. σελ. 194 Α'.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς

K. Βάργαλη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Γιὰ τοὺς ἀρχαίους "Ελληνες καὶ τὴ σχέση τους μὲ μᾶς τοὺς σύγχρονους θὰ κάμη κάποιο λόγο δ συγγραφέας μᾶς, γι' αὐτοὺς «τοὺς ἀθάνατους κι ὠραίους!» "Ετσι λοιπὸν θέλοιμε νὰ ξεκινήσω με μὲ κάποια ἐλάχιστα ἔγκωμαστικὰ λόγια γιὰ τὴ «δαιμόνια» φυλή μᾶς· τὸ μαντεῖο εἶπε στὸ Σόλωνα: «"Ελληνές ἀεὶ παιδές ἔστε, γέρων

δὲ "Ελλην γάρ οὐκ ἔστιν". Ο Δ. Καμπούρογλου εἶπε: «ὅλα τὰ ἔθνη γιὰ νὰ ὑψωθοῦν πρέπει νὰ βαδίσουν ἐμπρός, πλὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ποὺ πρέπει νὰ γυρίσῃ δύπισσα». Ο μεγάλος Γκαϊτε εἶπε: «ὅτι είναι δὲ νοῦς καὶ ή καρδία διὰ τὸν ἀνθρωπὸν εἶναι ή 'Ελλάς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα».

ΝΟΗΜΑ: Ο Κ. Βάρναλης, βαθὺς γνώστης καὶ λάτρης δὲ ἴδιος τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητας, σ' αὐτὸν τὸ μελέτημά του θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς διδασκαλίας τῶν κλασσικῶν κειμένων στὰ σχολεῖα. Είναι τόσο ἀπαραίτητο νὰ μάθωμε τὸν ἀρχαῖο πολιτισμὸν ἀπὸ τὶς πηγές του. "Ε λοιπὸν καὶ δὲν ὑπάρχουν στὸν κόσμο πιὸ γόνιμες καὶ πιὸ ἀνεξάντλητες πηγὲς γιὰ τὴν γνώσην αὐτοῦ τοῦ ἀνεπανάληπτου πολιτισμοῦ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα κείμενα.

Καὶ πράγματι αὐτὸς δὲ λαμπρὸς οἰκεῖσμὸς ἔχει νὰ αρουσιάσῃ τὰ πιὸ πολύτιμα ἄνθη τῆς ἀνθρώπινης τέχνης μέσα στοὺς αἰῶνες. Καὶ εἶναι εὐτύχημα ποὺ ἡ πνευματικὴ καὶ αἰσθητικὴ καλλιέργεια τῶν νέων μαζὶ μπορεῖ νὰ βασιστῇ σ' αὐτὰ τὰ ἔξοχα κείμενα. Ἐξάλλου δὲν οἱ ἐκδηλώσεις καὶ τὰ μορφώματα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ ἀπὸ κεῖ προέρχονται. Ἐπομένως δὲν μποροῦμε νὰ κάνωμε σοδαρὸ λόγο γιὰ μόρφωση —ἴδιως τῶν ἐργατῶν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης— ἀν δὲν γευτοῦμε τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικά. Καὶ ἀφοῦ οἱ ξένοι τόσο ἐνδιαφέρονται γιὰ τὶς ἐλληνικὲς αὐτὲς πηγές, καταλαβαίνει δὲ καθένας πόσο ὑποχρεωμένοι εἴμαστε μεῖς οἱ σύγχρονοι. "Ελληνες νὰ μελετοῦμε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἱστορία τῶν μεγαλουργῶν προγόνων μας. "Ἐπειτα δὲν οἱ "Ελληνες —ποὺ ἔχουν κάποια ἀριμοδιότητα πάνω σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα—, δημοτικιστὲς καὶ λογιότατοι εἶναι σύμφωνοι στὸ σπουδαῖο ρόλο ποὺ παιζουν καὶ θὰ παιζουν οἱ ἀρχαῖοι μας συγγραφεῖς στὴν μόρφωση τῆς νεολαίας μας. "Η διαφορὰ εἶναι δὲν οἱ δεύτεροι ἐπιμένουν δὲν αὐτὴ ἡ ἐπικοινωνία καὶ μάθηση πρέπει νὰ γίνεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, δηλαδὴ νὰ πέφτει τὸ βάρος στὴ γλώσσα, καὶ στὴν αἰσθητικὴν ποῦμε ἔτσι ἀποφῆ τῶν κειμένων. Ἔνω οἱ πρώτοι, οἱ δημοτικιστές, ὑποστηρίζουν, τὴν μάθηση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ δημιουργικὰ (τὸ βάρος νὰ πέφτη στὸ περιεχόμενο), μὲν μεταφράσεις.

Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸν δὲ Βάρναλης ὑποστηρίζει τὸ πόσο ἀναγκαῖες εἶναι πάγω στὴ διδασκαλία —ἴδιως σ' αὐτὸν ποὺ λέμε στὸ ἀδιστὸ ἐφαρμογὴν, οἱ λογοτεχνικὲς μεταφράσεις. π.χ. διδάξαιμε ἔνα κόμματι 'Ιλιάδας, ἔπειτα παράλληλα νὰ τὸ παρουσιάσωμε καὶ ἀπὸ τὴν μετάφραση τοῦ Πάλλην ἀς ποῦμε. Μὰ καὶ νὰ μὴν είναι πετυχημένη ἡ μετάφραση, πάλι: ὅμως τὸ κέρδος θά γναι μεγάλο.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: "Ας τὸ δοῦμε σὲ 4 ἑνότητες: α) «Ἡ διδασκαλία... μνημειώδη»: Ἡ μάθηση τοῦ ἀρχαίου

λαμπροῦ πολιτισμοῦ μας νὰ γίνεται ἀπὸ τὶς πηγές του, που εἶναι τὰ κλασικὰ κείμενα.

β) «Γι' αὐτό... τέχνη»: Ό αρχαῖος πολιτισμός μας εἶναι ή πηγὴ τοῦ σημερινοῦ, γεοελληνικοῦ.

γ) «Ἄλλ' ἐμεῖς... δημιουργικό»: Οἱ ἐπιδιώξεις ήτῶν νεοελλήνων «δημιοτικιστῶν» καὶ «λογιστάτων».

δ) «Καὶ τώρα... μεγάλο»: Ή ἀξία τῶν μεταφράσεων.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Οὕτε μιὰ λέξη δὲ μᾶς ἀπασχολεῖ γλωσσικά.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Κλασσικὰ κείμενα: Τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (καὶ Λατίνων) κλασσικῶν συγγραφέων. Λοιπὸν ἀξίζει νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς τὴν σημασία τοῦ ὅρου «κλασσικός», ἀπὸ τὴν κυριολεξία του ὡς τὴν ἀκραία μεταφορά του. Ό ὅρος προσῆλθε ἀπὸ τὸ λατιν. CLASSICUS = αὐτός ποὺ ἀνήκει στὴν ἀρχουσα τάξη (CLASSIS)· καὶ ὑστερα κατ' ἐπέκταση εἶναι δὲ ἐπιφανής, δὲ ἔνδοξος. "Ηδη ή ἔνοια αὐτὴ χαρακτηρίζει τοὺς μεγάλους λατίνους συγγραφεῖς (CLASSICI SCRIPTORES). "Ἐπειτα σιγὰ σιγὰ δὲ ὅρος — ἔξια ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες — πέρασε καὶ σὰ γενικότερος χαρακτηρισμός: Κλασσικός: Αὐτός ποὺ ἔχει μόνιμη ἀξία, δὲ πάντοτε ἐπίκαιρος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν προσωρινό, τὸν μὴ δοκιμασμένο. Παρατηρήστε πόσους καθιερωμένους λεχτικούς καὶ ἔννοιολογικούς συνδυασμούς βλέπομε ή ἀκοῦμε: «κλασσικὸ οντότητο», «κλασσικὴ περίπτωση», «κλασσικὸς φεύγης», «κλασσικὸ θύφος», «κλασσικὴ ἀδυναμία» κλπ.

Τώρα δύο γιὰ τοὺς κλασσικούς συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες (καὶ ἀπὸ κοντά τοὺς λατίνους), ποὺ στέκονται διδηγητικὰ αἰώνια πρότυπα, κάθε χώρα διαθέτει τοὺς «κλασσικούς» της. Καὶ γιὰ νὰ ἐπανέλθωμε στοὺς δικούς μας, μέσα ἀπὸ τὸ ἀνεξάντλητο καὶ λαμπρὸ κύκλωμά τους πρώτα καὶ ἀμέμητα μεγέθη εἶναι: «Ομηρος, Πίνδαρος, οἱ τραγικοὶ Αισχύλος, Σοφοκλῆς, Εὔριπίδης· οἱ ιστορικοὶ Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφῶν, Πολύδιος, Πλούταρχος· οἱ ρήτορες Δημοσθένης, Λυσίας, Ισοκράτης· οἱ φιλόσοφοι Πλάτων, Αριστοτέλης.

Οἱ τέχνες: Η πρέπει νὰ γνωρίζωμε τὴν... κλασσικὴ πιὰ τῶν ἀρχαίων διάκριση σὲ «καλές» καὶ «φάναυσες» Τέχνες: Τοῦ λόγου τὶς τέχνες πρέπει νὰ ἔννοησωμε (προκειμένου νὰ μὴ ἔπειτασωμε τὴν «ἐπτάδα», ἀλλιώτικα ἔχομε καὶ τὴν ρητορικὴ καὶ τὴ γραμματικὴ τέχνη κλπ.) τὴν ποίηση, μουσικὴ. Τοῦ χώρου εἶναι οἱ λεγόμενες τρεῖς «εἰκαστικές»: Ἀρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική. Καὶ συμπληρώνομε τὶς 7, ἀμα προσθέσωμε τὸ χορό καὶ τὸ θέατρο - κινηματογράφο.

Δημοτικές: Η τόσο εύχρηστη (ἀρκεῖ βέβαια νὰ μὴ γίνεται καπηλεία καὶ κατάχρηση τοῦ ὅρου) στὴν γεοελληνική μας ζωὴ

αυτή έννοια: Ιδίως σήμερα είναι στήν «ήλιερησία διάταξη». Δημοτικιστής είναι κείνος που υποστηρίζει ότι ή δημοτική μας γλώσσα (ή καθαρή ή δημια, χωρὶς βλαβερές προσμείξεις κλπ.), ή ζωντανή γλώσσα του λαού μας, πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται στή λογοτεχνία, ἀλλὰ καὶ στις ἄλλες ἀναγκαῖες χρήσεις μας, γιατὶ η καθαρεύουσα είναι ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα· γιατὶ είναι νεκρό καὶ τεχνητό γλωσσικὸ ὅργανο.

Ο δημοτικισμὸς δημιᾶς δὲν είναι μὰ ἀποψῆ ποὺ περιορίζεται μόνο στὸ γλωσσικὸ πλαισίο, ἀλλ’ είναι καὶ μιὰ πλατύτερη ἀντίληψη, μιὰ προοδευτικὴ θὰ λέγαμε νοστροπία τοῦ πῶς πρέπει νὰ διαρθρωθῇ πιὸ σωστὰ καὶ πιὸ ἐκσυγχρονισμένα η πνευματικοποιγωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ μας. Βασικὰ δὲν είναι φαινόμενο τοῦ αἰώνα μας, ἀλλ’ ἀν ἀνατρέξωμε, θὰ βροῦμε ηδη στὸν 17ο αἰώνα θαρραλέους ὑποστηριχτές του, ἀνάχιμεσα σὲ σπουδαίους «δασκάλους τοῦ γένους» (π.χ. δ. Νικόλαος Σφιαγός, στὸν 17ο αἰώνα στὴ Βενετία). Στὸν 18ο αἰώνα τὸν θερμουργὸ Ἱεροκήρυκα Ἡλία Μηνιάτη, ἔπειτα τὸν λόγιο Ἀθ. Φαλλίδη. Νὰ πυκνώσουν στὴ συνέχεια οἱ γραμμές του μὲ τοὺς ποιητὲς Ρήγα, Χριστόπουλο, Βηλαρᾶ, Σολωμό, τοὺς ἄλλους ἐπτανήσιους· γιὰ νὰ φτάσωμε, στὶς τελευταῖς δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰώνα, σὲ ὅργανωμένο μαχητικὸ στρατόπεδο τῶν δημοτικιστῶν, γύρω ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ Ψυχάρη. Είναι πιὰ η τόσο γόνιμη Β' Ἀθηναϊκὴ Σχολή, μὲ τοὺς: Παλαμᾶ, Δροσίνη, Πολέμη, Πάλλη, Ἐφταλιώτη, Καρκαβίτσα κλπ.

Λογιότατος: Φυσικὰ δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τοὺς «τσοφολιγιότατους» ποὺ σατιρίζει δ. Σολωμός, δηλαδὴ τὶς ἀκραῖες ἐκεῖνες περιπέσεις «διαγονουμένων», ποὺ είναι κοντόφθαλμοι καὶ στενόψυχοι, προσκολλημένοι στὸ «γράμμα» τῶν κλασσικῶν μας γραμμάτων καὶ σχὶς στὸ πνεῦμα τους καὶ τὴν βαθύτερη οὐσία τους. Ἐδῶ πρέπει νὰ θεωρήσωμε ότι δ. δρος σημαίνει δ.τι καλύτερο μπορεῖ νὰ συμβαίνῃ μέσα στοὺς κόλπους τοῦ λογιστατισμοῦ σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ δημοτικισμό. Δηλαδὴ τὴν «καθαρευουσιάνικη» τεχνοτροπία η καλύτερα τὴν ἀντίληψη ἔκείνη ποὺ βλέπει μόνο στὴν ἀρχαιότητα παραγνωρίζοντας τὴ δημιουργικὴ τῆς σχέση μὲ τὴ νεώτερη καὶ σύγχρονη ἑλληνικὴ πραγματικότητα.

Στάδιον ἐφαρμογῆς: Σ' δλα τὰ θεωρητικὰ μαθήματα, ἀλλὰ ἰδίως στὰ ἀρχαῖα καὶ νέα ἑλληνικά, στὴν πορεία διδασκαλία τους, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία σὶ α ἔρχεται ἔνα στάδιο ἑφαρμογῆς, αὐτὸ ποὺ λέγει ἀλλιῶς ἐκφραστική.

Μετάφραση τοῦ Πάλλη: «Οιμηρο ἔχουν μεταφράσει πολλοί, ἀλλὰ πιὸ ζωντανὰ καὶ δόκιμα ὁ λογοτέχνης μας Ἀλέξανδρος Πάλλης (1851 - 1935), τὴν Ἰλιάδα, ἐνῷ τὴν Ὀδύσσεια ὁ Ἀργύρ. Ἐφταλιώτης.

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Τὸ κείμενό μας ἀνήκει σ' ἐκεῖνα ποὺ δὲν διαθέτουν —δηλαδὴ τοὺς είναι καὶ ἀχρείαστα— ἐκφραστικὲς

διορθωτικές για τέτοιες τους φτάνει ή ακριβολογία και ή λιτότητά τους. Ναι, μόλις βρίσκομε μιά μεταφορά: «Η τέχνη ξεπετάχτηκε σε τόσο ύφος. Τὰ ἐπίθετα δημιουργίας είναι πολὺ έκφραστικά και μεστά από νόημα: Θαυμασιότερες, ξεπέραστος, μνημειώδη, μιμητικό, πρωτότυπο, μετανοσιώνη.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα πρέπει: για τὰ μελετοῦμε μιὲς ἀγάπη, γιατὶ ἀπὸ κεῖ μέσα παίρνομε ἀπὸ πρῶτο χέρι τὰ πολύτιμα στοιχεῖα τοῦ πρώτου πολιτισμοῦ τοῦ αὐτού, διατιθέμενα: ἔτσι κι ἐμεῖς τὶς δικές μας ἀντιλήψεις.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ («παράγωγες» τῆς κεντρικῆς): α) Δὲ μπορεῖς νὰ λογαριάζεσαι μορφωμένος και καλλιεργημένος ἀνθρωπος, ἀν δὲν ἔχης μιὰ ἀρκετὴ γνώση του ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μέσω τῶν συγγραφέων του.

β) Όρολος τῶν μεταφράσεων είναι πολὺ σημαντικός γιὰ νὰ γευτοῦμε τους ἀνεξάντλητους θησαυρούς τῶν ἀρχαιοελληνικῶν και μετένων μας.

ΓΛΩΣΣΑ: Δημιοτική, κρουστή, καθαρή και πολὺ ἔκφραστική. Ο Βάρναλης ποὺ ἔχει δώσει στὴν ποίησή του λέξεις πολὺ ταλιμητὲς («μαλλιαρὲς» θὰ τὶς ἔλεγαν οἱ ἐπικριτές του), ἐδῶ στὸν πεζό του λόγο χρησιμοποιεῖ γλωσσικὸ ὅργανο ἀπλό, ζάστερο, συντηρητικὸ θὰ λέγαιμε. Νὰ μόγο αὐτοὶ οἱ τύποι είναι κάπως ἀσυνγήθιστοι και «τραβηγμένοι»: Ποτές, ἔκειγῶνται, αὐτονῶνται.

ΓΦΟΣ: Απλό, ἀκριβολογικό, λιτό.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Τοῦτο τὸ κείμενο δὲ στρέφεται στὴν ακριδιά, ἀλλὰ στὸ νοῦ και στὰ γνωστικά μας διαφέροντα, δπως λέμε. «Διαγοητικὰ» λέγονται στὴν Ψυχολογία τὰ συναισθήματα ποὺ καλλιεργοῦνται ἐδῶ, γιατὶ θίγεται ἔνα τόσο πολυσυζητημένο και «καυτὸ» θέμα τῆς παιδείας μας, «ἐμεῖς και οἱ ἀρχαῖοι μας».

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Αξιομνησόνευτες φράσεις: Νὰ κρατήσωμε κάποια σημεῖα ποὺ είναι πετυχημένα δείγματα γλωσσικὰ και ἐννοιολογικά: «Ποτὲς η τέχνη δὲν ξεπετάχτηκε σε τόσο ύφος», «ποτὲς τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρμονίας δὲν ἔχτασε σε τόση τελειότητα». «Οἱ πρωτοπαλίκαροι τοῦ δημοτικοῦ»: Βέβαια: σὰν τέτοιους, ποὺ στάθηκαν γεγγαῖοι στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἀγώνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημιοτικῆς, μποροῦμε ν' ἀναφέρωμε ἀρκετοὺς νεοέλληνες λογοτέχνες και διαγοητές. Άλλα νομίζομε πώς ἐδῶ, πέρα

ἀπὸ τοὺς παλιότερους ἀγωνιστὲς Ρήγα, Χριστόπουλο, Βηλαρᾶ, Σωλωμὸν (ἀκόμα καὶ Μαβίλη), πρέπει ν̄ ἀναφέρωμε —στὸ φούντωμα τοῦ ἀγώνα γιὰ τὸ δημοτικισμό, τέλη περασμένου αἰώνα καὶ ἀρχῆς τοῦ τωρινοῦ— γύρω ἀπὸ τὸν μαχητικὸν ἀρχηγὸν Ψυχάρη τὰ πραγματικὰ «πρωτοπαλικάρα» του καὶ «σημαιοφόρους» του Πάλλη, Ἐφταλιώτη, Παλαμᾶ.

«Τὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ κειμένου μετουτιωτένη στὴ νέα γλῶσσα». «Ἐ λοιπὸν λίγο τέτοιο νὰ πετύχουν οἱ μεταφράσεις, τότε δίγουν ἀλογάριαστη πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ προσφορά.

«Ἐκεινῷν τὸ ἰδανικὸν ἥτανε μιμητικό, αὐτονῦν δημιουργικό». «Ἐ λοιπὸν καὶ λίγο νά γνω κοντὰ στὴν ἀλήθεια τοῦτος ὁ λόγος, ιότε καταλαβαίνει ὁ καθένας πόσο πιὸ οὐσιαστικοί, πόσο πιὸ δίκιο ἔχουν οἱ δημοτικιστές ἀπὸ τοὺς «ἄλλους». Καὶ κάτι ἄλλο: «Ολοὶ ξέρομε πώς ἡ δεικτικὴ ἀντωνυμία αὐτὸς εἶναι γιὰ κοντινὴ δεῖξη, καὶ ἡ ἐκεῖνος γιὰ μακρινὴ καὶ ἐδῶ ἔχομε τὸ «αὐτονῦν» (δημοτικιστῶν) καὶ «ἐκεινῷν» (καθαρευουσιάνων). Καὶ δὲν εἶναι μόνον εὐχὴ τοῦτες οἱ ἀποστάσεις..., ἀλλὰ στὶς γῆμέρες μας βλέπομε ἐπιτέλους νὰ παίρνη «σάρκα καὶ ὀστά» τὸ ὅγειρο τῶν θαρραλέων καὶ φωτισμένων προσδρόμων δημοτικιστῶν μας!»

β) Ἐδῶ, ἀφοῦ δόθηκε ἡ ἀφόρμηση, ἀς ὑπογραμμίσωμε κι ἐμεῖς τὸ τόσο σπουδαῖο ζήτημα τῆς παιδείας μας, πάντοτε βέβαια ἐπίκαιρο, ἀλλὰ στὶς γῆμέρες μας ἐπικαιρότερο. Δηλαδὴ τὸ πολύκροτο ζήτημα, ποὺ θαρροῦμε πώς γιὰ τὴν χώρα μας ἔχει λάβει ἀπὸ πολλὰ χρόνια διαστάσεις μεγαλύτερες ἀπό... «τὸ ἀνατολικό»: Πώς πρέπει νὰ παίρνουν οἱ σπουδαστές μας τὰ πολύτιμα μορφωτικὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὸ ἀκένωτο ταμείο τῆς προγονικῆς μας σοφίας καὶ πολιτισμοῦ; «Αμεσα, ἀπὸ τὶς πηγές, ἡ ἔμπειρα, ἀπὸ καλές μεταφράσεις;

Στὶς γῆμέρες μας βέβαια πᾶνε γὰρ συγχεραστοῦν οἱ ἀπόψεις τῶν ἀντιμαχομένων καὶ τὸ πράμα βλέπεται ἀπὸ εὐρύτερη σκοπιά. «Ομως, ἀς μὴ ξεχνάχε δὲτι σωστοὶ «δημητριοὶ καυγάδες» ἔχουν γίνει στὴν χώρα μας, ἀμέσως μετὰ τὸ 21, (ἀπὸ εἰδικοὺς καὶ ἀσχετούς, δυστυχῶς!), γύρω ἀπὸ τὴν περίφημη ἀρχαία μας πνευματικὴν κληρονομία καὶ τὴν γλώσσα μας. Καὶ οἱ ἀκρότητες ἔδιναν κι ἔπαιρναν, ἀπὸ τοὺς «γλωσσαμύντορες» ὡς τοὺς «μαλλιαρούς»! Καὶ τὸ πράμα δυστυχῶς ἔφτανε ὡς τὸν κοινωνικὸν πολιτικὸν χαρακτήρα, μὲ αἴματηρές καὶ φονικές συγκρούσεις· π.χ. «Εὐαγγελικὰ» (1901), «ὁρεστειακὰ» (1903), «ἀθεϊκὰ τοῦ Βόλου» (1908) καὶ τόσα καὶ τόσα ἄλλα.

Σύντομα ὑπογραμμίζομε τὶς ἔγτονες διαμάχες γύρω ἀπὸ τὴν «ένδεδειγμένη» γλώσσα τοῦ ἔθνους μας, ἀπὸ τὶς ἀρχῆς ἥδη τοῦ 19ου αἰώνα, μεταξὺ κορυφαίων εἰδικῶν, ποὺ τόσο σάλο ἀφησαν στὴν ἐθνικὴ καὶ κοινωνικοπολιτικὴ μας ζωή: (Οἱ δεύτεροι τῶν ζευγαριῶν θυμιζόμενες εἰναι οἱ «προοδευτικοί», ποὺ βλέπουν πλατύτερα, καὶ ὅχι τὴν γλώσσα γιὰ

τὴ γλῶσσα!): Κοδρικάς - Κοραῆς, Κόπτος - Δ. Βερναρδάκης, "Αγγ. Βλάχος - Ροΐδης, Μιστριώτης - Ψυχάρης.

γ) Καὶ τώρα μιὰ καὶ δὲ λόγος γιὰ τὶς μεταφράσεις, καλὸς καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ συγκεντρώνωμε μερικὰ δημορφα ποὺ ἔχουν εἰπωθή σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο καὶ τὴν ἀξία τους· ἀφοῦ βέβαια πρῶτα πούμε πώς ἔχει πολὺ δίκιο, θαρροῦμε, δὲ Βάρναλης λέγοντας «δῃ ἀπόσταση κι ἂν ὑπάρχῃ ἀνάμεσα στὸ πρωτότυπο καὶ στὸ ἔαναπλασιά του, τὸ κέρδος τοῦ μαθητῆ θὰ εἶναι μεγάλο».

Ἐνῷ δὲ Παλαιμᾶς δὲν εἶναι τόσο αἰσιόδοξος, εἶναι δισταχτικότερος· «μὲ τὶς μεταφράσεις καὶ στὴν καλύτερη περίπτωση εἶναι σὰ νὰ μεταγγίζουμε τὸ κράτι ἀπὸ τὴν κούπα τὴν χρυσὴ στὴν ἀσημένια!»....

Καὶ τώρα νὰ αὐτοθεσθαιωθοῦμε κάπως γιὰ τὶς γνώσεις μας πάνω στὶς μεταφράσεις π.χ. "Οἰμηρο ἔχουν μεταφράσει οἱ: Ἀλ. Πάλλης, Ἀρ. Ἐφταλιώτης, Πολυλᾶς, Σίδερης, Ποριώτης, Καζαντζάκης, Κωκρούδης· Πίνδαρος ο Θ. Νορέας, ο Παναγ. Λεκατσᾶς· τραγικοὺς ποιητὲς ο Ἡ. Γρυπάρης (μεγάλος ἀναδημιουργός!)· Θουκυδίδης ο Ἐλ. Βενιζέλος· ο Ἡ. Κακριδῆς· Σαΐζπηρ στὴ γλῶσσα μας ο Β. Ρώτας, Κλ. Καρθεῖζ. Καὶ ἀφήνομε τώρα καὶ κάτι σὰν ἀσκηση: Ποιόν, ποιός μετάρρατος, ἀρχαίους Ἑλληνες καὶ ξένους.

δ) Βέβαια γιὰ τὸ πόσο ἀξεπέραστοι καὶ ἀνεπανάληπτοι: δίσκαλοι: γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα στάθηκαν καὶ θὰ στέκωνται οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες, μπορεῖ νὰ συγκεντρώσῃ κανεὶς ἀνθολόγιο γνωμῶν ποὺ δὲν ἔχουνται, οὔτε καταμετροῦνται! Ἀπλῶς ἐδῶ παραθέτομε κάποια ἐλάχιστα... φύγματα χροσοῦ: «Ἐλληνας καλοῦμεν πάντας τοὺς τῆς ἡμετέρας παιδείας μετέχοντας» (Ἴσοκράτης). «Ἡμερον τὴν φύσιν τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος ἔστι: ἐπιμελητικὸν ἀρετῆς, μιμητικὸν τοῦ καλοῦ, φύσει γενναῖον τε καὶ φιλότιμον, πρὸς πᾶσαν παιδείαν ἔτοιμον τε καὶ πρόχειρον (Βγασαρίων). «VOS EXEMPLARIA GRAECA NOCTURNA VERSATE MANU, VERSATE DIURNA= σεῖς τὰ ἐλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύχτα καὶ μέρα νὰ ξεφυλλίζετε» (ὁ Λατίνος ποιητῆς Ὁράτιος) καὶ ὁ ἴδιος «IN AGRESTUM LATIUM ARTES ET LITTERAS INTULERUNT GRAECI= εἰσήγαγον εἰς τὸ ἀγροκοντικὸν Λάτιον τὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα οἱ Ἑλληνες».

Ἄλλα, θαρροῦμε, εἶναι ἀνευλάδεις: νὰ ψήχνωμε γιὰ ἐγκωμιαστικὰ σχόλια γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες καὶ τὸν πολιτισμό τους καὶ τὴν τεράστια καὶ ἀσθεστη ἀχτινοβολία ποὺ ρίχνουν καὶ θὰ ρίχνουν στὴν οἰκουμένη! Νομίζομε πώς ἔνας μεστός καὶ ὥραίος λόγος ποὺ ἀκούγεται: στὴν ἐκκλησία μας ταιριάζει ἀπόλυτα στὴν περίπτωση: «Ο ἄρτος ὁ λιελιζόμενος καὶ μηδέποτε διαιρούμενος, ὁ ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε διαπλωμένος».

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜ: Πρόκειται γιὰ ἔνα μικρὸ φιλολογικὸ πλέτημα, «αἰσθητικοκριτικὸ δοκίμιο», θὰ τὸ προσδιορίζαμε καλύτερα.

ΣΧΟΛΗ — ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε πιὸ πάντα ποίημα «Θάλασσα».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Βέβαια μόλις πήραμε μιὰ φευγαλέα γει ση —ἡταν μιὰ ἐπίσκεψη ἀστραπῆ! — ἀπὸ τὸ ὄλόκαυτο θέμα «οἱ ἄρχαι οἱ καὶ μεῖς» ποὺ πάντοτε κατέχει καὶ θὰ κατέχῃ τὸ κέντρο τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπικαιρότητας (ἀλλὰ καὶ πόσοι καὶ πόσοι ἀπλοὶ λαϊκοὶ ἄνθρωποι δὲν τὸ συζητοῦν, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ τὴν προκοπὴν καὶ τὴν ρύθμισην τοῦ χρόνου μελέτης. Τῶν παιδιῶν τους!). Ὁ Βάργανας ὁ ἵδιος εἶχε καὶ ταπληγτικὴ γνώση καὶ γνήσια ἀγάπη γιὰ τοὺς πνευματικοὺς θηγαυροὺς τῆς ἀρχαιότητας, ὁ ἵδιος ἐξηγητής τῶν ἀρχαιοελληνικῶν κειμένων στὰ σχολεῖα. Η γνώμη του λοιπὸν εἶναι πάντοτε πολὺ ὑπεύθυνη καὶ «βαριά». Εμεῖς ἐδὼν δὲν ἔχομε παρὰ νὰ προσθέσωμε —γιὰ τὴν αἰώνια ἀξία τῶν ἀρχαίων μας συγγραφέων— ἔναν δυνατὸ καὶ περιεκτικὸ λόγο ἀρχαίου σχολιαστῆς «...Παντί, καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ καὶ παιδὶ, τοσούτον ἀφ' ἑαυτοῦ διδώσιν ὅσον ἔκαστος δύναται λαβεῖν».

Καὶ ἂν ἔκεινος ὁ φοιερὸς Ἀραδας χαλίφης Ὄμαρ, ποὺ στὰ 619 μ.Χ. ζήλεψε τὴν δόξαν... τοῦ Ἡρόστρατου βάζοντας φωτιὰ στὴν περίφημη βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας (κι ἔτσι χάθηκαν τόσοι θηγαυροὶ πνευματικοὶ ποὺ θὰ κληρονομούσαμε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μας) ξεστόλιμισε κείνο τὸ φριχτὸ διλημμα: «Ἐὰν τὰ βιβλία τῶν Ἑλλήνων συμφωνοῦν πρὸς τὸ κοράνιον, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, εἶναι περιττά (= καταστρεπτέα). ἐάν δχι, εἶναι ἐπικίνδυνα (= καταστρεπτέα). ἀλλ' η συμφωνοῦν η δχι. Ἀρα εἶναι περιττὰ η ἐπικίνδυνα (= καταστρεπτέα).

Ἐμεῖς τὰ ἐλληνόπουλα, ἀντίθετα, καὶ δχι μὲ σοφίσματα καὶ διλημματα, οἱ ἀποδέχτες τῆς χρυσῆς ἔκεινης κληρονομίας νὰ διαφωτίζωμε ἀπλὰ καὶ ἔστερα δικούς μας καὶ ξένους γιὰ τὸ πόσο ἄχαρη καὶ ἀδροσηγὸ θάνατος δικούς μας, γιὰ τὸ πόσο λειψό καὶ στείρο θάνατο πνεῦμα μας χωρὶς τὴν ἐπίδραση καὶ τὴν μεσολάθηση ἐκείνων, «τῶν ἀθάνατων κι ὡραίων!...

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΔΟΣ «ΔΟΚΙΜΙΟ»

Εἶναι ἔνα πολὺ ἐνδιαφέρον εἶδος τῆς λογοτεχνίας μας· ἴδιως στὴ σύγχρονη ἐποχὴ ἔχει πολλὴ «πέραση» διπλῶς λέμε. Εἶναι ἔνα μελέτημα, ποὺ καθὼς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὀνομασία του, «δοκιμή», δὲν εἶναι τελειωμένο καὶ «κλειστό», ἀλλὰ μιὰ προσπάθεια νὰ μελετηθῇ τὸ θέμα. Λ-

νοίγει δημιώς στὸ μελετητὴ ἀπορίες καὶ προσβληματισμός, γιὰ νὰ δοκιμάσῃ καὶ αὐτὸς νὰ ἐρευνήσῃ. Τὰ δοκίμια εἰναι φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικά, κοινωνικά, λογοτεχνικά, τεχνοκρατικά κλπ. Στὴν Εὔρωπη ἔχει καλλιεργηθῆ καὶ καλλιεργεῖται πολὺ τὸ εἶδος, κυρίως ἀπὸ Γάλλους καὶ Ἀγγλους. Στὴν πατρίδα μας ἀξιολογώτεροι δοκιμιογράφοι εἰναι: Εύ. Παπανοῦτσος, Γ. Θεοτοκᾶς, Αἰμιλ. Χουρμιούζιος, Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος, Ἀγγ. Τερζάκης, Π. Χάρης.

"Ηρως ποιητὴς

Γρ. Ξενοπούλου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ:

Χερουδικῆς χαρᾶς χρυσός ἀθέρας
σ' ἐφλόγισε πατώντας τῆς Ἡπείρου
τὸ χῶμα, σὰ στὴν πλατωσιὰ τοῦ ἀπείρου
νᾶστραφτε ἀπὸ τὸ «ἐν τούτῳ γίκα» δ' αἰθέρας,

καὶ σὰ σὲ λάμψη παρουσίας δευτέρας
μ' ἀποκαλυπτικοῦ ἀγαλλίαση Ὄνειρου
νᾶδιλεπες στὸ βυθὸ τοῦ Παμπογήρου
νὰ γκρεμιστῇ ἡ Τουρκιά, τὸ ἀνίερο τέρας.

Καὶ σὲ λόγου σου τότε ἔκαμες τάμα
νὰ φτάσῃς δῆπον αὐτὸς μόνος ξαμόνει
ποῦναι ποιητὴς καὶ μάρτυρας ἀγτάμια.

Τοῦ Ἀπόλλωνα δχι ἡ χάρη, ἡ δόξα μόνη
σοῦ λειπε τοῦ θαγάτου κι ἔνα βόλι
σ' ἔστειλε γῆρακ στὸ γῆλύσιο περιβόλι.

Αὐτὸνς τοὺς στίχους «διαμάγτια» τοὺς ἔγραψε ὁ Μαβίλης γιὰ τὸ νεαρὸν Ἀγγλο φίλο του Cl. Harris, συμπολεμιστὴ του στὴ μάχη τῶν

«Πέντε Πηγαδιών» τὸ 1897, ποὺ αἰχμάλωτο τὸν ἑσκότωσαν οἱ Τοῦρκοι.
Αλλὰ πόσο ήσαν προφητικοὶ γιὰ τὸν ἔδιο τὸν ποιητὴ μας, ποὺ ὑστερα
ἀπὸ 15 χρόνια στὸν αἰματοβαμμένο ἡπειρώτικο Δρίσκο ἦνα τέτοιο βόλι
τοῦ ἔδωσε «δῶρα ἄγια τρία». Θάνατο, ἀθανασία καὶ ἐλευ-
τερία!».

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Ο Γρ. Ξενόπουλος,
αὐτὸς ὁ ἀκάματος καὶ παντεπόπτης, ποὺ δὲν παρέλειπε νὰ σχολιάζῃ
τὰ «τρέχοντα» καὶ καθημερινά, πῶς ήταν δυνατὸν ν' ἀφήσῃ ἀπαρατήρητο
τὸν ἔνδιξο θάνατο ἐνὸς μοναδικοῦ ἀνθρώπου καὶ λαμπροῦ ποιητοῦ; 'Ο
Λορέντζος (Λαυρέντιος) Μαβίλης ἐθελοντῆς Γαριβαλδινός, μὲ τὸ βαθμὸ
τοῦ λοχαγοῦ στὸ σῶμα τῶν «έρυθροχιτώνων», μάχεται σὰ λιοντάρι στὸ
βουνό, Δρίσκος τῆς Ἡπείρου, στὶς 29 Νοέμβρη 1912. Ἐκεῖ τραυματι-
σμένος βαρειά στὴν παρειά καὶ στὸ λάρυγγα, τρεκλίζει πρὸς τὸ πρό-
χειρικό νοσοκομεῖο, δὲ ἀρχηγὸς Γαριβαλδί ἔκπληκτος μπροστὰ στὴν ὑπέ-
ροχη σκηνὴν τὸν ζητωκραυγάζει. 'Αλλ' δὲ λαβωμένος πέφτει καὶ λένε ὅτι
ἔξεψύχησε φελλίζοντας πῶς ποτὲ δὲν ἐπερίμενε τέτοιο τιμητικὸ θάνατο.
Στὴ συνέχεια δὲ συγγραφέας μας τὸν σκιαγραφεῖ μὲ συγκίνησι, θαυμα-
σμὸ καὶ λατρεία. 'Ἐθελοντῆς στὴν Κρήτη τὸ 1896, στὴν Ἡπειρὸ τὸ
1897, στὸν Α' Βαλκανικὸ τὸ 1912, ἥλικιωμένος πιὰ τώρα. Σπάνια
τὰ προσόντα του· ὥραίος, ἀγαθός, εὐγενής, δυνατός, αὐτὸς ποὺ λέμε
«ένας ἀρχοντάνθρωπος». Καλλιέργεια τῶν κτημάτων του καὶ τῶν γραμ-
μάτων στὴν Κέρκυρα τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης του ἥσταν οἱ εὐγενικὲς ἀπα-
σχελήσεις του, πράγματα ποὺ μὲ πόση εὐκολία τ' ἀφηνε, δταν ἔτρεχε
ξανανιωμένος, ἀτρόμητος, «ἀλλιώτικος» σὲ ἐθελουσίους πολεμικούς κιν-
δύνους! 'Ηταν πνεῦμα βαθύ, καλλιεργημένο καὶ φιλοσοφημένο· ποιητῆς
έξαισιος καὶ λεπταίσθητος, ἀλλὰ τρομερά, ἀσυνήθιστα, σεμνός, μέχρι
παρεξηγήσεως, γιὰ τὴν τέχνη του. 'Αλήθεια τὶ ήθος καὶ τὶ μεγαλεῖο,
σ' ἀντίθεσι μὲ τοὺς ἀσήμαντους, ποὺ φωνασκοῦν καὶ αὐτοπροβάλλον-
ται! Κι δταν ἡ πατρίδα του ἡ Κέρκυρα τὸν ἔστειλε, αὐτὸν τὸν ἔξοχο
ἄνθρωπο, ποὺ ἐκοκκίνιζε σά... μαθητριούλα, ἀντιπρόσωπό της στὴν Ἑλ-
ληνικὴ βουλή, ἐκεῖ κατεγοήτευσε· ἡ κατεκεραύνωσε, δείχνοντας ὅλο τὸ
ἀντρίκιο ήθος καὶ τὸ ἀνθρώπινο δλοκλήρωμά του, μ' ἐκείνη τὴν ἀλη-
σμόνητη ἀγόρευσί του γιὰ τὸ «γλωσσικὸ ζήτημα».

Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: 'Εδω δὲ Ξενόπουλος ἔχει μιὰ ἐνδιαφέ-
ρουσα πρωτοτυπία. Ἐκθέτει τὰ πράγματα πρωθύστερα. Γιατὶ πρῶτα ἀγα-
φέρει γιὰ τὸν ἡρωικὸ του θάνατο καὶ στὴ συνέχεια γιὰ τὶς πολεμικές
του συμμετοχές, τὶς ἀλλες ἀσχολίες του, τὴν μάρφωσι καὶ τὸ χαρακτήρα
του, τὴν ποίησί του καὶ τέλος τὸ ἀγθρώπιγο, ἥθικὸ ἀγάστημά του. 'Ἐτσι
ποὺ ἀντιστρέφοντας κανεὶς αὐτὰ τὰ στοιχεῖα καὶ ἐκδηλώσεις του, τότε θὰ
διεπίστωνε λογικὴ ἀλληλουχία καὶ συγέπεια. Δηλαδὴ θέλομε γὰ εἰποῦμε

τοῦτο' διτι γιὰ νὰ φθάση κανεὶς σὲ τέτοιο ὥραῖο θάγατο, που δπως εἶπαν «ῆταν ἡ δμορφότερη δμοιουκαταληξία στὸ πολημα τῆς ζωῆς του», πρέπει νὰ τοῦ γίνη μέσα του δλη ἔκεινη ἡ σπάνια ἐξελικτικὴ διεργασία που ξεκινάει ἀπὸ τὸ «ἀδαμάντιγο» ηθος. Παρ' δλο λοιπὸν διτι ὑπάρχουν αὐτὰ τὰ στάδια πορείας μέσα στὸ κείμενό μας, ἐμεῖς δμως στὴν παρακάτω ἐπεξεργασία μας προτιμοῦμε νὰ τὸ δοῦμε ἔγιατα, δχι σὲ διδακτικές ἐνότητες.

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Ἐδίβα: εἰς ὑγείαν, γειά σου (Ιταλική λέξι). Τοῦ εἰχον φεισθῆ αἱ σφαιραὶ = δὲν τὸν ἐπείραξαν, τὸν ἐσεβάσθησαν. Εὐπατρίδαι: Σύνθετο < ευ + πατήρ, δ καταγόμενος ἀπὸ καλὸ πατέρα, μεγάλη οἰκογένεια, δ εὐγενής. Ἡδη δ δρος εἶναι ἀρχαῖος. Εὐπατρίδαι στὴν ἀρχ. Ἀθήνα ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν. Βέναια γιὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ χωροδεσπότες τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης ἡ δυομασία εἶναι πολὺ διαδομένη. Γαυριῶντες: μετοχὴ τοῦ ρ. γαυριάω (ἀπὸ τὸ ἐπίθ. γαῦρος = δ καυχησιάρης, αὐτὸς ποὺ χαίρεται ἐπιπόλαια) = ὑπερηφανεύομαι, ἀλαζογεύομαι, φευτοκαμαρώνω.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Ὁ πόλεμος: Εἶναι δ κατὰ τῶν Τούρκων ἀπελευθερωτικός μας πόλεμος τοῦ 1912 (δ Α' Βαλκανικός). Γ αριθμὸς: Δοξασμένοι ἐθελούτες πολεμιστές Ἰταλοὶ καὶ Ἐλληνες, ποὺ ἀνῆκαν στὰ ἀπελευθερωτικὰ σώματα ποὺ εἶχαν συγκροτήσει οἱ Ἰταλοὶ Ριτσότι καὶ Ἰωσήφ (πατέρας καὶ γυιδες) Γαριβάλδι. Ἐφεραν κόκκινο μανδύα «έρυθροχίτωνες». Διοικητής τοῦ Μαδίλη ἦταν δ Γαριβαλδινὸς ταγματάρχης Ἀλέξανδρος Ρώμας, Ζακύνθιος.

Γ αριθμὸς: 1807 - 1882. Λοιπὸν αὐτὸς δ ἄνθρωπος — δρεῖται νὰ ἀποκαλυψθῇ δλη ἡ ἀνθρωπότητα — εἶναι ἀπὸ τὶς συνταρακτικῶτερες φυσιογνωμίες δλων τῶν αἰώνων. Τὰ χάνει κανεὶς ἐξιστορώντας τον, γι' αὐτὸ περιοριζόμαστε νὰ ποῦμε μετρημένα: Ὁργανώγει εὐθυκοαπαλευθερωτικὰ κινήματα στὴν πατρίδα του τὴν Ἰταλία ἔναντι τῶν Αὐστριακῶν, εἶναι ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ἑγώσεως τῆς (1862). Ἄλλὰ δὲν πρόκειται ποτὲ ν' ἀγαπαυθῇ... «Ἀλωγίζει τοὺς ὡκεανοὺς καὶ τὶς ἥπειρους, πανταχοῦ παρὼν δπου πρόκειται νὰ καταλυθοῦν οἱ τυραννίες... Στὴ Βραζιλία, Ἀργεντινή, Οὐρουγουάη, Ἡνωμένες Πολιτείες. «Ωστε αὐτὸς δ φοβερὸς ἀνθρωπός δὲν εἶναι μόνο ἐθνικὸς ἥρωας τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἔνας παγκόσμιος θρύλος, ἔνας δημουργὸς ἴστορίας, «δεδηλωμένος διεθνιστής» ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τοῦ πολέμου. Τὰ τελευταῖα του τάξησε ἀπλὰ καὶ φτωχικὰ στὸ ἀγρόκτημά του... μὲ προσφορὲς τῶν θαυμαστῶν του τοῦ ἔξωτεροῦ.

Μια σπουδαία παρατήρησις: Πρόκειται για μιά δύχιμη στορική ανακρίβεια τόπου πράγματα είναι πολὺ έγδιαφέρον. Οι περισσότεροι «ἀγαλυτές» τοῦ ἀναγνώσματος τονίζουν καθαρά καὶ ἀνυποψίαστα δτι αὐτὸς δ προσαναφερθεὶς φοβερὸς Ἰωσῆφ Γαριβαλδὶ ἐπολέμησε μαζὶ μὲ τὸν Μαβίλη μας σ' αὐτὴν τῇ μοιραίᾳ φονικῇ σύγκρουσι (29 Νοέμβρη 1912). Μὰ τότε τί γίνεται, ποὺ ἔκειται αὐτὸς δ Γαριβαλδὶ ζῇ ἀπὸ 1807 - 1882;;; Καὶ θὰ ἀντιπαρατηρήσῃ κανεὶς δτι δ ἴδιος δ Ξενόπουλος γράφει ἐπὶ λέξει: «Κάπου ἔκει συγάντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβαλδη, δ δοποῖος, μόδις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε διὰ γὰ τὸν ἐγθαρρύνη: — Ἐδία, Μαβίλη! Ἐδία!». Πῶς δικαιαιογοῦνται δλα αὐτά; Νὰ ἐπιχειρήσῃ κανεὶς ἔνα τόλμημα; Ὁ Μαβίλης δηλαδὴ, καθὼς παρέπαιε στὰ στεργά του ἐφαντάσθη δτι εἶδε τὸ ...δραμα τοῦ μεγάλου ἄνδρα, τοῦ ἰδεατοῦ ἀρχηγοῦ τους. Αὐτὸς δέδαια δὲν φαίνεται παράξενο καὶ θὰ ξταγ ἀλλωστε ἔνα ἐντυπωσιακὸ εύρημα τοῦ συγγραφέα. Ἀλλὰ ἡ φυσικότητα τῆς ἔκθεσεως τοῦ Ξενοπούλου καὶ τὰ γύρω συμφράζομενα μᾶλλον ἀποκλείουν κάτι τέτοιο. Καὶ τότε; θὰ είχε δ συγγραφέας μας τέτοια «παραδρομὴ γλώσσης» καὶ «δλίσθημα καλάμου»; Ἡ λογικώτερη ἔξήγγησι νομίζομε είναι δτι παρευρίσκετο ἔκει, Γαριβαλδὶ, ἀλλὰς δύμας γεώτερος, συγγενῆς ἔκείνου...

Ο γέττα: Τὸ περίφημο εἶδος ποιημάτων, ποὺ ἀπὸ τὴν Ἰταλία εἰσήχθη, σταθερᾶς μορφῆς δηλαδὴ δεκατετράστιχα σὲ 4 στροφὲς ($4 + 4 + 3 + 3$) μὲ τὴν πολύμορφη ρίμα τους, τὸ μουσικὸ ρυθμό τους καὶ τὸ ἐκλεκτὸ πάντοτε περιεχόμενό τους. Ὁ Μαβίλης θεωρεῖται στὴ χώρα μας ἀφθαστος δεξιοτέχνης σ' αὐτά. «Εἰς τὴν διπλῆν δουλήγη: Δηλαδὴ δύχι δύο σώματα, ἀλλὰ διπλὸς δ σκοπός της: ἀναθεωρητικὴ καὶ συντακτικὴ δουλή.

«Θαυμασίαν ἀγόρευσιν»: Πρόκειται γιὰ τὴν μνημειώδη ἀγόρευσί του στὴ δουλή (1911) γιὰ τὸ «γλωσσικὸ ζήτημα», ποὺ ἀφησε τεράστια ἀπήχησι: ἀπ' ἕδω τὸ τόσο παροιμιῶδες πιὰ «δὲν ὑπάρχουν χυδαῖαι γλώσσαι, χυδαῖοι ἄνθρωποι ὑπάρχουν». «Ἡ Λήθη» του: είναι πράγματι ἀπὸ τὰ πιὸ ὄρεια καὶ γνωστὰ σονέττα του είναι ἔκεινο ποὺ τελειώνει τοὺς ζωγτανοὺς τὰ μάτια σου δις θρηγήσουν θέλουν, μὰ δὲ θολεῖ νὰ λησμονήσουν...». Επτανησιακὴ σχολή: Βλέπε σχετικὰ στὸ ποίημα «ἡμέρα τῆς Λαιπρῆς» Δ. Σολωμοῦ.

Λορέντζος Μαβίλης: Γιὰ τὸν γενερολογούμενο ποιητὴ δὲν πρόκειται νὰ παραθέσωμε διογραφικὰ ἕδω· γιὰ τὴν ὥρα θεωροῦμε δρκετὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κειμένου ποὺ ἀγαλύσιμε, καὶ τὰ δσα ἀλλὰ ἀναφέρονται ἕδω. Πολλὰ καὶ ἔγδιαφέροντα διογραφικὰ του μπορεῖ κανεὶς γὰ δρῆ διοῦ θέλει.

Καλολογικά στοιχεῖα: Τὸ λογοτέχνημα αὐτό, ἐπειδὴ θέλει νὰ φανερώσῃ δρμήματα ψυχῆς καὶ κίνησι, ἀναμνήσεις, ἀλλὰ καὶ δρᾶσι, ἔχρησιμοποιήσεις δρκεάτ «σημιδίαι διιστρφιᾶς καὶ καλαισθησίας». Καὶ πρῶτον διακρίνομε τὰ «ψιλά», ἐκεῖνο ποὺ τραβάει πρῶτο τὴν προσοχή μας εἶναι ἡ πρωθύστερη δρχή του.

Τὸ πρῶτο θέμα ἐδῶ, τὸ συνταρακτικό, εἶναι ὁ ἡρωϊκὸς θάγατος τοῦ ποιητῆ. "Ε, αὐτὸν λοιπὸν ὁ συγγραφέας παρέθεσε πρῶτο... προεξαγγελτικὰ ἀς ποῦμε, κι ἔτσι ἔφούγτωσε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη καὶ ἀκροατῆ. Πρέπει νὰ ξέρωμε δις τὴν πορεία τῶν λογοτεχνημάτων ὑπάρχουν συνήθως δύο τρόποι, μὲν μιὰ δύοματία διεθνῆ ἀς εἰποῦμε. "Αγ ὁ συνθέτης τὰ τοποθετῆ λογικά, φυσιολογικά, ἀπὸ τὸ Α πρὸς τὸ Ω γὰ ποῦμε ἔτσι, τότε αὐτὸ λέγεται «αδ ου = ἀπὸ τὸ αὐγό». "Αγ δημως δρχίζη ἀπότομα, προβάλλοντας τὸ σημεῖο, τὸ σπουδαῖο, ποὺ θέλει, τότε λέγομε «IN MEDIAS RES = ἐν μέσοις πράγμασι». Αὐτὸ τὸ μοτίβο πάγτοτε συμβαίγει γὰ εἶναι πιὸ ἔλκυστικό. "Ωστε «IN MEDIAS RES» ἐδῶ ὁ Ξενόπουλος. Σκύδοντας τώρα πάγω στὸ κείμενο, διακρίνομε δρκετὲς μεταφορές, παρομοιώσεις, ἀντιθέσεις, ἐπαναλήψεις, κλιμακώσεις, ἀναφωνήσεις, ἐπιμερισμούς (π. χ. «ποιητήν, ἄνθρωπον, φίλον»), ἀσύνδετα (π.χ. «ὅ πόλεμος, ὁ μεγάλος, δ λαμπρός, δ νικηφόρος»). "Αλλὰ τὸ ἀξιοπρόσεκτο ἐδῶ εἶναι τὰ πολλὰ ἐπίθετα καὶ δὲν εἶναι «κοσμητικά» (αὐτὸ πολλὲς φορὲς δὲν λέει τίποτε), ἀλλ' εἶναι... οὐσιαστικά, ἀν μπορούσαμε γὰ ποῦμε, προσδιοριστικά καὶ δηλωτικά τῶν στοιχείων τῆς προσωπικότητας τοῦ ποιητοῦ μας. "Αλήθεια, γὰ μιὰ ἐγδιαφέρουσα «ἐργασία», ἀπὸ τὰ 15... περίπου ἐπίθετα, ποὺ προσδιορίζουν ἐδῶ τὸν Μαβίλη, γὰ παίρην καθένας ἀπὸ ἕνα καὶ γὰ τὸ δικαιολογῆ, γὰ τὸ ἀναλύῃ. "Ας τὰ μετρήσωμε... ἔχοχος (ποιητής), θαυμάσιος (ἄνθρωπος), λαμπρός (φίλος), γενναῖος (πολεμιστής), σπάνιος (ποιητής), εὐγενῆς, δυνατός, γενναῖος, ἀγαθός, μεγαλοφυῆς (ἄνθρωπος), θετικός, έραθος (μελετητής), ἀληθινός (φιλόσοφος), εἰλικρινῆς, εύσυνείδητος (ἐργάτης), ντροπαλός τέλος (ποὺ εἶναι «δ τόγος τοῦ δλου»).

Κεντρικὴ ἴδεα: Στὸ πρόσωπο τοῦ Μαβίλη παίρνουν τὴν πιὸ ἀρμονικὴ δημιοκαταληξία τά: μεγάλος ἄνθρωπος, μεγάλος ποιητής, μεγάλος πατριώτης.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ - ΙΔΕΕΣ (Παράγωγα τοῦ κεντρικοῦ): "Αγ μεταφράσωμε κάποια ὑπέροχα σημεῖα τοῦ «Ἐπιταφίου Περικλέους» Θουκυδίδου, μὲ κάποια ἀλλαγή, τότε ἔχομε τόσο οἰκεῖα μας αὐτὰ τὰ «ἄλλα νοήματα»: α) «Καὶ οὐ πολλοῖς τῶν Ἐλλήνων, ὥσπερ τῷδε δ λόγος ἀν φνείη ισόρροπος τῶν ἔργων = καὶ δι' δλίγους ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες τὰ λό-

για τους ἀπεδείχθησαν Ισόρροπα (Ισόδιαρα) μὲ τὰ ἔργα τους, καθηλώς ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὸν προκείμενο γενέρο.

6) «... καὶ κρίγαντες τὸ εὔδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον τὸ εὕψυχον, μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικούς κινδύνους = καὶ ἀφοῦ ἔθεώρησε δὲ ή γενναῖοψήχια εἰλαὶ ἐλευθερία, ηδὲ ἐλευθερία εἰλαὶ εύτυχία, δὲν ἔδειλιασε τοὺς πολεμικούς κινδύνους».

γ) «Τὸ εύτυχές ἐστι οἷς ἀν λάχωσι τῆς εὐπρεπεστάτης τελευτῆς, καὶ οὓς δὲ βίος ἔξυμετρηθή, ἔγευδαιμονῆσαι τε καὶ διοίως ἔγελευτησαι = Ἡ εύτυχία ἀγήκει σ' ἔκειγους ποὺ θὰ τοὺς λάχῃ δ τιμητικώτατος θάνατος καὶ σὲ δσους ή ζωὴ ἔδοθη σὲ σύμμετρη ἀναλογία, ὥστε καὶ νὰ ζήσουν εύτυχεῖς καὶ ν' ἀποθάνουν στὸν ἔδιο θαθμὸν εύτυχίας».

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι η ἀπλὴ καθαρεύουσα, κρουστή, ἐκφραστική, κυλάει ἀσίαστα καὶ δὲν κουράζει καθόλου.

ΥΦΟΣ: «Ο Κάλβος σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι θὰ ἔλεγε: «σοδιαρδν, ὑψηλὸν δῶσε τόνον, δὲ λύρα· ἔργον ἡρώων ὑμνοῦμεν». Ἀλλὰ καὶ δὲ Ξενόπουλος, δὲς μὴν ἔχη λύρα, κι δει εἰγαι πεζδε δ τόνος του, διμως κατορθώγει γὰ δώση ὑφος σοδιαρδ, ὑψηλό, διμητικό, δπου τὸ καλεῖ η περίστασι.

Ψυχολογική ἔρμηνεία: Πολλές φορὲς μιλοῦμε γιὰ πατριδολατρικὰ συγαισθήματα, ποὺ συγχρόγως διμως ἔχομε τὴν... ἔνοχὴ δὲι μόλις ἐπιδερμικὰ καὶ ἀδιαθα μᾶς δρίσκουν. Ἐδῶ διμως δὲν εἰναι τὸ ἔδιο: ἔδῶ «στῶμεν καλῶς!» μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ ιερὸ σφάγιο! Κύματα ἔθγικῆς ὑπερηφανείας φουσκώνουν τὰ στήθη μας. Μὰ γιὰ τέτοιες ἐκλεκτὲς ἔθελοθυσίες ἔχουν γίνει τέτοιοι στίχοι: «μιακρὺς δ λάκκος π' ἀνοιξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου!» καὶ «σηκώστε τὸν πόνο σας ψηλὰ σὰν τοῦ Εύαγγελισμοῦ τὸν ἄγιο κρίνο, σηκώστε τὸν πόνο σας ψηλὰ κι δ Διεγνής δὲ θέλει θρῆγο!». Ἀλλὰ εἶναι φανερὸ πώς μέσα στὸ χορὸ τῶν συγαισθημάτων ποὺ μᾶς συνέχουν κορυφαῖο εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Εἶναι: ἀλλεις ἔκεινες οἱ ὥρες ποὺ ἔχει κῦρος αὐτὸ ποὺ πεθαίνοντας ἐψέλιζε δ Σολωμός: «δὲν τῷλπιζα γάναι: η ζωὴ μέγα καλὸ καὶ πρῶτο»· κι ἀλλεις οἱ φοθερές στιγμές πού, τοῦτος δὲ δλόγιομος στὰ αἴματά του ώραιος μιχητῆς ἔεψυχωντας, πρόλαβε νὰ μᾶς μηνύσῃ μὲ τοῦ Δρίσκου τὰ πουλιὰ τὸ ώραιο μήνυμά του καὶ μαζὶ ιερὴ ἐντολὴ γιὰ μᾶς: «Ἐπερίμενα δλας τὰς τιμάς, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μιαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου!».

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: Βέβαια γιὰ τὸν Μαβίλη ἔχουν γραφῇ πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα. Γιὰ κείγους ποὺ τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν θαυμάζουν καὶ θέλουν νὰ πάρουν μιὰ πλατύτερη κατατόπιαι γι' αὐτὸν τὸν ἔεχωριστὸ ἄνθρωπο, πολὺ καλὴ συμβολὴ θὰ δώσῃ τὸ τεῦχος 91 τῆς «ἔλληγνικῆς δημιουργίας»,

άφιέρωμα στὸ Μαδίλη. Ἀπὸ τὸ δὲ θέμα «Μαδίλης» φυσικὰ ἐνδιαφερόμασθε τώρα ἐδῶ γιὰ τὴν ἐθνικοπατριωτική του δρᾶσι καὶ τὸ θάνατο του. Ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ χῶρο σταχυολογοῦμε μερικά: Τὰ ποιήματα «τοῦ ποιητῆ Λ. Μαδίλη» Κ. Παλαμᾶ, «Στὸ Λορέντσο Μαδίλη» Μ. Σιγούρου, «Λ. Μαδίλης» Τ. Μπάρλα, «Λορέντσος Μαδίλης». Ν. Σαντοριναίου, «ἐλέγετο στὸ Μαδίλη» Μ. Μαλακάση, «Περιστέρια» Πολυδ. Παπαχριστοδούλου, «Γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Λ. Μαδίλη» Γ. Σουρῆ.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΗΛΡΟΡΜΗΣΗ: Τὸ θέμα «Μαδίλης» είναι ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ ὅλοι οἱ καλλιτέχνες μποροῦν γ' ἀκογύσουν ἐπάνω του τὴν εὐαίσθησα τους καὶ γὰρ γυμνάσουν δημιουργικὰ τὴν φαντασία τους γιὰ γὰρ δώση μορφὲς καὶ συνθέσεις δυνατές καὶ δημοφερες. Βέβαια δ σπάνιος ἐκεῖνος ἄγθρωπος ήταν τόσο σεμνὸς ποὺ ἀπ' ἐκεῖ «ἀπ' τὸ ἥλυσι περιθέλι» δὲ θέλει, δὲν περιμένει τέτοια πράγματα. Μόνο νά, ποὺ θὰ ηταν τοῦτο μιὰ δικαίωσι τῆς ἀπρόσωπης Ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀγυπολόγιστη... ὥφελεια τῶν δημιουργῶν στὴν περιοχὴ τῆς Τέχνης. Ποιήματα —πέρα ἀπ' αὐτὰ τὰ λίγα καὶ ...ἀγαινικὰ ποὺ ἀραδιάσαμε πιὸ πάνω— ἔξοχα μποροῦν νὰ γίνουν, κυρίως στὴ μορφὴ τῶν ὑμητικῶν ὥδων καὶ τῶν ἐπιγραμμάτων. Στὶς ἄλλες χώρες οἱ ποιητὲς συνηθίζουν γιὰ τοὺς μεγάλους ἀνδρες καὶ κάγουν τὰ λεγόμενα «κάντο» δικός μας δ N. Καζαντζάκης πόσα δὲν ἔχει συνθέσει! «Ἐπειτα τὸ συγκεκριμένο δικό μας ἀγάγγωσμα — Βέβαια ή πλούσια σὲ περιεχόμενο ζωὴ του (Κέρκυρα - Γερμανία) δίγει τόσα ἔξαισια ταμπλώ, ἀλλὰ ποιός ζητάει τέτοιες πολυτέλειες; — δίνει λαδὴ γιὰ δυνατά, συγκλονιστικά ζωγραφήματα. Μὰ μήπως ἐθνικὸ μελδόραμα δὲν γίνονται οἱ σελίδες τῆς πολυτάραχης ζωῆς του Ιδίως ἔκείνη ή ἀκροτελεύτια στὸ Δρίσκο, τὴν ἡμέρα ποὺ τὸν «ἔτυλιξε ή δόξα στὰ ἀγιασμένα δαφνοστέφανά της; Ἀλήθεια ποιός βαθύφωνος θὰ πῇ τὸ «Ἐδίσα Μαδίλη! Εδίσα!»;

«Ἀλλὰ ἀσφαλῶς γνωρίζομε διὶ σὲ πολλές ἀπὸ τὶς ἄλλες χώρες δ κινηματογράφος προσφέρει στὸ κοινὸ μιὰ ώραιά, ὥφελιμη καὶ ἐνδιαφέρουσσα προσφορά· μιὰ δυωδήποτε —κυρίως γιὰ τοὺς νέους— ἐθνικοπαιδευτικὴ δημιουργία: διογραφοῦνται... ἀπὸ τὴ μεγάλη δύνη τῆς τέχνης, τῆς πολιτικῆς, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: «Ἀλλοι τὸ θέλουν γενρολογία σὲ διηγηματικὴ μορφὴ. Δὲν είναι ἀκριβῶς αὐτό. Βασικὰ είναι πεζογράφημα μεταξὺ περιγραφῆς καὶ χαρακτηρισμοῦ. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι λέγεται «σκιαγραφία προσώπου». Πάγτως ἔχει λειψά στοιχεῖα γιὰ γὰρ τὸ ποῦμε διογραφία, κριτικὴ μελέτη ή δοκίμιο.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Βέβαια ἀφοῦ δ συγγραφέας μας πεθαίνει τὸ 1951, τυπικὰ τουλάχιστον φαίνεται διὶ δὲν ἀγήκει μόνον στὴν τόσο περιεκτικὴ καὶ γό-

νιμη Ε' περίοδο (1880 - 1920). Άλλ' θμως δεν ξέπουλος δένει δήνει δημιουργία —έκεινη τουλάχιστον πού τὸν ἀντιπροσωπεύει— στὰ δψιμα μεσοπολεμικὰ καὶ προπολεμικὰ χρόνια.

ΣΧΟΛΗ: Τὸ πλαίσιο του βέβαια εἶγαι ή Νέα Ἀθηναϊκὴ Σχολὴ (τοῦ Παλαμᾶ), ποὺ τῆς εἶγαι δ' θασικώτερος πεζογράφος. Σωστότερα τὸν τοποθετοῦμε, δταν συμφωνήσωμε δτι ἀνήκει στὸν λεγόμενο «Νεοεπταυγισιακὸν κύκλο».

ΓΕΝΙΚΗ ΤΕΝΤΥΠΩΣΗ: Καὶ τίποτε ἄλλο γὰρ μήν ἐγγωρίζαμε η γὰρ τύχη γὰρ μὴ μάθωμε γιὰ τὸ Μαθίλη, ἀπ' αὐτὲς τὶς δυὸς σελίδες θμως ἔγοιώσαμε δτι ἔδω πρόκειται γιὰ μιὰ ἐκλεκτή, μιὰ προγομιούχα ὑπαρξίη, ἔγαν τοῦχο ἀνθρωπὸ ποὺ δὲν ἦταν μόγον «ρητήρ λόγων», ἀλλὰ πρὸ πάντων «πρηκτήρ ἔργων». Δὲν ἦταν μόγον διωπηλὸς στοχαστής καὶ φιλόσοφος, δι μελετήτης τῆς ἰδιαιχῆς φιλοσοφίας τῆς... ἀταραξίας, ἀλλ' ἔκεινος ποὺ στὴν κάθε μέρα του εἶχε σύνθημά του τὸ «VIVERE PERICULOSAMENTE = ζῆν ἐπικιγδύνως». Πολλὰ εἶναι τὰ διδάγματα ποὺ δίνει η περίπτωσι «Μαθίλης», ἀλλὰ «τὸ μέγιστον μάθημα» ποὺ διφήσε στὸν «ἐπιγιγνομένους» εἶναι η θυμαματή συνέπεια λόγων καὶ πράξεών του. Καὶ πρέπει γὰρ συμφωνοῦμε μ' αὐτὸ ποὺ εἴπε δ Σπ. Μελᾶς: «τὰ δεκατετράστιχά του — μ' ὅλο ποὺ εἶναι δύσκολο— μπορεῖ μιὰ μέρα γὰρ ξεπεραστοῦν. Αὐτὸ τὸ τραγούδι θμως, ποδγραψὲ μὲ τὸ αἷμα του, ἐπισφραγίζοντας μιὰ ζωὴ καθιώμένη ἀπόλυτα στὸ ὑψηλότερο ἰδανικὸ —στὴν ίδεα τῆς Ἑλλάδος— θὰ μείνει αἰώνιο».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη τὸ 1867 στὴν Πόλη ἀπὸ Ζακυνθίους, καὶ στὴ Ζάκυνθο ἀνετράφη καὶ ἐμεγάλωσε· ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικά, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τὰ φοιτητικά του χρόνια «τὸν εἶχεν ἀρπάξει ὅλον ή λογοτεχνία». Σεμνός, θετικός, εύσυνείδητος, καλωσυνάτος, ἀφωσιώθη «ψυχὴ καὶ σώματι» στὴν πεζογραφία, ποὺ κυριολεκτικά τῆς κατεκάλυψε τὸ χῶρο! Τὶ μεγάλη καὶ τὶ ποικίλη πνευματικὴ καρπογονία! Διηγήματα, μυθιστορήματα, χρονογραφήματα, ἀπομημονεύματα, θεατρικά ἔργα, κριτικὲς μελέτες, ἐπιστολές, πραγματίες, φιλολογικὲς ἐπιφυλλίδες. Ἀκαταπόνητος λοιπὸν καὶ πολυγραφώτατος («ρεκόρ» στὸν νεοελληνικὸ πεζὸ λόγο). Ξεπερνάει τοὺς 100 τόμους τὸ δόλο ἔργο του. Γι' αὐτόν, περισσότερο ἀπὸ κάθε νεοέλληνα συγγραφέα, πρέπει νὰ πούμε πῶς βρίσκει χροῦσῃ ἐφαρμογὴ ἔκεινο τῶν Λατίνων: «nulla dies sine linea = καμμία ήμέρα χωρὶς γραμμὴ» (δηλαδὴ χωρὶς νὰ γράψῃ η τουλάχιστον νὰ διαβάσῃ «γραμμές», γιὰ νὰ κριτικάρῃ). Γενικὰ ἦταν ἔνα πολὺ ζωντανὸ στοιχεῖο, ποὺ ἔντονα ἐσημείωσε τὴ δημιουργική του παρουσία στὴ νεοελληνικὴ ζωὴ (τέλη 19ου καὶ πρῶτο μισὸ τοῦ 20οῦ), ποὺ τόσο εἶχε ἀνάγκη ἔνα τέτοιο ἀνθρωπὸ! Ἀρ-

χισυντάκτης τῆς «Ἐστίας» τὸ 1890, διευθυντής ἀπὸ τὸ 1896 τῆς «δια-
πλάσεως τῶν παιδῶν», περιοδικοῦ ποὺ τόσο ἐδίδαξε καὶ ἐφρονημάτισε
καὶ ἔτερψε δόλοκληρη γενιά· τὸ 1927 ίδρυε τὸ περιοδικὸ «Νέα Ἐστία»,
ποὺ τὴ συνεχίζει σήμερα ὁ Π. Χάρης. Πολλές κοινωνικές, καὶ καλλιτε-
χνικές διακρίσεις ἔλαβε, τὸ δὲ 1931 ἐκλέγεται ἀκαδημαϊκός. Στὸ γλωσ-
σικὸ του ὄργανο ἀποφεύγει τὶς ἀκρότητες· δημοτικοτῆς ποὺ δὲν προ-
πορεύεται, ἀλλ' ἀκολουθεῖ τὸ κοινό. 'Ο Ξενόπουλος στὴν ἀρχὴ ἔδωσε
ἡθογραφίες τῆς Ζακύνθου κι ὑστερα τῆς ἀθηναϊκῆς ζωῆς. Τοῦ ἀναγνω-
ρίζεται ἡ τιμὴ ὅτι εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἀστικοῦ μυθιστορήματος καὶ
θεάτρου στὴν Ἑλάδα.

Συγγραφικό του ἔργο (τὸ ἀντιπροσωπευτικώτερο):

α') Διηγήματα: 'Ο Κακός δρόμος, στρατιωτικὰ διηγή-
ματα, πῶς πολεμοῦν, πετρίες στὸν ἥλιο.

β') Μυθιστορήματα: Κόκκινος βράχος (νουθέλλα),
ἡ τιμὴ τοῦ ἀδελφοῦ, πλούσιοι καὶ φτωχοί, δύσματα κι ὁ Κοσμάς, δύ-
σμάκης.

γ') Θεατρικά: Οἱ φοιτηταί, Στέλλα Βιολάντη, Φωτεινὴ¹
Σάντρη (ὁ κόκκινος βράχος, διασκευασμένος), Ψυχοσάβδατο (ἔνα δύει-
ροδράμα), τὸ μυστικὸ τῆς κοντέσας Βαλέραινας, τὸ φιόρο τοῦ Λεβάντε.

δ') Κριτικὲς μελέτες: Γιὰ τὸ Ζολὰ (τὸ Γάλλο),
Γρυπάρη, Λασκαράτο, Καβάφη (εἶναι πρὸς τιμὴ του ὅτι ἡδη ἀπὸ τὸ
1900 εἰχε προφητεύσει τὴ δόξα τὴν παγκόσμια τοῦ μεγάλου 'Αλεξαν-
δρινοῦ μας).

Στὸν συγγραφέα μας «πολλὰ καταμαρτυροῦσιν», ὅτι τὸ ἔργο του
εἶναι ἄνισο καὶ ὅτι κάνει μεγάλες παραχωρήσεις «στὸ ἀγοραῖο γοῦνστο».
"Ισως, ἀλλ' ἐνσυνείδητα ὁ Ξενόπουλος ἀπευθύνεται στὸν μέσο ἀναγνώ-
στη καὶ ἔχει τὴ συναίσθησι ὅτι ζῇ καὶ δημιουργεῖ σὲ μιὰ κρίσιμη καμπῆ
τοῦ νεοελληνικοῦ βίου, ἀρχές τοῦ αἰώνα μας, τότε ποὺ ἡ χώρα μας ἀρχί-
ζει νὰ παίρνῃ τὴν ἀστικὴ διαμόρφωσι καὶ νοοτροπία. Σεμνὰ καὶ ὑπεύ-
θυνα λέγει ὁ Ἰδιος· «ἄν δὲ στάθηκα ἔνας μεγάλος πεζογράφος, στάθηκα
δύως ἔνας πρόδρομος, ἔνας δῆμος, ἔνας δάσκαλος ἢν θέλετε». Βλέπε
καὶ Π. Νικοδήμου «συνοπτικὴ ἐπισκόπησι τῆς νεοελληνικῆς λογοτε-
χνίας», σελ. 362.

Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ

Ζαχ. Παπαντωνίου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: 'Ο Ζαχ. Παπαντωνίου, στηριγμένος στὸ ὅγηστικὸ τρα-
γούδι: «τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ», ἔγραψε τὸ δράμα «'Ο δρκος τοῦ πεθαμένου».

Στήγη Εἰσαγωγὴ αὐτοῦ τοῦ ἔργου του δὲ Z. Παπαντωνίου ἔγραψε τὴν μελέτην, ποὺ περιλαμβάνεται στὸ βιβλίο τοῦ Ο.Ε.Δ.Β. γιὰ τὸ «Τραγούδι: τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ» καὶ σ' αὐτὴ τὴν μελέτην τοῦ γιὰ δάσι ἔχει τὰ μελέτην τοῦ ἀειμυγήσου N. Πολίτη, 1885, ποὺ εἶχε ἀποκαταστήσει τὸ θέμα τῆς προελεύσεως, διαδόσεως καὶ μιμήσεως τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ.

ΝΟΗΜΑ: Μέσα στὸ χῶρο τῶν τραγουδιῶν, ποὺ λέγονται «μπαλάντες» ἢ παραλογές, τὸ ἐλληνικὸ δημοτικὸ «Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ» ἔχει ἔξαιρετικὴ θέσι. 'Ο Φωριέλ παρουσίασε πρῶτος τοῦτο τὸ τραγούδι, 1825, σὲ μιὰ περίοδο, ποὺ δὲ Ρομαντισμὸς στὴν Εύρώπη βρισκόταν στὸ μεσουράνημά του. Τὸ τραγούδι τοῦτο θεωρήθηκε σὰν τὸ ὥραιότερο τοῦ εἰδους, πιὸ δυνατὸ κι ἀπ' τὸ ἔργο «Λεονώρω» τοῦ Μπύργκερ, ποὺ δῆλοι ἔθαυμαζαν μέχρι τότε. Τὸ «τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ» ἔκανε «σεισμὸ στὶς φαντασίες». Μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὰν πρωτάκουστο, ἀκόμη καὶ σήμερα, καὶ μοναδικό. "Ομοιοι θρύλοι καὶ ἐμπινευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ὑπάρχουν σ' δῆλους τοὺς Βαλκανικοὺς λαούς. 'Ἄλλὰ ἐκεῖνο, ποὺ κρατεῖ δικό του, εἶναι ἡ τέχνη του, ἡ ἐλληνικὴ ἀλήθεια κι ἡ προσαρμογὴ του στὶς ήθικὲς εὐαίσθησίες τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ... Στὴ συνέχεια παραθέτει τὸ περιεχόμενο τοῦ τραγουδιοῦ καὶ ὑπογραμμίζει τὶς ἀρετές του (ἔξασια τεχνικὴ, ἀπλότης, ἀρχιτεκτονικὴ κ.ἄ.). Στὴ συνέχεια ἀσχολεῖται μὲ τὴν θέσι τοῦ ἐλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὸ βαλκανικὸ χῶρο. Τονίζει τὴν ὑπαρξὶ δύμοιστήτων σὲ σχετικὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ ἔξαίρει τὴν ἀνωτερότητα καὶ πρωτοτυπία τοῦ ἐλληνικοῦ. Μνημονεύει τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς θεωρίας «ὅτι πρωτότυπο εἶναι τὸ σερβικὸ» Βόλνερ καὶ Ψυχάρη, καθὼς καὶ τὴν βαθυστόχαστη καὶ τεκμηριωμένη ἀντίθεσι σ' αὐτοὺς τοῦ N. Πολίτη, ποὺ συμφωνεῖ κι ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς Σισμάνωφ. Τελειώνοντας ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου συγκρίνει, συσχετίζει, παραλληλίζει καὶ μελετᾶ τὶς δύμοιστήτες, τὶς διαφορές, τὰ ἐλασττώματα καὶ τὰ προτερήματα τῶν σχετικῶν βαλκανικῶν τραγουδιῶν, στὰ δόποια καταλογίζει ἀτέλειες ἡ ἀσυνέπειες, κενά, ἀπαρέσκεια, ἀπουσία αἰσθητικῆς, παραλογισμούς, χοντροκοπία. 'Αντίθετα ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἐλληνικὸ τραγούδι «ἔξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμά του μὲ πλατιὰ φτερὰ σὲ τραγικὸ ούρανό, σὰν πουλὶ ποὺ σκίζει τὴ θύελλα. Κανένα ἔργο τοῦ Νέου 'Ἐλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «Μέσα στὰ τραγούδια.. θὰ τὴν δρῆ πολὺ λογική» «Γενικὰ γιὰ τὸ Ἐλλην. τραγ. τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, σύνοψι περιεχομέγου». Β' «Μέγει τώρα γὰ δίδομε... παραλλαγές ἡ ἀντίγραφα» «θεωρία γιὰ τὴν πρωτοτυπία τοῦ θέματος». Γ' «Δὲν μένει πικρὰ... τὴν πλαστικὴ δύναμή του» «σύγκρισις» βαλκανικῶν καὶ Ἐλληνικοῦ τραγουδιοῦ».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσική έρμηνεία: Τραγούδι, τὸ < μεσν. τραγούδι < τραγουδῶ < τραγωδῶ = ἀσμα. Μπαλλάντα (μπαλάγτα), ἡ < Γαλλ. ballade = εἰδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος μὲ λυρικὰ καὶ δραματικὰ στοιχεῖα. Παραλογή, ἡ (παραλογὴ) < παρακαταλογή (καταλέγω = ἐκθέτω λεπτομερῶς καὶ τραγουδῶ) παρακαταλογὴ < παραλογὴ (ώς ἀμφιφορεὺς — ἀμφορεὺς) καθ' ἀπλολογία = ἀπαγγελία μελοδραματική, ἀσματα ποὺ ἔχουν φανταστική ἢ πλαστή δραματική ὑπόθεσι. Η παραλογή (διαφέρει ἡ λ. παραλλαγὴ) εἶναι ἡ μπαλάντα τῶν ξένων. Βουρκόλακας, δ (καὶ Βρυκόλακας) < σλαβ. vrukolak ἢ ἀπὸ τὴ λ. βουρδούλα (= Φοῦσκα) = δ νεκρός, ποὺ βγαίνει τὴ νύχτα ἀπὸ τὸν τάφο του καὶ κακοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους (λαογρ.). Βρυκολακιάζω, ρ. καὶ βρυκολάκιασμα, τό. Ρομαντισμός, δ = λογοτεχνικὴ Σχολή, τεχνοτροπία. Καβαλάρης, δ < λατιν. CABALLARIUS = ἵππεας, στρατιώτης ἵππικος. Ἰππηλασία (ἵππος + ἐλαύνω) = ἵπποδρομία. Μεταναστεύω < μετ- αναστεύω < μετανάστης < μετὰ + γαίω = ἀλλάζω κατοικία, πατρίδα. Σοθίνισμός, δ = ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἔθιγκισμός. Μακάριος, ἐπίθετο < Γαλλ. MACABRE < MACABRE (= δ Γάλλος ζωγράφος, ποὺ ζωγράφιζε χορὸ σκελετῶν) = νεκρικός, φρικιαστικός. Παραλλαγή, ἡ (παρ. ἀλλάσσω) = διαφορά, τραγούδι σὲ διαφορετικὴ παράδοσι, μορφή. Πανούκλα, ἡ < μεσν. πανούκλα < λατιν. PANICULA < PANUS < Ἑλλ. δωρ. πάνος = θανατηφόρα μεταδοτικὴ ἀρρώστια. Δισάκι, τὸ < δισάκκι < μεσν. δισάκκιον < ὑποκορ. τοῦ δί - σακκος < δίς + σάκκος = ταγάρι διπλός, διπλὸς σάκκος τῶν χωρικῶν.

Πραγματικῶν έρμηνεία: Φωριέλ = Γάλλος ιστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772 - 1844), ποὺ δημοσίευσε συλλογὴ Ἐλληνικῶν δημιοτικῶν ἀσμάτων (1824). Μπύργκερ = περίφημος Γερμανὸς ποιητὴς (1747 - 1794). Τὰ ποιήματά του διαχρίνονται γιὰ τὸ αἴσθημα καὶ τὴν δραματικότητά τους. Τομιαζέο (Θωμαζαῖος) = Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφέας (1802 - 1874). Ἐγκατεστάθηκε στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὸ 1849. Μετέφρασε στὴν Ἐλλην. δημιοτικὴ διάφορα σέρβικα τραγούδια. Ν. Πολίτης = εσφόδς καθηγητὴς τοῦ Παν) μίου Ἀθηνῶν (1852 - 1921). Ἐγραψε πολλὰ λαογραφικὰ μελετήματα καὶ ἔγινε δ «πατέρας» τῆς Ἑλλ. Λαογραφίας (βλ. σελ. 130 Α'). Ψυχάρης Ιω. = "Ἐλληνας λόγιος, καθηγητὴς Νέας Ἐλληνικῆς στὸ Παρίσι, λογοτέχνης. Ὑπέρμαχος τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Δημοτ. γλώσσης. Σάθας Κ. = "Ἐλληνας ιστοριοδίφης (βλ. λέξι σελ. 135 Α') (1842 - 1914) μὲ ἔξαιρετη δρᾶσι καὶ ἔρευνα καὶ συγγραφή. Λεγκράν Αιμίλιος=Γάλλος νεοελληνιστὴς (1841 - 1903). Ἐγραψε πολλὲς ἐργασίες

γιὰ τὴν νέα Ἑλλ. γλῶσσα καὶ φιλολογία. Ἐξέδωσε πολλὰ κείμενα θυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλ. συγγραφέων.

Κεντρική ίδεα: Τὸ ἑλλην. δῆμο. «Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ» εἶγαι πρωτότυπο (μὲ τέχνη, μὲ ἀλήθεια, μὲ εὐαισθησία) καὶ πρότυπο τῶν σχετικῶν τραγουδιῶν τῶν Βαλκ. λαῶν.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα τῆς μελέτης εἰναι ἡ δημοτική.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἴγαι λεπτὸ κι εὐγενές. Ἐχει ἀμεροληψία καὶ εἰλικρίνεια.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὶς Μελέτες (κριτικὲς μελέτες). Ὁ Ζαχ. Παπαντωνίου, ἔκτὸς ἀπὸ τὰ ὅλα λογοτεχνικά του ἔργα, ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν τεχνοκριτική.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλ. πεζὸ «ἡ Δάφνη Ἀγ. Ὄρους».

Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ

Δημοτικό

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Τὸ ἀσμα περὶ τοῦ ἀδελφοῦ, δστις ἀποθανῶν ἐγείρεται τοῦ τάφου πρὸς ἐκτέλεσιν ὑποσχέσεως καὶ φέρει εἰς τὴν ἀπορφαγισθεῖσαν μητέρα τὸ μόνον ἐπιζῆσαν τέχνον τῆς, τὴν εἰς τὰ ἔνα ὑπανθρευμένην ἀδελφήν του, κοινότατον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, εἴγαι ἐπίσης διαδεδομένον εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἐκ τῆς ταυτοτητος ὅχι μόνον τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων καὶ λεπτομερειῶν τῶν ἀσμάτων τούτων γίνεται κατάδηλον, διτε ἦτο τὸ πρότυπον πάντων καὶ ἕξ ἔνδος λαοῦ μετεδόθη τὸ ἀσμα εἰς τοὺς λοιπούς. Καὶ ὑπεστήριξαν μέν τινες διτε διαδοχὴν εἴγαι δ σερβικὸς ἢ δ βουλγαρικός, ἀλλ᾽ διτε τὸ πρότυπον ἦτο ἑλληνικὸν καὶ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παρέλαθον οἱ ἄλλοι λαοὶ τοῦ Αἴμου προσεπάθησαν ὑποδείξαντες ἐκδοθείσην κατὰ τὸ 1885. Τὴν δὲ γνώμην ταύτην παρεδέχθησαν πολλοί, ἔντονος καὶ δ βούλγαρος καθηγητῆς Ἰεράν Σισμάγος, δημοσιεύσας ἐκτενῆ μονογραφίαν περὶ τοῦ θέματος τούτου». Ν. Πολίτης «ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ», σελ. 140.

249

Πρέπει άκομη γάλ μελετηθή ή κριτική μελέτη του Ζαχ. Παπαντωνίου, «Νεοελληνικά 'Αναγγώσματα» τάξ. Δ', σελ. 205, πρίν άρχιση γάλ αγαλύη κανείς τό δημοτικό τραγούδι: «Τοῦ γεχροῦ ἀδελφοῦ».

ΝΟΗΜΑ: Μιὰ χήρα μάνα μὲν έννια γυιούς καὶ μιὰ κόρη ζοῦν ἀγαπημένοι κι εύτυχισμένοι. 'Η μοναχοκόρη ἥταν γιὰ δῶσις ἡ συμπλήρωσι τῆς εύτυχίας! Τὰ κάλλη τῆς κόρης φρόντιζε ἡ μάνα νὰ τὰ κρύθῃ ἀπ' τὰ πολλὰ μάστια. Τὰ προξενιὰ γιὰ τὴν Ἀρετὴ ἥρθαν μακριά, ἀπ' τὴν Βασιλῶνα. Γίνεται οἰκογενειακὸ συμβούλιο. Οἱ 8 ἀδελφοὶ δὲ θέλουν νὰ ξενιτέψουν τὴν μονάκριδή τους ἀδελφή· ὁ Κωνσταντῖνος θέλει καὶ καταφέρνει νὰ πείσῃ καὶ τοὺς ἄλλους. Τὸ δικαιολογεῖ σᾶν ἔνα ἀποκούμπι στὰ ξένα τὸ πάντρεμα τῆς ἀδελφῆς ἑκεῖ. 'Η μάνα ἀρνεῖται· τοῦ φέρνει πολλὰ ἐμπόδια: θανάτους, ἀρρώστιες, χαρές, λύπες. Πῶς θὰ ἀντέξῃ ἡ μάνα μοναχή; 'Ο Κωνσταντῆς παίρνει τὸν ὅρκο τὸ βαρύ, γιὰ νὰ πείσῃ τὴν μάνα, ὅτι ἀν τύχουν τέτοια δεινά, νὰ τῆς φέρη πίσω τὴν Ἀρετὴ.

"Εγινε ὁ γάμος· ἀλλὰ νά! Μπήκε χρόνος καταφαμένος κι ἔπεσε ἀρρώστια καὶ πέθαναν ὅλα τ' ἀδέλφια· κι ἔμεινε ἡ μάνα μονάχη κι ἔρημη. "Ηθελε τὴν κόρη της νὰ τῆς κρατήσῃ συντροφιά. 'Η Ἀρετὴ δύμως δὲν εἶναι ἔδω. Παραλογισμένη ἡ μάνα ἀπ' τὸν ἀδάσταγο πόνο τῆς ξελογιάζεται· ἡ παφάκρουσι τῇ σπρώχνει στὸν τάφο τοῦ Κωνσταντῆ καὶ τοῦ γυρεύει νὰ κρατήσῃ τὸν ὅρκο του καὶ νὰ φέρη τὴν κόρη της πίσω. Μεγάλη ἡ δύναμι τῆς κατάρας τῆς μάνας! 'Η γῆ ἄνοιξε κι ὁ Κωνσταντῆς βγήκε. "Εγινε τὸ θαῦμα... Μὲ ταχύτητα πρωτόγνωρη ὁ Κωνσταντῆς (τὸ σύννεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρι χαλινάρι) φτάνει στὸ σπίτι τῆς ἀδελφῆς του. Τὴν βρίσκει νὰ χτενίζεται. Τὴν χαιρετᾷ καὶ χωρὶς πολλὲς ἔξηγήσεις τὴν παίρνει μαζί του, παρὰ τὸ ξάφνιασμα, ποὺ ἔνιωσε ἡ ἀδελφή του. Στὸ δρόμο τὰ πουλιὰ ξαφνιασμένα ἀπ' τοὺς παράταρους νυχτερινοὺς καθαλάρηδες φανερώνουν τὴν ἀπορία τους μὲ διάλογο σὲ φωνὴ ἀνθρώπινη. 'Η Ἀρετὴ τ' ἀκούει κι ἀπορεῖ καὶ ρωτᾷ τὸν ἀδελφό της· κι ἔκεινος μὲ πολλὲς ὑπεκφυγὲς καὶ μεγάλη προσοχὴ ἀπαντᾶ στὶς καυτὲς ἔρωτήσεις τῆς ἀδελφῆς του. Τὰ πουλιὰ σ' ὅλο τὸ δρόμο τὰ ἴδια λένε, τὶς ἴδιες ἀπορίες ἔκφράζουν μὲ ἀνθρώπινη δομιλία. "Ωσπου ἡ Ἀρετὴ ἀκούσε τό: «Γιά ἴδες θάμα κι ἀντίθαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο, / τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος» κι ὑποψιάζεται κάτι τὸ ἀπίθανο κι ἀποκρουστικό. Προσέχει κι ἔξετάζει τὸν ἀδελφό της. 'Αλλὰ δὲ βλέπει τὴ λεβεντιὰ τοῦ Κωνσταντῆ. Τὸν ρωτᾷ κι ἔκεινος βρίσκει τὴν ἀρρώστια γιὰ δικαιολογία. Τρέχουν, τρέχουν καὶ εἶναι τώρα κοντά στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριού. Καὶ ξαφνικὰ χάνεται ἀπὸ μπρός της ὁ Κωνσταντῆς. 'Η Ἀρετὴ ἔκθαμβη μένει· ἀκούει τὴν πλάκα νὰ βροντᾶ τὸ χώμα καὶ βουίζει... Μονάχη μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά της ξεκινά καὶ πάει στὴ μάνα της. Κανεὶς δὲν φαίνεται στὸ σπίτι νὰ τὴν ὑποδεχτῇ. "Ολα εἶναι ρημάδια ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι (κῆπος, χωρτάρια, παράθυρα...). Χτυπά τὴν πόρτα. 'Η μάνα φοβάται πῶς εἶναι ὁ Χάρος. 'Επὶ τέλους ἀνοίγει. Μάνα καὶ κόρη ἀγκαλιάζονται καὶ πεθαίνουν ἀπ' τὴ μεγάλη τους συγκίνησι.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' στίχ. 1 - 5 «Οἱ καλές ἡμέρες μᾶς πολυμελοῦσι οἰκογενείας κι οἱ φροντίδες τῆς μάνας γιὰ τὴν κόρην». Β' στ. 6 - 17 «Ἀγιτιθέσεις στὸ γάλιο τῆς Ἀρετῆς, δρκος Κωσταντῆ». Γ' στ. 18 - 28 «Σκληροὶ χρόνοι, θάνατος ἀδελφῶν, ἀπαιτήσεις μάνας». Δ' 29 - 34 «ἡ γενραγάστασι τοῦ Κωσταντῆ». Ε' 34 - 41 «Συγάντης Κωσταντῆ καὶ Ἀρετῆς». ΣΤ' 42 - 65 «Ἐπιστροφή, διάλογοι». Ζ' 66 - 68 «ἡ ἔξαφάνισι τοῦ Βρυκόλακα». Η' 69 - 81 «ἡ θλιβερὴ συγάντησι μάνας καὶ κόρης». Θ' 82 «ὁ πικρὸς θάγατος».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Χρογῶ (γεν. πληθ.), ἥ γεν. πληθ. τοῦ κρόνος τογίζεται στὴ λήγουσα, δταν πρόκειται γιὰ ἡλικία, ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλες περιπτώσεις. Τότε χάνεται συγήθως τὸ τελικὸν ν. π.χ. πόσω (γ) χρονῶ (γ) εἶγαι; Εἶγαι δέκα χρονῶ (γ). Εἶγαι δουλειὰ δέκα χρονῶ (γ). Ἀφεγγα, τὰ (ἀστερ. + φέγγος) = χωρὶς φέγγος, σκοτεινός. Μόρτη: μισθρόθη, μισθρόη ἥ ἀντικατάστασι τοῦ λαπὸν τὸ ρ εἶγαι συγήθησι: ἀδελφός, ἀδερφὸς κ.ἄ. Ἀπιλογήθησι (ἀπελογήθησι) = μιλησεις. Γῇ χαρὰ (ἀντὶ ἡ χαρά). Δίσεκτος, ἐπίθ. < μεσον. δίσεκτος < βίσεξτος < λατιν. **bisextus** = χρόνος ποὺ ἔχει 366 ἡμέρες. Ο λαὸς ἐπίστευε ὅτι τὸ δίσεκτον ἔτος ἦταν χρόνος ἀπαισίος καὶ πλήρης δυστυχίας, γι' αὐτὸν δὲν ἀπεφάσιζαν νὰ κάνουν μεγάλα ἔργα (γάμους, ἀγορὲς κ.ἄ.). Κακὸς χρόνος. Ὁργισμένοι μῆνες (μιτφ. ἀντίθετοι, δύσκολοι, δυστυχεῖς) = ἀπὸ τὴ δυστυχία, ποὺ φέρνουν στοὺς ἀνθρώπους, θὰ νόμιζε καγεὶς ὅτι ἔχουν ὄργισθη κατὰ τοῦ ἀνθρώπου. Θανατικό, τὸ = θανατηφόρος ἐπιδημία, παγούκλα, χολέρα. Ἀνέσπα (ἀνασπῶ = σύρω πρὸς τὰ ἄνω, σύρω) = τραβοῦσε τὰ μαλλιά της, χτυποῦσε τὸ κεφάλι της ἀπὸ τὴ θλῖψι. "Αἰντε (καὶ ἀιντέστε) ἐπιφ. παρακελευστικὸν = ἔς, ἐμπρός, ἔλα, ἐλᾶτε. Κιλαηδῶ < κελαηδῶ < ἀρχ. κελαδῶ μὲν ἐπιδρασι τοῦ οὐσ. ἀηδόνι. Κόρη νῦμορφη < κόρην δημορφη (ὅπως τὴν οἰκοκυρὰ > νοικοκυρά). Ἀγτίθαμα < ἀντὶ ἐπιτατ. + θάμα = μεγάλο, ἀπίστευτο θαυμα. Πανώρια < Παγώριος ἐπίθ. (παν - ὥραιος, παντώρια) = πολὺ διωρφη. Μανταλωμένα < μανταλώνω < μεταγ. μανδαλῶ < ἀρχ. μάγδαλος (καὶ μάνδαλον, τὸ) = μιχλὸς σύρτης θύρας.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Αὔγερινὸς = ὁ πλανήτης Ἄφροδίτη, ποὺ συνοδεύει τὸν ἥλιο στὴν κίνησί του, ἀλλοτε πρὸ αὐτοῦ (αὔγερινός, ἀστροτῆς αὐγῆς Ἐωσφόρος: ἔως = αὔγη) καὶ ἀλλοτε μετ' αὐτὸν (ἀποσπερτῆς, Ἐσπερος). Προξενητάδες, οἱ = οἱ μεσολαβητὲς γιὰ τὸ γάλιο, ἀντιπρόσωποι τοῦ γαμπροῦ, ποὺ πᾶνε στὴν οἰκογένεια τῆς νύφης γιὰ συζήτησι, γιὰ τὰ ἀρραδωνιάσματα. Πολλὰ καὶ ποικίλα κατὰ τόπους εἶγαι: καὶ τὰ σύμβολα, ποὺ φέρουν μαζί τους οἱ προξενητάδες (ἔργαλεῖα, ρόκα, κου-

θάρια κλπ.). Θανατικό, τὸ = ἐπιδημία, πανούκλα. Πολλές τέτοιες ἐπιδημικές αρρώστιες ἔπεισαν κατά καιρούς, παλιὰ ἀλλὰ καὶ σήμερα, καὶ ἐξωλόθρευσαν χιλιάδες λαοῦ (διάδασε τὸ μυθιστόρημα τοῦ Α. Καμύ, Ἡ πανούκλα, ἔκδ. Ἀργυρας 1972). Δίσεχτος = δ χρόνος ποὺ ἔχει 366 μέρες. Κάθε 4 χρόνια τὰ μὲν 3 ἔχουν 365 μέρες τὸ δὲ τέταρτο ἔχει 366. Ο Ἰούλιος Καίσαρ, 45 π.Χ., ἐπειδὴ κάθε χρόνος ἀφηγε καὶ μερικὰ λεπτὰ τῆς ὥρας στὸν ἐπόμενο χρόνο καὶ ἔφτασε στὸ σημεῖο ὥστε οἱ γιορτὲς τοῦ χειμῶνα νὰ γιορτάζωνται καλοκαίρι, ἀγέθεσε στὸν Ἀλεξανδρινὸ ἀστρονόμῳ Σωσιγένῃ νὰ διορθώσῃ τὸ λάθος. Ο Σωσιγένης ἀπεφάσισε νὰ προσθέσῃ τὸ δίσεκτο χρόνο· δηλαδὴ στὸν τέταρτο χρόνο πρόσθεσε μία ἡμέρα, γιὰ νὰ καλύψῃ τὴ διαφορά· ἡ μέρα αὐτὴ προστέθηκε μεταξὺ 24ης καὶ 25ης Φλεβάρη· ἡ 24 τοῦ Φλεβάρη λεγόταν ἔκτη πρὸ τῶν Καλενδῶν τοῦ Μάρτη· ἀφοῦ προστέθηκε καὶ μιὰ μέρα ἀκόμη μετὰ τὴν ἔκτη (24) τοῦ Φλεβάρη, ὡνομάσθη διεσ - ἔκτη καὶ δ χρόνος δίσεκτος (= δ χρόνος ποὺ δ ἀριθμός του είναι διαιρετός μὲ τὸ 4). Σήμερα ἡ πρόσθετη ἡμέρα ἀκολουθεῖ τὴν 28 Φλεβάρη. Γιὰ τοῦτο δ Φλεβάρης στὸ δίσεκτο χρόνο ἔχει 29, ἐνώ στους ἄλλους χρόνους 28 μέρες. Στ. 30: ἡ γῆς ἀγαπαράχτηκε κι δ Κωσταντῆς ἔδηγηκε: Ἡ γενεράνστασι τοῦ Κωσταντῆ λέγεται βρυκολάκιασμα. Ο λαὸς πιστεύει πώς οἱ βρυκόλακες τὴν ἡμέρα ἀγαπαύονται καὶ τὴν νύχτα ἐμφανίζονται βλαπτικοί. Πιστεύουν πώς οἱ ψυχὲς τῶν ἀμαρτωλῶν βρυκολακιάζουν, ἡ καὶ ἀλλες ψυχὲς δταυ δὲν διαδαστοῦν καλὰ ἡ ἀν τὸν γενέρο δρασκελίση γάτα. Γιὰ τοῦτο δ γενέρος φρουρεῖται δλη τὴ νύχτα. Ο Κωσταντῆς ὅμις δὲ μοιάζει μὲ βρυκόλακα, δὲν ἔχει κάτι τὸ ἀποκρουστικὸ ἢ τὸ φρικιαστικό. Εἶναι δ ἔδιος δ λεβεντονίδης, μόνο ποὺ μαράθηκε ἡ ὅμιορφή του γιότη. Ὡς τὰ ἄλλα δ Κωσταντῆς παραμένει δ ἔδιος, γιὰ τοῦτο κι ἡ Ἀρετή δὲν τὸν ὑποψιάζεται. Βαδυλώνα, ἡ = πόλι τῆς Μεσσοποταμίας πλούσιωτάτη. Στ. 44: μ' ἀγθρωπιγὴ ὅμιλια: Στὴ δημοτικὴ ποίησι πολλὲς φορὲς τὰ πουλιὰ ἔχουν λάθει ἀγθρώπιγη ὅμιλια. Εἶναι δ πολύτιμος σύντροφος, δ σύμβουλος, δ βοηθός κι δ παραγγελιοδόχος τοῦ Ἑλληγα. Ἄλλα καὶ δλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως (στ. 31 - 32) συμπάσχουν καὶ βοηθοῦν τοὺς Ἑλληνες. Στ. 55, στὸ "Αι - Γιάννη: Πρέπει νὰ είναι ἐκκλησιά ἡ μοναστήρι τοῦ Ἀγ. Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου καὶ τό: ἐχ τὲς βραδύς, πρέπει νὰ σημαίνη παραμονὴ τοῦ Θεολόγου (8 Μάη). Τὰ πολλὰ καὶ ὠδικὰ πουλιά, ἡ διμολογία τοῦ ποιητοῦ ("Απρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν) συνηγοροῦν γιὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ Μάη· κι οἱ στίχοι: 55 - 56 μὲ τὸ πολὺ λιβάνι συνηγοροῦν γιὰ τὴν παραμονὴ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου (7 Μάη). Ἀκόμη δ λαὸς πιστεύει ὅτι τὸν Μάη οἱ ψυχὲς βγαίνουν στὸν Ἀπάνω Κόσμο καὶ μάλιστα κάθε ψυχοσάββατο τοῦ Μάη. Μπάλσαμο, τὸ < ιταλ. **balsamo** < ἐλλ. βάλσαμον = ἀρωμα-

τικὸν ρετσίνι ἀπὸ διάφορα φυτὰ καὶ τὸ δγομα τῶν ἀρωματικῶν αὐτῶν φυτῶν. Υπάρχει καὶ τὸ φυτὸ μπαλσαμόχορτο. Καρυοφύλλι, τὸ = ἀρωματικὸ φυτὸ τῶν κήπων.

ΕΘΙΜΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: στ. 1, ἡ ἀπόχτησι πωλῶν ἀγοριῶν καὶ μᾶς κόρης ἡταν μεγάλη χαρὰ κι εὔχη γιὰ τοὺς "Ἐλληνες ἀπὸ παλιά. Τὴν κόρη τὴν ἐφρόντιζαν πάρα πολύ, γονεῖς κι ἀδελφοί. (Βλ. συμπεριφορὰ ἀδελφῶν καὶ γονέων στὴ Ναυσικᾶ, ζ' 68 - 70 η' 3 - 6, μτφρ. "Ἐφταλιώτη - Ποριώτη"). Στίχ. 3, οἱ "Ἐλληνες κατὰ τὴν Τουρκοκρατία δὲν ἔφηγαν τὰ παιδιά τους νὰ βγαίνουν ἔξω, μήπως τὰ ἰδῃ Τούρκος καὶ τὰ ἔχει ὑπ' ὅψι του γιὰ τὸ παιδιομάζωμα... Ἰδιαίτερα ἂν ἡταν κορίτσια ὅμορφα, οὕτε ὁ γείτονας δὲν μποροῦσε νὰ τὰ ἰδῃ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τούρκοι ἀρχικὰ ἔδειχγαν κάποιο σεβασμὸ στὸ χριστιανικὸ γάμο, οἱ χριστιανοὶ προξένευαν ἡ στεφάνων τὰ παιδιά τους ἀπὸ μικρά, πολὺ μικρά (βλ. σελ. 136 Α'). Τὸ ἔθιμο τοῦ προξενητῆ ἡ τῆς προξενήτρας εἶναι παλιό. Στ. 11, ὁ μισεμός, τὰ ταξίδια στὴν ἔνειτια εἶναι πολὺ παλιά στοὺς "Ἐλληνες καὶ πολὺ ἀγαπητά. Ο Κωσταντῆς φαίγεται γιὰ ταξιδευτῆς καὶ κκοσμοπολίτης ἄγνωραπος, μὲ πλατειές ἰδέεις κι εὐρύτητα ἀγυτιλήφεως. Γνωρίζουν τὰ δίσεχτα χρόνια καὶ μάλιστα ἔχουν πολλές διοξασίες πάνω σ' αὐτά. Στ. 20, θυμίζει μεγάλες ἀρρώστιες, ποὺ ἔσθησαν δλόκηληρες οἰκογένειες (πανούκλα, χολέρα, φυματίωσι). Στ. 22, τὰ μοιρολόγια ἀπὸ παλιά εἶναι γιὰ τοὺς "Ἐλληνες ἡ «ἄκρα ἔκφρασις» τῆς θύλιψεως. Συγαχόλουθο τοῦ μοιρολογίου εἶναι καὶ τὸ τράβηγμα τῶν μαλλιῶν καὶ τῶν μανδηλιῶν τῆς κεφαλῆς. Στ. 25, θυμίζει τὴν πίκρα τῆς ἔνειτιας, ποὺ τέσσο θλιβερὰ τραγούδησαν οἱ "Ἐλλήνες. Στ. 26, θυμίζει τοὺς στίχ. 15 - 17, τὸν δρόκο, ποὺ δὲν ἀθετοῦσαν οἱ "Ἐλληνες. Στ. 30 - 32, τὸ θαῦμα καὶ ἡ συμπάθεια τῆς φύσεως στὸν Κωσταντῆ. Στ. 34, θυμίζει τοὺς στίχ. 4 - 6. Ἡ κόρη συνεχίζει τὴν συνήθεια τῆς μάνας κι ἀς πῆγε σ' ἄλλους τόπους εἶναι δειμένη μὲ τὴ μάνα τῆς κι ἀς μὴ κινδυνεύῃ ἀπὸ Τούρκους... Στ. 38 - 39, τὰ μιαῦρα πρέπουν στὴ λύπη, τὰ λευκά στὴ χαρὰ (βλ. Πλάτωνος Κρίτων 2). Στ. 64, θυμίζει τὸ ξανθὸ γένος τῶν Ἀτρειδῶν, τοῦ Ἀχιλλέα καὶ ἀλλων διακεκριμένων "Ἐλλήνων, ἡταν τὸ χρῶμα τῶν Ἀχαιῶν, τὸ ἀγαπητὸ χρῶμα τῆς ἀρχαὶς καὶ γέας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. Μουστάκι, τὸ < μουστάκιον < μιστάκιον < ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. μύσταξ = οἱ "Ἐλληνες φέρουν μουστάκι σὰν ἔνδειξι παλλήκαριᾶς. Στ. 73 - 74, θυμίζουν τὴν ἀνασφάλεια καὶ τὸν τρόμο ποὺ περγοῦσαν οἱ "Ἐλληνες ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δόλιος, α, ο (δειλαῖος) = δυστυχισμένος (διαφέρει τὸ δόλιος = παγοῦργος).

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Ο ἀγνωστος ποιητῆς ἀνοίγει τὴν αὐλαία μὲ συγαισθήματα χαρᾶς καὶ γαλήγης, ποὺ γιώθει ἡ πολυμελής οἰκογένεια.

Άριέσως τὰ συναισθήματα αὐτὰ ἀκολουθοῦνται ἀπὸ ἀγτίθεσι, θλῖψι καὶ καταστροφῆ. Άριέσως μετὰ ἀκολουθεῖ δὲ βαθὺς πόνος κινδύνη τῆς χαροκαριέντης μάνας, ποὺ ξεσπᾶ σὲ κατάρες· ἀνατριχιάζει καὶ τρέμει δὲ ποιητὴς μόλις νεκρανασταίνεται δὲ Κωσταντῖνος. Τὸ ταξίδι τοῦ γενέροῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς του ἔχουν συγκλονίσει σὲ μεγάλο βαθμὸν τὸν ποιητὴν. Ιδιαίτερα δὲ αἰφνιδιαστικὴ ἔξαφάνισι τὸν συνταράζει. Καὶ τελειώνει μὲν τῇ θλῖψι γιὰ τὸ ρημαγμένο σπίτι καὶ ἀπέραντη λύπη καὶ συμπάθεια γιὰ τὸ δίδυμο αὐτὸν θάνατο μάνας καὶ κόρης! Τὸ τραγούδι αὐτό, ποὺ εἶναι μιὰ τραγῳδία συγοπτική, συγκλονίζει κι ἐμᾶς. Ή ψυχή μας σφίγγεται κι ὁ νοῦς σταματᾷ, μόλις προσπαθήσουμε νὰ βάλουμε τὸν ἑαυτό μας στὸ περβάλλον τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ. Ποτὲ δὲν θὰ γιώσουμε τόση θλῖψι καὶ τόση ταραχὴ ἀπὸ κανένα ἄλλο ἀνάγγωσμα τῆς παγκοσμίου δραματουργίας.

Καλολογικά στοιχεῖα: Ἐπίθετα: μονάκριβη, πολυαγαπημένη, φρόνιμος, μοναχή, ἀνθρωπινή, γόμορφη, ἀδικο, παράξενο, μεγάλο, περιττό, πανώρια, ξανθά, ὅμορφο, μοναχή, γυμνούς, ξερό μαῦρο, σφαλιστή, σφιχτά, δόλια, γλυκιά. Σύνθετα: Μονάκριβη, πολυαγαπημένη, ἀφεγγα, μοιρολογιόταν, μυριανάθεμα, ἀναταράχτηκε, κοντολυγίζει, παρεμπρός, ἀγνίθαμα, πανώρια, καρυοφύλλι, σπιτοπαράθυρα, πικροχάροντας. Ἀσύνδετα: στίχοι 1 - 3, 4 - 5, 9 - 11, 13 - 14, 15 - 17, 22 - 24, 42 - 44, 70 - 69. Πολυσύνδετα: στίχ. 18 - 21, 31 - 32, 76 - 78. Ἐπαναφορές: τὴν κόρη, τὴν κόρη. Στὰ ξένα, στὰ ξένα, στὰ ξένα. Κι ἂ μόρτη, κι ἂ μόρτη. Γιέ μου, γιέ μου. "Αγ τύχη, ἀγ τύχη, ἀγ τύχη. Σ' ὅλα, σ' ὅλα. Βλέπει, βλέπει, βλέπει. "Αγ είσαι, ἀγ είσαι, ἀγ είσαι. Σήκω, σήκω κ.ἄ. Παρομοιώσεις: Σὰν καλαμιά στὸν κάμπο. Σὰν πουλιά, σὰ χελιδόνια. Ἀγτίθεσι: Πίκρα - χαρά. "Εν διὰ δυοῖν" σχῆμα: στ. 5, στ' ἀστρι καὶ στὸν αὐγερινό (ἀντὶ στ' ἀστρι Αὐγερινό). Ὄπερβολή: οἱ στίχ. 30 - 32. Ὄποφορές - Ἀγθυποφορές: στίχ. 13 - 14 - 17, 37 - 39, 40 - 41, 46 - 47, 51 - 52, 53, 54, 55 - 56, 61, 62, 63 - 54, 65, 80, 81. Ἀντονομασία: Αι - Γιάννη (ἀντὶ ἔκκλησιά). Διαχωρισμός: στίχ. 49. Ομοιοτέλευτο: στίχ. 47 - 48. Μεταφορές: Μονάκριβη, (ἥλιος δὲν τὴν) εἰδεῖ, περνοῦμε (11), ἀσκημα (12), ὀργισμένοι (19), ἔπεισε (20), σέργη (45), γυμνούς (70), ἐρράγισε (60). Ἀλληγορία: χορτάρια φυτρωμένα (ἀντὶ ρημαγμένο τὸ κατώφλι). Οἱ διάλογοι: τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι πολὺ ὅμορφα βαλιμένοι, γιομάτοι πυεῦμα, μελαγχολία καὶ φρίκη. Εἰκόνες εἶναι πλούσια σκορπισμένες σ' ὅλο τὸ παίημα. Εἰκόνες ποὺ συγκινοῦν, συγκλονίζουν καὶ συνταράζουν κάθε ἀνθρώπινη ψυχή. Εἰκόνες ποὺ πυρπολοῦν, ποὺ καίγε τὸν ἐσωτερικό μας κόσμο.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ή μάγα: Φιλόστοργη γιὰ ὅλα τὰ παιδιά, ιδιαίτερα γιὰ τὴν μονάκριβη κόρη. Μάγα μὲ ἀγάπη ἀμετρητή, μὲ ἀγάπη ποὺ καίει τὴν ίδια ἄλλα καὶ τὰ παιδιά της. Ή ἀπύθμενη αὐτὴ ἀγάπη της, ποὺ

καὶ πιότερο γιὰ τὴν κόρη, τὴν ἔξωθεν γὰ καταραστῇ τὸ γυιὸ τῆς, ποὺ ἀθέτησε τὴν ὑπόσχεσί του, ποὺ πάτησε τὸν ὅρκο του. Ἀγάπη, ποὺ μετατρέπεται σὲ κατάρα, κατάρα ποὺ σχίζει τὴ γῆ, ποὺ σηκώνει νεκρούς. Ἀγάπη, ποὺ μετατρέπεται σὲ παράκρουσι, σὲ τρέλλα, σὲ φυτιὰ ἐκδικήτρια καὶ τέλος σὲ θάγατο...

Ἄρετη : Ἡ σεμνὴ ἀλλὰ κι ὅμορφη κόρη· ἡ δειλή, ἡ πειθαρχική, ἡ φοβισμένη κόρη κι ἀδελφή. Ἡ Ἀρετὴ εἶναι ἡ σεμνή καὶ γνήσια Ἐλληνοπούλα ποὺ πειθαρχεῖ στὶς ἀπόφεις μᾶς πατριαρχικῆς οἰκογένειας, ποὺ δέχεται νὰ ξενιτευθῇ γιὰ νὰ παντρευτῇ, ἀλλὰ ποὺ δ νοῦς της εἶναι διαρκῶς πίσω στὸ σπίτι της· ἡ κόρη, ποὺ ἔχει μὲς στὴν ψυχὴ της τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ σπίτι της, τὰ ἀδέλφια της, τὴν μάνα της! Ναι, στὴν μάνα της, ποὺ τέσσερα τῆς στοιχίσει αὐτή της ἡ ἀγάπη...

Κωσταντίνης : Ὁ γνήσιος τύπος τοῦ Ἐλληνα, ὁ ταξιδευτής, ὁ κοσμοπολίτης καὶ πραματευτής ποὺ τὸν συγκινοῦν τὰ ξένα ἀκρογιάλια, οἱ ἄγνωστες πολιτείες, ποὺ γυρίζει σὰν τὸ μελίσσι, παίρνει τὸ μέλι καὶ τὸ φέρει στὴν πατρίδα. Ὁ στυλοβάτης τῆς οἰκογένειας, ἀφοῦ ἔχασε τὸν πατέρα του. Ὁ γυιὸς δ μεγάλος, δ πρωτότοκος, ποὺ συνεχίζεται σ' αὐτὸν ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια. Ὁ ὥραιος, δ λεβέντης, ποὺ νοιάζεται γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀδελφῆς, ἀλλὰ καὶ τὴ συντροφιὰ τῆς μάνας. Ὁ σταθερὸς χαρακτήρας, ποὺ ὅρκίζεται βαρὺ ὅρκο, γιὰ νὰ καθησυχάσῃ τὴ μάνα του καὶ ποὺ γεκρανασταίγεται γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τοῦτο τὸν ὅρκο καὶ μὲ αὐτὴ τὴν νεκρανάστασι: Θὰ ἴκανοποιήσῃ τὸ μητρικὸ σπαραγμό. Ὁ ξύπνιος καὶ λογικός, δ συναισθηματικὸς καὶ φιλάδελφος Κωσταντίνης, ποὺ μᾶς ἐκπλήγσει καὶ μᾶς συνταράσσει μὲ κάθε του κίνησι, μὲ κάθε του πρᾶξι ἀλλὰ καὶ μὲ κάθε του ἀνάθλεμα... Ὁ λεβέντης, ὅμορφος, ἔξυπνος, φιλάδελφος... Ἐλληνας!

- ΝΟΗΜΑΤΑ:
1. Μεγάλες εἶναι οἱ φροντίδες τῆς μάνας γιὰ τὰ παιδιά, ιδιαίτερα γιὰ τὰ κορίτσια.
 2. Τὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο γιὰ μεγάλα θέματα εἶναι ἀπαραίτητο.
 3. Η μάνα στὴν χαρὰ καὶ στὴ λύπη θέλει δλα τὰ παιδιά της κοντά της.
 4. Οἱ ἐπιδημίες εἶναι ἡ προσωποποίησι τοῦ ὀλέθρου.
 5. Η εὐτυχία δὲν κρατεῖ πολύ.
 6. Ὁ ὅρκος εἶναι ιερὸς κι ἀπαραθίστας.
 7. Ἡ ἐκπλήρωσι τοῦ ὅρκου εἶναι ὑποχρεωτική.
 8. Η κατάρα τῆς μάνας σχίζει καὶ τάφους ἀκόμη.
 9. Η σκέψη τῆς κόρης εἶναι πάντα πίσω στὸ σπίτι της, κι ἀς παντρεύτηκε.

10. Τὰ παιδικά βιώματα παραμένουν στή ψυχή μας μέχρι τὰ βαθιά γεράματα.
11. Στοῦ πονεμένου τὸ σπίτι ὅλα εἶναι θλιμμένα.
12. Ἡ μεγάλη θλίψι μπορεῖ γὰ δόῃγήσῃ καὶ στὸν αἰφνίδιο θάνατο.

Κεντρικὴ ἴδεα: Ἡ τήρησι τοῦ ὅρκου εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Κι ὁ ζωγ-
ταγὸς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη γὰ τηρῆση τὸν ὅρκο του, ἀφοῦ κι ὁ πεθαμέ-
νος νεκρανασταίνεται γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ὑπόσχεσὶ του, ποὺ τὴν
περιέβαλε μὲ τὰ δεσμὰ τοῦ ὅρκου. Ἡ ὑπόσχεσι κι ὁ ὅρκος ἔχουν στὸ ποίη-
μα τοῦτο στενὴ σχέσι μὲ τὴν ἔννιτιά. Τὴν ἔννιτιά ποὺ τόσο ἀπασχόλησε
κι ἀπασχολεῖ τὴν Ἑλληνικὴ φυλή. Κι ἡ μάνα δὲν ἥθελε γὰ διώξῃ τὸ
μονάκριδο λουλούδι της στὴν ἔννιτιά. Ἄλλ’ ὁ Κωσταντῆς ζωγταγὸς ὠρκί-
στηκε καὶ νεκρὸς πραγματοποίησε τὸν ὅρκο του!.. Ἔφερε τὴν ἀδελφή του
ἀπ’ τὰ ἔνα...

ΥΦΟΣ: Τὸ ὄφος εἶναι γλαφυρό. Ἐχει λέξεις διαλεγμένες κι ἐκφράσεις
γιομάτες εἰκόνες εἰκόνες ὑφηλές, μεγαλόπρεπες κι ἀξιοθαύμαστες.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ δημοτικὴ μιὰ δημοτικὴ καθαρή, ἀφεγάδια-
στη, ποὺ φαίνεται γὰ ἔπηδᾶ ἀπ’ τὸ λαὸν αὐθεντικὰ γνήσια. Οἱ τύποι:
μόρτη, γῆ χαρά, ἀγιούς, ἔρητη, μινημειό, κ.ἄ., τῆς δίγουν τὴν τέλεια τεκμη-
ρίωσι, τὸ αὐθεντικὸ πιστοποιητικὸ γιὰ τούτη τὴν προέλευσί της.

ΧΡΥΘΜΟΣ: Ὁ ρυθμὸς εἶναι ταχὺς καὶ γοργοκίνητος καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα
τόσο ταχύς, ποὺ δὲν ιγγος αὐτὸς τῆς γρηγοράδας σὲ συνεπαίρει καὶ σ’
ἀνυψώγει σὲ κόσμους αἰθέριους, σὲ κόσμους δυείρου.

METRO: Τὸ τραγούδι τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ στίχους ιαμβικούς 15συλλά-
βους ἀνομοιοκαταλήκτους (παροξυτόνους). Οἱ στίχοι μαστορικὰ διαλεγμέ-
νοι ἀπὸ τὸν ποιητὴ λαό, σμιλεύμενοι ἀπὸ ἀπλές, ἀπλοϊκές λέξεις ἀρμονικὰ
συνταιριασμένες στὸν ρωμαλέο 15σύλλαθο μᾶς παρουσίασαν ἔνα ποιητικὸ
μεγαλούργημα, ποὺ δημιούργησε τὸν δὲν ἔχει ἡ προσωπ. ποίησι. Πόσο ρῆγος δὲ
γιώθουμε, δταν διαβάζουμε ἔνα τοὺς στίχους: Γιά ἴδες θάμα κι ἀντί-
θαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο, / τέτοια πανώρια λυγερή γὰ σέργη ὁ πεθα-
μένος!, «κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκεν κι ἀπέθανεν κι οἱ δύο» στίχοι ποὺ
ἀποπνέουν τόγους ὑφίστης συγκινήσεως, διμορφιᾶς καὶ θλίψεως. Στίχοι
ποὺ ἀθελά τους σοῦ θυμίζουν δτι εἰσαι ἀνθρωπος...

ΤΟΜΗ: Ἡ τομὴ τοῦ στίχου εἶναι σ τ α θ ε ρ η.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ τραγούδι τοῦτο ἀγήκει στὶς π α ρ α λ ο γ ἐ σ (ἢ μπαλλά-
τες)· οἱ παραλογές εἶναι μικρές τραγωδίες· ποιηματα δραματικοῦ πλα-
στοῦ περιεχομένου, ποὺ συγκλονίζουν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ μὲ τὴ δραμα-

τική τους ἀνέλιξι (τὸ γιοφύρι τῆς Ἀρτας, τὸ κάστρο τῆς Ὁριᾶς, τὸ τραγούδι τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ κ.ἄ.).

Οἱ ἀρχαῖοι

Γιάννη Ψυχάρη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «...Κάτι σάλεψε, κυμάτισαν τὰ πλήθη, / ξέσπασε φωνὴ καὶ μοῦ ἀποκρίθη: / Εἰν' ἐδῶ κλειστοὶ μὲς στὰ κιβούρια, / μὲς στὰ τυλιγάδια εἶναι κρυμμένοι, / —γιὰ νεκροὺς η πλάση ἀς μὴν τοὺς κλαίη!— / ὥ, οἱ πηγές οἱ ἀθόλωτες τῆς Σκέψης, / οἱ ἀσυγέφιαστοι τῆς Τέχνης οὐρανοί, / οἱ Ἄθανατοι κι ώραιοι... / Κι ἀπ' τοὺς πάπυρους ἔκείνους μιὰ ψυχὴ / θάρρεψα πώς χύθη, / καὶ γραικήθηκ' ἔνας ὅμινος θριαμβευτής, / κι ἀπ' τῶν τάφων ἔδγαινε τὰ βύθη / ...”Οπου τόποι, ὅπου γεράματα θὰ σπείρουμε / μιὰν Ἑλλάδα καὶ μιὰ γιότη. / Καὶ δικό μας φῶς θὰ ρίξουμε, / ὅπου θάμπωμα καὶ βράδιασμα στὴ φύση...».

“Ετοι βλέπει τοὺς ἀρχαίους μας ὁ μεγάλος Παλαιμᾶς μας στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Μὰ ὁ Ψυχάρης ἐδῶ, ἀνεβαίνοντας στὴν Ἀκρόπολη καὶ «βάζοντας τὸν δάκτυλόν του εἰς τὸν τύπον τῶν ήλων» τοὺς γιώθει πιὸ κοντά, συνομιλητές καὶ συμποσιαστές του, μὲ σάρκα καὶ δστά...

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: “Ο Ψυχάρης ζώντας στὰ ξένα, στὴ Γαλλία, βαθὺς ὅμως ἐλληνολάτρης, σὸν πρωτοήρθε στὴν Ἀθήνα τόσο πολὺ ἐντυπωσιάστηκε, ποὺ ξέσπασε στὸ παρακάτω πηγαῖο ἐγκώμιο: Τώρα ποὺ πάτησε τὸ πόδι του σ' αὐτὸν τὸν ιερὸ χῶρο νιώθει τόσον εύτυχισμὸ ποὺ ἀς πεθάνη! Έδῶ, ὅπου φύτρωσαν καὶ ἐκπορεύτηκαν οἱ ὑψηλεῖς ἰδέες καὶ οἱ καλές τέχνες, η Ἰδεια η φύση στάθηκε δάσκαλος σοφίας καὶ καλλιτεχνίας ἀξεπέραστος.” Ολα σὸ τοῦτο τὸν προνομιούχο καὶ εὐλογγμένο χῶρο εἶναι ἀριογία καὶ ρυθμός. Κι δεσες θύελλες νὰ ξεσπάσουν ἐνάντια στὴ χαριτωμένη γῆ, διοι βάρδοις κι ἀν μολύνουν, τελικὰ η Ἀθήνα μὲ κορώνα τὴν Ἀκρόπολή της θὰ μένη ἄδιλα φτη καὶ ἀπειραχτῇ στοὺς αἰῶνες. Έδῶ ἔξησε ἔνας κόσμος ἀνεπανάληπτης δμορφιᾶς καὶ σοφίας. Καὶ οἱ πιὸ ἀπλοὶ ἀνθρωποι εἶχαν γγώση καὶ ὑπερευαισθησία στὸ δμορφό καὶ τὸ ἀληθινό. Άλλα τὸ σημαντικότερο εἶναι πώς... τοὺς παρθενῶνες τοὺς στέριωσε δχι ὁ ἔνας, δ. ξεχωριστός, ἀλ-

λὰ ἡ συλλογικὴ προσπάθεια καὶ ἡ δημιουργικὴ συνεργασία ἀνθρώπων ποὺ διάθεται τὴν ἀρετὴν τῆς λιτότητας καὶ ἀθόλωτη τὴν ματιά.

Καὶ στὴ συνέχεια ἔξομολογιέται ὁ Ψυχάρης πόση λατρεία νιώθει γιὰ τοὺς ἀρχαίους. Δὲν εἶναι μέρα —ἰδίως οἱ χειμωνιάτικες— ποὺ νὰ μήν τοὺς συγαναστρέφεται, νὰ μήν νιώθῃ ἐνα μαζί τους καὶ ἐννοεῖ τὴ μελέτη ποὺ τοὺς κάνει ἀπὸ τὰ βιθλία. Ἀλλὰ τώρα πού ῥθε στὴν Ἀθήνα κι ἀνέδηκε στὴν Ἀκρόπολη πώς ἔτσι βρῆκε ἐκεὶ πάνω μαζεμένους τοὺς πιὸ ἐπιφανεῖς ἀρχαίους: "Ἄλλοι στὶς κερκίδες τοῦ Διονυσίακοῦ θεάτρου (κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη), ἄλλοι στὰ σκαλιά τοῦ Παρθενώνα, βιθισμένοι στὶς σκέψεις τους καὶ ἀπορροφημένοι στὸ κουβεντολόδι τους: 'Ο Σωκράτης, ἐκεῖνος ὁ ἀξιαγάπητος καὶ λατρεμένος γέροντας, ποὺ δλα τὰ καμώματά του, σοθαρά καὶ ἀστεῖα, ἔχουν μιὰν ἀμίμητη χάρη. Πιὸ πέρα ὁ γερο - Ήρόδοτος διηγέρεται καὶ δὲ σώνει ἀπολαυστικὲς ἴστορίες στὰ ἑλληρόπουλα, ποὺ τὸν ἀκοῦγε μαγεμένα. 'Ο διμότεχνός του Θουκυδίδης, σωστὸ λιοντάρι, σοθαρὸς καὶ βαθιὰ προσθληματισμένος, πασχίζει νὰ διασταυρώσῃ πληροφορίες, ἐλέγχει, κριτικάρει. Πιὸ πέρα οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί. 'Ο πανόμορφος καὶ καλοσυνάτος γέρος Σοφοκλῆς, τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι. 'Ο ιερόπρεπος καὶ σὰν πολεμιστὴς Αισχύλος, ἀπόμερα ὁ μελαγχολικὸς καὶ μαζὶ σατιριστὴς Εὐριπίδης, ποὺ κανεῖς δὲν τὸν ἔφτασε στὶς βαθυστόχαστες σκέψεις καὶ στὸ πάθος νὰ φέλνῃ τὴν ἀγάπη (τὴν ἐρωτική). Νὰ διως ποὺ δικαιούχος Ἀριστοφάνης ἀλύπητα τὸν σάρκαζε καὶ τὸν κατηγοροῦσε. Καὶ ὁ Περικλῆς, ὁ τρανὸς ἡγέτης, ποὺ τράνταζε τὴν Έλλάδα μὲ τὶς ἐμπνευσμένες δημηγορίες του.

"Α καὶ τὸ πάθος καὶ ἡ φλόγα τοῦ ρίτορα Δημοσθένη! Καὶ στὴ συνέχεια ὁ Ψυχάρης διαθέτει τὰ πιὸ πολλὰ καὶ πιὸ δυγατὰ λόγια γιὰ νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν μεγάλο φιλόσοφο Ἀριστοτέλη. Κανεὶς δὲ μπόρεσε νὰ τὸν πλησιάσῃ στὴ βαρύτητα τῆς σκέψης καὶ στὴν ἀληθοσύνη τῆς κρίσης του. Καὶ πιὸ πέρα ὁ Ξενοφώντας, θαυμαστὴς καὶ ὑποστηριχτής τοῦ δασκάλου του Σωκράτη, μὲ τὸν δικό του τρόπο. Καὶ ὁ γλυκός καὶ αιθέριος Πλάτωνας ποὺ πατάει ἀνάλαφρα στὴ γῆ, ἀλλὰ ἡ ματιά του καὶ οἱ διαλογισμοὶ του εἶναι βιθισμένα στὸν οὐρανό.

Πίσω ἀπὸ τὸν Παρθενώνα, σὲ βαρὺ ἵσκιο συζητῶν οἱ προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι. Παρμενίδης, Ξενοφάνης, Ἐπεδοκλῆς, Ἡράκλειτος, Δημόκριτος. Καὶ ἀπὸ δίπλα τους ὁ Ἀναξαγόρας, ποὺ τοὺς λέει πώς δὲν θά ταν τίποτε δικόσμος χωρὶς τὸν ὄργανωτὴ Νοῦ. Ἀλλὰ κείνη τὴν ὥρα ἀνέβαιναν στὴν Ἀκρόπολη οἱ τραγουδιστάδες — ποιητάδες ἀπὸ τὴν Αἰολίδα καὶ Ἰωνία, μὲ μπροστάρη — σὰ λοχαγό — τὸν "Ο μηρο. Καὶ πιάνουν μιὰ λογομαχία οἱ φιλόσοφοι μὲ τοὺς ποιητές γιὰ τὸ ποιὸς ἔδωσε περισσότερα φωτεινὰ στοιχεῖα στὴν κοιμισμένη ἀνθρωπότητα.

Καὶ καταλήγει —συνεπαριένος καὶ γοητευμένος— ὁ Ψυχάρης ποὺ εἶχε τὴν εὐτυχίαν γὰρ κάμη συντροφιὰ μὲ τὰ δοξασμένα δύναματα τοῦ κόσμου!...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: "Ἄς τὸ δοῦμε σὲ 3 ἐνότητες: α) «Δὲ μὲ μέλει... οἱ ἀρχαῖοι»: Ἐγκώμιο καὶ λόγια λατρείας στὴν Ἀθηναϊκὴν γῆ, τῇ μάνα καὶ τροφὴ σπουδαίων ἀνθρώπων καὶ πολιτιστικῶν στοιχείων.

β) «Ἄμα ἀδειάζω... στὸ ποδάρι» (μιὰ πολὺ μικρὴ ἐνότητα): Ἡ λατρεία του γιὰ τοὺς ἀρχαῖους καὶ ἡ πρώτη ἐντύπωσή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

γ) «Σηκώθηκα... ἔκει πέρα»: (ἐδῶ τὸ ἐκτεταμένο καὶ κύριο μέρος): Ὁ συγγραφέας προσκυνητὴς στὴν Ἀκρόπολη, όπου φαντάστηκε πώς βρέθηκε ἀνάμεσα στὰ κορυφαῖα δύναματα τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαιότητας.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Δὲν ἔχομε γλωσσικὲς δυσκολίες: Πρόστυχος: Βέβαια ἐδῶ δὲν μπορεῖ γὰρ εἶναι ἡ κακὴ, ἔννοια, «ὁ παλιάνθρωπος» ποὺ λέμε σήμερα, ἀλλὰ κάτι... ἀθώοτερο: ὁ πολὺ ἄσημος, δ τυχαῖος, κάτι ἀνάλογο μὲ τὸ «χυδαιός», ποὺ σημαίνει ὁ πολὺ λαϊκός. Σατυρικά: Ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ λέμε «σατυρικά» (καὶ «σατιρικά») σήμερα, δηλαδὴ διακωμαδώντας, χλευάζοντας. Μόνο ποὺ ἐδῶ ἔχομε γὰρ παρατηρήσωμε πώς τὸ θέλαμε μὲ τι (σατιρικά), ἀπὸ τὸ σάτιρας λατιν. SATURA, καὶ δχι «σατυρικά» αὐτὸ μὲ υ εἶναι πολὺ πιὸ περιορισμένος τύπος, ἀπὸ τὸ σάτυρος, Σάτυρος (αὐτὰ τὰ δικιμιακὰ δύτα ποὺ συντρόφευαν τὸ Βάκχο). Ἐποιένως σατυρίζω = κάγω σὰν τάτυρος. Μαριόλος = τσαχπίνης, παιχνιδιάρης, γοητευτικός, ἀπὸ τὸ βεν. MARIOLO (μαργιολιά = ἔρωτικὸ τέχνασμα, τσαχπινά). Μόνο ποὺ δὲ μᾶς φαίνεται τόσο ταιριαστὸ γὰρ λένη τὸν θιλυρένο καὶ ἀπόκοσμο Εύριπιδη «μαριόλο». Δωρισμός = Ἡ χρήση στὴ γλώσσα τύπων τῆς δωρικῆς διαλέκτου (π.χ λέγομες ἀντὶ λέγομεν, ταῖς ἀντὶ τῆς κλπ.) ἐνῷ βέβαια βασικὸ γλωσσικὸ ὅργανο τοῦ Εύριπιδη, μιὰ καὶ δλων τῶν τραγικῶν εἰναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: "Οπως θὰ παρατηρήσωμε σὰν πραγματολογικὰ στοιχεῖα μᾶς ἀπασχολοῦν τὰ δύναμτα, αἵτες οἱ κερυφαῖες φυσιογνωμίες τῆς ἀρχαιότητας. Ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν γιὰ τὰ πιὸ γνωστά μιας (ἀπὸ τὴν ἴστορία κλπ.) δὲν χρειάζεται γὰρ κάνωνει λόγος ἀπλῶς

τὰ ἀραδίάζομε συγκεντρωμένα: Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Θουκυδίδης, Ἡρόδοτος, Ξενοφῶν, Ἡράκλειτος, Περικλῆς, Δημοσθένης, Ὁμηρος. Ὅσο γιὰ τὰ ὑπόλοιπα —μολονότι κι αὐτὰ δὲ μᾶς εἶναι ἄγνωστα— δημιώς θὰ ποῦμε δυὸ λόγια, γιατὶ εἶναι μορφὲς ποὺ συναντᾶμε κυρίως σὲ μεγαλύτερες τάξεις:

Σ ο φ ο κ λ ἡς: Ὁ πιὸ δημιοφιλὴς δραματικὸς ποιητὴς τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητας. Ἀπὸ τὸν Κολωνὸ τῆς Ἀθήνας (497 - 406)· μεγάλος τεχνίτης τοῦ θεάτρου, ποὺ παρίστανε τοὺς ἥρωές του «Ιδανικούς», δηπως ἔπρεπε νά τ' ναι. Αἰώνια ἀριστουργήματα ἔχουν μείνει οἱ τραγῳδίες του «Ἀντιγόνη», «Οἰδίπους Τύρανος», «Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ», «Αἴας» κ.ἄ.

Α λ σ χ ύ λ ο ις: Προγενέστερος λίγο ἀπὸ τὸν Σωφοκλῆ, ἀλλὰ σύγχρονα ἀνταγωνιζόντουσαν, Ἀθηναῖος τραγικὸς —πιὸ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα (525 - 456). Αὐτὸς ἦναν καὶ γενναῖος μηχανιστής. Οἱ τραγῳδίες του ἔχουν ὅψος, ἵεροπρέπεια καὶ δέος: «Ικέτιδες», «Πέρσαι», «Ορέστεια» (εἶναι τριλογία) καὶ π.

Ε ὑ ρ ι π ί δ ης: Νεώτερος ἀπὸ τοὺς δυὸ δημοτέχνους του (480 — 406), Ἀθηναῖος (καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα). Αὐτός, ποὺ δὲν ἀγαπήθηκε τόσο τότε ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, ἀργότερα, καὶ στὴ σύγχρονη ἐποχῇ, πολὺ ἐκτιμέται. Εἶναι ρεαλιστής, παρουσιάζει τὰ πράγματα δηπως ἔναι. Σπουδαῖα δράματά του: Μῆδεια, Ἰφιγένεια —ἐν Ταύροις καὶ ἐν Αὐλίδι—, Ἰππόλυτος, Τρωάδες, Βάκχαι, Ἐλέγη ἀλπ.

Ἀριστοφάνης, Ἀθηναῖος (445 - 385), ὁ μεγαλύτερος κωμικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητας, ἀλλὰ καὶ δλων τῶν αἰώνων. Εἶναι δὲ κύριος ἀντιπρόσωπος τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμιδίας. Σατίρισε πολὺ τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Εὔριπιδή ἐπίσης πολιτικούς δημιαγωγούς, δηπως τὸν Κλέωνα. Σπουδαῖες κωμιδίες του: Ἐκκλησιάζουσαι, Νεφέλαι, Λυσιστράτη, Βάτραχοι, Ἀχαρνεῖς, Πλοῦτος, Εἰρήνη.

Π ρ ο σ ω κ ρ α τ i κ o i φ i λ ὁ s o φ o i: Μεγάλοι στοχαστὲς τοῦ δου π.Χ. αἰώνα, ποὺ πολλὲς ἀπόφεις τους θεωροῦνται πολὺ «μιντέρεγες» καὶ σήμερα. Ξενοφάνης (δὲ Κολοφώνιος) —580-490— δὲ διδυτὴς τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς (Ἐλέα, πόλη στὴν Κάτω Ιταλία). Π αρ μ ε ν ἰ-δης (540 - 470): Αὐτός, ἀντίθετα μὲ τὸν Ἡράκλειτο ποὺ πρεσδεῖε τὸ «γίγνεσθαι» καὶ τὴν «διαρκῆ ροήν», διεπιτηρεῖε τὸ «εἶναι» τὴν ἀκινησία.

Ἐ μ π ε δ ο κ λ ἡς: Ἀπὸ τὸν Ἀκράγαντα τῆς Σικελίας (483-432); σπ. υδατούς, ποὺ θεωρεῖ ἀρχὴ τοῦ κόσμου τὰ 4 «ριζώματα», πῦρ, ὕδωρ, γῆ, άέρα.

Δημόκριτος: Ἀπὸ τὰ "Αθηναὶ θράκης (460 - 370). Σπουδαῖος στοχαστής, διπρῶτος ὑλιστής φιλόσοφος στὸν κόσμο. Πρῶτος, μαζὶ μὲ τὸ Λεύκιππο, μίλησε γιὰ τὰ «ἀτομα».

Ἀναξαγόρας: Ἀπὸ τὶς Κλαζομενές τῆς Μ. Ἀσίας (498 - 427), διδαξεῖ στὴν Ἀθήνα καὶ ἦταν πολὺ φίλος τοῦ Ηερικλῆ. Ὑποστήριζε ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν τὸ χάος, ἐπελθὼν δὲ ὁ Νοῦς (ὁ Θεός) πάντα ταῦτα ἐπεκόσιψεν».

Χαλκόποδες θεές: Εἶναι οἱ Ἐριγύνες, «τοῦ ἐνόχου βιοτονίστρες, μὲ τὰ φιδίσια τους μαλλιά...», καθὼς λέει κι ὁ Παλαιμᾶς. Κατ' ἄλλους εἶναι πάρα πολλές, κατ' ἄλλους τρεῖς, ἡ Ἀληκτώ, Μέγαιρα, Τεισιφόνη.

Οσο γιὰ τὸν Παρθενώνα, τὴν κεράωνα τῆς Ἀκρόπολης, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν καλλιτεχνημάτων τοῦ... σύμπαντος κόσμου, τὸν ἀργήνοιμε στὴν διάθεση τῶν νεαρῶν μελετητῶν (μὰ καὶ τῶν ἄλλων) νὰ ξέρουν ὅσα πρέπει καὶ θέλουν νὰ ξέρουν σὸν "Ἐλληνες". Ἐδῶ ἀπλῶς θυμίζομε ὅτι ὁ Παρθενών εἶναι ναὸς περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ, μὲ 8 κίονες πλάτος καὶ 17 στὸ μῆκος· τὸν οἰκοδόμησαν οἱ ἀρχιτέκτονες Ἰκτῖνος καὶ Καλλικράτης στὸ διάστημα 447 - 438 π.Χ. Προτοῦ καταστραφῆ, διγλυπτός του διάκοσμος, ἦταν κάτι τὸ καταπληκτικό. Οἱ αἰσθητικοὶ μιλοῦν γιὰ τὶς περίφημες εὐθείες ἢ καλύτερα... καριπύλες τοῦ Παρθενῶνος!...

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Τὸ κείμενό μας εἶναι κατάφορτο ἀπὸ διμορφικές ἐκφραστικές ἀπαλές ὅμιως καὶ διακριτικές, πω̄: «λειτουργοῦν» τόσο εὐχάριστα στὸ αὐτὸν καὶ στὸ μάτι μας. Μεταφορές: Φωτερές ιδέες, μὲ περιχύνουν τὰ λόγια τους, οἱ στίχοι του ἔδραξαν φωτιά, τὸν ἔκαμψε κουρέλι. Παρομοιώσεις: Σὰ βούλα, σὰν τὴ ζάχαρη, ἦταν ἔνα γλέντι, σὰν τὸ λιοντάρι, σὰν τὶς φλόγες, ἦταν πυρκαϊά. Μιὰ ἀντογομαριά: τὰ σκυλιά, ἀντὶ οἱ σκληροὶ καὶ ἀπαίσιοι βάρβαροι. Τὰ ἀσύνδετα δίνουν μιὰν καταπληκτικὴ ἀνεση καὶ παραπτεκτική τὰ στὸ λόγο. Καὶ πόσες ἐρωτήσεις, ἀναφωνήσεις, ἐπαναλήψεις, κορυφώσεις, ἀντιθέσεις, συγκρίσεις, παραλληλισμοί! Μιὰ ύπερβολὴ, «χαντοδογύριζε τὴν Ἐλλάδα».

Οσο γιὰ τὶς εἰκόνες εἶγαι ἐδῶ κάτι τὸ ἀσύλληπτο. Ή φύση τῆς ἀττικῆς γῆς, ἡ Ἀκρόπολη, μὲ τοὺς μεγάλους ὄντρες πάνω της συγθέτουν ἔνα σύνολο πνευματικῆς παρουσίας ποὺ δὲν εἶναι νὰ ξανὰ γίνη.

„Από τὰ μέρη τοῦ λόγου πλεονάζουν τὰ οὐσιαστικὰ καὶ τὰ ρήματα (γιὰ νὰ δηλωθῆ ἡ κίνηση καὶ ἡ ἐνέργεια). τὰ ἐπίθετα εἰναι πολὺ λιγοστά: Φωτερές, χαλκόποδες, ψυχρούτσικα, πρόστυχος, πολύπλοκος.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: „Απὸ τὰ ταιριάσματα καὶ τὶς ἀντιθέσεις ποὺ παρουσίαζαν οἱ μεγάλες πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς διάνοιες τῆς ἀρχαιότητας βγῆκε ἡ ἀρμονία, τὸ μέτρο καὶ ἡ ισορροπία τῆς ἀξεπέραστης καὶ ἀνεπανάληπτης ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ: α) Τὸ μυστικὸ τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων πνευματικῶν δημιουργῶν εἰναι ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ λιτότητα.

β) „Ἄλλο θαυμαστὸ γνώρισμα ἡ συλλογικὴ προσπάθεια, τὸ ἔγώ σκεπαζόταν ἀπὸ τὸ ἐμεῖς, παντοῦ στὰ μορφώματα τῆς Σκέψης καὶ τῆς Τέχνης ἀποτυπωμένη ἡ σφραγίδα τοῦ πιὸ χαριτωμένου λαοῦ τῆς γῆς!

γ) Τὰ μεγάλα πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα ἔχουν καταξιωθῆ καὶ ἀθανατιστῇ μέσα στὸ χρόνο καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὰ βλάψῃ ἡ βαρβαρότητα. Βέβαια αὐτὸ δύοστηρίζει κοντολογῆς δ Ψυχάρης — Ήρόστρατος καὶ Ἐλγίνος (ἔκλεψε ἀγάλματα ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη) μπορεῖς νὰ γίνης ὅ,τι ὥρα θέλεις, πλὴν ὅμως τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὁμορφιὰ δὲν μπορεῖς εὑσιαστικὰ νὰ τὴν βλάψῃς.

ΓΛΩΣΣΑ: „Εχοιε μιὰ ὥραια ἀπαλὴ δημοτική, μὲ ἐλάχιστες ἀκρότητες. Ο δύορδημοτικής Ψυχάρης, — ποὺ ἀλλού μπάζει τὰ ὄπεροικὰ καὶ ἀχώνευτα ἔκεινα: Παρθενὸς (Παρθενών), ἀφτός, ἀδγά κλπ.— ἔδω, λέσ καὶ σεβάστηκε τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου καὶ τοῦ θέματος, χρησιμοποίησε μιὰ στρωτὴ δημοτικὴ γλυκόρηχη, χαριτωμένη, χωρὶς «μαλλιαρισμούς». Νά, μέσα σὲ τόσες σελίδες ἐλάχιστες ἀσυνήθιστες τῆς δημοτικῆς βλέπομε: ζουγράφισε, μοιάζη, νὰ διώ. Παρατηρήστε τὰ μὲ καὶ σὲ (χαρακτηριστικὰ τῆς γλώσσας τῶν βορειοελλήνων), ἀντὶ μου, σου. Κάτι γιὰ τὸν τύπο ξι πόλη τοσ· μὰ θαρροῦμε εἰναι λανθασμένος. Τὸ σωστὸ εἶναι ξυπόλυτος< ἔξυπό - λυτος= μὲ λυμένα τὰ ὄποδήματα.

ΥΦΟΣ: „Α τὸ ὄφος ἔδω εἶναι ἀνάλαφρο, χαριτωμένο, παιχνιδιάρικο, ἀφελές. Ο λόγος καθώς εἶναι κορτός καὶ βραχυπερίσσως ἀναδίνει ζωντάνια καὶ θαυμάσια παραστατικότητα.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Καθαρές κουβέντες! "Ισως μετρημένα είγανται τέτοια κείμενα, που μὲ προσεχτικὸ κοίταγμα νὰ σου βάζουν σὲ κίνηση ὅλο τὸν πολύπλοκο συγκινησιακὸ μηχανισμό σου. "Ολὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἔδω: Καλαισθητικὸ συναίσθημα, πατριδολατρία, ἐθνικὴ ἔξαρξη· ἡ δημιουργικὴ φαντασία μας σὲ ὥρατα φτερουγίσματα. Συμπόσιο μὲ τοὺς μεγάλους ἄρχαλους μας λοιπόν, ὅπως μποροῦν νὰ τὸ δοῦν σὲ ὅνειρα —ἀλλὰ αὐτὸ θὰ ἥταν μεγάλη εὔνοια τῆς δινειροφαντασίας!— λίγοι, τόσο φευγαλέα δημιουργία, ἔγνωνται πολύωρη παράσταση!

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) 'Αξιομνησόντας την έννοια της φράσεως: "Άσκηση" ως πρατήσωμε ή ως φραστικό θησαυρό δύναται μπορέσωμε: «Μὲν φτάνει η ζωή, ἀφοῦ εἰδεῖ τὴν Αθήνα. Έδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος». Καμιάδειν περδολή, καμιάδειν λειψη. Τοῦτος δὲ λόγος τὰ λέει δλα! "Αχ πότε θὰ τὸ καταλάβουν αὐτὸ πλέρια σὶ σύγχρονοι «πολιτισμένοι» ξένοι; »Έδω ζοῦσε λαχεῖ μωναδικής στήν Ιστορία· ἄλλος δὲ θὰ βρεθῇ ποὺ νὰ τοῦ μοιάζῃ». Καὶ θυμάται κανεὶς ἔδω τὸν Παλαιὰ μας ποὺ λέει: «ἡ Ἐλλάδη μιὰ κι ἀγύριστη καὶ νὰ τὴν κλαίει!». «Πιὸ ἀπλὰ μέσα, πιὸ ἀπογύρευτοι τρόποι δὲ γίνονται!». Αλγύθεια, τὶ διαφορὰ μὲ κείνο τὸ ἀνθρωποιμάνι τῆς Ανατολῆς καὶ τῆς Αλγύπτου, ποὺ τους βίαζαν μὲ τὸ μαστίγιο οἱ μεγιστάνες γιὰ νὰ κτίσουν πύργους Βαθέλ καὶ πυραμίδες καὶ μαυσωλεῖα, φαγερώματα μιᾶς ἐλεεινῆς ματαιοδοξίας καὶ φτώχιας πνευματικῆς!

«Παιδίοντας καὶ σὰ νὰ μήν προσέχῃ ἔλεγε τὰ πιὸ σοῦαρὰ πράματα». Ναὶ ἀκριβῶς ἔτσι ἦταν ὁ Σωκράτης! «Τὴν ὅψη τῆς, λέει, μήτε ὁ ἑσπερινὸς τὴν ἀξίζει, μήτε ὁ αὐγερινός· ἡ φύση τόσο ὥραια δὲν εἶναι (δηλαδὴ σὰν τὴ Δικαιοσύνη). «Κανεὶς δὲν εἴχε κρίση πιὸ σωστὴ καὶ νοῦ πιὸ γενναῖο» (ἀπὸ τὸν Σταγειρίτη¹ Στάγειρα τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ πατρίδα τοῦ Ἀριστοτέλη). Ναὶ, εἶναι κοινὴ παραδοχὴ πώς ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ἡ πρώτη διάνοια τῶν αἰώνων!

β) Καὶ τώρα κάτι πολὺ ἐνδιαφέρον, θαρροῦμε. Ἐπειδὴ τὸ κείμενό μας εἶναι κατάσπαρτο ἀπὸ πραγματολογικὰ στοιχεῖα καὶ — γιὰ ἔναν ποὺ ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰ ἀρχαιογνωσία — γίνονται γύζεις σὲ πολλὰ πράματα, ἀφήνομε σᾶν ἂ σκηνὴ τοῦτο: Τὸ τάδε σημεῖο τὶ σᾶς θυμίζει; Καὶ ἀντίστροφα, τὸ τάδε στοιχεῖο σὲ ποιὸ σημεῖο τοῦ κειμένου ἀντίστροχεῖ; π.χ τὸ «Οἱ Ἡράκλειτος μιλοῦσε γιὰ τὰ ποτάμια ποὺ τρέχουν καὶ γιὰ τὸν κόσμο ποὺ σᾶν πετάμι περνῦ». «Ε, αἰτίᾳ θυμίζει τοὺς περίφημούς ἀφορισμοὺς τοῦ «Σκοτεινοῦ» Ἐφέσιου φιλοσάφου». «Τὰ πάντα ρεῖ καὶ οὐδὲν μένει» καὶ διεις τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἀνέμβαλέης. Καὶ τὸ δτι ὁ Ἀριστοτέλης ἤταν ὁ ἰδρυτής στὴν Ἀθήνα τῆς «Περιπατητικῆς

σχολῆς», τὸ βλέποιε στὸ κείμενό μας στὸ τιμῆμα: «περπατοῦσε μὲ τοὺς μαθητάδες του κι ἔλεγε λόγια...».

γ) Παιὸς ἔχει δημιουργική συνδυαστική φαντασία στὴ ζωγραφική, γὰ πάρη δῶ μέσα ζεστὸ καὶ παλλόμενο καὶ ἀνεξάντλητο ὄλευκὸ ἀπὸ τοῦτες τὶς συντροφιές —συντροφιές τῶν Ἑλλήνων, τῶν μναδικῶν δασκάλων τῆς οἰκουμένης; καὶ νὶ δίνη ἔξοχους πίγακες;

δ) "Οποιος ἔξαλλος ἔχει ἀγάπη στὴ θεατρικὴ σύγθεση, μπορεῖ πάνω σὲ τοῦτο τὸ πλούσιο σὲ παραστατικὰ καὶ σκηνικὰ στοιχεῖα ἀνάγνωσμα, γὰ κινήση, μέσα στὸ λαμπρὸ ἀθηναϊκὸ τοπίο, θεατρικά, δραματικὰ αὐτὴ τὴ διαλεχτὴ σύναξη!"

ε) "Ετοιμος νά ναι κι ὁ ποιητὴς νὰ προσπαθήσῃ νὰ ὑμνολογήσῃ μὲ ὡδὴ ἢ ὡδὲς τοῦτες τὶς τρανές φυσιογνωμίες (δηλαδὴ μ' ἄλλα λόγια τὸ πεζό μας προσφέρεται σὲ ποιητικὴ διασκευή)"

στ) Παρατηρήστε; Ὁ Ψυχάρης κάγει ἔγα συντομιώτατο σκιαγράφημα σὲ τρανές μορφὲς τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητας (καὶ βέβαια δἰοι αὐτὸι ποὺ προτιμάει εἶναι στὴν δέλτρωτη σειρὰ τῶν κλασσικῶν). "Ομως θὰ μπορούσάμε ἐμεῖς νὰ προχωρήσωμε προσθέτοντας κι ἄλλους ισάξιους: π.χ. Σόλων, Λυσίας, Ἰσοκράτης, Αλεξίνης, Μένανδρος, Πίνδαρος, Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Πυθαγόρας, Ησίοδος κλπ. Βέβαια γιὰ ἀντρες τῆς δράσης, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, δὲ θέλησε γὰ κάμη λόγοι διαφορετικά, ἔχοιε τόσους καὶ τόσους διγοματούς νὰ κινήσωμε πάνω κεῖ στὸν ιερὸ λόφο τῆς Ἀθήνας: Μιλτιάδη, Θεμιστοκλῆ, Ἀριστείδη, Κέμωνα κλπ.

ζ) Καὶ ἀφοῦ ὁ λόγος γύρω ἀπὸ τὴν μεγαλοσύνη καὶ τὴν ἀσθεστὴ δόξα τῆς Ἀθήνας, δὲς προσπαθήσωμε γὰρ· συγάξωμε καὶ μεῖς κάποια ἐγκώμια γιὰ τὴν εὐλογημένη τούτη Γῆ, ποὺ ἔχουν μεῖνει ἀθάνατα πιά: π.χ. Ὁ μεγάλος λυρικὸς Πίνδαρος λέει: «὾ ταὶ λιπαρχὶ καὶ ἵστερχοι καὶ ἀσίδημοι, Ἑλλάδος ἔρεισμα, λειγαὶ Ἀθῆναι, δαιμόνιον πτολεύθρον = Πόλη λαμπρή, ποὺ σὲ στολίζουν στεφάνια ἀπὸ γιούλια, στήριγμα τῆς Ἑλλάδας, ποὺ ὅλοι σὲ ὑμνολογοῦν, θεῖκὴ πόλη».

Μὰ καὶ ὁ Θουκυδίδης δὲ λέει στὸν περίφημο «Ἐπιτάφιο» του: «Συνελών τε λέγω τίγι τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν εἶναι = Συγκεφαλαιωτικὰ λέω δτὶ δλη ἢ πόλη εἶναι σχολεὶὸ τῆς Ἑλλάδας». Καὶ ἀπὸ τοὺς γεώτερους, τοὺς σύγχρονους τραγουδιστές καὶ ὑμνητές τῆς Ἀθήνας θὰ σταθοῦμε στὸν Παλαμᾶς γιατὶ αὐτὸς εἶναι πῶχει πεῖ τοῦτα τὰ δημορφα καὶ δυνατά: «Πρωὶ καὶ λιοπερίχυτη καὶ λιόκαλη εἰν' ἦ μέρα,

κι ή 'Αθήνα ζαφειρόπετρα στης γῆς τὸ δαχτυλίδι... Παντοῦ τὸ φῶς κι
ὅλο τὸ φῶς κι ὅλα τὸ φῶς τὰ δείχνει... Περήφανα καὶ ταπειγὰ κι ὅλα
φαντάζουν Ἰδιαὶ κι ὁ λαμπρομέτωπος ναὸς καὶ μιὰ χλωμὴ ἀνεμώνη· ὅ-
λα τὰ ἔδια ζυγιάζουνε στὴ ζυγαριὰ τῆς πλάσης».

Μὰ ίσως δὲν ύπαρχει, στὴν παγκόσμια λογοτεχνία, τυπικιστέρων
καὶ δημορφότεροι γιὰ τὴν 'Αθήνα στίχοι ἀπὸ τούτους, στὶς «Π α τρι-
δ ες» του: «Ο λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει χιλιόψυχος. Τὸ
πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει... Μενεξεδένιο αἷμα γοργοστάζει ή 'Αθή-
να, κάθε ποὺ τὴν τρυποῦν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη... Παντοῦ στὴν δημορφιὰ
σκούταφτει σκάβοντας ή 'Αθήνα, στὰ σπλάχνα τῆς θεούς ἀγτὶ θυητούς
κρατάει ή Κυβέλη...». Καὶ νὰ στίχοι μαργαριτάρια ἀπὸ τὸ «Η 'Αθήνα»:
«Ἐδῶ εἰν' ὅλα εὐγενικὰ καὶ θεῖκὰ πλασμένα! Πέρα γυαλίς· ή θάλασ-
σα κι εἰν' ἀπλωτὴ σὰν κάμπος... Ἐδῶ κανεὶς θύκιος βαρὺς δὲν κάθεται:
στὰ μάτια, ἐδῶ φηλώματα ἀφταστα περίσσεις πρασινάδες, δὲν κρύσου-
νε σὲ καμὶ μερὶὰ τὴ γῆ, δὲν τὴν χαλοῦγε, ἀπλά, σειριά, προσεχτικὰ
γραφτὴ μὲ τὸ χοντύλι. Κι δλόδαθος ὁ οὐρανὸς καὶ πλουμιστὸς τὰ βράδια,
πάντα στὰ μάτια είγαι μπροστά, ποὺ πάντα τὸν ζητᾶνε!». Μὰ πῶς νὰ
ξεφύγης τὸν πειρασμὸ καὶ νὰ μὴ θυμηθῆς ἀπὸ «Τὸ ἀ νέθ α σ μ α σ τὸ
βράχο»: «...Τὰ γέρικα τὰ λιόδεντρα, σὰ νὰ δνειρεύνηται ὅλο / μὲ
τοὺς ἀρχαίους, καὶ τοὺς θεούς καὶ τοὺς καιρούς, νὰ σμίξουν, / ἐκεῖθε
πέρα ἀπ' τὴ ζωὴ κι ἀπὸ τὴ φύση, μέσα στῆς θύμησης τὰ ἡλύσια, στῆς
Ιστορίας τὰ φέγγη... Εἰν' ἔνα θάμα, τὸ ἀττικό, στὴν Ιστορία τοῦ κόσμου,
/ καὶ σκαλιστὸ ἔνα ποίημα στὸν ἀθηναϊο βράχο, / τὸ ποίημα τῆς ἐντέ-
λειας...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Πῶς νὰ τὸ ποῦμε τώρα τοῦτο τὸ «κομιά-
τι»; Ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση; «Οχι βέδαια: λυρικοὶ στοχασμοὶ, εἶναι τὸ
σωστότερο. Βέδαια, γραμμιστολογικά, πρέπει νὰ ξέρωμε πώς εἶναι ἀπό-
σπασμα (ἀπὸ τὸ κεφ. KB') ἀπὸ τὸ περίφημο «Τ αξίδιο τοῦ Ψυχάρη,
ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1888 καὶ ἀποτέλεσε σταθμὸ στὴ γεοελληνικὴ λογοτε-
χνία (σταθμὸ καὶ γιὰ τὴν ἐπιδοκιμασία ποὺ ξεσήκωσε καὶ γιὰ τὴν ἐ-
ναντίον του πολεμική). Τὸ δλον εἶναι ἔνας συνδυασμὸς γλωτσικῆς με-
λέτης (θέλει νὰ καθιερώσῃ τὴ δημιοτικὴ) καὶ μαζὶ γνωριμίας καὶ ὑ-
μινού τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: «Ηταν ἔνα κείμενο πολὺ τερπνὸ καὶ ὠ-
φέλιμο. Όπωσδήποτε ἥταν κάτι «ἄλλο», εἶχε πρωτοτυπία στὴ σύλληψη
καὶ στὴν πορεία. Κυριολεκτικὰ δ Ψυχάρης μᾶς αλχμαλώτισε μὲ τὴν ἀ-
λαφράδα τοῦ ὄφους του καὶ τὴν κοφτερὴ σκέψη, τὴ χαριτωμένη φαντα-

σία του. Θυμηθήκαμε, προβληματιστήκαμε, μάθαμε, καὶ πρὸ πάντων συγκινηθήκαμε, καθὼς ὁ πολυγνώστης Ψυχάρης μᾶς χάρισε λίγο τὴ συντροφίᾳ τῶν τρισδιξασιένων ἀρχαίων μας· αὐτῶν ποὺ εἶναι τὰ καμάρια μας, τὸ καύχημά μας, ἡ δόξα μας, οἱ καθοδηγητές μας. Δὲ μποροῦμε καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο νὰ μὴ θυμίσωμε ἀλλου τρανοῦ πατριδολάτρη μας, τοῦ Σικελιανοῦ, «τὶς Συνειδήσεις» γιατὶ κι ἐδῶ ὁ Ψυχάρης συνειδήση τῆς Γῆς μας, τῆς φυλῆς μας, τῆς δημιουργίας μας παίρνει καὶ δίνει!

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: "Ισως ἡ πιὸ περίεργη καὶ πολυσυζητημένη φυσιογνωμία τῶν νεοελληνικῶν μας γραμμάτων. Ο ἄνθρωπος ποὺ ξεσήκωσε τόσους δπαδούς καὶ λιθανωτούς θαυμασμοῦ γύρω του, ἀλλὰ καὶ τόσους ἔχθρούς καὶ ἀντιπάθειες. Σωστὸ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» λοιπόν! Ο Γιάννης Ψυχάρης, Χιώτης τὴν καταγωγὴ (ἀπὸ μεγαλοστικὴ οἰκογένεια), γεννήθηκε στὴν Ὄδησσο τὸ 1854. Σπούδασε στὸ Παρίσι καὶ στὴ Γερμανία Εύρωπαϊκές γλώσσες καὶ λογοτεχνίες, καθὼς καὶ καλὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ καὶ λατινικά. Ἀρκετὲς φορὲς ταξίδεψε στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κυρίως ἔμενε στὸ Παρίσι σὰν καθηγητής, στὸ Πανεπιστήμιο, τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Στὴν Ἑλλάδα πρωτοηρθε στὰ 1886.

"Ηταν σπουδαία πγευματικὴ φυσιογνωμία, πολὺ γνωστὸς στὴν Εὐρώπη. Τὸ ὅνομά του συνδέθηκε κυρίως μὲ τὸ κίνημα τοῦ δημιοτικισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὸ «Ταξίδι» του, δπως προείπαμε, δίγει τὶς θεωρητικές του ἀπόφεις γιὰ τὴ δημιοτικὴ γλῶσσα, ποὺ τὴν ἤθελε δημως μὲ ὑπερβολές καὶ ἀκρότητες, ἔτσι ποὺ πουθενὶ δὲν τὴν μιλοῦσαν, οὕτε θὰ τὴν μιλήσουν... Καὶ ἐνῷ κατηγοροῦσε —καὶ μὲ τὸ δίκιο του βέβαια— τὴν καθαρεύουσα σὰν ἀφύσικο καὶ τεχνητὸ κατασκεύασμα, δὲδιος μὲ τὶς ὑπερβολές του καὶ τὴν μαχητικὴ του διάθεσῃ ἔφτασε στὸ δέιο πλατεὴ γλωσσικὸ κατασκεύασμα! Ἀμέσως οἱ γλωσσικὲς θεωρίες του βρήκαν μεγάλη ἀπήχηση στὴν Ἑλλάδα, καὶ χαιρετίστηκαν μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τοὺς προοδευτικοὺς λογοτέχνες τότε: Παλαμᾶς, Δροσίνης, Πάλλης, Ἐφταλιώτης κλπ. Παράλληλα δημως συνάντησε καὶ σφοδρὴ πολεμική: Ροτδης, Χατζηδάκης. Πάντως πρέπει νὰ καταλήξωμε, παρὰ τὶς ἀκρότητές του, δ Ψυχάρης πρόσφερε στὸν τόπο καὶ στὴ μεγάλη, ἀγία ὑπόθεση τῆς γλώσσας. Ἐπιανε φοιερὰ τὰ ἄκρα, ἀλλ' ὁ μαχητικότατος χαρακτήρας τοῦ κινήματός του ἔβαλε τὰ πράματα σὲ μιὰ προσδευτικὴ πρεία.

Συγγραφικό του ἔργο:

«Τὸ ταξίδι μου», τὰ μυθιστορήματα: «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη», «ἡ Ζούλια», «Ζωὴ κι ἀγάπη στὴ μοναξιά», «ἄρρωστη δουλεῖα», «τὰ

δυό άδέρφια», «Αγνή», «τὰ δυό τριαντάρυλλα». Συλλογή διηγημάτων: «Ρόδια καὶ μῆλα». Τὰ θεατρικά: «Ο Κυρούλης» (δράμα), «Γουνάκος» (κωμῳδία), «Νεράιδα» (παραμυθόδραμα). Πρέπει γάρ πούμε πώς διψήφιος είναι μαζί μὲ τὸν Ξενόπουλο οἱ εἰσηγητὲς τοῦ ἀστικοῦ μυθιστορήματος στὴν χώρα μας. Κι ἀκόμη πώς ἂν δὲν τὸν ἀπασχολοῦσε τόσο ἐπίμονα τὸ «γλωσσικό», θά ταν ἔνας πολὺ πετυχημένος πεζογράφος μας. Πέθανε στὸ Παρίσι τὸ 1929 καὶ τὸ 1932 μετάφεραν τὰ δυτά του στὴ Χίο.

Η ρωμαίικη ζωγραφική, ή καταφρονεμένη

Φώτη Κόντογλου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Μὲς τὶς παινεμένες χώρες, χώρα, / παινεμένη,
θάρηθι κι ἡ ὥρα, / καὶ θὰ πέσης, κι ἀπὸ σέν' ἀπάνω ἡ φήμη / τὸ στερνὸν τὸ σάλπισμά της θὰ σαλπίσῃ / σὲ βοριὰ κι ἀνατολή, νοτιὰ καὶ δύση.
Πάει τὸ φῆλος σου, τὸ χτίσμα σου συντρίψμι. / Θάρηθι κι ἡ ὥρα·
ἐσένα ἦταν δ δρόμος / σὲ βοριὰ κι ἀνατολή, νοτιὰ καὶ δύση, / σὰν τὸ
δρόμο τοῦ ἥλιου· γέρνεις, ὅμιως / τὸ πρωὶ γιὰ σὲ δὲ θὰ γυρίση... "Οσο
νὰ σὲ λυπηθῇ τῆς ἀγάπης δ Θεός, / καὶ νὰ ἔγινερώσῃ μιὰν αὐγή, / καὶ
νὰ σὲ καλέσῃ δ λυτρωμός, / δ ψυχὴ παραδαρμένη ἀπὸ τὸ κρῖμα! /
Καὶ θ' ἀκούσης τὴ φωνὴ τοῦ λυτρωμοῦ, / θὰ γδυθῆς τῆς ἀμαρτίας τὸ
ντύμα... Καὶ μήν ἔχοντας πιὸ κάτου ἄλλο σκαλὶ / νὰ κατρακυλίσης πιὸ
βαθιὰ / στοῦ κακοῦ τὴ σκάλα, / γιὰ τ' ἀγέόσαμι ἔχανὰ ποὺ σὲ καλεῖ /
θὰ εἰστανθῆς νὰ σοῦ φυτρώνουν δ χαρά! / τὰ φτερά, / τὰ φτερά τὰ
πρωτινά σου τὰ μεγάλα!"».

Ἐτσι, προφητεύοντας θρηγολογάει ἀλλὰ καὶ ἀναθαρρέει ὀλόγιοι μοις ἀπὸ ἐπίδειξ στὸν περίφημο «προφήτη τοῦ ὁ Παλαμᾶς μας. Κι δημως, μέσα σ' αὐτὴ τὴν μακραίωνη καὶ τρισκότεινη δουλεία, τότε πού, καθὼς δ ἕδιος λέει ἄλλοι, «ὅλες οἱ πλάστρες οἱ φωτιές σόηστῆκαν μὲς στὴ χώρα», τὸ Γένος πάλευε, μὲ τὰ ἐπώνυμα καὶ ἀνώνυμα ἄξια παιδιά του, γιὰ τὴν Ἀγάστασή του. Τέτοιες σπίθες θὰ ξεσκαλίση ἐδῶ, ἀπὸ τὴν ἀποφῆ τῆς ζωγραφικῆς, δ. Φ. Κόντογλου.

ΝΟΗΜΑ: «Ο συγγραφέας ὑποστηρίζει μὲ πειστικότητα (ἐξάλλου δ ἕδιος ζωγράφος καὶ λάτρης τοῦ κάθε γνήσιου ρωμαίικου ἔχει ἐπισκεψητῇ Ἑωκαλήσια μὲ τέτοιους καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς) πώς στὸν «ἔλλαδικὸν» χώρο, ἀλλὰ καὶ πιὸ ἔξω, στὴν ἐλληνικὴν Ἀγατολή, πλῆθος καλλιτέχνες μας λαϊκοὶ ἔζησαν καὶ δημιουργησαν στοὺς προχωρημένους αἰώνες δουλείας τοῦ Γένους μας (1600 - 1800). Είναι λάθος νὰ ὑποτεθῆ-

ζουν οι «ειδηίκοι» πώς μὲ τὴν ἀλωση —ἢ ἔστω λίγα χρόνια μετὰ — τῆς Πόλης ἥρθε κι ὁ μαρασμὸς κι ὁ θάνατος κάθε ἐκδήλωσης καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. "Οχι, γιατὶ ἀγώνυμοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἔδωσαν ζωντανές ζωγραφίες, μὲ ἐσωτερικήτητα καὶ βάθος, ποὺ δὲ βρίσκεις πρωτίτερα σὲ φημισμένους ζωγράφους.

Καὶ σπουδαιὸ παράδειγμα εἶναι ὁ Ἀγιάννης ὁ Πρόδρομος, ποὺ τὸν ἔχουν παραστήσει σάν φοβερὸ ὄρνιο, ληστὴ ἢ ἀριτατολό, ἀγαμαλλιασμένο καὶ ἄγριο, μὲ κάτι φοβερὲς φτερούγες. Στὰ πόδια του σὲ μιὰ λεκάνη εἶναι τὸ κοιλιένο κεφάλι του καὶ ὁ μάρτυρας ἄγιος διαμαρτύρεται πονεμένα πρὸς τὸ Χριστὸ (στοὺς οὐρανοὺς) πώς ὁ Ἡρώδης τὸν ἀποκεφάλισε, γιατὶ ἐλεγχόταν σκληρὰ καὶ ἄφοβα.

"Αλλο τέτοιο ἄγριωπὸ θέμα, ποὺ πολὺ ἐκτιμάεις ὁ Κόντογλου, εἶναι ὁ ἀδάς Σισώης, ποὺ ὅρθιος μπροστά στὸν ἀγοιχτὸ τάφο του ἀνατριχιάζει, ἀλλὰ παλικαρίσια ἀγαθαρρεύει καὶ παρηγοριέται πώς οὕτε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος γλίτωσε ἀπὸ τὸν τάφο!

Καὶ συνεχίζει ὁ Κ. πώς ὅλα αὐτὰ τὰ δείγματα στὴ λαϊκὴ τέχνη εἶναι ἐκδηλώσεις τοῦ «ρούμι» —ρωμαΐκου, ἐλληνικοῦ δηλαδή—, πγεύματος ἀντρίκιου καὶ παλικαρίσιου, ποὺ ἀγαπτύχτηκε στὸ σκλαβωμένο γένος ἐνάντια στὸν φριχτὸ δυνάστη, κεῖνα τὰ μαῦρα καὶ βασανισμένα χρόνια. Καὶ τὸ μαχητικὸ καὶ ἀνυπόταχτο τοῦτο πνεῦμα γίνεται πιὸ ἀρρενωπὸ καὶ δυναμικό, καθὼς οἱ πολεμιστὲς ἢ οἱ ἄγιοι φαντάζουν τοιχογραφίες· μέσα στὸ μισσοκόταδο τῶν ρημικολησιῶν. Οἱ μορφὲς τώρα δὲν εἶναι στατικὲς καὶ ἡρεμεῖς, ἀλλὰ δυναμικές, πολεμικές· οἱ προφῆτες φτεροπόδαροι καὶ ἄγριωποι γύρω ἀπὸ τὸν Παντοκράτορα. Κι ἔχουν τοῦτες οἱ μορφὲς κάτι ἀπὸ τὸν δυναμισμὸ τῶν μορφῶν πάνω στὴ ἀρχαῖα ἀγγεῖα... Καὶ οἱ καβάληρες "Αη Γιώργης καὶ "Αη Δημήτρης μπροστάρηδες δύῃσον καὶ διαφεντεύουν τὸ σκλάδο Γένος πάνω στὰ ζωηρὰ ἀτια τους, τὰ πολυστολισμένα, ἔτσι βάρβαρα καὶ ἀνατολίτικα...

Καὶ εἶναι ἀξιο θαυμασμὸ πώς πρῶτα φανερώθηκε στὴν τέχνη ὁ τύπος τοῦ γλυκοῦ καὶ σειριοῦ παλικαριοῦ, ποὺ ἀργότερα στὰ μεγάλα χρόνια τῆς Ἐπανάστασης οἱ ἔδιοι οἱ ἀγωνιστὲς εἶναι «μὲ σάρκα καὶ ὀστὰ» τοῦτες οἱ φιγοῦρες: π.χ. Νικηταρᾶς, Γκούρας, Φωτομάρας, Διάκος, Μαυρομιχαλαῖοι· αὐτοὶ οἱ ἀπόγονοι «τῶν ἀντρειωμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων», ποὺ τώρα εἶναι ἔγα δυνατὸ ἀγακάτωμα ἀρχαίου πολεμιστῆ, κάπως βάρβαρου ἀνατολίτη, ἀλλὰ ἀντάμα καὶ ντόπιου παλικαριοῦ, ποὺ τὸ ξεπέταξε ὁ δυνατὸς ἑλλαδικὸς χῶρος. Πρῶτα δὲ λαϊκὸς καλλιτεχνης στὴ φαντασία ἔχει τὸν ἀντρειωμένο ἀρχαῖο "Ἐλληνα (ποὺ εἶναι μὲ περικεφαλαῖα, θώρακα, ἀλλὰ πολεμικὰ ἔξαρτηματα καὶ στολίδια), τὸν φορτώνει ὅμις μὲ τὴ φουστανέλα τοῦ σύγχρονου ἀγωνιστῆ καὶ τὸ ἀνατολίτικο χαντζάρι... Τοῦτες οἱ ἀντρίκιες φιγοῦρες, πατώντας στέρεα στὴ γῇ ἔχουν ἔχειλη ζωντάνια, ἔδιες σὰ φτερωμένες. Καὶ καταλήγει θυμα-

στικά δ Κόντογλου πώς ουτοι είναι είκονιζόμενοι είναι δυνατές κι οι δημόρφες ψυχές, γιατί βγῆκαν, άκριθως, άπδ χέρι δυνατῶν μαστόρων!

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: "Ας τὸ δοῦμε σὲ ὅ ἐνότητες: α) «Ἐδῶ... τὶς μέρες μας»: Ἡ λαϊκὴ ζωγραφικὴ δὲ στέρεψε στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

β) «Σὲ τοῦτα... βιβλίο»: Σπουδαῖα ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα διατίθενται στὸ Γιάννης Πρόδρομος, δὲ ἀδάς Σισώης.

γ) «Στὴν ἐποχὴ... ἀγγεῖα»: Οἱ ἀγωνιστικὲς μορφὲς τῆς ζωγραφικῆς εἰναι ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνυπόταχτου πνεύματος ποὺ γεννήθηκε τότε στὸ σκλάδο ἐλληνισμοῦ.

«Τότες... Ἐλλήνων»: Οἱ ζωγραφισμένοι ἄγιοι καὶ τὰ παλικάρια εἰναι σχεδὸν δημοία.

ε) «Ο ἀρχαῖος... ψυχές!»: Οἱ ζωγραφικὲς φιγούρες εἰναι μιὰ ζωτανότατη σύγθεση μὲ βάση τὸν ἀρχαῖο ἀντρίκο τύπο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Ψιλά = λεπτά, ἀπογινωμένα. Φαριά = τὸ φαρί: ἀλογο τῆς ἴππασίας, ἀπὸ τὸ βυζαντιν. φαρίον, ὑποκορ. τοῦ φάρας< ἀραβ. FARAS= ἀλογο. Ντερβένια, ντερβέρι καὶ δερβένι = στενωπός, κλεισούρα (ἀπὸ τὸ τουρκ. DERTENT). Στὴν πατρίδα μας ὑπάρχουν πολλὰ τέτοια τοπωνύμια, ἀλλὰ συχναπαντοῦνται καὶ στὰ δ. τραγούδια μας: «Κλείσαν οἱ στράτες τοῦ Μοριά, κλείσαν καὶ τὰ ντερβένια...». Σουλούπι = σχῆμα, μορφή, ἀπὸ τὸ τουρκ. USLUP. Χάμιουρα, τά = γκέμια, ήνια. Ἀγνοεῖται ἡ ἐτυμολογία του, μᾶλλον ἀπὸ τὰ τουρκ. κι αὐτό.

Πλουμίδια, τά = στολίδια, κόσμημα (πλουμίζω, πλουμιστός, πλουμας), ἀπὸ τὸ ιταλ. PLUMA. Χαντζάρι = μακρὺ τούρκικο πολεμικὸ μαχαίρι, MAHÇER. Τουζλούκι, τό = ἔνα εἶδος κάλτσας (τουρκ. TOZE-NK). Ἀδάς = καθολικὸς παπάς ἀπὸ τὸ ἔθνος αδάς (= πατέρας), ἐπομένως καὶ ἀδένας. Ρούμι: τουρκ. RUM = τὸ ἐλληνικό, τὸ ρωμαϊκό, ἀπ' ἐδῶ καὶ τὸ Ρούμελη (RUM - ILI = ἡ χώρα τῶν Ἐλλήνων).

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Ἀδάς Σισώης: Ὑπάρχει ὁ μέγας, ποὺ ἐμόγασε στὴν αἰγυπτιακὴ ἔρημο τὸν Δ' αἰώνα μ.Χ., στὸ βουνὸ ποὺ εἶχε πεθάνει δ "Αγιος" Αγιώνιος. Ἡ ἐκκλησία μας τὸν γιορτάζει τὴν 6 Ιουλίου καὶ ἡ καθολικὴ τὴν 4 Ιουλίου. "Ἔχομε δημιώς καὶ μονὴ Σισώη στὸ "Αγιον" Όρος, ποὺ τὴν ἰδρυσε ἥγούμενος Σισώης. Τώρα γιὰ ποιὸν νὰ πρόκειται; Μὰ ἀφοῦ εἶναι ἀδάς, γιὰ τὸν ἔρημιτη τῆς Αιγύπτου θὰ πρόκειται. Ἡ τοιχογραφία δημιως μὲ τὴ φορερὴ σκηνὴ τοῦ ἀγοιχτοῦ τάφου πρέπει νὰ βρέθηκε στὴ μονὴ Σισώη στὸ "Αγιον" Όρος.

"Αγιος Ιωάννης Πρόδρομος: Αύτή ή «ύπερ - επαγαστική» ζωγραφιά του βαφτιστή ή πρέπει νά ται στὸ ναὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου στὴν Ἀνακασιὰ τοῦ "Αγω Βόλου, περιοχὴ ποὺ τόσο ἀγάπησε καὶ ἐργάστηκε δὲ Κόντογλου" η πρόκειται —τὸ πιθανότερο— γιὰ ζωγραφιὰ (δεδομένου ότι ὑπάρχει τέτοια, μὲ φτερούγες) στὴ σκήτη τοῦ τιμίου προδρόμου τῶν Ἰχήρων, στὸ "Αγιον Ορος, ἔργο τοῦ μοναχοῦ Σεραφείμ.

"Αη - Γιώργης καὶ "Αη - Δημήτρης: Αύτοὶ οἱ δυὸ καδαλάρηδες καὶ πολεμιστὲς ἄγιοι μας, «διεγαλούμαρτυρες» καὶ διεγαλούμαρτυρες, εἰναι τὰ παλικάρια καὶ τὰ καμάρια τῆς ὑρθοδοξίας μας. Τὸ Γένος μας, τοὺς εἶδε καὶ τοὺς βλέπει πάντοτε δχι μόνον σὰν ὑποστηριχτὲς τῆς πίστης, ἀλλὰ καὶ ἐθνικοὺς μαχητὲς καὶ ἀπελευθερωτές.

Νικηταρᾶς: Ό περιφημος Τουρκοφάγος, εἰναι ἀγιψιδες τοῦ Κολοκοτρώνη. Νικήτας Σταματέλουπολος, δεξῖ χέρι τοῦ «γέρου», ἀπὸ τίς πιὸ γενναῖες καὶ ἀγνὲς μορφὲς τοῦ μεγάλου ἀγώνα. Γεννήθηκε στὸ Τουρκολέκα Μεγαλουπόλεως (1781 - 1849). Ἀνδραγάθησε σχεδὸν σ' ὅλες τὶς συγκρούσεις στὸ Μοριά. Πέθανε σχεδὸν τυφλός, μὲ μιὰ πενιχρὴ σύνταξη.

Φωτομάρας: Όλόκληρη οἰκογένεια γενναίων ἀγωνιστῶν ἀπὸ τὴν Πάργα. Γνωστότεροι εἰναι δὲ Νάσος, ποὺ πολέμησε στὸ Σούλι, ἀργότερα μὲ τὸν Καραϊσκάκη κι ὕστερα στὴ Β' πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου μὲ τὸν Κ. Τζαβέλλα. Ό γιός του Χρίστος, ποὺ κι αὐτὸς πολέμησε στὸ Μεσολόγγι.

Γκούρας Γιάννης: Γεννήθηκε στὴν Παρνασσίδα τὸ 1791 καὶ πέθανε Σεπτέμβρη τοῦ 1826, ἀρχηγὸς τῶν πολιορκημένων στὴν Ακρόπολη. Εἴναι ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀντρειωμένους ἀγωνιστὲς τοῦ 21, ὅπου σὲ πολλὲς συγκρούσεις —εἴτε σὰν πρῶτο εἴτε σὰ δεύτερο δγυμιχ— διακρίθηκε. Στὴν ἀρχὴν πρωτοπαλίκαρο τοῦ Ἀνδρούτσου, διοξάστηκε στὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς· ἀργότερα ἔκαμε «ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἀνατολικῆς Ελλάδος» καὶ φρούραρχος Αθηνῶν. Τότε εἴναι ποὺ κοντὰ στὰ ἔξαιρετικὰ στρατιωτικὰ του προσόντα φανέρωσε καὶ ἀστατο καὶ βίᾳο χαρακτήρα· φέρθηκε πολὺ τυραννικὰ στὴν Αθήνα, ήταν φιλοχρήματος, καὶ ὁπωσδήποτε ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐλεεινὴ δολοφονία τοῦ Ἀντρούτσου, αὐτοῦ τοῦ πρῶτα φίλου καὶ προστάτη του.

"Οσο γιὰ τὸ Διάκο τὸ Θανάση, τὸν μεγαλούμαρτυρα, τὴν ἀγνότερη ἀγωνιστικὴ μορφή, ήταν πραγματικὰ «λεβεντονιός», ἀπὸ τοὺς διμορφότερους ἀντρες πῶχει βγάλει τοῦτος δ τόπος!

Μαυρομιχαλαῖος: Καὶ τὰ βλαστάρια τούτης τῆς διαλεχτῆς μιανιάτικης φάρας ήσαν ἀρρενωποὶ καὶ διμορφάνθρωποι: Πετρόμπεης Μαυρομιχαλῆς, Κυριακούλης, Γιώργης, Κωνσταντίνος κλπ.

ΚΑΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: Τὸ κειμενό μας ἔχει ἐκφραστικὰ μέσα ποὺ τογίζουν τὸ σὸ πετυχημένα τὸ ἔξιχτο περιεχόμενο: Σὴν ἔωτικὴ δρυιο, σὰ ληστὴ (παρομοίωσ.), ἡ τέχνη ἀνθίζει, σὲ καρφώνει στὸν τόπο, γλυκὸς τύπος (μεταφ.). Τὰ ἀπανωτὰ ἀσύνδετα χαρίζουν παχαστατικά-τηγτα καὶ ζωγράφια: «Ἀπάνω στ' ἄτια τους ποὺ χουνέ... καὶ χάιρον», «ὁ Νικηταρᾶς... κλπ.», «σὰ φλόγες κεντημένα».

Προσέχτε τὴν ποικιλία καὶ τὴν διμορφη τοποθέτηση τὸν ἐπιθέτων: Εωτικό, ψιλά, ἀναιμαλλιασμένο, λιγνές, φτεροπόδαροι, ἀπερίγραφτη.

Οσο γιὰ τὶς ζωγραφιές, κάνοντας λόγο ὁ ἔσχος συγγραφέας μας γιὰ εἰκόνες, ξεδιπλώνει ὁ ἔδιος μὲ «τὸ καλάμῳ» καὶ τὸν «χρωστήρα» του δικές του εἰκόνες: ἔναν κόσμο παιδεμένο, βασανισμένο, ἀλλὰ καὶ παλό-μενο ἀπὸ φλογερὴ ἐσωτερικὴ δύναμη καὶ αἰσιοδοξία γιὰ δράση καὶ ζωή.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Στὰ σκοτεινὰ χρόνια ποὺ τὸ Γένος μας δού-λευε στὸν τούρκικο ζυγό, καθὼς σ' ὅλο τὸ πλάτω τῆς συλλογικῆς λαϊ-κῆς ψυχῆς κρυφόκαιγε μιὰ ἀνυπόταχτη καὶ ἀκατάδηλητη δύναμη, ἔτσι καὶ χῶρο τῆς λαϊκῆς τέχνης —συγκεκριμένα τῆς ζωγραφικῆς— παρου-σιάστηκαν πολλοὶ ἀγώνυμοι δημιουργοὶ ποὺ μιρράποιησαν στὶς ζωγρα-φιές τους αὐτὸν τὸν ἀξεθύλιαστο ρωμαίικο δυναμισμὸ ποὺ πυρπολοῦσε τὶς ψυχές τους.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ — ΙΔΕΕΣ («παράγωγες» τῆς κεντρικῆς): α) Οἱ εἰδικοὶ —κατὰ τὸν Κόντογλου—, ποὺ δὲν ἔκτιμησαν σύγκαιρα αὐ-τὲς τὶς ώραιες δημιουργίες, δὲν ἔκαψαν μέρον ἔνα καλλιτεχνικὸ λάθος, ἀλλὰ καὶ ἔμια μικρὸ ἔθνικό... ἔγκλημα, μὲ αὐτὴ τους τὴν ιυωτία μιτρεῖται στὴ δυνατὴ ρωμαίικη αὐτὴ παρουσία.

β) Τὸ θαυμαστὸ φαινόμενο τῆς «ἔλληνικῆς διάρκειας», ποὺ αἰῶνες καὶ αἰῶνες τώρα, στὶς διάφορες ἐκδηλώσεις του, καταπλήσσει τοὺς ξένους καὶ φρονηματίζει τοὺς ἔδιούς τοὺς «ρωμιούς» κάνει τὴν ἐμφάνισή του κι ἔδω, σὲ μιᾶς ἔλληνικότατης τέχνης τὸ φανέρωμα.

γ) «Ο νέος» Ελληνας ποὺ βγῆκε σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὴ διεργασία καὶ τὸ καμίνευμα τῆς μακρόχρονης δουλείας, στὴν τέχνη καὶ στὴν ἔδια τὴ ζωή, εἶναι μιὰ γερὴ ἀνασύνθεση μὲ βάση τὸν ἀρχαῖο. «Ελληνα, τὸ φλο-γερὸ ἀνατολίτη, τὸ σύγχρονο φουστανελά...

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ ζεστὴ καὶ πολυδύναμη δημιουργίη, ὀλόγιοιη ἀπὸ ρω-μαίικη γεροσύνη καὶ διμορφιὰ εἶναι πάντα ἡ γλώσσα τοῦ Κόντογλου. Οἱ λέξεις, ὅλο χυτὸ καὶ δυναμισμό, ἔξαχοντιζονται ἀπὸ τὶς ρίζες μας. Θ'

ἀραδιάσωμε μερικές λέξεις τῆς ὁγμοτεκνής μας μεστές ἀπὸ περιεχόμενο καὶ ἀχτιδούλες ἀπὸ διμορφιά: Εὐφλώντας, φτιάξανε, στουργαρέπετρα, θηκάρι, σουλούπι, ἀφαλό, πετούμενες, μαστόροι, σκέλια, στεριωμένα.

ΓΦΟΣ: Ἀπίθανα γλαφυρό καὶ παραστατικό. Ὁ λόγος τοῦ Κόντογλου πολυαντίλαλος, χρουστός, κοφτός αἰχμαλωτίζει τὴν ἀγάσα μας καὶ τὴν διάθεσή μας, νὰ τὸν γευτοῦμε ἐσώψυχά μας.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Σὲ πολὺ... «ρωμαίικους» παλμούς χτυπάει ἡ καρδιά μας, καθὼς περιδιαβάζουμε τὸ μικρό, ἀλλὰ πυκνότατο τοῦτο ἀνάγνωσμα. Παίρνομε ἔνα αἰσθημα ἑθνικής περηφάνιας καὶ μιὰ γέφη ἀπὸ τῆς φυλῆς μας τὸ δυναμισμό, καθὼς τὸ ἀγωνιστικό «παρών» τους στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη, ἀφοῦ ποτὲ δὲν ἔσθησε ἡ δημιουργικὴ φλόγα σὲ τοῦτο τὸν τόπο, οὕτε καὶ τότε, στὰ 400 χρόνια, ποὺ δλα ἔδειχγαν δτι «ὅλες οἱ πλάστρες οἱ φωτιές σύνηστήκαν μὲς στὴ χώρα!»...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἄξιοι νημόνευτες φράσεις: «Τύπαρχουν ὥρατα σημεῖα νὰ κρατήσωμε: «Γιὲ τοῦ Θεοῦ, τὶ παθαίνουνε δσοὶ ἐλέγχουνε τὰ σφάλματα ἔκειγῶν ποὺ δὲν παραδέχονται τὰ λάθη τους!». Τοῦτος δ πονειμένος καὶ μαζὶ περήφανα ὅργισμένος λόγος θυμίζει τοῦ Βάρναλη τό: «Παιδάκι μου (τὴν ἀλγήθεια) μὴν τὴν πεῖς θεριὰ οἱ ἀνθρῶποι, δὲν μποροῦν τὸ πολὺ φῶς νὰ τὸ σηκώσουν· χίλιες φορὲς νὰ γεννηθεῖς τόσες θὰ σὲ σταυρώσουν». «Οἱ ζωγραφιές μέσα στὶς ἐκκλησιές εἰναι γιομάτες πάθος καὶ παλαικαριά». Ναί, ἀν τὸ θελήσωμε καὶ μεῖς νὰ τὸ παρατηρήσωμε, στὰ χωριά μας, ιδίως στὶς παλαιικές ἐκκλησιές, θὰ βροῦμε πολλές τέτοιες ἀγιογραφίες.

«Ο γλυκὺς τύπος τοῦ παλικαριοῦ, μὲ τὰ μικρὰ μαλλιά, μὲ τὸ βαθὺ θλιψμένο βλέμμα».

«Μ' ἀνοιχτές πατοῦσες, ἀνθρῶποι σὰν ἀληθινοί, μὲ μιὰν ἀπερίγραφη ζωντάνια». Καὶ εὐτυχῶς δὲν ἥσαν καὶ εἶναι μόνον στὶς εἰκόνες τέτοιοι ἄνθρωποι. Ἡσαν καὶ στὴν πραγματικότητα· αὐτοὶ λευτέρωσαν τὸ Γένος!

β) Δὲν εἶγαι τέτοια κείμενα νά... μπαίγουν στὸ ἀρχεῖο ὅστερα ἀπὸ μιὰ ἀνάγνωση!... Λειτουργοῦν σωστὰ καὶ ἀποδοτικὰ πολύ, ἀν μὲ μιὰ ζεστὴ καὶ παλλόμενη φωνὴ ἀφηγητῆ σχολιάζουν στὴ μικρὴ ἡ μεγάλη δθόγνη τοῦτες τὶς «λιγνὲς φιγούρες», τὸ ὥρατο αὐτὸ ἀνακάτωμα, τῶν ἀγίων ποὺ εἶναι πολεμιστές καὶ τῶν πολεμιστῶν ποὺ εἶναι ἀγιοι...

γ) Μιὰ καὶ μᾶς δόθηκε ἡ ἀφόριμηση, ἐνδιαφέρον ἔχει νὰ παίρνα-
με μὰ ἰδέα ἀπὸ τὰ ρεύματα τῆς ζωγραφικῆς καὶ μερικοὺς ἀντιπροσω-
πευτικοὺς δημιουργούς, στοὺς αἰώνες ποὺ μιλῶμε (1600 - 1800), ἀλλὰ
καὶ πιὸ μπροστά, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλωση. "Ετοι, στὸν 15ο αἰώνα ἔχει
με δυὸ σπουδαίους ζωγράφους, τὸν πανσέληνο καὶ τὸ Θεοφάνη, συνι-
χιστὲς τῆς βυζαντινῆς τέχνης, μὲ μιὰ λαϊκὴ δημιαὶ τεχνοτροπία τώρα
στὸ σχέδιο καὶ στὸ χρῶμα. Αὐτοὶ δούλεψαν κυρίως στὸ "Αγιον "Ορος
καὶ στὰ Μετέωρα.

Στὸν 17ο αἰώνα ἔχομε κυρίως τὸ Μ. Δαιμασκηνὸν νὰ διακρίνεται
στὴ λεγόμενη Βενετοκρητικὴ σχολή. Προσπαθεῖ νὰ δημιουργή-
σῃ στὰ ἵχνη τοῦ μεγάλου μας Κρητικοῦ Δ. Θεοτοκόπουλου ("Ἐλ Γκρέ-
κο"), ποὺ φυσικὰ ἔπειρασε τὰ ἑλληνικὰ σύνορα, δυτας παχυχέμιο καὶ
αἰώνιο καλλιτεχνικὸ διαμέτρημα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι Κρητικοὶ ζωγράφοι,
ποὺ δούλεψαν στὴν δύση τὸ 17ο αἰώνα εἶναι οἱ Τζάνες Μαχάήλ, Βερύ-
κιος "Αγγελος. Παράλληλα, στὸν 17ο αἰώνα, ἔχομε τὴν ἐπιτάνητική
σχολή, μὲ τοὺς Μόσχον Δημήτριο καὶ Γεώργιο, Σκοῦφο Φιλόθεο.

Στὸν 18ο αἰώνα εἶναι πάλι ἡ ἐπιτάνητικὴ Σχολὴ μὲ τὴν ὁ-
λοφάνερη δημιαὶ δυντικὴ ἐπίδραση τώρα. Σπουδαῖοι ἀντιπρόσωτοι τῆς
οἰ: Δοξαρᾶς Παναγ., Δοξαρᾶς Νικόλ. (Μανιάτες), Κουτσόζης Νικόλ..
Καντούνης (Ζακυνθινοί). Ὁ πρῶτος (1662 - 1729), ποὺ ἔζησε στὴ ἐ-
πιτάνησα, καὶ τὸν εἶχαν κάμει οἱ Βενετσάνοι: συμπολεμιστὴ τους — ἐ-
πότη ἐνάντια στοὺς Τούρκους, μαθήτεψε καὶ στὴ Βενετία, ἀπ' ὅπου ἔ-
φερε στὰ ἐπιτάνησα (αὐτὸς γενάρχης αὐτῆς τῆς δυτικότερης; ζωγραφι-
κῆς τεχνοτροπίας) τὴ βενετσιάνικη ἐπίδραση. Δὲν ήταν μόνο ζωγράφος,
ἀλλὰ καὶ θεωρητικὸς αὐτῆς τῆς τέχνης· ἔχει δώμει ὥραια πραγματεία
«περὶ ζωγραφίας».

Ἐπίσης σημαντικὸς ζωγράφος καὶ θεωρητικὸς εἶναι ὁ Διονύσιος
ἀπὸ τὰ Φουρνά Εύρυτανίας (ἀρχὲς 18ου αἰώνα). Αὐτὸς μόνχει στὸ "Α-
γιο "Ορος στὴ σκήνη τοῦ Τιμίου Προδρόμου τῶν Ἱεράρχων, ὅπου τὴν ἀ-
γιογράφησην καὶ εἶχε καὶ τὸ ἐργαστήρι του. Καὶ αὐτὸς ἔδωκε πραγματεία
«Ἐρμηνεία τῶν ζωγράφων».

"Ο πατριώτης του Ζαχ. Παπαντωνίου στὴν ὥραια λιγνογραφία του
«"Αγιον "Ορος» σημειώνει ἀρκετὰ γι? αὐτόν.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: "Ἔχομε ἐδῶ ἔνα πολὺ ὥραιο τεχνοκριτικὸ
δοκίμιο.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: Χαιρόμαστε τοῦτο τὸ δυνατὸ καὶ πηγαίο

κείμενο, που βγήκε άπό την ψυχή και το «καλάμι» ένδεις καλλιτέχνη που δύχαραντίρας του και ή έμπειούσή του έμειναν δύοκάθηρα ρωμαϊκά και δέν άλλοτριώθηκαν άπό ξένες μιμήσεις. Σ' αὐτές τις λίγες γραμμές μάς έδειξε διά Κόντογλου ότι διά άντρικος τύπος του "Ελλήνα που βγήκε άπό την Τουρκοκρατία είναι μιά θαυμαστή σύγνεση" διά Αχιλλέας με τὸν Μεγαλέξαντρο ἀνταμωμένοι μὲ τὸν Διγενή φουστανελλοφόρο σὰν αλεφαρματολό!...

ΠΕΡΙΟΔΟΣ — ΣΧΟΛΗ: Άπό τοὺς σημαντικότερους ἀντιπρόσωπους τοῦ «μεσοπολέμου», και μάλιστα «τῆς πρώτης γενιᾶς — τοῦ 1920 — 1930» είναι διά Κόντογλου. Άλλα δὲ σταμάτησε ἐκεῖ και στὴ μεταπολεμικὴ περίοδο δίγει ρωμαλέα δημιουργία.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βρισκόμαστε μπροστά σὲ μιὰ άπὸ τὶς πιὸ ἀξιόλογες, ἀλλὰ και μαζὶ πολυσύνθετες και ἀρκετὰ ἴδιόρρυθμες, μορφές τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, και γενικότερα τέχνης. Γεννήθηκε τὸ 1896 στὶς Κυδωνίες (Αἴδαλο) τῆς Μ. Ἀσίας και πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1965. Ταξίδεψε στὴ Γαλλία, δην σπούδασε ζωγραφική, και μετὰ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφὴ (1922) ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἑλλάδα. Ή πρώτη ἀγάπη τοῦ Κ. στάθηκε ἡ ζωγραφικὴ και μετὰ ἡ λογοτεχνία. Ή τέχνη του, ζωγραφικὴ και πεζογραφία είναι βυζαντινή, ἀλλὰ και μαζὶ ἀνατολίτικη, πάντως πέρα γιὰ πέρα ρωμαϊσύνη. Ἐχει δργανώσει στὴν Ἀθήνα 4 ἔκθεσεις και ἔχει κάμει τὶς ἀγιογραφίες πολλῶν ἐκκλησιῶν, δην στὸν "Αγιο Διονύσιο, "Αγιο Ἀνδρέα κλπ. Άπό τὸ 1930 - 37 χρημάτισε ἐπόπτης τοῦ βυζαντινοῦ μουσείου και ἀλλων, δην στὸν Μιστρᾶ, τοῦ Καΐρου. Γιὰ τὶς ἀγιογραφίες τιμήθηκε μὲ βραβείο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Συγγραφικό του έργο:

α) Μυθιστορήματα: «Πέντρο Καζάς» (1919), που θεωρήθηκε λογοτεχνικὸ γεγονός στὰ γράμματά μας «Η Βεζάντα», «δι Θεός Κόνγανος».

β) Ταξιδιωτικά: «Τὰ ταξίδια», «ἡ Ἀφρική», τοὶ "Ελληνες στὶς θάλασσες τῆς γοτιᾶς».

γ) Τεχνοκριτικά: «Ἡ τέχνη τοῦ "Αθω", «ἔκφρασις τῆς δρθοδόξου εἰκονογραφίας» (βραβεύτηκε άπό τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ 1960).

δ) Διάφορα ἄλλα δημοσιεύματα, δπως «παινεμένη ρωμαϊστήνη», «τὸ Ἀιθαλί, ἡ πατρίδα μου» επίσης μετάφρασε, τὸ 1952, στὴ δημοτικὴ τὸ «κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον».

Συμπέρασμα: Ο Φ. Κόντογλου εἶναι ἔνας καλὺς γόνιμος καὶ παραγωγικὸς συγγραφέας μας ἀλλὰ προπάντων ἔνας γνήσιος καὶ πηγαῖος καλλιτέχνης. Τὸ ἔργο του, λογοτεχνικὸ καὶ ζωγραφικό, χωρὶς γὰ χάγη τὴν ποιότητά του, ἔχει ἔνα ἰδιόμορφο ἑλληνικό, λαϊκὸ χρῶμα. Ο Κόντογλου, τὸ σπουδαιότερο, εἶναι ἔνας ἀπροτιπώγες ἀγνὸς καὶ πηγαῖος «Ἐλληνας καὶ ἄνθρωπος. Θυμίζομε πώς πολλὰ ἀπὸ τὰ πεζογραφήματά του τὰ ἔχει «ἰστορήσει» δπως λένε, δηλαδὴ τεχνουργήσει εἰκόνες διπλα στὸ κείμενο.

Ανακάλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως

('Απόσπασμα)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ:

«Μὲς τὶς παινεμένες χῶρες, χώρα,
παινεμένη, θάρη κι ὥρα,
καὶ θὰ πέσης, κι ἀπὸ σέν' ἀπάνω ἡ φήμη
τὸ στεργὸ τὸ σάλπισμά της θὰ σαλπίσῃ
σὲ βοριὰ κι ἀνατολὴ, νοτιὰ καὶ δύση.
Πάει τὸ φῆλος σου, τὸ χτίσμα σου συντρίμμι.
Θάρη κι ἡ ώρα· ἐσένα ήταν δ δρόμος
σὲ βοριὰ κι ἀνατολὴ, νοτιὰ καὶ δύση,
σὰν τὸ δρόμο του ἥλιου· γέργεις· δημως
τὸ πρωτὶ γιὰ σὲ δὲ θὰ γυρίσῃ».

Ἐτσι ἀρχίζει δὲ περίφημος «Προφητικὸς» τοῦ Παλαμᾶ μας· κι ὅταν θὰ βρισκώμαστε στὴν δδυνηρὴ θέσι· γιὰ νὰ μελετήσωμε ἔνα «θρῆγο», ἀπὸ τοὺς τόσους πολλοὺς ποὺ κυκλοφοροῦν, γιὰ τὸ «πάρσιμο» τῆς Πόλης, νομίζομε δτὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς σπαραγκτικοὺς καὶ μεγαλοδύναμοὺς στίχους πρέπει γὰ ἔσκινάμε, γιατὶ εἶναι οἱ καταλληλότεροι γιὰ νά... «ἀκκομπανιάρουν» τὸ θλιμένιο μοιρολότι.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ: Ἀγακάλημα (ἀγακαλῶ) ή Ἀγάκλημα βασικά είναι τὸ ἀγακάλεσμα, δηλαδὴ ἡ ἐπανάληψι συνεχῶς προσώπου η πράγματος ποὺ ἐπιθυμοῦμε. Στή λογοτεχνία είναι ἔνα θρηγητικό ποίημα - τραγούδι: γιὰ τὴν ἄλωσι πόλεως, καὶ κυρίως γιὰ τήν... Πόλη. Συνήθως δὲν είναι δημοτικά (δημοτικοφανῆ, μποροῦμε νὰ τὰ ποῦμε), γιατὶ ἔχουν ἔνα συγκεκριμένο δημιουργὸ (ἀσχετα ἀν ἑδῶ είναι ἔνας ἀγνωστος Κρητικός). Τὰ ἀγακάληματα λοιπὸν ἀνήκουν σ' ἔνα πλατύτερο κύκλο λυπητερῶν τραγουδιών, τοὺς «Θρήνους», ποὺ ἐστιχουργήθησαν μετὰ τὴν ἄλωσι: γιὰ νὰ διεκτραγωδήσουν τὴν φοβερὴ ἔθνικὴ συμφορά, «τὸ πάρσιμο» τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Αὕτα μπορεῖ νὰ είναι: δημοτικά η ὅχι, ποὺ μὲ τὴ σειρά τους πάλι ἐντάσσονται στὰ «ίστορικά» τραγούδια, ἀφοῦ ἀγαφέρονται σὲ συγκεκριμένο ίστορικὸ ἐπεισόδιο καὶ διπωσδήποτε μποροῦμε νὰ τὰ χρονολογήσουμε.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Ο ποιητής μιλάει για
τὸ θρῆνο ποὺ ἔπεσαν δῖοι οἱ "Ἐλληνες γιὰ τὴν ἀλωσὶ τῆς Πόλης, ποὺ
ἡταν τὸ καμάρι καὶ δλων ἡ ἀπαντοχῆ. Φαντάζεται δῖτι κάπποιο καράδι
ποὺ ἔφυγε τὴν συμφορὰ μολογάει τὸ μάυρο μαντάτο. Στὴ συνέχεια ἀνα-
τρέχει σ' εύτυχεῖς καιρούς, στὸ κτίσιμο τῆς Πόλης ἀπὸ τὸ Μ. Κωνσταν-
τίνο καὶ τῆς 'Αγια - Σοφιᾶς ἀπὸ τὸν 'Ιουστινιανό, καὶ σὰν ἀναπολεῖ
τὰ κάλλη τῆς πόλεως, θρηνεῖ γιὰ τὴν τύχη τῶν ιερῶν σκευῶν τοῦ ναοῦ.
Τέλος ἀναθυμούμενος τὴν παράδοσι γιὰ τὸν "Ἀγγελο - φύλακα τῆς 'Α-
για - Σοφιᾶς σπαραχτικὰ ἀναρωτιέται γιατὶ δὲ προστάτης "Ἀγγελος ἐγ-
κατέλειψε καὶ δὲν ἐπερίμενε τὸ παιδὶ τοῦ Πρωτομάστορα νὰ γυρίσῃ,
ἀλλ' ἥλθε ἄλλο παιδί, δὲ Πρόδρομος τοῦ 'Αντιχρίστου (οἱ Τοῦρκοι).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῶν:

α) «Θρῆνος... παγταχθέν». Θρῆνος γιὰ τὴν ἀλώσιν διατάντα καράδι: ἔφερε τὸ θλιβερὸ μαντάτο. Ἀπὸ στίχ. 18 - 87 δὲν δίγεται τὸ κείμενο.

β) «Μή τὸ πομένης... τὴν οἰκουμένην» στίχ. 87 - 105. Ἡ ἀποκρύψισις δέξεται την δόξαντα της στὰ χρόνια τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ Ἰουστίγιους αὐτοῖς

γ) «Οταν είς γοῦν... οὐ βοηθούσι» στίχ. 106 - 118. Ο σπαραγμός στὸ κατακόρυφο γιὰ τὰ κουρσεμένα μεγαλεῖα καὶ τὴν ἐγκατάλειψι: ἀπ τῆ θεϊκή προστασία.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἔρμηγεία: Ἀπαραμύθητος = παρηγόρητη. Τοῖς Ρωμαίοις = στοὺς Βυζαντιγούς (ἀλλὰ ἥδη ἔχει τὴ σ

μασία τὴν καθαρή τοῦ "Ελληγα, τοῦ Ρωμιοῦ"). Τένεδος: ἐλληνικώτατο νησί στὸ Β.Α. Αλγαῖο, στὴν εἰσόδῳ τοῦ "Ἐλλησπόντου" τώρα στὴν τουρκική ἐπικράτεια. Κάτεργον, τό: εἰδος μεσαιωνικοῦ πλοίου μὲ πανιά καὶ κουπιά. Ἀκ' τ' ἀνάθεμα = ἀπὸ τὸ ἀνάθεμα. Ἐκ τὸ σκότος = ἀπὸ τὸ σκότος (δηλαδὴ ἡ ἐκ + αἰτιατική). Ἀπὲ = ἀπό. Ἀμὲ = ἀλλά. Γοιάριν = φορτίο. Δολωμέγα μαντάτα = ὅπουλα, δόλια, ἄσχημα. Ἡρθαῖν, ἐπῆρασιν: ἀγὶς ἥρθαν, ἐπῆραν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ στιχούργημα εἶναι πολὺ ἐκφραστικὸ καὶ παραστατικό. Ἐχει εἰκόνες ποὺ γρήγορα φεύγουν γιὰ νὰ φέρουν ἄλλες. Οἱ ἔρωταποκρίσεις δίγουν δραματικότητα... Τὰ σπάνια σύνθετα ἀστραποχάλαζην, ἀνεμοζάλην δείχνουν τὴ λαϊκὴ ψυχὴ ποὺ ἀγαπάει νὰ βρίσκει μεταφορὲς ἀπὸ τὴ φύσι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ΕΝΟΙΗ ΙΑΣ

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἐρμηνεία: Σελήνην μὴν τοὺς δώσης: προφανῶς παρακαλεῖ τὸν ἥλιον γιὰ νὰ μὴ φωτίσῃ τὴ σελήνη στοὺς κατακτητές. Ἐπονομάζειν: δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀπαρέμφατον, ἀλλὰ γ' ἐνικὸ μὲ προσθήκη τοῦ ν. Κλῆσιν = δινομασίαν. Σιών: ὁ γαδὸς τοῦ Σολομῶντος στὰ Ἱεροσόλυμα, κέντρον τῆς ἔβραικῆς λατρείας. Προφανῶς τὴν σύγκρισι τὴν ἔκαμε δχι γιὰ νὰ ἀντιπαραβάλῃ τὰ λατρευτικὰ κέντρα δύο κόσμων, ἀλλὰ κυρίως ἐπειδὴ ἔχουμε τὴ γνωστὴ ρῆσι τοῦ Ἰουστιγιανοῦ, στὴ θέα τῆς λαμπρότητος τῆς τελειωμένης Ἀγια - Σοφιᾶς, «γενίκησά σε, Σολομῶν».

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Αὕτη ἡ ἐνότητα εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ καλαισθητικὲς διμορφιές. Κατ' ἀρχὴν ἡ ἐλλειπτικότητα εἶναι σὲ πολλοὺς στίχους. Ὑπάρχουν παραστατικώτατες μεταφορὲς ἢ μᾶλλον ἀλληγορίες, καθὼς τὶς λέει δὲδιος δ ποιητής. Οἱ αὐτοκράτορες Μ. Κωνσταντίνος καὶ Ἰουστιγιανὸς εἶναι ἥλιοις, ἐνῷ ἡ Πόλη καὶ ἡ Ἀγια - Σοφιὰ εἶναι ἡ σελήνη. Ἐντύπωσι εὐχάριστη μᾶς προξενεῖ ἐδῶ ποὺ δ ἀπλούκὸς αὐτὸς ἡ σελήνη. Διατύπωσι επίσης κλιμακώσεις, ἐπιτάσεις π.χ. «Τὴν Πόλιν, τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, δληγ τὴν Οἰκουμένην». Ἄλλ' ἐκεῖνο ποὺ δίγει τὸ μέτρο τῆς ἀφέλειας καὶ τῆς αὐθορμησίας τοῦ ποιητῆ εἶναι ποὺ ἀπευθύνεται στὸ β' πρόσωπο, δηλαδὴ ἀμέσως στὸν ἀναγγώστη του.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ'

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἐρμηνεία:

Μεθ' οἰκιαδῆς = ol-

μωγῆς (σκούξιμο). Τὸ ρ. οἰμώζω ἔδω. Βέβαια δὲν θὰ παρεξηγήσωμε τὸν ἀπλοῖκὸ συγθέτη μας ποὺ δὲν ξέρει καλὰ τὴ γραμματικὴ καὶ γράφει μεθ' πρὸ φιλῆς, δπως π.χ. καὶ σήμερα ἡμιμαθεῖς κάποιοι, ἀνύποπτοι τελειώνουν τὴν ἐπιστολὴ τους κοντά στὸ «μεθ' ὑπολήψεως» καὶ... «μεθ' ἀγάπης!» Τοῦ πάλαι νεανίσκου: Ὑπάρχει βυζαντινὸς θρύλος δὲν ἄγγελος φυλάει τὴν Ἀγία - Σοφία μέχρι νὰ ἐπιστρέψῃ δ γυιδὸς τοῦ πρωτομάστορά της, ποὺ τὸν ἔστειλε νὰ φέρη τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἔργάτες γιὰ γ' ἀποτελειώσουν τὸ ἔργο. Καὶ ἡ παράδοσι θέλει δὲν δ Ἰουστινιανὸς γνωρίζοντας αὐτὸ ἀπειμάκρυνε τὸ παιδί, γιὰ νὰ μένη φύλακας δ ἄγγελος. Παίδας, δ = τὸ παιδί. Τῶν ἔκτιτόρων = τῶν μαστόρων, τῶν ἀποτελειωτῶν τοῦ ἔργου. Δηλαδὴ δταν ἀκούωμε στὴν ἐκκλησίᾳ «ὑπὲρ τῶν ἀοιδίμων κτιτόρων» πρόκειται γιὰ κτίστες καὶ οἰκοδομητές· γιατὶ οἱ κτήτορες εἶναι οἱ κάτοχοι. Ἀντίχριστος = δ διάδολος. Ο παίδας δ πρόδρομος τοῦ Ἀγιτχρίστου εἶναι οἱ Τοῦρκοι.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Στεγάζω καὶ δδύρομαι καὶ τύπτω, κλαίω καὶ χύνω δάκρυα: Συγώνυμα σὲ σχῆμα ἐπιτάσεως. Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία ἔνότητα τὰ δραματικὰ στοιχεῖα αὖξανται καὶ δ ἀπελπισμὸς κορυφώνεται. Θᾶλεγε κανείς, πολὺ σωστά, δὲν σαρκασμὸς καὶ κάτι σὰν κλαυσίγελως εἶναι οἱ σύντομοι καὶ γυμνοί στίχοι: «δ νεανίας ἔρχεται, δ ἄγγελος ἀπῆλθε», «καὶ ἄγγελοι καὶ ἄγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι».

Κεντρικὴ ἴδεα: Ο ποιητής, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐπέκτασι δλόκληρο τὸ ἐλληνικὸ Γένος σπαράζει γιὰ τὴ μεγάλη ἔθνικὴ συμφορὰ καὶ διαμαρτύρεται μὲ συντριβὴν πῶς καὶ γιατὶ δ Θεὸς ἀφησε πλέον στὴν τύχη της τὴν «περισύστα». Πόλη του!

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι τὸ λαϊκὸ ἰδίωμα ποὺ βλέπομε στὰ γραπτὰ ἥ καὶ στὴ στοματικὴ παράδοσι τῶν ὑστεροβυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ μεταδυζαντινῶν χρόνων. Εἶναι διάσπαρτα μέσα του ἀρκετὰ λόγια στοιχεῖα.

ΥΦΟΣ: Παραστατικὸ μὲ τόγους ἐλεγειακοὺς καὶ δραματικούς· ἐπίσης ἔχει τὴν ἀφέλεια, γηγοισέτητα, ἐλλεπιτικότητα καὶ ἐπιγραμματικότητα τοῦ καθαροῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

ΜΕΤΡΟ: Οι στίχοι εἶναι λαμπικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι ἀγοριοικατάληκτοι: δηλαδὴ τὸ κλασσικὸ μέτρο τῆς δημοτικῆς μας ποίησεως. «Ενας 15σύλλαβος λυγερός, ἀφογος, χωρὶς χασμωδίες καὶ συγιζήσεις.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Εφ' δσον κάθε φορὰ ποὺ γίνεται λόγος γιὰ τὴν «Πόλη τὴν βισπορίτισσαν, τοῦ Κωνσταντίνου τὴν Πόλη», «τῶν δυὸς γιαλῶν τὴν ἀφροκάμιωτη νεράϊδα» κατὰ πῶς λέει δ Παλαμᾶς μας, θυμό-

μασθε καὶ πατάμε «ἀκροποδητὶ» γνοερὰ στὰ «Ἄγια τῶν Ἀγίων» τῆς φυλῆς μας, ἔτσι καὶ τούτη τῇ φορᾷ ἡ ψυχὴ μας σὰν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ σὰν Ἐθνους, σπαράζεται, φλέγεται ἀγαπολώντας «μεγαλεῖα χαμένα». Προσέξατε! Εἰναι ὁ θρῆνος ποὺ ξεσπάει ἔνας λαός, γιατὶ τὸν πνίγει μέσα του ἡ συναίσθησι τῆς ὑπεροχῆς, ἔχει τὴν συγείδησι τὶ «μέγας κόσμος» ἥταν ἐκεῖνος ποὺ ἔχασαμε μέσα «στὸ μικρὸ κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν». Γι' αὐτό, πιστεύομε, ὅτι οἱ ἀγαγγώντες ἡ τραγουδιστὲς αὐτοῦ τοῦ κομματιοῦ μδλιες ἔφθαναν σ' ἐκεῖνο τὸ πικρό, τὸ σπαραξικάρδιο «καὶ ἄγγελοι καὶ ἄγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι» ἀνέκαθεν, ἀπ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια, δὲν τῷλεγε ἡ ψυχὴ τους νὰ σταματήσουν ἐδῶ, δὲν μποροῦσαν νὰ παραδεχθοῦν τελικὰ αὐτὴ τὴν ἀλλόκοτη, τὴν «ἀφύσικη» ἀδικίαν ἀλλ' ἐπροχωροῦσαν σ' ἐκείνη τὴν παραμυθία, ποὺ μᾶς συντήρησε καὶ γιγάντωσε σὰν Ἐθνος, ἐκεῖνο τὸ λυτρωτικὸ καρτέρεμα, τὸ «σώπασε, κυρα - Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζῃς» πάλε μὲ χρόνους καὶ καιρούς, πάλε δικά μας θά 'ναι».

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: Καθὼς προανεφέρθη, ὑπάρχουν κι ἄλλα «ἀγαπλήματα» καὶ γενικώτερα «θρῆνοι» γιὰ τὸ κοσμοϊστορικὸ γεγονός, πολὺ ἀξιολογώτεροι καὶ κατατοπιστικοὶ ἀπ' αὐτὸν ἐδῶ, τὸν δικό μας. Θέλομε νὰ παραθέσωμε ἐνδεικτικὰ στίχους ἀπὸ διάφορους: α') «Διήγησις πάνυ θλιβερή, πονετικὴ καὶ πλήρης / βαθαὶ παπαὶ τῆς συμφορᾶς τῆς Κωνσταντίνου Πόλης», β') «Τῆς Πόλης αἱ Πολιτισσαὶ ἔξανασκεπασμέναις / ὁ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸν βλέπει σιδηρωμένον», γ') «Πόλη τὸ πάσχεις πάσχω το καὶ τὸ πονεῖς πογῷ το / καὶ ἡ πολλὴ σου συμφορὰ καὶ μὲ πικρὴ ἐφάνη». «Καὶ ποταμοὶ φυράσατε καὶ βρύσες ξεραθῆτε / διατὶ ἔχαθη τὸ κλειδὶ τῆς δλῆς οἰκουμένης».

Μία σημειώσι:

Προσθέτομε δὲι οἱ στίχοι ποὺ λείπουν (19 - 86) ἀπὸ τὸ κείμενό μας περιγράφουν: τὶς ἀγριότητες τῶν Τούρκων καὶ τὶς ταλαιπωρίες τῶν δύστυχων Ἐλλήνων· ὁ αὐτοκράτοράς των τὴν τελευταία στιγμή, γιὰ νὰ μὴ πέσῃ στὰ χέρια τῶν ἀπίστων παρακαλεῖ τοὺς Κρήτες συμπολεμιστές του νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ τὴν φέρουν στὴν Κρήτη. Τοῦτο τὸ τελευταῖο καὶ ὁ τρόπος ὁ συμπαθητικὸς καὶ θαυμαστικὸς ποὺ δημιούρει γιὰ τοὺς Κρήτες μᾶς ἐπιτρέπουν τὴν ἐκδοχὴν δὲι ὁ συγθέτης εἰναι κρητικῆς καταγωγῆς· μολονότι ἡ γλώσσα τοῦ ποιήματος δὲν δείχγει κανένα στοιχεῖο τέτοιο.

Τὰ Δημοτικὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ Ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας»

Σημεῖωσις: Τὸ Ἀγαγνωστικὸν τοῦ Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 231, ἀσχολεῖται μὲ τὰ περὶ τῶν Ἀκριτικῶν, τῶν ἀγώνων τους κατὰ τῶν βαρδάρων, τῶν Ἀκριτικῶν τραγουδιῶν (Ἀκριτικὸς κύκλος) καὶ περὶ τοῦ ἔπους «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας», τῆς γενεαλογίας τοῦ Βασ. Διγ. Ἀκρίτα, χειρογράφων τοῦ ἔπους κ.ἄ. Γι: αὐτὸ δὲ παρατίθεται ἐδῶ.

I. Ἀπὸ τὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια.

1. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτα.

Δημοτικὸ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βλ. σελ. 233, εἰσαγωγικὰ τοῦ τραγουδιοῦ ἀπὸ τὸ N.G. Πολίτη.

ΝΟΗΜΑ: Καθὼς ἔτρωγε ὁ Ἀκρίτας, τὸ ἄλογό του χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθί του ραγίστηκε· μ' αὐτὰ τὰ δυὸ σημάδια κατάλαβε ὅτι παντρεύουν τὴν καλή του, διτὶ μὲ κάποιον ἄλλο τὴν παντρεύουν ἄθελά της. Τότε καθαλλάει πάνω στὸ γρήγορό του ἄλογο καὶ τρέχει μὲ ταχύτητα νὰ γυρίσῃ στὸ σπίτι τῆς καλῆς του. Στὸ δρόμο του εὔχεται νὰ βρῇ τὸν πατέρα του στ' ἀμπέλι. Πράγματι τὸν βρίσκει στ' ἀμπέλι καὶ μαθαίνει, χωρὶς νὰ γνωριστοῦν, διτὶ πράγματι παντρεύουν τὴ γυναικὰ τοῦ γυιοῦ του. Καὶ στὴν ἑρώτησί του, ἀν μπορῇ νὰ προφθάσῃ, ὁ γέρος τοῦ ἀπαντᾶ πῶς ἀν εἶναι γρήγορο τὸ ἄλογό του, θὰ τοὺς προφθάσῃ στὴν ἐκκλησιά. Τρέχει, τρέχει ὁ Διγενῆς. Εὔχεται νὰ βρῇ καὶ τὴ μάνα του στὸν κῆπο· τὴ βρίσκει καὶ τὴν ωτᾶ τὰ ἴδια· ἡ γερόντισσα, χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζει, τοῦ ἀπαντᾶ διτὶ ἀν ἔχῃ γρήγορο ἄλογο θὰ τοὺς βρῇ στὸ σπίτι, ἀλλοιῶς θὰ τοὺς βρῇ στὴν ἐκκλησιά. Τὸ ἄλογο τρέχει καί, μόλις ἔφτασε ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι τῆς καλῆς, χλιμίντριψε. Ἡ γυναικά, μόλις ἀκούσε, ἀναστέναξε βαριά. Ὁ ὑποψήφιος γαμπρὸς τὴ ωτᾶ τὶ ἔχει· μήπως εἶναι λίγα τὰ δῶρα της; Ἡ κόρη ξέσπασε σὲ ἀποδοκιμασία γιὰ τὰ ρούχα καὶ τὰ ἄλλα δῶρα· κι ὀμολόγησε πῶς τὸ ἄλογο μοιάζει τοῦ καλοῦ της. Ὁ γαμπρὸς τῆς εἶπε νὰ βγῆ νὰ τὸν σκοτώσῃ. Ἡ κόρη φοβισμένη, ἀλλάζει κουβέντα. Δὲν εἶναι ὁ πρώτος ἄντρας της, ἀλλ' ὁ διδερφός της, ποὺ φέρνει τὰ προικιά της.. Ὁ γαμπρὸς τότε τὴν παρακινεῖ νὰ βγῆ νὰ τὸν κεράσῃ!.. Ἡ γυναῖκς βγαίνει, χυμάει πάνω στὸ ἄλογο τοῦ Διγενῆ καὶ φεύγουν, φεύγουν...

ENOTHTES — Ἐπιγραφὴ τούτων: Α' στίχ. 1 - 5 «Προαισθησι γιὰ
ἐπικείμενο κακό». Β' στίχ. 6 - 26 «Ἐπιλογὴ τοῦ ταχυτέρου ἀλόγου».
Γ' 27 - 54 «Πορεία τοῦ Ἀκρίτα, συνάντησι του μὲ πατέρα καὶ μητέρα
του, ἐπαλήθευσι προαισθημάτων». Δ' στίχ. 55 - 66 «Ἡ ἔαφνικὴ ἄφιξι
τοῦ Διγενῆ». Ε' στίχ. 67 - 73 «Ἡ διάσωσι τῆς γυναικὸς κι ἡ γρήγορη
διαφυγὴ».

ΕΝΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Τάβλα, ἥ < μεσην. τάβλα < λατιν. **tab (u) la** = στεγόμακρο τραπέζι. Χιμιντρῶ < χλιμιντρῶ < μεσην. χλιμιτρῖζω < καὶ χλιμιντρῶ < ἀρχ. χρεμετίζω. Ἀστοχῶ = λησμονῶ. Ἀκριβοτάγι-
στος (ἀκριβὸς + ταγίζω) = πολυαγαπημένος. Μοσχαναθρεμμένος = πο-
λύτιμος. Οδοι = δόλοι. Φοράδα, ἥ < ἀρχ. φορδάς (μὲ ἀνομοιωτικὴ
ἀποδολὴ τοῦ β < φέρδω = τρέφω, βόσκω) = ἥ ἵππος. Ἐριξαν τὰ που-
λάρια = ἀπέβαλον. Γρίβας, δ < μεσην. γρίβας < ιταλ. **grigio** < γοτθ.
grewa = ἀσπρὸ ἄλογο, φαρῆς. Νιά, τὰ = τὰ γέα. Χατίρι, τὸ < τουρκ.
hatır = εնγοια. Μαντίλια, τὰ < μεσην. μαντήλιν < μαντήλιον < λατιν.
mantelium καὶ **mandilium**. Ζουνάρι, τὸ < ζωνάρι < μεσην. ζωνάριν <
μεταγγ. ζων - ἀριον < ζώνη. Ντραλίζομαι < μεσην. τραλίζομαι = ζαλί-
ζομαι. Κουρτεσιά, ἥ = φιλοτιμία. Πουλάρι, τὸ < μεσην. πουλάριν < ἀρχ.
πωλ-άριον < ὑποκορ. τοῦ πωλος. Μοδιῶν, τῶν < μόδι, τὸ < μεταγγ.
μόδιος < λατιν. **modius** = μέτρο χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλὰ) χι-
λιο - μόδιον. Βιτσιά, ἥ (< βίτσα, ἥ < σλαβ. **vitsa** < λατιν. **vitea** = λε-
πτὴ βέργα) = τὸ χτύπημα τῆς βίτσας (βέργας). Κύρης, δ < μεσην. κύ-
ρης < ἀρχ. κύριος = πατέρας. Καλή, ἥ (καλή μου, σου κ.ἄ.) = ἥ σύ-
ζυγος, ἥ μνηστή. Ἐψὲς < ψὲς < ὁψὲ κατὰ τὸ ἔχθὲς (ἐπίρ.) = χθές.
Στράτα, ἥ < μεσην. στράτα < λατιν. ἐπίθ. **strata** (via) = στρωμένος
δρόμος, δρόμος. Φλωρί, τὸ < μεσην. φλωρίον < ὑποκορ. τοῦ μεσην. λατιν.
flor - ius (= **florens numus** = ἀνθηρό, ίσχυρὸ νόμισμα) καὶ φλουρί,
τὸ = χρυσὸ βυζαντινὸ νόμισμα, κάθε χρυσὸ νόμισμα. Σκοτώνω (< μεσην.
σκοτώνω < ἀρχ. σκοτῶ = σκοτίζω) = φονεύω. Κορνιαχτός, δ < ἀρχ.
κονιορτὸς > κορνιορτὸς μὲ προληπτ. ἀνάπτ. ρ > κορνιαχτὸς (ἀνομ.) =
ἥ σκόνη. Χούφτα, ἥ < φούχτα (ἀντιμετάθεσι). Ζερδά (ἐπίρρ.) < ζερ-
δός < ζαρδός < ζαθρός < ζαθός.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Γιὰ τὴν ὑπόθεσι τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναι-
κὸς τοῦ Ἀκρίτη καὶ παρόμοιες ἀλλες ὑποθέσεις ἀρπαγῆς γυναικῶν βλ.
εἰσαγωγὴ εἰς βιβλίον Ο.Ε.Δ.Β., σελ. 233 στίχ. 5. Γνωστὸ εἶναι δὲ οἱ
Ἀκρίτες ἔμεναν γιὰ χρόνια μακριὰ ἀπὸ τις οἰκογένειές τους. "Οταν κιγ-

δύνεται τὸ σπίτι τους, τὸ μάθαιναν ἀπὸ διάφορα ὑπερφυσικά συμβάντα, π.χ. ράγισμα σπαθοῦ, κραυγὴς ζώων, χλιμάντρισμα ἀλόγων, θνετρά κ.ἄ. Στὰ ἵπποτικὰ μυθιστορήματα, ἐκτὸς τῶν ἄλλων συμβάντων, διάποδης μπορεῖ νὰ πληροφορηθῇ τὸν κίνδυνο τοῦ σπιτιοῦ του κι ἀπὸ τὴν πέτρα τοῦ δαχτυλίδιοῦ, ποὺ θολώνει... Στίχ. 11: Σὲ μεγάλο φόδιο ἦ συγχίνησι καὶ τὰ ζῶα, ὅπως οἱ ἄνθρωποι, κινδυνεύουν νὰ πάθουν ψυχολογικὸν κλονισμὸν μὲ δλες τὶς ἐπιπτώσεις πάνω στὸν δργανισμὸν τους. Σαρανταπληγιασμένος: 'Απ' τὴν συμμετοχὴν του σὲ πολλές συμπλοκές Διγενῆ καὶ ἔχθρων εἶχε πληγωθῆναι καὶ τώρα φαίνονται οἱ οὐλές. Στίχ. 26: Θέλει νὰ δεῖξῃ τὸ πόσο γρήγορα θὰ τρέξῃ, ώστε τὸ μυαλό του, ἀν καὶ λίγο, θὰ σκορπιστῇ σὲ μεγάλη ἔκτασι. Στίχ. 37: 'Εθιμος: πρῶτα παίρνουν τὰ προικιὰ καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὴν νύφη. Στίχ. 55: Χώρα, ἐννοεῖ τὴν πόλιν. Στίχ. 65: 'Η ὑποδοχὴ γίνεται μὲ κέρασμα στὴν αὐλή.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Κοσμ. ἐπίθετα: 'Ακριβοτάγιστοι, μοσκαναθρεμμένοι, ἀψύς, γλήγορος, παλιόγριθας, σαρανταπληγιασμένος, νιά, φρικτός, ἄχαρος, φρικτός, χρυσό. Σύνθετα: παντρευαρραδωνιάζουν, ἀκριβοτάγιστοι, μοσκαναθρεμμένοι, παλιόγριθας, μακροταξιδέψω, ἀκριβοτάγιζε, ἀκριβοπότιζε, μεταδευτερώνει, βαριαναστενάζεις. Ἔρωτήσεις: στίχ. 8-9, 34, 39, 48, 52, 59. Ὑπερδολές: στίχ. 2, 9, 11, 26, 28-29, 42-43, 55, 70-71. Μεταφορές: ν' ἀστράψῃ, ἔριξαν, φάη, σπείρω, τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς. Άσύνδετα: στίχ. 17-19, στίχ. 35, 49-51, 67, 69-71. Πολυσύνδετα: στίχ. 2-5, 21-26, 28-29, 42-43. Παρομοίωσις: στίχ. 32 (σὰν ἄγιος ἔξακούστη). Εἰκόνες: Σχεδὸν σὲ κάθε στίχο οὐράρχουν εἰκόνες ὡραῖες καὶ δυγατές σὲ σύλληψι. Προσωποποιήσεις: 'Ὑπάρχουν πολλές' ὁ γρίθας, τὸ γέρικο ἄλογο, ποὺ συζητεῖ μὲ τὸν Διγενῆ ἀποκαλύπτει ποιητικὴ ἔξαρσι μεγάλης δυνάμεως. Ἐπαναφορές: γοργά, γοργά. Θὰ φτάσω, θὰ φτάσω. Ἐκεῖ, ἐκεῖ. Μηδέ, μηδέ. Όπου, δπού.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: 'Ο ποιητὴς ἀρχίζοντας τὸ τραγούδι ὑπογραμμίζει τὴν ἀγωνία, ποὺ γιώθει διγενῆς μὲ τὰ προαισθήματα ποὺ ἔχει. 'Η ἀγωνία κορυφώνεται στὴν ἐπιλογὴ τοῦ ἀλόγου, στὸ διάλογο Διγενῆ καὶ ἀλόγου, στὴ γρήγορη πορεία, στὴ συνάντησι τῶν γονέων τοῦ Διγενῆ. Θλῖψις, πένθος καὶ μαρασμὸς κατέχει τοὺς γονεῖς του. Στὴν ψυχὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Διγενῆ μελαγχολία καὶ φόδιος ἔχουν καθίσει. Κι δλα αὐτὰ τὰ μαῦρα συναισθήματα θὰ διαλυθοῦν μὲ τὴν ἐμφάνισι τοῦ Διγενῆ καὶ θὰ δώσουν τὴν θέσι τους στὴ χαρά καὶ στὴν εὔτυχία τῶν ήρώων ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκροατῶν.

Κεντρική Ιδέα: Στ. 4 «μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν καὶ ἔκείνη δὲ γὰρ τὸν θέλει...». Ή συζυγική ἀφοσίωσι καὶ ἡ ἀγάπη δὲν γνωρίζουν ἐμπόδια. «Οταν ὑπάρχῃ ἀγάπη, τιμὴ καὶ ἀφοσίωσι μεταξὺ τῶν συζύγων, δια τούτης ἐμπόδια καὶ ἀν παρεμβληθοῦν, θά γινηθοῦν.

ΥΦΟΣ: Τὸν υφος τοῦ ποιήματος εἶναι γλαφυρό· διαθέτει πλοῦτο καὶ ποικιλία ἐκφραστικῶν μέσων.

ΓΛΩΣΣΑ: Ή γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ μὲν ίδιωματισμοὺς καὶ ξένες λέξεις (οδλοί, δθε, νὰ μὲ δώσης κ.ά.). Τις ξένες λέξεις βλ. εἰς γλωσσικὴ ἐρμηνεία.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ δημ. τοῦτο τραγούδι ἔχει συντεθῆ σὲ ἵαμδο. Ο στίχος εἶναι ἵαμδικὸς 15σύλλαβος ἀνομοιοκατάληκτος παροξύτονος. Τοῦ μὴ εἶναι ἡ σταθερή.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ τραγούδι τοῦτο ἀνήκει στὸν Ἀκριτικὸ κύκλο μὲ ἐπικολυρικὸ περιεχόμενο (βλ. ΝΕΑ Δ' ΟΕΔΒ, σελ. 231 κ.ά.). Προσοχὴ στὶς ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις· ἡ ἀπάντησι γίνεται μὲ ἐλαφρὰ παραλλαγμένο τὸ στίχο τῆς ἐρωτήσεως (πρᾶ.. σχετ. εἰς διμηρικὰ ποιήματα). Ἀκόμη πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ ἀνταγωνικὴ σημασία τοῦ ἄρθρου ἡ καὶ πλεονασμὸς τοῦ ἄρθρου (βλ. Τζαρτζάνου Ἀχ., Νεοελλ. σύνταξι, τ. Α, § 126 κ.ά.), στ. 34, 48 «τὸ τίνος εἴγ' τ' ἀμπέλι — τὸ τίνος εἴγ' δικῆπος», δηλ. αὐτὸν τὸ τίνος εἴγ' ἀμπέλι τίνος εἶναι. Ή ἀντων. αὐτὴ σημασία τοῦ ἄρθρου χρησιμοποιεῖται σὲ παλαιότερα δημοτικὰ τραγούδια καὶ σὲ διαλέκτους. Ή χρῆσι αὐτὴ τοῦ ἄρθρου εἶναι ἀρχαιοτάτη: Στὸν Ὄμηρο, στὸν Ἡσίοδο, Ἡρόδοτο κ.ά. καὶ σήμερα: «Τὸν ἀγαπᾶ διεδεκτεί γέος» (Μαδιλ.) «μοῦ σκότωσαν τὸ γέοντα».

. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα

*Αγνώστου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Κάποιο βασιλέουλο, διμορφο καὶ δυγατό, ποὺ μαλώνει συνήθως μὲ τοὺς δικούς του, «παίρνει τῶν διμιατιῶν του» καὶ πηγαίνει στὰ ξένα. Έκεῖ, ὅστερα ἀπὸ περιπέτειες ἀπίθανες, κινδύνους καὶ μονομαχίες μὲ ἀνθρώπους ἡ δράκοντες, συγαντάει μιὰ διμορφη πριγκήπισσα ἡ βασιλοπούλα ποὺ τὴν ἐρωτεύεται σφοδρά· αὐτὴ ἀνταποκρίγεται στὸν ἔρωτά του καὶ τελικὰ παντρεύονται· δηλαδὴ τὸ «happy end» εἶναι ἀπα-

ραιτήτο μέσα στή συνταγή! Δηλαδή τέλειο τὸ «μοτίβο» τοῦ κλασσικοῦ παραμυθιοῦ. "Οσο καὶ νὰ παραξενεύμασθε ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπλοϊκότητες, πρέπει τελικά νὰ βεβαιωθοῦμε, διτὶ τέτοια ἀναγγώσματα ἔτεραν ἵπποτες καὶ λαὸ στὴ μεσαιωνικὴ δύσι, ἀλλὰ καὶ στὴν βυζαντινὴ Ἀνατολῇ, στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου «μπολιάσθηκαν» καὶ ὑπερεκαρποφόρησαν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ: Κουτὰ στὰ ἀρκετὰ κατατοπιστικὰ τοῦ ἀναγγωστικοῦ μας προσθέτομε διτὶ αὐτὰ τὰ προϊόντα τῆς δύσεως σὲ μᾶς εἶγα: γνωστὰ μὲ τὸν πλήρη χαρακτηρισμὸ «ἱμμετρες ἐρωτικὲς μυθιστορίες (ρομάντζα)». Μέσα σ' αὐτὰ τὰ κατασκευάσματα ὑπάρχει ἀγάμειξι στοιχείων δυτικῶν (ἱπποτικῶν - ρομαντικῶν), ἐλληνικῶν (ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν) καὶ ἀνατολικῶν (χυρίων ἀραβικῶν). Ἐτσι οἱ μελετήτες τοὺς μποροῦν καὶ ἀναγγωρίζουν σὰν «παράγωγα» αὐτῆς τῆς συγθέσεως στοιχεῖα θρησκευτικά, συγαισθηματικά, φυσιολατρικά, περιγραφικά, φανταστικά. Βέβαια λογοτεχνικὴ ἡ ἴστορικὴ ἀξία δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν αὐτὰ τὰ ἀναγγώσματα, μόνο κάποιο γλωσσικὸ ἔγδιαφέρον ἔχουν. Σχεδὸν δλα εἶναι ἀγνώστου συγθέτου. "Οσο γιὰ τὸ «Ο Βέλθανδρος καὶ ἡ Χρυσάντζα», ποὺ μᾶς ἔγδιαφέρει ἐδῶ, στὸ σύνολό του ἔχει 1348 στίχους, εἶναι τὸ μικρότερο ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ πιὸ χαριτωμένο.

ΠΕΡΙ ΙΔΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: 'Ο Βέλθανδρος, βασιλόπουλο ὥραΐο, γενναῖο καὶ δυνατό, ἀπὸ ἀσυμφωνίᾳ πρὸς τὸν πατέρα του φεύγει στὰ ξένα μοιρολογώντας τὴν τύχη του· φθάνοντας στὸ Ἐρωτόκαστρο μαθαίνει διτὶ εἶναι γραφτό του νὰ παντρευτῇ τὴ Χρυσάντζα, τὴ βασιλοπούλα τῆς Ἀντιοχείας· ἔκει, στὴν ὑπηρεσία τοῦ βασιλιά ποὺ μπαίνει μαζὶ μὲ τοὺς φίλους ἀκολούθους του, ἀγαπιέται παράφορα ἀπὸ τὴ Χρυσάντζα. Ἀπὸ φόρο τοῦ σκληροῦ πατέρα της, δραπετεύουν παίρνοντας καὶ τὴν τροφό της Φαιδροκάζα: στὸ δρόμο ἀπὸ φοβερὴ καταιγίδα πνίγονται ἡ τροφός καὶ οἱ φίλοι τοῦ Β. Οἱ ἥρωές μας σώζονται στὶς ἀνθετεῖς δύθες τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸ ξέρουν ἀλληλοθρησκοῦνται. Στὴν ταραχὴ της ἡ Χρ. πτῶμα φίλου τοῦ Β. τὸ νομίζει πῶς εἶναι τοῦ ἀγαπημένου της· ξεσπάει τότε σὲ σπαραχτικὸ μοιρολόϊ, ποὺ ἄδοξα καὶ χωρὶς τιμὲς βασιλικές, μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς του ἀπέθανε (εἶναι τὸ μοιρολόϊ στὸ ἀναγκωστικό μας)· ἀλλὰ καὶ τὴ δικῆ της μοῖρα θρηγεῖ ποὺ ἔμεινε ἔρημη στὸν κόσμο.

'Εννοεῖται πῶς σ' αὐτὸ τὸ νόημα ὑπάρχουν καὶ οἱ στίχοι 42 - 123 καὶ 131 - 1154, ποὺ λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίο μας. Ἐδῶ θεωροῦμε σκόπιμο νὰ παραθέσωμε μιὰ συνοπτικώτατη περίληψι τῶν τελευταίων στίχων (ποὺ λείπουν) 1177 - 1348. Τὸ ζεῦγος ὕστερα ἀπὸ περιπέτειες ἀνέλπιστα συναντιέται καὶ ἡ εύτυχία τους εἶναι ἄρρητη, ἀπερίγραπτη. Καὶ γιὰ νὰ

φθάση στὸ ἀποκορύφωμα ή εὐτυχία τους, φθάνει πλούτο τοῦ Ροδόφιλου, τοῦ πατέρα τοῦ ἥρωά μας, για νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ, ἀφού δὲ πρωτότοκος ἀδελφός του εἶχε πεθάνει καὶ δὲ Βέλθανδρος ἔπρεπε νὰ πάρῃ τὸ θρόνο. Νέος θρῆνος γιὰ τὸν ἀδερφὸ καὶ ἐπιστροφὴ στὴ χώρα του· ἐκεῖ πολυτελέστατοι γάμοι καὶ αὐτοκράτορας δὲ ἥρωάς μας. «Καὶ ἔζησαν ὅλοι καλὰ καὶ... μεῖς καλύτερα» μποροῦμε νὰ τελειώσωμε ἐμεῖς.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ: "Οπως βλέπομε τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἀγαγγωστικοῦ μας εἶναι σὲ 2 τμῆματα. Τὸ πρῶτο «δὲ Βέλθανδρος φεύγει ἀπὸ τὴν πατρίδα του» χωρίζεται σὲ δύο ἑνότητες: α) στίχ. 25 - 41 (δίγει πληροφοριακὰ στοιχεῖα) καὶ ἡ δεύτερη β) στίχ. 123 - 130 (μιὰ ὅμορφη περιγραφὴ τῆς νυχτερινῆς φύσεως. Τὸ δεύτερο τμῆμα «ἡ Χρ. μοιρολογεῖ τὸν Β.». Αὐτὸ τὸ β' τμῆμα εἶναι καὶ τὸ ἀξιολογώτερο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΩΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς μεταφρασμένες λέξεις, ἀλλὰ μόγον ἔκεινες ποὺ ἔχουν ἔρμηνευτικὴ δυσκολία. Τὸ δημοτικὸ ρωμαϊκὸ = ἐλληνικὸ - βυζαντινὸ (Ρωμιός). Αὐθέντης, τοπάρχιος: γίγεται ἐδὼ δηλαδὴ ἀναφορὰ στὸ φεουδαρχικὸ σύστημα τῆς δύσεως, ποὺ οἱ Φράγκοι κατακτητὲς μετὰ τὸ 1204 τὸ μετέφεραν καὶ στὸ Βυζάντιο. Αὐθέντης: < αὐτὸς + ἔντης = δὲ ιδιοχέρως φονεύων, δὲ ἀπόλυτος κύριος. "Οσο γιὰ τὸ τουρκικὸ ἐφέντης (*efendi*) = κύριος, < ἐλλην. ἀφέντης, αὐθέντης. Εὐειδής = ὅμορφος. Ἀρμελοτόπλασις, ἡ = ἡ ἀρμιονικὴ διάπλασις τῶν μελῶν (τοῦ σώματος). Ἀλήθεια, ἀρκετὰ πρωτότυπη τρισύγχετη λέξι. Μανικὸν τύχης: ἵσως μαία, τρέλλα, ίδιοτροπία τῆς τύχης. Ἐθλίβετον, μυριοκατεφρογάτον: κατάληξις τοῦ γ' ἔιχ. παρατ. εἰς -τον ἀντὶ -το. Καταδεύουσα = καταβρέχουσα (προφανῶς καταβρέψουσα). Κατούνα, ἡ = σκηνή, τέντα. Παιδόπουλά του: ἀκόλουθοι..

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ περιγραφικὸ καὶ φυσιολατρικὸ στοιχεῖο ἔχουν τὴν πρώτη θέσιν ἐδῶ. Οἱ εἰκόνες εἶναι πολλὲς καὶ χτυπητές. Διακρίνομε καὶ τὰ σχήματα: στῆθος ὥσπερ κρύον μάρμαρον: παρομοίωσι. Ἐκράτει: μουσικήγ: συγενδοχή (ἀντὶ μουσικὸν δργανον). Τὸ ἀξιοπρόσεκτο εἶναι τὰ πολλὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα καὶ τὰ περίεργα πολυσύγχετα, π.χ. ἀρμελοτόπλασιν, μυριοκατεφρογάτον.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΤΜΗΜΑΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Άφ' τὴν θλιψιν = ἀπὸ τὴν θλιψιν (περίεργος τύπος τῆς προθ. ἀπό, ποὺ δὲν δικαιολογεῖται δηποτες εἶναι. Δουλίδες

(δουλίς, ή) = σκλάδες, Συγγενούς: όντι συγγενεῖς: γὰ ποίσω = γὰ ποιήσω. "Εδε δπού παθα: Δές (ιδὲ) τὶ κακὸ ἔπαθα.

Καλολογικά στοιχεῖα: Έδω τὸ κείμενο εἶναι πιὸ παραστατικό, ζωηρὸ καὶ δραματικό, ποὺ τὸ κάνουν τέτοιο οἱ ἀπανωτές ἐρωτήσεις καὶ τὰ θαυμαστικά. Τὰ διάφορα συνώνυμα εἶναι τοποθετημένα κλιμακωτά. "Υπάρχουν καὶ ἀρκετὰ ἀσύνδετα π.χ. «καὶ ποία στράταν, ποίαν ὁδόν, ποὺ πορευθῶ, η ἀθλία;», «Βέλθινδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχή μου καὶ καρδιά μου».

ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ:

Κεντρικὴ ίδεα: Τρία στοιχεῖα τονίζονται ἔδω· η δυστυχία τῆς ξενιτεῖας, η παρηγοριά ποὺ δίγουν οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ καὶ πρὸ πάντων τὸ φλογερὸ ἐρωτικὸ συγαίσθημα.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι τὸ «μικτὸ» γλωσσικὸ ίδιωμα τῆς ἐποχῆς (τῶν τελευταίων βυζαντινῶν αἰώνων), ἔνα εἶδος «κοινῆς» ἀς εἰποῦμε. "Υπάρχουν ἀρκετοὶ στίχοι ποὺ ἔχουν αὐτὴ τὴν περίεργη γλωσσικὴν μεῖξιν (ποὺ βέβαια μᾶς «σοκάρει» τὸ μάτι καὶ τὸ αὐτί), λέξεις τῆς λογίας καὶ τῆς ἀρχαίας, τῆς τότε δημοτικῆς; ἀλλὰ καὶ ξενικές.

ΥΦΟΣ: Αὐτὸ κυμαίνεται, ἀνάλογα βέβαια ἀπὸ τὰ ψυχικὰ δρμήματα, ἀπὸ τὸ ὑποτονικό, ἀπλοϊκό, ἔστω περιγραφικὸ μέχρι τὸ ἐλεγειακὸ καὶ δραματικό.

METRO: Τὸ καθιερωμένο μέτρο τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως, δηλαδὴ στίχοι ιαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτογοι ἀγοριοικατάληκτοι, ἀψεγάδιαστοι, λυγεροί, κρουστοί, γιατὶ ἀργά καὶ ποῦ ὑπάρχουν χασμαδίες καὶ συνιέζησεις.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Βέβαια τοῦτο τὸ ἔμμετρο παραμύθι, καθὼς εἶναι ἔνα παιχνίδι περισσότερο, ἔνα κατασκεύασμα, πού, σύμφωνα μὲ τὴ συνταγὴ τῇ γενικῇ, θάχη αἴστα κι εὐτυχισμένη ἔκβασι, δὲ βρίσκει τὸ «κέπικεντρον» τοῦ συγαίσθηματικοῦ μας κόσμου, ἀλλὰ ἀπλῶς ἐπιδερμικὰ καὶ «ξώφαλτσα» μᾶς ἀγγίζει. "Άλλ' ἐπειδὴ μὲ λίγη προσοχὴ — καὶ ἐγνοῦμε τὸ μοιρολόγι τῆς ήρωίδας — ἀναγγωρίζομε ἔδω μέσα ὄλοκάθαρες ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴν περίφημη ἀρχαία μας λογοτεχνία (μὲ τέτοιο σπαραγμὸ θρηγεῖ κι η "Αγτιγόνη τοῦ Σοφοκλῆ τὸ ἄταφο κουφάρι τοῦ

ἀδερφοῦ τῆς Πολυνείκη· ἀκόμη ἔτσι κάπως μοιρολογοῦν οἱ "Ελληνίδες γιὰ τὰ χαμένα ἀγαπημένα πρόσωπα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια), καθὼς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας ὑμελογία· π.χ. "Δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τοῦ γὰ εἶναι παράφρασι «τοῦ ἐπιταφίου θρήγου» (τῶν «ἐγκωμιών»)

της Μ. Παρασκευής αύτά τα «”Ορη καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ γάπαι / κάμψη (= καὶ μένα) νῦ συνθρηγήσατε τὸν κακομοιριασμένον...», γιατί ἀκοῦμε γύρω στοὺς ἐπιταφίους μας: «Ὥ βουνοί καὶ γάπαι (δασωμένες κοιλάδες) ..., κλαύσατε καὶ πάντα θρηγήσατε...», κι ἀκόμα «τίς μοι δώσει ὅδωρ καὶ δακρύων πηγάς, ἢ θεόνυμφος Παρθένος ἐκραύγαζε...».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ γίνη λόγος — καὶ αὐτὸς ισχύει γιὰ δλες τὶς ἔμμετρες αὐτές μυθιστορίες — γιὰ ἥθος ἡρώων στέρεο καὶ ἀληθινό, γιατί, ἐπαναλαμβάνομε, αὐτὸς (καὶ οἱ ἡρωίδες βέσσαια) εἶναι σὰν ἑτεροίνητοι, νὰ τολμήσωμε νὰ ποῦμε, «σὰν μαριονέττες» τῆς συνταγῆς: «Ωστόσο, ἀπ’ αὐτοὺς τοὺς λίγους στίχους, βλέπομε ὅτι ὁ ποιητὴς θέλει τὸν Βέλθανδρο μὲ ἔξοχα προσόντα (ὅλα στόν... ὑπερθετικὸ βαθμὸ). Θᾶλεγε κανεὶς ζωγραφίζεται μπρός μας ὁ τύπος τοῦ «καλοῦ κἀγαθοῦ» τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητας, ἀνταμωμένος μὲ τὸν «λεβέντη» τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. »Επειτα ἡ Χρυσάντζα — βέβαια μόνο τὸ σπαραξικάρδιο μοιρολόγι τῆς ἔχομε — φαίνεται καὶ εἶναι πολύ, μὰ πάρα πολὺ ἀφοσιωμένη στὸν καλὸ τῆς. «Ο σπαραγμός τῆς ἔχει γγησιότητα καὶ ὀπωσδήποτε συγκινεῖ. Εἶναι τόσο φοβερὰ τὰ «ἀποθέματα» λατρείας πρὸς τὸν πρίγκηπά της ποὺ δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα νὰ ποῦμε πώς αὐτὴ ἡ ἀλλόκοτη ἀγάπη τῆς περισσεύει νὰ δώσῃ μέρος τῆς καὶ στὴ μητρικὴ ἀγάπη καὶ φροντίδα γιὰ τὸν Βέλθανδρό της. Γιατὶ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ θυμίζουν πολὺ τὸ σπαραγμὸ τῆς Σάρας ἐκείνα τὰ «καὶ ποὺ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου?», «”Ἐδε δόποι ἀπαθα κακόν, μυστήριον ποὺ μ’ ἐγίνην!».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Ἐπαναλαμβάνομε, εἶναι μικρὸ ἀπόσπασμα ἔμμετρης ἐρωτικῆς μυθιστορίας, ποὺ ὀπωσδήποτε εἶναι μίμησι δυτικοῦ συγκεκριμένου προτύπου: ἀγήκει στὴ Β΄ περίοδο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας μας (1204 - 1453). Βέβαια μὴ παραξενεύεται κανεὶς ποὺ αὐτὰ εἶναι βυζαντινὰ χρόνια, γιατὶ οὐσιαστικὰ οἱ ρίζες τῆς λογοτεχνίας μας τῆς νέας βρίσκονται μέσα στὸ Βυζάντιο τοῦ 1000 μ.Χ. καὶ πιὸ μπροστά!

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΗ: «Ωστε ἦταν ἔνα ἀνάγνωσμα μὲ ὑπερβολικὲς καὶ «ὑπερφορτισμένες» τὶς καταστάσεις του. »Οταν ὑπάρχη κλάμια, τότε δὲν εἶναι μόνο κλάμα, ἀλλὰ κυριολεκτικὰ ἔχειειλίζουν τῆς θλίψεως οἱ κρουγοὶ· κι ὅταν εἶναι εὔτυχια καὶ γέλιο, πάλι μᾶς καταπνίγει καὶ περισσεύει: γὰ μορασθῆ σ’ ὅλο τὸν κόσμο, ἔμψυχο καὶ ἄψυχο. Πάντως κλείνομε τελικὰ τοῦτες τὶς σελίδες εὐχαριστημένοι, ἡσυχασμένοι, μὲ τὸ διδαγματικὸ χέρι: πώς δὲ κόσμος εἶναι ώραῖος, κι ὅλα τὰ πρῶτα βάσανα «περαστικὰ γίνονται», γιατὶ ἡ ζωὴ ἐπιφυλάσσει, μετὰ τὶς φοβερὲς δοκιμασίες, εὐχάριστες κι εὔτυχισμένες ἐκπλήξεις. »Επειτα μιὰ ἐπιθυμία μᾶς

σπρώχνει: νὰ βλέπαμε καὶ τις ἄλλες 4 ἀξιόλογες ἀπὸ τις τέτοιες μυθιστορίες, γιὰ τέρψι, γγῶσι καὶ σύγκρισι. Ἀλλὰ σίγουρα πρέπει νὰ διατυπώσωμε καὶ μιὰ εὐχή· νὰ τὰ ἔνανθέπαμε αὐτὰ στὴν δθόνη, μικρὴ ή μεγάλη, θὰ ἥταν πολὺ ἐγδιαφέρον. Μὴ νομίσθῃ ὅτι ἡ ὥρα θὰ εἶγαι χαμένη· ἀπὸ ἄλλες κενολογίες ἐδῶ τουλάχιστο θὰ χαροῦμε πλοκή, δρᾶσι, χρῶμα, μουσική.

Αύβιστρος καὶ Ροδάμνη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βλέπε τὴν ἀμέσως προηγούμενη μυθιστορία «Βελθάνδρος καὶ Χρυσάντζα».

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ: Βλέπε ἐπίσης τὸ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Καθὼς κατατοπιστικὰ εἴγαι τὰ εἰσαγωγικὰ «φιλὰ» τοῦ ἀγαγγωστικοῦ μας. Πρέπει ὅμως κοντά σ' αὐτὰ γὰρ προσθέσωμε ὅτι αὐτὴ ἡ μυθιστορία ἀπέναντι στὶς ἄλλες παρουσιάζει τούτη τὴν πρωτοτυπία: Βασικὰ πρόκειται γιὰ δύο ἑρωτικὰ ἱπποτικὰ ρομάντζα, γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ διαγνωστος ποιητής μας παρουσιάζει τὸν Κλειτοδόν — κι αὐτὸς ἑρωτοδασανισμένος καὶ «πολλὰ δειγοπαθήσας» γέος — νὰ διηγῆται στὴν ἀγαπημένη του Μυρτάνη, ποὺ ἐπὶ τέλους τὴν ἐπανεῦρε, μαζὶ μὲ τὰ δικά του βάσανα τὴν ἴστορία τοῦ «Λύδιστρου καὶ τῆς Ροδάμνης». Αὐτὸ τὸ «ντουμπλάρισμα», ἀς τὸ ποῦμε ἔτσι, μᾶς τὸ δεῖχνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δύποτειλος τοῦ στιχουργήματος: «Στίχοι πολλὰ ἑρωτικοί, ἀφήγησις Λυδίστρου / πῶς δ φίλος δ Κλειτοδόν διηγεῖται τῆς Μυρτάνης».

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Ἀπὸ τὸ δόλο ποίημα ἔχομε ἐδῶ μόγο δύο περιγραφές — δύο ἐγότητες — α') γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπεν σὰν ἥλιος καὶ β') γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δύδεκα μηγῶν, ποὺ ἤσαν τοποθετημένα γύρω στὸν πύργο τοῦ κάστρου. Ἀρχίζει λοιπὸν δ ποιητὴς γὰρ ἀναδιηγῆται σὲ μᾶς τὴν ἀφήγησι ποὺ ἔκανε δ Κλειτοδόν στὴν Μυρτάνη του, ἀκριδῶς ὅπως τοῦ τὰ εἶπε δ φίλος του Λύδιστρος. Δηλαδὴ, σταθῆτε, ἀς προσέξωμε! Καταλαβαίνετε τί συμβαίνει ἐδῶ; — Ήρδε στιγμὴ τὰ χάνομε! — Ἀφήγησι τῆς ἀφηγήσεως... τῆς ἀφηγήσεως. Ὁ πωασδήποτε εἶναι μιὰ ὅμορφη πρωτοτυπία, γιατὶ πολὺ σπάνια συναντάμε ἀναγγώσματα μὲ τέτοια... διπλὴ «διάθλαση», ἀς ποῦμε, γεγονότων. Ἐτοι δόπωσδήποτε — μέσα σ' αὐτὸ τὸ παιγνίδισμα — κεντρίζεται τὸ ἐνδιχφέρον.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: "Ηταν ἔνα θαυμαστό — ἔξωτερικά τουλάχιστον — κάστρο, «'Αργυρὸν ἢ 'Αργυρόκαστρον» τὸ λέει, γιατὶ εἶχε κτισθῆ μὲ ἀσήμι· ἀλλ' ἡ ὄνομασία του αὐτὴ εἶναι λογικὸ νὰ ὀφείλεται καὶ στὴν ὑπέροχη λάμψι του, καθὼς τὸ πρωὶ τὸ χτύπησε ὁ ἥλιος (διηγεῖται ὁ ἔνας φίλος στὸν ἄλλο). "Ετοι στὴ θέα του λοιπὸν τὸ κάστρο ἐφάνταζε σὰν μιὰ λαμπρὴ ἑστία, ποὺ τὴν δέρνει ὁ ἥλιος καὶ παιχνιδίζει ἐπάνω της μὲ τὶς ἀκτίνες του, οἱ ὅποιες πάλι μὲ τὴ σειρά τους (ἀντανακλώμενες) ἐκτυπώσαν τὸν ἥλιο. Φῶς λοιπὸν γεννάει ἄλλο φῶς καὶ τὰ δύο τους «ξεσυνερίζονται», μαλώνουν τὸ ποιὸ νὰ μένῃ στὸ κάστρο... (δπωσδήποτε σὰ σύλληψι εἶναι δμορφο, τοῦτο τὸ φαινόμενο). Αὐτὸ τὸ περίεργα λαμπερὸ καὶ φωτεινὸ κάστρο (τῆς Ροδάμηνς) εἰδεῖ πρωὶ πρωὶ στὸν ξύπνιο του ὁ ἡρωάς μας καὶ ἀνέκραξε στοὺς ἀκολούθους του, φίλους του (συντοπίτες = πατριώτες του) ὀδόχαρος πῶς ἔφθασαν στὸ σκοπό τους.

Στὴ συνέχεια γίνεται ἡ περιγραφικὴ διήγησι τῶν ἀγαλμάτων, ποὺ ἥσαν στὸ ἀπέναντι πλευρὸ τοῦ κάστρου, ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ ἥσαν τὰ ἀγάλματα τῶν 12 ἀρετῶν, τῶν ἀγαλμάτων τῶν 12 μηνῶν. Βέβαια ἐδῶ γίνεται λόγος μόνο γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν ἀνοιξιάτικων μηνῶν, Μαρτίου, Ἀπριλίου, Μαΐου. 'Ο Μάρτης εἶναι ἔνας σιδερόφρακτος καὶ πάνοπλος στρατιώτης (μήνας... τοῦ "Ἀρεως γάρ! Mars, rtis — λατιν. = "Ἄρης). Μὴ ξεχνᾶμε ὅτι αὐτὸ τὸ μήνα ἀρχίζουν οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. 'Ο Ἀπρίλης στὴ συνέχεια εἶχε τὴν παράστασι ποιμενικοῦ ἄντρα ποὺ ἔχει μπροστά του τὸ κοπάδι. Τέλος ὁ Μάης ἥταν σὰν νεαρὸς ἀνθοστόλιστος ἄντρας, προσωποποίησι τῆς χαρᾶς καὶ τῆς νεότητας τοῦ χρόνου καὶ τῆς ζωῆς.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεια: Θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς λέξεις μόγο ποὺ παρουσιάζουν μεταφραστικὴ δυσκολία. Τοὺς παραπίσω χρόνους: πρέπει γὰ σημαίνη τὶς περασμένες πολυήμερες περιπέτειές τους. Ἐκατουνεύσαμε = κατεσκηνώσαμε (κατούγα = τέντα, σκηνῇ). Ἐσυνέριζεν = συνηγωνίζετο (σὺν + ἔρις). Ἐγτρανίζω = ἀτενίζω, παρατηρῶ. Συντυχία = σύμπτωσι. Ἀπέσω = ἀπὸ μέσα (ἀντίθ. τοῦ ἀπέξω). Ἀσήμιν δολολογαριασμένον = δλοκάθαρο. Συγκοπές διάφορες διαχρίνομε τοῦ ρ. τύπου εἶναι, σὲ ἔν, ἔη: (ἀλήθεια, κατὰ σύμπτωσι καὶ τελέως ἀγυποψίαστα πῶς δ ἀπλοίκδες λαδὸς φθάνει στὸ δημητρικὸ ἔν!, ἔγεστι! Ἐξ ἀλλου καὶ τὸ περίφημο τῆς ἐκκλησίας μας «ἔν Χριστῷ οὐκ ἔνι ἄρσεν ἢ θῆλυ, "Ἐλλην ἢ Ἰουδαῖος»). Συντοπίτες = πατριώτες ἀκόλουθοι. Ἐσώσαμέν το = τὸ ἐφθάσαμε (καὶ σήμερα στὴ Β.Δ. Ρούμελη πολὺ ἐπιχωριάζει ὁ τύπος: σῶνω = φθάνω κάτι, τὸ ἐγγίζω). Ἐρίδαν (ἀντὶ βέδαια: ἔριν καὶ ἔριδα). Ἀλλὰ γενικῶς παρατηροῦμε μεγάλη ἐπίδοσι ἔχει στὸ τότε λαϊκὸ

γλωσσικὸν ἰδίωμα τὸν στὸ τέλος τῶν οὐσιαστικῶν. "Ηδη εἴδαιμε ἐδῶ: λ:βάδιν, ἀσῆμιν, λ:θάριν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Βέβαια βλέπομε πώς ἐδῶ δὲν ὑπάρχει ἡ κάποια χάρις καὶ φυσικότητα, αὐτὴ ἡ κίνησι καὶ ἡ γοργότητα τέλος πάντων ποὺ εἴδαιμε στὴν προηγούμενη μυθιστορία. Ἐδῶ τὸ φυσιολατρικὸν στοιχεῖο περιορίζεται στὸν ἥλιο καὶ στὴν ἀλλιώτικη λάμψι τοῦ κάστρου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν πάντως δὲν εἰναι λίγο. Η ἔριδα τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἥλιου εἰναι ἔξοχη ποιητικὴ εἰκόνα καὶ πρωτότυπη σύλληψι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ΕΠΟΤΙΓΓΑΣ

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Λατομημένος: (λατομεῖον): ὁ γλυπτός, ὁ κατασκευασμένος μὲ τὴν ἐπεξεργασία τῆς πέτρας. Πρόδοδος = ὁ δῆγγός, ὁ πρόδοροιος (ρ. προδαίνω). Ἀπάρτι = σὲ λίγο, ἀμέσως. Ἄτσαλος = ἀπρόσεκτος. Ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν = χοντροκομένος στὴν κατασκευήν, κακοφτιαγμένος. Σκιρτασός, δ = τὸ σκίρτημα, τὸ χοροπήδημα. Μή παραδράμης = μή προσπεράσης, παραμελήσης. Σκιρτησε (τὰ καλά): διασκέδασέ τα. Χάρησε (τὰ καλά) = νὰ τὰ χαρῆς. Δηλαδὴ τὸ ρῆμα αὐτὸν δὲν ἔχει σχέσι μὲ τὸ χαρίζω, ἀλλ᾽ εἰναι τὸ χαίρω. Πάλι κάνουν τὴν ἐμφάνισί τους τὰ πολλὰ ν στὸ τέλος τῶν δινομάτων: τὸ χέριν, σπαθίν, χαρτίν, καλάμιν. Εὐγγάλιων: καλόγνωμος ἐδῶ.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: "Α, ἐδῶ ἔχομε ἐγδιαφέροντα πράγματα! Οἱ ἀλληγορικὲς παραστάσεις τῶν μηνῶν εἰναι «ταμπλῶ» μόνιμης ἀξίας καὶ ἐπικαιρότητας. Ὁραιο ἀσύνδετο τὸ «ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἀτσαλος εἰς τὴν πλάσιν». «Οἱ σκιρτασοὶ τῶν ἀργῶν», πολὺ σπαρταριστὴ αὐτὴ ἡ σκηνή. Γενικὰ αὐτὴ ἡ δεύτερη ἔνότητα εἰναι κείμενο ζεστό, παλλόμενο.

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΝΟΗΜΑ: Στὴ θέσι τοῦ κεντρικοῦ νοήματος προτιμοῦμε ἔνα ἐγδιαφέρον καὶ διαρκοῦς ἐπικαιρότητος συμπέρασμα: "Ο λαϊκὸς ἀνθρωπος, γνήσιος καὶ πηγαῖος, βλέπει καθημερινὰ παρθεγκά, σὰν γιὰ πρώτη φορά, τὶς φυσικές, τὶς «στοιχειακές» καὶ ἀρχέγονες δυνάμεις (καὶ πρώτον τὸν ἥλιο) στὴν ἀνεξάντλητη διμορφιά τους καὶ ἀτελεύτητη δημιουργία τους.

ΑΛΛΟ ΝΟΗΜΑ — ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ (ἴσως πιὸ ἐγδιαφέρον ἀπὸ τὸ παραπάνω). Αὐτὸν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴ β' ἔνότητα:

Νὰ λοιπὸν ποὺ τὸ ἐπεισόδιο τῆς Ἀρετῆς, Κακίας μὲ τὸν Ἡρακλῆ, πάντοτε στὸ προσκήνιο... Ἐγγοοῦμε τὸν δόλιο τὸν ἀνθρωπὸν ἀνάλιεσα σὲ τόσο ἀταίριαστες προτροπές· δισιδερόφρακτος Μάρτης - "Ἀρης νὰ βροντοφωγῇ «ἀπάρτι μή καθέζεσθε, κινάτε εἰς τοὺς ἔχθρούς σας» δι ποιμενι-

κόδς κι αθώος Ἀπρίλης - Τσοπάνος καὶ δ δλόχαρος, δλάνθιστος, δ εἰρη-
γικόδς δ Μάγης - Χαροκόπος νὰ μᾶς κάνουν τὴν δραματική ἔκκλησι: «Ζῆσε
τῶν ἀργῶν τοὺς σκιρτασούς καὶ τὸ καλὸ τοῦ κόσμου!» καὶ μεῖς οἱ σύγ-
χρονοι ἄνθρωπο τώρα κάνομε μιὰ εὐχή: «Ἄμποτε δ ἄνθρωπος γὰ ἔκλειε
τ' αὐτιά του «ἔφαπαξ» στὰ καλέσματα τοῦ Ἀρη!!».

ΓΛΩΣΣΑ — ΜΕΤΡΟ: Βλέπε τὴν ἀμέσως προηγούμενη μυθιστορία.

ΥΦΟΣ: Περιγραφικό, παραστατικό, γλαφυρό, ἰδίως στὴν β' ἐνότητα,
γοργό, μὲ λυρικοδραματικούς τόνους.

Ἀξιομνησόντες φράσεις: «Οσο καὶ ν' ἀπορῇ κανέις πῶς εἶναι δυ-
γατὸν σ' αὐτὰ «τὰ παραμύθια» γὰ ὑπάρχουν στίχοι ποὺ ἀπαιτοῦν ἀποστή-
θισι, γιατὶ ἔχουν διμορφιὰ καὶ ἀλήθεια ποὺ ἀντέχει στὸ χρόνο, ἐν τούτοις
συγαντάμε σημεῖα ποὺ μᾶς σταματοῦν καὶ μᾶς ἐντυπωσιάζουν.

α) «Τὸ κάστρον ἔσυνέργειν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν». Ἀλήθεια,
πόσες φορὲς θὰ βρεθοῦμε στὴν ὅμορφη σύμπτωσι νὰ τὸ εἰποῦμε αὐτὸ!
Ἀλλὰ θὰ ἥταν πιὸ εὐτύχημα γὰ τὸ λέμε γιὰ διμορφιὰ καὶ λάμψι προσώ-
που τοῦτο!

β) «Καὶ ἥθελες ἵδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἥλιου». Ὡραῖος
συγαγωνισμός, ἀνταγωνισμὸς καὶ ἀμύλλα, ποὺ θὰ θέλαιμε γὰ περάσωμε
τὴ δυνατὴ αὐτὴ μεταφορὰ (ὑπερβολὴ καλύτερα) στὰ ἔμψυχα.

γ) Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον! Ἡδη ἔσώσαμέν το! Παρέλασέ μας
ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μᾶς ἡ θλῖψις. Ὡραῖο σύνθημα καὶ ἀνακουφιστικὸς
ἀνασασμὸς σὰν φθάγωμε στὸ ποθούμεγο. Νά, εἶναι τὸ «θάλαττα, θάλαττα»
τῶν μυρίων.

δ) «Πρόδοδος εἶναι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου». Λοιπὸν
ἄν ἀπαλλάξωμε αὐτὸ τὸ σωστὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸν φριχτὸ ἐδῶ καυχη-
σιάρη ποὺ τὸ εἶπε, τότε ἔκεινο ποὺ μένει εἶναι τὸ ἐπιγραμματικὸ ἔγκώμιο
τῶν πρωτοπόρων, τῶν ὁδηγητῶν...

ε) «Ἄσκεπαστος, ἀκτένιστος, ἀτσαλος εἰς τὴν πλάσιν». Εὔστοχο,
εὔστοχο γιὰ θετικὴ καὶ γιὰ ἀργητικὴ χρῆσι.

στ) «Καὶ τῶν ἀργῶν τοὺς σκιρτασούς ἔχω το εἰς χαράν μου». Τὶ
ἀγνότητα καὶ ἀθωότητα ἔχουν τοῦτα τὰ τσοπάνικα λόγια!

ζ) «Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλό, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων, μὴ παρα-
δράμης τὰ καλά, χάρησε (γὰ τὰ χαλερσαὶ), σκιρτησέ τα». «Ἄς εἶναι
τοῦτο εἰρηνικὸ κέλευσμα τῆς Πρωτομαγιᾶς!

ΠΛΗΡΟΦΗΜΗΣΗ — ΣΧΕΤΙΚΑ: «Αν κανεὶς φάχηγη ἐδῶ μέσα νὰ βρῇ στοι-
χεῖα καὶ «λαβὲς» γιὰ γὰ στηριχθῆ καὶ γὰ ἀναδημιουργήσῃ κάτι, σὰν δὲ
μπορῇ γὰ σταθῆ κάπου ἀλλοῦ, δὲν εἶναι καθόλου χαμένος καιρὸς νὰ
μποροῦσε γ' ἀγαπητοῦσε: α') Μὲ ἀφορμὴ τὰ δύο ἐρωτικὰ δίδυμια ἐδῶ,

ἄλλα παρόμοια, ἀπὸ τὴν ἴστορία, λογοτεχνία, μυθολογία, λαϊκές παραδόσεις (δχι μόνο ἀπὸ Ἑλληνικῆς σκοπιᾶς βέσαια): π.χ. ‘Ηρώ καὶ Λέανδρος, Φάουστ καὶ Μαργαρίτα... Γιάννος καὶ Παγώνα. β’) Μὲ ἀφοριμή τις ἀλληγορικές παραστάσεις τῶν μηγῶν, ν' ἀναζητοῦσε ὅ,τι λαογραφικὸ ἐνδιαφέρον γύρω ἀπὸ τις προσωποποιήσεις αὐτῶν.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Βλέπε τὴν ἀμέσως προηγούμενη μυθιστορία «Βέλγυθαδρος καὶ Χρυσάντζα» ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν περίοδο.

Μερικὰ βασικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ μυθιστόρημα:

Τὸ εἶδος αὐτό, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀναγέννησι καὶ δῶθε (ἰδίως στοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες) τόσο κυρίαρχη θέση κατέχει ἀνάμεσα στὸν ἔντεχνο γραπτὸ λόγο, δὲν ἔχει, παρὰ τὶς πυκνές σχετικές μελέτες, ἔξαχριδωθῆ ἀκόμη ποιὰ προέλευσι ἔχει. ”Αλλοι, ἀπόμακρο πρόδρομό του θέλουν τὸ ἀρχαίο ἔπος (βέβαια ύπάρχει σχέσι καὶ διμοιότητα, ἀλλὰ δὲ μπορεῖ γὰρ γίνη σοθαρδὸς λόγος διτὶ ἔκει εἴγαι οἱ ρίζες του. ”Γιτερα γὰρ φαντασθῆ κανεὶς διτὶ ύποστηρίζεται πώς «ἡ Κύρου Παιδεία» τοῦ Εεγοφῶντος εἴγαι τὸ πρῶτο, τὸ παλιότερο ἡθικοπαιδαγωγικὸ μυθιστόρημα τοῦ κόσμου. ”Αλλ’ ἡ ἐπικρατέστερη ἄποψι εἴγαι διτὶ πρέπει γὰρ κατεδοῦμε στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες στὰ λεγόμενα «ἀλεξανδρινὰ σοφιστικὰ» μυθιστορήματα (κυρίως ἑρωτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ περιεχομένου) γιὰ γὰρ βροῦμε τὴν ἀρχὴν τοῦ σημεριγοῦ μυθιστορήματος (ρομάντζο λέγεται διεθνῶς). ”«τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα» τοῦ Ἀχ. Τατίου, «τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην» Λόγγου, «Αἴθιοπικὰ» Ἡλιοδώρου. ”Άλλὰ καὶ οἱ μυθιστορίες ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν τώρα (γιατὶ ἵπποτικὰ ἑρωτικὰ μυθιστορήματα εἴγαι;) δίγουν τὴν μεγάλη συμβολὴν τους στὴν διαμόρφωσι τοῦ μυθιστορήματος, ποὺ σήμερα (καὶ ἡ διαίρεσι εἴγαι διεθνικὴ) τὸ διακρίνομε σέ: ἴστορικό, ἡθιγραφικό, ἀστικό, ψυχογραφικό, ἀστυγομικό, λυρικό, κοινωνικό, φιλοσοφικό.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελίς
‘Η λαχτάρα τοῦ γερο - ’Αγέστη, ’Αργύρη Ἐφταλιώτη	3
Μισεμός, Ἰωάννου Πολέμη	9
‘Αυθος τοῦ γιαλοῦ, ’Αλεξ. Παπαδιαμάντη	12
‘Ιωάννης Βαρβάκης, ’Αναστ. Γούδα	19
Τὸ Μεσολογγίτικο, Μ. Μαλακάκη	23
‘Η καλοσύνη σου, Γεωργίου Δροσίνη	28
‘Η Γοργόνα, ’Αγδρ. Καρκαβίτσα	30
‘Η ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	36
‘Ο Τάκη - Πλούμας, Μιλτ. Μαλακάση	39
‘Ο αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	44
Τελευταῖο ταξίδι, Κ. Καρυωτάκη	47

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

‘Ο ἥλιος, Τίμου Μωραϊτίνη	53
Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	56
Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	60
Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	66
Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, ’Εμμ. Στυλ. Λυκούδη	72
Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	77
Δωδεκάνησσα, Διον. ’Α. Ζακυνθηγοῦ	85
Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	91
Ζάκυνθος, Κωστῆ Παλαιμᾶ	98
‘Ο καημὸς τοῦ Αἴγαίου, Στράτη Μυριβήλη	101
(Θάλασσα), Κ. Βάρναλη	107
Τὰ καράδια, ”Αγγ. Τερζάκη	115
Τὸ πετροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	125
Τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ, Κ. Κρυστάλλη	128
‘Ο σκάρος, Κ. Κρυστάλλη	134
‘Η παραγκούλα, Τ. Παπατσώνη	138
Δωδώνη, ’Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	144
‘Η Δάφνη τοῦ Ἅγίου Ὁρούς, Ζαχ. Παπαγιώλου	150
‘Ο πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαγιώλου	153
‘Η Μακεδονία, Κωστῆ Παλαιμᾶ	157
‘Ο Ἔδρος ἴστορει..., Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	161
‘Η θάλασσα, ’Αγδρ. Καρκαβίτσα	166
‘Η οἰκογένεια τοῦ σκόμιδρου, Θ. Ποταμιάγου	171

σελίς

Δεῖπνος, Ἀγγ. Σικελιανοῦ	175
Οἱ διάφορες τεχνοτροπίες στὴ λογοτεχνίᾳ	183
Νύχτα πρωτομαγιᾶς, Ρώμου Φιλέρα	185
Ἐπιστροφὴ ἀπὸ τοὺς Δελφούς, Ν. Βρεττάκου	190
Ὀγομαστικὸς κατάλογος συγχρόνων λογοτεχνῶν μας	198

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	208
Ο περίεργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	212
Ο φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	215
Ο δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	220
Ο ἀρρωστοιμαγής, Κωνστ. Σκόκου	221
Ἐλληνικὴ βιθλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	227
Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Κ. Βάργαλη	230
Ἡρως ποιητής, Γρηγορίου Ξενόπουλου	238
Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζ. Παπαγιωνίου	246
Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Δημοτικὸν	249
Οἱ ἀρχαῖοι, Γ. Ψυχάρη	257
Ἡ ρωμαϊκὴ ζωγραφική, Φ. Κόντογλου	267

ΣΤ'. BYZANTINA — METABYZANTINA

Ἀνακάλημμα τῆς Κωνσταντινούπολης, Ἀγγώστου	275
Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια	280
Βέλθαγδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγγώστου	283
Λύδιστρος καὶ Ροδάμινη, Ἀγγώστου	288

024000019732

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σύμφωνα μὲ τοὺς νέους τρόπους διδασκαλίας

Α' ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ
ΚΑΙ ΣΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΜΕ ΝΕΟ ΠΝΕΥΜΑ

1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Α' τάξη ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Β' τάξη ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Γ' τάξη ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ (Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ)
5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ (Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ)
6. ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ (ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ)

ΠΡΟΣΟΧΗ : Οι Ἀναλύσεις **ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ - ΖΕΥΣ** ἀναπτύσσουν ὅλα τὰ κεφάλαια κάθε ἀναγνωστικοῦ τάξης. Εἶναι σὲ δύο τόμους.

Β' ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΕΣ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΠΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ. ΝΕΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.

1. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ (Μετάφραση ΣΙΔΕΡΗ)
2. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ (Μετάφραση ΖΕΥΓΩΛΗ)
3. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΙΛΙΑΔΟΣ (Μετάφραση ΠΟΛΥΛΑ)
4. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗΣ
5. ΚΑΘΟΔΟΣ ΜΥΡΙΩΝ (Μετάφραση ΒΛΑΧΟΥ)
6. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΒΑΤΡΑΧΟΙ
7. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΙΣΧΥΛΟΥ ΠΕΡΣΕΣ

Γ' ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ καὶ ΛΑΤΙΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ καὶ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΜΟΝΟΙ **ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ — ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ — ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ** ΧΑΡΙΛΑΟΥ ΤΡΙΚΟΥΠΗ 18 — Τηλέφ.: 632-224 — 'Αθῆναι,